
ET
VE RI
TAS
CHRISTO
ECCLESIAE

Schmidt, Igló.

IGLÓ

KIRÁLYI KORONA- ÉS BÁNYAVÁROS

TÖRTÉNETE.

IRTA:

MÜNNICH SÁNDOR.

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE:

NIKHÁZY FRIGYES.

KIADJA IGLÓ VÁROSÁNAK TANÁCSA.

IGLÓ,
SCHMIDT JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJA.
1896.

I. RÉSZ.

A legrégibb időktől -- Lubomirszkyék koráig.

ELŐSZÓ.

A magyar nemzet ezeréves történetében jelentékeny szerep jutott a Szepességnek is, melynek történelmi multját a rendelkezésünkre álló megbizható adatok szerint szintén egy teljes ezredévre vezethetjük vissza s mely a nemzet küzdelmeiből és viszontagságaiból, fényes és gyászos napjaiból éppúgy kivette a maga részét, mint hazánk bármely vidéke. Különösen a szepességi városok voltak a Szepességnek ama politikai — és művelődéstörténetileg fontos szerepet vivő kiegészitő részei, melyek a századok népzivatarai között a magyar nemzettel együtt küzdöttek és szenvedtek és hogy eme zivatarok között el nem pusztultak a föld szinéről, azt egyedül polgárságuk szivós kitartásának, erős akaratának köszönhetni, melylyel a csapások, a szenvedések okozta sebeket bekötözni és gyógyitani törekedtek. S azért lehetetlen, hogy most, midőn az egész magyar nemzet ezeréves fennállásának emlékünnepét üli, ne érezzük mink is, hogy tagjai vagyunk a nemzetnek, melynek dicső multjából mihozzánk is eljut egy-egy fénysúgár; lehetetlen, hogy hevesebben ne dobogjon szívünk s emelkedettebb fővel ne álljunk meg az első ezredév határkövénél, hogy visszapillantsunk a multra és annak jelenségeiből tanultságot vonjunk a jövőre!

Ez a körülmény inditotta Igló városa nemes tanácsát is arra, hogy megírassa városa történetét, megismertesse annak küzdelmes multját az ujabb nemzedékkel,

hogy ez elődei tetteiből, lelkesedéséből és szivós kitartásából önbizalmat és erőt meritsen további munkálkodásra, további tettre!

Midőn én a megtisztelő felhívásnak engedve Igló városa történetének megírására vállalkoztam és a munkához hozzáfogtam, nem csekély aggodalom szállta meg lelkemet, mert huzamosabb ideig a Szepesség általános történetével foglalkozván és ismervén azokat a kútforrásokat, melyekből arra vonatkozólag adatokat meriteni lehet, azonnal felismertem mind azokat a nehézségeket és akadályokat, melyekkel majd feladatom teljesitése közben lépten-nyomon és sokszor már elfogadott általános nézetekkel és a közvéleménynyel szemben is meg kell küzdenem. Tudtam, hogy a rendelkezésemre álló kútforrások némely korszakra nézve oly bő és gazdag anyagot tartalmaznak, hogy a legcsekélyebb részletekbe is belemélyedhetünk, másrészt azonban ismeretes volt előttem, hogy lezajlottak egész századok, melyeknek eseményeiről vajmi kevés feljegyzést találunk azokban. Még inkább állithatjuk ezt a levéltárakról; némely esztendő eseményeire nézve napló módjára halmozódik azokban az anyag, következnek egymásután a feljegyzések, mig más évekre, sőt évtizedekre nézve hiába kutatunk adatok után akár a helyi: a XIII városi-, a káptalani-, az egyes nemesi családi-, az egyes városi levéltárakban, akár a külföldi: krakkói-, lembergi-, boroszlói-, dresdai-, königsbergi levéltárakban; a hézag kipótolhatatlan, a vezérfonal megszakad és hogy az egyes korszakok között a kellő arányosságot megtartsuk, kénytelenek vagyunk a krónikai irásmódhoz folyamodni, mely míg egyrészről az egyes korszakok eseményeire vonatkozó idomtalan túltömöttséget a kellő korlátok közé szorítja, addig a másutt, sokszor főbb eseményeknél mutatkozó fogyatékosságot és hézagosságot van hivatva betölteni. Főfigyelmemet az iglói városi levéltárra forditottam,

melynek hatalmas anyaga jelenleg még rendezetlen állapotban van ugyan, de a mely egyszer rendezve kimerithetetlen kincsesbányáúl fog szolgálni a kutatónak, ki Igló városának akár egyházi és iskolai, akár iparhatósági, családi stb. intézményeit bővebben tárgyalni kivánja, mire én a jelen mü keretében ki nem terjeszkedhettem. De az iglói levéltárban is óriási hézagokat találunk, kivált a XVI és XVII-ik század eseményeire vonatkozólag; másrészt pedig még a hivatalos feljegyzések és összeállitások sem megbizhatók és csak más adatokkal egybevetve használhatók. «Ilyen kirívó példa — hogy egyet emlitsünk (Szepesi Lapok 1892. évf. ZIMANN JÁNOS közleménye) — a nemesek száma Iglón. Az 1771-ki hivatalos összeirásnál a XIII v. lvt. szerint 26 nemes lakott Iglón még pedig: TIGUTOVSZKY, TROMPLER (2 tag), DIRNER (6 tag), JÓNY (4 tag), SZENTMIKLÓSSY KRISTÓF, özv. SZENTMIKLÓSSY, GRÜNBLATT, SULOVSZKY (2 tag), SZONTÁGH (2 tag), PONGRÁCZ, SCHNEIDER (SZELÉNYI), MARSCHALKÓ, MÁRIÁSSY, özv. BENIGNY, DEMJÁN, tehát összesen 26. De tudjuk, hogy akkor már két TRANGOUS is lakott Iglón. Továbbá nemes család volt az egyik SCHOLCZ ága is, mely DIRNER-rel és VAISZER-rel együtt már 1666-ban kapja meg I. Lipóttól a nemesi levelet és ez az ág Igló városának bizonyítványa alapján kétséget kizáróan már 1637-ben volt ház- és földbirtokos Iglón és az maradt a jelenkorig. Ilyen régi iglói nemes család a WINDT család is, mely 1625-ben II. Ferdinandtól kapta meg a nemességet (András és neje PAUMANN ANNA MÁRIA, András a fiatal király játszótársa volt) és melynek tagjai leginkább Iglón laknak; az összeiráskor három nemes WINDT-et találunk Iglón, úgy hogy az iglói nemesek számát 40-re tehetjük, minthogy több MARSCHALKÓ és SZONTÁGH volt.»

A kútforrásoknak az egyes századokra való egyenlőtlen feloszlása, a levéltárak hézagossága és a feljegyzések

fogyatékossága okai annak, hogy Igló városa tulajdonképeni megalapitásának évszámát is még megközelitőleg sem ismerjük. Az egyedüli évszám, melyhez talán ragaszkodhatnánk t. i. 1380 és 1382 egy káptalani transsumptum-on alapszik, mely a hetivásárról szól; de ez a másolat is nem egyéb, mint egy nagyobb teljes okmánynak a kivonata, mely nagy okmány a husziták pusztitásai idejében megsemmisült. Zsigmond király vásáradomány-levelére sem hivatkozhatunk, mert már jóval előbb folyt a súrlódás Igló és Lőcse városok között épen ezen vásárintézmény miatt. Még teljesebbé teszi a zür-zavart az az első eredeti okmány, mely reánk szállt és melyben Zsigmond király írja: »universaque privilegia *per Divos reges Hungariae* et *consequenter* per nostram Majestatem eis gratiose datis et concessis ......, ut infra scriptas libertates et praerogativa *denuo* et ex novo eis concedere ac nostro Privilegio *roborare* dignaremur.« Tehát már Zsigmond előtt élő királyok osztogattak a városnak privilegiumokat, de kik voltak azok s mely időben tették azt, arról nyomot sem találunk a feljegyzésekben.

Annyi bizonyos, hogy Igló területén már az őskorban is laktak emberek. Bizonyitják ezt az úgynevezett történetelőtti leletek, a réz- és vassalak halmazatai és végül amaz őskori kereskedelmi út, mely Igló területén elágazott. Igló őskorának jellemzése és tárgyalása magában véve is egy teljes münek megírását tenné szükségessé s azért e munka keretében csak a főbb eseményeket vázoltam.

A Máriássy-féle levéltárban levő okmányokból és az iglói legrégibb feljegyzésekből megtudjuk, hogy az őskorban Igló területén *Páris* (Hnilecz), *Brusznyik* (köszörüs), *Stoyan* (szirt) és *Swanis* (hattyú) nevü falvak léteztek; megtudjuk, hogy e kis területen a fenmaradt nevekből következtetve kelta, oláh, tót és ősgermán lakosok keveréke tanyázott, mely körülmény a lakosság történeti folytonos-

ságára mutat. S mig ugyanazokból a feljegyzésekből Kozma és Ság helységek egykori létezésére csak következtethetünk, addig Hradszky legujabb munkájában («A lándzsások») világosan kimutatta, hogy Igló területe szintén abba a vidékbe esik, melyet az «ősök» ezer évvel azelőtt elfoglaltak s melyen az itt keresztülvezető kereskedelmi út védelmére *magyar* őrcsapatokat helyeztek el, miáltal a *Kozma* és *Ság* helységek létezésére irányuló következtetés biztos támpontot nyer. Ugyanitt épült 1077-ben Szent-László temploma, mely mint az iglói területen épült számos falunak egyedüli temploma a különböző lakosok gyülekező helyévé lett. E körül a templom körül épült IV. Béla idejében *Szász-Ujfalu,* mely Igló területének legnagyobb részét lassanként magába olvasztja, vétel útján magához csatolja és nemsokára *Szász-Ujváros* nevet vesz fel. Ebből keletkezett későbben *Igló* városa (civitas és nem oppidum), mely virágzása első korát már a XV. század elején eléri, Lőcsével szerencsésen versenyez, de a husziták pusztitásai következtében szomorú sorsra jut. Majd bekövetkezik a lengyel uralom, mely 360 évig tart és mely kietlen sivárságával és sanyargatásaival a tönk szélére juttatja a várost, mert habár némely család, mint: a SZONTÁGH, HALBSCHUH, WEYGEL, SCHNEIDER, OMESZ stb. család némi jólétre is tesz szert, de a nép zöme vagyonilag és erkölcsileg borzasztó módon pusztúl és számra nézve annyira fogy, hogy alig maradt meg 300 család és ezek is nyomor és inség közt rozoga viskókban tengetik életöket. Ebben a rettenetes korszakban egyedül a LUBOMIRSZKI-ék helytartósága idejében derengett fel egy jobb jövőnek reménysugara a város egén, melynek hatása alatt a város ismét feléledni kezdett; de ez sem tartott sokáig, mert már Heraklius és Tivadar ujra kezdik a «lengyel garázdálkodás»-t. Az alig lábra kapott város ujra rohamosan sülyed, végső

inségében még a város pecsétjét is elzálogositja, csakhogy tovább tengesse zaklatott életét.

Az 1769-ki év forduló pontot képez a város történetében. A magyar király oltalmába veszi a zaklatott polgárságot és a város, daczára a szerte szélylyel dúló bel- és külháborúnak ujra feleszmél, uj erővel lát hozzá az alkotó munkához. Az életerős polgárság, mely századokon keresztül daczolt az idők viszontagságaival, most lázas tevékenységgel azon van, hogy városa phoenixként emelkedjék ki a romok közül; uj iparágakat teremt, uj jövedelmi forrásokat nyit, iskolákat állit és más hasznos intézményeket létesit, úgy hogy a város csakhamar virágzásnak indul és gazdagságra tesz szert.

A város eme változatos képekben nyilvánúló fejlődését bővebben tárgyalni czélja ennek a munkának, melynek összeállitásánál igyekeztem mindazokat a kútforrásokat és segédeszközöket felhasználni, melyekre csak szert tehettem. Tájékozás végett e helyen csak a legfőbbeket említem. Ilyenek a szövegben idézetteken kivül: Topographia regni magni Hung., Bél Prodromus Comp., Bonfinius Rerum hungaricarum Decades I., Tacitus de m. g., Curreus: Gens Silesiorum, DLUGOSS, LEHOCZKY, BIEDERMANN, SCHAFFARTSIK, CLAPROTH, GENERSICH KERESZTÉLY, ANONYMUS u. B. r., CROMER, SZABÓ BENŐ, PAULER GYULA, WENCZEL, SIMON de KÉZA Lib. II., PIRINGER, Varsói Códex, II. M. JOH. DE THÚRÓCZY, PRAY, KOSSOVICH, FUXHOFFER, thüringiai THEODORICUS, ROSTY, Századok folyóirat, ENGEL, ROGERII m. c., KATONA, Chron. Salisburg. ad a. 1278, Chron. Austr., FEHÉR 5 V 3 p. 457, DU CHANGE, Ex mss. CAROLUS CORNIDES, AP. WADDINGER Tom. VI., Mss. Fehérvár in suppl. KOVACHICH T. I., VERBŐCZI, REGESTES, Ex Mss. an. dipl. KOLLARII, MILES Siebenbürgischer Würgengel, PESTI FRIGYES, SALAMON, PISONT, ALBINUS, DR. EWALD v. DIETRICH, FESSLER, HORVÁTH

MIHÁLY. A kereszténység első századai, DR. SIPOS, Systematische Geschichte des Oberungarischen Bergbaues Szomolnok, Lagerbuch u. o., Cinnar Monost., THURNSCHVAMB, Matricula Mol. Gol., RUPP JAKAB, Almanach BREDECZKY, FRAKNÓI, KLEIN, KLESCH, Leibitzer krónika LÖHER, LUDWIGH, MELTZER, PIRHALLA, POSEWITZ TIVADAR és GYULA, SZONTÁGH DÁNIEL, Tudományos gyüjtemény, UNGER, Zeitschrift von und für Ungarn, KRONES, KACHELMANN, BOHUS, KORABINSZKY, SCHWARTNER, SCHOLTZ JÁNOS egy. tud., SZEPESHÁZY és THIELE, SZALAY, SCHWICKER, CSAPLOVICS, Ueber Schlesiens älteste Geschichte, THAUMANN, MASCOW, HANKE, Cellarii Nov. Orb. ANNALES, MARCELLINUS, Cromerus de Pol. rer. (krak. Bibl.), DITMAR, Henelii Siles. r., SZOYKA GYULA és stb.

Nagy hálával tartozom HRADSZKY JÓZSEF, háj-szt.-lőrinczi prépost és szepesi kanonok úrnak, kinek nemcsak párját ritkító tárgyilagos és tudományos szinvonalon álló müveit mind felhasználhattam, hanem a ki Igló városa történetének érdekében velem együtt kutatott és fáradozott és munkájának eredményét velem közölte. Fogadja érdeklődésének jutalmáúl e helyen is kifejezett hálás köszönetem mellett Igló városa közönségének őszinte elismerését.

A szerző.

I. Igló területének helyrajza.

Földrajzi fekvése, határai, földtani viszonyai, hegyei és vízei, lapályai, éghajlata, természetrajza.

Igló városa az éjszaki szélesség 48° 50′ 24″ és a keleti hosszúság 38° 14′ 30″-nyi foka alatt fekszik 458 m. magasságban a tenger szine felett. Azt a nagy katlant, melyben maga a város terül el, éjszakról és nyugatról magas fal övedzi körül, melynek viszonylagos magassága 113·6 meter; délről egy 584·1 m. magas hegycsoport emelkedik, mig keleten 32 meter magas hegygerincz húzódik végig. A város területe nagyjában háromszöghez hasonlít, melynek éjszaki, ivalakban letompitott csúcsa Illésfalva határába nyúlik. Éjszakkeletfelé Pálmafaluval és Odorinnal határos; a határvonal itt a pálmafalvai hegynek, az úgynevezett Blaumont-nak eleintén magasabb erdős, azután mindinkább ellapuló hegygerinczén húzódik végig; azután a Lucspatak (Leutschbach, Lutschbach) völgyébe tér, a hol egy határkő jelöli Igló, Odorin és Leszkovján összefutó határait. Innen keletről Leszkovján, Márkusfalva, Teplicska, majd ismét Márkusfalva és Teplicska területét érintve egyenesen délfelé húzódik a határvonal egy széles mesgye mentében, mely alacsonyabb dombokon visz át s hol nyugatra, hol keletre kisebb ivalaku kitéréseket tesz főirányától; átszelve a márkusfalvi országutat a Hernád folyóhoz ér a határ, a melytől kezdve a délfelől beléje ömlő Eschseifen patak választja el Teplicska földjeit

az iglói területtől. Innen délnyugatnak majdnem mindenütt sürü erdőkön keresztül vonulva átszeli a magas Schwarzberget, a Luxlandot és az Altenberget, hogy azután a mély Eisenbach-völgybe ereszkedjék. Innen mindenütt Zavadka területét érintve felvisz a határvonal a Glänzen és Jávor hegyekre, a honnan nagy meredekségen át a Gölniczvölgybe ereszkedik; a Gölnicz folyó merész kanyarulatánál (Grosse Kehr) eléri a legdélibb pontját, csúcsát képezvén ama területnek, melynek a könyökhez való hasonlatosságánál fogva könyök (Ellenbogen) nevet adtak. Innen azután Gócs, Oláhpatak gömörmegyei községek területét érintve éjszak felé kanyarodik a határ, mindenütt a sebesen folyó Gölnicz folyását követve, egészen fel ama régi országutig, mely egykor a Hüll-ön keresztül a Szepességből egyenesen a gömöri bányavárosokba vezetett. Ettől a régi uttól kezdve, mely részben maga is határvonalúl szolgál, a Fischberg felé vonúl, folytatását találván részben a Thonseifen nevü patak irányában. Oláhpataktól kezdve mindenütt dobsinai területet érint; ezt elhagyva ismét éjszaknak kanyarodik; majd éjszakkelet felé húzódván Imrefalu és Istvánfalu földjeit érinti s azután a szepes-sümeghi területre lép, a hol eleinte éjszakkeleti, majd éjszaki irányban alacsonyabb dombsoron keresztül vonulva és mindenütt a mesgyét követve a Hernádhoz ér és végül az illésfalvai hegynek tart, a honnan kiindúlt.

Igló területe nagyjában a *Knoll* nevü hegyről áttekinthető, mely már magasságánál fogva is az egész vidék felett uralkodik s melyről gyönyörü kilátás nyilik a szomszédos hegysorokra is. Szemközt velünk emelkedik a hatalmas *Királyhegy,* a Szepességnek időjósa, mely 1947·4 meternyi magasságával büszkén tekint le környezetére, a tőle kiinduló ágakra és hegylánczokra, a lankás hegyoldalokra és hullámos völgyekre. Éjszakon

a Magas-Tátra sziklatömbjei tornyosulnak fel az égnek, aczélkék szinökkel élesen elválasztva az azurkék égboltozattól. Hatalmas gránitfalazata a Krivántól kezdve a Lomniczi csúcsig teljes pompájában tekint le ránk sötét hegyszakadékaival és itt-ott felcsillámló hómezőivel, melyek különös ellentétet képeznek a szepesi fensíknak a napsugaraktól megvilágított virányaival. A Király-hegytől délnyugat felé az Alacsony-Tátra hegylánczai húzódnak, csak itt-ott bepillantást engedve Liptóba és a messze fekvő Árvába, míg a Gyömbér és a magas Chocs kéklő csúcsai még tisztán kivehetők. Délen a gömöri Érczhegységnek hegylánczolatai húzódnak, melyek közül a dobsinai hegyek magasan kiemelkednek, mig a látóhatár szélén a Mátra ormai fel-feltünedeznek. Éjszakon és éjszakkeleten a Szepességnek fensíkja dombjaival és völgyeivel tárúl fel előttünk, így: a szepes-váraljai völgy a szepesi várral, háttérben a Branyiszkóval, a lubló-lőcsei hegyek, a Poprád völgye és ezekben számos helység, melyek közt Igló és Lőcse tornyával és templomával, valamint Csütörtökhely góth stylben épült kápolnájával tisztán láthatók; a Hernád fővölgyében pedig ott kigyózik a kassa-oderbergi vasuti vonal, élénkséget és áldást árasztva e vidékre. Amott lent a Gölnicz völgye terül el, mely a Királyhegy lábánál kezdődik s innen keleti irányban nagyrészt Igló déli határán a Hernád felé siet. A Gölniczvölgyet környező hegyek közül látjuk az Ökörhegyet (1290 m.), az Aranyasztalt és a Trohankákat.

Az iglói terület jelen alakjában nem jött egyszerre létre. Sok ezer meg ezer év kellett ahhoz, mig a fensíkok kúpokká, a kúpok hegyormokká váltak, mig a szilárd kemény talaj a víz és fagy behatása alatt lassanként szétmállott és ujabb formácziók keletkeztek. De ez a sziklás kemény földkéreg sem alakult egyszerre; csak

hosszú időközökben emelkedett ki a föld méhéből egyik része, mig a másik az őstengerekből rakódott le.

Ha a Knoll hegyről körültekintünk, négy egymástól teljesen elütő hegyalakzatot különböztethetünk meg az iglói területen. A főhegységet hatalmas, egymással összefüggő kúpok alkotják, melyeknek lankás lejtői széles és terjedelmes fensíkokat képeznek; ezek bizonyos mélységig lassanként lefelé ereszkednek, azután pedig egyszerre meredeken lejtősödve mélyen kimosott völgyeknek a falait alkotják. *Ez az őskori agyagpala regiója.*

Az erdő szélén megváltozik a hegyek alakzata. Hosszú keskeny hegygerinczek választják el egymástól a többnyire egyenesen futó völgyeket; a lejtőket gyep borítja, mely alól csak az emberi kéz munkája hozza napvilágra a termésköveket. Ezeknek vörös szinéről *vörös Devonpalának* nevezték el e képződményt. Az előttünk jobbról-balról elterjedő sziklacsoportozatok, melyek majd mint égbenyúló kősziklák, majd mint magas kupolák jelennek meg, már más kőzetnek képződményei, mely fehér szine miatt már messziről látható; a föld belsejében azonban vöröses, barna, sőt koromfekete szinben is fordúl elő. Ez *a triaszmész képződménye.* Végre kint a dombos szántóföldeken, ha ittott kőbányát nyitunk, majd vastagabb, majd vékonyabb lemezekben homokkövet találunk, mely a hajdani őstenger lerakódása. Ezt a Hernád és mellékfolyói sok ezer év óta mossák, magukkal vivén azt homok és iszap alakjában a lassú folyású Tiszába, úgy hogy Igló környékén ennek a lerakódásnak már csak utólsó maradványait találjuk, melyek itt-ott kisebb dombocskákat alkotnak. Egy ilyen dombon áll maga Igló városa is Ez *a harmadkori homokkő képződménye.*

Miután a Hernád elvégezte munkáját, az eső okozta árvizek lehozták az ős hegyekről azt a törmeléket, mely

most több méternyi vastag rétegekben boritja a sziklás talajt. Helyenként, hol az árviz a sziklagátakat hirtelen nem volt képes áttörni és a folyó kisebb-nagyobb tavakat alkotott, agyagpala képződött, melyre azután nagymennyiségü kavics halmozódott. Ezeket a kavicshalmazokat közelebbről megvizsgálván megtudhatjuk, miféle talaju területeken keresztül folyt a Hernád. Találunk ezekben a kavicsgödrökben melaphirt, kavicsot, mésztörmeléket, mégpedig annál nagyobb mennyiségben, mennél hosszabb uton át mosta a víz az illető képződményt. Ezeken a kopár területeken ember nem lakhatott és ismét sok ezer évnek kellett elmúlnia, mig a nádasokból rétek, a rétekből erdők és ezek elrothadása következtében termő szántóföldek képződhettek, a hová azután az ember letelepedhetett.

Az őskori agyagpalának vidékét az iglói területen ennek főhegysége, a *Knoll* képezi. A Knollról (1268 m.) indulnak ki az őshegység gerinczei. A főgerincz S alakban húzódik délről éjszaknak, majd keletnek és ismét éjszaknak és sürü erdővel van boritva. A főgerincz mentében terjedelmes fensíkok terülnek el és ezekből következő kúpok emelkednek ki: a Kis-Knoll (1160 m.), a *Grajnár* (1074·7 m.), Jávor (1088 m.), Holicsky (1074 m.), Polanka-Horka (824 m.) és Suchi-Vrch (837 m.). Éjszak felé és távolabb keletnek egymás mellé sorakoznak: a Murány (1251 m.), a Szárazhegy (Dürrenberg, 1007 m.), a Graetel (882 m.) és az Altenberg (870 m.). A főgerinczből elágaznak: a Stamberg, Stangenberg (983 m.), a Három-Bokor (Drei Sträuchen, 1046 m.), Kis-Murány (1021 m.), Hufnagel (893 m.), Leithaus (989 m.) és végül a Luxland (980 m.). A Knoll nyugati lejtőjén három hegygerincz jön össze, mégpedig éjszakról a Hüll (1138 m.), az Ördögfej (Teufelskopf, 1067 m.) és a Haniszkova (1164 m.) csúcsokat hordó gerincz, mely utóbbi csúcstól délfelé ága-

zik el az a mellékgerincz, melyen az iglói Királyhegy (1059 m.) és a Városihegy (Stadtberg) emelkedik; a második, nyugatról húzódó gerinczen van a Madárhegy (Vogelsberg, 1145 m.) és a délin a Sturecz (Sturz, 1070 m.).

Az egész főgerincz a mellékágakkal együtt 31 kilometer hosszú, átlagos magassága 1042 metert tesz ki és még az átjáróknál sem sülyed 700 meteren alul. Ebben a hatalmas hegycsoportban mindenfelé érczteléreк metszik és keresztezik egymást; sokszor a gerinczek tetejéig nyúlnak fel, másutt ismét a véghetetlen mélységben enyésznek el. A Nagy- és Kis-Knoll kőzetét őspala alkotja, mely a különféle elegyrészek szerint különféle nevet nyert így: zöldkő, grauwacke stb. Ez az őspala vasat, rezet és ezüstöt tartalmaz és a leggazdagabb telérek a déli lejtőn fordúlnak elő. A Grajnár, a Jávor déli lejtője, a Holicsky, Polanka, Suchi-Vrch, Három-Bokor, Haniszkova, Nagy- és Kis-Murány, Hufnagel és Leithaus leginkább rezet tartalmaznak, mig a Sturz, Vogelsberg, Graetel, Altenberg, de kivált a Jávornak éjszakkeleti, az Eisenbachba ereszkedő nyúlványai nagymennyiségü vasat szolgáltatnak. Az iglói Királyhegyen az úgynevezett zöldkőben kobalt és nickelérczek is fordúlnak elő. Ezüstöt szórványosan és kisebb mennyiségben majdnem mindenütt lehet a telérekben találni, helyenként ki is aknázzák. Érdekes ásványfaj az iglói területen egy fősznemü kő, mely az itteni vegyelemzésben másutt nem fordúl elő, a miért is az iglóit nevet nyerte. Az Ördögfej lejtőin fedésre használható palát találni, mig a tálkospala és serpentin nagyobb rétegben fordúl elő és egész hegyeket alkot. A Leithaustól éjszakra és keletre nagy területet foglal el a fősz.

Az iglói területen előfordúló őskőzetnél azt a sajátságos tüneményt veszszük észre, hogy habár ugyanahhoz a fajhoz tartozik, mégis különböző, egymástól igen eltérő

szerkezetet mutat fel. Az őspalának rétegei ugyanis különféle szinüek és hol függőleges, hol vizszintes irányú vékony lemezekben húzódnak végig a hegyen. Vannak vidékek, hol az őspala oszlopokat képez és egészen bazaltszerü; az Altenbergen pedig, hol nagy mennyiségü vaspáttal van keverve, majdnem melaphirba megy át. Mindezek a jelenségek a szétmállás különböző fokozatain alapúlnak. Lent a mélységben, hová a levegő meg a víz még be nem hatolt, tökéletesen amorph az őskőzet.

Az iglói főhegységtől éjszakra, a város felé a következő tetőalakú hosszú gerinczek húzódnak: a Hagelsberg (702 m.), a Várhegy (715 m.), Klingovka (649 m.), a Kecskehát (Ziegenrück, 610 m.), a Rittenberg (518 m.), Kraliken és a Magashegy (Hochberg, 799 m.). A főkőzet itt a vörös Devonpala, mely a szétmállás különböző fokozatai szerint szintén különféle szineket mutat fel: sárga, vörös, szürkésbarna, sőt egészen fekete. A rétegek nincsenek rendszeresen egymásra rakva, hanem össze-vissza vannak hányva, úgyhogy ennek következtében maga a belszerkezetök is nagyon változó. Ez a hegycsoport nem képez összefüggő egészet, hanem három, egymástól elkülönitett részből áll, melyek közül a nyugati a legmagasabbra emelkedik. Az ezen hegycsoportot alkotó alapkőzethez számitható még a kemény kavicsos konglomerát is, mely különösen nagy mennyiségben az Ördögárok mentében feltalálható.

A mészkőzet képződményei közül következő emelkedések tűnnek ki: a Mocsárhegy (Sumpfberg, 825 m.), az Éleshegy (Scharfer Berg, 731 m.), a Feketehegy (Schwarzberg, 702 m.), Bolondkő (Tollstein, 708 m.), melyek mind az iglói terület keleti részén emelkednek. Ezeknek átlagos magassága 750 meter. Jóval magasabbak a nyugaton emelkedő mészhegyek, úgymint: a Fischberg (992 m.), a Fleischer (897 m.) és a Medvefej (Bärenkopf,

908 m.). Ezek kelet és nyugat felől Igló területének határait szegélyezik és a város felé mind nagyobb területet foglalnak el. Barlangok mindazáltal nem képződtek egyik részben sem, minthogy a mésztalaj sokkal kisebb kiterjedésü, mintsem hogy a víz nagyobb üregeket vájhatott volna. Egyedül a határokon lehet egyes beomlott részeket, dolinákat észre venni. Figyelemre méltó jelenség, hogy a sokkal alacsonyabb devonpala megszakitja a két mészhegység közti összefüggést. A keleti hegyekben előfordúló mész tömöttebb a nyugatinál, sőt sok helyen a márvány szerkezetét veszi fel. A mészégetők is ezen a részen vannak, habár ennek oka a jobb utak is lehetnek, mert a nyugati rész egészen nélkülözi a járható utakat. A mész tulajdonságából következik, hogy kisebb-nagyobb szakadékok, lyukak majdnem mindenütt fordúlnak elő; ilyen nagyobb lyuk a délnek nyiló Schulerloch, a mészképződmény legéjszakibb részén.

A homokkő legmagasabb emelkedései: az Illésfalvai hegy (569 m.), a Pálmafalvai hegy (Blaumont 555 m.), a Kopaszhegy (Kahle Höh, 544 m.), a Scheibe (584 m.), a Kis-mező (Kleines Feldchen, 576 m.), a Hlinik (488 m.), a Városi domb (458 m.), a Nyires (Birkwald, 500 m.), a Kudelberg (501 m.). Ezek a magaslatok jóval alacsonyabbak, mint a devonpala emelkedései és a bennök talált állati lenyomatok és kövületek arra engednek következtetni, hogy hajdan az őstengernek partjait képezték, melyeknek irányát legjobban jelöli az a sok levél és ág, melyek majdnem minden rétegben nagy mennyiségben találhatók. Ilyen tengeri maradványokat különösen a Kismezőn és a Rittenbergen nyitott kőbányákban találunk. A kőbányákból nyert homokkő épitésre, kőfaragásra alkalmas, de finomabb munkákhoz nem igen használható mert nem eléggé finom szemcsés és hamar szétporlik a levegőn.

A sziklás talajt boritó törmelékréteg vastagsága nagyon különböző; sok helyütt 20 meteres felrakódásokat is találunk, mig másutt alig fedik az uj palát; sőt a Hernád mentében, kivált ennek medrében néhol egészen hiányzik az uj palát fedő törmelék.

Igló - területének főfolyója a *Hernád*. A Hernád folyónak három ága, úgymint: a vikartóczi, kubachi (Bisztra) és vernári ága a Királyhegytől éjszakra, éjszakkeletre és keletre aláereszkedő emelkedéseken ered; az előbbi két ág Ugócz mellett egyesül és Grénicz mellett felveszik a harmadik ágat, mely a Vernár hegység körül lévő hegyvidék vízeit gyüjti össze. Grénicztől kezdve Bethlenfalváig a Hernád egyenesen keleti, innen a káposztafalvai hámorig délkeleti irányban folyik, a hol a Kopanecz és Geraváról előtörő Béla-patakot veszi fel magába. Grénicztől kezdve mindinkább szélesedő völgykatlanban folyik tovább; ebből kilépve Tamásfalu határán egy tátongó hegyhasadék mélyében folytatja útját, minden lépten nyomon kanyarodva és tajtékzó haraggal rést törvén magának a fehér sziklafalakon keresztül, melyek itt a Jezsuita szorost, a «Hernád áttörésé»-t alkotják. A szorost elhagyva Szepes-Sümegnél az iglói völgykatlanba lép a Hernád és azt keleti irányban szeli át egészen odáig, hol a Venig- és a Taubnitzpatak majdnem egymással szemben a Hernádba ömlenek. Innen az útját álló dombsor alatt nagy kanyarulatot téve egyenesen délfelé csap a *Kémény*-nek *(Schöppchen)* nevezett kettős sziklaoromig, a honnét ismét keleti irányba kanyarodik. A kettős orom alatt felveszi azt a kis patakot, mely a Schulerloch és Demján nevü völgyek vízeit egyesíti; majd tovább keletfelé egy más nagyobbocska patakot vesz fel, mely az Eschseifen völgyből belé siet. E vízerek felvétele után elhagyja a Hernád Igló területét és Márkusfalva felé siet, hogy azután Margitfalunál a Göl-

niczczel egyesülve és kis darabon még határt képezve elhagyja a Szepességet. A Hernád 6½ kilometernyi útat tesz Igló területén; itt-ott nagy kanyarulatokat tesz, de nagyrészt egyenesen és csendesen végzi útját, némely helyen immár szabályozott mederben. Partjai rendesen alacsonyak, csak ott, hol homokkődombokba vájta a medrét, mint pl. a város felett a Leisbühel-en és a Szirtalján, ott magasak és meredeken emelkednek. Folyása meglehetős sebes, a mennyiben esése az iglói területen körülbelöl 30 metert tesz ki. Vízmennyisége a csapadék mennyiségétől függ, úgyhogy száraz meleg időben csekélyvízü patakká törpül. A medre mindenütt eléggé széles és mély, minélfogva ritkán okoz nagyobb áradást.

A Hernádnak már említett mellékvízei csak patakok jellegével birnak. Ezek közül a *Venigpatak, (Wenigbach)* mely a Hernád balparti mellékvízét képezi, magában egyesiti annak a területnek vízeit, melyet a Jezsuitaszorost balról kisérő hegysor s ezzel kapcsolatban, Viderniktől kezdve, éjszakra és éjszakkeletre, majd meg keletre azok a dombok környezik, melyek a Lőcsei-hegységgel összeköttetésben keleti nyulványukkal a Lőcsei-patak és a Hernád között egészen Márkusfalváig húzódnak. A Venigpatak Igló területét elérve félkörben karolja át a városi dombot és 5 kilometer hosszú útjában először keletre, azután délkeletre, végül délre tartván egy nagy nyugati kanyarulattal a Szirtalja mellett a Hernádba ömlik. Mellékvízei nincsenek az itteni területen, de van nehány emlitésre méltó forrása; ilyen a közvetlenül a város alatt felbugyogó János forrás és a kudelbergi árok. A Venigpatak bal partján emelkednek az illésfalvai és pálmafalvai hegyek, melyek között két öblös völgy, a mellvölgy és a kőbányai völgy képződött, azután az Akasztófahegy, a Sibenecz és a Kudel. A jobb partján végig húzódik a városi domb, mely elválasztja a Hernádtól. E két víz között van a

város felett az egyedüli lapály, mely lankásan ereszkedik a város felé és keleti végén mindinkább szükül. A Venigpatak völgye 10 meterrel magasabban fekszik, mint a Hernád s ennélfogva esése (38 m.) valamivel nagyobb, mint a Hernádé.

Geologiai szempontból érdekes az iglói völgykatlan azon részének rétegezése, mely Szepes-Sümegtől kezdve a Hernád és a Venigpatak között a kettő egyesüléséig terjed s mely Scholtz Albert tanár (M. K. E. Évkönyv XIV. évfolyam 59. old.) megfigyelései szerint bizonyitékot szolgáltat arra nézve, hogyan keletkezett a Jezsuitaszoros? Szerinte: «Itt az alapkőzet sötétszinezetü (kékes-szürke) agyag- és márgapala. Ezen az alapon nyugszik, mint első alluvium egy, conglomerátokból, gránitokból és csillámpalából álló réteg, felette mészkavicsréteg, közel 2 m. vastagságban s e felett fekete és agyagos föld, a terület humusrétege. Az alapkőzeten nyugvó alluvialis első réteg bizonyítja, hogy akkor, midőn a Hernád itt gránitokat, csillámpalákat és melaphyr-darabokat lerakott, még nem folyhatott keresztül a trias-mészbe vájt szük szorulaton, sőt jogosíthat még arra a feltevésre is, hogy akkor a Hernád vízeivel ide még a tátraaljai vízek egy része is eljuthatott. A trias-mészen keresztül csak később tört magának útat s akkor amaz első rétegre rakta a hatalmas mészkavicsréteget, mely között eddigi ásatások alkalmával nem ritkán 30 cm. átmérőjü darabok is kerültek felszinre. Szerintem az iglói fensík rétegezése a Jezsuitaszoros születési okmánya.

A másik patak, mely az iglói völgykatlanban a Hernádba ömlik: *a Taubnitz.* Ez a Gölnicz folyót a Hernádtól elválasztó hegygerincz Ördögfej, Hüll, Mészáros (Fleischer), Murány és Graetel nevü emelkedéseinek éjszaki lejtői alatt fakadó forrásokból ered. Főforrásai a Nagy-Knoll éjszaki fensíkjain vannak. Felső folyásában éjszaki

irányt követ mindaddig, mig a kemény konglomeratos kőzet útját nem állja; ezt a nyugatról jövő és 2$^{1}/_{2}$ km. hosszú *Ördögárok* (Teufelsgraben) segitségével áttöri, de kénytelen irányt változtatni, a mennyiben most keletfelé kanyarodik. Éjszaki folyásában, melynek tartama alatt csak kisebb ereket és sekély csermelyeket vesz fel, a Taubnitz egy sebesen rohanó, tajtékzó és számtalan kisebb vízeséseket képző hegyipatak; vidéke vadregényes s kivált az Ördögárok torkolatánál elragadtató képet varázsol elénk. Középső folyása két egyenetlen részből áll, a kisebbik szakasz keleti, a nagyobbik éjszakkeleti irányban foly; a két szakasz határát a délről elősiető *Királypatak* (Königsseifen) képezi, mely a mocsárhegyi és leithausi vízeket felveszi és egy gyönyörü, fenyvesek által körülövedzett hegykatlant alkot. Ennek a katlannak egyik ágában fekszik a kies Iglófüred, mig a másik ágát a szétszórt kunyhókból álló Igló-Hutta helysége foglalja el. Az egész katlan forrásokban igen gazdag s így joggal viseli az országút mellett álló korcsma a «Források« (Quelle) nevét. Alsó folyásában a Taubnitz keleti irányt követ és szintén csak nehány kisebb forrásvízet vesz fel. Mig felső és középső folyásában magas hegyek között kanyarog, addig alsó folyásában egy kis fensíkot metsz át, melynek éjszaki oldala alig nehány meternyi magasságra emelkedik. — Az egész Taubnitz 13 kilometer hosszú, miből 3·2 km. a felső-, 8 km. a középső- és 1·8 km. az alsó folyására esik. A patak esése forrásától torkolatáig 560 meter; ezekből esik a felső folyásra 386 m., a középsőre 145 m., az alsóra pedig 29 meter; úgyhogy felső folyásában 100 m. hosszúság mellett 12 meter esés mutatkozik, mig többi részében 100 meterre általában csak 2 meter esés található, a mi a víznek, mint hajtóerőnek felhasználhatósága tekintetében eléggé kedvező arány. Neveli a Taubnitz értékesit-

hetését még az a körülmény, hogy minden oldalról könnyen hozzáférhető és hogy a közlekedés nincs sehol megnehezítve.

Egy másik nagyobb patak a Hernád jobb oldalán az 5·4 km. hosszú *Eschseifen*, mely az Altenberg alatt ered és alsó folyásában Teplicska és Igló között határvonalúl szolgál, mig azután a Hernád keleti kanyarulatánál ebbe beleszakad. Bővebb táplálékot csak a Márkusforrás völgyéből elécsergedező patakocskákból és a kis teplicskai árokból nyer; de annál több forrás bugyog völgyének mind a két lejtőjén. Folyása eleintén egyenesen éjszaki, azután egy kis darabon át keleti és végre ismét éjszaki. Az Eschseifen is a két különböző őskőzet közé vájta a medrét, csak az alsó folyásában törte át a mészsziklát, hol azután egy kilometer hosszú úton szük és mély, de festői részletekben bővelkedő völgyön keresztül hatol. A Klingováról lehúzódó vízmosás csak esőzések alkalmával és hóolvadáskor táplálja a patakot, mig száraz időben egészen kiapad, a mikor még a környékén található források vize sem jut el a patakba. A katonai térképen Eschseifennek egy a Márkusforrás felé húzódó patak van kijelölve, de iránya hibás. Igaz, abban az irányban állott régente Brusznikfalu, melytől a Brusznikpatak = Eschseifen nyerte nevét, de a patak határozottan az Altenberg éjszaki lejtőjén ered, mit az 1412-ki régi határjárás is bizonyit; erről ugyanis fenmaradt egy okmány, mely a 39-iki határdombot következőképen írja le: «Azután tovább délre az Altenberg lábának jobbfelé tartva az Eschseifen (Brusznik) patak forrásához érünk.» Az Eschseifen vidéke igen vadregényes, a völgye magas hegyek által van körülvéve, melyekről a legszebb kilátás nyilik.

Egy harmadik mellékvíze a Hernádnak a jobb parton a *Thonseifen*, 4·5 km. hosszú és legnagyobb mellékága

a kis *Thonseifchen;* mindkettő azonban idegen területen ered. A Thonseifen szük völgyben számos kanyarulatot téve éjszakkeleti irányban folyik; mindkét partján homokdombok emelkednek, melyeknek magasabb lejtőin számos kőbánya létezett és létezik mai napon is. Környékén a források már sokkal gyérebbek és majdnem kivétel nélkül egészen lent a völgyben, közvetlenül a patak mellett találhatók.

Az iglói hegyeken túl, mintegy 15 km. hosszúságban határt képezve folyik *a Gölnicz folyó,* a Hernádnak egyik legnagyobb mellékvíze. Folyása, melynek főiránya az iglói területen keleti, két déli, egy rövidebb és egy hosszabb kitéréssel, meglehetősen egyenletes és rendes, csak Hollópatak (Rabenseifen) alatt és a nagy fordulónál (Grosse Kehr) töri át az őskőzetet merészebb kanyarulatokban. Völgye mindenütt szük és 600—700 m. viszonylagos magasságú hegylejtők veszik körül, melyeket zöldelő rétek és sötét fenyvesek ékesitenek s melyeknek lábánál tágasabb völgykatlanokban a «Palzmann» olvasztó, Hollópatak (Rabenseifen), Rákpatak (Krebsseifen) iglói telepítvények, valamint Nagy-Hnilecz helysége terülnek el, mig szükebb részeiben is mindenütt a hegylejtőkön szegényes külsejü parasztkunyhók fehérlenek. A «Palzmann» olvasztó mellett a Dobsinát Iglóval összekötő út szeli át a Gölnicz völgyét. A Gölnicz folyó esése addig, mig Igló határát eléri, 160 metert tesz ki és minthogy innen medre mindenütt egyenletesen lejtős, hatalmas vízerőt rejt magában, melyet az e völgyrészletben egymás mellé sorakozó sok malom és most már elhagyott hámor igyekezett kihasználni. A Gölnicz balparti mellékvízei a vízdús Fehérvíz, a Hollópatak és Rákpatak; ezek közül a *Hollópatak* közvetlenül az Ördögfej alatt ered és közel 4 kilometer hosszúságban szeli át az iglói területet. Legjelentékenyebb mellékvíze azonban a *Vaspatak* (Eisenbach), melyet

az Iglótól kiinduló és a Kis-Hnilecz melletti Graetel hegyen átvezető pompás műút metsz keresztül, a hol azután kétfelé ágazik el az út s egyrészt a meredek Grajnáron át Nagy-Hnileczre, a tulajdonképeni Gölniczvölgybe vezet s innen a Szulován át az összeköttetést Rozsnyóval létesiti, — mig a második ág a völgymentén egészen a folyó torkolatáig Merényig vezet. A Vaspatak közvetlen a Knollhegy alatt, nem messze a Taubnitz forrásától ered és Merény alatt szakad a Gölniczbe. Útközben a Roztoka-patakkal egyesül, melynek torkolatáig 9 km. hosszú útat tesz, innen pedig Merényen át a Gölniczbe való betorkollásáig még 4 km. hosszú a folyása. Esése Kis-Hnileczig igen nagy, de későbbi folyásában a Gölnicz esését felül nem múlja. A Vaspatak völgy fenekének emelkedése ugyanis átlag véve felső folyásában 800 m.; további folyásában pedig 725 metert tesz ki, mig a Göllniczvölgyé 698 meter; a Hernádvölgyé 448 meter. A Vaspatak régi okmányokban Kis-Gölnicz neve alatt szerepel. Az iglói területet övalakban veszi körül és eleinte éjszakkeleti, majd keleti és végre déli irányban folyik; völgye mindenütt szük, de az ezt körülövedző hegygerinczek nem magasak s alig ütik meg a 200 metert.

Igló területe forrásokban igen gazdag. Ezek úgynevezett gyógyvízeket nem szolgáltatnak ugyan, de mindenütt úgy a hegyeken, mint a dombok lejtőin a legpompásabb friss ivóvíz bugyog ki belőlök; csupán a Rózsa-kápolna mellett lévő csurgó vízét tartja a köznép rossznak; hogy miért és vajjon joggal-e, azt csak alapos vegyelemzés derithetné ki. Különösen Iglófüred környéke gazdag bő és jó vízet szolgáltató forrásokban, mig a murányi, leithausi, gräteli és éleshegyi források egészséges friss víz tekintetében ritkitják párjukat. Kiváló hírre tett szert a Márkusforrás és az efelett kibugyogó Gyulaforrás, melyek a városi vízvezetéknek szolgáltatják

az egészséges és bőmennyiségü vizet; továbbá a Király-kút, a Szent-János-kút, az ördög csurgója; de híres a Fleischer alatt lévő öt forrás is, valamint a Schulerloch és más források. A városban lévő kutak eredetileg szintén jó, egészséges ivóvizet tartalmaztak, mely azonban idővel a sok szerves anyag átszürődése folytán teljesen elromlott, úgyhogy legfőbb ideje volt vízvezeték útján egészséges ivóvizről gondoskodni.

Már az eddigiekből is kitünik, hogy nagyobb sikság Igló területén nem képződhetett. Az iglói katlan, mely egészen homokkőbe van vájva, elég nagy ugyan és legnagyobb a Szepességen, mindazáltal azonban legnagyobb lapálya csak 3 km. hosszú és 1$^1/_2$ km. széles. Ez az úgynevezett Nagy-Liget (Grosse Aue), mely közvetlenül a város felett veszi kezdetét és fel Szepes-Sümegig terjed. Az iglói katlan legalsóbb részén szintén terül el egy kisebb lapály, melyet a Hernád átmetsz; de ez is inkább csak két keskeny szalaghoz hasonlít, melyek a folyó két partján húzódnak. A kisebb alsó lapályt összeköti a felső lapálylyal egy eléggé széles és lapos völgy (Sechzehnstuhl), melynek felső végén egy meredek part vezet fel a nagyobb területre. A két lapály középmagassága 460 és 435 meter, úgyhogy a magassági különbség a két terület között 25 metert tesz ki.

Kisebb-nagyobb fensíkok vannak még a Knoll, Jávor és Grajnár nevü hegyeken. Ezek helyenként több kilometernyire terjednek, leginkább lankásan leereszkedő hegylejtők, de több helyütt egészen a fensík jellegét veszik fel. Többnyire buja füvel vannak benőve, mely kitünő legelőt szolgáltat, sőt a déli lejtőket a régi időkben szántóföldeknek is lehetett használni. De lassanként a sürüen és gyorsan növő erdők foglalták el a tért, elboritván a tisztásokat is. Magasabban fekvő szélesebb völgy csak egy van: a Fleischer alatt, mely alkalmasint

egy bedőlt barlangnak maradványa. A patakok mentén képződött katlanokban is találunk kisebb lapályokat, így Nagy-Hnileczen, a Palzmann-olvasztónál és az Elölső-Huttában.

Igló környékének éghajlata nem olyan zord, mint a Poprádvölgy-é, de nem is olyan enyhe, mint az alsó Szepességé, melynek talajviszonyai már sokkal kedvezőbbek. A mi Igló éghajlatát hidegebbé teszi, az védtelen helyzete éjszakról, nyugatról és részben keletről. Éjszakon ugyanis csak alacsony homokdombok védik a hideg szelek ellen, mig nyugaton a két mély völgynyiláson, melyek egyikét a Hernád vájta ki magának a mészhegyekben, másikában pedig a Venigpatak tart Igló felé, szabadon juthat be a Magas-Tátra lehütött levegője a csak látszólagosan védett iglói katlanba; keleten is megmaradt egy kapu ama keskeny völgy alakjában, melyen keresztül a Hernád elhagyja Igló területét (430 m.). Ehhez járúl még délen az 1000 meter magas fal, mely hol kettős, hol hármas sorban elrendezett gerinczeivel feltartja a déli melegebb szeleket és melynek éjszaki lejtőin az éjszaki szelek még visszaverődnek. Szélvészek ugyan itt nincsenek, legalább nagyon ritkák, de annál gyakorabbiak a szelek, melyeknek nincs határozott irányuk, minthogy a délnek fekvő magas bérczek a legtöbb esetben és rendesen a város róvására megváltoztatják irányukat; így sokszor keletről jön a meleg áramlat, mig az éjszaki szél éjszaknyugatról tör be a területre. Szélcsend tulajdonképen soha sincs, mert még a legmelegebb és legcsendesebb napokon is hüvösebb légáramlat húzódik végig Igló területén a Hernád mentében, mint a magyarországi hőkiegyenlitődésnek egyik főcsatornájában. De magán az iglói területen is folytonos a légcsere; esténként ugyanis a hüvösebb hegyi levegő a Taubnitz völgyén keresztül az iglói katlanba áramlik, mig innen a felmelegedett levegő

a Thonseifen és az Eschseifen völgyein keresztül a magaslatokra száll mindaddig, mig a hőmérséklet kiegyenlitődése végbe nem ment.

Az egész területnek legenyhébb része a pálmafalvai hegy déli lejtőjén elterülő, úgynevezett «Gödör» (Grube), hol hajdanában az iglói szőlők voltak s a hol ma is alkalmas hely kinálkozik a gyümölcs termesztésre, mert a vízhiányt igen könnyen vízfogók által lehetne pótolni. A leghidegebb pontja az iglói területnek a Taubnitz forrása körül van, ama szük völgyben, melyet a Haniszkova és a Murán alkot s a melyben még a legmelegebb nyári napokon is hüvös a levegő, úgyhogy ott már rövid pihenés után is átjárja az embert a hideg.

Igló éghajlatát legjobban tüntetik fel azok a pontos megfigyelések, melyeket GEYER G. GYULA, gymnasiumi tanár 22 éven keresztül nagy lelkiismerettel és ernyedetlen szorgalommal tett s melyeknek eredményét a következőkben közöljük: A léghőmérséklet évi középértéke + 6·86 C⁰; a hőmérő legmagasabb állása volt + 34 C⁰ (1881 jul. 21. és 1883 jul. 14.), legmélyebb állása — 36·5 C⁰ (1888 január 2.); a legmelegebb napi középhő + 28·53 C⁰ (1883 jul. 14.), a leghidegebb napi középhő — 30·77 C⁰ (1888 jan. 2.); a téli hónapok középhője — 4·54 C⁰; a tavaszi hónapoké + 7·28 C⁰; a nyári hónapoké + 17·44 C⁰, az őszi hónapoké + 7·4 C⁰; fagygyal járó napok középszáma 158; legkésőbben észleltetett fagy jun. 28-án (1894), legkorábban aug. 15-én (1894); null fok alatti napi középhőt felmutató napok átlagos száma volt 96. A légnyomás évi középértéke 720·67 mm.; a légsúlymérő legmagasabb állása volt 741·69 mm. (1882 jan. 16.), legmélyebb állása 695·9 mm. (1890 nov. 24.). A felhőzet évi középszáma 5·51. Derült nap volt évi átlagban 67, borult nap 101, csapadékos nap 158, eső esett 111 napon, hó esett 40 napon; legkésőbben esett hó a völgyben május 19-én

(1876 és 1880-ban), legkorábban október 8-án (1877). A csapadék átlagos évi mennyisége 637·37 mm.; a téli hónapok csapadék mennyisége: 80 mm., a tavaszi hónapoké 157·3 mm., a nyári hónapoké 274·7 mm., az őszi hónapoké 150·7 mm. A förgeteges napok évi száma 24·3. Az első förgeteg észleltetett február 23-án (1879), az utólsó október 28-án (1878). Köddel járó napok évi átlagos száma 79; zuzmarás napok évi száma 15·8; jégesős napok évi száma 4·65, hegyi füst észleltetett évi átlagban 8 napon. A szénatakaritás kezdete legkorábban volt junius 9-én; az őszi vetés aratása legkorábban kezdődött julius 15-én, legkésőbben aug. 1-én; a szilvafák legkorábban kezdtek virítani április 12-én, legkésőbben május 19-én; a körtefák legkorábban április 10-én, legkésőbben május 20-án; az almafák április 19-én, illetve május 22-én.

Igló területének állatvilága ugyanaz, mint a szepes-gömöri érczhegységé. Az emlősök közül elvétve találunk egy-egy barna medvét, hiúzt, rókát, borzot, nyestet, házi menyétet, görényt, vidrát. Továbbá itt található: a közönséges hörcsög, a vízi- és házi cziczkány, a sündisznó, a vakond, a vándor patkány, a vízi poczok, a mezei poczok, a kerti pele, a mogyoró pele, a patkósorru denevér, a közönséges- és nagyfülü denevér; a közönséges mókus, az ürge és sokféle egér. A vadász zsákmányáúl kinálkozik a vaddisznó, őz és nyúl.

A ragadozó madarak közül találhatók: a kőszálli sas, a kiáltó sas, a halászó csermöly, a rövidujju kigyósas; a méhész ölyü, a gatyás-, közönséges-, és vörhenyes ölyü, a vércse, héja, sólyom, a karvaly, csuvik, a köz- és gatyás csuvik, az urali-, erdei- s lángbagoly, a nagy suholy, a füles bagoly. — Az éneklők közül a Közép-Europában honos fajokat, kivéve a csalogányt. A varjufélék közül a seregély, közönséges csóka, varju, csergő szarka; a galambok közül az örvös- és vad galamb, a gerle;

a tyúkfélék közül: a süketfajd, nyirfajd, császárfajd, fogoly, fürj; mint vándormadarak: a köz. haris, a hóda, erdei szalonka, a szürke lúd, a vad rucza.

A halak közül előfordulnak: a fejes kolty, a márna, a folyami görgőcse, a köz. czompó vagy czigányhal, a fényes fehérke, a keszeg, a pisztráng és a folyami orsóhal. A hüllők közül: a fürge gyik, a törékeny kuszma, a keresztes pajzsócz, a vízi sikló. A kétéltüek közül: az ehető- vagy kecske béka, a gyepi béka, a földi-, leveli-, vöröshasú- és varangyos béka. A puhatestüek közül: az ehető-, vetési- és erdei csiga, a tányércsiga, a festő kagyló és a tavi nagy kagyló.

A fedelesszárnyuak vagy bogarak minden családja és neme számos faj által van képviselve, melyeknek legnagyobb része nagy károkat okoz a terményekben; ilyenek: a cserebogár, mely minden negyedik évben nagyobb menynyiségben szokott megjelenni; a zsizsikfélék, a zsuzsok, a fenyőszú, a czinczérfélék, földi bolhák. Hasznosak a futó bogarak, a sutabogarak, a dögbogarak, a katókák, melyek levéltetvekkel táplálkoznak. Felette gazdag vidékünk pillangókban, melyek hernyóik által inkább károsak, mint hasznosak. Kártékonyságáról ismeretesek a káposztaözöndék és a galagonya-özöndék. A gyümölcsfákban helylyelközel nagy kárt okoz a gyürüs pohóklepke; a fűzfákon és nyárfákon pusztítanak a molnárlepke és a taplólepke hernyói. Az araszoló lepkék közül a gyümölcsfákon nagy kárt okoz néha a téli lepke, melynek nősténye szárnytalan és a fagyok beálltával egy-egy petét rak minden termő bimbóba. Ismeretes a köszméte-araszoló is, melynek hernyója néha egy-két nap alatt teljesen lekopasztja a köszmétebokrokat. Nagy kárt okoznak néha a molyok különböző fajainak álczái. Kivétel nélkül kártékonyak úgy az emberekre, mint az állatokra nézve a szúnyogok, a marhalégy, a juhbagócs, a lóbagócs és juhcsimbe.

A növényeknek ártanak a tipolyok és szipolyok egyes fajai, ide tartozik a gabonapusztitó heszeni légy is. Nagyobb károkat okoznak a sáskák és zöld szöcskék, a tücskök és lótetűk, a poloskák, kabóczák és levéltetvek egyes fajai.

Igló területének *növényországa* az európai erdős övhez, mégpedig annak luczfenyő regiojához tartozik. A luczfenyő ugyanis nagyobb zárt területeket foglal el és sürü erdőket alkot; itt-ott előfordúl a jegenye- és erdei fenyő; szórványosan található a fekete- és veres fenyő is, valamint a boróka. A lombos fák közül találhatni, de csak szórványosan a tölgy, juhar, jávor, nyir, mogyoró, bükk, hárs, topolya, berkenye, nyár- és fűzfa. Nagy menynyiségben terem a málna, eper, fekete és veres áfonya. Dúsgazdag a környéke a középhegység, sőt az alhavasi regió virágaiban, melyek kora tavasztól késő őszig az erdőkben és réteken pompáznak. Ősszel az ehető és mérges gombák ezrei lepik el az erdőket.

Az *ásványországból* felemlitjük a hegyalkotó kőzetek közül a sok lenyomatot és kövületet tartalmazó homokkövet (Rittenberg, Kleines Feld és Birkwald), továbbá a mész- és zöldkövet, a konglomerátot és palát. Hegységünk fémekben gazdag, de jelenleg csak vasat és rezet (Grätel, Roztoka) bányásznak.

II. Igló területének legrégibb lakosai.

A szellemi fejlődés különböző fokain átment ember is hagyott hátra egyes jellemző tárgyakat, melyek ott, hol az okmányok elvesztek, a szájhagyomány hallgat és a visszaemlékezés legcsekélyebb nyoma sem maradt fen, némi világosságot deritenek arra a korra, melyben előállíttattak, sőt ezekből a fenmaradt tárgyakból meghatározhatjuk az abban a korban élt embereknek életmódját, társadalmi alakulását, fejlettségi fokát, szóval az őskori leletekből meglehetős biztonsággal kideríthetjük az emberi nem fejlődésének alapját és folyamatát. Egy-egy feltalált, bizonyos alakú s sajátságos vegyületü cserépdarab vagy bronztárgy oly történelemelőtti korszakba helyez bennünket, melyről bizton állíthatjuk, hogy abban már emberek éltek, dolgoztak, szerettek és gyülöltek, sőt az akkor élt emberek fajára is lehet következtetnünk. Ez az általános tétel érvényes az egyes vidékekre nézve is.

Igló területe ilyen cserépleletekben igen szegény. Mig köröskörül Lőcsén, Márkusfalván, Sümegen, Tamásfalván bizonyos kulturrétegekben nagy mennyiségben találunk történelemelőtti cserepeket, addig az iglói területről csak 3—4 darab cserép és egy edényfül áll rendelkezésünkre, melyeket részint az úgynevezett «ház» körül, részint a pálmafalvai hegy déli lejtőjén, egyet pedig a Szirtalján elterülő dombon találtak. Ezen kivül létezik ebből a korból egy vésőalakú bronzdarab, mely Kubinyi

Miklós magángyüjteményében Árva-Váralján látható. Erre a bronzdarabra s több más hasonlóra a kassa-oderbergi vasut épitésekor az iglói állomás alapzatának ásása alkalmával akadtak, a többi elkallódott s csak ez az egy darab maradt meg. Ez a véső-alaku bronzdarab úgynevezett kelta, egy bronzeszköz, melynek tulajdonképeni akkori rendeltetése fölött a tudósok mai napig is vitatkoznak s a melyről csak annyi bizonyos, hogy ilyetén tárgyakat használt az ősember sok száz évvel időszámitásunk előtt. Hossza 14 cm., lent van egy nyélre való nyilása, fent pedig egy véső-alakú éles éle, mely 3 cm. széles. Minthogy mind ez a kelta, mind pedig a talált cserepek ugyanolyanok, mint azok a cserepek és bronztárgyak, melyeket Lőcsén, Márkusfalván és Sümegen találunk, joggal következtethetjük, hogy az iglói őslakó a lőcseiekkel, márkusfalviakkal és sümegiekkel együtt egy és ugyanazon fajhoz tartozott és körülbelöl ugyanabban az időben élt azokkal, vagyis 2500—3000 évvel ezelőtt. Ez a faj a kelta nemzetiség volt, melynek tagjai némelyek szerint pannonizált kelták, mások szerint keltizált pannonok voltak. Bennünket csak az érdekel, hogy már akkor is ugyanaz a faj lakott az iglói területen, mint tovább lent az alföld dúsgazdag virányain. De mig lent az alföldön a római légiók nyomása alatt egy néppé tömörültek a különböző törzsek, addig itt fent a hegyek között egymástól függetlenül éltek az egyes törzsek. Ilyen független törzs lehetett az, melynek nyomait az iglói területen, a «Ház» (Haus-Burgberg) körül, a pálmafalvai hegy déli lejtőjén és a Szirtalján találjuk.

Ezeknek a törzseknek tulajdonképeni fellegváraik nem voltak, sem falvakban nem laktak, hanem egyes területeket foglaltak el és veszély idején könnyen védelmezhető erdőkbe vonultak. Midőn pedig valamely törzs felszaporodott és nagyobb lett, árkokkal, sánczokkal, később-

ben falakkal is vette körül lakhelyét. Így keletkeztek a «Várhegy»-ek, ilyen volt az iglói terület közelében «Letónkő.» Ide menekült a nép, valahányszor veszély fenyegette vagy az ellenség közeledett. Az ellenség közelgését tűzzel jelezték, tüzeket rakván magas dombokon, melyeken rendesen az őrök is tartózkodtak. Ezek az őrhelyek rendesen áldozó helyek is voltak s ugyanitt tartották nemzeti ünnepélyeiket is. Ilyen őrtűzhely lehetett az iglói «Ház» is. Ez Igló városa erdejében, az Eschseifen nevü völgy végén emelkedő, 719 m. magas, a felső részén köröskörül leásott hegy, melynek tövében a hatalmas Márkusforrás kibugyog. Erre a hegyre egy valószinüleg a husziták korából való régi út kanyarodik fel. A fensík meglehetős nagy és ásatáskor egyes történetelőtti, különféle nagyságú edényekből származó cserepekre akadtam. A cserép meglehetős durva (Kárp. muzeum, iglói gymn.) de azért van finomabb is. A csúcstól lefelé vagy 30 meterrel egy 1—2 m. széles terrasz vezet a hegy körül, mely majdnem egészen a sziklába van vájva, oly körülmény, mely teljesen kizárja azt a feltevést, mintha a terraszt szántóföldül használták volna. Ezen terrasz alatt vagy 20 meternyire lejebb van egy másik, mely 4—5 m. szélességben fogja körül a hegyet. Ezek folytán az iglói «Ház»-at is a Szepesség többi terraszépitményei közé sorozhatjuk. De az iglói «Ház» csak másodrendü áldozóhely lehetett; kunyhótapaszt ugyanis itt nem találunk, miből következtethetjük, hogy a népnek papjai és jósai nem laktak itt. Ugyanezen a helyen későbben kis váracska épült, miáltal az áldozóhely eredeti alakjából sokat veszitett; de leginkább rongálták ezt a pogánykori emléket az aranytszomjuhozó kincsásók, kik vad szenvedélylyel széttúrták a hegy lejtőit. Így nem csoda, hogy oly kevés emlék maradt fenn abból az időből, de annyi tény, hogy az iglói «Ház» körül talált cserepek

az őskorból valók, a mi arra mutat, hogy az őskorban csakugyan emberek laktak ezen a vidéken.

Még nagyobb bizonyitékot amellett szolgáltat a bronz-kelta-lelet. A víz ide nem sodorhatta, mert különben szétszórva találtattak volna az egyes bronztárgyak és a kemény kavics súrlódási nyomai is látszottak volna rajtok, a mit nem lehetett tapasztalni. Ezt csakis az ősember áshatta el itt; későbbi lakosok nem tehették, mert akkor a bronznak már nem volt értéke s igy nem lett volna értelme azt elásni. Kiséretében nem volt e helyen sem cserép, sem szén, sem pedig más tárgy található, csupán egy nagy csomó bronz, több egy mázsánál, minélfogva itt egy ősraktárral van dolgunk. Az őskereskedő ugyanis közel a főútvonalhoz, rejtett, leginkább bokros helyeken ásta el árújának egy részét, különösen ha nem volt igavonó marhája, melylyel tovább szállithatta volna vagy ha kilátása volt más portékával jobb üzletet folytatni. Ilyen ősraktárokat találtak Felkán, Svedléren és más oly helyeken, melyek ugyanazon kereskedelmi vonalba estek, mint Igló.

A régi őskereskedelmi út a balti tengertől a Visztula mentében a Dunajecz torkolatáig húzódott; innen a Dunajecz hosszában a Poprád völgyébe csapott át; ezen az útvonalon számos őskori leletre akadunk, legsürübben a vízválasztón, a hozeleczi fensíkon, hol többfelé ágazott el az út. Egyik ága Igló felé tartott s innen a Hernád mentén húzódott tovább. Az iglói városi levéltárban található régi határlevelek is emlitenek egy országutat, melyet a határlevelek keltekor az iglóiak csak fafuvarozásra használtak ugyan, de melynek jelentősége az őskorba nyúlik vissza, minthogy mentében jobbról-balról őskori leletekre akadunk. Ezenkivül emlitenek a régi határlevelek oly helyeket, hol régente rezet olvasztottak. A fenmaradt rézsalak alatt ősrégi vassalakot találunk, mely-

nek olvasztási módja ugyanaz volt, mint a Tátra alján, Mahalfalu és Gánócz mellett talált vassalaknál s melyben szintén történelemelőtti tárgyakra akadunk. Ebből minden kétséget kizáróan kiviláglik, hogy az őskorban Igló területén lakott emberek is értették és folytatták már a vasolvasztás mesterségét, valamint hogy a főútvonal mellett lakván összeköttetésben állottak és érintkeztek a müveltebb nemzetekkel, illetőleg a rómaiakkal, kiknek olvasztott vasat szállitottak. Különben Tacitus is említ egy nem germán fajt, mely a Kárpátok alján lakott és a vasolvasztás mesterségében járatos volt.

Nagy fontossággal bir az iglói területnek az őskorban való népességének kérdésére nézve egy jegyzőkönyvi feljegyzés a XIV. századból. Kunsch bíró ebben a feljegyzésben felsorolja Igló városának összes majorjait, többek közt azokat is, melyek a Gölnicz mentében terülтek el és negyedik helyen emliti Seiler gazdát, kinek tanyája még a «Kodenerek»-nél fekszik. Tehát még a XIV. században laktak a Gölnicz völgyben, a maí Nagy-Hnilecz környékén (Párisfalván, Máriássy lvt.) «Kodener» nevü emberek, kik sem szászok, sem tótok, sem magyarok nem lehettek, mert az akkori időből származó okmányok határozottan megnevezik a lakosok nemzetiségét is, ha valamely vidéken önállóan laknak és ehhez a három most emlitett nemzetiség valamelyikéhez tartoznak és nem létezik okmány, mely ettől a szokástól eltérne. Minthogy ebben a feljegyzésben a «Kodenerek» nemzetisége nincs megemlítve, fel vagyunk arra a következtetésre jogositva, hogy ezek a nevezett három nemzetiség egyikéhez sem tartoztak, hanem még az őslakók valamely fennmarad törzsét alkották. Hogy ez nem lehetetlen, mutatja az alpesi vidék, hol csak az utólsó évtizedekben vesztek ki véglegesen az őstörzsök utólsó maradványai. A Gölnicz völgye is félreesett a nagy közlekedési vonaltól, a nép-

áradat oda nem igen hatolhatott, az őslakók békességben élhettek ott és a bennök rejlő szivósságnál, valamint egyéb kedvező körülmények találkozásánál fogva megtartották eredeti sajátságaikat, talán még nyelvöket is. Az őslakók theóriájának elfogadása nélkül meg sem érthetnők a régi okmányokat, melyekben a «civis»-en, «hospites»-en és «populus»-on kivül igen gyakran szó van az «incolarum»-ról vagy «inhabitatorum»-ról is. Honnan kerültek azok ide, kik lehettek, ha nem őslakók? De még a «populus» alatt is kiket értettek? Hogy a három szabadalmazott nemzetiségen kivül még más is lakott itt, az kitünik a szász jogból is. E szerint a szász e két nemzetiséggel kölcsönösen frigybe lép, összeházasodnak, úgyhogy számtalan házassági esetet lehet felhozni, mely a három nemzetiség összekeveredéséből származott. De a szepesi szász jog keményen megbünteti azt, ki egy «nyomorulttal» házasságra lép. Kicsoda tehát ez a «nyomorult»? Köztük él, bizonyos jogokkal is bir, a törvénykezésben számtalanszor szerepel, de még napszámosnak sem fogadják szivesen és csak a legdurvább, a legmegvetettebb bitómunkánál veszik a segédkezését igénybe; tömegesen fordúlnak elő, mert a máglyát ők rakják, a bányákban ők vágják a sziklát, de érczhez nem szabad nyúlniok. Ezek épen az őslakók maradványai, uruk folytonosan változik, ők pedig rabszolga módjára tengetik életöket, mert nem szabad elfelejtenünk, hogy Magyarországban is voltak rabszolgák és még a XIII. században egy rabszolganőért és fiáért 5 márkát fizetnek. Az iglói területen lakott ezen páriákról, a Kodenerekről a puszta névnél egyéb nem maradt reánk, de teljes biztonságban lehetünk a felől, hogy valóban léteztek.

A krónikák szerint a nagy népvándorlás idejéből germán törzs is maradt a Szepességen; megerősiti azt a szájhagyomány és több régi iró. Valószinü azonban, hogy

csak egyes germán családok maradtak vissza, a kik azután az őslakókkal összekeveredtek. Igló területén is maradtak fen a népvándorlás korából egyes emlékek, melyek amellett bizonyitanak, hogy itt germanok laktak, kik azután vagy elköltöztek vagy a tótságba beleolvadtak. Mel (= határ), Bob (= erdő), Hun (= Höhe = magaslat) a népvándorlás korában létezett germán nyelv gyökei és egyszersmind iglói dűlőknek a nevei. Ezek az iglói területen lakott germánok az illésfalvai hegy déli lejtőjén és benn az erdőben, a Vaspatak egyik mellékvölgyében tartózkodtak, de hogy mivel foglalkoztak, azt nem tudjuk.

Krisztus születése után 500 körül a szlávok kezdték elfoglalni Magyarország éjszak-nyugati és éjszaki vidékét, de letelepedésök nem történt rohamosan, egyszerre, hanem lassanként, lehet mondani családonként vonultak be az idegen országba, a hol a puszta helyeket foglalták el. Ebben az időben a Szepességre is vándoroltak be a szlávok és épen az iglói területen telepedtek le tömegesebben. Megkülönböztetésül a keleti, lombos fákkal boritott résztől, ennek a tülevelü fákkal boritott területnek *Ihla-Igló* (= tű) nevet adtak, úgy a mint Morvaországban Iglau nevü helység szintén a fenyvesektől vette nevét. Ez a megkülönböztetés az okmányokban is nyer kifejezést, a mennyiben ezekben a keleti lombos rész *Jávor* név alatt fordul elő, sőt egy 1094-ki okmány (Máriássy lvt.) Márkusfalvát (Szent-Mihályúr) egyenesen az «inter platanos» közé helyezi; tehát a hivatalos elnevezés a régi időkben, de még az első magyar királyok uralkodása alatt is Jávor és Igló, Bogláros (Buglócz) és Fenyves (Ichla) volt.

A Szepességen a számos szláv faj közül leginkább a nagy *vend* nemzetiség egyes törzsei telepedtek le és mai napig is fenmaradtak a Vend, Venczig, Wind, Wenig dülők elnevezései. Hogy ezekből az iglói területnek is jutott, mutatja a Wenigpatak elnevezése. A vend törzs

zöme Jánócztól Iglóig telepedett le s azért joggal viseli e patak nevét. De igy csak az idegenek, a germánok nevezték el, magok a szlávok Pekunyének keresztelték el és ilyen név alatt még az 1260-ki határjárásnál is fordul elő. Wenigpatak csak tájszólás volt és mégis fenntartotta magát, legbiztosabb jele annak, hogy az ősgermánok jó sokáig éltek ezen a vidéken. Csakhogy létök elejétől fogva veszélyeztetve volt, minthogy főtörzsüktől el voltak szakítva, mig a szlávok a szomszéd szláv területekről folytonos erősbitést nyertek, ujabb meg ujabb bevándorlás folytán, valamint a morva birodalom kiterjeszkedése által. A szláv lett az uralkodó faj, a többi nemzetiségek elszlávosodtak, de mindazáltal fenmaradt a faji különbség, annál is inkább, mert nem lettek egyenjoguakká az uralkodó fajjal; a tökéletes összeolvadást, mely idővel mégis létre jött volna, megakadályozta a morva birodalom bukása és a magyarok letelepedése. Ez a faj- és jogkülönbség, mely a szlávok uralma alatt létezett, megmaradt a magyar állam megalkotása után is és sokszor éles ellentétekben tünt ki. Az okmányok most is még mindég külön emlitik az «incola»-t és az «inhabitores»-t. A populust csak a «cives» és «hospites» alkotják és csak nagyon későn, mikor már a szász jog befolyása alatt a fajkülönbségek majdnem egészen elsimultak, magában foglalta a «populus» fogalom a község összességét, kivéve az uralkodó «civis»-eket, kik nehány családból kerültek ki. A kiváltságok is eleintén (V. István alatt) csak a «hospites»-nek szóltak, későbben (Károly és Lajos alatt) a «cives» és «hospites»-nek és csak Zsigmond részesiti az összes lakosokat a szabadalmak és kiváltságok élvezetében.

A sok nemzetiség között, melyek hazánkban ős időktől fogva letelepedtek, egyik sem volt képes államot alkotni. Alig zajlik le felettük egy-két század, letünnek és emléköket csak a krónikák tartották fen.

Megjelenik a *magyar*. Átkel a Kárpátok bérczein, rövid idő alatt meghóditja az országot és szerencsés államalkotó képességével beleilleszkedik Europa népeinek állami és kulturális intézményeibe. Fegyverével kezében megremegteti Europát, bizalmat keltvén annak népeiben vitézsége, ereje iránt, melyre azoknak nem egyszer szükségök volt, hogy civilizácziójuk a kelet népei ellen megvédelmeztessék. Majd áttér a béke müveire. Rendet csinál az országban, a rakonczátlankodókat féken tartja, a határokat biztositja, szóval államot alkot. Bors vezér felhatol a Sajó-Hernád völgyén, hogy itt is a lengyel birodalom felé a határokat megerősitse, felhatol «usque ad montem Tatur» — a Tátrahegységig, benyomul a «Silva Zepus»-on át a szepesi erdőterületig és megalapítja itt azt a határőrséget, melynek utódai az «exercituantes nobiles de Scepus», a szepesi harczos nemesek osztálya volt.

Ez a magyar őrcsapat, úgy mint a többi határmegyékben, úgy itt is őröket állított fel alkalmas helyeken, kiknek ellátásáról a meghódolt lakosoknak kellett gondoskodniok. Az őrcsapat területéhez tartozott Szepes, Liptó és Gömörmegye egy része; az egész terület mintegy állami birtokká lett; a hódoló nép megtartotta ugyan régi földjeit, lakóhelyeit, de ennek fejében bizonyos dijat kellett nyers terményekben átszolgáltatnia az őröknek, kik az uj hazának határait és egyszersmind az alattvalókat is védelmezték. A ki meg nem hódolt, a ki bérét nem fizette vagy nem volt képes fizetni, azt az uj állam egész hatalmával sujtották és rabszolga állományba helyezték. (PESTY FRIGYES: Várispánságok.)

A magyar őrcsapat családjai (pl. MIKLÓS de GÖMÖR, MÁRIÁSSY) szétszórtan, mintegy felügyelve az alattvalókra a kis községekben, *szállásokon* laktak és férfi tagjai felváltva végezték a hadiszolgálatot. Ilyen magyar családok laktak Márkusfalván és Csépánfalván is. (HRADSZKY). A

Hernád völgye is az egyik fővédelmi vonalhoz tartozott és abban is több, már a természet által is kijelölt helyen őrtornyokat állitottak fel; igy keletkeztek a poprádi, létonkői, sümegi, iglói, richnói várak, mind olyan helyek, melyeket már az előtt is kimagasló voltuk miatt az őslakók is használtak. Ezekből a várszerü őrtornyokból, melyek sokszor csak kőalapzaton nyugvó faalkotmányt képeztek, ellenőrizték és figyelemmel kisérték a külellenséget és fékezték meg a belföldi nyugtalan, elégedetlen elemeket.

Az iglói vár — az 1380-ik évi városi jegyzőkönyv még annak nevezi — már csak azért is nagyobb jelentőségü volt, mert védelmébe vette mindazokat, kik fémiparral, különösen vastermèssel foglalkoztak, mire a hadakozó nemzetnek nélkülözhetetlen szüksége volt. Egyszersmind a környékbelieknek ideiglenes menhelyül szolgált, a honnan azután nagyobb veszély közeledtével a Szepességnek tulajdonképeni menhelyére, Letonkőre (Lapis refugii) vonultak. Az iglói várból tartották féken a bányarabszolgákat, ide szállitották a kész fémet, a vasrudakat és rézdarabokat, melyeket azután innen továbbitottak.

A magyarok bejövetelekor a Tátra alján lakott népek nem hódoltak meg mindnyájan azonnal. Így Béla király névtelen jegyzője írja, hogy a Tátra közelében egy germán törzs, a góth nemzetségből fenmaradt scyrák ellenszegültek a magyaroknak, de végtére is kénytelenek voltak Bors hadai elől megfutamodni, melyek egészen Sandeczig üldözték őket. Nagyon valószinü, hogy ezeket a Szepességből üzték ki. Hogy a magyarok bejövetelekor a Szepességen a germánokon és tótokon kivül még más nép is lakott itt, kitünik Schaffarcsik munkájából is, midőn előszámlálván a morva birodalom népeit határozottan állitja, hogy a Kárpátok éjszaki erdeiben még őslakók élnek, kik azonban szintén meghódoltak a magyaroknak.

Hogy a honfoglaláskor magyar őrcsapat foglalta el a Szepességet, bizonyitják a későbbi időkből fenmaradt okmányok is. Egy 1280-ik évi okmány rendezi a szász tizedet és többek között világosan igy szól: «hogy a teljes dézsmát adja a római szentegyháznak és épenúgy szolgáltassa azt mind *a magyar,* mind a tót, kik a *Szepességen* laknak.» A magyarok tehát bizonyára már régen itt laktak, mert a tatárjárás után nem igen költöztek a termékeny alföldről a zord Kárpátok fenyvesei közé, különösen akkor, midőn a gazdag alföldi mezőség még néptelenebb volt, mint a Szepesség. De másrészt tudjuk azt is, hogy kivált a tatárjárás után és a reá következő évtizedekben nemcsak sok magyar nemes család (ZSIGRAY, LŐ, PRÉM, MOHOL, BETHLEN, ANDRÁSSY stb.), hanem a magyar nép is épen eladta szepesi földjeit és tömegesen kivándorolt termékenyebb vidékekre. (Káptalani levéltár.)

Az őrcsapat, mint már emlitettük, eredetileg mind nemesekből állott, kik szabad birtokosok voltak, de a századok folyamában a folytonos harczoskodás ugyancsak megviselte a szepesi őröket; lassanként elszegényedtek és előbb egyes főurak jobbágyaivá, majd alattvalóivá sülyedtek. Utólsó nyomuk megmaradt abban a nehány faluban, melyek az úgynevezett «X lándzsások széke» vagy ujabbkori elnevezéssel a «Kis megye» területén fekszenek. Hogy azonban több volt ennél a X-nél, azt HRADSZKY világosan és határozottan kimutatta. Ezek voltak azok, kik az eladományozástól megszabadultak, s a kik megtartották függetlenségöket, nyelvöket és részben földjeiket.

Az előbbiekből kitünik, hogy a honfoglaláskor Igló területének környékén magyar őrcsapatok telepedtek le, sőt valószinü, a mint későbben ki fogjuk matatni, hogy Igló területén is magyarok laktak. Őrhelységök az iglói vár volt, a falvakban, tanyákon szétszórva pedig minden-

féle nemzetiség lakott, melyek között a tót volt túlsúlyban. Ilyen falu az iglói területen több volt.

Igló városának legrégibb jegyzőkönyvében a 17-dik oldalon ugyanis következőket olvassuk: «KNOLL JÁNOS bíró és esküdtjei: *Brusnik és Stoyan* lakóinak a bírája, TIZKŐ, KLUG JÁNOS, FRIEDENMUTH MIKLÓS, ZÁRUSCH JÁNOS, DUCKL MIKLÓS, SPARZANG JAKAB, SCHEFLIK FRIGYES, ULMBACH PÉTER de eadem, FROLICH JÁNOS és ALTMANN MIKLÓS 1389.» Ebből kitünik, hogy KNOLL bírónak első esküdtje TIZKŐ volt, ki egyszersmind két falunak bírája. Hogy ez a két falu a város területén állott, tehát a városi joghatóság alá tartozott, egy másik jegyzőkönyv is bizonyitja, mely szerint ennek a két falunak bírája, mint a város esküdtje az iglói tanács elé állitja egyik közvetlen alattvalóját (ROT MIHÁLYT), hogy a faluban eszközölt házvételét a városi tanács előtt rendezze. A két falu elnevezése után itélve lakosaik leginkább tótok lehettek. *Brusnik* a mai Eschseifennek régibb neve, ennek a völgyében feküdt maga a falu is, közel a vár aljához. Lakosai, a mint a név is mutatja, köszörüsök voltak, kik részint az őrcsapat hadi szükségleteit, részint a bányászathoz szükséges szerszámok szükségletét fedezték. *Stoyan falu* Stoyan nevü tekintélyes földbirtokostól vette a nevét; maga a falu a földbirtok után itélve a Szirt mellett, a Kudel hegy nyugati lejtőjén terülhetett el. A «Szirt» legrégibb neve igy van írva «Stahn», mi a német Stein-tól eredhet; de valószinübb, hogy az oláh nyelvből származik, mert «stáhn» oláhul annyit tesz, mint szikla; ilyen oláh nyelvgyökök sok szepességi elnevezésben fordulnak elő, még pedig olyan gyökök, melyeket az oláhok csak a kelta-pannonoktól vehettek át; ilyenek «Wlahow» és «Wlebach», a mi igazolni látszik SVÁBY FRIGYES-nek azon állitását is, hogy Olaszi az oláhoktól vette eredetét.

Egy másik jegyzőkönyv *Schwanisfalváról* tesz említést, melynek egyik lakosa, Lowbeczen a városi tanács elé járúl feleségével, Erzsébettel együtt, hogy követelje a szász jognak örököseire való kiterjesztését. Tehát Schwanisfalu is iglói területen feküdt és lakosai 1380-ban a szász joggal éltek. Ennek a falucskának helye a mai Derfinchen völgyében lehetett.

A legrégibb telekkönyvben még két falu neve fordul elő: *Ság* és *Kozma*, melyekben őrcsapatbeli magyarok laktak. A kath. egyház névjegyzékében egy Ság nevü prépostság emlittetik és az a körülmény, hogy az iglói területen a monda szerint zárda is állott, valamint hogy a régi telekkönyvben, «apáczák földje» és «apáczák udvará»-ról is tétetik emlités, arra mutat, hogy a falu és a prépostság együvé tartozhattak. A falu maga valószinüleg a mai téglavető telep környékén, az úgynevezett «XVI szék» (Sechzehnstuhl) dűlőn állhatott. A régi iglói tanács 16 tagból állott és XVI-os széknek neveztetett. Vajjon van-e valami összefüggés a «XVI szék» dűlő, Ságfalu és a későbbi iglói tanács között? Azt talán e helyen eszközölt ásatások kideríthetnék. *Kozma* falu a pálmafalvai hegy lejtőjén terült el.

Hogy ezek a falvak a tatárjárás után nem keletkezhettek, világos, mert alig volt elegendő ember, hogy az akkor keletkezett «Uj-falu»-t (Neudorf) benépesitsék. Azonkívül, ha a tatárjárás utáni időben keletkeztek volna, okmányok maradtak volna fen, mert a XII-ik század közepétől kezdve már nagyon sok körültekintéssel és óvatossággal történt egy-egy ilyen letelepedés és nem valószinü, hogy épen ezekről a falvakról szóló okmányok mind elvesztek volna. Igy tehát ezeknek a falvaknak keletkezését sokkal előbbre kell tennünk. Léteztek azok már a honfoglalás előtt; lakosaik szivesen hódoltak a magyaroknak, ezek pedig szivesen fogadták őket, mint a

kik hadi szolgálataik közben földjeiket mívelték és élelemmel látták el őket. Különben a Máriássy levéltár okmányaiból is kitünik, hogy Stoyan, Brusnik és Párisfalva (Nagy-Hnilecz) faluk már a tatárjárás előtt léteztek, mi által következtetésünk biztos alapot nyer. Ezek a helységek a rend és közbiztonság oltalma alatt csakhamar virágzásnak indultak, népesebbek lettek, úgyhogy birtoklásukért nemsokára versenygés támadt az iglói vár és a Máriássy család között.

Az iglói várra és ezzel együtt az iglói kerületre ugyanis nagy hatással volt két igen fontos esemény, mely a szent királyok utáni korszakban bekövetkezett. Ekkor keletkezett a Gölniczbányai vár, alapzatáról itélve II. Endre idejében vagy nemsokára ennek uralkodása után. Ismeretes, hogy a híres erdélyi vegyész, Klingsohr járatos volt II. Endre udvarában és hogy őt bizták meg az erdélyi és magyarországi bányahelyek megvizsgálásával és a bányászat mívelésére alkalmas vidékek kijelölésével. Gölniczbánya előnyben részesült, a mint hogy az iglói terület nem is versenyezhetett ebben a tekintetben Gölniczbányával; ennélfogva az iglói vár egyik a múltban birt jelentőségét elvesztette. Szent László pedig 1085-ben a márkusfalvai nemesség gömöri ágát azzal tüntette ki, hogy várépitési jogot adományozott neki. (Máriássy lvt.) E miatt az iglói «Ház» teljesen jelentéktelen helylyé sülyedt és nemsokára teljesen elpusztúlt. De a márkusfalvai nemesség által «Szent-Mihály-Úr» név alatt épített új vár még más bonyadalmakat is okozott. A helységek az iglói területen ugyanis bizonyos függő viszonyban állottak az iglói várral; a terület, legalább közvetlen a vár körül, várföld volt, lakosai pedig bizonyos szolgálmányokat végeztek. Ezekre a várföldekre, valamint a régi szolgálmányokra jogczimet formáltak későbben a Máriássyék, hogy az új várat fentarthassák. Követelésök

perre vezetett és ez a per sok századon át tartott, még akkor is, mikor a helységek már régen elpusztultak és folyt mindaddig, mig egyik fél sem tudta már, hogy tulajdonképen mi körül forog a kérdés.

Igló területe abban az időben is már eléggé sürü lakossággal rendelkezett s nemsokára beállott egy plébánia felállitásának szüksége. Okmány, mely keletkezésének idejéről felvilágositást nyujtana, nem maradt reánk, de még 1771-ben oly erős volt a közvélemény annak keletkezési ideje felől, hogy a helytartótanács kérdésére határozottan megírták az illetékes tényezők, hogy az iglói róm. kath. egyházat a Boldogasszonynak szentelve Szent László és Könyves Kálmán királyok alapitották. Még az időt is kijelölték: húsz évig tartott az épitkezés, hozzá fogtak 1077-ben és befejezték Kálmán uralkodása alatt 1097-ben. Hogy régi, fallal körülvett egyház volt, onnan is kivehető, hogy Iglón hetivásár vasárnapon tartatott. (Wagner, Hradszky.). A plébános a teljes dézsmát kapta és meglehetős sok község tartozott hozzá, mert másutt ezen a vidéken nem volt templom.

Erre az időre esik a szepesi várispánság rendezése is. Magyar és lengyel krónikások egybehangzóan beszélik, hogy Kálmán királyunk 1108-ban Ófaluban a lengyelek királyával, Boleslávval frigyet és házassági szerződést kötött és Kálmánnak fiát, Boricsot 1120-ban a szepesi vár uráúl emlitik. A szepesi királyi vár és az ahhoz tartozó helységek összességéből képződött a szepesi várispánság, mely magva lett a későbbi «Nagy megyé»-nek. A várispánsághoz csatoltatott az egész iglói terület is, a mint azt az okmányok is bizonyitják. (Hradszky.) A várispánság rendezésével együtt járt a királyi vadászterület szabályozása is. Ennek Igló területének egy része is áldozatúl esett, a mennyiben azt sümegi és illésfalvai vadászok

RÓM. KATH. TEMPLOM. Schmidt, Igló.

birtokában találjuk. A két község erdei közt elterülő rész szabad királyi erdő maradt és annak vették még a XVI. században is a Lesnicza, Gölnicz, Béla és Hernád közt fekvő területet, habár akkor már a kapzsi Thurzóék rátették kezöket. Ez a körülmény számos perre szolgáltatott okot, melyek révén még más erdőterületet is akartak elvenni Igló városától.

Három nagy telket hasitottak ki a királyi vadászok számára. Az egyik Szepes-Darócz körül feküdt, a másikat az illésfalvai dűlők és az iglói terület nyugati részei képezték, a harmadik pedig Szepes-Sümeg volt, melyhez szintén az iglói területnek egy kis részét csatolták. Ezekre az erdőterületekre az iglóiak a királyföld eladományozása után sok ideig jogigényt tartottak és tényleg birtak is ott a mainál nagyobb területet, mimellett még az illésfalvai részt is jó soká zálogban tartották. De épen ezen teljes iglói terület révén megtámadták Thúrzóék és későbben Csákyék az iglóiakat és jó darab erdőt el akartak venni tőlük. (Rueber-féle határpör és későbbi határlevelek.)

Darócz lakosai tulajdonképen madarászok voltak, a sümegiek kutyák tenyésztésével és azok gondozásával foglalkoztak; az illésfalviak pedig nagyobb vaddal látták el az udvart; az akkori divat szerint sokat bajlódtak a medvékkel; hogy mindég készletben legyen, külön gödrökben és elzárt völgymedenczékben (Medvefej) élő medvéket tartottak, a honnan Illésfalut Medvefalunak (villa ursi) is nevezték el. A vadászat főbb intézői nemesek voltak, kiknek még 1404-ben az iglói telekkönyv szerint Illésfalván külön nemesi területök volt, mely közvetlen az iglói határ mellett, az illésfalvai hegy déli lejtőjén feküdt.

Az iglói területen lakó szabad emberek régi szokás szerint azután is fát vágattak épúgy a királyi erdőkben, mint a vadászat területén; a vadászok ellenben szorultságukban sokszor az iglói erdőkben lőtték a vadat, úgy

hogy a kölcsönös használat folytán az erdő tulajdonképeni határai kérdésesekké váltak. Ehhez járult, hogy Máriássyék Brusnikot és Stoyant akarták elfoglalni, valamint hogy a botizfalviak (Teplicz) mint régi kutyaőrzők szintén igényt tartottak az erdőkhöz. A szepesi vár grófja is magának követelte a régi vár földjeit, minek következtében ismét Máriássyék más földekkel kárpótolták magukat.

Ezen minden oldalról támadt határvillongásokhoz, melyeknek sem hossza, sem vége nem volt, sok más ügyes-bajos dolog járúlt, a bányászat pangott, az örökösödési jog még ingadozott, a jogbiztonság amúgy nagyjában meg volt ugyan, de számtalan ügy elintézetlen maradt, úgyhogy az iglói terület akkori lakosai folytonos bizonytalanság és aggodalom között éltek. Ehhez járult, hogy az itt-ott támadt belzavargásokat idegen zsoldosokkal csendesitették le, kik azonban amazoknál is nagyobb bajt okoztak, mert pusztítva és rabolva járták be azután az egész megyét. De különösen sokat szenvedtek a sok háború miatt, mely teljesen felzavarta nyugalmukat. A háború szenvedéseiben legtöbb részök volt a várhoz tartozó végvidékieknek, különösen 1132—1134-ben, midőn Borics, Boleslav lengyel király által támogatva a Szepességbe rontott, azt elfoglalta és a Sajó felé vette útját. Mindenökből kifosztva nagy nehezen lábra állottak ismét, falvaikat újra építették, Letonkő falait megujitották és új munkához fogtak. De ha meggondoljuk, hogy termésök felét a várba voltak kénytelenek szállitani, azonfelül pedig még dézsmát is fizettek, elképzelhetjük, mily nehéz viszonyok között vártak jobb jövendőt. A súlyos vagyoni állapothoz járult a feslett életmód, mely a XIII. század elején még a papi osztályra is kiterjedt és a mely megmérgezte az erkölcsöket. Ilyen és ehhez hasonló állapotok uralkodtak ekkor egész Magyarországon és igy nem csoda,

hogy a magyar nép oly csekély ellenállási erőt fejthetett ki a tatárok betörése ellen.

A tatárok közeledésének hírére Héderváry nádor az 1240-ik év őszén a Szepességre sietett, hogy a szükséges óvintézkedéseket megtegye és a határokat védelmi állapotba helyezze; a határátjárókat eltorlaszoltatta, a határőrséget megerősitette és készenlétbe helyezte. De mindez hiábavaló volt. A hős határőrség a vár kapitánynyal és népével együtt részint a szepesi határerdőségekben, részint a muhi pusztán elesett; a magyar nép menekült, ki merre tudott, a vad tatár üldözései elől. A Szepesség nagyja-apraja is Letonkő (Lapis refugii) biztos falai és erős sánczai mögött keresett és talált menedéket. A közel lévő Igló területének lakosai aránylag nagy számban kerestek itt oltalmat, de itt is egy másik ellenség, az éhhalál erősen megtizedelte őket. Mily hirtelen lepte meg a Szepességet a veszély, legjobban bizonyitja a szepesi prépostság levéltárának megsemmisülése, melyet maga a király hivatalosan kihirdet, konstatálván, hogy minden okmány oda veszett. Ha csak sejtették volna a veszélyt, mindenesetre magok a papok roppant nagy felelősségök tudatában biztos helyre szállitották volna az okmányokat, annál is inkább, mert a szepesi «locus credibilis» (hiteles hely) nagy tekintélynek örvendett. A prépost maga hősiesen harczolt a muhi pusztai csatában, kanonokjai nagyobb részt oda vesztek az okmányokkal együtt. Az ellenség elvonultával visszatért a lakosság földjére. Megfogyottan bár, de bizva a gondviselésbe újra felépittették kunyhóikat. Az iglói területen is újra benépesedtek a falvak, a munkás nép is vissza került, megválasztotta bíráját és esküdtjeit, Szent László temploma romban hevervén, az Isten szabad ege alatt hálálkodott a Mindenhatónak, hogy elmúlt a veszély és bizvást nézett a jövőbe. De mennyi megpróbáltatáson, mennyi szenvedésen kelle

még átmennie, mig egy jobb jövőnek képe tárult fel előtte. Közelgett a tél, sem élelmi szerök, sem marhájuk nem volt; a mit itthon hagytak, azt elvitte a tatár, a mit magukkal vittek, azt felemésztették; nem volt senki, ki az éhező népnek munkát, kenyeret adjon. De élt a magyarok Istene és segitett a magyar nemzet szenvedésein! Erős szívet és még erősebb akaratot adott a magyarok királyának, IV. Bélának!

IV. Béla, Magyarország ujraalapitója volt az, ki az országot romjaiból ujra kiemelte, ki kenyeret adott az éhező népnek, és ujra benépesitette a lakatlan vagy gyéren lakott vidékeket. IV. Béla volt az, ki az általános vendégjog alapján a Szepességen letelepitette a németeket és ugyancsak «vendégek» gyanánt fogadta be a telepités végett behivott tótokat.

Eddig az volt az általánosan elfogadott nézet, hogy már II. Géza uralkodása alatt 1140 körül vándorolt be nehány ezer német család a Rajna vidékéről a Szepességre s hogy ezek épitették fel a XXIV szepesi várost, köztük Iglót is. Ez téves nézet. Ez a téves nézet egyrészt a brassói templom feliratán alapszik, mely állitólag az erdélyi szászok bejövetelének évszámát tünteti fel s a melyről a krónikások azt a következtetést vonják le, mintha a szepességi szászok is ugyanakkor vándoroltak volna be, másrészt pedig egy karthausi barát krónikáján, ki a XV-ik században leírja zárdájának történetét és többek között azt is állitja, hogy a tatárjárás alkalmával a szászok a XXIV szepesi város grófjával együtt három esztendeig tartózkodtak a Letonkövön. A brassói templom felirata nem a szepesi szászoknak szól; a karthausi krónika pedig annyi lehetetlenséget és ellenmondást tartalmaz — hisz még az akkori pápa nevét is hibásan emliti, — hogy hitelre egyáltalában nem tarthat igényt és csak azon kell csodálkoznunk, hogy akadtak emberek, kik ezek-

nek, a XXIV szepesi városnak alapitását a tatárjárás előtti időkbe helyező mondáknak hittek. Egyedüli kivételt tesz Szabó, ki ezeknek a krónikáknak hitelt nem ád. S nem is létezik okmány, mely a szepesi szászoknak még a tatárjárás előtt való letelepedését bizonyitaná, vagy csak távolról is sejtetné. Sőt IV. Béla idejéből sem maradt okmány, mely a kérdést teljes világitásba helyezné. Az egyedüli okmány, mely IV. Béla idejéből reánk maradt, a várispánságnak a Szepességen való szervezéséről szól s igy kétséges, vajjon létezett-e egy külön okmány, mely a szepesi szászok letelepedési ügyében intézkedett volna. Eredeti okmányt csak V. István idejéből ismerünk s igy bizonyos, hogy IV. Béla az általános magyar vendégjog alapján telepitette be a szepesi németeket. V. István azután az emlitett okmányban az atyja által betelepitett vendégeknek («hospites») viszonyait rendezi, uj kiváltságok által állásukat megerősiti és képesekké teszi őket arra, hogy az itt talált benszülöttekkel és a szintén «vendégek»-ül fogadott tótokkal együtt községeket alapitsanak és uj hazát szerezzenek, megalapitva a külön jogélettel és külön joghatósággal biró *Szepesi szász tartományt*, a «*Provincia Saxonum de Scepus*»-t, melyre még visszatérünk, minthogy Igló városa is ahhoz tartozott.

Igló régi lakosainak mondaköre.

Mint minden helynek, mely az őskorban lakott volt, úgy Iglónak is megvan a saját mondaköre.

A nép művelődése első korszakában ifjú képzelmével benépesiti az erdőt, a mezőt, a hegyeket és völgyeket a vizet, levegőt és eget természetfeletti lényekkel; szellemi nevelkedésének első idejében meginditó gyermekdedségének naiv hiedelmei az őskori, a történelmi emlékekhez is fűznek egy-egy regét, melynek a felvilágosodás szövétneke

4

által elriasztott alakjai bár egy rég letünt világnak árnyai, mindazáltal az utókor előtt is érdekességgel birnak. Mert ama csodálatos regék, mondák és babonák felelevenitése bepillantást enged a néphit ama könyvébe, melyet figyelemmel olvasgatva, megismerkedünk azzal, a mit ősszüleink tudtak vagy inkább sejtettek valami isteni lényről, a mit gondoltak, éreztek és a mi után vágytak; megismerkedünk őseredeti, gazdag képzelemből fakadt költészetével, mely könnyebbé tette élte útjának fáradalmait, megédesitette szenvedéseit és kimerithetetlen kincseivel betöltötte hiányait!

A népnek eme gazdag képzelet világa a mi hegyeinket, völgykatlanainkat is benépesitette szellem lakókkal; a mi patakjainkban is bukdostak fel és alá csábitó hableányok, a mi rengetegeink gyepágyain is játszadoztak tündérlények, a mi bányáinkban is kisértettek bányatörpék, koboldok és bányarémek!

A nép szellemvilágának első korszakában a vallásos tisztelet első tárgya a természet. A természeti tüneményék a félelem, a csodálat és tisztelet érzetét keltik fel benne. Hatásukat ismeri és keresi bennök azt az erőt, mely előidézi és megszünteti a természet folyton váltakozó tüneményeit. Ebben az erőben vélte megtalálni azt a végetlent, a szellemet, melyet hinnie, tisztelnie és imádnia kell. Azt a szellemet pedig beleképzelvén a természet egyes tárgyaiba és tüneményeibe, ezeket megszemélyesitette. Róluk való hiedelmei teszik ősvallását, melynek maradványai a nép hitregéi, mondái és babonái!

Ilyen régi hitregék, mondák és babonák Igló területéhez is füződnek. Különösen a régi iglói «Ház» látszott alkalmas tárgynak arra, hogy róla egész mondakör képződjék. Ezek a mondák mind a közönséges várregék közé tartoznak és tárgyuk: a fehér asszony, az elátkozott várúr, a kincses kamara. Sokáig fentartotta magát követ-

kező: Minden esztendőnek Szt.-Márton napján, a szent mise tartama alatt megnyilik a hegy oldala; ilyenkor a nyiláson beléphet akárki és az ott felhalmozott arany, ezüst és drágakövekből szedhet kiki annyit, a mennyit csak akar. De mihelyt az éjféli harang utólsó kongása elhangzott, bezáródik a nyilás és a ki esetleg elkésett, annak egy egész évig kell benn maradnia. Egy alkalommal véletlenül odatévedt egy asszony karján gyermekével; belép a nyitott ajtón, leülteti gyermekét a földre és hordja a kötényébe rakott kincseket kifelé. Miután ezt több izben tette és a kihordott garmadát már elégségesnek vélte, be akart menni gyermekeért; de épen akkor hangzott el az utólsó harangszó s az ajtó becsapódott előtte. Hiába való volt minden könyörgése, minden sírása; kincsekkel megrakva, de gyermekétől megfosztva kellett haza térnie. A nem remélt gazdagság nem boldogitotta, mert szeretett gyermeke után való vágyódása megrontotta nappali és éjjeli nyugodalmát. Egy év leforgása után ismét ott állott a boldogtalan asszony azon a helyen, a hol legdrágább kincsét, magzatát elvesztette. Éjfélkor ismét megnyilt a hegy oldala, bepillant és íme ott látja kedves gyermekét mosolyogva és arany almát tartva kezében. Habozás nélkül belép és megakarja ölelni ismét fellelt kincsét, de a mint hozzá nyul, szétmállik az egész gyermekalak és nem maradt egyéb hátra belőle, mint egy kis hamurakás. Nem a kincsek teszik az embert boldoggá; azokat hajhászva gyakra elveszitjük azt, a mi nekünk legdrágább volt.

Ismeretesek a «szirt» kincseiről szóló mondák, melyek után a nép e helyet «arany szirt»-nek is nevezi.* Érdekes a Derfinchen mondája is. E szerint e hely kincseit régi tulajdonosa még mindig őrzi. Akárki közeledhetik azokhoz, de mihelyest utánuk nyúl, az azokat őrző szellem kitekeri a nyakát. Ellenben ha szépen kéri, vagy meg-

bűvölli a szellemet, maga nyujtja oda neki a legszebb drágaköveket, melyeket azután minden bántódás nélkül magával viheti. A «XVI szék» nevü dűlőn és feljebb, a Kecskehát felé bizonyos meghatározott időben lángok csapnak fel a földből; ezek a lángok, úgynevezett «lidércz tüzek» mutatják az elásott kincsek rejtekhelyeit. Ide-oda lobogásuk sokszor veszedelembe csalja a kincskeresőt, de ha ez ügyes és kendőjével sikerül neki a lángot elboritani, biztosan megtalálja ezen a helyen a keresett kincset. A pálmafalvai hegyen volt elrejtve a nagy kincses láda, telve a legpompázóbb egyházi tárgyakkal, drágaköves keresztekkel, arany kelyhekkel, gyémántos csatokkal ellátott misemondó ruhákkal. A ki ezeket megtalálja, az lesz a földnek ura. Ezen a helyen állhatott valószinüleg a régi plébánia, mert itt feküdt Kozma falu, mely legközelebb volt Szent László templomához.

A folyók, patakok és források is lakóhelyei a szellemeknek. Nixek, hableányok, vizirémek lakoznak bennök, fenekükön mesés kincsek rejlenek és csodásszépségü kristálypaloták tündökölnek. A gyermekeket a borzalmas külsejü viziemberrel rémitgetik, hogy a pataktól távol tartsák őket. A Hernádból éjfélkor szellemek szállanak fel a rétekre, itt lerázzák magukról a vizet, azért olyan nedves reggelenként a fű. Ha ilyenkor ember jár a közelükben, azt a parthoz csalogatják és magukkal rántják a mélységbe. A szellemek lakása a víz alatt van és gyöngyházzal van kirakva és a hány halandót magával rántottak a vízbe, annyi kagyló fénylik palotájuk falán. Vannak olyan paloták, melyeknek falai már egészen tele vannak rakva kagylókkal, azoknak szellemlakói nem járnak, csak ritkán a rétekre s akkor sem bántják az embert. A kinek lakásában azonban még kevés a gyöngyház, az gyakran száll fel a vízből, behatol a part mellett álló házakba is és onnan csalja ki a gyermekeket, hogy vízbe fulaszsza őket.

Az állatok és növények is nagy szerepet játszanak a néphitben. A ki véletlenből négy levelü *lóherét* talál, azt szerencse éri. A *százszorszéptől* a leányok azt szokták kérdeni, hogy milyen férjt kapnak majd; a leszakitott virágszirmok utólsója megmondja nekik, vajjon papot, tanitót, özvegyet vagy legényt-e? Ugyancsak a *százszorszéphez* és a *papvirághoz* kérdéseket intéznek, szirmaik szakitgatása közben megakarván tudni, vajjon az, kit szeretnek, viszonozza-e szerelmöket és mily mértékben. Beszél a rege aranylevelü fákról és arany almákról. Az elkárhozottak lelkei, a boszorkányok, a varázsolók, az ördög, igen sokszor állati alakban kisértenek. A *béka* kincsőrző szellem, mely mérget lövel a közelgőre vagy a mely nézésével megbüvöl. A megölt és megszáritott béka jó orvosszer mindenféle nyavalya ellen. A *pók* szerencséthozó állat, a kin pók mászik, örvendetes hírt hall vagy pénzt kap, megölése szerencsétlenséget hoz. A *kigyót* okos állatnak tartják, hisz már a szentirás mondja: «legyetek okosak, mint a kigyók!» — és nem szabad megölni, különben baj esik a gabonában vagy a marhában. A *gólyáról* általános a néphit, hogy ő hozza a gyermekeket, a mi arra vezethető vissza, hogy a gólya megérkezésével a tavaszt hirdeti, a tavasz pedig uj élet keltője, minden áldás megvetője; a legnagyobb áldás pedig a családban a gyermekáldás. A gólya fészkének elpusztitása bajt hoz a ház lakóira. A *kakuk* mint jós szerepel a néphitben; időjós a *kakas* is, ezenkivül az ördög és a kisértetek ellensége, mert kukorékolására ezek eltünni kénytelenek. Ha a beteg házán *varju* vagy *bagoly* kiált, halál lesz; ha ellenben *szarka* csereg, gyógyulás várható. Ha az úton előttünk *nyul* fut keresztül, az szerencsét jelent. A *kutya* az éjszaka állatja, megugatja a holdat; gyakran földalatti kincsek őrzője, innen származik bizonyára az a hagyományos elnevezés, mely szerint a bányászok targonczáju-

kat, melyen az érczet napvilágra hozzák, kutyá-nak, «Hund»-nak nevezik. A *macska* is az éjszaka állatja; ha utadon fekete macska fut át, szerencse ér. Ha a macska nyalja magát, vendég érkezik, még pedig, ha teste elejét nyalja, férfi jön, ha hátulját, nő jön vendégül.

Más tárgyaknak is volt bizonyos jelentőségök a néphitben. Az útszélen vagy keresztutakon fekvő *rongy* a boszorkányok és ördögök tulajdona. A ki hozzá nyúl vagy rálép, megbetegszik. Minél több ilyen rongyot találunk, annál többet dorbézoltak e helyen az éjjel a gonosz szellemek és annál vészthozóbb a rongy. A régi *temetőkön* talált tárgyakat nem tanácsos haza vinni, mert éjfélkor meglátogat bennünket a halott és addig nyaggat, kínoz bennünket, mig a tárgyat vissza nem adjuk. A rózsafüzérkápolna mellett van egy *forrás,* ennek bizonyos esetekben gyógyitó, más esetekben betegségetokozó hatást tulajdonitott a nép. Ha kelése vagy mérges pattanása van valakinek a kezén vagy lábán, beáztatja a forrás vízébe és a baj azonnal elmúlik, mihelyt más valaki abból a vízből iszik, de ez azután megkapja a bajt. A *gyepmestert* mindenféle büvös hatalommal ruházza fel a nép; nem szivesen érintkezik vele, de minthogy igen sokat tud, szorúlt helyzetében hozzá fordúl. Sok betegséget gyógyit, sok ellenséget megbüvöl, ért a szerelemital elkészitéséhez és felülmúlhatatlan a marhagyógyászatban.

A nem természetes halállal kimúlt emberek lelkei rendesen azokon a helyeken tartózkodnak, a hol életöknek véget vetettek. Szent-János éjjelén gyülekeznek és a völgyek bejáratai felett lebegnek. Igy az iglói területen különösen a huttai völgy bejárata volt népes ilyen szellemektől; a sok bányász és rabló által agyonütött ember mind ide jön és keresi az utat haza felé, de egy sem találja meg. Ezek a szellemek talán most is lebegnek ott a huttai völgy felett, mert sajnos még az ujabb idő-

ben is gyakoriak ezen a vidéken az erőszakos halálesetek mindenféle nemei.

Földöntúli lények a néphitben a démonok. Eredetök, hatalmuk, lakásuk titokzatos és megfoghatatlan. Rejtélyes minden, a mit tesznek. Néphitünk hagyományai szerint a mi hegyeinkben is éltek ilyen démonok, a *bányásztörpék* vagy *koboldok.* A törpék mindenféle mesterséghez értenek, de különösen a bányászathoz, és mind ezen mesterségöket kedvvel és fáradhatatlan serénységgel üzik. A törpék őslakói a hegyeknek és ők magok is oly vének, mint a hegyek és sziklák. Lakásuk hegyhasadék, barlang vagy omladozó falak. Vigkedélyü lények, kik szeretik a zenét, az éneket és a tánczot. Egészben véve barátjai az embereknek, jóindulatuak; segitik az embert munkájában és jó tanácsokkal szolgálják. Ők nem bántanak senkit ok nélkül, de jaj annak, ki őket megsérti. Azok a törpék, melyek a házakban és a bányákban laktak, koboldoknak neveztettek; ezek tréfás, dévajkodó lények. Nagy hasznára vannak a bányásznak. Szürke bőrruhában jelennek meg, bányászsipkában, hosszú szakállal és többnyire púppal. — Segitik a bányászokat a munkában, dolgoznak helyettök a déli munkaszünet alatt és egész éjszakán át; meggyujtják a kialudt bányamécset, élesitik a vésőt, hegyezik a fúrót, megmutatják a gazdag érczereket. De ha bosszantják őket, eltünnek és három nap múlva beáll a bányaszerencsétlenség. Nem szeretik a zajt, a lármát, azért nem volt szabad a bányában füttyölni, énekelni vagy csak hangosan beszélni is; azért kiálltották a bányászok a «szerencse fel»-t is visszafojtott elhaló hangon. Különösen a harangoknak nem barátjai s ezért a keresztény hit elterjedésével visszahúzódnak a hegyek belsejébe és örökre búcsút mondanak az emberiségnek.

Eltüntek ők és velök a homály többi lakói, a mondavilág regés szellemlényei is elvonultanak!

III. A szászok letelepedése és a szász jog.

IV. Béla király első és legfőbb feladatának tartotta, hogy a tatárjárás alatt a tönk szélére jutott országot ujjá teremtse. E végett mindenekelőtt oly birtokos osztályt kivánt előteremteni, mely képes lenne arra, hogy az országot sülyedéséből kiemelje, vagyonát gyarapitsa és közművelődési viszonyait fejleszsze. A nemesség az ország védelmével, valamint saját érdekeinek előmozditásával és jogkörének kitágitásával annyira el volt foglalva, hogy a király tervén keveset lendíthetett. A régi jobbágyok annyira elszegényedtek, hogy alig voltak képesek a földmivelés körül a legszükségesebbet elvégezni. Ezért elhatározta magát a király, hogy idegen telepitvényeseket hoz be az országba a külföldről és a főnemességet is arra buzditotta, hogy kövesse példáját.

A magyar királyi szó a külföldön, kivált Németországban szivesen fogadtatott és élénk visszhangra talált, annál is inkább, mert a magyar vendégjog már magában véve is lényeges kiváltságokat biztositott az országban letelepedett idegeneknek. A telepités nemsokára meg is indult. 1243-tól kezdve 1270-ig és még azon túl, egészen 1390-ig oly tömegesen vándorolnak be a vendégek, kivált a Szepességre, hogy karöltve az itt talált, tehetősebb benszülöttekkel csakhamar községeket alapitanak. Ezeknek a községeknek, még a legkisebbnek is megadja IV. Béla a városi jogot, hogy önálló joghatóság alatt minél

hamarább izmosabb fejlődésnak indulhassanak s igy nem csak anyagilag járulhassanak hozzá az ország védelméhez, hanem szükség esetén ők magok is fegyvert foghassanak az ellenség ellen. Mert a régi hatalmas őrcsapat egy maroknyi lándzsásra olvadt össze; a köznéppel, mely anyagilag és erkölcsileg tönkre jutott, nem lehetett többé a várispánságot fenntartani s igy ennek megerősitése végett behivta a király az idegen vendégeket, kiknek épen úgy, mint a benszülötteknek királyi szabadalmakat osztogatott. Az ország egyes vidékeire küldöttségeket nevezett ki, melyeknek feladata volt a telepitést eszközölni és rendezni. Igy a Szepességre nézve Ákos mester és Mykon, zólyomi gróf voltak azok a megbizottak, kik a telepitést létesitették, az egyes községek és birtokosok határait kijelölték és kiszemelték azokat a vidékeket, melyek mint szabadalmazott területek végképen a királyi várhoz csatoltattak, megerősitve ezáltal a várispánságot Ez utóbbi területekhez tartozott Igló területe is.

A bevándorló vendégek nemcsak németek voltak, hanem ugyancsak a magyar vendégjog alapján nagyszámu tótok és talán oláhok is vándoroltak be, kik szintén a várispánsághoz tartoztak. Bizonyitja ezt egy 1278. évből származó kis-tamásfalvai birtokkihasitás, mely az Arnold nemessége miatt eszközöltetett s melynél az okmány «tót provincziá»-ról szól, valamint a nádasdi örökeladási szerződés, melyben határozottan az áll: «melyet *a szepesi tót vendégeknek* adtunk.» De habár — a mint látszik — mindjárt elejétől kezdve a Szepességen túlsúlyban volt a tót elem, még sem volt képes várost alkotni, legalább a meglévő okmányok ilyenről nem tesznek említést. Minden község, mely a királyi vár területén épült, csak későbben alakúlt várossá, még pedig a *szász jog* alapján, melyet az általános magyar vendégjoggal nem szabad összetévesztenünk.

A letelepitett vendégeket, kik mint várostalkotó elemek szerepeltek, mind a «*szászok*» gyüjtőneve alá foglalták, igy az iglóiakat is, habár különböző nemzetiségekhez tartoztak is. Magok a tulajdonképeni szászok Németország szász tartományaiból soha sem vándoroltak be nagyobb tömegekben, az erdélyi szászokat sem kivéve, hanem csak szórványosan jöttek be más nemzetiségü németekkel együtt. S habár mai nap is sok eredeti szász család létezik a Szepességen, azért legkevésbé lehet mondani, hogy a szepesi németek szászok volnának. Hogy mindazáltal a «szász» elnevezés, különösen a köznép előtt oly általános elterjedésnek örvend, azt arra a körülményre lehet visszavezetni, hogy létezik egy nagyon régi joggyüjtemény, mely a «*szász tükör*» neve alatt ismeretes. Ebben a gyüjteményben össze voltak írva a németek törvényei és szabadalmai, csakhogy az idők folyamában Németországban is, úgy mint nálunk, ezeket a szabadalmakat a nemesség elkobozta és a népnek csak a törvényei maradtak meg, melyek szerint azután tovább éltek. Az ezen törvények szerint élő embereket, akár igazi szászok, akár más törzsbeli németek: steierek, frankok, svábok voltak, mind szászoknak nevezték el, épen úgy, mint a szintén létező svábgyüjtemény törvényei szerint élőket sváboknak hivták. Ez az elnevezés tehát, mely a szepesi «szászokra» vonatkozik, úgy mint a külföldön, nálunk is kiterjedt mindazokra, kik a szász jog szerint éltek. Igy magyarázható, hogy a magyar, tót, oláh stb. nemzetiségek, melyek a szász jogot elfogadták, egyszerüen «szászok»-nak neveztetnek és hogy a régi magyar iglói családok is, mint a BALÁZS, CZUDAR, ÚRIS, SZÉLL, GÖMÖRI stb. családok szászokká lettek, minthogy Igló is a szász jogot fogadta el, mely nemsokára az egész Szepességre kiterjedt.

A Szepességen háromféle szász létezett. A tulajdonképeni szászok azok voltak, kik a királyi várjószágokon

telepedtek le; eleintén szétszórva, a falvakban laktak, azután községeket alapitottak, melyeknek közös *grófjuk* volt és melyek a lőcsei törvényhatóság alá tartoztak. Igló területe a szepesi királyi várhoz tartozván, szintén az igazi szász egyetembe iktattatott be, épúgy mint Késmárk, melynek területe akkor még szintén a királyi várhoz tartozott. A második «szász» csoport az egészen szabad királyi birtokra telepedett le, mely egy védelmi várhoz sem tartozott; ebből jött létre későbben a megint önálló jogfejlődés alapján keletkezett *szepességi bányavidék*. Legrosszabb helyzetben voltak azok, kik valamely földesúr birtokára telepedtek le; ezek leghamarább jutottak ugyan községhez, de elveszitvén szász jogukat, alattvalókká lettek; külön törvényszékök nem volt, hanem az uradalmi szék alá tartoztak.

Az eredeti szász jog szövegét nem ismerjük, csak az 1370-ik évi lőcsei egyetemes gyülésről maradt fen egy úgynevezett *szász joggyüjtemény*, mely tulajdonképen már a szász, római, magyar és egyéb jogok keveréke. Erről van Poprádon egy másolat, melyben minden egyes czikknél ki van téve, hogy honnan vették. Minthogy ez a szász jog az akkori időben a magánbirtokviszonyok rendezésére véghetetlen nagy befolyással volt, másrészről pedig a jogbiztonság is azon alapult, azért közöljük annak sarkalatos tételeit kivonatosan, annál is inkább, mert Igló városának jogfejlődésére nézve is több évszázadon át döntő befolyást gyakorolt.

I. A szász jog szerinti örökösödés.

1. A férj vagy nő a birtoknak csak egy harmadára tarthat igényt, de e felett szabadon rendelkezhetik.

2. Ha mindkét házasfél más házasságból gyermeket hoz magával, mindkét fél családjai együttesen határoznak az örökség felett.

3. Ha az egyik házasfél meghal és gyermeket hagy hátra, az életben maradt fél pedig uj házasságra lép, akkor a meghaltnak rokonsága biztositja a gyermek részére a vagyont. Ha egy idegen többet ad a birtokért, eladandó és a gyermeknek a vételár biztositandó.

4. Ha árvák maradnak, a legközelebbi rokonok gondoskodnak róluk.

5. A mostoha gyermek a vagyonnak $^1/_3$-át, a nem mostoha gyermek $^2/_3$-át örökli; ugyanily arányban örököl a gyermekek után maradt rokonság is.

6. A szülők kiházasitott gyermeköknek kötelesek a részét kiadni.

7. Ha a szülők meghalnak, a kiházasitott gyermek visszaadja a maga részét és az örökösök ujra osztozkodnak.

8. Vegyes házasságból származott gyermekek szüleik birtokviszonyai arányában örökölnek.

9. A család az ősök után örököl.

10. A birtok addig marad osztatlan, mig a hátramaradt házasfél ujonnan házasságra nem lép.

11. Nem a testvér, hanem az unoka örököl.

12. Ha a férj feleségét meggyilkolja, a nő rokonai a férfi vagyonának két harmadát kapják.

13. A szülő kitagadhatja gyermekét az örökségből, ha *a)* a gyermek veri a szülőt, *b)* ha szüleit káromolja, *c)* ha szülei iránt engedetlen, *d)* ha a szülők élete után tör, *e)* ha a gyermek elzüllött és *f)* ha a családdal nem fér össze.

14. Ha a házasfél gyermek nélkül hal meg, hagyományát a meghalt rokonsága kapja.

15. Ha a szülő gyermekét kiházasitja és ez egy évig társával békességben él, a szülő köteles a gyermeknek örökségét kiadni.

16. Ha a gyermek meghal, öröksége a szülőkre száll, hogy szükséget ne szenvedjenek.

17. Ha valamely férj a kikötött jegybért a nőnek kifizette és ez egy év alatt meghal, akkor azt a meghalt családja örökli.

18. A hagyatékból legelőször a hitelezők elégitendők ki.

19. Az osztozkodás csak egy félév és egy napnak a haláleset után való elmultával történhetik meg.

20. A mostoha gyermek, ki a háznál volt, megkapja a maga részét, ha apja meghal, nehogy a mostoha anyja nemzedéke örökölje a vagyont.

21. Ha valaki családja akarata ellenére házasodik, elveszti összes vagyonát.

22. Ha a rokonok elmulasztják a mostoha árvák részére vagyonukat biztositani és még más gyermek is van, az összes vagyonból kapják az örökséget egyenlő részekben.

II. Különös jogok a hitelezésre nézve:

1. A nő, férje életében, nem perelhet.

2. Ha a férj a hitelező elől megszökik és a férj vagyont hozott a házhoz, akkor a nő köteles a hitelezőt kielégiteni.

3. A bepanaszolt fél 14 nap alatt köteles tartozását kifizetni, hacsak be nem bizonyitja, hogy a követelés jogtalan. Ha valaki bepanaszoltatott és el akar távozni, távozását a bírónak be kell jelenteni.

4. A bért 3 nap alatt meg kell fizetni.

5. Kétes adósságért 14 nap alatt pört kell indítani.

6. A kezes 3 nap alatt fizet vagy pört indít.

7. A hitelező zálogot csak a bíró engedelmével vehet. Hivatalos foglalásért a bírónak 4 denár jár; ha a gróf itélete alapján történik a foglalás, 4 nagy fillért kap.

8. A zálogot a határidőn túl 17 nap alatt még ki lehet váltani, különben elárverezik.

9. A zálogjog egy évig és egy napig tart.

10. Kétes adósságnál három izben tett eskü határoz.

11. A szász alattvalókat uruk tudtával a grófnál perbe foghatják.

12. Ha valaki adósságát nem képes megfizetni, megbotoztatik.

13. A szülők a velök élő gyermekek adósságaiért felelősek.

14. Házmotozás csak a bíró engedelmével foganatositható.

15. Ha valaki idegen vagyont elad, elveszti szász jogát.

16. Ha valaki birtokát kétszer zálogba adja (csalási szándékból), az elveszti szász jogát.

17. A becstelen ember elveszti szász jogát.

18. Ha valaki vesztett pört megujit, 3 márkát fizet.

19. Minden pör az illetékes bírónál inditandó meg.

20. Az adós halála után a hitelező esküvel tartozik megerősiteni követelésének jogos voltát.

21. A birtokeladást egy évig lehet megtámadni.

22. Az adóst bármely helyen lehet elfogni.

23. A hitelező felülfoglalhatja a zálogot, ha csak kis adósság van rajta.

24. A ki hamis pénzzel fizet, $^1/_2$ márka büntetést fizet.

III. A bünügyek elintézésére nézve:

1. A ki tisztességes özvegyen vagy szűzleányon erőszakot követ el, az életét és vagyonát veszíti el, még akkor is, ha az illető nő nem kivánja megbüntetését.

1. Ha aháznál élő gyermek szüleinek engedelme nélkül házasodik, elveszti szász jogát és vagyonát s szolgává lesz.

3. Házasságtörés halállal büntettetik. A többnejűségben élő életét és vagyonát veszíti el; vagyonának egyik felét a megcsalt nő, másik felét a gróf kapja.

4. A gyümölcstolvaj felakasztatik.

5. A ki más házában fenyegetődzik és kihivóan viseli magát, azt agyon lehet ütni. Különben a rendzavaró 3 márka büntetést fizet, büntársai ugyanannyit fizetnek. Ha nem képesek fizetni, elvesztik szász jogukat.

6. Ha valaki lakásáig üldöztetik, az az üldözőt cselédsége által agyonüttetheti. Ha az üldöző gyilkol, életével lakol. Pusztán üldözésért 10 márka büntetést fizet az üldöző a grófnak.

7. Ha a «nyomorult»-nak nincsenek kezesei, jogot nem követelhet.

8. Ha egy «nyomorult» meggyilkoltatik, a gyilkos csak úgy fogható pörbe, ha a meggyilkolt rokonai egy év leforgása alatt hites kezesek által kérik a gyilkos megbüntetését.

9. A meggyilkoltat a bíró tudtával haza szállithatják, de ne menjenek a grófhoz a terület nyugalma miatt. (Bizonyiték arra, hogy a város nem szivesen látta, hogy a kerülethez fordultak, ámbár a gyilkolás pere csak a kerületet illette.).

10. A ki tilos uton jár és rosszat cselekszik, beperelhető.

11. A ki tűzzel fenyegetődzik, azt elégetik.

12. A ki fenyegetődzik és nem tud kezest állitani, bezáratik.

13. A hamis játékost elégetik.

14. Senki többet a játékban el nem veszthet, mint a mennyi készpénzben nála van.

15. A gyilkost, ha kezesei vannak, egy év leforgása alatt itélik el.

16. A bíró elébe fegyver nélkül kell jönni.

17. Ha valaki vett árut szabad vásáron ujra elad, az 10 márka büntetést fizet.

18. Ki egy foglyot szökni enged, 10 márka bírságot fizet.

19. A talált pénzt 3 órányi időtartamon át kiáltják ki a piaczon; ha nem jelentkezik senki, $^1/_3$-át a bíró, $^2/_3$-át a gróf kapja.

20. A nemes annak a községnek bírája előtt keresi jogát, melynek területén a jogsértés megtörtént.

21. Ha a gyilkos hat hét alatt a grófnak 10 márkát fizet, akkor czinkostársai szabadok (tehát társait a tulajdonképeni gyilkos mintegy kiválthatta és csak őt magát fogták perbe.).

22. A ki rossz mértéket használ, fizet 3 márka bírságot és azonkivül a csaló elveszti szász jogát.

23. A kárt, melyet valamely állat okoz, gazdája tartozik fizetni.

24. Ki a szász jognak nem engedelmeskedik, kiutasittatik.

25. Ha a bíró barátságból szökni engedi az alperest, 10 márka bírságot fizet.

26. A bünöst egy nap alatt perbe kell fogni, mely idő a gróf engedelmével 8 napra terjeszthető ki.

27. A ki mást megsebesit, 4 márka bírságot fizet.

28. A ki per közben ellenfelét megüti, az életével lakol.

29. A ki gyilkol, 10 márka bírságot fizet; kis sebért $^1/_2$ márkát, viadalban ejtett sebért 5 márkát fizet, egy szúrásért 2 márkát, véres sebért 12 garast. (A bírságnak $^2/_3$-a a várgrófé, $^1/_3$-da a szász gróf-é. Későbbi hozzátoldás).

30. Saját telkén mindenkinek joga van idegen embert agyon ütni.

IV. A szepesi viszonyokból eredő jogok:

1. A «vendég,» akár szász, akár más nemzetiségü, 3 nap alatt panaszt emelhet vagy bepanaszolható. A birságot a gróf kizárásával a XXIV. bíró kapja.

2. Intézkedés baltákról és késekről: Senki se hordjon magával baltát és $^3/_4$ rőfnél hosszabb kést (szepesi rőf = 673 mm.); ha hosszabbnak találtatik a kés, a bíró az illetőt, ki magával hordja, 6 nagy fillérrel megbírságolja; ha ismételve hordja, elveszti szász jogát és csak akkor nyeri vissza, ha megtér.

3. A gróf tartozik minden évben hivataláról lemondani; ha egy évnél tovább akarna hivatalában megmaradni, többé soha gróf nem lehet. Éppúgy tartozik lemondani a százas tanács is, valamint a XXIV. bíró Lőcsén. Itt választatik a jegyző is. A választásnál szavazattöbbség határoz.

4. A tanácsban nem szabad fegyveresen megjelenni; a ki ez ellen vét, 3 márka bírságot fizet.

5. A bíró köteles a foglyot Lőcsére szállitani.

6. A koczkajáték tilos.

7. A fattyú gyermek jogtalan.

8. A törvénykönyvet csak a bíró jelenlétében szabad olvasni.

9. A ki a tanácskozás tárgyát elárulja, vagyonát és életét veszti.

10. Takács bíró nem lehet, csak akkor, ha már 14 évig nem folytatta mesterségét.

11. A ki másnak szakálát kitépi, annak keze vágatik le.

V. Ipartörvények:

1. Minden posztót, akár itthon készült, akár behozatott, meg kell vámolni, azután megmérni és a rőfök mennyiségét a posztó végére feljegyezni.

2. Komlót csak egy főzésre valót szabad venni.

3. Ökröt csak két mészárosnak szabad vágnia, apró marhát csak egy vághat. A levágás napjától számitott harmadik napra maradt húst nem szabad elárusitani.

4. A vargának nedves vagy kent bőrt nem szabad feldolgoznia.

5. Az őrlés minden malomban meg van engedve; de őrlőket csalogatni tilos.

6. Más bíró előtt kötött szerződéseket hat hét alatt kell az illetékes bírónál bejelenteni.

7. Egy márka ezüstben csak egy lat réznek szabad lennie; az ezüsttartalomért az ötvös felelős, ki jegyével látja el a márkát.

8. A cselédeket egy évre fogadják.

VI. Általános német szokásjogok:

1. Az özvegy ügyét mindenki köteles pártolni.

2. A fél perét ügyvéd köteles a bíró előtt képviselni, ha maga a fél perjoggal nem bir. Az ügyvédnek (Vorsprecher) díja: csekély panasznál egy garas, esküvel összekötött panasznál 3 garas, egy kis seb miatti panasznál 3 garas, párbajsebnél 8 garas, halál esetében $^1/_2$ márka; ha egy gazembert az akasztófának átszolgáltat, $^1/_2$ márkát kap. (Szepesi toldalék).

3. Párbaj: Ha élet-halálra párbajoznak, akkor a kihivott fél pajzsot és buzogányt kap, a kihivó (bepanaszolt) fél pedig egy botot, oly hosszút, mint ő maga. A ki a kijelölt körből kilép, az elveszti pörét; ha azonban mindketten kilépnek a körből, ujra beléphetnek. Ha valamelyik fél a kijelöltön kivül még más fegyvert is visel, az elveszti pörét. A ki valamelyik félnek segitségül megy, az életét veszti, — a fél pedig elveszti pörét.

4. Estve, bizonyos meghatározott órában felkeresheti egyik a másikat peres ügyekben.

5. Ha valaki jogát elvesztette, ezt családja 10 márkáért visszaválthatja a hatóságtól.

6. Úgy a fiu, mint a leány 14-ik életkorában nagykorúvá lesz.

7. Az itéletek végrehajtására nézve első határidő volt Szent Endre napja; akkor még halasztani lehetett az itélet végrehajtását. A második határidő hamvazó szerda előtt 14 nappal volt; akkor mind az esküt, mind az adósságot 3 nap alatt végre kellett hajtani.

8. Az asszonyt panasztételnél rokonai helyettesitik és képviselik és a perköltségeket is megfizetik.

9. A kelengye 1 márkában volt megállapitva.

Ezen szász jogokhoz rendesen egy bevezetés van csatolva, mely biztositja a vendégeknek a saját hatóságukhoz való felebbezési jogot (Wagner.), mely az okmányok értelmében úgyis biztositva volt számukra. Sokkal fontosabb reánk nézve egy másik, szintén a bevezetésben előforduló passus, mely szó szerint igy hangzik: «als wir haben von alters her, als der Zips gestift ist,» a mit régóta birunk, mikor a Zips megalapittatott. Zips = Cips nem egyenlő Szepessel, hanem Cips = Cippus = határőrgrófság; azért a szepesi szászok régi pecsétjein ott áll a Cippus és nem a Scepus = Szepes. Ez is mutatja, hogy IV. Béla egyenesen és határozottan a várispánság megerősitésére telepitette ide a magyar vendégjog alapján az embereket, eredetileg védelmi szempontból, a mi egy 1317-ki okmányból is kitünik, mely szerint minden fegyverfogható ember a határ védelmére rendeltetik.

De ezek a szász joggal felruházott vendégek nem jöttek ide üres kézzel. Számtalan okmány tanuskodik arról, hogy az uj jövevény birtokot vett; sokszor csak egy név szerepel, mint vevő, de mögötte mindég többen állanak. Ezek azután egy szász telepet alkotnak, melyből későbben a község létesül, ennélfogva a szász községek alapitása idejéről szólva azt az évszámot kell alapúl vennünk, melyben amaz örökeladási szerződés létesült. Igy például Igló szomszédságában fekvő Sümegnek keletkezését az 1254-ik évre tehetjük, mert akkor vesznek a

szepesi szászok egy darabot a sümegi vadászterületből. Az erről tanuskodó sümegi okmányból kiviláglik, hogy ugyanakkor Igló területén a «szászok» még szétszórva a falvakban laktak. De hogy ezek sem laktak bérben, az bizonyos «mert földmivelők voltak,» annál kevésbé képzelhető, hogy ingyen kapták volna a földet, mely már akkor nagyon szét volt darabolva és mindenik felett saját ura rendelkezett. Igy bizonyos, hogy az iglói területen a szászok a kivándorló magyar családoktól vették a földeket; sok család a régi lakosságból is hozzájuk szegődött, de még igy sem voltak elég gazdagok arra, hogy egy egész falunak a dűlőit megvehették volna. Azért nem is létezik egy külön királyi adománylevél az első vételről, minthogy csak apró, egyes családok kezében levő részekről volt szó. De hogy az iglói területen már 1271-ben létezett *Szász-Ujfalu,* bizonyitja a felállitott templom, mely a protoc. visit. szerint (Hradszky) V. István alatt épült. Ezen egyházi látogatás jegyzőkönyve szerint az iglói templom 1271-ben épült és a jegyzőkönyv egész határozottan állitja, hogy a király uralkodásának második évében készült el. Tekintve azt a körülményt, hogy a templom a szászok birtokában volt, (Iglói levéltár eredeti okmánya) hogy továbbá a plébánia felállitása bizonyos formaságokon ment keresztül, melyek hosszabb időt vehettek igénybe és hogy végre az uj község szervezése is hosszabb ideig tartott, biztosra vehetjük, hogy *Szász-Ujfalu* az 1250—1260 évek közötti időszakban keletkezett. Az emlitett régi egyházi jegyzőkönyvből még arra is következtethetünk, hogy Szent László templomának falazata meglehetős épségben maradhatott, mert különben nem lett volna lehetséges az uj egyházat egy év alatt felépiteni.

Hogy miért nem csatlakozott mindjárt elejétől fogva Swanisfalu a szászokhoz, annak egyszerü oka az volt, hogy nem volt képes a várjobbágyság alól kiváltani

magát s ugyanez az ok forgott fenn Brusnyik és Stoyan falvaknál is. Ezeket későbben lassanként, lehet mondani földdarabonként «Uj-város» vette meg, de addig még hosszú idő telt el.

Nagy nehézséggel járt a plébánia rendezése is, mert a király nemcsak a szászoknak, hanem az egész területnek épitette a templomot, melyen a szászokon kivül más népek is laktak. Hogy a szászok a XIII. század második felében túlsúlyban voltak, azt abból is látjuk, hogy a plébános sem uj-falui, sem iglói, hanem az iglói területen lakó szászoknak a papja volt és ez a viszony megmaradt jó soká, mert még a XIV. században «plebanus de Igló-szásza»-nak czímezi magát. Az V. István által életbeléptetett reorganizáczió folytán igen sok benlakó is felvette a szász jogot; igy az iglói területen, a kinek csak módjában állott, a szász joghoz szegődött. De ezek nem akartak «Ujfalu» kötelékébe lépni, hol már «uralkodó családok» fészkelték be magokat, hanem lesték a jó alkalmat, hogy uj községet alapitsanak, a mint megint az Ujfalu-beliek elleneztek (például Poprád területén egy egész rakás szász város keletkezett). Igy történt, hogy a város egységes fejlődése igen lassan ment végbe és csak az egyházi közös élet képezte az egyedüli kapcsot az iglói szászok között.

Még V. István uralkodása alatt is nagyon csekély számmal lehettek az önálló községek, a legnagyobb része Lőcse fenhatósága alatt állott. A többi már önálló szász községekben lakó szászok nem szivesen veszik, hogy ha a szászok nem elégesznek meg falusi bírójuk itéletével, és a lőcsei XXIV esküdthez (törvényszéki bírók) felebbeznek; de másrészt épen fenhatóságuk tekintélyének biztositása végett ismét oly törvényt hoznak, mely megbünteti a falusi bírót, ha az ügyet Lőcsére az esküdtek elé nem viszi. De ezen a téren mindjárt a szervezkedés kezdetétől

fogva nagy zürzavar uralkodott. A vár grófja, mint legfelső bíró nem sokat törődött a szász törvényekkel, mert úgy mint itt biráskodott a tót provincziában, a várjobbágyok közt és más területeken is. A király engedélyezte nekik a szász jogot, külön grófot is adott nekik, de hogy miképen egyezkedtek ezek maguk között, azzal már nem törődött. Eleintén biróság csak Lőcsén volt, mert csak ez volt rendezett szász község, a legkisebb ügyeket is itt intézték el; későbben a falvak birái maguk kezdtek biráskodni és a község gyarapodásával szélesbitették biráskodási hatáskörüket és igy midőn már több önálló szász község létezett, a lőcsei XXIV törvényszék felebbezési forummá lőn, melyen a szász gróf elnökölt. De az 1370-ki szász czikkek szerint az sem volt szorosan meghatározva, mert a XXIV bíró maga is törvényt ült felebbezett pörökben. Ez az ingadozó perrendtartás volt az oka annak, hogy a községek egyik része önálló municzipiummá, szabad királyi várossá igyekezett fejlődni, mig másik része a régi nemesi szék elé került. Az utóbbiakhoz tartozott Igló is, mely későbben ennek folytán oly sokat szenvedett a lublói starosta részéről. De kezdetben a szabad biráskodási jog tényleg meg volt és véghetetlen sokat lendített Ujfalu fejlődésén.

Egy igen fontos jog volt továbbá a szabad papválasztás joga. A beköltözött családok tagjai nemcsak külsőleg voltak istenfélők és vallásosak, hanem minden tettökből kitünik mély vallásos érzésök és Istenben bizó életök. A pap a szásznak nemcsak áldozára, egyházi főura, hanem mindenekelőtt lelki atyja volt, igazi barátjuk, ki hiveivel élt, örült, szenvedett! A német elem felülkerekedésével német papra volt szükségök és azt külföldről hozták, mig saját fiaikból nem pótolhatták a hiányt. De nehogy valami kóborló barátok kezébe kerüljenek, meg volt egyházilag állapitva, mely vidékről szerezzenek papot.

Fontos volt a telek teljes használati joga is. A szásznak szabad volt saját birtokán halászni, vadászni, a vízi hajtóerőt kihasználni, az erdőt irtatni, szántóföldekké átalakitani, nádasokat lecsapolni, halastavakat berendezni, szabad volt birtokát eladni és mást venni. Szóval a mi birtokán hasznosítható volt, azzal szabadon rendelkezett; ide tartozott a bányák kiaknázása is, mely Szász-Ujfalunak is egyik jövedelmi forrása volt. De kellett is jövedelmi forrás! Mert a kiváltságos vendégjog már magában véve is kötelezettségekkel járt, ehhez járult még a szász jog, melynek igénybe vételeért szintén fizetni kellett, valamint az évi járandóságok, melyeknek megszerzése nem csekély gondot okozott a lakosoknak. A főadó volt a terragium, mely V. István korában 300 budai ezüst márkát (1 budai ezüstmárka = 4 arany frttal = 25·20 frt o. é.) tett ki és Szt. Márton napján vált esedékessé. Már ebből is látjuk, hogy akkor még kevés szász lehetett. Hogy mennyi eshetett abból Szász-Ujfalura, pontosan meg nem határozhatjuk, de viszonyitva a későbbi Róbert Károly idejebeli adóhoz — akkor sokkal nagyobb volt az évi adó, de sokkal többen voltak már az adózók is, — 15 márkára lehet tenni a szász-ujfalui évi adót. Ehhez járult még az egyházi tized, a királyi hirnökök ellátása, a kincstári adó, minden márka után egy nehezék (1·7 %) és egyéb kisebb járandóságok. Mindezekből látjuk, hogy eléggé meg voltak őseink adóztatva, kivált ha meggondoljuk, hogy a földbirtok értéke akkori időben huszadrésze volt a mainak, hogy a szepesi véka gabona ára 20 fillér, egy tyúk ára 1 kr., 16 tojás és 8 héring ára 1 kr. volt. A királyi táborba Szász-Ujfalu 3 jól felfegyverzett vitéz lándzsást küldött; az összes szász egyetem 50 lándzsást állitott ki. Ezek kötelesek voltak királyukat bel- és külföldi háboruiban követni és oldala mellett vitézül harczolni. A hadjárat tartama alatt Szász-Ujfalu maga látta el vitézeit és ha

egyik közülök elesett, rögtön mást kellett küldeni helyébe!

Az 1275-ki és 1278-ki zendülések roppantúl ártottak a megindult szász szervezkedésnek, a bevándorlás majdnem teljesen megakadt és ezentúl jóformán csak belföldiek lépnek a szász egyetembe. Igaz, hogy 1280-ban Dominik, pénztárosa az özvegy királynénak, Erzsébetnek, ki akkor a szepesi szász jövedelmeket (a királyi adót = 390 frt.) élvezte, az iglói és több más területet felmérte és rendezte, de a bizalmatlanság már egyszer fel volt költve a külföldön és senki sem hitt többé az uj intézmény életrevalóságában. Minthogy azonban a szász gróf tekintélyét és hatalmát és ezzel együtt a közbiztonságot s a nyugodt vagyonélvezetet a várgróffal és a nemességgel szemben egyedül a szász egyetem gyarapodása és erősbödése biztosithatta: azért minden tisztességes embert, ki a belépés pillanatában a szász jogból folyó kötelezettségeknek eleget tudott tenni, a szász egyetembe felfogadtak, akár német, akár tót, oláh vagy magyar volt az illető. Sőt megtörtént, hogy egész tót falvak lettek szászokká. Igy Görgő, Dolyán és Sümeg szászokká lettek. Ez ellen természetesen legelső sorban a várgróf maga tiltakozott, kinek jövedelme és befolyása ezáltal nagyon csökkent; de a várispánság maga is meggyengült, mivel a majdnem nemesi joggal felruházott szászok sokkal kevesebbet adóztak, mint elébb, mikor még a szász jog keretén kivül állván szerzeményöknek majdnem felét kénytelenek voltak adóba áldozni. De tiltakozott az ellen a nemesség is, mert attól tartott, hogy magában marad a kis kurián. De az alatt, mig a különféle várispáni és nemességi tiltakozásokat a káptalanhoz, innen feljebb az udvari kanczelláriához terjesztették fel s mig azok innen ismét vissza a felekhez érkeztek: azalatt a kúnok 1284-ben alaposan felforgatták és pusztították a szászoknak csak az imént keletkezett

községeit, melyeknek pusztán hagyott földjeit azután a nemesek kezdték elfoglalni. Ebből ujabb tiltakozás, ujabb pörök keletkeztek. A szászok védték jogukat és erélyes felterjesztést intéztek az udvari kanczelláriához. A felelet erre a felterjesztésre az eladományozott Matheócz és Szalók elnyomatása volt a Máriássyak által, kik a két községben szabadon kezdtek garázdálkodni azalatt az ürügy alatt, hogy nevezett községek az ő területökön feküsznek. Erre a szászok fegyvert ragadtak, elfoglalták a káptalant összes okirataival együtt és azt megerősitvén a várgróf szeme láttára sereget gyüjtöttek. Ez hatott; sem a várgróf, sem a nemesség nem tudtak volna ellenállani és végre is belátták, hogy a szászoknak némi tekintetben mégis csak igazuk van. Ennélfogva egyességre léptek; a kötött szerződésnek főpontja az volt, hogy a meglevő állapotot bolygatni nem szabad, de a szász terjeszkedésnek ezentúl gátat vetettek. Igy maradt a nemesi birtokból Felka, Szepes-Szombat stb., a várterületből pedig Igló falvai, Tamásfalu stb. a szász joghatóság alatt.

Az önálló községek csakhamar rohamos fejlődésnek indultak. Csakhogy a birák, bizonyos hatalom birtokába jutván más területekre mentek községeket alapitani, hogy soltészokká lehessenek vagy nemesi kuriát kaphassanak. E tekintetben az iglói területen Szász-Ujfalu sokkal szerencsésebb volt, mert tekintélyesebb emberei a község javainak öregbitésén fáradoztak. Igy megvették a királytól a szép erdei legelőket és az azok közé eső erdőterületet is és tapintatos eljárásukkal keresztül vitték, hogy az iglói területen lakó többi szászok is elismerték a szászujfalusi birót. Ebben a mozgalomban nagy része volt Jakab plébánosnak, kinek nemes törekvéseit a lakosság szine-java hathatósan támogatta, mert a nép bizott a tapasztalt papban, ki falusi plébániájából befolyásos plébániai kuriát teremtett. A vett legelőket eleinte felosz-

tották kisebb részletekre és évente bérbe adták, későbben maga a város kezelte az egészet; több helyen nagyobb tanyákat épittetett és felügyelőkkel igazgatta ezeket a külgazdaságokat; a közelebb eső részeket pedig szántóföldekké alakitották át, úgy hogy minden udvarhoz néhány holdnyi kültelek is hozzácsatoltatott, mi által az egyes «polgárok» vagyonosabbakká és a terhek elviselésére képesebbekké lettek. Ezeket a terjedelmes birtokokat nem vették meg és nem is fizették ki egyszerre, mert ily vállalatokhoz a szükséges tőkét előteremteni, a nélkülözhetetlen munkásokat előkeriteni, a különféle jogczimek ellen védekezni, nagy erőkifejtést vett igénybe, de Szász-Ujfalu szász lakossága szorgalommal és kitartással párosult szervező tehetségével szerencsésen legyőzte mind az akadályokat és lassanként magához váltotta mindazokat a birtokokat és területeket, melyekre a jövő fejlődés érdekében szüksége volt.

Mint fontos tényt fel kell emlitenünk, hogy 1298-ban ujra alakult meg a XXIV. kir. plébanusnak testvérülete. (Fraternitas XXIV. plebanorum regalium Terrae Scepusiensis). Az alakuló közgyülésen az iglói terület plébanusa is részt vett. Habár ez szorosan véve csak egyházi ügy, mindazáltal a politikai életre is oly világosságot vet, hogy lehetetlen azzal bővebben nem foglalkoznunk. A ki jártas a Szepesség történetében, az tudja, hogy a későbbi XXIV szepesi szász város és a régi XXIV szepesi királyi város, melyeknek plébanusai a testvérületet alkották, nem egy és ugyanaz. Mindkettő egymástól egészen eltérő történelmi tényen alakult. HRADSZKY minden kétséget kizáróan bebizonyitotta, hogy a XXIV szepesi királyi plébanusok testvérülete már a tatárjárás előtt létezett és hogy az 1298-ki ujra megalakulás nem egyéb, mint az akkori testvérületnek a jogfolytonosság szempontjából való megujitása. Ez a XXIV kir. város, melyekben a testvérületnek plébanusai laktak, nem lehetett más, mint a királyföldön

lévő és későbben a várispánságot alkotó helységek, hisz éppen Nagy-Lomniczról és Hunfalváról egy 1209-ik évi okmány alapján be lehet bizonyitani, hogy a várispánság alá tartoztak, de azért egyházi kötelékőket az eladományozás nem érintette. Hogy az idők folyamán a várterületből előbb a nemesek részére (Csetenyét a Máriássyak részére, Svábóczot másnak), későbben pedig a szászok részére egyes darabokat elszakitottak, az az egyházi összekõttetésnek nem ártott, annál kevésbé, mert ama kir. városoknak, melyeknek plébanusai a testvérületet alkották, bizonyos szabadalmaik voltak, melyeket az elszakittatásuk után is élveztek. Ezek a helységek meg voltak határozva; igy Kurimján kir. helység és tagja a XXIV kir. plébanus testvérületének, mig a nagy Késmárk nem tagja, mert amaz már a tatárjárás előtt volt királyi város, Késmárk pedig akkor még nem is létezett. Hogy a legtöbb szász város oda tartozott, érthető, ha meggondoljuk, hogy a legtöbb szász város a királyi várterületen létesült, másrészről pedig a régibb helységek közül olyanokat, melyek mint pl. Sztrázsa, Szalók az őrcsapatok tulajdonai voltak, tehát eredetileg nem voltak királyi városok, azokat nem vették fel a XXIV plébánus testvérületébe, habár későbben a tatárjárás után a várispánsághoz is tartoztak; mert a testvérületben meg volt a meghatározott szám; ujakat fel nem vehettek. Az iglói plébános, ámbár szász, de jogutódja a Szent László templomának s mint ilyen szintén tagja a XXIV. kir. plébanus testvérületének. (WAGNER, HRADSZKY). Tehát Iglónál sem változott az egyházi viszony.

IV. Béla király tervei, reményei, melyeket a «hospites» betelepitésével táplált, lassanként teljesedésbe mentek. Az iglói Szász-Ujfalu, de a többi önálló szász helyiségek is lakosságuk józan élete és szorgalma folytán annyira fejlődtek, hogy nemcsak anyagi segitséget nyujthattak az ország védelmére, hanem maguk is tekintélyes haderőt

voltak képesek kiállitani. Igy egy 1312-ki okmány elrendeli, hogy a szász Cippus az egész haderővel, minden fegyverfogható emberrel kövesse a királyt és valóban 1312-ben az egész szász sereg nemcsak részt vett a rozgonyi csatában, hanem Róbert Károly győzelmének jelentékeny tényezője is volt, a mi arra mutat, hogy már akkor is gyakorlott haduk volt s igy talán nem csalódunk, ha azt állitjuk, hogy azt még az Árpádok házának uralkodása alatt szervezték, belátván, hogy a régi 10, szegényesen felfegyverkezett lándzsással nem sokra mennek.

Hogy mennyire fejlődött a szászság, abból is kitetszik, hogy az elébbi 300 márka helyett 1200 márka adót fizettek. (Az 1312-ki okmányban tollhiba az 1400 márka, mert az 1317-ki okmányban világosan ki van téve az 1200 márka: tausendzweihundert, 400 Mark zu Sanct-Joannestag, 400 zu Sanct Mertens Tag und 400 Mark auf Fastnacht). Ebből az összegből esett Szász-Ujfalura 60 márka = 1296 frt o. é., egy az akkori időben eléggé tekintélyes összeg, ha még a többi, általunk már egyszer felemlitett adókat is tekintetbe vesszük. Ennek az adónak a nagyságából biztosan következtethetünk arra, hogy akkor már az egész iglói terület Szász-Ujfalu hatósága alá került, mert Szász-Ujfalu terragium fejében ennél többet soha sem fizetett; de igenis valamivel kevesebbet, midőn Brusnik és Stoyan egyes részeit a Máriássy családnak adták át.

Az 1312-ki okmánynak az 1317-kivel való összehasonlitásából nagyon érdekes tény derül ki. A területek meg vannak nevezve egyenként mind a két okmányban. Mindjárt a rozgonyi csata után felsorolja az első okmány a régi területeket, melyek két külön szász körlethez tartoztak; 1317-ben azonban ezek már oly gyengék voltak, hogy egy szász területté egyesültek. Az iglói terület pedig egyenlő nagynak maradt, sőt az 1317-ki okmány már nagyon is kiemeli a bányászatát. Minthogy az 1312—1317.

időközben béke volt, csak azt tételezhetjük fel, hogy a rozgonyi csatában a szepesi felvidék legtöbbet vesztett, Igló pedig legkevesebbet. Ennek az okoskodásunknak helyességéből még a hadi szervezetre is vonhatunk következtetést; e szerint az egy városbeliek a csatatéren is egy csoportban maradtak és külön kapitány alatt harczoltak és a hány külön szász terület volt, annyi zászlóaljból állott a régi szász sereg. A király a rozgonyi csata után elismerte a szász hadsereg jelentőségét és uj kiváltságokkal tüntette ki, melyek között nem a legcsekélyebb volt az, melynél fogva csak a Szepesség határait volt köteles védeni. (1317-ki ered. okmány).

Ebben az időben a szepesi szász terület (terra-universitas-Saxonum) következő 20 kerületből állott: Lőcse, Váralja, Olaszi, Vlebach, Kolinócz, Odorin, Szász-Ujfalu Baldmár (Pálmafalu), Illésfalu, Tamásfalu, Csötörtökhely, Káposztafalu, Poprád (Felka, Szalók, Mühlenbach, Mateócz, Szepes-Szombat és Sztrázsa falukkal), Zsákócz, Ménhárd, Béla, Késmárk, Leibitz, Ruszkin és Duránd. Ez a 20 kerület választotta a lakosság arányában a szász törvényszéknek XXIV biráját, valamint a 100 tagból álló szász kerületi bizottságot. De ezeken kivül minden kerület főhelyén egy biró volt, ki a kisebb ügyek elintézésére volt hivatva. Az iglói kerületnek székhelye Szász-Ujfalu volt és az is maradt. A községi bíró eleinte nem volt más, mint az illető kerületre nézve a lőcsei szász területi bizottság határozatainak végrehajtója; a súrlódás a kerületi bírák és a lőcsei bizottság között folyton tartott; a gyengébb kerületek engedtek, de az erősebbek oly hatalmasan védték álláspontjukat, hogy nemsokára nyilt harcz tört ki ezek és a központ között. A városok megtiltották polgáraiknak, hogy valamely ügyben a lőcsei törvényszékhez felebbezzenek (1370-iki gyűlés); a ki mindennek daczára felebbezett, azt kegyetlenül üldözték, ugyannyira,

hogy kénytelen volt elhagyni házát, udvarát és más községbe költözni. Szász-Ujfalu mindjárt kezdettől fogva keményen védte álláspontját és a surlódás Lőcse és Szász-Ujfalu között már akkor vette kezdetét.

Az emlitett 1317-ik évi okmányban már a «polgár» elnevezés is fordul elő, a mennyiben «cives et hospites»-ről tesz emlitést; de «incola»-ról még nincs szó, nem is lehetett, mert a többi népség még nem volt egészen a szász területbe bekebelezve, hanem még a várispánság széke alatt állott vagy pedig a nemesi udvar bírája alá tartozott. A szász, akár «cives», akár «hospes» személyére nézve teljesen szabad, a meghatározott adón kivül mást nem fizet, a kis, fallal kerített és a templom körül épitett falucska (Mittel-Dörfchen — Herrnviertel) is sérthetetlen szász birtok volt; szabadalmazott volt a földje, marhája, kereskedelme, ipara, mindene, a mi a megvett szász birtokon létezett. A tulajdonképeni birtokon kivül majdnem minden városkának volt még egy más birtoka, mely a szepesi várhoz rendszerint jobbágyi viszonyban maradt. Ha a szász ily birtokot vett, az úgyszólván csak mint haszonbérlet ment át birtokába, a meghatározott adót terményekben a várba szállitotta, az alattvalója úgy mint régen ingyenes napszámba ment a várba és minden keresetének egy bizonyos része a várgrófé volt. (WAGNER). A szászok nem sokat törődtek vele, ott volt a jobbágya, hadd fizesse ez a maga részét. Csakhogy idővel ezek a jobbágyok a városba költöztek, a falucska tanyává lett, mig végül az is megszünt; bent a városban pedig a beköltözött jobbágyból, ha a szerencse csak egy kissé kedvezett neki, szász polgár lett, szabad és szabadalmazott ember. Ebből nagy baj keletkezett. A vár grófja követelte a magáét és minthogy a falunak már nem volt lakója, a szász városon vette meg követeléseit. Hiába volt minden felebbezés, hiába minden uj szabadalmi okmány, minden

uj királyi leirat, a gróf követelése jogos volt, de az ország védelme szempontjából szükséges is. Iglónak azzal kevés baja volt, mert a hozzá tartozó falvak hűségesen lerótták a dézsmát s igy béke uralkodott. De mikor a husziták feldúlták a várost, midőn az üres házakba parasztok hurczolkodtak be és Brusnik, Stoyan és Swanisfalu pusztán maradt, akkor következett be Iglóra nézve a nehéz idő. Mert a lengyel, kinek zálogában volt már a város, az egész várostól, még az örök áron megvett szabad szász kerülettől is követelte a sarczot. Lőcse volt olyan óvatos, hogy a falvak szabad birtokát külön királyi adománylevél által biztositotta magának. Ez költséges volt ugyan, mert a vártól a szolgálmányokat meg kellett váltani, de üdvös, mert igy semmiféle főúr vagy nemes nem támaszthatott igényt a lőcsei falvakra. A városok legnagyobb része azonban elmulasztotta azt tenni, igy Igló is; inkább viselte a kisebb terhet évenként, minthogy a szolgálmányokat megváltsa és a külön adománylevélért egyszerre nagy összeget fizessen. De ez a felfogás, a mint későbben látni fogjuk, sok szenvedés és zaklatásnak kútforrásává lett.

Ha a szászság együtt tart és egymással jó egyetértésben maradt volna, könnyen elháríthatta volna a bajt, de fájdalom már akkor is kicsinyes felfogás, kárhozatos veszekedési viszketeg, kapzsi vetélkedés és gyülölködő irigység foglalta el az emberek szívét és elméjét. Egyik szász község a másik róvására akar gazdagodni, egyik a másiknak vesztén hatalmasabbá lenni. Lőcse irigy szemmel nézi Szász-Ujfalunak terjeszkedését, annál is inkább, mert már csak két kicsike kis falu választotta el határaikat egymástól; mindketten szerették volna ezeket birtokukba keriteni, de egyikéi sem lettek, mert elharácsolta őket elölök a vărgróf! Lőcsének helyzete sokkal előnyösebb volt, mint az iglóiaké. Az egész szászság ugyanis

Lőcse felé gravitált, ott volt a XXIV bíró törvényszéke, ott a grófnak székhelye, ott ült össze a százas bizottság, ott lakott a nemesség is, mert kényelmet is nyujtott a város. Mindezekből Szász-Ujfalunak nem jutott semmi. A nagy adókon kivül nagy áldozatába került az egyetlen országos út fentartása, mely Sümeg, Csötörtökhely és Késmárk városait érintve Lengyelországba és a német birodalomba vezetett. S másképen talán nem is sikerült volna nekik ezt az utat fentartani, ha Máriássyék szintén nem járulnak hozzá a költségekhez, a kik ennek az útnak szabadon tartását nem annyira a kereskedelem szempontjából, mint inkább azért sürgették, hogy legyen szabad utjuk a biztos menhelyre, melyre olykor-olykor a pártoskodás közepette nagy szükségök volt. Az uj szász jövevény inkább Lőcsén telepedett le s igy Szász-Ujfalu lakosok hiányában szenvedett és kénytelen volt a hiányt falvaiból pótolni. Nagyobb hasznot csak a majorok hoztak, de ilyenekkel Lőcse is rendelkezett, ezenkivül pedig voltak jövedelmező tanyái és a mellett szabad, a vártól egészen független birtoka! Nagy előnyben volt tehát Lőcse Ujfalu felett. De Szász-Ujfalu lakossága ernyedetlen szorgalmával igyekezett a hátrányokat kiegyenliteni; takarékos gondozással birtokát megtartani és ujat szerezni, néhol furfanggal is élt és ha kellett, még fegyveres erővel is védte állását a kapzsi szomszédok ellenében. Ezt a szivósságot, ezt az erőt a szász jogból meritette, melynek alapján Szász-Ujfalu Igló városává fejlődött!

A szász család életének szivóssága biztositott vagyonában rejlett. Mert akármilyen kevés volt, a mije volt, de vagyonnal mégis rendelkezett és ha egészen tönkre jutott, ha mindene veszett is el, mégis talált szász községében annyi jövedelmi forrást, hogy ujból szerezhetett vagyont magának. A kún és Lórándféle pusztitások alkalmával az ujfalusiak nagyobb része elvesztette vagyonát, de a

szász jogegyenlőség megóvta elszegényedett részöket attól, hogy egyes családok alattvalójává sülyedjen. S ha akármilyen kevés vagyona is volt, de szabad ember volt a szász. Szabadon választotta grófját, biráját, tanácsát, ez teljhatalommal uralkodott, de csak egy évig. Jaj volt annak, ki a jogegyenlőség vagy általában a szász jog ellen vétett; megbosszúlta magát rajta a nép a legközelebbi választásoknál, hivatalba nem jutott többé, sőt a közmegvetésnek volt kitéve, mi rendesen a kivándorlásra kényszeritette. Sokszor megütközünk a hozott szász itéleten, részrehajlónak tetszik és szinte csodálkozunk, hogyan írhattak be ily igazságtalan itéleteket még a jegyzőkönyvekbe is (XIII városi jegyzőkönyvek), de ha mélyebben kutatunk, csakhamar ráakadunk a dolog nyitjára. A nép ilyenkor rettenetes módon megbüntette a részrehajló kinzóját, a lelépett rossz bírót; a rajta elkövetett sértéseket nem felejti el, hanem évek mulva is megbosszulja magát értök. Mert néha a közszellem oly hatalmas volt, hogy évek kellettek ahhoz, mig az elnyomott párt saját embereit választhatta be az összes fórumokba s ilyenkor azután kitört belőle a düh, a bosszúvágy, elérkezett az itélet napja! A mely család ellen felzúdult a közvélemény, az vagyon — és becsületvesztésre lett elitélve. Igy járt Klein polgár csak azért, mert felgyujtották a pajtáját és a megrémült asszony nem kiáltott rögtön «tüzet!» És a jegyző az itélethez még hozzá csatolja: «és pedig joggal!» (und das vom Rechtswegen) — mert Klein nem tartotta meg a szász jogot, midőn a tanácsban ült! Irgalomból adtak neki a város falánál egy helyet, hol kunyhóját felépithette, gyermekei elzüllöttek a nagy világban! Hogy választások alkalmával zendülések és gyilkolások nem fordultak elő, az megint csak a szász jognak köszönhető, mert a ki a legkisebb tettlegességet elkövette avagy valamely fegyvert használt, azt halállal sujtották.

A szász jog egyik főelve az volt, hogy az örökölt vagyon maradjon meg a családban; igy a kiskoru gyermeknek is biztositva volt a maga része, másrészt pedig a családfő pazarlása is meg volt gátolva ezáltal. A szász ifju már 14 éves korában nagykorúvá lett és szülei vagy családja beleegyezésével házasságra léphetett. Ritkán találkozunk ugyan ily fiatal jegyesekkel, de ha a család érdeke úgy kivánta, abban a korban is megkötötték a törvényes házasságot. A család általában nagy szerepet visz a szász jogban. A család sok tekintetben felelős egyes tagjainak tetteiért s gyakran az egyik tag gonosz tettét megboszszúlják az egész családon. Azért a tisztesség, becsületesség, ildomosság erényeit igyekeznek minden családnál meghonositani és azokat külsőleg is feltüntetni, nehogy kétely férjen a család erényességéhez. A jó módú család sokat ad arra, hogy fiataljai minél hamarább egybekeljenek, nehogy a feslett életmód elfecserélje testi és lelki erőiket, hogy a szász család szaporodjék és a vagyon idegen kézre ne jusson. A korai özvegységnek is véget vet ez a szigorú törvény és az özvegyet uj család alapitására kényszeriti. A paráználkodás elleni törvény igen szigorú; e szerint minden erkölcsi félrelépés halállal büntettetik.

A háznál feltétlen úr a szász, neki engedelmeskedik a ház népe és az idegent saját telkén agyon ütheti.

Nagy hordereje volt a szász községekben a rövid ideig tartó pernek. Rögtöni panasz, gyors itélet és azonnali végrehajtás — volt az elv és egyszersmind a szepesi jólétnek, meggazdagodásnak titka. Hitelt kapott és adhatott, nem kellett attól félnie, hogy a hosszú pereskedés felemészti vagyonát.

De arra is ügyelt a szász jog, hogy a családok ellenségeskedése a város fejlődését ne gátolja. Az iglói jegyzőkönyv tele van ilyen kiengesztelődésekkel, melyek a bíró előtt történtek. Nem volt szabad haragot titokban táplálni

és éleszteni. Ha valakinek oka van neheztelni másra, mondja ki őszintén, nyiltan, férfiasan a bíró előtt, a ki azután megbírálja, mennyiben jogosult neheztelése és itéletet mond. Az ellenségek ujra összebarátkoznak a bíró előtt. Sokszor asszonyi perpatvar bősziti fel a kedélyeket, de a férfiak csakhamar véget vetnek annak.

Mindenki arra törekszik, hogy békességben éljenek a község lakosai egymás között és hogy közösen munkálják falujok jólétét. Minden egyes család arra törekszik, hogy Szász-Ujfalu minél tekintélyesebb helység legyen. Mindenki belenyugszik, ha az elkobzott vagyont, a peres jószágot a falunak adják; minden nagyobb üzlet után megkapja «az édes község» a maga részét és még a legszegényebb szász is áldoz a község oltárán. S csak igy képzelhető, hogy ez a kis helység egyik tanyát a másik után vett meg, hogy birtoka folyton szaporodott. Mikor már egyszer az alap meg volt vetve, könnyebb volt a fejlődése. A jómódú községbe mind jobban és sürübben húzódtak az idegenek, a környék üzleteit itt bonyolitották le, élénkebb lett a forgalom és a forgalom élénkültével ujabb meg ujabb kereskedők telepedtek le ide. A városi vám és mérleg szép jövedelmet hajtott, a bormérés ezreket hozott be, a malmok versenyezhettek a magánemberek malmaival, a városi raktárak tele voltak vasrudakkal. A város maga saját majorjaiban legalább 30 családnak kenyeret biztosithat és minden egyes polgára jól érzi magát, mert közbiztonság és rend uralkodik és mindenki az általános vagyonosodás áldásaiban részesül.

A közügy a szász jog szerint nem fogalom, hanem a tulajdonképeni élet, melyben sürög-forog a szász. Minthogy csak a szász szerezte a városi birtokokat, csak a szász tarthat jogigényt azokra és senki más. Uj-falusi szászszá születése által lett és akkor úgyis örökölt, ha pedig «vendég» gyanánt jött be, kénytelen volt telket

6*

venni és ha megfizette az árát, ő is teljesjogú szászszá lett. A szomszéduak a vételnél előjoga volt, de képzelhetni, hogy olcsón nem jutott a községbe.

Ezen szász jog alapján tömörültek a szász családok egy felbonthatatlan egészszé, mely a legnagyobb csapásokat, még a lengyel garázdálkodást is kiállotta. Nagyra is becsülte minden szász a jogát és tiszteletben is tartotta, mert mindenki tudta, hogy annak megsértése, a törvényeknek meg nem tartása a községből, sőt az egész területből való kiutasitást, számkivetést von maga után, mely földönfutóvá, üldözött vaddá teszi a bünöst. Még külsőleg is kifejezést nyert a törvény tisztelete: csak a bíró jelenlétében volt szabad a törvénykönyvet kinyitni, akkor is csak bizonyos ünnepélyes formalitások után.

IV. A régi földmivelés viszonyai.

Szász-Ujfalu megalapitói, mint a község birtokosai a telepités alkalmával egyenlő részekre osztották fel a földbirtokot és ezekből azután a bevándorolt szászoknak eladtak. Ez intézkedést a várgróf is helybenhagyta, belátván, hogy csak ily módon fejlődhetik a község. Ezeken a kihasitott részeken felépitették azután az egyes tulajdonosok házukat, mely «udvar» (howe = Hof) nevet kapott. Minden «udvar» után adót kellett fizetni a városnak s minthogy a kihasitott darabok mind egyenlők voltak, eleintén az adó is mind egyenlő nagyságu volt. Ez az évi adó Iglón eredetileg kitett 1 latot = 1 frt 35 kr. o. é. Azért nevezték az adózást soká «latozás»-nak (Lothen). A mint azonban Szász-Ujfalu fejlődött, ipara és kereskedelme virágzásnak indult, a megadóztatás ezen neme igazságtalanná vált, a mennyiben az az udvar, melyen a várostól szerzett iparjog alapján valamely ipart vagy kereskedést üztek, értékben emelkedett, mig a többi udvarok, melyek a piacztól távol estek, értékben hanyatlásnak indultak. Ezért nemsokára beállt a megadóztatás megváltoztatásának szüksége. Azt az időt, melyben ez a megváltoztatás végbe ment, pontosan megállapitani ma már nem lehet; de annyi bizonyos, hogy még az Árpádok uralkodása alatt történhetett, minthogy már akkor derék, munkás és iparos népe volt Szász-Ujfalunak. De azóta is folytonosan vál-

toztatták az adózási alapot és még a XVI-ik században is előfordulnak leirások az eredeti adó összegből.

A mint a község későbben ujabb meg ujabb birtokrészleteket szerzett, a közösen vett birtokból ujra kihasitottak egy jó részt, s ebből minden egyes udvar kapott bizonyos nagyságu földdarabot. Ez volt az udvarhoz tartozó kültelek, mely után szintén adó járt, melyet »dézsmá»-nak neveztek el. A kültelkek mindenesetre már 1271 előtt létesültek. Ezeket a kültelkeket három részben adták ki, mert a szász jog szerint a három nyomásos gazdálkodást (Dreifelderwirthschaft, Sváby Frigyes) vezették be következő elnevezésekkel: felső mező, alsó mező és Hernádon túli mező. Az egyik ugarnak, a második tavaszi-, a harmadik őszi vetésnek volt szánva.

Hogy az akkori gazdálkodásról bizonyos képet alkothassunk magunknak, meg kell állapitanunk a földbirtok nagyságát, a birtokviszonyokat, a földmivelők számát és nevét. E tekintetben megkönnyiti feladatunkat az a szerencsés körülmény, hogy rendelkezésünkre áll három igen fontos és érdekes okmány: egy régi polgári névjegyzék, az 1412-ki összeirás és egy telekkönyv, mely 1404-ben veszi kezdetét és melyben folyton uj jegyzéseket csináltak, változtatásokat eszközöltek, törültek és hozzáirtak egészen a XVI. század közepéig. A telekkönyvi bekebeleztetés igen egyszerü módon történt. Ha valaki földet vett, a nevéhez írták a holdak vagy vékák számát, röviden megnevezték a tájt, a szomszédot és a régi birtokos neve mögött keresztül húzták az eladott részeket. Igaz, eme módszer alkalmazása mellett igen tarka képet mutatott a telekkönyv, de érdekes az, hogy némely családnál 150 évre is áttekinthetjük a birtokviszonyokat. Sok név mellett csak a puszta «udvar» maradt meg, azt is keresztül húzták, a nevet kitörülték és az uj birtokos nevét írták helyébe. Sokszor azt sem tették, hanem a régi név megmaradt, habár

háromszor, ötször is változott a birtokos. Ily módon egész tiszta képet nem nyerünk ugyan a birtokviszonyokról, mert nem tudhatjuk meg, ki mit vett és mikor, de összehasonlitva ezeket a feljegyzéseket a régi névjegyzékekkel, világos előttünk a birtokviszonyok változása. Sok nevet nem képes az ember kibetűzni, sok helyen egészen elmosódott a kézirás, de egészben véve teljeseknek vehetjük ezeket az okmányokat.

A legrégibb névjegyzék igy szól:

«Primum quartale incipit apud Bakheuser continue ascendendo. — Az első negyed Bakheusernél kezdődik folytonosan feljebb menve.

Item Bakheusers howe dint V lot an eyne ertag (Joch). — Item Rezsige howe dint II½ lot. — Item Mihály Kirsner howe dint IIII lot. — Item Hannes Clingers howe dint IIII lot. — Item Nicolas Dursts howe dint IIII lot. — Item Caspar Hubicz howe dint IIII lot. — Item Halgasch howe dint VIII lot unter der Clemens hofstad. — Item Johann Knoll mit dem Baumgarten V lot. — Szél Péter howe dint V lot. — Matis Schreiber howe dint V lot. — Der Martin Sundig howe dint VIII neszig (= 1 garas = 45 kr. o. é.). — Niclas Eschs howe dint VI lot. — Euderlein howe dint IIII lot. — Des Richters Sigmund Reubers howe dint IIII lot. — Simonis howe dint IIII lot. — Stenguth howe dint IIII lot. — Stephan Aumers howe dint IIII lot. — Jacob Lerbirs howe dint V lot. — Jorg Fleyschers howe dint III lot. — Niclas Schauders howe dint IIII lot. — Schön Ditrichs howe dint IIII lot. — Thomas Kesselsmid howe dint IIII lot. — Göttils howe dint IIII lot. — Item Philips howe dint XIII neszig. — Item der Fivilithin howe dint XIII neszig. — Item der Ludmanns howe dint X neszig. — Item Peter Schuknechts howe dint III lot. — Item Peter Stochil howe dint V lot. — Item der Grusils

howe dint II lot. — Item der Bartlam howe dint III½ lot. — Item der Firfin howe dint IIII lot. — Item Hench Grumwalth howe dint IIII lot. — Item Hans Polser howe dint IIII lot. — Item Hans Stengitheuers howe dint IIII lot. — Item der Peter howe dint IIII lot. — Item Rephuns howe dint II½ lot. — Item der Kristinus howe dint II lot. — Item Schrammer Ketten howe dint III lot. — Item der Scherfils howe dint III lot. — Item der Spocker howe dint III lot. — Item Stephan Balzheuers howe dint III lot. — Item der Floriány howe dint I lot. — Item der Figus howe dint II lot. — Item Peter Cybriny howe dint II lot. — Item Hanus Payers howe dint II lot. — Item Lorencz Flechners howe, Item Michel Flechner. Beide I½ lot. — Item Unsers heuer howe dint II lot. — Item Lorencz Czifra heuer howe II½ lot. — Item Hans Peyer's howe dint II lot. — Item Caspar Meyer howe dint I lot. — Item László Fischer's howe dint II lot. — Item der Spigil's howe dint I½ lot.

Secundum Quartale.

Item Niklas Wind howe dint III lot. — Item Holus howe dint II lot. — Item der Zipserin howe dint I lot. — Item Niclas Rosslacher howe dint II lot. — Item Mathias Székely howe dint II lot. — Item Michel Roczenlacher howe dint II lot. — Item Schwarczen Eidens howe dint II lot. — Item Kunig Flechners howe dint II lot. — Item Sigmont Smid Sagwebner howe dint II lot. — Item Niclas Dreslers howe dint II lot. — Item Hynkendius Kudry howe dint III lot. — Item Katrener howe dint III lot. — Item der Manhart howe dint III lot. — Item Niclas Zeyfrid howe dint IIII lot. — Item der Greysen howe dint IIII lot. — Item der Swanis howe dint IIII lot. — Item der Rosen howe dint II lot. — Item der Wasch Henczin howe dint I lot. — Item Niclas Lindners

howe dint IIII lot. — Item Jerg Stengil heuers howe dint IIII lot. — Item Hertil Fleyschers howe dint IIII lot. — Item Jocusch Meyers howe dint IIII lot. — Item Liber Hanus howe dint IIII lot. — Item Peter Smid howe dint III lot. — Item der Toppers howe dint V lot. — Item Nickel Melczrin howe dint IIII lot. — Item Hans Reben howe dint IIII lot. — Item Ditmar Gaz howe dint III lot. — Item Jorg Klugils howe dint IIII lot mit 1 ertag. — Item Niklas Grawen howe dint IIII lot. — Item der Merlin howe dint IIII lot. — Item das Allerwerths howe dint IIII lot. — Item Amsch Zymermans howe dint IIII lot. — Item der Glazin howe dint IIII lot. — Item Niclas Kappig howe dint IIII lot. — Item Niclas Pertolds howe dint IIII lot. — Item Niclas Reymers howe dint IIII lot. — Item Sigmund Steigen howe dint III½ lot. — Item der Leymheysers howe dint II lot. — Item der Sigmund Reubers howe dint V lot. — Item Hans Stockils howe dint III½ lot. — Item der Stäny howe dint III lot. — Item Peter Scherfils howe dint III lot. — Item Hensch Weychproth howe dint III lot. — Item der Christian howe dint V lot. — Item der Faszó howe dint III lot. — Item der Herbers howe dint III lot. — Item Michel Birrichters howe dint III lot. — Item Kunsch Schusters howe dint IIII lot. — Item der Luczmans howe dint IIII lot. — Item Klas Pawits howe dint III lot. — Item Niclas Leykib howe dint VII lot. — Item Niclas Sneyder howe dint II lot. — Item Henil Halbschuhs howe dint IIII lot. — Item der Ungeratens howe dint IIII lot. — Item Hensch Lindners howe dint IIII lot. — Item der Judin howe dint IIII lot. — Item der Aruolis howe dint IIII lot.

Tertiun quartale incipit Georgio Besteller.

Item Georg Bestellers howe dint IIII lot. — Item der Ambrosius howe dint IIII lot. — Item der Bertholden

howe dint VI lot. — Item der Ungelenkin howe dint VII lot. — Item Niclas Polners howe dint IIII lot. — Item der Smogers howe dint III½ lot. — Item Sigmund Stoyans howe dint III½ lot. — Item der Sáska howe dint III½ lot. — Item der Knobloch howe dint VI lot. — Item Sigmund Lindners howe dint III lot. — Item Ditrich Kellers howe dint III lot. — Item Jocusch Gerbers howe dint III½ lot. — Item Niclas Meyers howe dint III½ lot. — Item Hernclas Kapellers howe dint II lot. — Item Jorg Kesselsmids howe dint IIII lot. — Item Sigmund Rigils howe dint II lot. — Item Johannes Fridricys howe dint IIII lot. — Item Hanus Messersmids howe dint IIII lot. — Item Merten Modlers howe dint IIII lot. — Item Stephan Rump howe dint IIII lot. — Item Niclas Krauben howe dint V lot. — Item Michel Aumer howe dint III lot. — Item Lech Peters howe dint IIII lot. — Item Glatz Peters howe dint II lot. — Item Ludmann Kesselsmid howe dint II lot. — Item Niclas Hellerin howe dint III lot. — Item Hans Weinrebs howe dint III lot. — Item Oswald Lindners howe dint IIII lot. — Item Stephan Tschankhartz howe dint II lot 1 ertag. — Item Niclas Stenrep howe dint I½ lot. — Item Sigmund Wagners howe dint IIII lot. — Item Simon őreg sein howe dint II lot. — Item Niclas Rupitschers howe dint III lot. — Item Peter Cromer howe dint IIII lot. — Item Lorencz Merhews howe dint III lot. — Item der Dankwartz howe dint II½ lot. — Item Bernhard Webers howe dint III lot. — Item Niclas Messers howe dint II lot. — Item Lomos Mihály howe dint IIII lot. — Item der Hasen howe dint III lot. — Item Cristl Wagners howe dint III lot. — Item Peter von Gimes howe dint II lot. — Item der Kendermachers howe dint III lot. — Item Niclas Tytels howe dint III½ lot. — Item Peter Mesegens howe dint III½ lot. — Item Endres Fleyscher

howe dint III lot. — Item Tomas Kegelsmids howe dint II½ lot. — Item der Rossmann howe dint I½ lot (Ujlaki). — Item Stephan Koters howe dint II lot. — Item Niclas Bittner howe dint II lot. — Item Peter Cromers howe dint II½ lot. — Item Hans Hundertmark howe dint III lot. — Item Csaba Miháls howe dint III lot. — Item Oláhs Sant howe dint 1 lot. — Item der Vewrews howe dint I½ lot. — Item Hau Kocygil howe dint III lot. — Item Haas Habermanns howe dint III lot. — Item Niclas Schram von dem Neuen howe dint III lot. — Item der Geröstheby howe dint I½ lot. — Item Mihel von der Düren howe dint II lot und 1 ertag laut. — Item Stephan Vencza howe dint II lot. — Item der Fehér howe dint II lot. — Item Wenig Hamans howe dint II lot. — Item der Lászlós howe von Donerstagsmark dint II lot. — Item Matis mit der Mutter howe dint II lot. — Item Hilbrand Satlers howe dint I½ lot. — Item Mihil Wagin Kosch howe dint I½ lot. — Item Jordan Mész Sant dint II lot. — Item der Binken howe dint I lot. — Item der Schusters howe vom Tomasdorf dint I½ lot. — Item Peter Knopel howe dint II lot. — Item Varga von Stokendorf dint II lot. — Item Pawul Öreg gm. dint II lot. — Item Schármag Niclas howe dint II lot. — Item der Ewrbányn howe dint I lot. — Item Endris Winds howe dint I lot. — Item Stephan Bolers howe dint I lot. — Item Rot Jurge howe dint I lot. — Item der Mariasch howe dint I lot. — Item Niclas Grusils howe dint I lot.

Quartale quartum.

Item Niclas Teufels howe dint I lot. — Item der Endris howe dint I lot. — Item der Pischdorfers howe dint II lot. — Item Niclas Melczers howe dint II lot. — Item Hans Götzils howe dint I lot. — Item der Kutnerin howe dint II lot. — Item der Reyschmans howe dint II½

lot. — Item Cristil Lapschers howe dint II lot. — Item Peter Menessers howe dint I½ lot. — Item der Tabulken howe dint I½ lot. — Item Niclas Zoneswen howe dint I½ lot. — Item der Jostils howe dint I½ lot. — Item Matis Flechtners howe dint I½ lot. — Item Jacob des Dicken howe dint II lot. — Item Hensch Musik howe dint II lot. — Item der Herman howe dint II lot. — Item Niclas Pirners howe dint II lot. — Item der Puczak howe dint II lot. — Item Niclas Eulenhof dint II lot. — Item der Kolbelin howe dint I lot. — Item Matis Fyschs howe dint I lot. — Item Grausers Tochter howe dint I½ lot. — Item Bartl Cristl howe dint II lot. — Item Peter Furmans howe dint IIII lot. — Item Ság Mátyás howe dint IIII lot. — Item der Furmans howe dint III lot. — Item Peter Graus howe dint III lot. — Item Cristel Lapschys howe dint I lot. — Item Melis Ungers howe dint III lot. — Item der Sigmundis howe dint II½ lot. — Item Hanus Nauberg howe dint II½ lot. — Item Rot Niclas howe dint II½ lot. — Item Stephan Czilmans howe dint II½ lot. — Item der Jakobs howe dint II½ lot. — Item Jacob Köris howe dint II½ lot. — Item Metis Kesselsmid howe dint I lot. — Item der Vargas howe dint IIII lot. — Item der Piruziders howe dint III½ lot. — Item der Erasmus howe dint II lot 1 ertag landes. — Item Peter Crawsens howe dint II lot 1 ertag landes. — Item Hanus Niketewschils howe dint III½ lot. — Item Peter Sáska howe dint IIII lot. — Item Hanus howe von Sperndorf dint IIII lot. — Item Hannus István ein ertag IIII lot. — Item der Lábas howe an ein ertag IIII lot. — Item der Plumeisens howe dint III½ lot. — Item Peter Rickel howe dint II lot. — Item der Fölkelin howe dint III½ lot. — Item Peter Messersmids howe dint III½ lot. — Item Peter Gömörs howe dint IIII lot. — Item der Gulassyn howe dint III lot. — Item Út Hanus howe dint IIII lot. — Item Peter

Klugg howe dint II½ lot. — Item Peter Spiger howe dint II½ lot. — Item Márkus Endres howe dint IIII lot. — Item Matis Haubners howe dint II lot. — Item der Teys howe dint II lot. — Item Kunsch Gerlachs howe dint II lot. — Item Gorg Schellers howe dint IIII lot 2 ertag von Schwarcz. — Item Richter Gazen howe dint IIII lot. — Item der Gerlachin howe dint IIII lot. — Item Michel Cyserins howe dint IIII lot. — Item der Guslagin howe dint IIII lot. — Item Augustus Barfew solvit LXII neszig. — Item der Praumweygs howe dint II½ lot. — Item der Weygils howe dint II½ lot. — Item der Valentin howe dint XIIII neszig 2 ertag von Peter Stolczil. — Item Mebis Katrein howe dint X neszig. — Item der Oswald howe dint XIII neszig. – Item der Zolschneyders howe dint II lot. — Item der Úris howe dint IIII lot 1 ertag von Steppan. — Item Glenczils howe dint II lot. — Item Hanus Úrus howe dint II lot. — Item der Hamanns howe dint II lot. — Item Atil Lewkew howe dint II lot. — Item Hanus Úrus howe dint II lot. — Item der Fridelin howe dint IIII lot. — Item der Capputz howe dint III½ lot. — Item Szél Hanus howe dint IIII½ lot. — Item Niclas Lala mit eyn ertag dint III lot. — Item Martin Kesselsmids howe dint III lot 1 ertag. — Item der Bakheusers howe dint III lot 1 ertag. — Item Henil Fleyscherin howe X neszig.

Igy tehát 275 család lakott Szász-Ujfaluban és ezek közt 50 magyar udvar volt. Annak az állításnak hogy a jobb megyékből költözött volna ide annyi magyar, semmi valószinüsége nincs, *mert a mint a többi névjegyzék bizonyitja, évről-évre kevesebb lesz a magyar.* Ennek csökkenését csak ugy lehet megmagyarázni, hogy a tehetősb itt hagyta e zord vidéket és fajrokonaihoz húzódott. Az itt maradtak pedig elnémetesedtek, mert túlsúlyban volt a német, és a szász jog megkövetelte a német nyelv tudását. Tót család,

a mint látjuk kevés van, nem is lehet feltünő, mert hisz a tótságnak hasonló privilegiumai voltak, tehát inkább fajrokonaikhoz húzódtak, és csak mikor a tót szabadalom megszünik, költözködnek a német falvakba. *A családok szaporodásával szaporodik* Szász-Ujfaluban a tót család száma is, a mint azt a következő névjegyzékből *kivcsszük:*

Az elzálogositás esztendejében következő teljes szász joggal biró családok laktak itten:

Az első negyedben:

Bakheuser. — Rezige. — Niclas Kirsner már XIIII nesziget adózik. — Haman Lunger IV latot adózik. — Niclas Durts. — Caspar Hubics. — Halgas. — Czudar. — Szél Péter. — Matis Schreiber. — Martin Sundig. — Niclas Esch. — Euderlin. — Reyber biró. — Simonis. — Stenguth. — Aumers. — Lorbir, csak 4 latot adózik. — Langhans V latot adózik. — Joh. Knoll. — Jorg Fleyscher. — Schauder. — Schön. — Kesselschmied. — Göttil. — Fivilithin (Fivylichin.) — Philip. — Ludmann. — Scherknecht. — Stöckil. — Pattesin udvar II latot adózik. — Bartlam. — Scholten János IV latot adózik. — Firfin. — Grumwalth. — Polner. — Stengil Heuer. — Peter udvar. — Rephun udvar. — Kristian udvar. — Ketten udvar. — Scherffel. — Spocker. — Balzheuer. — Floriany. — Figus. — Smith, egy holdnyi föld után. — Peyer. — Stephan Tepir. — Flechner Lorencz. — Flechner Mihály. — Unsers heuer. — Czifra Lorencz. — Peyer János. — Meyer Gáspár. — Fischer udvar. — Spigel udvar.

A második negyedben:

Wind. — Koss udvar. — Szepessynének az udvara. — Rosslacher. — Székely. — Roczenlacher. — Varga. — Kunig Flechner. — Smid. — Dresler. — Kudry. — Kat-

rcner. — Manhart. – Seyfried vagy Sigfred. — Greysien udvar. — Svanis udvar. — Neuster udvar II latot adózik. — Vass udvar. — Lindner. — Stengil. — Fleyscher. — Meyer. — Liber. – Smid. — Topper. — Melczrin. — Raben udvar. — Gaz. — Klugil. — Polner. — Grawen. — Merlin. — Allerwerths. — Zimmermann. — Glazin. — Kappig. — Pertold — Reymer. — Steigen. — Leymheyser. — Reuber. — Stockil. — Stäny. — Scherffel. — Weychproth. — Kristian udvar. — Säppisser udvar III lot. — Herber. — Birrichter. — Schuster. — Luczmann. — Klas. — Leíkib. — Schneyder. — Halbschuh. — Ungerathen. — Lindner. — Judin udvar. — Aruolis.

A harmadik negyed.

Besteller. — Ambrosius. — Berthold. — Ungelenkin. — Polner. — Smogner. — Stoyán. — Sáska. — Knobloch. — Lászlórun udvar 2½ lott. — Gerber. — Keller. — Lindner. — Meyer. — Kapeller. — Keszelsmid. — Rigil. — Fridericy. — Messersmid. — Modler. — Rump. — Krauben. — Aumer. – Lach Péter. — Glatz. — Ludmann. — Hellerin. — Weynreb. — Lindner. — Tschunkhartz. — Steurep. — Wagner. — Öreg. — Rupitscher. — Cromer. — Merev (Merő). — Dankwort. — Messerschmid. — Veber. — Zollemer. — Moholfi Tamás IIII lat. — Lemos. — A nyulak udvara. — Wagner. — Gömör. — Kindermacher. — Tytil. — Mesegem. — Fleyscher. — Kegelsmid. — Rossmann. — Koter. — Bittner. — Cromer. — Hundertmark. — Csaba. — Oláh. — Veres. — Weygel. — Habermann. — Schramm. — Gerősthehy. — Düren udvar. — Vencza. — Fux udvar. — Csütörtökhelyiudvar. — Wenig. — Matis anyjával. — Zottler. — Koss. — Mész. — Binken. — Tamásfalvi udvar. — Kuspel. — Leszkovjáni udvar. — Emrich Pál II lat. — Sármag. — Typmann udvar I lat. — Wind. — Boler. — Rol. — Máriássy udvara. — Grusil.

Negyedik negyed:

Teufel. — Schib Henel I lat. — Endre. — Pischdorfer. — Melczer. — Eurbány. — Götzil. — Kutner. — Reyschmann. — Lapscher. — Monesser. — Tabulken. — Zoneswen. — Jostil. — Flechtner. — A vastag Jakab. — Musik. — Herman. — Pirner. — Puczak. — A bagoly udvara. — Kolbelin. — Fysch. — Grauser. — Bartl. — Furmann. — Graus Petz III lat. — Lapschy. — Metis Unger. — Zsigmond udvara. — Neuberg. — Kesselschmid. — Rot. — Czylmann. — Jakab. — Nikolaus. — Piruzider. — Erasmus. — Crausen. — Nickelheuchil. — Sáska. — Leubitzer. — Illésfalvi udvar. — István. — Smit. — Plumeiser. — Cyser. — Peter Kudel. — Fölkelin. — Messersmid. — Pernczeumer IIII lot. — Gullasy. — Út. — Klug. — Spigil. — Márkus. — Teisz. — Gerlach. — Schuller. — Gaz biró. — Gerlach. — Cyserin. — Guslag. — Bartfiw. — Praumweyg. — Wegil. — Valentin. — Stolczil. — Katrein. — Oswald. — Zollsneyder. — Urus. — Glenczilháza. — Tytil. — Urus. — Haman. — Fridolin. — Kapputi. — Szél. — Lola. — Kesselschmid. — Bakhauser. — Fleyscher.

A teljesség kedvéért adjuk most a telekkönyv névsorát, megjegyezzük azonban mindjárt, hogy például a nemes udvar birtokosai a névjegyzékben *külön egyenként előfordulnak*; sok udvar ellenben, mint a madarász-udvar, az apácza-udvara stb. a névjegyzékben hiányzik, mert nem adóztak, sok név pedig, például Dirner, Polák stb. a névjegyzékben csak mint helynevek helyettesei («illésfalvi (sperndorfi) udvar» Poláké, ki Illésfalváról költözött be stb.) fordulnak elő, mint a régi jegyzőkönyvek tárgysorozatánál világosan látunk. Sok nevet már német alakjában találunk.

Weygel György. — Neuburg Keresztély. — Dirner Jakab. — Trestensky Mihály (későbbi beiktatás). — Sun-

dig Kristóf. — Stahn (Stein) Ádám. — Filepp Tóbiás. — Neuburg György. — Wagner János. — Liber Ambrus (Liben, Leben). — Dirner Peter. — Kókus Venczel (későbbi beiktatás). — Durner (Dirner) Jakab (von der Duren). — Karth Simon a Simon-udvarból. — Pellestri (Aruolis) Ambros. — Titel Peter. — Wageknecht Péter (későbbi beiktatás). — Eisenschmied (Besteller) Mátyás. — Heszena György (későbbi beiktatás). — Kozma Mihály. — Az arany udvar (Toneswen). — Götzel János. — Grosz Márton (Grausz, Greysen), — Titel Lőrincz. — Weber János. — Nikolászky udvar (Nickelheuchil). — Faszó György. — Szél (Szelles) Tobias. — Budesser (Monesser) Márton. — Oelschläger Mihály (későbbi beiktatás). — Hungermann Lorencz (Ungeraten). — A Szepesi udvar. — Hencz (Heincz) Miklós. — Húsőr (Kirschner) Matczkó. — A Gregus udvara. — Clofften udvara (fuvaros ház) — Hallgas János. — Lorencz udvara. — Péter udvara. — Polák (Polner) Pál. — Klos (Clos, Claus) János. — Schindler Miklós (Luczmann udvar). — Stol Gáspár. — Faul Urban. (Ungelenkin udvar). — Beck János (Backheuser). — Schmied János. — Mykó György (későbbi beiktatás). — Mykó der Purken (későbbi beiktatás). — Unser (Nos) János. — Plaszkyth (Pirusider) udvara. — Huserey Mátyás (Kirsner). — Duba Benedek (Wenig). — Lipter Péter. — Schmidt Urban. — Hassen János. — Barfő János. — A Gallok udvara (Oláh udvar, die Gallen hof). — Balázs (kint ült a tanyán 1380-ban). — Kúnay udvara (későbbi beiktatás). — Diner (Duren) Joszt. — A ház a végen (Oswald udvar). — Weisz Mátyás (Fehér udvarán). — Rissach János (Reyszmann). — Szontág János (?) (későbbi beiktatás). — Blumchen János (a rózsa udvarán). — Messerschmied Péter. — Zöss János. — Schmitt István. — Luxland Benedek (a tanyán 1380-ban). — A Szontág udvara (későbbi beiktatás). — Schwarcz János. — Schimkó Bene-

dek (Smogner). — Wind Válent. — Stark György (Stengut). — Schwarz Peter. — Schuster Pál. — Schimkó Kolbel. – Messerschmied András. — Pollák Mátyás. — Mauer Kelemen (Munhart). — Szmechdel? — Hyrtenhaus. (A pásztorék háza.) — Kristen an der Mauer Haus (Kristóf háza a falnál). — Krom Miklós. — Schrandloff Mihály. — Rossmann Hypolith. — Schmezter Lázár. — A madarász udvara részeivel: a tengelicze-, kakuk- és pintyőke udvara. – Schmidt Izsák. — A Márkus udvara. Heinrich (Hincz) Márton. — Sárus udvar. — Torgmann Gáspár. (Firfin udvar). — Mariamüncz udvar (későbbi beiktatás). — Bechener Miklós (Boler). — Pollaken János. — Schneider János. — Húsőr udvara (Kirsner). — Kohlenbecher (Stengil) Lénárd. — Haman udvara. — Swob Mátyás (későbbi beiktatás). — Klosz (Clas) Márton. — Salamon háza. — Blostof Gergely (későbbi beiktatás). — Dresler Simon. — Stolen udvara. — A Lewdl? — Schuler Kelemen. — Schuler Benedek. — Mulner János (későbbi beiktatás). — Sly udvara? — Schwarcz János. — Graumann János. — Stenczel udvara. — Meyer Pál. — Rureshof (későbbi beiktatás). — Kopsmit (Kesselsmit) Valter. — Bohus István (későbbi beiktatás). — Unger udvara (a plébános örökösei). — Kelemen udvara. — Szundig (Sundig) János. — Bender Pál (Bittner). — Weitzenbrier Lőrincz (Birrichter). — Keresztély Holló János házában (Rabenhaus). — Wenger András (Wenig). — Dirner Jakab. — Czotels udvara. — Kopperschmied Valent. (Kesselschmidt). — Schneider Kelemen. — Barmos János. — Bretschneider udvara (Zimmermann). — Stoyan udvar. — Omes Simon. — Rumpf (Rump) Gáspár. — Bartholomeus János háza. — Ketten (Ketel) Gergely. — Wagner Keresztély. — Schuster Olbrich. — Stáhn Gyula. – Schmankarg Tobias (későbbi beiktatás). — Schatz Tamás (későbbi beiktatás). — Dressler Gergely. — Topsmits

Michel (Teppir). — Az apácza udvara (Münnich-féle ház). — Trunkel Peter. — Schuster Simon. — Dresler Simon. Wagenknecht Péter. — Rymer Jakab. — Topper Jakab. — Kernharcz (Tschunkharcz) háza. — Pollak Simon háza. – Schuster Simon háza. — Bretschneyder Venczel háza. — Rigel Mátyás. — Juden haus dint 2 lot (a zsidók háza adózik 2 lot). — Rumpf Tóbiás. — A vas Blesser udvar (Besteller). — Kirsner (Húsőr) János. — Oelschläger udvara. — Koter Mátyás. — Stein (Stähn) Gyula. — Czopp János. — Zimmermann Broszmann. — Koller István. — Bartholomeus udvara. — Grolkos Gáspár (későbbi beiktatás). — Hebentritt Gergely (későbbi beiktatás). — Schmelczer Kelemen. — Antal Mihály. — Gergely a falnál. — Planczer a városi fal és a mázsaló közt. — Malken János (későbbi beiktatás). — Bohus Joszo (későbbi beiktatás). — A nemesek udvara. — Zamboy udvara. — Moes Gergely (Mész). — Fillep Tamás. — Mihályko udvara. — Barabás udvara. — Wagenknecht (Furmann) Olbrich háza. A Trentrach udvara. — A lampersdorfi Maczek. — Kúnsch Peter a tanyán. — Ruber (Reyber) Getrud. — Az olaszi Faber Merten udvara. — Sznormicz János. — Mykes József. — Engelweysz udvara (későbbi beiktatás). — Bender Mihály. — Golden János. — Grusch József. — Kinczen Lóránd. — Sundig János. — A ház a végén. — Topscher Gergely. — Strohschneider Imre. — Szentkút udvara. — Byochne Miklós. — Márkus Bartholomeus. — Schendler János. — Sznafkovszky Matczkó (későbbi beiktatás). — Momethely udvara. — Fesser Antal. — Blumchen Válent háza. — Knoll Jakab. — Steinbrecher Peter. — Pollak István. — Benes Márton. — Blumchen Simon. — Holis Gergely. — Benes Mihály. — Grómann Jakab. — Dresser (Dresler) Gergely. — Grün Peter (későbbi beiktatás). — Omes Mátyás. — Fidler Miklós (Musik udvara). — Benkon udvara. — Potterczant Jankó. — Lenhárd udvara. —

Topper Gergely. — Wind Pál. — Schonwalg Gergely. — Wagner Valter. — Reysz (későbbi beiktatás). — Putze Zsigmond udvara. — Kálmán Miklós. — Zsigmond Jakab. — Schuster János. — Pelczenhof (Kalács udvara). — Tferch János. — Fenkel Peter (későbbi beiktatás). — Kugel János. — Kurszners Válent. — Crawt und Fles Keresztély (későbbi beiktatás). — Smied Peter. — A szakács. — Jakab, Magkoter vejének az udvara. — Schneider János. — Pucken János. — Fleischer Jánosnak a Grethéje (Margit). — Zsófia de Leukeben. — Schwarcz János. — Oelschläger János. — Schmid István. — A hideg Herbrich udvara. — Unger Mihály. — Crehan Jakab (későbbi beiktatás). — Luberten Gáspár. — Modler Bartholomeus. — Oelschläger György. — Wagner Lorencz. — Berengomer (Berenczeumer, Perenczeumer). — Reulich háza (későbbi beiktatás). — Neuharcz (Dunkwarth) udvara. — Weisz János. — Güren Tóbias. — Schuster Uhlenhardt. — Fleyscher Márton. — Scheitappel Benedek (későbbi beiktatás). — Hencz Márton. — Márton a cirkon. — Kelemen Márton veje. — Meyer udvara. — Zolesser Jakab. — Schuszter Péter. — Wagner Péter. — Boldizsár udvara. — Mykes Keresztély (későbbi beiktatás). — Bem Simon (Pem). — Blosshoff Márton. — Teuffel udvara. — Dominus egregii domini Miklós de Lapispataky. — Wagner János. — Ménkoss udvara. — Bohenu János háza. — Károly Keresztély. — Weiczenbrier István (Birrichter). — Titel Péter. — Titel Gergely. — Teuffel udvara. — Schmid György. — Czoll János. — Peklin udvara. — Dirner Péter. — Gotzel udvara. — Mester Endre udvara. — Mihály mester udvara. — Fraternitas beat. virg. Mariae. — Benes Gergely. — Wind János. — Wagenknecht (Furmann) János.

Ezen 292 háztelek között az 1404-ik évben 1036 hold szántóföld volt felosztva; ha ehhez a meglevő falvak

földjeit és kaszálóit hozzáveszszük, megkapjuk körülbelül a mai területét a szántóföldeknek.

A legnagyobb földbirtokosok voltak: Lápispataky Miklós 100 holddal, a Salamon háza 40, Lében Ambrus 55, Neuburg (Neubauer) György 56, Neuberger Keresztély 30, Szelles (Szél) Tóbiás 30, Miklós Henrik 37, Dressler Simon 30, Schuller Kelemen 29, Benes-ék 32, Húsőr Matzkó 24, Márton Henrik 31 holddal. Ebből látjuk, hogy a kevés fennmaradt magyar család a nagyobb birtokosok közé tartozott. Ezeken kivül volt még néhánynak 10—3 holdig terjedő birtoka, a legtöbbnek azonban 2—$^1/_2$ holdja. Sok «udvar»-nak egyáltalán már nem volt kültelke, részint eladták, részint pedig ujonnan épült ház, melyhez kültelek már nem járt. Külön telke volt a községházának, valamint a kórháznak, mely nagy temetőjével együtt a lőcsei kapu közelében állott, de ezek a telkek alkalmasint elhalt kegyes polgárok végrendeleti hagyományai lehettek.

A felsorolt okmányok alapján kimutattuk, hogy Szász-Ujfaluban 292 háztelek volt. Azonban ezek csakis a teljes szász joggal biró régi telepitvényeseknek telkei voltak. Voltak ezeken kivül mások is. Szász-Ujfalu ugyanis folyton fejlődött; évről-évre már a szerzett erdők, tanyák és falvakkal egyetemben is sok uj lakos vétetett fel a község kötelékébe; ezek idővel megszerezték a szász jogot és igényt támaszthattak háztelkekre is. A község ki is jelölt számukra kisebb-nagyobb területeket, hol a rendes sorban, hol a falu közepén, hol pedig a falak közelében. Ezek a családok évtizedeken keresztül laktak ilyen «kis» házakban, mig sikerült nekik nagyobb vagyont szerezni és «nagy» házat venni, miáltal teljes «civis»-sé váltak. A kisebb háznak mindig akadt vevője. Ezenkivül a munkások, bányászlegények, napszámosok is részint a biztos kilátásba helyezett kereset miatt, részint a kényelmesebb életmód feltételeinek megszerzése végett a falu

felé vonzódtak és boldogok voltak, ha itt néhány négyzetölnyi területet kaphattak, a hol tanyájukat, hajlékukat felüthették. A község szivesen osztogatta ezeket a telkeket; egy ilyen kis telken 10—20 kunyhó állott (Iglói lvt. telekkönyve); szorosan egymás mellé épülve, szűk járdákkal ellátva a piszoknak és bűznek fészkeivé, és a járványos, ragályos betegségek melegágyaivá lettek. Azért az előrelátó szász nép, maguk között nem tűrhetvén őket, a falu alá a falakon kivül telepitette le ezeket a jövevényeket.

A teljes szász joggal biró «udvar»-nak nagy volt az ára, mert maga az udvar kültelkével együtt oszthatatlan volt s csak együttesen lehetett eladni azokat.

De már a XIV-ik század vége felé azt tapasztaljuk, hogy egyik vagy másik udvarhoz egy-két holddal többet számitanak, mig ellenben más udvarnál csökken az adó, mert csökkent a hozzátartozó földbirtok. De akár milyen szigoruan is vették az első időkben a birtok oszthatatlanságát, ez az állapot tarthatatlan volt, már a szász joggal szemben is. Mert a rideg szász jog felfogásához tartozott ugyan az az elv is, hogy még a személy is csak vagyon (hiszen megfosztották az adóst szabadságától, ha nem tudott fizetni), annál inkább a föld, melyet használt, tehát a személy és föld vagyont képeznek s mint ilyen oszthatatlanok. De már az örökösödési jog is rést ütött ezen az oszthatatlansági elven, mert minden gyermek teljes örökösödési joggal birt s igy ha valamely népes családnak örökösödési ügye a tanács elé került, ez sokszor kénytelen volt az egész birtokból egyes részeket egyik vagy másik jogos örökösnek oda itélni. A család a legtöbb esetben még csak elintézte valahogyan a maga ügyét — baját, de ha valamely szász csődbe jutott és több hitelezője volt, éppen a szász jog világos rendelkezése szerint elkerülhetetlen volt a felosztás, hacsak az egész birtokra

nem akadt vevő. A hitelezőket, a szász jog értelmében teljesen kielégitették, ha szükséges volt, még a kültelek feldarabolása által is, melynek szomszédja szivesen vett egy kisebb földdarabot, ha már pénz hiányában az egészhez nem juthatott. A legnagyobb mértékben azonban *siettette a földbirtokok feldarabolását a lengyel starosták zsarolásai.* Ezek készséggel megengedték, hogy a szász ősi birtokát feldarabolja, mert igy könnyebben jutottak a reája vetett sarczhoz, hamarább tettek szert pénzre. Az akkori kor felfogása szerint ő, a starosta volt az egész földnek a birtokosa, alattvalói pedig bérlők, kikkel évenként ujra szerződik; minél több a bérlő, annál nagyobb a jövedelem és a lengyel oly ügyes volt e tekintetben, hogy a legkisebb birtokrészletből is az egész jószág jövedelmét ki tudta zsarolni.

Mig a régi jogi felfogás az oszthatatlan birtokról uralkodott, az «udvar» a kültelekkel együtt maradt ugyan, egy egészet alkottak, de használta a család minden tagja, sógor, meny, unoka, szóval mindenki, kinek jogigénye volt reá. Megesett, hogy egyik vagy másiknak nem volt lakása, fogta magát és felépitette az udvar közepén viskóját, a másik utánozta, úgy hogy ilyen udvar sokszor tele volt «szobák»-kal. Ilyen régi közös udvarok voltak: a Máriássy udvara, a Nikolászky, Clofflin, a Gallok, a madarász, Húsőr, Salamon és Stoyan, az apácza udvara, Vas, Oelschläger, Bartholomeus udvara, a nemesek udvara, Zembay, Mihályka, Momethely, Neuharcz, Boldizsár, Teufel és Márton udvarai. Ezek a közös udvarok a városnak roppant sok kellemetlenséget okoztak; folytonos volt a panasz, foglalás, tiltakozás; sokszor senki sem akarta a «loth»-ot megfizetni, de vevő sem akadt az egészre, — igy a város volt kénytelen átvenni azt és sokszor károsodással, azaz az adó egy részének az elengedésével túladni rajta.

Érdekes tény az is, hogy a nemeseknek külön udvaruk volt Iglón, éppenúgy, mint más községekben. Iglón

több nemes lakott, ismerjük a neveiket is; ilyenek voltak: Gönczy, Komlós, Kánya, Mindszenti nemes családok. Ezek mint szászok alá voltak vetve a polgári törvénynek, de önálló testületet képezvén még a XVI-dik század közepén saját nemesi kuriával birtak, melyre a birónak hatásköre nem terjedt ki. A legtöbb adótfizető Barfew volt, ki, minthogy csak egy udvara és kevés földbirtoka volt, bizonyára bérleti viszonyban állott a várossal és feltehető, hogy a város közelében valamely nagyobb tanyát bérelt. A körüllakóknak, mint az illésfalvaiaknak, dénesfalvaiaknak, sümegieknek, csötörtökhelyieknek stb. szintén saját udvaruk volt Szász-Ujfaluban, a mi arra mutat, hogy meglehetős élénk lehetett a forgalmi összeköttetés köztük és Szász-Ujfalu között, úgy hogy szükségesnek tartották biztos hajlékról gondoskodni, hová bármikor s bármely alkalommal meghúzódhattak.

Minthogy Szász-Ujfalu község minden oldalról földeket vásárolt össze és az uj dülők alakja, kiterjedése nagyban megváltozott, azért az elnevezésök is más lett, úgyhogy eredeti régi elnevezésekre ritkán akadunk; a legtöbb dülő neve német, mely fentartotta magát a mai napig. Ilyen dülők voltak a felső mezőn: Wenigen, Feltschen, a gyilkos verem (Mördergrube), kilencz lépésben (im Neunschritt), a Hecht malma (a Hernád mellett a mai szövőgyár felett), a kutyahát (Hundsrück), az illésfalvai domb, a pálmafalvai domb (Blaumont), a Lapiski, a murenutczai földek, Kozmafalu földjei; az illésfalvai lyuk, Boby dülő, a görbe dülő, Mellerseifen, Királyszöglet (Königswinkel), a felső vágás (die Oberfuhr), a lenáztató mellett, Oringheuer, Kwingswinkel, Kálmánhegy, Ujhegy, illésfalvai mesgye, az illésfalvai nemesek mellett.

Az alsó mezőn lévő dülők nevei: a kép alatt (unterm Bild), Wenigpatak, a zúzónál (beim Pochwerk), a welbachi út mellett, a mesgyén (Reen, Rot), a katlanban (im Kes-

sel), Kudelberg, Schullerloch, Dürrenseifen, Kaczurak mögött, Sáros mellett, Lischkes Au, vörös mesgye (Reen), a grófi határban, Thonseifen, (a régi telekkönyvben: thanseifen = Tannenseifen), a szirt alatt, felett és megett, Kaulberg, Eschseifen (Aschseifen, Esch, Asch régi iglói családok), Stockendorf (Leszkovján, Balmár) mellett, a csűr.

A Hernádon túl fekvő dülők nevei: Stoyán mellett, az odvas kőnél, Spegenhagen, a halastó mellett, a tó melletti rétek, Bloschhofen, Rittenberg, Roszki, a sánczok mellett, a száraz kertek alatt, az apácza patak mellett, Laysz alatt, a Layszdomb (Laysz régi iglói család), a szentkúti örökség, a berek, a Korong (Scheibe), a farkasszöglet, a forráshegyen, a halastó mögött, Taubnitz, am Thonseifen, Thonseifenberg, a Thonseifen útnál, Pucskó, az agyagverem mellett, a kőkép mellett (steinernes Bild), a márkusfalvai út mellett, Spitzberg, Kolykő, a taubnitzi kápolna mellett, a homokbánya, Schertennél, a savanyú rétek.

Sok dülő a birtokostól vette elnevezését, igy: Teufelskopf, Knoll, Laysz, Lapis, Kálmán, Stahn stb. Ezenkivül elnevezték a földeket a szomszédbirtokos után vagy a régi tulajdonos után, mely elnevezésekből szintén láthatjuk, hogy a régi földbirtokos osztály magyar volt és hogy sok nemes család költözött Szász-Ujfaluba. Igy a régi telekkönyvekben következő elnevezések fordulnak elő: Fassurnál, Bakheuser mesgyéje, a Ság árkában, Théfi mellett, Vész János mellett, Benes mellett, Emons mellett, egy hold Barfő mellett, melyet «Bőrfi Kende» használt, a Pinty (fink) Valent udvaránál, egy hold Weiczenbrier Lorencz mellett, mely Kőlestől származik, Faszó mellett, Topscher mesgyéjén, mely Fabinytől származik.

A Wenigbach mellett nehány holdnyi rét a községnek engedtetett át «libalegelő»-nek, melyen a teljes szász joggal biró lakosok libái, kacsái és egyéb baromfijószága

kénye-kedve szerint legelészett. Jaj volt annak a baromfinak, mely «nem teli szászvérü» létére közéjök mert keveredni. Irgalmatlanul kitekerték szegénynek a nyakát és corpus delicti gyanánt átadták a bírónak, ki azután gazdáját meg is büntette. Mélyebb archeologiai tanulmánynak ajánljuk a régi telekkönyv következő passusát: «ein ertag (hold) der Jungfrau Marie beschiden von den Platzkitel.»

A régi jegyzőkönyvekben több adás-vevési szerződést találunk, melyet Szász-Ujfalu lakosai sokszor több holdnyi kiterjedésü szőlők eladásánál kötöttek. Ezek a szőlők a telekkönyvből itélve a pálmafalvai és illésfalvai hegylejtőkön voltak, legutóljára a «gödör»-ben és «katlan»-ban az Anna kápolna felett, hol borházak és pinczék is léteztek. A bor nem lehetett valami kitünő minőségü, mert már a XV-dik század vége felé felhagytak egészen a szőlőmiveléssel.

A megmüvelt szántóföldeken és kaszállókon kivül volt még egy nagy darab föld, mely nem esett mivelés alá. Ez az ugynevezett: «Drisch» volt és ugy látszik, a stoyani parasztok birtoka, melyet nem tudtak megmivelni, mivel a munkás nép elszéledt, a városba húzódott, s mely ennélfogva pusztán hevert, annál is inkább, mert nem akadt senki, ki az utána járó váradót megfizette volna. Ezt a puszta földdarabot későbben, midőn a lengyel uralom alatt Igló városának kellett az összes szolgálmányokat fizetni, a város kisebb részekre osztotta és eladta.

Minden udvarhoz eredetileg 4 hold szántóföld és kaszálló tartozott, a mi épen elegendő volt egy kis családnak a legszükségesebbekkel való ellátására és csekély marhaállomány kitelelésére. De nemsokára a szabad felosztás után egyes vagyonosabb polgárok több ily udvart vétel utján egyesitettek s azonfelül még a várostól is vásároltak földeket hozzá, miáltal tetemes földbirtokhoz jutottak, melyen azután már észszerübben gazdálkodhattak.

Szász-Ujfalu gazdálkodása és egész kis gazdasága legiukább a marhatenyésztésre terjedt ki és minthogy a gazdák az ujabbkori mezőgazdasági vivmányokat nem ismerték, a régi karolingiai ugar-rendszeren alapult. Az ugar a község összes marhájának az év legnagyobb részén keresztül nyujtott táplálékot s azért keményen büntették azt, ki az ugart bolygatni merte. A szepesi szász annyira beleélte magát abba a rendszerbe, hogy még századok multán is, a midőn a gazdasági viszonyok teljesen megváltoztak, ugyancsak az ugarrendszert tartotta fen. Magát a rendszert szigorú szabályok védték. Megbüntették azt, ki a meghatározott idő előtt földjeit trágyázta vagy szántotta. A gazdaság főelve az volt, hogy a mit elvettek a földtől, azt vissza is kell neki adni, úgy hogy a plébanusnak sem volt szabad gabonáját másnak, mint háza népének eladni; a plébánián talált trágyát pedig negyedenként kivitték a földekre, a szalmáját a polgárok bizonyos csekély dijért maguk használták fel és csak a maradékot volt szabad idegennek eladni. A plébánusnak kötelessége volt jó pásztorokról gondoskodni, bikát, kost, későbben kant is tartani; ő ügyelt az egész gazdaságra, s azért szivesen is fizették hívei a tizedet.

De volt Szász-Ujfalunak egy nagyon szépen jövedelmező gazdasága, mely kivált az első századokban nagy fontossággal birt s a melynek jótékony hatása az egész Szepességre, sőt Felső-Magyarországra is kiterjedt s ez volt a majorokkal összekötött erdei legeltetés. Innen került ki a legtöbb és legszebb marhaállomány, innen látták el a várat és a főpiaczokat vajjal, sajttal és apró jószággal. Már 1312-ben emliti Robert Károlynak egyik szabadalmi levele a kosárokat, melyek az iglói területen léteztek és melyek sajtjaikról híresek voltak. A szarvasmarha tenyésztéssel mellékesen foglalkoztak; de annál nagyobb gondot forditottak a juhtenyésztésre. A juhállományt maga

a község kezelte és ennek révén nagy jövedelemre tett szert. A XIV-ik század elején egyes vállalkozók tanyákat kezdenek épiteni, melyek nehány év után a falu birtokába mentek át. Ezekre a tanyákra a község ispánokat rendelt ki, kik oda kün lakva személyesen kezelték a gazdaságot. Ezek az ispánok nagy felelősséggel tartoztak ugyan, de maguknak is nagy jövedelmök lehetett, a mire onnan is lehet következtetnünk, mert a későbbi telekkönyvekben az első földbirtokosok közt találjuk őket. A legtöbb esetben az illető tanya annak kezelőjétől veszi nevét.

Kunch János bíró 1383-ban összeírja ezeket a tanyákat egy jegyzékben, melynek szövegét érdekesnek tartjuk közölni. A jegyzék következőleg hangzik:

«Ich Johannes Kunch und meine XII Burger mitsampt den eldesten haben lassen schreiben in einem Gedächtnisz unsern Nachkommling wo unser Meyerhöfe gelegen sein und wie ihr Namen geheiszen sein:

1. Item der erste Mayer gesessen ist under Zilgenberg, der hat geheissen Hylbrant Zilgen.

2. Item vorbas in den Grund uf die linke hand in den weissen Seifen her ist geheissen Paul Dyak.

3. Item vorbas den Seiffen, noch hat gesessen Friedrich Keyzer.

4. Item aber vorbas dem Seiffen, noch bei den Kodenern ist gesessen Seiler.

5. Aber vorbas nicht frei hat gesessen Richter Endris.

6. Item uff die linke Hand den Berg uff undern Ludas Bendik Dick.

7. Item heimlwert uff den nächsten Grund hat gesessen Crewel.

8. Item hinder dem Berggrunde hat gesessen Zacher.

9. Item vorbas hinden tiefen Gruben hat gesessen Balázs.

10. Item wieder hinterhin vor Hufnagels Grund ist gesessen Fugil.

11. Item vorbas den Seiffen, noch untern Kuppberg (ezt késõbben a podolini Knoll nevü soltész bérbe veszi innen a hegy késõbbi «Knoll» neve) ist gesessen Hecker.

12. Item vorbas uff die rechte hand in den Grund ist gesessen Johann Richter.

13. Item vorbas den Seyffen, nach abwert gesessen Beuchel.

14. Item vorbas hinter Rupinberg (a mai Sumpfberg egész környékével) undern Weg ist gesessen Adam.

15. Item Hinterwerth hinter Trencs Rinderland uff die linke Hand undern Weg ist gesessen Oertel.

16. Item aber hinterwert uff die rechte hand über das Gretchen ist gesessen Proke.

17. Item hinterhin den Weg, noch uff die linke hand undern Weg ist gesessen Schwartz Nikel.

18. Item uff die rechte hand vom Judengründchen hat gesessen Prauzer.

19. Item hinterbas undern schwarzen Berg ist gesessen Ludas András.

20. Item abwärt den Seyffen noch ist gesessen Waxmund.

21. Item aber den Seyffen nach ist gesessen Hans Weygel.

22. Item aberwert unter Judengründchen ist gesessen Judin János.

23. Item vorbas hat gesessen Gros Nikel bei den Brunnen. (Márkusforrás).

24. Item bei Seiffen, noch abwert under den Burgberg hat gesessen Cziegenmelker.

A jegyzõkönyvek, telekkönyvek és helynevek alapján következõképen lehet a tanyákat összeállitani:

1. Az elsõ legelõtelep volt a mai Hüllen (Zilgenberg), melynek tanyája ott állott, hol ma a faiskola van.

2. A második legelő az Ördögfej déli lejtőjén terjedt el és tanyája a Fehérviz forrásának közelében volt.

3. A harmadik legelő a Fehérviz mentén lefelé húzódott és elfoglalta az iglói Királyhegyet; tanyája a Fehérviz völgyében feküdt ott, hol a régi gömöri (Berzétéről) országút egyenesen Istvánfalvának tartva a fehérvizi völgybe kanyarodott.

4. A negyedik legelő már egészen lent, a Gölnicz völgyében terült el és a folyóviz mentében fel- és lefelé terjedt. Ez a legelő határos volt a Kodenerek birtokával, kik a Gölnicz völgyének egy kis részét foglalták el, eleinte a szepesi várhoz tartoztak, de azután Igló városának hatósága alá kerültek és nemsokára el is pusztultak.

5. Az ötödik erdőrész a Kodenereken túl volt és nem volt még szabad szász terület, alkalmasint azért, mert még nem fizették ki egészen az árát. Másrészt az is valószinü, hogy egészen a szepesi várhoz tartozott, mert minden tekintetben igen exponált hely volt. Azért egy tekintélyesebb ember is igazgatta t. i. Endris bíró. Itt is két bíróval van dolgunk: Kunch a főbíró, Endris a falvak bírájá. A tanya szintén a Gölnicz partján állott.

6. Ludasnak két legelőterület volt alárendelve, az egyiket a várostól bérelte és ez a Feketehegyen terült el, a másik a sajátja volt és ez a sümegi határon feküdt és egészen Igló határáig húzódott. Ezt a területet a régi határjárásoknál sokszor mint Ludas birtokát emlitik a jegyzőkönyvek, ki alkalmasint sümegi szász polgár lehetett s a ki Szász-Ujfaluban is bérelt birtokot. A tanya a sümegi határnál állott és a legértékesebb lehetett.

7. Jövedelmi legelő volt a hetedik, már azért is, mert legközelebb volt a városhoz; ez ugyanis a mai Iglóhutta alatt a Taubnitz partjain terült el és a tanya a patak közelében lehetett.

8. A nyolczadik legelő és erdőrész a mai Iglóhutta felett terült el és a tanya épületei a Taubnitz mentében állottak.

9. A kilenczedik legelő a Tollberg és Rittenberg déli lejtőin terült el; a tanya a mostani kerülőház helyén volt.

10. Iglófüred táján volt a tizedik tanya és körülötte lent a völgyekben a legelők terültek el.

11. A 11-ik tanya a Grätl-en tul az Eisenbach forrásánál feküdt és alatta a legelők.

12. Közvetlen az előbbi alatt volt a 12-ik legelő, melynek tanyája a mai kis-hnileczi korcsma helyén állott.

13. Az előbbi szomszédságában kezdődött a 13-ik legelő; tanyája az Eisenbach partján állott.

14. A Sumpfbergen volt a 14-ik legelő tanyájával együtt.

15. A 15-ik legelő a Knoll éjszaki lejtőjén terült el; külön tanyája, úgy látszik, nem volt.

16. A 16-ik legelő a Grätelhegyen terült el; a tanya a mai kerülőház környékén volt.

17. A 17-ik legelő a régi országút mentén az Altenberg és az Eisenbach közt terült el és felhúzódott egészen a Grätel-ig. A tanya épületei a keleti részen fent a kis fensíkon állottak.

18. A 18-ik legelő a Klingova körül terült el; tanyája valamely mellékvölgyecskében állhatott.

19. Értékes legelők voltak a Roztoka völgyében, melyeknek tanyája a patak torkolatánál feküdt.

20. A feketehegyi legelők a Feketehegy déli lejtőin terültek el és valószinü, hogy Brusnik faluból kezeltettek.

21. A 21-ik legelő az Eschseifen mentében húzódott és szintén a falu által kezeltetett.

22. A 22-ik legelő a Márkusforrás völgyének felső részeit foglalta el; tanyája a mai főszbányatelep közelében állott.

23. Lent az Eschseifen mentén állott a 23-ik tanya, melynek legelői egészen a Hernádig húzódtak.

24. A Márkusforrás mellett voltak a márkusi legelők; a tanya a Tollstein alatt a brusniki völgyben állott.

Ezek a legelők, a mint ezt Kunch bíró feljegyzése és későbbi iratok is mutatják, közvetlenül a falu, későbben a város kezelése alatt állottak. A külön hangsulyozás, hogy ezek a tanyák még a városéi, szükséges volt az akkori időben, mert igen sok ilyen birtok elkallódott vagy csekély összegért magánosak birtokába jutott, különösen ha a község szorult helyzetben volt, mi az akkori időben gyakran megtörtént. Különösen kapósak voltak a város felé eső területek és csak úgy magyarázhatjuk meg magunknak azt a jelenséget, hogy a község területén nagyobb földbirtokok képződtek, mert egyesektől egy dülőben annyit összevásárolni az akkori viszonyok között, midőn a birtok felosztása még csak tűrt szokás volt, teljes lehetetlenség volt. Ezenkivül a nagy telkek egy tagban mind az erdőben, vagy legalább annak szélén feküdtek, biztos jeléül annak, hogy a várostól egyszerre vásárolták azokat egyes magán emberek. Későbben természetesen azokat is feldarabolták és a régi birtokosnak csak a neve maradt fen. Igy vette meg Suller azt a szép területet, mely a Ziegenrücken keleti lejtőjén egészen az Eschseifenig terjedt; jellemző, hogy a másik két dülőben nem is volt földje. Igy a Murán melletti földbirtok a Hufnagel család tulajdonába ment át, de a város későbben annak örököseitől ismét visszaszerezte. A bíró feljegyzése szerint Trencs-nek is volt magánbirtoka az erdőben, melyről 1383-ban tétetik emlités, midőn gyermekei örökölték, tehát jóval előbb vehette meg a várostól. Nagyobb birtokok összpontosultak még Ság, Sáros, Szentkút, Kudel és mások kezében. Minthogy ezek a családi birtokok a fenmaradt okmányok szerint folytonosan fogytak, azoknak megszer-

zését sokkal előbbre kell tennünk és fel kell tennünk, hogy ezek a családok csak azután léptek a szász jog kötelékébe, miután már birtokukat megszerezték, mert különben a szász jog nem engedte volna meg, hogy Szász-Ujfalu közelében nagyobb birtokdarabok magánosok kezeibe jussanak. Még fel kell emlitenünk e helyen, hogy a Hernád bal partján nagyobb birtokat egy kézben nem találunk.

A tanya több épületből állott; külön lakása volt a felügyelőnek, ki rendszerint egész családjával künt lakott, külön lakása volt a cselédségnek és munkás népnek és ezenkivül nagyobb istállók is voltak szükségesek, mert a marha ott töltötte a telet. Az elszámolás Szt. Gál napján történt, úgy hogy Márton vásár alkalmával már minden rendben volt. Az eladó marhát elkülönitették és a vásár napján a piaczra hajtották. A sajtot, a vajat szintén itt adták el.

Ezek a tanyák eleintén szépen jövedelmeztek a városnak. De a nehézkes és felületes ellenőrzés, mely a bírónak nagy elfoglaltságánál fogva nem is lehetett más, a felügyelő ispánok meggazdagodási vágya és kapzsisága, majd a lengyel starosta túlságos követelései, melyeknél fogva a jövedelemnek felét kellett neki átszolgáltatni, mindinkább csökkentették a város jövedelmét, sőt rosszabb években még rá kellett fizetni a városnak a tanyai gazdálkodásra, úgy hogy egészen felhagyott vele; a legelőket eleinte évenként, későbben több évre bérbe adták; de már a XVIII. században alig találunk már 4—5 kisebb legelőterületet, melyet bérbe adtak, mert a közben a bányászat virágzásnak indult és a bányabirtokosok tiltakoztak a legeltetés ellen, mely az erdő pusztitásával járt; a legelők határai mind szükebbre szorultak, a jövedelem folytonosan apadt, úgy hogy a város végre abba hagyta az erősen megfogyott legelők bérbe adását.

A bányászat fellendülésével uj foglalkozást talált a gazda. A vas és réz elszállitása sok fuvarost foglalkoztatott, kik későbben egész külön osztályt alkottak. Több udvar csak fuvarozással foglalkozott. Lovaik részére külön erdőterületet hasitottak ki, hol a lovak munkaszünet közben legeltek; a Hernádban pedig a Laisz dülő alján külön úsztatójuk volt. Ezek a fuvarosok voltak egyszersmind az első kereskedők, mert a szomszéd megyékből, hová a fémeket vitték, magukkal hoztak gabonát és más árukat. Mert Igló területe nem termelt annyi gabonát, hogy a mindinkább erősbödő község szükségleteit fedezhette volna; mert habár aránylag jól megmüvelték földjeiket, még sem voltak még oly gazdasági eszközeik, melyekkel belterjesebb gazdálkodást folytathattak volna. Azonkivül az árpát kizáróan serfőzésre használták fel. A gabonán, árpán kivül lent is termesztettek, de nagyobb termelésről szó nem lehetett, mert a régi okmányokban nem találunk emlitést arról, hogy itt valaha nagyobb vászonipar létesült volna. A mit termesztettek, azt felhasználták a házi szükségletekre, de különösen lenolaj készitésére, melyre az áhitatos szásznak a böjt idejében nagy szüksége volt. Az iglói levéltár jegyzőkönyvei szerint több előkelő polgár foglalkozott a lenolajkereskedéssel, mely igen jövedelmező volt.

V. A régi ipar.

Igló területén is, úgy mint mindenütt, hol emberek laktak, már a legrégibb időktől fogva az iparnak nem egy ágát üzték az emberek. Különféle származásu népek keveredvén össze a kis területen, egymásra voltak utalva és igyekeztek ügyességöket, egyik-másik mesterségre való rátermettségöket kölcsönösen kihasználni, hogy házi s egyéb szükségleteiket kielégitsék. Igy Igló területén már korán keletkezett a kézmüvesek osztálya. Minthogy a kézmüvesek is a várispánsághoz tartoztak, mely azt a régi elvet követte, hogy kié a föld, azé a rajta levő ember is, legyen ez földmives vagy kézmüves, azért munkakészletöknek egy részét a várnépnek voltak kénytelenek átszolgáltatni vagy pedig a várba rendeltettek, a hol azután bizonyos ideig dolgozniok kellett, kiki saját mesterségében. Későbben ezek a váriparosok, ha ügyesek voltak mesterségökben, az «udvari» czímet nyerték. Az Igló területén lévő falvakban is találunk ily «udvari» iparosokat, kik hüségesen lerótták adójukat a várban, mindaddig mig valamely faluban laktak; mihelyest elköltöztek innen, a községre szállt a szolgálmánynak kötelezettsége. A mint a város későbben megvette a falvakat, ezek birtokával együtt a kötelezettségeket is magára vállalta, melyeket azelőtt a falun lakó kézmüves a várispánsággal szemben teljesitett. A szász joggal biró iparos hivatkozva kiváltságaira nem volt hajlandó ingyen szolgál-

mányokat tenni a várispánságnak s igy a városra hárult a kötelezettség azt kielégiteni. S a város fizetett is ezen szolgálmányok fejében bizonyos összeget a várkapitánynak, csakhogy ez mindég többet követelt, mint a mennyit kapott, úgy hogy folytonos per volt a várkapitány és a város között, és a város sokszor külön «ajándékok»-kal volt kénytelen a várgróf túlköveteléseit kielégiteni. Ez a váradó a magyar uralom alatt még elviselhető volt a városra nézve, mert sokszor aránylag csekély összeget tett ki; de elviselhetetlenné lett a lengyel uralom alatt, mely nemcsak a város területe után, hanem még a tulajdonképen el nem zálogositott várispánsági terület után is követelte a váradót s a melynek starostái minden furfangot felhasználtak, hogy ezekből a «mellékdíjak»-ból várispánsági terület adója fejében minél nagyobb összeget bezsebeljenek.

A lublói várnak nyujtott szolgálmányokból kitünik, hogy Iglón a *szénégetők* iparszerüen üzték a szénégetést és hogy sokszor Lublóra kellett rándulniok, hogy a vár részére a szükséges szenet előállitsák. E mellett az első iparágak közzé tartozott egy nehány mesterség, melyhez szintén az erdő kitünő anyagot szolgáltatott, ilyen volt a *kerékgyártók* és *bodnárok* mestersége, mely a virágzás bizonyos fokára emelkedett. Minthogy a földmivelők nagy számban tenyésztettek juhokat, korán kifejlődött a *posztókészités* mestersége; ehhez tartozó kallómalmokat több helyen találunk már a régi időben. A méhészet üzéséhez szükséges eszközök készitésével foglalkoztak a *kosárfonók*, úgy hogy az akkori időben az iglói méhköpü keresett iparczik volt. Hogy *sütők*ben sem volt hiány, mutatja az iglóiak régi gúnyneve «Kleucsensmirer» (kalácskenő), mire a régi telekkönyv is utal, külön emlitve a «*szakácsok*» udvarát.

Elejétől fogva virágzott az iglói területen a *malomipar*. A szász jog egyik sarkalatos szabadalma volt a

malomjog; e nélkül a szász hozzá sem fogott a telepitéshez és oly helyen, hol vizet nem talált, vagy nem telepedett le vagy messziről hozta oda a vizet. Ezt a jogát oly féltékenyen őrizte a szász, hogy akkor is, ha kénytelen volt malmait elzálogositani, mint például a huszita pusztitás után, mindjárt a legelső akalmat ragadta meg arra, hogy azokat visszaváltsa, kikötvén különben a záloglevélben is, hogy az elővételi jog az övé; magánosoknak pedig nem engedett malmokat épiteni. Mindezek daczára találunk Iglón még a XVI. században malmokat, melyek magán emberek birtokában voltak s minthogy fel nem tehetjük, hogy a szász épen Igló területén mondott volna le malomjogáról, azt kell következtetnünk, hogy ezek még a régi falvak malmai lehettek vagy hogy egyes nemesek tulajdonát képezték, kik a község kötelékébe léptek ugyan, de régi vagyonukat épségben tartották, úgy a mint azt elődeik még a szász jog életbe léptetése előtt szerezték. Ennek megvilágitására felhozunk egy esetet, melyet egy régi 1511-ki jegyzőkönyv emlit s mely következő: «A tanács (az iglói) elé jön egy Smit nevü mester Késmárkról s vele együtt Eufemia, az alsó molnárné, a megboldogult Balázs molnárnak kedves hitestársa János bátyjával Felkáról. (János mint az özvegy szószólója — ügyvédje jelent meg). És a tiszteletreméltó alsó molnárné az ő családja beleegyezésével és jól megfontolt bátorsággal átadja Smit magisternek, kedves vejének és kedves leányának, Sabinának a fél malmat szabad használatra, valamint gyermekeinek is a *szabad eladási joggal* (mit jónak látott János a várossal szemben hangsúlyoztatni és a városi tanács által még a jegyzőkönyvbe is felvétetni), de úgy, hogy el ne hanyagolják a malmot, hanem épitsék.» — Ez a malom tehát családi birtok volt; mert ha valaha városi birtok lett volna, bizonyára módjában állott volna a városnak azt visszavásárolni vagy legalább nem engedte volna a

városi tanács a családot továbbra is szabad eladási jogában, hanem a maga részére biztositotta volna az elsőbbségi jogot a vételnél. — A felső malmot a város 1527-ben veszi meg 450 frtért; de ez régente is városi malom volt. és csak szükségből zálogositották el eladási joggal ugyan, de városi elsőbbséggel. Az ezen vételt igazoló okmánynak érdekes az utóirata, mely jellemző a malomipar akkori fontosságára nézve s mely következőleg hangzik: «a polgárság ugyanebben az időben szövetséget kötött, hogy ezt a malmot soha többé nem adja zálogba, a mint ez azelőtt történt!» Dehogy nem adták zálogba, gondoskodott arról a lengyel?! Volt még egy magánmalom, az úgynevezett «Hecht malma» Sümeg felé a Hernádon, egy a Taubnitzon és egy az Eisenbach mellett, de ezeket korán vette meg a város. Az alsó Hernád mellett fekvő malmok Richnó és Gölnicz várainak őröltek, a poprádi malmok a poprádvölgyi várak szükségletét fedezték s igy az iglói malmok leginkább Szepesvárát látták el liszttel, melyet nagy mennyiségekben fogyasztott a várnépe.

Az első iparosok szegény, földhöz ragadt emberek voltak, mert a mint már emlitettük, termelésök és készitményeik egy részét kötelesek voltak a várnak átszolgáltatni; ha kötelezettségének nem tudott eleget tenni, kifosztották mindenéből, kiüzték viskójából és sokszor kinzás, börtön lett a büntetése. Viszonyaik a lehető legegyszerübbek voltak; az ifju tanoncz rendesen apjától tanulta mesterségét vagy rokont fogadott a házához a mester; nagyobb ügyesség szerzésről szó sem volt; fődolog volt az iparkodás, a szorgalom. Ha valamely mühely árván maradt, a vár grófja ujra betöltötte azt és csak arra ügyelt, hogy minden mesterember készitményeiből a köteles részt a várnak átszolgáltassa. Máskülönben a kézmüves, ha lerótta kötelezettségét, szabad ember volt, mert királyi földön lakott. Bár számuk a sok háboruskodás folytán idővel

erősen megfogyott, mégsem pusztultak el egészen, hanem fenntartották magukat mindaddig, mig az uj jövevényekben, a szász joggal felruházott vendégekben erősitést nyertek.

A bevándorolt szász vendégek azonban távolról sem voltak kész iparosok, a mint ezt sokan gondolják. Igy egy V. István féle oklevélben azt a kitételt találjuk: «quia sunt homines simplices agriculturis et laboribus intenti,» tehát földmiveléssel és nehezebb munkákkal foglalkoztak, ha iparral is foglalkoztak volna, bizonyára emlitést tenne róla az okmány. Nem is a finomabb izlést és nagyobb müveltséget igénylő iparüzés végett telepitette le azokat IV. Béla, hanem a várispánság megerősitésére «als der Zips gegründet worden.» Hogy azután az idők folyamán a védrendszer változtatásával a szepesi szász intézménynek fejlesztése egész más irányt vett, annak meg van a maga magyarázata. A bevándorolt németek ugyanis folytonos összeköttetésben maradtak a Németországban lakó fajrokonaikkal; a szász jog értelmezése számtalan esetben, pörökben szükségessé tette kivált az első századokban, hogy döntésért a nagy német birodalomhoz forduljanak az úgynevezett «Schöppengericht»-ekhez, melyek egyes városokban (Magdeburg, Breslau) a fegyverfogható szabad emberek közül választott 7 tagból alakultak és a gróf elnöklete alatt egyes kérdésekben itéletet mondtak és a törvényeket magyarázták és a melyekhez tanácsért azok az idegenek is fordultak, kik az illető város törvényeit magukéinak vallották. Ezekhez fordultak a szepesi szászok is, mint a kik a szász jogot szintén onnan ültették át és tették azt mindaddig, mig Lőcsén nem alakult meg ilyen törvényszék. De a mindennapi élet is szorosabb érintkezésbe hozta a szepesi szászokat Németországgal; a rokonsági köteléken kivül a kereskedelem volt az a tényező, mely fenntartotta az összeköttetést köztük; az

akkor már túlnépesedett német vidékeken jó áruk volt a nyers terményeknek, fémeknek, melyeket a szepesi szász szivesen szállitott. Épen a XIV-ik században rohamosan fejlődött Németországban az ipar és a czéhrendszer mindinkább általánossá lett. Részint a künt járt szepesi szász, részint uj telepedők magukkal hozták az uj eszméket, meghonositottak az uj vivmányokat és uj életmódot kezdtek folytatni. Hogy a czéhrendszer nem vert oly hamar gyökeret nálunk, annak oka a várispánrendszer volt; csak midőn az utóbbi mindinkább aláhanyatlott és gyengült, kezdett a czéhrendszer mind jobban fejlődni. A czéhnek első nyomait már II. Endre alatt találjuk ugyan, de ezek inkább csak községi jogok voltak, melyek ujból megerősitést nyertek. Igazi czéheket Felső-Magyarországon először Kassán, majd későbben Lőcsén találunk; ezekhez tartoztak eleinte az iglói iparosok is, mig későbben szövetkezetet létesitettek, melynek szabályait a városi tanács jóváhagyta; de ez még nem volt czéh, a mint a XV-ik században Iglón nem is létezett még valódi czéh. Ezek csak későbben léptek életbe.

A mint «Ujfalu» (nova villa nostra in territorio Igló) létesült és lassanként magához váltotta a falvakat, az ipar is nagyobb lendületet vett. A kézmüvesek, hogy könnyebben megélhessenek, a falvakból a városba húzódtak. Maga a község is fogadott fel egyes kézmüveseket; ezeknek kiadta a mészárszéket, az asztalos mühelyt, a borbélymühelyt, mely mellesleg a gyógytermet is pótolta, a kovácsmühelyt; kijelölte a köszörüsöknek és fazekasoknak azokat a helyeket, a hol dolgozhatnak és arra ügyelt, hogy mindenkinek legyen keresete, mert anélkül nem tudta volna adóját fizetni, a mi pedig egyik fődolog volt. Ezért a község minden egyes mesternek bizonyos munkakört szabott ki, de ezt azután védte is és arra ügyelt, hogy a mesternek sok vetélytársa ne legyen, hogy igy

megélhetése és adóképessége biztositva legyen. De igy sem igen jövedelmezett a kézmüvesség, mert a lakosság legnagyobb része földmivelők voltak, kik maguk faragták szekeröket, a gazdaság körül szerezték be élelmi szereiket és családjaik által készittették ruházatjukat. Azonfelül lenézett ember volt az iparos, mert a nép még mindég maga előtt látta a szegény, röghöz kötött várispánsági mestert, ki rabszolga módjára volt kénytelen dolgozni; tekintélye nem volt, akármilyen képzettséggel is rendelkezett.

De a mint Szász-Ujfaluban a telkek szaporodásával, a marhatenyésztés fejlődésével, a nyers termények okszerü értékesitésével és a bányászat felvirágzásával a jólét általánossá lett, sőt bizonyos kényelemkeresés is kezdett lábra kapni, az ipar is kezdett dúsabban jövedelmezni és az avval való foglalkozás nem hogy megvetett, sőt keresett volt. Nem egy szász joggal biró személy kezdett utána járni és ha a községben valamely mestermühely megüresedett és a városi tanács azt ujonnan kiadni készült, sokan találkoztak, kik igényt tartottak reá. Sőt volt eset reá, hogy egy-egy szegény mesterembert addig üldöztek, nyaggattak, mig ez önként el nem távozott, hogy azután valamely uralkodó család pártfogoltja beleülhessen mühelyébe. Az elszegényedett szász család meg épen kapva kapott az alkalmon, hogy valamely iparágat megtanuljon, mert biztos keresetforrásra tett szert. De daczára annak, hogy jövedelmezőbb lett az iparüzés, még sem igen csalogatta az idegen iparosokat a városba, úgy szólván fogni kellett őket és kedvezményekkel elhalmozni, nehogy egyik-másik telek üres maradjon, mi a város jövedelmét csökkentette. Igy egy 1412-ki okmány emliti, hogy «Gál napján a háztelkes gazdák összessége a nemes tanácscsal együtt megengedte Mihály úrnak — posztós Boroszlóból, — hogy a háza négy évig adómentes legyen

és hogy telke után örök időkre egy lattal kevesebbet fog fizetni, mint kellene. Igy adassék át neki a ház minden betáblázott teher nélkül (ohn allen Inhang an scholdleuten.)»

Szász-Ujfaluban kezdetben csak egy *húsvágó* volt, ennek széke a templom körfala mellett állott. Idővel a szükséghez képest szaporitották a húsvágók számát, úgy hogy már a XV-ik század közepén 30-an voltak, székeik pedig két sorban állottak. Hogy mindég friss hús legyen, felváltva vágták a mészárosok a marhát, melynek húsát csak két napig volt szabad elárusitani. A húst más mészárosnak átadni, tilos volt, nehogy az még harmadnapon is kimérje. Legénynek nem volt szabad húst vágni; a mesternek magának kellett vevőit kielégiteni. A ki a harmadik napon kinálta a háromnapos húst, azt keményen megbüntették; sokszor az illető szász jogát is vesztette el és kénytelen volt családjával a városból kiköltözni. Juhot, borjut s általában kisebb marhát csak egy mészáros vághatott és adhatott el. A húsárak meghatározásánál, melyet maga a község eszközölt, a marhának piaczi árát vették alapul. A faggyút külföldre vinni csak akkor volt szabad, ha a szepesi vár, későbben a lublói vár szükséglete fedezve volt. Ebből is látjuk, hogy bizonyos szolgálmányokat teljesitettek, melyeknek jogos alapja még a szász község felállitása előtt fennálló várispánságban rejlett és hogy a szabadalmazott szász földön kivül még várispánsági területet is birtak, a mint ez Iglónál is tényleg fenállott.

Nem messze a mészárszékektől a város alsó vége felé állott a *kovácsmühely*, melynek évi bére 8 vasrúd volt; ebből Igló szintén a várba szállitott bizonyos mennyiséget. A város által volt megállapitva a patkolás, a tengelyezés, a kerék, a vaseke, szóval minden kovács-cikknek az ára és a tanács szigoruan ügyelt arra, hogy

az árak be is tartassanak, mert különben akár benlakó, akár idegen, sőt még ha «nyomorúlt» is emelt panaszt, rögtön megvizsgálták az ügyet és keményen megbüntették a kovácsot. Megemlitjük, hogy a kovácsok alakitották az első czéhet Iglón.

A Taubnitz mellett volt a *posztósok* kallómalma, mellette pedig a szin, melyben fontak. A város jó karban adta át az épületeket a posztósoknak és ezek kötelesek voltak azokat jó karban vissza is adni. De mindég volt panasz és követelés, úgy hogy folyton perlekedtek a várossal. A tanács itten is megszabta az árakat, megmérte a végeket, rányomta a bélyeget és a rőfök számát. Mióta a község várossá lett, a mázsálóban az idegen posztós kelméjét is megmérték és a rőfözés fejében csekély díjat szedtek; csak a hivatalos mérlegezés után volt szabad a posztót eladni. Régebben egyedül Lőcse végezte az ellenőrzést, mert csak annak volt vásárjoga; későbben Késmárk is megkapta ezt a jogot; a várispánsági területekre nézve a szepesi vár kezében volt ez a jog, miből ujabb bonyadalmak keletkeztek, mert például Iglónak is meg volt a mérlegelési joga, de minthogy területén várispánsági részek is voltak, a szokásjogot a vár tartotta fen magának.

A *vargák* eleintén timárok is voltak és a timárhelyiséget a községtől bérelték ki. Ez a városi timárműhely egy nagyobb épület volt a mai Sechzehnstuhl környékén és a városi gyülések helyéül is szolgált, mert egy 1300-ki jegyzőkönyv világosan említ egy «Gerbkammer»-t, hol bírót, papot, tanácsot stb. választottak. Alkalmasint lehetett az emeleten egy arra való helyiség. A vargák vették a nyers bőrt, kicserzették, kikészitették és fel is dolgozták. Szigorú törvény volt, hogy a varga csak jól kiszáradt bőrt dolgozzék fel. A vargák eleintén terményekben adóztak s igy ne csodálkozzunk, ha a czéh

előtti időkben a bíró fizetése között egy pár csizma is szerepel.

A régi iglói jogból kivehetjük, hogy Iglón *ezüstmüves* is lakott — ötvös még nem, — meg volt határozva, hogy egy márka finom ezüsthöz csak egy lat rezet szabad vennie, az ezüst finomságáért a mestert tették felelőssé, ki minden müvét bélyeggel volt köteles ellátni. Ha a kelleténél többet vett a rézből az ezüsthöz, mint hamisitót büntették meg. A mesternek a jogot a város adományozta és ezért ezüstben bizonyos dijat szedett.

Jellemző a régi iglói viszonyokra nézve az is, hogy *takács* bíró nem lehetett, hacsak ki nem mutatta, hogy 14 évig nem folytatta mesterségét és ezalatt tisztességes életet élt. A takács ugyanis a legmegvetettebb kézmüves volt, mert tulajdonképen csak szolgai munkát végzett, ezenkivül minden egyes család bőven el volt látva vászonnal s igy hogy a takács valahogyan megélhessen, egyenesen csalásra volt utalva. Finom szövészeti munkával nem igen foglalkoztak akkor még a takácsok s leginkább csak a vászonkereskedést közvetitették a többi szomszédos területekkel.

A mit a szász joggal biró vendégek Németországból magukkal hoztak, az a *sörfőzés* mestersége volt. Ha nem is állithatjuk, hogy a sör a szász jog elterjedése előtt egészen ismeretlen ital volt — hiszen a sör a vár szolgálmányaihoz is tartozott — mégis oly csekély mértékben lehetett elterjedve, hogy mint önálló iparág tekintetbe sem jöhetett. De midőn a német jövevények ide letelepedtek, magukkal hozták kedvencz italukat is, melynek elkészitését a szász intézmény egyik sarkalatos jogává tették. A serfőzéshez okvetlen szükséges volt az árpa termelése, azért csak annak az udvarnak engedték meg a serfőzést, melynek kültelke is volt, vagyis csak a teljes jogu ház kapta meg a serfőzés jogát. Ez a joga meg-

maradt az illető háznak akkor is, ha a hozzá tartozó földeket eladták. Ha pedig a későbbi időben valamely udvarhoz tartozó telket feldaraboltak és a kihasitott udvarrészeken uj házat épitettek, a serfőzés joga az eredeti házhelynél maradt. Komlót csak egy főzésre valót vettek, mert tilos volt egyszerre többet bevásárolni, ne hogy a komló zamatját veszitse. A komlót különben maga a város vette és osztotta szét a serfőző házak között, igy könnyen ellenőrizhette, ki mennyit főz; ezenkivül évenként többször házmotozást tartottak és ha ilyenkor valamely polgárnál a legcsekélyebb mennyiségü komlót is találtak, az elvesztette szász jogát. Ezt a pontot későbbben a serfőzők czéhe is vette felé czikkelyei közé, de csakhamar eltörölték, minthogy csak akkor volt értelme, midőn az egyedárúság joga a város kezében volt.

Az *örlés* egészen szabad volt, habár a városnak is volt malma, mégsem ragaszkodott kizárólagos jogához, hanem minden polgárnak jogában állott a magánmalmokat is igénybe venni. A városnak ezen engedménye egy régi szerződésen alapúlhatott, a melyet a falvakból a városba húzódó birtokos osztály régi jogainak fentartása mellett a várossal kötött. Mindazáltal az örlésnél is léteztek bizonyos megszoritások, a mennyiben szigoruan megbüntették azt a malomtulajdonost, ki az embereket malmába csalogatta.

A XV. század közepén külön *lakatos* osztály még nem létezett az iglói területen. A lakatos a kovácsmühelyben dolgozott és habár már finomabb tárgyak: fegyverek, rácsok stb. készitésével foglalkozott, mint a közönséges patkoló kovács (Grobschmied), még sem vált ketté akkor még a két rokon iparág.

Emlitést kell tennünk a *madarászokról* is. Ezeknek Szász-Ujfaluban saját udvaruk volt és énekes madarak tenyésztésével foglalkoztak, mire a községtől külön jogot

nyertek. Az akkori időben az énekes madarak tartása, etetése az előkelőbb hölgyek, a várkisasszonyok kedvencz időtöltése volt. Igló erdeiben és folyóvizeinek cserjés partjain nagyon szivesen rakták fészkeiket a kis énekesek, melyeket a madarász erre a czélra készitett hálóval megfogott, megszeliditett és eladott. Iglón, úgy látszik, ez az iparág nagyon korán megszünt, mert a későbbi jegyzőkönyvekben elvész a nyoma, de hogy némely emberek a madarászattal még azután is foglalkoztak, bizonyitják egyes czélzások, melyekre a régi okmányokban akadunk.

A régi várszolgálmányokhoz tartozott a *vad szállitása* is. Nem kedveskedés volt az, ha Igló városa annyi meg annyi foglyot, szalonkát, nyulat, őzet stb. szállitott a lublói várba, hanem joggal követelt adónem. Különben az iglói terület mindég bővelkedett vadban. Vajjon foglalkozott-e külön osztály a vadászattal, azt az okmányok hiányossága miatt ma már biztosan meg nem állapithatjuk; ha a városnak szüksége volt vadra, úgy kiküldte embereit az erdőbe, kik azután a város költségén nagy hajtóvadászatot rendeztek, hogy a szükséges vadat előteremtsék. De igen valószinü, hogy voltak egyesek, kik hivatásszerüen foglalkoztak a vadászattal, annál is inkább, mert a vásárczikkek közt nagy keletje volt a nyers vadbőröknek az iglói piaczon. Annál nagyobb fontosságu volt a *halászat*. Az iglói szolgálmányok tételeinél ritkán fordúl elő ugyan a hal, mert azt leginkább a Poprád vizéből szerezte be a vár és csak nagy szükség vagy sürgős szállitás esetén fordúlt Igló városához, de a város régi számadásaiból kivehetjük, hogy Iglón külön osztály létezett, mely a halászattal hivatásszerüen foglalkozott. A halászokra volt bizva a halastavak gondozása és tisztán tartása is és a bőjt idején kénytelenek voltak a mészárosokat hallal ellátni, mert a vallásos, áhitatos szász polgár a világért sem evett volna tiltott húst, még vajat és

tojást sem. A halastavak a halnemek szerint voltak elhelyezve, igy a csukát a Hernád mellett fekvő felső tóban tartották; közel a sümegi határhoz, az alsó malomárok alatt volt a közönséges halastó és a Wenigbach mentében, nem messze a torkolatától tartották a mocsarat kedvelő halakat. Fehér halra és pisztrángra szabad volt a patakokban halászni, de a halas tavakban a szabadalmazott halászokon kivül senkinek sem volt szabad halat fogni.

Az iglói telek- és jegyzőkönyvekben igen gyakran emlittetnek a *méhesek,* jeléül annak, hogy a méhészet virágzó állapotban volt. A méhészeten alapúlt Igló városának három híres iparága, melyek egészen a XVII-dik század végéig virágzottak, mig végre ezek is a lengyel atyai gondoskodásának estek áldozatul. Ezek voltak: a méhsör, a mézeskalács és a viaszgyertya készitésének iparágai. A *méhsört* majdnem mindenik család maga is készitette, különösen nagyobb ünnepek alkalmával, de foglalkozott annak készitésével több önálló iparos is, kik azután nagyobb mennyiségben hozták a piaczra. A méhsör régi ital és mindenesetre az őslakók is éltek már vele, de különösen kedvencz itala volt a szásznak. A *mézeskalácsos* sajátságos lepényeivel nagy hírre tett szert és az iglói mézeskalács mindenkor keresett czikk volt. A *viaszgyertyaöntők* eleinte külön iparos osztályt alkottak és csak későbben a czéhek életbe léptetésével egyesültek a mézeskalácsosokkal.

Ezek voltak Igló területén a legfontosabb iparágak. Az iparosok rendes körülmények között megtalálták megélhetési feltételeiket, sőt bizonyos jólétre is tettek szert. Azonban a folytonos háborúskodás következtében beállott éhinség (1308. és 1309-ben), melynek idejében a poprádi krónika szerint «a szülők éhen halt gyermekeiket, a gyermekek éhen halt szüleiket megették; sokan az akasztófáról hozták le a tolvajok hulláit, hogy ezekkel rettenetes

éhségöket csillapitsák,» az ugyanabban az időben pusztitó árvizek, melyek kavicscsal, törmelékkel hordták tele a réteket, úgy hogy a marhának nem volt tápláléka, az embernek nem volt marhája és a melyek a termőföldet lesodorták a hegylejtőkön lévő mezőkről, továbbá a két izben, 1334-ben és 1347-ben dühöngő fekete halál nagy rést ütött az iparosok soraiban is, számuk nagyon megfogyott és a város alig volt képes kézmüveseket keriteni. A szász joggal biró polgároknak kellett beállaniok, hogy a legégetőbb szükségen segitsenek. Ezek azonban, mint müveltebb elemek, mind függetlenebbekké akarták magukat tenni a várostól; egyik is, másik is ki akarta terjeszteni jogait, a mi természetes mások jogainak megcsorbitásával járt; az egyes iparágak közt mindég nagyobb lett a súrlódás, az ellenségeskedés nőttön nőtt és a város hatósága mindezen bajokkal szemben tehetetlennek bizonyult. Végre is belátta a város, hogy a régi iparrendszerrel fel kell hagyni és hogy a nyugalom, a béke az iparosok között ismét helyre álljon, helyt engedett a czéhrendszernek.

VI. Igló régi kereskedelmi viszonyai.

A régi utak jelzik a kereskedelem irányát. Igló területének földrajzi fekvése kétségtelenné teszi, hogy a régi kereskedelmi utak annak határát el nem kerülhették. S Igló városának legrégibb okmányai csakugyan két ilyen régi országútról tesznek emlitést. Ezeknek egyike az okmány keltekor csak részben volt már használatban, a másik pedig csak névleg létezett és legfeljebb az iglói polgár használta, ha az Altenbergról fát vitt le a völgybe. Ez a két út Igló területén ágazott el a főútból, egyik ága nyugati, másik ága keleti irányt követett. A főút nyugatról keletnek húzódott a Hernád bal partján fent a lapályon, hol ma is a sümegi út vezet; de közelebb esett a Hernád partjához és körülbelől azon a vonalon húzódott, hal ma a város téli oldali házsora áll, mig végre a mai középső malomnál a Hernádot érte. Innen balra kanyarodva a Szent-háromság kápolna mellett legmélyebb pontjához, a Lucsbachhoz ért, a honnan a legegyenesebb vonalon a Drevenyik fensíknak tartott. Ez az őskori út a legegyenesebb és legrövidebb összeköttetést létesitette a szarmata síkság és az alföld, illetve Byzancz között (l. Szepesség őskora). Ebből a főútból ágazott el a fent emlitett két régi út az iglói területen, az egyik nyugat felé, a másik kelet felé.

A nyugati útvonal átszelte a Sechzehnstuhl dűlőt és Swanisfalván keresztül húzódva a Thonseifen mentében ennek forrásain túl a gyönyörü fekvésü fensíkra kanya-

rodott felfelé, végig a Fischberg és Holykamen alatt; azután egy kis kitérést az Ördögárok felé tevén a Hüllnek tartott, innen lefelé az Ördögfej lábánál elhaladva a mostani gömöri útra tért. (Iglói levéltár első eredeti határlevele). Ez az út későbben igen ritkán használtatott és annyira el volt hanyagolva, hogy valahányszor az iglóiak a határjárások alkalmával erre az útra, mint területök határára hivatkoztak, bizonyitékokra volt szükségök, hogy a künjárt bizottságok állitásukat elhigyék, mert épen elhagyatottságánál fogva inkább erdei útnak tartották ezt a régi országutat. Ily bizonyitékot szolgáltat egyik határjárásnál Grosz György, káposztafalvai lakos, ki mint tanu kimondja, hogy a «nagy pestis» előtt azon az uton vasat szállitottak Iglóra; Svitka Lorencz pálinkakereskedő pedig vallja, hogy a régi út Gömörből a Stadtbergnek (a Gölnicz felett) és innen egyenesen a Hüllnek tartott; Figura Daniel, savniki lakos végre szintén állitja, hogy ezen az uton hozták a gyümölcsöt és gabonát a Szepességre. A későbbi időben egyedül a szulovai utat vették országútnak, minthogy egyedül ez volt szabadalmazott királyi országút 1411-ben; ennélfogva a hülli út, melynek egykori általános használatát esetről-esetre be kellett bizonyitani, még az 1411 előtti időkre, tehát a legrégibb korra vezet bennünket vissza, melyben az iglói levéltár okmányainak tanubizonysága szerint egyedül a hülli országút volt használatban, mint a Hernád és Sajó völgyei közti legrövidebb út. Nincs kizárva, hogy éppen ezen az uton közlekedtek már az őskorban a kereskedők, habár minden kutatásom daczára ezen a vonalon történetelőtti leletekre nem akadtam; de fontolóra kell venni azt is, hogy ez az út vadregényes vidékeken vezetett keresztül, hogy nem messze voltak a glaczi és geravai barlangok, melyek utonállók tanyái voltak s igy sietve vonult át az őskori kereskedő, hogy valami baj ne érje.

Egészen másképpen áll a dolog a keleti országuttal. Valamint a főútvonal mentében kezdve a Poprádvölgytől Gánóczon, Kisóczon, Horkán, Jánóczon, Mahalfalván, Csötörtökhelyen, Létánfalván, Hadusfalván, Sümegen és Iglón (a vasuti állomás helyén) mindenütt történetelőtti leletekre bukkanunk, melyek a régi kereskedelmi út irányát jelzik, úgy Iglótól kezdve a Szirtalján, továbbá Brusnik falu régi helyén (cserepek), az Altenbergen, az Eisenbach völgyében (történetelőtti salak), Merényen és Svedléren, Gölniczbányán (bronz lelet) be egészen az Érczhegység szivébe mindenütt talált történetelőtti leletek azt mutatják, hogy ebben az irányban húzódott a régi kereskedelmi út és hogy Igló területét ezen az úton járta végig a régi kereskedő. Ugyancsak a történetelőtti leletekből következtethetjük, hogy a főútvonalból még egy harmadik út is ágazott el a Hernád mentén Márkusfalva felé; egy negyedik út pedig a lőcsei nagy áldozó hely felé vezetett. Mindezekből látjuk, hogy Igló területén ágaztak el az utak. Hogy ilyen góczpont lakatlan lett volna, azt lehetetlen elképzelni. De kérdés, hol állott az ősváros? Ennek valódi helyét csak ásatások volnának képesek kideriteni, melyeket különösen a Ziegenrücken, a mostani téglavetőnél és a Sechzehnstuhl környékén kellene eszközölni, mert annyi bizonyos, hogy Igló virányain egy egész korszak fekszik elásva. Mert hogy ezeken az utakon sok századon keresztül szállitottak árukat az őskorban, mutatja a sok történetelőtti lelet, melyeknek majd durvább, majd finomabb alakja egy nagy, hosszantartó korszakot ölel fel. Ezeken az utakon szállitottak bronzot, kardokat, fegyvereket, különféle ékszereket, borostyánkövet és — vasat.

Hogy a barna vaskövet, mely a hegyek gerinczein is itt-ott felszinre jött, nem ismerték volna az őslakók, fel nem tehető, annál kevésbbé, mert rajta vezetett az út keresztül; de különben is ott találjuk a könnyen olvaszt-

ható vasércz salakját az Eisenbach völgyében a régi rézsalak alatt (1412-ki határjárás). Valami nagyszerü olvasztók nem lehettek akkor még, mert akkor több régi salakot találnánk, habár a rohamosan áradó hegyi patakok messzire sodorhatták egy régi kornak amaz utólsó maradványait vagy több méternyi vastag törmelék réteg fedhette el azokat. Még az is kérdéses, vajjon az iglói területen nyert vasat áruba bocsátották-e vagy csak saját használatukra aknázták-e az őslakók? Mindezt csak nagyobb arányokban eszközölt ásatások és a szerencsés véletlen deríthetné ki, de az eddigi leletek alapján is azt állithatjuk, hogy eme régi országút mentében valamely régi nép lakott és hogy ez a nép vasiparral foglalkozott.

Ez a régi, őskori kereskedelmi út az úgynevezett nagy népvándorlás idejében megmaradt és a magyar állam megalkotása után a kereskedelem iránya egyelőre nem változott (Hradszky X lándzsások története); az őskori sirhantok elmosódtak, az áldozó helyek pusztán maradtak, és csak nehány piszkos cserép ott lent mélyen a földben tesz tanuságot arról, hogy ismét egy ezredév tünt el. Ugyanezt az utat használták az emberek a várispánság korában is, a mint erről az iglói okmányok tanuságot tesznek. 1412-ben hiteles tanuk igazolják a királyi biztos előtt, hogy ez az út, mely a vadonban elvész és melynek folytatása nincs, általánosan használt út volt, hogy annak királyi országuti jellege van és hogy azon az uton a vándor sérthetetlen, mert ez egy ősrégi szabad út! De fontossága az őskorba helyezendő, ekkor már csak az emléke maradt fen és az iglói polgáron kivül alig vette más valaki igénybe. Mert a magyar állam konszolidatiójával, a közigazgatás rendezésével uj góczpontok keletkeztek, minek folytán a kereskedelem is más irányt vett. A káposztafalvai vám felállitása folytán nagy csapás érte az iglói területet, az országút más irányt vett és Ujfalu kiesett a

fővonalból, szerepét átvették Lőcse meg Késmárk és a közforgalom, a főkereskedelem ezek felé a helységek felé vette útját.

De azért Ujfalu derék polgársága nem csüggedt el, minden erejét összeszedve másutt kereset kárpótlást, hogy kereskedelmének hanyatlását meggátolja. Sok utánjárás után végre megkapta a vásárjogot és a faluból mezőváros lett. (A szász helységek fokozatai voltak: falu = Dorf, mezőváros = Markt és civitas = város). Az akkori időben a vásárjogot adományozó okmány sok pénzbe került és annak megszerzése Ujfalura nézve annál nehezebb volt, mert Lőcse mind környékének kereskedelmét, mind pedig a külforgalmat magához ragadta és nem látta szivesen, hogy szomszédságában vetélytársa fejlődjék. De végre is Nagy Lajos király 1380-ban és 1382-ben nemcsak a vásárjogot adományozta Ujfalunak, hanem a hetivásár megtartásának jogát is, úgy hogy Ujfalu ennek az okmánynak az alapján egyszerre várossá lett és habár az okmány még a «villa»-nak szól, mégis tényleg a városok sorába emeltetett általa. S minthogy akkor már az egész mai iglói terület Szász-Ujfalu birtokában volt, ezentúl joggal az «Igló» elnevezést használhatjuk.

De ezt a Nagy Lajos-féle okmányt semmi esetre sem fogadhatjuk el első szabadalmi levélnek, mert ennyi kedvezményben egyszerre még a legdédelgetettebb királyi helyek sem részesültek, Igló pedig soha sem volt a magasabb körök dédelgetett kedveltje, mindent egyedül kedvező fekvésének és polgárai józanságának köszönhetett. S igy fel kell tennünk, hogy az első egy-két országos vásár megtartására már elébb kapott volt jogot, még pedig akkor, midőn a várost falakkal vették körül. A város falait ugyanis nem a saját polgárai részére védelmül emelték, hanem első sorban a vásárnép és áruinak oltalmára nehogy holmi kellemetlen meglepetéseknek legyen kitéve.

Hogy pedig Igló a XIV-ik században már fallal volt körülvéve, az kitünik a régi jegyzőkönyvekből és számadásokból, valamint azokból az elnevezésekből, melyek az akkori okiratokban előfordulnak, ilyenek voltak: «a város fala mögött,» «a mesgyénél nem messze a város falától,» a számadások közt pedig találjuk «a lőcsei kapu tornyának kijavitása» költségeit stb. De falakat kapukkal, toronynyal egyszerre felépiteni nem lehet s igy ezeknek épitését bátran tehetjük még a XIV-ik század közepére. Hogy mi módon és mely áron nyerte el Igló ezeket a jogokat, nem tudhatjuk; valószinü, hogy volt egy átmeneti korszak, mig a faluból város lett, de az arra vonatkozó okmányok a husziták pusztitásai idejében elvesztek. De annyi tény, hogy *Igló az 1382-ik évben várossá lett.*

A városnak neve «*Uj-város*» (nova civitas) volt; minthogy egyszersmind bányaváros is volt, abban a kedvezményben részesült, hogy a kereskedők, kik vásárra jöttek, egy márka értékén felül denárokat (egy denár = 6 kr. o. é.) be nem hozhattak a városba, igy az idegen kereskedő kénytelen volt aranyban fizetni, minek következtében az iglói kereskedő mindég el volt látva aranynyal, a mi reá nézve nagy előnynyel járt. Az iglói kereskedők ebben az időben már meglehetős vagyonosak lehettek; kitünik ez abból a tényből, hogy midőn 1384-ben a marhának az ára annyira leszállt, hogy egy juhnak az ára egy garas (45 kr. o. é.) és egy felnőtt borjué 12 garas volt és a város, melynek vagyonát leginkább a marhaállomány tette ki, csak nagy vesztesség árán adhatott volna túl a marhán, épen a kereskedők segitették ki a várost szorult helyzetéből, a mennyiben a marhát megvették, de tavaszszal csekély haszon mellett ismét a város rendelkezésére bocsátották. Vagyonukat annak az élénk kereskedelemnek köszönhették, mely már akkor Igló városában életre kapott. Igló volt ugyanis a *nyersbőr*nek és *faggyu*nak főpiacza,

innen szállitották a kisebb *prémes állatok bőreit* a külföldre, a *vasnak* és *réznek* főpiacza akkor még nem Gölniczbánya, hanem Igló volt, egészen 1432-ig, a midőn az iglói bányászat a sok tót bányamunkásnak a huszitákhoz való szítása miatt pangani kezdett és Gölniczbányának volt kénytelen az első rangot átadni, melyet e két fém piaczára nézve soha többé vissza nem szerezhetett.

Fontos kereskedelmi czikk volt továbbá *a viasz*, melyet nagy hordókban vittek piaczra és melyet a külföldi kereskedők nagy mennyiségben vásároltak. Nagy hordókban adták el a *mézet* és kisebb zárt edényekben a *méhsört*, melyet leginkább Lengyelországba vittek. A legnagyobb méhesek voltak a Salamon Benedeké a Hernád mellett Sümeg felé és Schwarcz Györgyé (1408) a Thonseifen völgyében. A *borkereskedés* soha sem vert nagyobb gyökeret, a város leginkább a nemesektől, a káptalantól és a klastromoktól vette borát saját vendéglője számára. Az iglói *posztókelme* is keresett czikk volt. De átmeneti czikkekben is gazdag volt Igló piacza, mert a gömöri ember ide hozta gabonáját, aszalt gyümölcsét, kenderét stb. eladásra. Az elősorolt árukat oly nagy mennyiségben és oly választékban egyetlen egy felsőmagyarországi vásáron sem lehetett kapni, mint az iglói vásáron, mely ennélfogva nemcsak hogy biztositva volt, hanem napról-napra fontosságban nyert. A város kereskedelme csakhamar nagykereskedéssé fejlődött, erre nézve jellemző az 1382-iki okmányban toldalék gyanánt szereplő «*mázsás szekér*» intézménye (Zsigmond vásárokmánya). A «mázsás szekér» kicsinyben sem nem árulhatott, sem nem vehetett, nagy kedvezményekben részesült a vámoknál és a harminczados helyeken, sőt az utakon is voltak bizonyos kiváltságai. A «mázsás szekér»-nek privilegiumához tartozott tehát nagy kereskedést folytatni, mely már akkor is nagy fejlettségnek örvendhetett, mert tekintélyes polgárok, mint:

Lapispataki, Knoll, Waxmut, Besteller foglalkoztak azzal, kik mindnyájan nagy vagyonnal rendelkeztek és kiknek nagy hitelök is volt. A nagykereskedés mellett azonban a kiskereskedés is virágozhatott Iglón, mert a királyi okmány «kis szekeret» is emlit, egy két lovas könnyü kis szekeret, melyen a környékbeli a városba jött, hogy egyrészt áruit eladja, másrészt bevásárlásokat tegyen. A kisebb üzletek közvetitésével a zsidó foglalkozott, kit mindenütt még csak mint kiskereskedőt találunk felemlitve, de egyik-másik perből ki lehet venni, hogy egyesek már nagyban is kereskedtek.

A vásárok alkalmával az iglói piaczon nagy néptömeg csődült össze minden oldalról. Ilyen nagy néptömegnek, mely hetekig sürgött-forgott Igló piaczán — mert az iglói vásár akkor négy hétig tartott, — szállásokra is volt szüksége. A régi okmányokból kitünik, hogy Iglón több szálloda volt, de határozottan csak egyről beszélnek az iratok, a többiek tehát inkább magánvállalatok lehettek, melyek vásárok alkalmával rendeztettek be. A városi nagy szálloda ott állott, hol ma «a kék golyó»-hoz czimzett vendéglő van, de annyira körül volt véve kisebb házakkal, hogy alig lehetett hozzáférni. Ezek a kis házak vásár alkalmával igen keresettek voltak és habár sem udvaruk, sem faszinök nem volt, igen magas bért fizettettek maguknak a kereskedők által. Sok vásáros ismerőshez szállt, úgy hogy országos vásár alkalmával alig volt ház Iglón, melynek vendége nem lett volna. A kereskedőkkel jött cselédség mindég a szekérnél maradt. Valószinü, hogy áruházak is léteztek, de az okmányok ilyenekről nem tesznek emlitést. A mai városháza helyén állott a legelső «áruház» de ez csak későbben épittetett fel.

Az élénk forgalom, a nagyobb mérvü kereskedelem, melyet a vásárok előidéztek, a város fejlődésére is nagy hatással volt. A lakosok külföldi kereskedőkkel léptek összeköttetésbe, kiktől nem egy életre való eszmét vettek át,

müvelődtek és a jólét közöttük általánosan érezhetővé vált. Ez a rohamos fejlődése a városnak szálka volt Lőcse szemében és arra késztette Lőcsét, hogy Iglónak szabad vására ellen kikeljen és annak forgalmát mindenáron csökkentse. E czélból kijelentette, hogy a sümegi út nem szabad út, hanem magánbirtokon visz keresztül és minthogy a szász jog szerint a magánbirtokon talált idegen embert bántalmazni szabad volt (káptalani ered. okmány), a lőcsei porkolábok által minden uton-módon zaklattatta és bántalmaztatta az Igló felé menő kereskedőket. Ez a zaklatás a sümegieket is érte és egy hosszú pernek lett inditó oka, melyről lesz még alkalmunk bővebben szólani. Igló városa Lőcse túlkapásai ellen orvoslást keresett és az ügy a szepesi gróf közbenjárásával egyelőre békés megoldást nyert.

A mi a vásári rendtartást illeti, a hatóság szigoruan ügyelt arra, hogy minden mérték a törvényszabta méretekkel birjon; a kinél kisebb mértéket találtak, azt mint csalót keményen megbüntették, áruit elkobozták, őt magát pedig a városból kiüzték. A városháza alatt egy fedett szögletben állott a kőből faragott városi mértékminta, mely fedővel volt ellátva; fent a bíró szobájában volt a vas-rőf és a mázsáló házban voltak a mintasúlyok. A vevő csekély díj lefizetése mellett ellenőrizhette a mértéket és könnyen meggyőződhetett annak helyességéről. A szepességieknek nemcsak külön pénzök, hanem külön mértékök is volt. A Szepesség legrégibb méreteit Igló városának jegyzője jegyezte fel akkor, a midőn elvált a várostól és kerületi jegyzőjévé lett: «Thomas von Slakendorf, das als geschrieben dieselbe Zeit lantschreiber geworden.» Ezen feljegyzések szerint 1 szepesi font = 21 dgr., 1 szepesi mázsa = 21 kilogramm, 1 budai font = 49 dgr., 1 budai mázsa = 49 kilogr., 1 szepesi köböl = 60 liter, 1 szepesi rőf = 0·67 meter.

VII. Bányászat, fémipar.

Már többször emlitettük, hogy az őskorban az iglói területen érczet ástak és olvasztottak. Rendszeresen űzött bányászatról ebben az időben természetesen szó sem lehetett; a kutatáshoz még nem értettek s igy csak oly helyeken, mint a Grätelen, a Roztokán, hol a telér egészen a felszinig tőr, igyekeztek az érczet kiaknázni. Kezdetben úgy a magyaroknál, mint a németeknél rabszolgák végezték a nehéz bányamunkát, olvasztották az érczet, a tulajdonos pedig átvette a kész érczet és fémet. Még a magyar vezérek korában külföldről hoztak be bányászokat; de vajjon az iglói területen dolgoztak-e ezek, nem tudhatjuk. Annyi azonban tény, hogy az iglói területen mind a Leithaus-ban, mind pedig a Knoll-on igen régi tárnák találhatók, melyek a legkezdetlegesebb módon, vésővel és kalapácscsal müveltettek s melyek minden esetre még a tatárjárás előtti időszakban nyittattak és minthogy réz- és ezüst telérekhez vezetnek, müvelésök nem az őskorba, hanem a magyar honfoglalás utáni időszakra tehető.

A fenmaradt régi tárnákból következtetve nehéz munkát végzett az akkori bányász. A meddő kőbe vájt keskeny és alacsony tárnában, melyen ember alig bújhatott keresztül, hanyatt fekve kellett a bányásznak vésővel és kalapácscsal dolgoznia, hogy előbbre jusson; azután galyakból és száraz fahasábokból máglyát rakott a kemény szikla tövében és meggyujtotta, hogy a tűz heve megpuhitsa a kemény sziklát. Minthogy ez minden egyes bányában történt, képzelhetni, milyen füst keletkezett a

hegyoldalon, a hol dolgoztak. Azért nem volt szabad a máglyákat csak bizonyos időben meggyujtani, rendesen éjjel égett a tűz és reggel azután tovább dolgoztak. A munkához bizonyos jeladásra fogtak és ugyanarra a jelre abba is hagyták. Későbben ellenőrzés végett a bányamunkások lakhelyén is adtak jelt egy kolompon — fakutyán, — melyről Iglón egy egész kis városrész «kolomposhely — Kloport»-nak (Klop = oláhul harang) neveztetett el. Még későbben, Szt. László templomának felépitése után haranggal adták a jelt, melyre munkába kellett állani.

IV. Béla király külön szabadságlevél által megalkotta a *szabad bányapolgárságot*. Az eredeti okmány szövege elveszett és csak a későbbi, erre az okiratra vonatkozó hivatkozásokból lehet némi tájékozást szerezni annak egyes pontozatai felől, melyeket oly szivósan tartottak meg, hogy a bányásznak mintegy vérévé váltak. II. Endre korában Gölniczbánya lett a szepesi bányászat főhelye; innen terjedt el a rendszeresebb bányamivelés a szomszédos vidékre is, kiszoritva az ősbányászatot. IV. Béla uralkodása után a bányapolgárságnak főbb jogaihoz tartozott a szabad biráskodás bányaügyekben, szabad kutatás a bányapolgárság közegének — későbbi bányabíró-nak ellenőrzése mellett, az erdők szabad használati joga és a szatócsjog. Ez utóbbi képezte a magyar bányászatnak legértékesebb szabadalmát, a mennyiben a bányapolgárság látta el a munkásokat élelemmel, kik ezt innen tartoztak beszerezni; ez által a bányapolgárság biztos jövedelemre tett szert, mely a bányaköltségeket fedezni volt hivatva. Valahányszor ez a jog magánemberek kezében volt, mindannyiszor hanyatlás állott be a bányászatban, mert a jövedelemnek tetemes részét elvonták a bányától. Ez a jog nem egyszer elégületlenségnek volt inditó oka, mert annak révén sokszor zsarolták a szegény bányamunkásokat, kik azután a bányabirtokos ellen fellázadtak.

Iglón kezdetben a szász polgárok közül kevesen foglalkoztak a bányászattal. A szász sokkal biztosabb nyereség után járt, mint a milyent a sokszor csalfa bányászreményből várhatott volna. Azonkivül a bányászat nagyobb tőke befektetését tette szükségessé, mely a vásárjog megszerzése előtt Iglón még hiányzott. Mindazáltal a XIV-ik század vége felé többen foglalkoztak Iglón is bányászattal, igy: Besteller, ki nagyobb tőkét fektetett üzemébe, azután Balz János és István (Balzmann, Palzmann), Czifra és ennek öcscse Lőrincz, Stenczel György. Ezeknek szép jövedelmök lehetett a bányákból, mert a mellett, hogy udvaruk és küLtelkök is volt, tehát a jómódu polgárok közé tartoztak, későbben is szerepet visznek Iglón és a siker, melyet ez első iglói bányapolgárok elértek, bizonyára jó hatással volt a bányászat fejlődésére. Az emlitetteken kivül volt még Iglón egy Ewrbánya-udvar, mely 1 lat adót fizetett, miből következtethetjük, hogy nem valami nagy jövedelme lehetett a bányászatból.

A mi Iglón a bányászat fejlődését elejétől fogva hátráltatta, az két jognak összeütközése volt. Gölniczbánya ugyanis nemcsak a saját szabadalmazott területén adott kutató jogot, hanem a mint Gölniczbánya levéltárának jegyzőkönyveiből következtetni lehet, eleinte az egész Szepességre terjesztette ki bányajogát. Ha most Gölniczbánya valamely bányapolgárnak Igló területére adott szabad kutatási jogot, annak majdnem ugyanazon jogai voltak, mint a községnek magának, mert volt italmérési, szabad kereskedési, kézmüvesi joga, vámmentességet élvezett és saját biráskodása volt a bányában, egyszóval állam az államban. A község féltékeny lévén jogaira, nem szivesen látta az ily nagy jogkörrel felhatalmazott jövevényt és gyanus szemmel kisért minden összeköttetést és érintkezést, mely ily idegen bányapolgár és egyes iglói polgárok közt létrejött. De volt még egy harmadik tényező

is, mely az iglói bányaterületre igényt tarthatott és ez a szász gróf volt a XXIV bíróval. Ennek folytán a zavar mind nagyobb lett. A bányapolgárok az erdőség jó nagy részét elfoglalták és még legelőt is követeltek; sem a község, sem a szász gróf nem engedett jussából s igy a szakadás elkerülhetetlen volt. A sok perpatvarnak végre egy királyi rendelet vetett véget, mely Iglót önálló bányakerületnek nyilvánitotta és kijelentette, hogy az erdő csak bányászati czélokra és a polgárok szükségleteire használható fel, nem pedig üzletre. S minthogy ezáltal Igló polgárai megkárosodtak volna, feltehető, hogy kárpótlásul alkalmasint akkor kapták meg az első vásárjogot.

Hogy a kincstár Iglót önálló bányakerületnek nyilvánitotta, annak oka abban a körülményben is keresendő, melynél fogva a kincstár igen szép hasznot húzott az urburaból vagyis abból a bányavámból, melyet a magánbányák mivelői a királynak fizetni tartoztak. Mily tetemes lehetett az urbura, kitünik egy királyi iratból, melynél fogva a király 1312-ben Illyésnek, a szász grófnak urburája negyedrészét elengedi. Az iglói urbura főtételei réz és vas voltak, ezüst igen kevés.

A bányahatóságot az iglói területen a szász gróf, képviselte. Bányabiró ebben az időben Iglón még nem volt és nem volt még a XIV-ik század végén sem. Csak midőn Igló a XV. század elején Lőcsével a versenyt sikerrel felveszi, és Gölniczbánya meg Lőcse a peres ügyek illetősége miatt folytonos háborúskodásban élnek, megkapja Igló a bányabiráskodás jogát is. Az elzálogositás után úgy is szükségessé vált, hogy a XIII városnak külön bányabirója legyen, ki természetesen Iglón székelt. Ugyanakkor a király közbenjárásával az erdő iránt is egyezkedtek. Az Eschbergen túl egészen a Hüllig a szabad királyi erdők — hajdani iglói terület — terjedtek el és ezekben Igló városa, valamint a többi szomszédos szász helységek,

Sümeg és Illésfalva szabad vágási jogot nyertek, sőt szükség esetén még a bányászatnak is jutott belőle.

A mint Iglón bányabiróság szerveztetett, minden iglói polgár bányapolgár is lehetett. Az uj polgár a bányabirónak 4 fillért fizetett és ezért kutatási engedélyt nyert. Az engedély egy bizonyos »mező«-re körülbelül 55 □-ölnyi bányaterületre terjedt ki, melyen szabadon mozoghatott és a bányát művelhette. Voltak kisebb területek is, rendesen két »mező« közé beékelve. A bányapolgár azonnal elvesztette minden jogát, ha kitűnt, hogy három napig nem dolgoztak a bányában. Hosszabb határidőt kapott, ha tüz segitségével mivelte a bányát. Sátoros ünnepek alkalmával 28 napig szünetelhetett a bányamunka. Ha valaki más »mező«-ről érczet vitt magával, 50 márka birságot fizetett és ha a munkás érczet lopott vagy elrejtett, életével lakolt. Ha valaki másnak a bányájában dolgozgattatott, sulyos büntetés érte. A munkaidő 8 óráig tartott és a bányaőr felelős volt a munkás életeért. Minden szombatnapon az összes bányapolgárok a bányákhoz vonultak, hol a tárna előtt az ércz halmazba volt rakva; az urbura levonása után osztozkodtak a nyers érczen és kiki legjobb belátása szerint értékesithette a maga részét; Eleinte mindjárt ugyanazon a helyen olvasztották is az érczet, de minthogy roppantul pusztitották az erdőt, későbben az olvasztásra külön engedélyt kellett kérniök. Az ezüstérczet a szepesi kamara vette át és ez fizette ki a bányamivelőket, kiknek az ezüst érczből csak annyit volt szabad visszatartaniok, a mennyi saját szükségleteikre kellett.

Ha valaki valamely bánya mivelésével felhagyott, az elhagyott bányát épületeivel együtt másnak adományozhatta a bányabiró; egyedül a szerszámok illették a régi mivelőt, a mi későbben megváltozott. A főaknának mint mindenütt, úgy Iglón is bizonyos jogai voltak, neve-

zetesen az idegen mezőben talált ércz a főtárnáé volt; továbbá egy évig és egy napig miveletlenül maradhatott, anélkül, hogy a bányabiró másnak adományozhatta volna.

A munkabért a bányapolgárok közösen állapitották meg és nagy büntetés terhe alatt nem volt szabad sem a bért önkényüleg emelni, sem pedig más bányából munkást fogadni. A heti munkabér 40—70 denár között váltakozott, de készpénzt ritkán látott a bányamunkás, mert a bányabirtokos arra kényszeritette, hogy az élelmi szereket, az italt, a szerszámot, sőt bizonyos mennyiségü ruhát is bér fejében tőle vegyen át.

Sajátságos szokás volt a régi bányászati életben az, hogy mindenki, kinek kutatási engedélye volt, egy *róvó botot* kapott, melyen az engedély száma, aknája, tárnája és egyéb szabadalma be volt róva; ezzel a róvással igazolta az illető bányabirtokát. A botnak összeillő párja a bányabirónál maradt. Ez a róvás csak a bányakönyvek behozatalával szünt meg, a mi Iglón jó későn történt.

Abból a korból az összes bányákat, melyek müvelés alatt voltak, elősorolni lehetetlenség, mert ezek a rovátkás botok mind elvesztek és irott okmány alig létezett. Csak kerülő utakon, a határjárásokból, egyes hagyatéki felvételekből tudhatunk meg egyet-mást. Igy megtudjuk, hogy a Kriegpataknál (Roztoki) vasbányákat örököl Kunch; a Grätelhegyen régi elhagyott bányákat emleget az 1412-iki határjárásról szóló okmány; e szerint a Grätel környékén lent az Eisenbach völgyében olvasztók is voltak. A Göllnicz patak mentében a város keletkezése után egyáltalában nem müveltek bányákat, mert különben emlitést tenne róla az igen pontos határjárási jegyzőkönyv. Igló régi bányászatára nézve igen fontos a legrégibb határlevélnek ama passusa, mely a roztoki bányákról szól. A legsürübb erdőben akadtak régen összedőlt bányákra, melyekről senki sem tudta, hogy ki müvelte azokat hajdanában.

Abból azt következtethetjük, hogy Iglón nem folytonosan, nem megszakitás nélkül müvelték a bányákat, hanem hogy voltak hosszabb időközök, melyekben a bányászat teljesen pangott és sokszor csak évtizedek mulva fogtak ismét a bányák müveléséhez. Ez a feltevés teljesen összevág Igló városának fejlődésével, mert abban az időben csak egyes tehetősb polgárok foglalkoztak a bányászattal, és azok is csak bizonyos ideig, mig tőkéjüket jobban nem gyümölcsöztethették s ilyen gazdag polgárok még nagyon kevesen voltak a XIV. században Iglón. Későbben a XV-dik század második, harmadik tizedében, midőn már elegendő tőke állott rendelkezésre, már rendben folyik a bányászat; ha fel is hagynak egy bányával, ugyanarra a helyre kétháróm kutató is jelentkezik. A mint azonban a bányászat nagyobb lendületet vett, rögtön beállott az erdő, a fa hiánya: igy 1411-ben egy nagyobb tüzvész alkalmával Igló a királyi erdőkből kénytelen faszükségletét fedezni; a bányászathoz szükséges fát pedig a Hüllön túl fekvő magánerdőkből vagy a szomszédos tanyákról kellett beszerezni.

Az iglói bányabiróság a bányabiróból, 4—6 bányaesküdtből, kik közül későbben egynek mérnöknek kellett lennie, és két hajduból állott. Ez osztogatta a kutatási engedélyt, melyet a folyamodó bizonyos formalitások mellett kapott meg. Egy 1511. évi bányajegyzőkönyv szerint (iglói bányakapitányság, Bergbuch Igló I) »a bányabiró elé jött Hangos és Messersmit János; a bányabiró kérdi tőlük: mit parancsolnak? Ezek azt mondják: bányát akarunk mívelni, ne irigyelje tőlünk, biró úr, a régi bányák bedőlt mezejét, valamint azt sem, hogy uj bányát akarunk nyitni. Azután kérdi a biró: Hát hol akartok épiteni? Felelnek azok: a Dürrenbergen. Erre a biró mondja: Nem irigylem tőletek, betömhetitek a régi bányát és ujat nyithattok, de anélkül, hogy azokat az embereket meg-

kárositanátok, kik ott vagy ötvenen dolgoznak vagy azelőtt dolgoztak. Erre Schuster Mihály és Erasmus, a porkolábjával felmentek a Dürrenbergre és úgy találtak mindent, a mint azt a folyamodók mondták, mire ujra beidézték őket és csak akkor kapták a jegyet (a róvóbotot).

A bányabiróság perrendtartása pedig következő volt: a panasz szóbelileg adatott be, még pedig személyesen a panaszos által; a tárgyalás is szóbelileg folyt és ennél mindkét félnek okvetlenül jelen kellett lennie. A ki meg nem jelent, elvesztette perét. Az itéletet azután minden megokolás nélkül bevezették a jegyzőkönyvbe (Bergbuch). A bányabiróságot a városi képviselő-testület választotta, de vannak nyomok, melyekből következtetni lehet, hogy az első időkben (a XIII., XIV. században) maguk a bányapolgárok választották a bányabirót.

Az iglói bányaterületen, melyhez 1412 után a Poprád völgye is tartozott, idegenek is nyitottak bányákat, legnagyobb számban a lőcseiek, kik a legnagyobb tőkével rendelkeztek. Voltak nemesek ís — Máriássyék, sőt külföldiek is, kik az iglói területen bányákat míveltek, igy a Knoll alatt boroszlói bányák voltak. Ebből láthatjuk, hogy az iglói bányaterületen akkor még rendezetlen viszonyok uralkodhattak. Mindenesetre voltak még régi nemes bányabirtokosok, kik a régi jog alapján birták a bányákat, semmiféle ujitást el nem fogadtak — pl. a batizi nemesek — és semmiféle szabályrendeletnek alá nem vetették magukat. Voltak azután bányamivelők, kiket még a szász gróf, V. István szabadságlevele alapján ruházott fel bányajoggal s kik a Lőcsén székelő szász törvényszék alá tartoztak. Létezett azután gölniczbányai bányapolgár, ki IV. Béla szabadalmaival akart élni és végül Igló városa maga is adományozott kutatási engedélyt. Ezeknek a különféle kérdéseknek rendezésére és a sok ellentét kiegyenlitése

végett már a XIV. század vége felé folytak tanácskozások, de eredményhez nem vezettek, mert a város természetes jogáról lemondani semmiképen sem akart és érezte, hogy ő lesz végre is a győztes. Minden egyezkedés hajótörést szenvedett mindaddig, míg a nagyobb bányamivelők egyezségre nem léptek és a kisebb társaságokat is kényszeritették, hogy hozzájuk csatlakozzanak, a mi még a XV. század közepén megtörtént. Ebből az egyezkedésből a szász egyetem egészen kizáratott, mivel Igló területének elzálogositása folytán tulajdonképeni bányaterület nem létezett. A bányabirtokosok az egyes vidékek szerint összeállottak és nagyobb társaságokat alkottak; ezek sokszor egymással szövetkeztek vagy egymásba olvadtak, mig végre ezekből hét véglegesen meghatározott bányakerület jegeczesedett ki, melyek a hét felső-magyarországi bányaváros neve alatt ismeretesek. Ezeknek érdekei közösek voltak, a területek közel feküdtek egymáshoz, ugyhogy egy és ugyanannak a bányapolgárnak nem ritkán mind a hét bányaterületen volt megmívelt bányája; a bányamunkások ugyanazon feltételek alatt dolgoztak. Ennek következtében a hét bányaváros nemsokára szükségét érezte annak, hogy egymással egyesüljenek és közös erővel védjék közös érdekeiket. Maga a szepesi kamara is óhajtotta ezt az egyesülést, mert a kincstár érdeke is úgy kivánta. Ennélfogva a hét bányaváros képviselői 1487-ik évi január hó 4-én Kassán összeültek, hogy véglegesen rendezzék az ügyet. A hét bányaváros következő volt: Gölniczbánya, Szomolnok, Rudabánya, Jászó, Telkibánya, Rozsnyó és Igló. A kassai gyülésen történt közmegállapodás szerint Gölniczbánya lett a főbányahely, itt volt a felebbezési forum és «a bányapolgárság követei szent esküt tettek arra, hogy hivek lesznek Gölniczbánya törvényeihez.» Azonkivül még következő pontozatokban állapodtak meg:

1. A ki a pört megnyeri, az fizeti az ellátást, ha a tárgyalás a bánya szinhelyén folyt.

2. Ha a régi bányavárosok (Gölniczbánya és Szomolnok) a gyülésen meg nem jelennek, a többi jelenlévő városok is érvényes, mindenkit kötelező határozatot hozhatnak.

3. Ezentúl a szász gróf bányajogot már nem adhat, nem is befolyásolhatja a választásokat, de a választás eredményét a grófnak tudtára kell adni. A bányabirót a városi tanács többsége választja és a bányabiró esküdtjeivel együtt adományozza a kutató jogot, a tárnát, az aknát stb.

4. Ha valaki érczes bányát nyit, három aknát kap, mely három mezőre terjed ki.

5. A főtárnát három aknával együtt adományozzák azzal a kikötéssel, hogy azt egy év alatt ki kell épiteni. Bányamérnök csak a két fél beleegyezésével hivandó a határjel kitüzése végett.

6. Minden bányabiró jegyzőkönyvet visz; azonkivül köteles évenként egyszer a tárnákat és aknákat megvizsgálni. A ki hanyag a bányamivelésben, azt elébb 3—4-szer meg kell inteni, mielőtt megbüntettetnék. A ki másnak a bányájában a teléreket megvizsgálja és ezeket kutatja, azt az aknába dobhatják.

7. Felhivatik a város tanácsa, hogy a bányabirónak segédkezet nyujtson, ha ellenszegülésre találna.

Ugyanabban az évben ujra tanácskoztak a bányavárosok Kassán, még pedig a szavazási sorrend felett, melyet a következőkben állapitottak meg: Először szavaz Gölniczbánya, azután Szomolnok, Rudabánya, Jászó, Telkibánya, Rozsnyó és utóljára Igló. Igy tehát Iglónak volt az akkori időben a legjelentéktelenebb bányászata; ennek okát a lengyel nyomásban kell keresni, mely már akkor a városra nehezedni és érezhetővé válni kezdett.

A most emlitett tények tulajdonképen már későbbi korba valók, de oly szoros összefüggésben állanak egymással, hogy azokat az elébbiektől elválasztani nem lehet.

Ezen intézkedések folytán a bányapolgárok nagy tekintélyre tettek szert; a munkások, a mesteremberek tőlük függtek és még a városi tanácsot is befolyásolták. Az iglói bányabiróság ülést és szavazati jogot is kapott a városi tanácsban, sőt késődben annak kiegészitő részét képezte. A XV. század elején azonban, mint már emlitettük, nem nagy jövedelmet hajthatott a bányászat Iglón. Kitünik ez abból is, hogy a záloglevél nem emliti az urburát, holott ha mint a XIV. század elején dúsan jövedelmezett volna, bizonyára nem felejtették volna ki a záloglevélből. Különben az is meglehet, hogy az urburát egyáltalában nem zálogositották el, mert a bányapolgárság akkor még tényleg nem tartozott a «populus»-hoz, a városhoz, Igló a bányaváros czimét még nem használta hivatalosan. Hogy azután a lengyelek mégis szedték az urburát is, úgy mint a várispánsági szolgálmányokat, melyek szintén nem voltak elzálogositva, annak egyedüli oka a záloglevélnek könnyelmü, felületes szerkesztése és a lengyelek túlkapásai. Hogy ez az urbura a későbbi időkben mily tetemes összegre rúgott, kitünik onnan, hogy maga az urbura elegendő volt arra, hogy az egész zálogösszeget visszafizessék.

A fémipar.

Már előbb emlitettük, hogy a város a lakatosoknak és kovácsoknak kijelölte a mühelyeket, melyeknek száma meg volt ugyan határozva, de utóbb a város fejlődésével megszaporitották azokat. Ez a két iparág eleinte egy volt és csak az igények növekedésével szakadtketté. A lakatosok a finomabb munkát végezték, későbben ezek is két osztályt alkottak, voltak ugyanis fegyverkovácsok és közönséges lakatosok. Az előbbiek mestersége igazi müvészetté fejlődött. Voltak köztük sisakkészitők, sarkantyúsok, pánczélosok és mikor a puskaport hadakozási

czélokra kezdték használni, pattantyúsok is. Az iglói fegyverkovácsok híresek voltak, készitményeik igen keresettek voltak és iparuk nagyban virágzott. A csatatéren, kivált ha több szepesi együtt harczolt, a fényes, könnyü, szépalaku sisakok és a gyönyörüen feldiszitett pánczélok feltünést keltettek (magyar krónika); az elesett lovagokat pedig sokszor csak diszes fegyverzetökről lehetett megismerni. S mind ezek a fegyverzetek majdnem kivétel nélkül az iglói mühelyekből kerültek ki (káptalan, Máriássy per iratai). Későbben Gölniczbánya, Szomolnok és Lőcse is foglalkozott a fegyvergyártással, de ennek a főhelye mégis csak Igló maradt. Az iglói fegyverjegy a külföldön is ismeretes volt. A «Siebenbürger Würgengel» is emlitést tesz pompásan feldiszitett mellpánczélokról és sisakokról, melyeket a Szepességről hoztak.

A régi kovács készitette a durvább fegyvereket; az ő mühelyéből kerültek ki a nagy kardok, a lándzsahegyek, a buzogányok, a csillagos buzogányok, a lánczos golyók stb. Bér fejében kész fegyvert szállitott a várba és utóbb a városnak is hasonló módon adózott a mühely után. Ebből aztán az álnok lengyel azt sütötte ki, hogy Igló köteles egy egész csapatot kiállitani ruhástúl — fegyverestül. A kovácsmesterség a XIV., XV. és XVI-dik században a legjövedelmezőbb iparágak egyike volt, a kovácsok, kik sokszor maguk vájták a vasérczet és olvasztották is, a szükséges szenet, fát pedig a mühelylyel együtt kapták, mind meggazdagodtak; az országutak oly rossz karban voltak, hogy kocsi meg lószerszám nem tarthatott sokáig s igy a kovácsnak mindég akadt munkája. Iglón, a mint már emlitettük, egy kovácsmühely volt a város közepén, de a munka felszaporodásával a város még több kovácsmühelyre adott engedélyt. A bányapolgárság megerősödése után a kovács is volt kénytelen bányajogot szerezni. Midőn már nem győzték kézzel a szükséges vasat elő-

állitani, a XIV. század végével és a XV. század elején a Hernád mentén vashámorokat állitottak fel, mihez szintén a város adományozta a jogot. Ilyen hámorja a következő iglói polgároknak volt: Theisz, Finta, Hostel, Romp-nak, ezeken kivül létezett Ság hámorja a Taubnitz mellett, Góth-é a Wenigbach mellett, a Hernád mellett volt még hámorja Magy-nak, Schwarcznak és Fillachnak. Volt egy hámor «off der Bass» (?). Azonfelül volt még a városi nagy hámor, melyet házilag kezeltek és melyet eleinte csak a kovácsolt vas készitésére használtak. (Iglói lvt.). Mindezekből látjuk, hogy a vasipar nagyban üzetett és virágzott, de a lengyel uralom ennek is véget vetett.

A XV-dik század közepe táján a *harangöntés* mestersége is meghonosodott Iglón. Legelső harangöntőnek *Konrádot* emlitik az okmányok, de ennek már oly kiterjedt mühelye volt, hogy sokkal előbbre helyezhetjük a harangöntés első kezdetét. Konrád 1350 körül élt és úgy látszik, öcscseivel: Miklóssal és Jánossal együtt folytatta mesterségét. Ő öntötte a visegrádi nagy harangot, a miért ő és családja nemesi kiváltságot kapott, továbbá adómentes volt ő és családja; akármelyik községben vagy városban telepedett le, mindenütt megtartotta ezt a jogát; utódjai a király kegyéből örök időkre évenként 4 arany forintot kaptak az iglói területbérből, mely összeget az iglói Maria templomnak ajándékozták. Ilyen kitüntetésben csak igazi müvész részesülhetett és habár többi müvei ismeretlenek is, bátran kimondhatjuk, hogy Konrád igazi mester volt. Egy másik harangöntő *Vinczensius* volt, mühelye a rozsnyói kapu előtt állott és ő látta el majdnem egész Felső-Magyarországot harangokkal. A majdnem gyárrá fejlődött mühelyét a husziták rombolták széjjel, a talált anyagból fegyvereket kovácsoltak (poprádi muzeum, rézbuzogány). Egy harmadik harangöntő volt *Weygel János,* gazdag iglói családnak a sarja, ki többek között a lőcsei haran-

gokat öntötte, melyek 1550-ben a tűzvész áldozatává lettek. Nagy hírre tett szert *János mester,* kinek müvei még mai napig is hirdetik nevét. Az általa készitett harangokból meg vannak még következők: 1. A káptalani nagy harang a szepesi székesegyház éjszaki tornyában következő felirattal: «Anno + Domini + millesimo + CCCC + XXIV + Johannes Glockengiesser + von + Dem + **Nevendorf.**» A harang súlya 14 bécsi mázsa. 2. A leibiczi nagy harang a katholikus toronyban következő feliratta: «Anno Domini Millesimo quadringentesimo septvagesimo quinto ad honorem gloriosissime virginis Mariae factum est hoc opus per magistrum Paulum et Johannem de **villa nova.**» 3. A tepliczi nagy harang ezzel a felirattal: «1481 hoc opus factum est in honorem Dei et spiritus sancti et beate Marie virginis. magister iohannse de **villa nova.**» (Hradszky József kézirataiból).

Ezek a harangöntő müheIyek az iglói rézbányászaton alapultak és nagyon valószinü, hogy ezek a harangöntő családok egyszersmind bányamivelők is voltak, kik olvasztották a rezet és fel is dolgozták. A hátramaradt müvek most, majdnem egy fél ezredév után meglepik az embert kivitelök csinossága és munkájuk tisztasága által. A régi okmányokból tudjuk, hogy több *rézmüves* is volt Iglón. Ugy látszik hogy a rézipar szabad volt, mert a városi nagy rézhámor mellett ott találjuk a magánrézhámorokat, melyeknek felállitására a város csak engedélyt adott, a nélkül hogy valami adót kellett volna utána fizetni. Igy 1405-ben bizonyitják a város főbirája és esküdtjei: «hogy a tanács elé jött a becsületes Klinger János és előmutatta a rézhámorjogát, melyet a XXIV biráktól nyert s melynél fogva a Hernád mellett rézhámort épithessen, mely azután örökös tulajdona maradjon.» A város pedig eladta neki a hozzávaló telket és iparosai közé fogadta őt. Ebből a jegyzőkönyvi tételből ismét kitünik, hogy Igló nem lett

egyszerre várossá, hogy még a XV-ik század elején is a szász egyetem rendelkezik birtokán és a város elismeri intézkedésének érvényességét. Még elébb 1383-ban Kesselschmid eladja rézhámorjának felét 12 arany forintért; a városi tanács közben jár, előtte köttetik a szerződés és ő azt jóvá hagyja. Ebből valószinünek látszik, hogy a szász gróf esküdtjeivel csak a hámor felállitására adta a jogot, a többi teendő már a városi hatóság elé tartozott. A XV. század első tizedében, tehát a Klinger esete után nehány évvel Halbfinger is állit fel egy rézhámort, de ennél a város már teljesen szabadon rendelkezik, ő adja a jogot, a telket, az iparengedélyt, szóval függetlenül intézkedik. Midőn a város rendezett bányabiróságot kapott, ez adományozta a rézhámorjogot.

A rezet üstformában kalapácsolták és arra ügyeltek, hogy az üstök egyforma súlyuak legyenek, mert a XV-ik század elején nagyobb vételeknél készpénz gyanánt használták a rézüstöt. Igy a XV. század elején eladja Votter Péter udvarát 13 mázsa rézüstért Zumischnak, de nagyobb mennyiségü gabonát, bőrt, viaszt szintén rézüstök ellenében adtak el.

A fémiparhoz okvetetlenül szükséges volt a szén, minél jobban fejlődött a fémipar, annál több szénre volt szükség. A szenet kiki magának égette, az iparengedélylyel együtt arra is kapott engedélyt, hogy bizonyos erdő részletekben szenet égethessen. De ezenkivül voltak Iglón szénégetők, kik külön osztályt alkottak és szénnel kereskedtek.

Meg kell még emliteni, hogy Igló területén szurokkészitők is voltak, kik az erdőkben a szurkot összeszedték és ebből gyantát és szekérkenő kátrányt égettek, a mi szintén kiviteli áruczikk volt Iglón.

VIII. A régi egyház állapota.

Emlitettük, hogy a szepesi XXIV. királyi város plébanusai egy testvérületet alkottak, melynek tagja Szász-Ujfalu plébánusa is volt. Ezen királyi plébániák mindegyikéhez egy nagyobb terület tartozott, melyen több kisebb falu és nemesi kuria állott; a terület főhelyén pedig templom épittetett. Igy épült Igló területén is egy templom, még pedig már Szent László korában. Okmány, mely azt igazolná, nem létezik, de bajos feltennünk, hogy oly terület, melyen több falu és egy királyi vár állott, sokáig templom nélkül maradt volna, oly időben, melyben az egyház képezte az egyedüli kapcsot a szertehúzó elemek között. A templom körül falakat emeltek, hogy a hivek legalább az isteni tisztelet alatt biztonságban legyenek; ide csődült a nép vásárnaponként, hogy lelki szükségletein kívül egyéb házi szükségleteit is fedezze, magával hozta árúit, vett és eladott, úgy hogy ilyenkor valóságos heti vásár (vásár-nap) fejlődött ki, mely sokszor, ha a szükség úgy hozta magával, királyi szabadalmakat is nyert. A plébániának tehát, mint ilyennek különös jogai, kiváltságai voltak, úgyhogy azok joggal viselhették czimöket: »Fraternitas XXIV. regalium plebanorum Terrae Scepusiensis«. A későbben keletkezett plébániák ilyen különös kiváltságokat már nem nyertek, különösen nem részesültek ilyenekben a tatárjárás után.

Ezek a plébániák mint királyi birtokon fekvők megkapták a teljes tizedet. A szász jog megalapitása után

Szepességen némileg változtak ezek a viszonyok, amennyiben a szász vendég a tized helyett csak a tizenkettedét fizette. Mig tehát a plébánusnak viszonya a fraternitáshoz nem változott, addig hivei kétféleképen adóztak az egyháznak. Ezen a visszás állapoton az 1280-ban Lőcsén kötött szerződés segített, amennyiben ennek a szerződésnek értelmében a szászok önként lemondtak a szász jog nyujtotta előnyökről és úgy, mint a többi lakosok, ők is a rendes tizedet fizették a plébánusnak. 1280 óta tehát Igló is fizette a rendes tizedet. De a szászok az önként elvállalt kötelezettség többletéért másban igyekeztek kárpótlást keresni. Így majdnem minden egyes községnél tapasztaljuk, hogy folytonos alkudozások folytak a plébánus és a község között, melyek hivatva voltak a község terhein könnyiteni. Ezek az alkudozások annál könnyebben vezettek a községre nézve kedvező eredményre, mert a szászok szabadon választhatták plébánusokat. Igy Igló városa és plébánusa valóságos szerződést kötöttek, melynek szövege egy régi iglói jegyzőkönyvben fenmaradt. A szerződés szövege (Hradszky után) a következő:

»A plébánus urak jogosúltsága Iglón:

1. Ha plébanus választatik, elébe kell terjeszteni az itt leirt feltételeket, melyeket minden egyes plébanusunk elfogadott. Ha e feltételeknek aláveti magát, meg kell őt választani, *ha irásban adta :*

2. Mindenek előtt kérdezni kell tőle: Plébánus úr! meg akarja-e tartani szokásainkat a tizedre vonatkozólag, melyben egyformán fog részesülni, mint elődeinél, a régi plébánusoknál szokásban volt? Nem fog-e e tekintetben nehézségeket támasztani, miként ez a magyaroknál és tótoknál történik, kik gabonájukat a tizedelés miatt kénytelenek a pusztulásnak átengedni? Ezt mi el nem tűrhetjük.

3. A sajttized fejében köteles lesz Főtisztelendőséged bikát tartani és a juhok mellett bakot (későbben kant is kellett tartania).

4. A mi a legelőt illeti, szokásunk szerint nem engedjük meg, hogy Főtisztelendőséged a község akarata ellenére durczás pásztort, tenyészcsődört vagy egyéb marhát tartson; továbbá nem tűrhetünk jogtalan tizedet marha, gyümölcs s egyéb kerti termesztmények után, akár ültetett, akár oltott fákon termett légyen is.

5. Továbbá kivánjuk, hogy végrendeletnél legalább két polgár legyen jelen mint esküdt, kik a végrendeletet szerkesztik, a hatóságnak felterjesztik, hogy a hagyaték mi jog-könyvünk szerint rendeztessék. Másnak nincs joga ebbe beleavatkozni.

6. Ha valamely »nyomorult« ember meghal, a papnak nem szabad hozzá mennie, hogy hagyatékát rendezze, hanem a hatóság gondoskodjék róla, hogy az esküdtek egy év, vagy félév alatt az ügyet rendbe hozzák.

7. Kivánjuk, hogy senkinek se legyen joga kápolnát adományozni a városi tanácson kivül, mely azt a plébanus tanácsára teszi, mert a kápolna a község örökségéből és akaratából van fundálva.

8. Kivánjuk, hogy a negyedik káplán állása, melyet Pál úr önkényileg eltörült, betöltessék. Kivánjuk, hogy a plébanus szabad belátása szerint bizza meg a predikátort a mindennapi mise teendőivel, mely szokás régtől fogva a mai napig is fenáll.

9. Kérjük, hogy a »Szüz Mária« szövetkezet tagjait jogaikban megtartsa, jelesen: hogy vasárnaponként mise mondassék, melyért egy káplánnak évenként egy vörös forint jár. Kivánatos, hogy e ténykedés sem a plébánust sem segédlelkészét egyéb plébanusi kötelességei teljesitésében ne zavarja. Hogyha a testvérek misét mondatnak, akkor az ne pénz vagy más adomány kedvéért, hanem

az Isten dicsőségére, Szűz Mária tiszteletére és a Szentek örömére történjék.

10. Kivánjuk, hogy a (plébánián levő) trágya a szokásos sorrend szerint a negyedek által hordattassék ki, miként ez rég óta szokásban van.

11. Akarjuk, hogy az egy napi csépelés után fenmaradt szalma minden hozzátartozóval (kalászmaradékkal) a községnek adassék.

12. Nem engedhetjük meg, hogy a plébanus malátás legyen; legfeljebb saját árpáját fordithatja arra a czélra, a többit plébániáján saját embereinek adhatja el, de senki másnak.

13. Akarjuk, hogy a hatóság abbeli joga, hogy a plébániát és a kápolnát adományozhassa, épségben maradjon. Szabadalmainkat birtokunkban megtartani és azokat teljes érvényökben megőrizni akarjuk.

Ebből a szerződésből látjuk, hogy a község nem tűri a plébánus beleavatkozását községi ügyekbe, kivánja, hogy legyen a plébanus lelki pásztora a népnek, ki ennek lelki üdvével foglalkozzék, ne pedig űzérkedéssel. A plébánust nem a polgárság összessége, hanem a tanács választotta, mely egy küldöttség által tudtára adta az illetőnek megválasztatását. Plébánus nélkül a szepesi szász nem tudott élni, mert igazi *vallásos nép* volt, mely a szertartásokkoz nagyon ragaszkodott. Vallásosságát, a hithez való ragaszkodását mutatják a régi templom épitkezésének nagyszerüsége, a templom felszerelése, melynél áldozatkészsége nem ismert határt, mert olyan kelyheket, kereszteket, monstranczokat, mint az akkori időből ránk maradtak, egyetlen egy kor sem tud felmutatni.

Az 1693-ki egyházi vizsgálati jegyzőkönyv szerint V. István rendelte el az iglói templom felépitését; a szép góth stylusban épült szentegyházat Máriának, Isten anyjának szentelték. A régibb okmányok mind a husziták

rablásainak estek áldozatúl, mert a reformátió korában már semmi nyoma az okmányoknak. Szent-László temploma külön állott és mint régi egyházhoz a torony nem volt hozzá építve. A régi szokás szerint kápolna volt a torony alsó részében, mely alatt a régi sirboltok voltak. Hogy ki nyugszik azokban, nem tudhatjuk. A tatárjárás után hamar benépesedett az iglói terület, az áhitatos hívek a templom falát egészen a toronyig épitették ki; még ma is észrevehetni, hogy a templomnak a torony mellett lévő része csak későbben lett hozzátoldva. A torony alsó boltozatában, hol a kápolnát berendezték, gyüjtötték a csontokat, melyek uj sírok ásatásakor napfényre kerültek és ha a csontház megtelt, a tetemeket közösen ujra eltemették. A csontház néha nagyon hamar megtelt, mert sok döghalál és járványos betegség következett sürüen egymásután, a templom körüli temető pedig nagyon kicsiny volt. A rendes temetőn kivül létezett a kórház mellett, melynek szintén saját kápolnája volt (a mai tót egyház), még egy másik nagyobb temető, melybe a szegény népet és az idegeneket temették el. Néha a város falai mellett is ástak sírokat, sőt a magánházak kertjeiben is temették a háznépet. A *Szt. Mihály kápolna* feletti patronusi jogot IX Bonifaczius 1399-ben az iglói plébánusra ruházta. A városi levéltárban vannak okmányok, de pecsétnélküliek s alkalmasint másolatok, melyek szerint a Mihálykápolnának egy malma is volt és több föld is tartozott hozzá. Ezeket a birtokokat 1440-ben Ulaszló állitólag megerősitette volna, de a megerősitést tanusitó okmány szintén csak egyszerü másolat.

A plébanusnak kötelessége volt az egyházi teendőket négy káplán segédkezése mellett elvégezni, kiknek teljes tisztességes ellátásáról és fizetéséről gondoskodni tartozott. A négy káplán közül egynek a tót nyelvet is kellett birnia. A tót híveknek már 1300 előtt volt külön kápol-

nájuk, a kórházi kápolna, hol rendes isteni tiszteletet, vasárnaponként pedig prédikácziót hallgattak. Ez a tót kápolna tehát külön községhez sohasem tartozott és csak a huszita üldözések korában lazult meg a viszony a plébánus és tót káplánja között; ez utóbbi a lengyel uralom alatt minden támaszt talált Lublón plébánusa ellenében. Ezt a tót kápolnát későbben több izben megnagyobbitották.

Mily vallásos volt az iglói nép, kitünik abból, hogy biróválasztás alkalmával a városi tanács az egész népével a templomba ment, hol a plébánus nagy misét mondott, melynek végeztével a szószékre ment és onnan alkalmi beszédet tartott a néphez. Ez volt a birói prédikáczió, melyért külön dij járt. Más alkalmakkor csak a hitszónok — egyike a káplánoknak, — lépett a szószékre, ki bizonyos ünnepélyek alkalmával szintén külön dijazásban részesült a város részéről. Sokszor találunk a régi városi számadásokban efféle tételeket: »Szent Jakab napján a prédikátorral elszámoltam 5 denárt« vagy »a plébánus úr szónoklatáért és a prédikátornak 8 és 26 denárt«, vagy »a prédikátornak adtam Szent Katalin napján 4 frtot« stb.

A pap és a nép közötti viszony igen benső volt. A bizalom, melyben a békeszerető pap a nép részéről részesült, határtalan volt; szegény és gazdag körülötte csoportosult és megtörtént nem egyszer, hogy ha a pap a pártokon felül állott és mint részrehajlatlan, igazságszerető ember volt ismeretes, világi ügyekben is szivesen hallgattak hívei bölcs tanácsára és készséggel vetették magukat alá bölcs itéletének. A nép szorgalmasan járt a templomba, úgyhogy a nagy épület alig fogadhatta be már a híveket és egy második templom épitéséről kezdtek gondoskodni. De közbejött a huszita lázadás és a tót hiveknek káplánjukkal együtt való elpártolása a plébánustól s igy a terv abban maradt. Igló varosának legré-

gibb plébánusai következők voltak: 1280—1299 Jakab, 1369-ben Johannes, 1380 körül Paulus, 1392—1398 Henrik, 1390 Péter magister, Saase, János fia, egyszersmind szepesi kanonok, ki a pápához utazott azzal a kérelemmel, hogy semmisíttesse meg Zsigmond király határozatát, melyet ez a prépost szabad választása ellen hozott (káptalan lvt.), 1401-ben Keresztély, 1404-ben Jakab, 1411 körüi pater Unger és négy káplánja, 1446-ban Klensmit Jodók, 1467—1471 György plébánus és Márton prédikátor.

Meg kell még emlitenünk, hogy az egyház pénzeit melyek közül a misepénzek nagy tőkét képviseltek, a városi tanács egészen önállóan kezelte.

IX. Régi közművelődési intézmények.

Iskola, Literatusok társasága, Szt-Borbála-, Szent-Mária társaság.

V. Istvánnak 1271 évbeli okleveléből, mely a szepesi szászokra vonatkoztatva, azt mondja: »hogy egyszerü emberek s földmivelő munkával lévén elfoglalva, nem értenek a nemesi joghoz« (in jure Nobilium nequeunt conversari), kitűnik, hogy az ide letelepedett szászok nem tartoztak a felsőbb osztályokhoz, hanem hogy a földmiveléssel foglalkozván a munkában edzett népet alkottak, mely nyers munkájával vagyont szerezhetett és képes volt az ország védelmében is részt venni. De az akkori időben nem állottak e tekintetben egyedül, mert Magyarország többi részeiben sem volt müveltebb a nép. Amint azonban a szász intézmény meghonosodott és a szász jog szerint kezdtek élni, csakhamar megváltoztak a müvelődési viszonyok. A jogokkal kötelezettségek is jártak, melyek feltételezték az olvasás tudását. Minden szásznak jogaiban jártasnak kellett lennie; családi, vagyoni, örökösödési ügyeinek rendezése a törvények túdását tette szükségessé, annál inkább, mert azoknak nem ismerése sokszor az illetőnek megkárosodásával járt, sőt büntetést vont maga után. Ha valakit közhivatalba emelt a polgártársak bizalma, kötelessége volt azt nemcsak elfogadni, hanem becsülettel be is tölteni, mi végett okvetlenül irástudónak kellett lennie.

A szász jog iskolát sehol sem említ, a városi jegyzőkönyvekben sem találunk intézkedéseket, utasitásokat, melyek az iskolára, a tanitásra vonatkoznának, de azért *iskola* mégis létezett, mert lépten-nyomon látjuk müködésének hatását, mindenütt tapasztaljuk czéltudatos munkájának eredményeit úgy a magán- mint a közéletben; szelleme áldásthozólag lebeg a város minden intézménye felett, s áthatotta a legegyszerübb gazda embert is, ki ma még az ekét forgatta és holnap már ott ült a XXIV esküdt között, hol élet és halál felett itélt és a hol sokszor az ország nagyjaival is szemben kellett szállnia, hogy jogait épségben tartsa.

Iglón is létezett már a legrégibb korban iskola. Erről csak annyit tudunk, hogy élén egy *rektor* — igazgató — állott, kinek egy *collegája* volt és hogy ennek a *harangozó, organista* és a *kántor* segédkezett. Nem nagy hangzású nevek és hivatalok ugyan, de a XIV- és XV-ik században derekasan felelhettek meg hivatásuknak és becsülettel tölthették be helyeiket, mert a város folyton fejlődött és müvelődött. Azt azonban határozottan állithatjúk, hogy Igló városának tanerői nem lehettek tanulatlan emberek. Mert ezek közül kerülnek ki többnyire a városi jegyzők, sokszor birák is. Igy Saruch Jakab harangozó iglói jegyző lett és valamivel későbben (1369-ben) Salamon Konrád harangozó — tanitó — nemcsak a városi tanácsban ül, hanem egy küldöttségnek is a tagja, mely valamely adóügyben a király elé ment. — A tanitókat a város választotta és fizette, az iskolák tehát községiek voltak. A legrégibb városi jegyzőkönyvekből megtudjuk, hogy a város hat tanerőt tartott fen, kik közül az egyik a tót gyermekeket tanitotta. A város rendesen egy évre választotta a tanitót, de ha hivatásának megfelelt a tanitó, éveken át is müködhetett mint ilyen. Rendes fizetése nem lehetett csekély, de legnagyobb bevételét

képezték azok a garasok, melyeket az iskolás gyermekek tartoztak fizetni. A tanitók jó viszonyban éltek a plébánussal, kinél vasárnaponként összegyülnek. Tanitóválasztás alkalmával a városi biró a plébánushoz fordul tanácsért és bár a plébánus ténylegesen nem vesz részt a választásnál, mégis az ő szava döntő.

Talán csodálkozunk, hogy előkelő polgárok, mint Besteller, Knoll, Stoyan gyermekeiket úgyszólván egyházi szolgák által iskoláztatták, de ha az akkori kor szellemét tekintetbe vesszük, úgy azt egészen természetesnek fogjuk találni. A szász polgár szellemi élete ugyanis az egyházban pontosult össze és a segédkezés a templomban nem volt szolgálat, hanem megtiszteltetés. A legtekintélyesebb polgárok megtisztelve érezték magukat, ha körmenetek alkalmával zászlót vagy égő gyertyát hordhattak, maga a városi biró a szent képet hordta és a pórnép hozzá sem mert nyúlni a szent tárgyakhoz, s így nem csoda, hogy az egyházi életben is szerepet vivő harangozó vagy organista bizonyos tekintélyre tett szert és hogy szivesen bizták reá a gyermekek oktatását. Mikor már a pap kénytelen a körmenetekhez a zászlóvivőket fogdosni és csak a pórnépre szorúl, akkor már vége volt a vallásosságnak és a papba helyezett bizalomnak.

Az a mély vallásos érzület, mely az iskolára is kihatott, kifejezést nyert azokban a különféle testvérületekben is, melyek a szászok között keletkeztek. Ezek, bármi czélból alakultak, mind vallásos szinezetüek voltak, keletkezésök arra az időre vihető vissza, midőn az idegen nyomás türhetetlenné kezdett válni, midőn az oligarchák mindjobban elnyomják a kis polgárt és midőn a tót lakosság a huszita tanok következtében vallásos és nemzeti kérdésekkel fellép. Ezekkel a tényekkel szemben a szász polgárok a vallásban kerestek vigaszt és erőt és még szivósabban ragaszkodnak az anyaszentegyházhoz, mint

azelőtt. Ezen ragaszkodásuknak mindenkor és minden téren külsőleg is adtak kifejezést, megalapitván a különböző testvérületeket. Az első ilyen szövetkezet a *literatusok szövetkezete* volt. Ennek tagjai, mint a név is mutatja, a tudománynyal foglalkoztak. Alapszabályait nem ismerjük, de a testvérület vagyona után itélve következtethetjük, hogy tagjai előkelő polgárok lehettek. A telekkönyvben igen szép telkeket találunk a javára bekebelezve és azonkívül készpénzzel is rendelkezett. Tagjai a templomban az oltár közelében ülnek és minden fellépésüket a köztisztelet kiséri. Müénekkel is foglalkoznak és nagyobb temetések alkalmával nyilvánosan énekelnek. Egy e korbeli számadás mondja: »Item a *tudósok*nak, kik a sírnál zsoltárokat énekeltek 32 denár«.

A második testvérület a bányapolgárság egyesülete volt, melyet védszentje után *Szent-Borbála társaságnak* neveztek el. A bányapolgárság egyesületének első életjelét az 1467-ik évből ismerjük, midőn Szent-Borbálát választották védszentül, de a szövegből kitünik, hogy a társaság akkor már régóta virágzott, s hogy mindenesetre már a XV-ik század elején keletkezhetett. Tagjai saját kápolnájukban — a mai szent szív kápolnában — hallgatják a misét. Az emlitett szöveg a társaság vallásos ügyeit rendezi és igy hangzik: «Isten nevében történik minden dicséretes és hasznos dolog, azért történjék minden az ő tiszteletére, Isten a Mindenható, a menyei atya ád és erősit, hogy könnyebbüljön az ember szive, ki csodálatos módon hivja az üdvre a gyermekeket és szentsége által dicsértessék, ez irgalmában felkereste a tiszteletes plébánust György urat és hasonlóképen Márton hitszónokot, kik ezen időben (1467—1471) a kir. szab. bányavárosban, Iglón, másképen Ujfalu is nevezve, müködtek, épen igy Czyser Keresztély urat is, ezidei birót és ennek a községnek az elöljáróját, kik megfontolták ennek a nagy

területnek a veszélyét, hogy válaszszanak védszentet, egy közbenjárót Isten fiánál a mi urunknál és egyhangulag és közmegegyezéssel megválasztották a tiszteletes és szent szűzet Borbálát, hogy szolgálhassuk és oltárt emeltünk neki Igló városának és boldog asszonyunknak templomában, melyet beszenteltettünk és képekkel ellláttattunk, nevezetesen a szent szűz képével és egyéb drágálatos képpel és áldoztunk mint ezen testvérület tagjai, hogy viaszgyertyával legyen ellátva, ha szent misét olvasnak és hogy öregbüljön és erősödjék a testvérület, elnökül választottuk a fentnevezett plébánust György urat, valamint Márton urat is, a hitszónokot és esküdtnek Czyser Keresztély urat, ezidei bírót az egész községben, valamint Zommer Urbánt a tekintetes testvérület szolgálatjára és igazgatására, hogy nekik és utódjaiknak hatalmuk és erejök legyen mindent a testvérület javára és tiszteletére, valamint dicséretére megtenni és egyes testvéreket, a kik megérdemlik, büntetni és megbünhödtetni: azért megállapitunk egyes czikkelyeket, melyeket a mi testvérületünkben meg kell tartani:

1. *Belépés a testvérületbe.* Minden testvér, ki először a mi testvérületünkbe belép, tartozik egy font viaszt adni és azután minden kántornap után következő vasárnapon egy negyedfont viaszt, és a ki él és elmulasztja a szent misét, ez tartozik egy fél font viaszt fizetni. Az előljárók senkit sem fogadjanak be a testvérületbe, ki becsületében csorbát ejtett és a becstelent ki kell zárni a testvérületből és tartsák rendben a testvérületet.

2. *Az Úrnapjáról.* Úrnapján azok, kik a szentség előtt a gyertyákat viszik, legyenek ünnepi ruhában, a legjobb öltözetben és ne mezitlábbal minden czipő nélkül, de kivált az előljárók, kik a körmenettel mennek és kik uralkodnak, azok legyenek diszesen felöltözve. Azután vegyenek egy hordó sört és igyanak testvéri egyetértésben minden

veszekedés nélkül, a ki illetlenül viselkedik, az fizessen a testvérületnek egy font viaszt.

3. *A szent szűz Borbáláról.* Minden testvér köteles e szent szűz napját ünnepelni, különben egy font viaszt fizet büntetésképen, azután pedig köteles az elnökség után áldozni.

4. *A karácsonyi ünnepekről.* Ha karácsonykor közösen fogyasztják a hordó sört, úgy ne legyen senki közöttük, a ki nem a mi testvérünk, mert a csikósok nem fognak engedelmeskedni az elöljáróknak.

5. *A meghalt testvérekről.* Minthogy mindnyájan szegény emberek vagyunk és mindnyájan alá vagyunk vetve a földi halálnak, ha megesnék, hogy valamely testvérünk Isten gondviseléséből elszólittatnék e földi életből, akár férfi, akár nő: úgy minden testvér, ki hétköznapon elfoglaltsága miatt temetésére nem jöhetett, minthogy joggal úgy szeretjük egymást, köteles a reá következő vasárnapon a reggeli mise alkalmával hullajegyet fektetni (Leichzeichen legen?); a ki ezt elmulasztja, egy font viasszal adózik.

Mindezeket a leírt czikkelyeket Istenkeze által kaptuk *szeretett ősatyáinktól,* hogy erősen és szilárdul megtartsuk mi is és esedezünk, engedje az Isten, hogy ez a szép rend utódainkra is szálljon, mi *olyan szépen ősapáinkról mi reánk maradt.* Kelt 1467-ben.

A harmadik nagy testvérület volt a *Mária társaság,* mely 1425-ben keletkezett, jellege a fenmaradt gyér adatok szerint egészen egyházi volt (Hradszky).

A negyedik testvérület volt a *Szent-Háromság testvérülete.* (Hradszky).

X. Igló városának fénykora.

Az iglói területen lakó szászok 130 évig tartó küzdelem, vajudás és erőlködés után végre elérték czéljukat; Ujfaluból «nova civitas in territorio nostro Igló» vagyis Uj-város lett. Igló területén sok tényező játszott közre, hogy a községnek városává való fejlődése gyorsabban ment végbe, mint más községeknél. A községnek kedvező fekvése, a polgároknál ápolt közszellem, a tehetősebb polgároknak szülővárosuk felvirágoztatását czélzó törekvései, a kisebb falvak tehetetlensége, a tanyáknak sikeres vállalata, a megvett apróbb birtoknak felosztása, az iparosok szorgalma, a bányászat felkarolása és a város kötelékébe való befogadása, egyes kiváló férfiak (Jakab, Konrád) áldozatkészsége és az elöljárók életrevalósága mind oly tényezők voltak, melyek fejlesztették az uj város közéletét és egy szebb jövő alapját vetették meg. Minthogy ebben az uj városban a régi iglói terület minden lakója benfoglaltatott, azért «Igló» lett az uj város neve. Már a XIV. század végén elvétve fordul elő ez a név mint a város és területének elnevezése, de hivatalos és általánosan elfogadott elnevezéssé csak a lengyel korban lett. Legelőször 1387-ben találjuk az uj város czimét a városi jegyzőkönyvben. Akkor még a külvárosok és a falvak laza összeköttetésben állottak a főhelylyel; a viszony közöttük még nem volt rendezve, mert az 1380-ki és 1382-ki okmányok még polgárokról és uj jövevényekről beszélnek, kiket

I. Lajos szabadalmakkal ruház fel; az iglói «populus»-t az okmány még nem ismeri el teljes jogunak és csak Zsigmond korában nevezik el néha hivatalosan is az Ujvárost Iglónak.

Hogy némi képet alkothassunk magunknak az akkori Iglóról, megkisértjük a régi okmányok és későbbi számadások alapján annak rövid leirását. A város maga hosszúkás négyszöget képezett, mely a közepén jóval szélesebb volt, mint a két végén. Ennek a tágasabb résznek közepén egy kis dombon állott a Boldogasszonyról elnevezett szép magas góthstilü templom, alacsony, vaskos, de szintén góthstilü toronynyal, mely két részből állott; az alsó rész tömött, őrtoronyszerü négyszög volt, mely fent meglehetős széles teraszszal birt és ennek a négyszögnek a közepéből magaslott ki a karcsu második rész, mely faragott kövekkel volt diszitve és hegyes fedélben végződött. A templom falakkal volt bekerítve, melyek külső részén a húsvágók, a kovácsok és lakatosok mühelyei, a városi boltok és egyéb középületek állottak. A templomtérre két gothikus kapu vezetett, egyik éjszakról, a másik nyugatról, déli és keleti oldalán pedig a sirok terültek el; ha a lakosság az ellenség által megtámadtatott, erre a térre vonult vissza és itt folyt le az utólsó harcz (kunokkal, huszitákkal). A templomtértől jobbra és balra két házsor húzódott végig, melyek 227 házat foglaltak magukban, a két végén pedig 4—4 ház zárta be a négyszöget, úgy hogy összesen 235 ház volt a városban. A város falakkal volt körülvéve; ezek a város felső végén vették kezdetöket, a Hernád felé húzódva a domb tövében délnek kanyarodtak, majd ismét felfelé húzódva a város alsó végéhez értek és innen a nyári oldalon fekvő házakat bekeritve a felső végénél véget értek. A falakban volt éjszak felé a lőcsei, dél felé a rozsnyói-gömöri-kapunyilás, melynek két oldalán vastag négyszögü tornyok állottak. A kapu-

bejáratok nagyon mélyen feküdtek és mindkét oldalukon lőrésekkel ellátott falak húzódtak; a felső és alsó végen szintén volt egy-egy falkapunyilás, mely felett egy kis őrszobácska volt berendezve és melyet veszély idején gerendákkal eltorlaszoltak. A főbejárat, úgy látszik, a lőcsei és rozsnyói kapu volt, későbben meg az alsó malom utczája.

A mint a város lakosságának száma mindinkább nőtt, a város alsó és felső vége körül uj városrészek keletkeztek, melyek lakosai alkalmasint az utólsó falusi szász bevándorlók lehettek és melyeket szintén falakkal vettek körül. Az alsó végen épült városrész különösen nagy volt. A régi fal és az uj városrészek közötti teret későbben beépitették házakkal, miáltal a város három egymás mellett elterülő négyszögü piaczból állott. A felső négyszögből a felső malom kapuja vezetett a nagy utczán át a régi gömöri országút felé, de tornya úgy látszik, nem volt, mert sehol sem tétetik emlités róla. A mai kis utcza egy tűzvész után csak a XVIII-ik században keletkezett. Nem messze a régi faltól volt a «Murengasse,» melyet egy régi telekkönyv emlit; ez utóbbiban az az egész dülő, mely a mai indóháztól a városig terjed, mint szántóföld a Murengasse-val együtt van feljegyezve. A Murengasse-ből egy kis a falban lévő ajtó vezetett a városba; az utcza maga több kisebb házból állott és a katholikus egyház vagyonához tartozott, sőt egy helyen egyenesen plébániának nevezi ezt az utczát a jegyzőkönyv. Különben a jegyzőkönyvben egy a nagy plébánián átvezető átjáratról is van szó, tehát itt is egy kis ajtó lehetett a falban, de ez utóbbit nagyon későn csinálhatták, valószinüleg a XVII-ik század vége felé. Még egy nagy megerősitett kapuja volt Iglónak, ez az alsó malom kapuja volt; itt is a mélyen fekvő bejárat felett egy erős torony emelkedett a falon és lőrések ellátott falak segitségével összeköttetésben állott a belső kapuval. Az alsó vég bejárata és az alsó malom kapuja közt

a falak mögött kis házikók állottak, ezek voltak a telekkönyv szerint «a fal mellett lévő házak.»

A fal és az udvarok közt mindenütt tágas tér maradt, mi a város védelme szempontjából is szükséges volt; később, mikor a falak romba dőltek, ezeket a szabad területeket bérbe adták; végre eladta a város ezeket a telkeket, melyeket természetesen az illető udvarok birtokosai vettek meg, már csak azért is, hogy birtokukat kikerekitsék; de még a XVIII. század közepén sok helyütt voltak még egyes fal mögötti telkek a város tulajdonában.

Igy tehát Igló városának 4 főkapuja volt: a lőcsei, a rozsnyói, a felső- és alsó malmi kapu, azután volt két közönséges bejárati kapu az alsó és a felső végen és egy kis bejárati ajtó a Murengasseből. A falakat 6 torony diszitette; az alsó- és felső végi torony emeletes volt; az emeletben voltak az őrszobák (iglói lvt. Hauskopei). A felső malomnál is magasak voltak a falak, úgy hogy szintén toronynak látszottak. Azonkivül a nagy templom tornya és a városháza kis tornya magaslott ki a házak közül, úgy hogy a város már a távolból is jó benyomást gyakorolhatott a feléje közeledőre. Köröskörül a falak körül mély sánczok vonultak, melyeknek oldalai azonban nem voltak kővel kirakva, hanem csak czölöpökkel és deszkákkal megerősitve; innen magyarázható, hogy azok idővel nyomtalanul eltüntek. A főkapuknál a sánczokon keresztül hidak vezettek, melyeket a két végkapunál estenként felvontak. A déli oldalon lévő és éjszak felé eső sánczokat a Wenigbach vízével töltötték meg, mig az alsóbb részeket a malomárok látta el vízzel. A felső (nagy utczai) és az alsó (káposzta-utczai) kapuk kettős falaikkal a víznélküli városzrészeket védték. Bent a városban sok mocsár volt, azért a főépületekhez pallók vezettek és sok kisebb hidra volt szükség. A város a község közepén lévő üres telkeket sürüen adogatta el, úgy hogy a templomtól

jobbra, balra uj házsorok keletkeztek úgy felfelé, mint lefelé. Ezeknek a kis házaknak csak másodrendü joguk volt és az uj jövevények csak addig laktak azokban, mig abba a helyzetbe jutottak, hogy a rendes soron vehettek házat. A középső házsornak csak ereszjoga volt, mig ellenben a nagy házakhoz egy darab pázsitterület is tartozott, melyet vászonfehéritésre használtak fel, későbben a lentermelés megszüntével pedig kertekké változtatták át, melyekben a káposztásföldek ellátására palántákat ültettek el.

A főút az egész XIV. és XV. században a város mögött vonult el és a Hernád mellett ágazott ketté, azért a főkapu mindég a rozsnyói kapu volt; későbben pedig az alsó-malmi kapun keresztül vezetett a főút a városba és csak a XVI. század vége felé, midőn a falak már rongált állapotban voltak, vezetett az országút a városon végig. Éjjel az út el volt zárva, mert a főkapukat bezárták, úgy hogy ha a bírónak éjjel valahová küldönczöt kellett küldenie, az a Murengasse-ba vezető kis ajtón ment ki a városból.

Az uj város, a mint látjuk, mindenesetre jól védelmezett hely volt és falai között az iglói polgár teljes biztonságban érezhette magát. Nem is képzelhető, hogy a királyok nyilt helynek oly szabadalmakat adtak volna, minőket csak védett városnak adni szoktak, mely város azután a környék és az ország szükségleteinek is eleget tenni hivatva volt. Másfelől Iglónak virágzó ipara, nagy kereskedelme és az a sok kincs, mely itt felhalmozódott, bizonyos oltalmat és védelmet igényelt, melyet csak erős falak nyujthattak.

Igló városa már a legrégibb időkben községi kórházzal is rendelkezett. Ez a kórház nem annyira a polgárok, mint inkább az idegenek ellátására szolgált. Az iglói polgár akkor kórházra nem szorult, mert a szász

család egyik főkötelessége abban állott, hogy szegény rokonait is ellássa és szégyen volt az illető családra nézve, ha valamely legtávolabb rokona is közsegélyre szorult; szükség esetén maga a város kényszeritette az illető családot, hogy szegény rokonairól gondoskodjék. Sok eset fordúlt elő, hogy a város valamely polgárnak elkobozta a vagyonát, de ha az illető elaggott, munkaképtelen volt, nem küldték a közkórházba, hanem kijelöltek számára a városi falak mellett egy kis helyet, hol azután irgalmas emberbarátok, sokszor magok a város porkolábjai egy kis kunyhót épitettek az elitélt számára. A kórház a mai telepen állott, csakhogy a hozzá tartozó s körülötte lévő tér nagyobb volt. Maga az épület úgyszólván a lőcsei kapu erőditései közepette állott. A kórházat első sorban maga a város gondozta; de sok idegen is, ki itt ápolást, nyugalmat talált, alapitványokat tett a kórház részére, úgy hogy vagyona tekintélyes összegre rúgott. A vagyonát és földjeit maga a város kezelte, mely már 1364-ben tekintélyes tőkéről számol be, mint a kórház alapjáról. Ezt az alapot későbben 1783-ban II. József uralkodása alatt követelték a felettes hatóságok a várostól, de a város nem tudott beszámolni vele, mert a pénzösszegek nagyobb részt a lengyel garázdálkodásnak estek áldozatul; azért a várost 95327 frtnak megfizetésére marasztalták el, mert annyi volt a kórház alapja; de a város ezt az összeget soha sem fizette meg, mert amúgy is gondoskodott a kórház fentartásáról.

A mint már emlitettük, 1382-ben nyerte el a város Nagy Lajos királytól a vásárjogot. A küldöttséget, mely az arról szóló okmányt elhozta, a város lakossága nagy örömmel és harangzúgás mellett üdvözölte és fogadta a város határán. A városba vonuló tömeg megállapodott a piaczon, a jegyző felolvasta az okmány szövegét és a bíró megmagyarázta a népnek annak tartalmát; azután

felvitték az okmányt a városházára — a mai XVI szepesi városi takarékpénztár épülete — és ott a bírák ládájába zárták. Ennek az okmánynak az alapján Iglón négy országos vásár tartatott: a bőjt közepén, Junius hetedike körül, September utólsó hetében és Deczember első hetében (Márton-vásár). A vásár 4 hétig tartott, mely körülmény is mutatja, hogy a király az iglói piacznak nagy fontosságot tulajdonitott. Négyszer évenként egész hónapon át pezsgett a kereskedelmi élet Iglón; a világ minden tájáról jöttek ide az üzérkedők; a szomszéd megyék ide hozták áruikat; az iglói piaczon találkozunk a német fajrokonokkal, a lengyel kupeczczel, sőt még orosz, izmaelita és oláh kereskedőkkel is, mert bizonyos áruczikkeket csak az iglói piaczon lehetett beszerezni. Ilyenkor szünetelt minden s csak az üzlet uralkodott. Száz meg száz sátor lepte el nemcsak a főtereket, hanem a mellékutczákat is, sőt a sikátorokban is állottak fabódék; úgy bent a városban, mint künt a városon kivül száz meg száz tele rakott szekér állott és a marhák ezrei lepték el a teret. Folyt a vásár szünet nélkül; ha elfogyott a tőke, a készpénz, földet, házat, bányát zálogositottak el, csakhogy a hitel ki ne fogyjon, a forgalom meg ne akadjon; szükség esetén cserevásárra került a dolog és az iglói rézüstöt az egész vásár népe fogadta el pénzegységül. Hogy mekkora összegekről volt szó ilyen vásár alkalmával, legjobban bizonyitja a következő megjegyzés, melyet a városi jegyzőkönyvben találunk: 1396-ban hamvazó szerda után négy héttel — tehát vásárkor — mi, az uj város birája és polgárai nyilvánosan bizonyitjuk, hogy előttunk megjelent Pösingi Miklós — tehát pozsonyvidéki — és tudtunkra adta, hogy Knoll János az uj városból neki 900 frttal készpénzben és 1800 mázsával vasban adósa maradt. Ezen összegért zálogba adta házas telkét, örökségét (podolini skultétia) ás az alsó malomnak a negyed részét.« Ha ezt

az összeget a mai pénzviszonyainkhoz viszonyitjuk, úgy ez az adósság 50000 frtnál nagyobb összeget tett ki, melyen mai nap sokszor az egész iglói vásárt meg lehetne venni. Tekintve azt, hogy négy hétig tartott a vásár és minden nap előfordul egy-egy ilyen tétel, elkepzelhetni, hogy Iglón vásár alkalmával több millió jött forgalomba, hiszen magát a fémet ezer mázsányi tömegekben adták el!

Hogy milyen hitele volt magának a városnak, következő jegyzőkönyv bizonyitja: »1399-ben Én, Knoll János, az *Ujváros* birája és esküdtjei elismerjük, hogy egy tisztességes ember *Krakkóból,* Prognern János és egy *briggei* polgár, Hulzinner Péter egy ezüst övet küldtek bizonyos krakkói ember részére. Ennek a krakkói embernek neve ismeretlen előttünk, a leirt övet őrzi Kromer Miklós.« Krakkói és briggei emberek fordulnak meg tehát Iglón, letétbe helyeznek értékes tárgyat, mert biznak az iglóiak becsületességében és biznak abban, hogy csak az igazi tulajdonosnak fogják átadni a kincset.

Az üzleti életben nagy szerepet vitt a *felpénz* (Gereitgeld); nem létezett alku felpénz nélkül, de minthogy a felpénztadó az árut csak későbben kapta meg, a felpénzzel szerzett jogát is forgalomba hozta; a felpénz tehát forgó tőke maradt, melyet mind a hitelező, mind az adós másra ruházhatott, épúgy mint a készpénzt; sőt ha az áru, melyre felpénz adatott, felszökkent árában, a felpénznek értéke is nagyobbodott. Az örökségeknél is mindenütt szerepel a felpénz.

A nagyobb üzleteket a tanács előtt bonyolitották le, igy Knobloch János 1408-ban vásár alkalmával a biró elé jön és kijelenti, hogy Velbachi Jánostól több vég lengyel posztót vett 300 frtért szepesi értékben. Ebből látjuk egyszersmind, hogy Knoblochnak virágzó üzlete lehetett Iglón, midőn ily nagy tőkét volt képes abba belefektetni; gazdag ember lehetett annál is inkább, mert a vett árún

nem adhatott azonnal túl, minthogy a szász jog szerint ugyanazt az árút egy vásár alkalmával kétszer forgalomba hozni tilos volt. — Ugyancsak a tanács jogköréhez tartozott a hagyatékok rendezése is; egy 1394-ki jegyzőkönyvben a következő passust találjuk: »Én, Ungeraten János az én XII. polgárommal — az esküdtekkel — elismerjük, hogy István Velbachból és bátyja, Petermann egyezséget kötöttek sógornéjukal, öcscsük feleségével, még pedig eskü alatt, rendbe hozván örökségöket az udvarra, lovakra, kocsira, malomrészekre, adósságra, felpénzre, valamint a szőllőre nézve is«.

Az élénk üzleti élet, a gyors igazságszolgáltatás, mely a szász jogban gyökeredzett, oly közállapotokat teremtett, melyek nemcsak az iglói polgárt tekintélyessé, vagyonossá tették, hanem egyes gazdagabb idegeneket is arra ösztönözték, csábitották, hogy Iglón telepedjenek le. Ilyen volt a már emlitett Knoll János, kinek családja Podolinban lakott, hol annak tagjai soltészok voltak; az utolsó soltész 1391-ben eladta birtokát s Iglóra költözött. Gyakran megtörtént, hogy meggazdagodott »falusiak« is bevándorolnak Iglóra; igy a 1383-ban egy odorini gazda folyamodik a tanácshoz, hogy engedjen át neki egy telket a város közepén. Mátyás biró helyt ad kérelmének, átenged neki egy telket, de minthogy nem teljes jogu iglói polgár, csak jött-ment, azt irja: »adjuk az udvart a különben tisztességes *Drossler szolgának* (Knecht)«. (a későbbi XIII városi grófnak elődje). Ebből látjuk, hogy a már nagy tekintélyre vergődött városi szász gőgjében lenézi a falusiakat, bár ha gazdagok, befogadja őket községébe, mely általuk is gyarapszik.

A mint a város polgársága mindinkább vagyonosodott, uj birtokok vételéről kezdett gondoskodni (1389-ben). Ily birtokokúl kinálkoztak az illésfalviak erdői, továbbá a Gócs melletti erdőrész, mely határos az előbbiekkel. Az

utóbbi nemesi birtok lévén, annak megszerzése nagy nehézségekkel járt Iglóra nézve, annál inkább, mert Igló még mindig az XXIV szepesi birótól függött és nem volt még teljesen szabad rendelkezési joga. Ennek folytán mindenek előtt arra törekedett, hogy teljes szabadságot nyerjen, hogy a szabad királyi város rangját megkapja.

De ennek a nagy tervének elérésében mindenek előtt Lőcse gátolta. Ez ugyanis nem nézhette közömbösen, hogy közel a határához hatalmas vetélytársa fejlődjék, annál kevésbbé, mert Igló az utolsó 150 esztendő alatt oly tekintélyes várossá fejlődött máris, hogy sok tekintetben fölülmúlta a szász fővárost. A bányakerület egészen Igló kezébe került, itt székelt a bányabiró; az iglói nagy piacz veszélyeztette Lőcse kereskedelmét és számos iparág tényleg nagyobb virágzásnak örvendett Iglón, mint Lőcsén. A hatalmára féltékeny Lőcse minden eszközt felhasznált, hogy szomszédjának ártson: igy mindenek előtt az iglói vásárok megtartása elé igyekeztek különféle akadályokat görditeni. Ebben a törekvésben segitette Lőcsét V István. szabadságlevele is, melyben világosan ki van mondva, hogy Lőcse a főváros, melynek a többi »falvak« alá vannak vetve; Lőcse a »dominus terrestris«, a földesúr, a többi szász falvak pedig az ő jobbágyai, zsellérei. Az iglóiak ezt az István-féle okmányt ujabb meg ujabb királyi kiváltság-levelek elnyerése által ellensúlyozni igyekeztek ugyan, de ez nem akadályozta meg a lőcseieket abban, hogy minden úton-módon zaklassák az Igló felé vonuló kereskedőket, hogy megakadályozzák az árúk bevitelét, sőt elzárták az Igló felé vezető utat az alatt az ürügy alatt, hogy ez magánút, melyen kereskedői szekérnek nincs joga járni. Sokszor ütköztek össze a lőcsei és iglói drabansok, ha az utóbbiak elkisérték a kereskedőket, hogy a bántalmazások ellen megvédjék őket. Ilyenkor rendesen az iglóiak húzták a rövidebbet, mert ahhoz mégis

gyöngék voltak, hogy fegyveres erővel álljanak ellen a lőcseiek támadásának. Az iglóiak hivatkozván okleveleikre, egyenesen a király elé vitték panaszaikat; a küldöttségek felzarándokolása sok pénzbe került ugyan, de az iglóiak a közügy és a város érdekében a legnagyobb áldozatoktól sem riadtak vissza. Végre 1404-ben Zsigmond király komoly levélben inti a lőcseieket, hogy az iglóiakat ne zaklassák és hogy régi jogaikat, melyeket a királyok adományoztak nekik, tiszteletben tartsák, de egyszersmind megerősiti a lőcsei kiváltságokat is.

Ugyanabban az évben (1404 február 24-én) Zsigmond király személyesen is megjelenik Lőcsén. A lőcseiek nagy pompával fogadják őt, de ott volt az iglói küldöttség is, mely egyszerü, de komoly és czéltudatos fellépésével még a királyi udvarnál is feltünést keltett. A király a küldöttség minden kérelmének helyt ad és keményen megróvja a lőcseieket. Ebben a küldöttségben sok nemes is vett részt, kik mint iglói polgárok a városban laktak és részint mint bányapolgárok a nyilvános életben nagy szerepet vittek. Ilyen nemesi család volt a Lapispataki család, melynek egyes tagjai a makoviczi és kőszegi váraknak is urai voltak és melynek következő helységekben voltak birtokai: Kőfalván, Ádámföldön, Berzeviczén, Feketekúton, Daróczon, Szent-Andráson, Hamburgon (Sáros m.), Spizfalván, Lomniczon, Lapson, Szent-Erzsébeten, Krompachon, Felső-Erdőfalván, Vibornán, Hundertmarkon, Farkasfalván, Durstinban (Szepes) és azonkivül az alföldön. (Szep. házt. lvt.) A Lapispatakiaknak befolyása tekintélyök, családi összeköttetésök folytán oly nagy volt, hogy közbenjárásuk sohasem volt eredménytelen. Ily nemesek társaságában természetesen növekedett Igló városa főbirájának tekintélye is, ki abban határozott fellépésénél mindig biztos támpontot nyert, úgyhogy a siker el nem maradhatott.

A VÁROSHÁZA.

Schmidt, Igló.

Az iglói polgárok nemcsak saját területökön keresték boldogulásuk feltételeit, hanem idegen területekre is vetették szemöket, hogy annál nagyobb vagyonra és hatalomra tegyenek szert. Igy minthogy a gömöri bányaterületen nagy volt a tőkehiány, az iglói bányapolgárok összeállottak és kibérelték a vasbányákat, felszerelve azokat kohókkal és hámorokkal. Hogy az üzemhez szükséges famennyiséget beszerezzék, összeköttetésbe léptek a csetnekiekkel, kik fel is ajánlották a bányák körül fekvő erdeiket; de a többi gömöri bányapolgárok ennek neszét vették és a királyhoz folyamodtak, hogy ne engedjen ily nagy területü erdőket kiirtani, mire a király az üzlet megkötését be is tiltotta. (Városi lvt.) De az iglóiak szokott szivósságukban nem hagytak fel a tervvel és ujabb meg ujabb kisérleteket tettek, mig végre sikerült nekik a dobsinaiakkal az üzletet megkötni. (Városi lvt. okm.) 1408-ban megkezdték a munkát és a Gölniczfolyó mindkét partján vashámorokat épitettek ott, hol későbben, a husziták pusztitásai után, melyek a régi nagy vállalatot tönkre tették, a dobsinai és a Palczmann-féle kohók és hámorok telepei létesültek. 1420 körül már virágozni kezdett az üzlet elannyira, hogy Igló városának évi bevétele oly nagy összegre rúgott, hogy egy Dobsinára vezetendő út épitéséről kezdtek tanakodni. A vállalat élén Besteller György, iglói tekintélyes bányapolgár állott, ki az első évek sikere után kibővitette a vállalat üzemkörét azáltal, hogy átvette a dobsinai réz-, ezüst- és higanybányák üzemét és összeköttetésbe hozta a nagy vasvállalattal. (Iglói lvt. ered. okmánya). E végett felállitott nagyobb rézkohókat és rézhámorokat, a rézüst mind az iglói piaczra szállittatott; összeköttetésbe lépett a szepesi kamarával az ezüstérczek megolvasztása végett. Ez hajlandó is volt az ezüstérczek olvasztását a vállalatra bizni azzal a feltétellel, hogy az összes kincstári bányákat, kohókat és hámorokat átveszi. Ily roppant nagy vállalat-

hoz nem voltak képesek a Szepességen a szükséges tőkét előteremteni, azért Besteller most azon fáradozott, hogy a megfelelő tőkét a külföldi piaczokon teremtse elő, a mi nem volt éppen légből kapott terv, mert Iglónak hitele a külföldön is erősen állott. De a terv nem sikerült és a vállalat kénytelen volt azzal a jövedelemmel beérni, melyet a vas- és rézbányákból nyert és mely nagy összegekre rugott.

A vállalathoz 1419-ben Csetneki János, László fia is csatlakozott, miáltal az egész bányaterület Berzététől kezdve Iglóig, kivéve Rozsnyót, mely Szomolnok felé gravitált, az iglói piaczra szorult. Ezen vállalat mellett a kisebb bányamivelők is megtalálták boldogulásuk feltételeit; a rézhámorok ára csakhamar felszökkent, úgy hogy idősebb Klinger 200 frtért vett egy hámort zálogba a XXIV szepesi bírótól. Az érczek nagy raktárakban feküdtek Igló piaczán és roppant értéket képviseltek, úgy hogy joggal beszélhetünk Igló városának fénykoráról, melyet akkor átélt.

Ennyi értékes anyag felhalmazása arra birta a városi tanácsot, hogy a kellő biztonságról is gondoskodjék. A városi sánczok bedöltek, a falak repedeztek, meg alacsonyak is voltak, úgy hogy a város éppen nem lett volna abban a helyzetben, hogy fegyveres csapat ostromának ellenállhasson. Ezért a város a királyhoz fordúlt, hogy engedje meg a sánczok és a falak kijavittatását és addig is, mig a királyi határozat leérkezik, hozzáfogott 1410-ben a falak és sánczok kijavitásához. Ezenkivül a városi drabansok számát szaporitották és uj fegyverzettel látták el őket, eltökélve, hogy fegyveres erővel is keresztül viszik tervöket.

De erre nem volt szükség, a király helyben hagyta a város intézkedéseit és 1411. évi márczius 30-án Zsigmond király maga fényes kiséretével együtt bevonult az ujonnan

felszerelt városba, hogy itt a lengyelek és magyarok közt folyó tárgyalásokban részt vegyen. A magyar-lengyel bizottság ugyanis Iglón ült össze és habár egyes küldöttségek Ófalván is jártak, a bizottság zöme Iglón időzött. Az udvaron kivül Iglón tartózkodtak mint a bizottság tagjai: János, az esztergomi érsek; János győri püspök; Garay Miklós, az ország nádora; Stybonius de Stybonia, erdélyi vajda; Rozgony Simon gróf, országbiró; Marczaly Miklós, volt erdélyi vajda; Pelsőczi János, tárnokmester; Marouthi János, macsói bán és Perényi Péter, székely gróf. A tárgyalások egyik főpontja a megkötendő béke volt és hogy annak létrehozása lehetővé tétessék, november 11-éig fegyverszünet kötetett. Ugyanitt elhatároztatott, hogy a végleges békepontokat egy szükebb bizottság fogja megállapitani, még pedig a magyarok részéről Ófalván, a lengyelek részéről pedig Sramoviczen. A fegyverszünetet későbben 1412 augusztus hó 15-éig meghosszabbitották; 1412. évi márczius hóban ismét Lublón tanácskoznak, de a béke tényleg csak 1423-ban kötetett meg Késmárkon.

A királyi látogatás után nemsokára ismét kiütött a viszálykodás Lőcse és Igló között. Lőcse tiltakozott az ellen, hogy a fémek Iglón vámoltassanak meg, minthogy a vámolás joga egyedül Lőcsét, mint a XXIV község fejét illette és hogy tiltakozásának nagyobb súlya legyen, elkobzott minden szekeret, mely Iglónak tartott és fegyveres erővel támadta meg Igló városát. A támadt harczból Igló került ki mint győztes, mert akkor már jól fizetett zsoldosai voltak és a bányamunkások is támogatták a szorongatott várost. Utóbb Zsigmond király is elismerte Igló jogát és a lőcseiek kénytelenek voltak egy ujabb rendreutasitással beérni. (Városi lvt. eredeti okmánya).

Majdnem ugyanabban az időben a márkusfalvai és botizi nemesek is megtámadták Iglót. A támadás ürügyét a bruszniki földek képezték, melyek szerintök régente az

iglói várhoz tartoztak volna és most az iglói vár jogutódja, Szent-Mihály-Úr (Márkusfalva) birtokához csatolandók lennének. A nemesek nagy pusztitást vittek véghez az iglói területen, elfoglalták a földeket és irtották az erdőket. Reuber, Igló városának főbírája ünnepélyes óvást tett ez ellen a hatalmaskodás ellen és a nemesek ellen pert inditott. A periratban különösen megtámadja a botizi (teplicskai) nemeseket, nevezetesen Lászlót, Jakab és Benedek fiaival együtt, továbbá ifj. Lászlót, Antalt, Mártont és Jánost. A mint Reuber a szepesi káptalantól hazajött, a hol a periratot benyujtotta volt, ismét meggyült a baja a lőcseiekkel, kik azalatt, mig ő oda járt, nehány tekintélyes iglói polgárt fogságba ejtettek és azokat, mint a vár alattvalóit, a várkapitánynak szolgáltatták át, hogy ez a pöffeszkedő néppel végezzen. (Kápt. lvt.) Ilyen pör az akkori időben évtizedekig is eltartott, a foglyok mind odaveszhettek volna a mély vártömlöczben, mig itélethozatalra került volna a dolog. De Reuber nem hagyta annyiban a dolgot; a foglyok családjai tetemes pénzösszeget bocsátottak rendelkezésére és rögtön utnak indult, hogy a királynál orvoslást keressen. Nehány hét mulva kieszközölte Budán, hol a király épen tartózkodott, az itéletet, melyben a király keményen megdorgálja a hatalmaskodó lőcseieket és a várkapitányt, megparancsolja a foglyoknak azonnal való szabadon bocsáttatását és megtiltja nekik, hogy a jövőben ne merjenek iglói polgárt fogságba vetni, hanem ha valami panaszuk van valamely iglói polgár ellen, forduljanak az illetékes hatósághoz, az iglói városi tanácshoz. (Városi lvt. ered. okm).

Ezen budai út alkalmával Reuber hivatalos határjárást is eszközölt ki a királynál. Erre a czélra kiküldetett: a prépost részéről Keresztély kántorkanonok; továbbá Turk Péter, lőcsei bíró; Riszdorfer Jakab szász gróf; Wilkendorfi László; Henrik Péter, dunaveczi gróf, egy-

szersmind szepesi várgróf; Knobloch Miklós, szepesváraljai bíró; azután az odorini, balmari (leszkovjáni) és illésfalvai bírák, mint a XXIV. szász törvényszék ülnökei; végre a nemesség közül: Máriás fia, László; Miklós fia, Antal; János fia, Péter és László fia, Jakab Márkusfalváról. A királyi biztos Korponai István volt. (Kápt. ered. okm.). A botizi nemesek ezen határjárás alkalmával egyes erdőrészeket követeltek a maguk számára, melyek a botizi patak mellett és a Hunenberg mögött terültek el. Minthogy itt leginkább Brusznik falu földjeiről volt szó, Igló bírája, mint az egész iglói terület elöljárója lép fel, midőn írja: «mi, bíró és esküdtjei, az egész Ujváros nevében, melyet Iglónak is neveznek, összes polgárai, vendégei, népe és lakossága tudtával (civis, hospes, populus et inhabitatores).» Október 7-én kezdték meg a határjárást, melynél Igló városa a régi okmányok alapján ünnepélyesen visszahelyeztetett birtokába, bárhogyan erőlködtek a botizi nemesek, hogy legalább egy kis részét a birtoknak mentsék meg a maguk számára. Ily határjárás több napig tartott; mindenik fél számos kiséretével követte a királyi embert (homo regius), ki előre ment; a határlevelet Keresztély kanonok olvasta fel hangosan és a szerint állapitották meg a határokat.

Még a határjárás előtt (szeptember 8-án) erősittették meg az iglóiak összes szabadalmaikat és az erdőre vonatkozó kiváltságaikat Zsigmond király által, belátva azt, hogy annyi ellenség közé beékelve csak úgy tarthatják fen jogaikat, ha minél több okmány birtokában vannak, melyek ama jogaikat körülírják és megerősitik. Nem sokkal ezután Zsigmond király Lőcsére érkezik és itt ujra megerősiti Igló városának összes jogait, szabadalmait, erdei birtokát és régi határait és egyenesen a szász egyetemhez és a várgrófhoz intézi szavait, felszólitva őket, hogy vegyék Igló városát védelmökbe, mondván: «tudtúl

adjuk a szepesi várgrófnak és a becsületes XXIV város grófjának, hogy az iglóiak régi határaikban jogukat használhatják.» (Városi lvt. ered. okm.).

Ezen régi jogok és ujonnan szerzett kiváltságok alapján fejlődött Igló városa nagygyá és hatalmassá, úgy hogy bátran mondhatjuk, hogy akkor élte át fénykorát. Iglón kivül, ha más alapon is és más irányban, de szinte hatalmas fejlődésnek indultak a szepességi városok közül: Váralja, Olaszi, Leibicz, Ménhárd, Szombat, Felka, Poprád, Sztrázsa, Ruszkin, Durand, Mateócz, de kivált Béla; a többi szász «villák» csak tengődtek ezek mellett és lehet mondani, csak a gróf irgalmából éltek; hol kidőlt az egyik, mint pl. Tamásfalu, hol a másik (Leszkovján) próbálkozott a szász egyetembe belépni, de kötelezettségeinek már egyik sem volt képes megfelelni. Mindezeket a viszonyokat nagyon jól ismerte Ulaszló lengyel király, sokkal jobban, mint az akkori magyar intéző körök és azért jelölte ki épen a XIII szepesi várost zálognak, azokat a városokat, melyek akkortájt egész Felső-Magyarország és keleti Németország kereskedelmét kezökben tartották; ezáltal is közelebb akart jutni czéljához, mely Magyarország lehető gyengitésére irányúlt. El is érte czélját, mert a lengyel uralom alatt a XIII város, mely 1412-ben mind virágzó állapotban volt, egészen megsemmisült és a visszaváltáskor már csak rongyos faluk voltak.

A zálogösszeg 37000 öreg cseh garast, az az 155400 magyar aranyat tett ki (Schoenwisner, Not. Rei Num. p. 313), mely érték a mai pénzviszonyok szerint kerek egy millió forintot o. ér. tesz ki. S minthogy 1412-ben a XIII város — a mai pénzünkhez viszonyitva — 100,000 frtot volt köteles a lengyelnek fizetni, csak 10%-ot vett a derék lengyel barát!? De ez is csak papiron volt 10%, tényleg sokkal többet adóztak a városok, mert, a mint már emlitve volt, szedte a lengyel a várszolgálmányokat,

az urburát stb., melyekről a záloglevélben szó sem volt. Szép kamatozás volt a rendes területbér is, úgy hogy Mátyás az igazságos joggal mondhatta, hogy a kamaton felül beszedett összeg már régen kifizette az egész zálogösszeget! Szóval Ulaszló igen jó üzletet csinált, Zsigmond mohón kapott az aranyok után és a magyar főurak, midőn belátták, hogy rá vannak szedve, azzal vigasztalódtak, hogy nem sokára visszaváltják a városokat. Csakhogy ez a «nem sokára» 360 esztendeig tartott!? És ezt a könnyelmüen kiadott záloglevelet aláírta két főpap, néhány főúr és Zsigmond király rányomta legnagyobb pecsétjét!

1412 évi november hó 8-án irták alá a záloglevelet Zágrábban és 1413 évi január 1-én kezdődött a lengyel uralom Iglón is (pontosan: január 12-én.) A lengyel király mindjárt lengyel módra rendezte be a közigazgatást, a polgároknak ez sehogy sem tetszett ugyan, de minthogy ők is abban a reményben ringatták magukat, hogy nem sokára kiváltják őket, amikor uj kiváltságokkal fogják őket a szenvedésekért kárpótolni, beletörődtek. Sokan azonban nem tudtak az uj állapotokkal megbarátkozni és mindjárt a lengyel uralom kezdetén elköltöztek Iglóról; így: Hubits, Klinger, Stenguth, Repphun, Cybriny, Cifra, Székely, Fridricky, Gimes, Csaba, Oláh családok, melyeknek nagyobb része az alföldre, a többiek Lőcsére költöztek.

A lengyel uralom bekövetkeztével a kereskedelem, az ipar még egy ideig elébbi fejlettségének szinvonalán tartotta magát, de a tőkegyüjtés úgy Iglón mint a többi elzálogositott városban megszünt. Igló városát a szomszédok is ujra zaklatni kezdik. Igy már 1413-ban Reuber biró kénytelen panaszt emelni a botizi nemesek ellen, kik ujra erdőt és földet foglalnak és hogy panaszának foganatja legyen, a lengyel királyhoz fordúl, értésére adván, hogy sem adót, sem urburát nem képesek fizetni,

ha a szomszédok által birtokukban folytonosan háborgattatnak. Ulászló rögtön intézkedett és utasitotta Pétert, a szepesi grófot, hogy az iglóiakat védelmezze meg a botizi nemesek ellen, kik azzal védekeztek, hogy csak egy »kis határigazitás«-ról volt szó.

A Besteller-féle vállalat még mindig virágzott, de roppant sok erdőre volt szüksege. Minthogy a gócsi havasok vételéből nem lett semmi, az illésfalvaiakhoz fordultak az iglóiak, hogy a szükséges fát beszerezzék. Az okmányokból kitünik, hogy az iglóiak már 1412 előtt birták a Thurmberg egy részét, mely azelőtt egészen Illésfalvához tartozott. A Thurmberghez tartozó területnek határai voltak: a Hernád, Lesznicza, a Bujánpatak (a Csingova mögött), Matka bozsa, Gölnitz és Bélapatak. Ennek a területnek déli része és az erdő egész nyugati része tényleg már akkor volt az iglóiak birtokában, mert 1416-ban ezen erdőrészletek szabad használata végett Gáspár biró, Gaz Péter és Linkener Oswald a Károly-féle okmányra hivatkoznak és már akkor folynak tárgyalások a többi részek felett Hallgas Miklós illésfalvai biróval és Vladár Miklóssal. Világosan bizonyitja ezt egy 1467 évi okmány, mely így szól: »Mi Gáspár, jelenleg Illésfalva birája és esküdtjei: Schreiber János, Péter Gergely, Bér Válint és az egész község mindenkinek, kit illet, tudtára adjuk, hogy mi illésfalviak egyezkedtünk a tiszteletes iglóiakkal és odaigértük azt az erdőt, melyet *közösen birunk* (der da unser und ihr ist) és azt elzálogositjuk részünkről XII forintért magyar (arany) pénzben, mely összeget tőlük kaptuk. Azután elhatároztuk az iglói *urakkal,* hogy mig ezt az erdőrészt használják, fizetnek nekünk azért évenként VI forintot, ha pedig már nem fogják használni, visszafizetjük a XII forintot és visszavesszük a királyi adománylevelet. Továbbá elhatároztuk, hogy a Rothtannenbergről és a Thurmbergről szükségleteinkre szabadon

fát vághatunk, de abból eladni nekünk ne legyen szabad, különben el fogunk itéltetni. Kelt Lőcsén és a két okmányt (királyi adománylevelet és a záloglevelet) átadtuk Schreich Mártonnak, a lőcsei birónak.» Ebből az okmányból kitünik, hogy az illésfalviak a Thurmberg egész területéből már csak két hegygyel rendelkeznek ténylegesen, a többi már az iglóiak birtokában volt és a két hegy is már el volt zálogositva. De kitetszik az is, hogy az iglóiak 1467-ben már nem voltak képesek oly összeget előteremteni, hogy az egész erdőrészt véglegesen megvehették volna.

1419-ben Zsigmond király Iglón találkozik Ulászló lengyel királylyal. Ekkor ugyanis szó volt arról, hogy visszaváltják a magyarok a XIII várost. De Ulászló király oly roppant nagy összeget követelt, hogy félbeszakitották a tárgyalásokat, annál is inkább, mert a magyaroknak a törökök ellen kellett harczolniok. Iglón kinevezte Zsigmond a határbizottságot, mely a káptalan elnöklete alatt a következő férfiakból állott; Igló városát képviselte Gaz Péter főbiró és Stőr falusi biró, a nemeseket: László, Máriás fia és ennek fiai Benedek és János, azután Antal; János, Miklós fia; Szaniszló és Márk botizi nemesek, a megye részéről: Jób de Kásmárfalva fiai, Miklós és Gergely; Vikfalvi László, János de Eur, Kislomniczi János és János de Aranyos. A XXIV szász esküdtszék már nem létezett, tehát nem is volt képviselve, de a XIII. város grófja sem, jeléül annak, hogy *Iglót akkor már tényleg szabad királyi városnak vették.* Jellemző továbbá, hogy ebben a bizottságban egy lengyel sem volt. A XIII. várost ugyanis akkor tényleg még magyar birtoknak vették és csak későbben, a magyar királyság elgyengülése következtében rabolta el a lengyel a XIII várost egészen jogtalanul a magyar szent koronától; először csak csendben lappangva gyakorolta a felségi jogokat és midőn Magyar-

ország már képtelen volt jogait védelmezni, nyiltan csatolta azokat a lengyel birodalomhoz. Hogy a XIII város tényleg magyar birtok volt, mutatja az a körülmény is, hogy az elzálogositás után is a magyar koronát szolgálták és szolgálta azt a régi várszolgálmányok fejében a lublói starosta is, ki ez által a magyar királynak mintegy hübérese lett. Igy 1428-ban Gabrovi Zavissus starosta vezérlete alatt hősiesen harczolt a szepesi banderium Galambócznál, hol a starostával együtt mind elesett. Az elesettek között volt sok iglói polgárfiu is, kik a starostát a csatába kisérték.

Azalatt, mig a város fiai a csatatéren elvérzettek, itthon ismét megtámadták a jó szomszédok az iglói területet. 1428-ban ugyanis Putzko Jakab, István, János és Márton, teplicskai lakosok és márkusfalvai jobbágyok neki rontanak a szántóföldeknek és irgalmatlanúl pusztítják a vetéseket. Mátyás Reysch János és Ábrahám merényi lakosok az iglói bányapolgárok bányáit támadják meg, a munkásokat elkergetik és a vasérczet a Stangenbergről, Bindről és Altenbergről elszállitják és a saját kohóikba viszik. A zavadkai Jakab az erdőket pusztitja és János de Sváb, sarlókészitő, Schodi és Mylosch, teplicskai lakosok szenet égetnek az iglói erdőben. János, leszkovjáni lakos eltorlaszolja az utakat Igló felé és János, goltpachi (Kotterbachi) lakos felperzseli a polgárok zsindelyeit. Mindebből kitünik, hogy Igló a megyénél nem találta meg a kellő oltalmat és hogy némi alapja van ama nézetnek, hogy a nemesek nem szivesen látták a polgárok fejlődését és hogy nem igen bánták, ha továbbra is a lengyel járom alatt nyögnek.

De mindannak daczára, hogy a szegény várost minden oldalról megtámadták, nem csüggedtek el annak polgárai és uj jogok elnyerésével igyekeztek a város fejlődését biztositani. Mérlegelési joguk már volt és most annak alapján uj jogot, az árú-megállitási jogot akarták

megszerezni városuknak. Azért a város kihirdette az árú-megállitási rendszert, melynél fogva minden áru, mely Iglón keresztül szállittatott, elébb néhány napig az iglói polgároknak árúba bocsáttassék, megmérlegeltessék és csak azután eresztessék további útnak. Ez ellen a lőcseiek természetesen rögtön tiltakoztak, mert csak ők egyedül birták a Szepességen ezt a jogot; de ők sem voltak képesek okmányukban felmutatni, hogy ezt a jogot más város ne élvezhesse és azért Késmárkkal együtt Igló is is megtette a kellő lépéseket az illető jog elnyerésére. A király a felterjesztést áttette a megyéhez. A megye inditványára Zsigmond király 1434-ben egy bizottságot küldött ki, melynek elnöke Perényi János volt és mely Iglót és Késmárkot elmarasztalta. De Igló a bizottságnak eme határozatát nem fogadta el jogérvényesnek, hanem csak véleményadásnak tekintette és perutra igyekezett az egész ügyet terelni, a miért is a megyéhez felebbezett. A felebbezés elfogadtatott és csak idő kérdésének látszott, hogy Igló eléri czélját; de a lengyel garázdálkodás ebben a dologban is meghiusitotta a város tervét.

A mellett, hogy Igló anyagi érdekeit folytonosan szem előtt tartotta és védte, közigazgatási és törvénykezési tekintetben is igyekezett a szabad fejlődés utjára lépni, jól tudván, hogy csak jó közigazgatás és gyors igazságszolgáltatás biztosithatja a város jövőjét.

A szepesi szász egyetemnek közigazgatási és jogkiszolgáltatási rendszere, mint az idők folyamán létesült intézmeny a sok századon át nem volt egy és ugyanaz, hanem a viszonyokhoz képest változott és fejlődött. Volt idő, midőn csak a tekintélyesebb családok kezében volt az egész igazságszolgáltatás; csak V. István után állott be az önkormányzati jog, mely sok tekintetben nem a legszélesebb alapra volt fektetve. Eleintén egyedül Lőcsén volt a jogkiszolgáltatás foruma, az úgynevezett birák csak

az egyetem végrehajtói voltak az egyes kerületekben. Igló területén Ujfalu megalapitásával a szász intézmény csakhamar erős gyökeret vert és a községnek tekintélyesebb birája még 1280 előtt intézett el egyes kisebb jogi kérdéseket. Az új város rohamos fejlődése következtében az ügyek felszaporodtak, a biró egymagában már nem győzte a sok munkát, másrészt ellenőrzésről is kellett gondoskodni; ennélfogva XII esküdtet adtak mellé, kiket eleintén a polgárok összessége választott. A XIII. század vége felé elvették a birónak azt a jogát, hogy a szász egyetem bizottsági tagjait maga nevezze ki és az egész választási rendszert a helyi viszonyokhoz képest módosították. Iglón következő határozatot hoztak: Hogy az egész város képviselve legyen, városnegyedenként 6 férfiut választottak. Ez a 24 tagból álló külső tanács az eskü letétele után egy 12 tagból álló belső tanácsot választott és ennek szervezése után választotta a külső tanács a birót, de rendszerint nem a tanács tagjai közül, nehogy a tanács tagjainak rendes száma megbolygattassék. Ugy a biró, mint a külső és belső tanács tagjai évenként választattak. A külső tanács választotta a plébánust élethossziglan, valamint a biró beleegyezésével az egyetem bizottsági tagjait évenként. A város rendszabályzata a következőképen hangzik: »Also steht geschrieben von Arm unk Reich im Neudorf, dass ein Gelübd is geschehn mit wohlbedachtem Mute durch einigen Willen, der da gewesen is vor etzlichen Jahren, idem dass sie das Gelübd haben: wenn ihr Gericht — tisztujitás — oder ihr Pfarr frei wird, so sollen sie auserküren aus jedem Viertel 6 Mann und sollen die gehen in die Gerbkammer(!?), und auch ist zu bedenken, nach der Seele Seeligkeit zu geben ihr Gericht oder ihr Pfarr; dass das Niemand widerreden thut und wer das widerredet, der soll kein Recht haben zwischen uns. Auch wer da um ihr Gericht bittet, dem

soll man es eben nicht geben — tehát korteskedés tilos volt. Wenn die XXIV Mann einen Richter küren in der Gerbkammer, so sollen sie auch zwölf Burger zu sag ziehn, alle über den Richter zu steuern, dass das Dorf bei Rat bleib. Und wer sich der Derwählung wehrt, dass man von dem soll nehmen 10 Mark.«

Az ily módon rendezett tanács mind ama peres ügyek felett biráskodott, melyek a város területén előfordultak és nem látta szivesen, ha valaki felebbezett. Közigazgatási ügyekben is lassanként egészen lerázta Igló a szász egyetemet, minthogy ez fejlődésének utjában állott és az elzálogositás korában, a kisebb, magukkal tehetetlen szász falvakat kivéve, hol a régi szigorú központi rendszer továbbra is megmaradt, nem volt egyéb a szász egyetem, mint egy törvényszék (Schöppengericht), mely kétes esetekben tanácsokat osztogatott. Mert a városi tanács még élet és halálról is döntő javaslatot tett és csak ennek végrehajtását bizta az egyetem a várgrófra.

Igló városának birái ebben a korban a következők voltak:

1369-ben városi biró András Jakab és esküdtjei: Gáll, Vojkó, Salamon, Konrád, Koch.

1383-ban városi biró Kunch János, a falvak birája: Mátyás.

1384-ben Knoll János a főbiró.

1389-ben Knoll János a főbiró.

1393-ban Reuber a biró.

1394-ben volt a főbiró: Ungeraten János és XII esküdtjei: Revsig, Berthold, Kirsner, Sparsang, Gaz, Urisch, Leykob, Knoll, Altmann, Pleyveyer, Velenbachi Péter és Scherffel.

1395-ben és 1396-ban András a főbiró.

1397—1400 Knoll János a főbiró, a falvak birája Graumann, esküdt Wagner János. 1401-ben Seydel a bíró.

1404-ben Graumann András főbiró előtt osztozkodik Durner Péter, a XXIV birónak a grófja nővérével, kit Weygel képvisel.

1405 és 1406-ban Gaz Péter volt a biró.

1408-ban Besteller György a főbiró.

1410 és 1411-ben Knoll János a főbiró.

1412-ben Reuber Zsigmond a főbiró.

1413—1415-ben Stőr a főbiró, a falvak birája: Besteller György és esküdt Gaz Miklós.

1416-ban Hulboch Gáspár főbiró, a falvak birái: Gaz Péter és Lindner.

1417-ben Reuber Zsigmond a főbiró.

1418-ban Knoll János, 1419-ben Besteller György, 1420-ban Gaz Péter a főbiró, a falvak birája: Stőr Miklós.

1421-ben Schremchen Miklós, 1422-ben Besteller György a főbiró, a falvak birája Gaz.

1423 Besteller György a főbiró.

1424-ben Stehler György a főbiró és esküdtjei: Keresztély (a falvak birája), Arnold, Ambrus, Polner, Gerber, Jékus, Smit János, Laska Miklós, Bitrolff Bartha, Graff Miklós, Rót, Részeg, Habermann Miklós.

1425-ben Berthold Miklós a főbiró.

1426 és 1427-ben Ambrus a főbiró.

1428 és 1429-ben Habermann Miklós a főbiró.

1430-ban Arnold a főbiró.

1431 és 1432-ben Habermann Miklós a főbiró, a falvak birája: Abruthym.

A főbirák és a falvak birái közti viszony felderitése végett még következő jegyzőkönyvi kivonatot közlöm:

1422-ben Besteller György volt a főbiró, esküdtjei pedig: Polner Miklós, Gaz (a falvak birája), Smit János, Schuller Mátyás, Székely, Geberecht, Stockel Fülöp, Stockel János, Keresztély, Berthold Miklós és Arnold János.

Ha a falvak birája biráskodott, köteles volt azt a főbirónak bejelenteni. Igy irja Besteller: »Legelőször elismerte Gaz biró előttünk, hogy Fleischer Endrének gyermekei hozzá jöttek a ház vétele ügyében.« — »Mi Gaz biró és esküdtje Keresztély elismerjük, hogy Besteller György a mi biránk elénkbe jött Dorottyával, hitvestársával és a szabad harmadot egymásnak hagyományozták» (Az előregedett házastársak ugyanis, nehogy másnak terhére legyenek, kölcsönösen egymásnak hagyományozták a szabad harmadot. Ha az egyik fél meghalt, a gyermekek örökségéből mindenek előtt ezt a hagyományozott szabad harmadot kivették és ebből élt a hátramaradt özvegy; halála után ez is a gyermekekre szállt).

XI. Igló a huszita mozgalmak alatt.

Husz János, prágai egyetemi tanár és a cseh királyné volt gyóntatója, ki oly tanokat hirdetett, melyek a róm. kath. egyház által elfogadott s több mint ezer év által szentesitett és a pápai tekintély által megerősitett hitével ellenkeztek, a konstanczi zsinat elé idéztetik és minthogy itt az uralkodó egyház ellenében elfoglalt állásáról lemondani és tévtanait visszavonni nem akarta, a zsinat által halálra itéltetik. Máglyán szenvedett halálát a cseh nemzetiség felbujtogatására használták fel, mely nemsokára pusztító háborúra kelt. Zsigmond 1420. év elején Boroszlóban termett és bizván 80,000 főnyi seregében, a csehektől feltétlen engedelmességet követelt, mire ezek majd mind ellene mint a német császár ellen fellázadtak. Zsigmond Prága falai alatt nagy vereséget szenvedett, a prágai gyülés Zsigmondot trónvesztettnek nyilvánitotta és 1421 elején Zsigmond Ziska által Csehországból egészen kiszorittatott. A győzők Ulaszló királyt vagy öcscsét Vitold herczeget hivták meg a trónra, de az utóbbi a német lovagrend ellen harczolván, ideiglenesen Koributot herczeget küldötte helytartójáúl. A király most már belátta, hogyha Vitold a csehek közt megjelenik, országa elvesz, azért Ulaszlót akarta mindenkép kiengesztelni, mi 1423. évi márczius hóban Késmárkon megtörténvén, a lengyel visszahivta Koributot, sőt a husziták ellen 35000 főnyi segédhadat is igért. De Ulaszló nem váltotta be szavát, sőt Koributot egy

csőcselék haddal a husziták támogatására sietett. A huszita vidéki mozgalomból végre a lengyel király uszitására nagy nemzetiségi harcz lett, melyet a szlávság a mindinkább terjeszkedő németség és annak szövetségesei, a magyarok ellen folytatott. Már 1422-ben jelentik a német rend követei a rend főnökének: «etsi autem agmina illa se nominabant Hussitici, tamen plerumque conflata erant ex Bohemis, Moravis et *Polonis*» (königsbergi lvt.). Tehát a huszita csapatokban már akkor csehek, morvák és lengyelek voltak vegyest. A szlávság szövetséget kötött a németség ellen. Ennek a szövetségnek feje maga a lengyel király volt, főbb társai pedig: Koribut herczeg, Sándor orosz nagyherczeg, Niger Ábrahám s mások. A kik nem voltak hajlandók szép szerivel ebbe a szövetségbe belépni, azokra az elvadult, rabló huszitákat uszitották, kik fanatizálva a lengyel király nyilvános engedelmével a gazdag katholikus papbirtokokon tanyáznak; igy midőn Ratibor felé nyomúlnak, a lengyel király a ratibori herczegnek ultimatumot küld, hogy vagy lépjen ő is a nagy szláv szövetségbe, vagy ki lesz szolgáltatva a huszitáknak. A kétszinü lengyel király, ki egyfelöl Zsigmondnak segédcsapatokat igért a husziták ellen, másfelől a magyar főurakat és főpapokat csábitgatta, hogy lépjenek vele szövetségbe, megigérvén: «hogy minden váltság nélkül visszaadja a XIII elzálogositott várost, mihelyt vele a szlávság hatalmának kiterjesztése végett frigyet kötnek» (königsbergi levéltár).

Ebből világos, hogy az egész cseh-huszita mozgalom a szlavismus vészthozó kitörésévé fajult, mely a németek és mindenki ellen irányult, ki nem volt szláv. Igy sikerült az összetoborzott huszita csőcseléknek 1426. évi junius 16-án Aussignál 15000 szászt lemészárolni. Miután saját hazájukat is elpusztitották, a külföldön és különösen Magyarországban kezdtek rabolni, fosztogatni a lengyel

király parancsára. Igy 1428-ban, mig Zsigmond a török ellen harczolt, Pozsonytól Szakolczáig raboltak s pusztitottak; 1430 elején Velko vezérök 10,000 emberrel Nagy-Szombat körül dúlt tűzzel-vassal; 1431-ben Rozgonyi Miklós visszaszoritja őket Morvába, de 1432 juniusban ismét benyomúlnak és a Mátyusföldet pusztitják, de a Vágnál nagy vereséget szenvednek. Végül 1436-ban a Szepességen is megjelennek. 1433-ban elpusztitva Sziléziát, Lengyelországon át törnek a Szepességbe. S ide rontottak mind a kétszer a lengyel király beleegyezésével és engedelmével! Kitűnik ez a königsbergi levéltár okmányaiból. Ezek egyikében azt írja Konrád püspök a német lovagrend főmesterének, hogy «a sziléziai herczegek nagy szorultságban vannak, mert a nép, felbujtogatva a husziták által, a szláv mozgalomban résztvenni kényszerittetik és a husziták minden német községet irgalmatlanul elpusztitanak, úgy hogy kő nem maradt kövön, meggyilkolva a német lakosságot.» Bernhard herczeg azt írja, hogy «a husziták Lengyelországon keresztül vonulnak a Szepességre.» Egy másik herczeg írja, hogy «a husziták két órányira Krakkótól ütöttek tábort, mert a lengyel király megadta az engedélyt, hogy a lengyel földön szabadon átvonulhassanak.» Bedozich, az eretnekek főpapja pedig mondja, hogy «a lengyel király maga szövetséget ajánlott a huszitáknak, hogy a lengyel földön át szabadon mehessenek Magyarországba,» mihez Konrád püspök gúnyosan hozzá teszi: «woraus zu sehen, wie es der Kunig von Polland keigen unsern genedigen Herrn den römischen Kunig güt meint!» Sőt a lengyel király nemcsak türi, hogy a cseh csőcselék országán keresztül Magyarországba, nevezetesen a Szepességbe törjön, hanem még segiti őket, mert egy másik königsbergi okmány igy szól: «Heyrich és Safranecz, kik a *lengyel király kapitányai* Teschenben, mint huga vejének birtokán, szivesen fogadták a várban

az eretnekeket, kik ottan nyilvánosan toborzanak (a Szepesség ellen) és *a lengyel király minden lándzsáért 12 garast és teljes ellátást igért* s igy összetoborzottak a lengyelek 17000 embert, kiket a lengyel városok a király parancsára jól ellátnak és Krakkóból (hol a német polgárokat gyilkolják) *Szepességre* mennek!» Aláirás: Johannes Szolyn ewer genoden alleczeyt Capplan und williger Diner. (Königsbergi levéltár, VIII szekrény).

Tény tehát, hogy a husziták Lengyelországon át törtek a Szepességbe. Elébb Késmárkot és környékét pusztitották, mindenütt irtva a németet és magyart és pártfogásába véve a hozzájok csatlakozott tótokat, kiket, hogy a lakosság között a szakadás teljes legyen, az uj vallás felvételére kényszeritettek. S az történeti tény, hogy *a tót lakosság nehány év mulva ott hagyta a róm. kath. anyaszentegyházat, példát nyujtván az utókornak arra, menynyire veszélyes a róm. kath. egyházra nézve, a tót lakosságot politikával foglalkoztatni!* Pusztitó utjokban nemsokára Igló környékén is megjelentek a huszita csordák, hol a nyilt falvakat, melyeknek lakossága túlnyomólag német volt, irgalmatlanul kifosztották és elpusztitották, mig ellenben Káposztafalva és Csötörtökhely, hol mindég nagyobb számban voltak a tót lakosok, mint a németek, megkiméltettek vad dühöktől. Sőt e két hely volt kedvencz tartózkodási helyök, hol későbben közvetlen a községek mellett erőditéseket is emeltek, mert megbizhattak a fajrokonokban, kik szövetségök jeléül kitüzték a kelyhet a róm. kath. egyházakra és részt vettek az irtó háborúban, melynek első áldozatai a tót plébánusok lettek!

Iglóra nézve ez veszedelmes szomszédság volt, annál inkább, mert Igló lakosságának jó részét tótok képezték. A polgárok aggodalma nem volt alaptalan, mert a város tót lakossága — fájdalom — tényleg Magyarország ellenségeivel szövetkezett, ott hagyta a róm. kath. egyházat

és huszita lett; az is maradt, midőn a husziták csillaga már régen lejárt; huszita volt a reformaczió korában és a XVII. *század végén a huszitáktól vették el az iglói tót templomot* és adták vissza az eredeti birtokosnak, a róm. kath. egyháznak. (Iglói vis. prot., Hradszky). Igy megerősödve a tótok által elfoglalták a husziták a vastelepeket; a hámorokat és olvasztókat szintén birtokukba vették és fegyvereket gyártottak azokban. Hollópatak volt a főtanyájuk. Igló végre megemberelte magát; tudva azt, hogy a huszita sereg legnagyobb része lengyelekből áll és hogy hiába fordulna a lengyel királyhoz orvoslásért, s minthogy a magyar megyei sereg az elzálogositott részekbe nem jöhetett, a város maga zsoldosokat gyüjtött és megtámadta a huszitákat Hollópatakon, kiket sikerült a felső völgybe szoritani és az Okruhla Jama nevü erdőrészen irgalmatlanul megverni. Még mai napig is találunk e helyen lándzsahegyeket, baltákat, lánczos golyókat, buzogányt és sarkantyút. Már ebből az egy példából is látható, mily könnyen lehetett volna a huszita bajon segiteni, ha a magyar nem bizik a lengyel kétszinü barátságában. A Hollópatakról elüzött husziták visszahúzódnak a Gerava sziklahasadékjaiba, bevárva, mig Lengyelországból uj segédhad érkezik. De addig is elő-előtörnek és irtóztató kegyetlenséggel ölik le német és magyar áldozataikat, miről még ma is iszonyodva mesél a tót nép.

Hogy Igló városának a husziták ellen való erélyes fellépése a lengyelnek nem tetszett, természetes; mert hiszen a huszita sereg nagyobb része lengyel volt, sőt a vezérek közt is több lengyelt találunk. A Szepességen ugyanis a huszita vezérek voltak: Wyerzibiatha, Zavissus (lengyel), Wiaschovszki (lengyel), Vorniczek, Pukaló (lengyel, ez gyujtotta fel Lőcsét). Készültek is a husziták erősen, hogy Igló városát egy csapással tönkre tegyék. Sőt a

későbbi jelentéseket olvasva, melyeket a lovagrendi követek Boroszlóba és Thornba küldtek, önkéntelenül feltámad bennünk a gyanu, hogy Igló városának elpusztitása egyenesen a lengyel király parancsából határoztatott el, mert ez volt az egyedüli város, mely a lengyel király szövetségesei ellen támadólag mert fellépni. Máskülönben is tántoríthatatlanúl szolgálhatta Igló városa a magyar ügyet, a mi elég indok volt arra, hogy megsemmisitessék. Kitünik ez az Albert király által későbben adott okleveléből, mely egyebek közt azt mondja, hogy «*Igló a magyar ügynek a husziták ellenében a Szepességen nagy szolgálatot tett és azért borzasztóan lakolt,* miért is a nemes vitéz király szivesen megerősiti a város kiváltságait (Iglói lvt. ered. okm).

A viszonyok is kedveztek a huszita tervnek. A magyaroknak meggyült a bajuk a törökkel s igy nem igen gondoltak a szláv terjeszkedéssel; a vitéz szepesi csapat, mely Rozgony mellett oly hősiesen harczolt, az elzálogositás után már nem létezett. Magában a városban is már bent ült az ellenség a tót lakosság képében, a jobb családok egymás után kivándoroltak, Aruthym falusi bíró két éven át (1433 és 1434-ben) meg tudta akadályozni a bíróválasztást, minélfogva nem volt, ki a rend felett felügyeljen, a tett óvintézkedéseket hanyagúl hajtották végre, a bizalom megingott és a köznép azzal kecsegtette magát, hogy az általános fölbomlásban ő lesz a nyertes Hogy a tót lakosság tényleg a husztitákhoz szitott, bizonyitják a róm. kath. egyház panaszai, melyek az akkori időből igy hangzanak: ita ut in comitatibus Scepusiensis et de Sáros *plurimae* reperiantur *Parochiae,* in quibus jam de facto sub utraque specie communicatur.» (Wagner). Hogy ezekhez az iglói tótok is tartoztak, már fentebb emlitettük.

Minden el volt tehát készitve, hogy Igló városa a magyar ügyhez való hüségeért lakoljon. 1435-ben a Sze-

pességen aránylag nyugalom uralkodott, csak Káposztafalva és Csötörtökhely környékén volt mozgalmasabb az élet. A husziták itt pontositják össze erejöket, hogy Igló városára a halálos csapást rámérjék. S egyszerre csakugyan elterjedt egész Felső-Magyarországon a rémhír, hogy a husziták teljesen elpusztitották Igló városát és hogy a lakosság legnagyobb részét leméászárolták. A monda szerint vásár alkalmával lepték meg a husziták a semmi rosszat sejtő iglóiakat, a mi valószinü is, mert a prédára szomjuhozó ellenség nagyon jól tudta, hogy Iglón vásár alkalmával nagy kincsek halmozódnak fel. Még azt is hozzá teszi a monda, hogy a város árulásnak esett áldozatúl, a mennyiben a kegyetlen ellenség napok óta gyülekezett össze bent a városban, egyes hivei udvarán, kik azután a városba törő ellenséggel karöltve pusztitották a várost. Minthogy a husziták rendesen késő ősszel ki szoktak volt takarodni zsákmányukkal, a végzetes nap nem lehetett a Márton vásár napja; továbbá Deczember hónapban már Zsigmond királynál találjuk az iglói küldöttséget; az ilyen küldöttségnek kiállitása sok időbe és még több pénzbe került, úgy hogy mindenesetre több hónap mult el, mig az iglóiak rémületökből felocsúdtak és ujra összeszedhették magukat; igy tehát bizonyosnak vehetjük, hogy a város elpusztulása a nyári vásár alkalmával történt.

Az elpusztitott város siralmas képet mutatott. A város falai a tűz következtében szétrepedeztek, azokon belül pedig minden egy romhalmazzá lett, melynek közepéből a szentegyház kormos falazata és csonka tornyok meredeztek az égnek. A lakosság legnagyobb része legyilkolva, még az ártatlan gyermek sem kiméltetett meg az anyja méhében a fanatizált csordák által. Mily rettenetes gyilkolást vitt végbe a bosszútól lihegő tömeg, kitünik abból, hogy 1435 után egyszerre egészen más nevek fordulnak elő az iglói telekkönyvben, csak itt-ott elvétve találkozunk még

egy-egy régi család nevével. A 300 szász családból alig maradt meg 100 és ezeknek fejei is a telhetetlen ellenség által fogságba hurczoltattak, kikért azután váltságdij fejében rengeteg nagy összeget követeltek a husziták. De a megmaradt polgárság daczára az elviselhetetlennek látszó csapásnak nem esett most sem kétségbe. Közmegegyezéssel Stöckel Fülöpöt választották bírónak, ki nagy erélylyel fogott hozzá a város ujra feltámasztásához. Mindenekelőtt azon voltak, hogy a foglyokat kinzóik kezei közül kiszabaditsák; pénzzé tettek mindent, mi még fenmaradt, zálogba adtak mindent, minek még értéke volt; a polgárok felbontogatták titkos rejtekhelyeiket és utólsó kincsöket is a város javának áldozták. (Iglói lvt).

A városi jegyző irja: »Item do sein gefangen gewest von der Neustadt allein 105 Mark (Gold), dieselben sich gelöst haben; vor 365 Golden das is die Stadt noch schuldig gar des Goth Weib und seiner lieben Mutter«. A foglyokat tehát családjaik kiváltották, a város csak 365 aranyat adott a váltságdijhoz, melyet Goth feleségétől kölcsön vett. Az egész váltságdij több mint 40000 frtot tett ki, miből kitetszik, hogy a husziták nagyon jól voltak értesülve és nem becsülték túl a város fizetőképességét. A foglyok haza kerültek s azokkal együtt az éhező köznép is kezdett hazaszállingózni, mely, látva, hogy a huszita kenyeret nem ád, rabolni való pedig már nincs sehol, szintén visszakerült és meghunyászkodott régi, életben maradt ura előtt, ki kegyelmet gyakorolt rajta és ujból befogadta a város kötelékébe.

Igló városa a szenvedett csapáson okult és látva, hogy magára van hagyatva, nehogy a jövőben ujra oly rettenetes pusztitásnak ki legyen téve, alkuba lépett a huszita vezérekkel, hogy vértől kisért rettenetes kincsszomjukat valami módon kielégitse és ujabb bajnak elejét vegye. Hosszu tárgyalások után megállapodtak abban,

hogy Igló városa évenként 83 aranyat fizet a huszitáknak; ezek viszont kötelezték magukat, hogy addig, mig a város kötelezettségének eleget tesz, nem bántják. »Auch haben sie gelobt, dass sie nicht mehr geprannt haben in derselben stadt vor LXXXVII aureos« — irja a városi jegyző.

A közveszély egyesitette ugyan a polgárokat és ezek uj munkához, uj alkotásokhoz fogtak, de mindennek daczára nem lettek volna képesek a régi uton haladni és a város régi fényét és hirnevét csak némileg is helyre állitani, ha két körülmény nem játszik közre. Az egyik az, hogy 1436 évben a husziták ujra betörnek a Szepességbe; ennélfogva a falvak lakosai, kik még szász joggal birtak s csak némiképen is fedezhették az annak igénybe vételéhez szükséges költségeket, tudva azt, hogy Igló városában az évi bér fejében a husziták részéről nem lesz bántódásuk, ide költöztek, szaporitva és erősbitve ez által a város lakosságát s munkaképességét. A másik körülmény, mely nem engedte a várost végképen elsülyedni, a polgárság régi szivóssága, melynél fogva a legnagyobb csapások daczára sem mondanak le régi jogaikról és kiváltságaikról, jól tudva azt, hogy egyedül azok alapján indithatják ujra városukat fejlődésnek, virágzásnak. Ezért már 1435-ben ott találjuk az iglói küldöttséget Budán a magyar királynál; innen az udvarral együtt Tatára ment és mindaddig nem tágitott, mig a város részére ki nem eszközölte a teljes szabadságlevelet, melyet 1435 deczember 6-án meg is kapott. A küldöttség, melynek tagjai Halbschuh Erasmus és Ungerathen János voltak, épen karácsony estéjén érkezett vissza Iglóra: a lakosság nagy örömmel fogadta a szabadságlevelet, mely a várost továbbra is a szeretett magyar házához füzte, mert 1435-ben a lengyelnek a zálogösszeg beszedésén kivül semmi közbeszólási joga még nem volt szepesi ügyekben. (Iglói lvt. eredeti okmánya).

Az értékes okmány mindenek előtt konstatálja a városnak a husziták által való elpusztitását. Megadja a városnak a bányajogot, intelmül arra, hogy a bányamivelés által heverhetik ki legjobban a lakosok az őket ért csapást. Felsorolja az ércznemeket: az ezüstöt, a higanyt, a rezet, az aczélt és a vasat, melyeknek kiaknázására szabadalmat nyernek az iglóiak. Hogy a kereskedelem ujra felvirágozzék, megadja a városnak a mérlegjogot és az iglói piacznak szabadalmakat ad, különösen a réz, aczél, vas, viasz, faggyú, ólom és gabona, mint beviteli czikkeknek határtalan mennyiségben való elárusitására kivéve a posztót, mely csak könnyü szekérrel hozható be, de az is a városban mérlegelhető. «Mázsás szekér» szintén megfordultak Igló piaczán. A heti vásárokat, valamint a négy országos vásárt ujra megerősiti. Az iglói kereskedő nem fizet sem harminczadot, sem másféle vámot. Továbbá adományozza a városnak a szabad biráskodás jogát, hozzátéve, hogy az iglói polgár szabadon járhat kül- és belföldre üzleteinek lebonyolitása végett. *A magánosoktól vett erdőrészeket* szabadon használhatják az iglóiak, de itt is úgy, mint különösen a királyi erdőkben elsőbbségi joga van a bányászatnak. (Iglói lvt. ered. okm.)

Ezen jogok birtokában hozzálát a polgárság a város ujra alapitásához. A romba dőlt házakat ujra felépítik, de legnagyobb részét csak fából; a templom épitéséhez is hozzáfogtak, de akárhogyan iparkodnak, nem képesek azt többé régi diszében helyreállitani; a lengyel starosta, kihez folyamodnak, elutasitja őket és nem enged el semmit a területadóból a templom felépitésének czéljaira. Ennélfogva meghagyják a régi oldalfalakat és a csonka oszlopokra lapos boltozatot épitenek. A régi faragott kövek egy részét felhasználják, de ezekből is sok sok heverőben maradt; örültek, hogy fedél alá hozhatták a templomot. Ezek-

ből a szépen faragott kövekből még 1870-ben is hevert egy nehány a padok alatt, egy-kettőt fel is használtak, igy a szentelt vizmedenczét, egy müvésziesen faragott kőkeresztkutalapzatot stb. A többi remek épület nem épült fel többé ujra és csak a régi okmányokban maradt meg nyomuk, hol többször történik czélzás a csinos erkélyes középületekre, a tornyos városházára, melyek a huszita pusztitásnak áldozatul estek és melyek bizonyságot tesznek arról, hogy Igló 1435-ig Magyarország szebb városaihoz tartozott.

Zsigmond király 1436. év elején a huszitákkal egyezséget kötött, miáltal a viszályoknak egy időre véget vetett. Az egyezségben kikötött feltételeket Zsigmond junius 7-én Iglón ujra esküvel fogadta és egyéb kivánságaikat is teljesiteni igérte, de igéretét be nem váltván, a huszíták a király végső napjaiban ismét villongani kezdének. Iglón való akkori tartózkodása alatt ujra kezdett tárgyalni a lengyel királylyal, hogy a XIII szepesi várost visszaváltsa. A magyarok pontosan kiszámitották a lengyeleknek, hogy a XIII szepesi város a kikötött területbéren túl már annyit fizetett a lengyelnek, hogy az egész zálogösszeg már dúsan meg van téritve; mindazáltal készek valának a zálogösszeget is megtériteni; de mihelyt végleges döntésre került a dolog, a lengyelek a zálogösszegen felül még oly nagy követeléseket támasztottak, hogy a tárgyalásokat abban kellett hagyniok a magyaroknak.

Alig távozott el Zsigmond király Iglóról, a botizi és márkusfalvai nemesek abban a hitben, hogy az elgyengült várossal szemben könnyebben fog nekik sikerülni régi jogigényeiket keresztülvinni, ujra megtámadták a várost. A viszályt egy a király parancsára összeült bizottság intézte el, melynek tagjai voltak: Korotnoki Lengyel Péter, Szentandrássi Tóth János, továbbá Urbánföldi Jánosnak fia, János, Bikfalvi Imre, Polyánkfalvi László, Jamniki Balázs, Stepánfalvy gróf, Scherffel Miklós de Föl-

szék (Hozelecz), Aranyos Jodók és körtvélyesi Szakál Péter (Iglói lvt.). Ennek a bizottságnak összeállitásából először is világos az, hogy a határkérdésekben a lengyel még nem gyakorolt befolyást, másodszor pedig kitünik, hogy *kizárólag a régi őrcsapat maradványai tanácskoztak ez ügyben, hogy még 1536-ban is tudták, hogy Bruznik és Stoyán a várispánság megalkotása előtt is őrcsapati terület volt.* Mindegyik fél okmányokkal igyekezett álláspontját védeni, de a bizottság a nagy okmányhalmazatban nem volt képes eligazodni. A márkusfalviak, hogy állitásukat argumentummal is támogassák, 1437-ben ujra betörnek az iglói területre. Keresztély, csúfnéven »hasacska« (Beuchel), mátyásfalvai lakos megtámadja szolgáival Petzhold vasbányáit, elégeti az aknákat, betömeti a tárnákat és elüzi a bányamunkásokat. Petzhold elődje, mint Máriássy-féle soltész 1290-ben megalapitja Merényt, de utódai Iglóra költöznek, a miért a merényiek folyton haragusznak a Petzhold családra és 1437-ben boszut állanak rajta. Keresztély fia, János, ki Merényben lakott, továbbá Arnold János, Kremp Mátyás, Mátyás György, Szaniszló de Márkusfalva, László és János de Márkusfalva felgyujtják a Hainengrundban az iglói erdőt és a Schwarzenbergen felhalmozott tüzelő fát és egészen elpusztitják a szomszédos fiatal erdőt. Nikondey László, a város birája, Szél Péternek fia, Pál és Erasmus (Halbschuh) panaszt emelnek a káptalan előtt, hogy a márkusfalvai nemesek erőszakkal foglalták el a Kriegsseifen nevü erdőt és a hires vasbányákat a Schwarzwaldban és az Eisenbach mentén, halállal fenyegetve minden iglóit, ki ezentúl arra menni merészkednék. (Iglói lvt. ered. okm.) A magyar király meghagyja ugyan a szepesi várgrófnak, hogy addig is, mig a per végleges elintézését nyer, védelmezze az iglói polgárokat e nemesek tulkapásai ellen, de az annyira el volt foglalva a várközségekkel, melyekben az ujonnan letelepedett

tótok annyira követelően léptek fel a régi lakosság ellenében, hogy fegyverrel kellett rendet csinálni, hogy Igló városának nem volt képes védelmet nyujtani. Végre 1438-ban Albert király erélyesebben lép fel a támadók ellen; szemére veti a nemeseknek, hogy épen annak a a városnak pusztulásán fáradoznak, mely a husziták ellenében oly hősies ellenállást fejtett ki és ezért oly sokat szenvedett. Ezen királyi leirat következtében a nyugalom rövid időre helyre is állott.

Albert király, ki jó indulattal viseltetett az iglóiak iránt és a husziták ellen kivívott érdemeiket teljesen elismerte, korán elhalt. Halála után nagy fordulat állott be a szláv ügyben. A husziták ugyanis megszünvén a fajharcz zászlóvivői lenni, Erzsébet, özvegy királyasszony pártjára állottak és cserben hagyták egykori pártfogójukat, a lengyel királyt, Ulaszlót, kit a magyar rendek 1440 jul. 17-én Fejérvárt magyar királynak koronáztak. Az iglóiak a boroszlóiakkal való üzleti összeköttetésök révén neszét vették a husziták alkudozásainak és ezekről a lengyel királyt nemcsak értesitették, hanem határozottan Ulaszló pártjára állottak, több óltalmat remélvén hatalmas uruktól, mint egy gyönge asszonytól és fiától, a kis csecsemő Lászlótól. Ulaszló király *hálásan elismeri, hogy Igló városa mind elejétől fogva az ő érdekében működött s hogy ügyében sikerrel járt el, a miért a város összes szabadalmait megerősiti.* (Iglói lvt. ered. okm). Ebből egyszersmind azt is látjuk, hogy Igló 1440-ben még nagy tekintélynek örvendett és nem csekély befolyást gyakorolt országos dolgokban is.

Ulaszló király 1440. évi deczember hó elején Késmárkról elindulva, nagy és fényes kisérettel bevonul Igló városába, mely már akkor ujonnan fel volt épülve. A város nagy ünnepélyességgel fogadja a királyt, kinél számtalan küldöttség tiszteleg, részint, hogy az uj király előtt hódo-

latukat fejezzék ki, részint hogy uj kiváltságokat eszközöljenek ki nála vagy legalább a régieket megerősittessék. Igy kapja meg decz. 8-án Késmárk városa azt a jogot, hogy egész Lengyelországban szabadon kereskedhessék; Podolin pedig az árúmegállitási joggal tüntettetett ki a király által. Ugyancsak itt rendezte a király a szepesi szász egyetem szabadalmait és megparancsolta, hogy a XXIV szepesi város egyesüljön és ismerje el Késmárkot fővárosnak. De a XI el nem zálogositott község, különösen Káposztafalu, hol a lakosság legnagyobb része tót és huszita volt s igy nem igen törődött már a szász joggal, nem volt hajlandó egyesülni.

A huszitáknak, ennek a mozgósitott államnak, sehogy sem tetszett, hogy Ulaszló király erélyesen lépett fel garázdálkodásaik ellen és ujra kiütött a polgárháború. Giskra cseh vezér egy polgár árulása következtében Késmárkot kézre keritette, Perényi János seregét visszaverte és Ulászló hivei között nagy pusztitásokat vitt végbe, melyekből Iglónak is kijutott a maga része.

Eközben más viszontagságon is ment keresztül Igló városa. Az 1441-diki földrengés alkalmával ujra bedőlt Mária templomának boltozata és a márkusfalvai nemesek ujra bolygatták a határkérdést. A márkusfalvai és teplicskai nemesek alattvalói a vaspataki vasbányákra törnek, betömik az aknákat és tárnákat, az épületeket felperzselik és a Gölnitz mentén fekvő Besteller-féle vashámorokat egészen tönkre teszik. A város bírája, Nikodey ismételve panaszt emel a káptalannál a nemesek ellen; Ulaszló pártfogásába veszi az iglóiakat, szigorúan megparancsolván a nemeseknek, hogy az iglóiakat békében hagyják, és utasitja a várgrófot, hogy az ügyet vizsgálja meg és a vizsgálat eredményéről tegyen neki jelentést. (Iglói lvt). 1442-ben a csepánfalvai nemesek ujra elfogják Geruss Miklóst, iglói kereskedőt, ki árúival az alföldre igyekezett, megvámolják

és minthogy ellenszegül, visszatartják szekereinek egy részét. Az ezen erőszakoskodás miatt emelt panaszra összeült a szepesi várban a törvényszék, melynek tagjai voltak: Szentkirály Zsigmond és Buzlow Miklós, szepesi alkapitányok, továbbá Kiss Jakab, iglói jegyző és a judex nobilium. A megindult tanácskozásból kitünt, hogy Máriassyéknak az 1350-ki okmány alapján jogukban áll ugyan hídvámot szedni, de nincs joguk az árút visszatartani és azt megsarczolni. Végre Zápolya Imre közbevetette magát és az ügy békésen intéztetett el. (Máriássy-féle és iglói lvt).

Alig nyert ez az ügy elintézést, máris a merényiekkel gyült meg a baja Igló városának. Gáspár Konrád, Leen Péter és Srawdloff Jodók, merényi lakosok ugyanis megrontják az iglói erdőket, felgyujtják a hámorokat és szétrombolják a kohókat. Erre Ulaszló ismét sürgeti az iglóiak védelmét, sőt megengedi, hogy iglói polgár akár mikor szabadon járhat be a királyhoz panaszának vagy kivánságának előterjesztése végett. (Iglói lvt. ered. okm).

1443-ban Rozgonyi Simon, egri érseknek hadai Igló városának kapui előtt tábort ütnek, hová augusztus hó utólsó napjaiban Giskra is megérkezik, hogy azzal fegyverszünetre lépjen. A fegyverszünetet két évre kötötték meg; ennek értelmében a csehek szabadon szedhették a «hold» nevü adót nemestől és nem nemestől egyaránt, de a tizedet kötelesek a plébánusoknak visszaadni. Az iglói tanácskozásokban részt vettek Rozgonyin kivül: Palóczy László főajtónálló, Pelsőczy István, Szécsény László nógrádi főispán, Homonay János, Czudar Jakab, Bebek László, Nagy Mihály László, Zerkei György, Tornay Silvester, Perényi László és Sebesi István. A tulajdonképeni tanácskozás szeptember elsején kezdődött, midőn Rozgonyi a táborba érkezett és 14 napig tartott. A pontozatokat a káptalanban írásba foglalták és mind két fél személyes felelősséget vállalt azok megtartásáért. Minthogy Giskra írni nem

tudott, két lőcsei polgár: Heydenreich Keresztély és Villáufi Frize János írták alá helyette a két példányban kiállitott szerződést. De Giskra azután sem szűnt meg Ulaszló hivei ellen folytatni a háborúskodást.

Ulaszló király nemsokára a törökök elleni háborúban Várna mellett elesett 1444 november 10-én és ezzel Igló városa is elvesztette lehet mondani utólsó hű pártfogóját. A királyát-vesztette országban ismét kitört a fejetlenség, melyet csakhamar Iglónak is meg kellett éreznie. A lőcseiek ismét vérszemet kaptak és minden uton-módon igyekeztek Iglónak ártani. Az iglóiak, csak hogy békében élhessenek, végképen lemondtak az árúmegállitási jogról és egyedül kereskedelmöket akarták biztositani. E végett kieszközölték, hogy a káptalan 1454-ben ismét kiállitotta Igló részére a vásárjogról szóló királyi leveleket, de Lőcse azokat el nem ismerte és minden eszközt felhasznált, hogy Igló kereskedelmét megbénitsa; a kereskedőket, kik az iglói vásárra mentek, minden uton-módon zaklatta; az iglói kereskedőket fogságba ejtette és a megmért iglói árút ujra megvámolták. Az 1457., 1458. és 1459-ik években alig lehetett Iglón vásárt tartani s kivált a hetivásár volt folytonosan veszélyeztetve, annál inkább, mivel a lengyel király nem engedte meg az iglóiaknak, hogy a városi falakat ujra felépitsék. Végre 1459-ben Mátyás király ujra megerősitette az iglóiak vásárjogát és szigoruan megtiltotta a lőcseieknek, hogy a jövőben az iglóiakat bántalmazzák, minek természetesen foganatja is volt. (Iglói lvt. ered. okm).

Mátyás király trónraléptе után azonnal hozzáfogott a cseh rablók kiirtásához, de a szükséges pénz- és haderő hiányában és az ország ellenségeinek több oldalról való fenyegetése miatt csak hosszu évek során irthatta ki végképen. 1462. év elején Giskra Richnót, Szepesvárát és Késmárkot is elveszitette és kénytelen volt magát Mátyás

királynak megadni, mire a Szepesség megszabadult a kellemetlen vendégektől. Mátyás király Kázmérral, lengyel királylyal háborúba keveredvén, ez utóbbi arra kényszeritette az elzálogositott szepesi városokat, hogy tüntetőleg Magyarország ellen harczoljanak, mire Zápolya a XIII várost elpusztitotta, hogy ezáltal is gyengitse a lengyel király gazdag jövedelmét, melyet e városoktól húzott. Az iglóiak kettős sarczot voltak kénytelenek fizetni, egyrészről a lengyelnek, másrészről Zápolyának, minek folytán nagyon szorult helyzetbe jutottak. Már Zápolya támadása előtt is erősen megfogyott volt adóképességök, elannyira, hogy már területbér fejében is sokkal kevesebbet fizettek, mint 1412-ben, minthogy a földek nagyobb része parlagon hevert és a háztelkek üresen állottak. A lengyel, hogy magát a vesztességért kárpótolja, a mellékadókat és várszolgálmányokat nagyobbitotta, mi által az adóalap még inkább gyengült. Igló városa szorult helyzetében kénytelen volt a szabó-, csizmadia-, varga- és posztóbódékat örök áron eladni; az iparosok nagyobb részt vándorbotot ragadtak, minthogy a város nem volt képes őket a lengyel starosta követelései ellenében megvédelmezni, ki úgy bánt velök, mintha várjobbágyok volnának, kik a vár urának keresetök felét voltak kénytelenek kiszolgáltatni. A starosta zsarolásai miatt a lengyel királynál tett panaszok mind nem használtak. A király kiadta ugyan a parancsot, hogy «a városok ennyi meg ennyi forintot fizetnek és ezenkivül nem szabad tőlük akármilyen czimen más adót szedni» és a starosta hűségesen be is szedte a szász városoktól a király által megszabott összeget, de ezzel meg nem elégedett, hanem követelte a hajdani várföldek után is a bérösszeget és a várszolgálmányokat.

A lengyel ezen zsarolásai következtében a többi szász várossal együtt Igló is lassanként a tönk szélére jutott, de 1471-ben volt még annyi ereje, hogy Mátyás királyt

A PROVINCZIA HÁZ. Schmidt, Igló.

a város «romjai között» fogadhatta. De akárhogyan iparkodtak az iglóiak, hogy a királyt és kiséretét illendően fogadják, a vendégek egy része mégis kénytelen volt a piaczon sátrak alatt tanyázni; pedig ez alkalommal is diszes küldöttségek fordultak meg a városban. Mátyás, az igazságos Iglón nehány nagyobb ügyben törvényt tartott és több főúrnak birtokot adományozott; igy Puky Ferencz kamarás itt kapja a veszprémi Bicsey-féle uradalmat; a Szirmay és Lengyel családok kiváltságait a királyi kegyelem itt bőviti Iglón. Ez alkalommal megnézte Mátyás király a bányákat is, a széthányt kohókat s a felperzselt hámorokat s ezek, valamint a szétrepedezett városi falak és elmocsárosodott sánczárkok szomorusággal töltötték el szívét. Nem is szeretett sokat időzni a szomorú kinézésü városban, hanem kiment a szabadba, a zöld erdőbe, mely tavaszi díszben pompázott, mert Krisztus urunk mennybemenetelének napja körül tartózkodott a nagy király Iglón; leginkább szeretett a gölniczi völgy vadonjaiban tartózkodni és az iglói «Királyhegy» mindenesetre Mátyásnak köszöni nevét. Innen feljebb ment és a Gölnicz patak forrásainál, hol még ma is a magas sziklatorony áll, megvendégelte fényes kiséretét. Itt tartózkodásának emlékére egy a király által fogalmazott latin mondatot véstek a sziklába és a hol a sátra állott, azon a helyen a királynak asztalul szolgált kőbe tányért, kést és villát véstek. (Drezdai levéltár Fr. A. II. sec. gen.). A városban a király az akkori divat szerint a városházán lakott. (A mostani XVI. takarékp. házában).

Az 1474-ik évben február 21-én Ófaluban kötött béke alkalmával szóba került a szepesi városok visszaváltása is, de most is abban maradtak az alkudozások, mert a magyarok nem voltak hajlandók a már értéktelenné vált birtokért oly nagy váltságösszeget fizetni, a milyet a lengyel követelt és a XIII város továbbra is a lengyel birtokában

maradt, a ki egyedül volt még képes az elszegényedett városok polgáraitól a maga jutalékát kipréselni. Mátyás király nem tehetett egyebet, mint hogy az iglóiaknak összes birtokait és szabadalmait örök időkre megerősitette 1475-ben. (Iglói lvt. ered. okmány).

Az 1473-ki szárazság következtében beállott éhinség által megtizedelt lakosság (szepesi krónika) már alig volt képes kötelezettségeinek a lengyellel szemben eleget tenni. Ennek folytán a lengyel starosta a róm. kath. plébánusoknál keresett kárpótlást, kiknél még észlelhető volt egy kis jólét. Kmitha Péter starosta ugyanis követeli az iglói plébánustól, Györgytől, hogy a matheóczi és felkai plébánusokkal együtt teleltessék ki Lubló várának összes marháját. Az iglói plébánus nem volt hajlandó a starosta kivánságának eleget tenni, sőt intette őt arra, hogy a szegény zaklatott népet emberségesebb bánásmódban részesitse. Erre Kmitha emberei: Deutsch Márton, Gnober Mátyás, Ronkoczai Mátyás és Dlugoss Szaniszló rátörnek a plébániára, elhajtják a lovakat és a marhát, magukkal viszik a takarmányt és a tiltakozó plébánust kegyetlenül elverik. (Wagner). Mig ez a polgárok tudomására jön, a szabadalmazott lengyel rablók már messzire jártak zsákmányukkal. Ez a kegyetlen bánásmód annyira felbőszitette mind a XIII városnak a polgárait, hogy valóságos zendülés támadt közöttük. Erre Kmitha megijedt és egy nagyhangú levélben szentül igéri, hogy ezentúl bántódásuk nem lészen és hogy még a lublói vár falainál sem fognak többé dolgozni (iglói lvt.). A szegény jámbor nép belenyugodott és tovább fizetett. Kmithát 1778-ban magyar részről egyházi átokkal sujtották, mire az rablott jószágával visszavonult lengyel birtokára.

A lengyel garázdálkodás folytán a lakosság száma mindinkább fogyott, sok család kivándorolt, még több teljesen tönkrement a hosszú szenvedés súlya alatt. Igy

az egykor gazdag Hufnagel család iglói ágának utólsó sarja 1483-ban megőrült és a letónkői karthausi zárdába vitetett, hol egy czellába bezárva még 18 évig kinlódott. (Szepesi krónika). Az iparosok tengődtek; egyes iparágak, melyek azelőtt 50 évvel teljes virágzásnak örvendtek, egészen tönkre mentek és csak a harangöntés mesterségéről találunk még némi nyomokat; Wagner János az egyedüli harangöntő, ki akkortájban öntötte a bártfai nagy harangot, de ehhez is maguk a bártfaiak Lőcséig hozták az anyagot, melyet Wagner azután Iglóra vitt és itt öntötte a harangot 3 frt árán; a mesternek már nem volt elegendő készpénze az anyag beszerzésére. (Poprádi krónika). A hajdani nagy bányaipar is egészen pangott, úgy hogy az iglóiaknak már nem volt szükségök az illésfalvai erdőkre. Ebben a sanyarú időszakban, melyben mindenki a városból menekülni igyekezett, ritkán akadt egy-egy mesterember, ki a városban letelepedett volna. Ha itt-ott le is telepedett egyik vagy másik, úgy az, hogy több tekintélye legyen, a lőcsei vagy kassai czéhbe állott be mint czéhmester. és bár ez a város engedelmével történt és bár a város maga szabta meg az egyes áruczikkek árát, a független iparosok nem sokat törődtek a város rendeleteivel és tilalmával, hanem mindinkább teljesen függetlenekké igyekeztek magukat tenni a várostól és azon voltak, hogy mielőbb a czéhrendszert honositsák meg maguk között. (Iglói lvt. jegyzőkönyve).

XII. A lengyel kor.

1. A lengyel kormányzás.

A XV. század vége felé a politikai sulypont Magyarországon a szepesi várba esett, hol a hatalmas Szapolyai István székelt. Mint dúsan jövedelmező temérdek birtoknak ura és mint az ország nádora nagy hatalomra és tekintélyre tett szert, úgy hogy országos ügyekben, királyválasztásnál az ő szava volt a döntő. Mátyásnak, az igazságosnak 1490 április 6-án bekövetkezett halálának hirére az oligarchák oly királyt szándékoztak választani, kinek üstökét markokban tarthassák és minthogy az 1490. évi május 17-re Rákoson összegyült királyválasztó országgyülés a sok trónigénylő közül nem tudott választani királyt, a gyülés abban állapodott meg, hogy a kit Szapolyai István Bécsben javasol, azt mindnyájan kötelesek királynak elfogadni. A követségnek Bécsbe érkezése hirére a nagyravágyó oligarcha János kis fiát férfimagasságra fölemelvén, igy szólott: »Volnál fiam már ekkora, most magyar királylyá tennélek«, azután a követeknek kijelenté, hogy Corvin nem csak születése miatt, de egyéb okoknál fogva sem lehet király; csak Ulaszlótól várhatja az ország a maga javát és ő, ha magára is hagyatnék, mégis Ulászlóra szavazna. Igy szólt az Ulászló által az elzálogositott szepesi városok odaigérésével megvesztegetett Szapolyay, ki jól tudta ugyan, hogy a lengyel a XIII szepesi várost már Lengyelországhoz tarto-

zóknak tekinti (»qui ad regnum nostrum Poloniae accesserant et *incorporati* sunt« — iglói lvt. ered. okm.) és nem igen ereszti körmei közül, de azért mégis a lengyel király barátságát kereste abban a reményben, hogy annak a révén érheti el legkönnyebben és leghamarább czélját, mely abban találta tetőpontját, hogy fiát, Jánost magyar királylyá választassa.

A magyar főurak már május hóban tanácskoztak Ulászlóval Késmárkon és miután itt hosszas alkudozások után mindenki megkapta a maga konczát, Ulászló 1490-ben május 4-én Késmárkról Iglóra jött. (Wagner). A lengyel király Rozgonyi, Perényi és számos lengyel kiséretében érkezett Iglóra, hol a krakkói püspök s egyszersmind Igló plébánusa nagy diszebéddel várta a fényes társaságot a plébánián; innen azután Szepes-Váraljára vonult a társaság Szapolyaihoz. Igló városa ez alkalommal már nem azt a szerepet játszotta, mint régente Zsigmond korában, a midőn ily királylátogatás alkalmával maga a város fogadta az illustris vendéget, a tanács megvendégelte és a város birája a király oldalán ült — most a város polgársága csak tétlen nézője volt a bevonulásnak, a városi tanács nem tisztelgett a magas vendégnél, mert hiszen nem a város vendége volt tulajdonképen, hanem éppen a város zsarnokának, a hatalmas Szapolyainak szólott a látogatás. A város nem úszott örömárban, hanem kétségbeesve állapota felett aggódva várta a jövendőket s alig vonult el a diszes csapat, polgársága munkához fogott, hogy az utolsó sarczhoz hiányzó 500 frtot előteremtse.

A szepesi várban folytatott alkudozások végül azt eredményezték, hogy Ulászló az 1490-ki országgyülésen jul. 15-én megválasztott királynak kiáltatott ki. A Szapolyai közbejöttével megállapitott, a királyi hatalmat igen megszoritó választási feltételeket Ulászló szept. 18-án Szé-

kesfehérvárott végleg megerősitette. Ulászló, ki tunyaságában »dobzse« kedvencz szavával kivánta az államgépet igazgatni, összes idejét vadászatra és egyéb kedvtöltésekre pazarolta el, az oligarchák féktelenkedéseivel pedig nem gondolt. A gyenge magyar király nem volt képes az elzálogositott várost védelmezni· s igy a lengyel starosta kénye-kedve szerint zsarolta a XIII szepesi várost, melyeknek polgárai összes keresetöket pénzben és terményekben voltak kénytelenek neki kiszolgáltatni, úgyhogy ezen lengyel kormányzás nyüge alatt a polgárság teljesen elszegényedett és a város rohamosan sülyedt.

De lássuk közelebbről ezt a lengyel kormányzást! A kormányzás összes teendője abból állott, hogy a starosta megkapta az utasitást arra nézve, hogy a királyi adót pontosan behajtsa és figyelemmel kisérje a XIII szepesi város viszonyait, mily czimen és módon lehetne azoktól minél nagyobb pénz- és gabonamennyiséget kicsikarni (Lublói levelek másolatai). Ha a gróf feladatának, mely az adóbehajtás kötelességében állott, nem tudott megfelelni, egyszerüen bezárták. Ez természetesen a birákat vonta felelősségre és ha a legkisebb összeg hiányzott, az illető biró addig ült a lublói tömlöczben, mig a hátralékot be nem szolgáltatták. (Iglói lvt. eredeti levele) Addig természetesen a közigazgatás szünetelt. Az egyenes királyi adó Iglón 600 frtot tett ki; azonkivül a beszolgáltatandó nona, gabona, vas, réz és egyéb szolgálmányok legalább 2000 frtra tehetők. Ugyanakkor a gazdag és hatalmas Lőcsének összes adója és szolgálmánya 500 frtot tett ki, a XI város a terményekkel együtt összesen 2217 frtot és 11 d. fizetett (Csáky lvt.), Gölnitz 120 frt 60 d., Szomolnok 60 frt, Svedlér 90 frt, Remete 175 frt, azonkivül az utóbbi négy község együttesen szolgálmányok czimén 381 frt 17½ d. fizetett (Gölniczbányai lvt.); Kojsó 46 frt, Helczmanócz 32 frtot fizetett. Igló tehát

egymagában majdnem annyit adózott, mint ezek a városok és falvak együttvéve.

A starosta egyéb teendői közé tartozott a városokat uj adónemekkel zaklatni, melyeknek kieszelésében nagy leleményességet árult el. Mihelyt az uj adónem ki volt eszelve, a starosta az uj adónem fejében megállapitott összeget először a gróftól kérte; ez kötelességének tudatában rögtön közölte a birákkal, kik azután a felett a polgárokkal tanácskoztak. A tanácskozás eredménye az az általános felelet volt, »non possumus«. Erre a starosta kiadta tisztjének a parancsot, hogy valamely városra csapjon, a csordát a legelőről elhajtassa, a raktárakat feltörje és azokból annyi terményt szedjen, a mennyire szükségök volt (Kmitha Péter tizedpöre 1553). A következő évben azután ellenmondás nélkül vitték a szegény városok a terményeket a lublói várba vagy Podolinba és -- az uj adónem megvolt. Ha a tekintélyesebb polgárok panaszra mentek Lublóra a jogtalan adók jogtalan behajtása miatt, a starosta vagy kapitánya durva szavakkal kergette ki a küldöttséget, hivatkozva a várszolgálmányokra (Poprádi krónika, Maczejovszky János esete, Rueber-féle levél 1575). Ha az udvarhoz mentek panaszra, egy uj okmánynyal főzték le őket, de a várszolgálmányokból eredő bajt nem orvosolták, mert hiszen ez volt a legkényelmesebb mód arra nézve, hogy a városokat a végtelenig sarczolják. Sokszor a gróf maga vett részt ilyen zsarolásokban, a mi természetesen az évi leszámolásnál kitudódott; ilyenkor a gróf nem is várta be felmentvényét, hanem idejekorán megszökött (Szepesi krónika). Igy 1524-ben Stenczel Molnár, a gróf volt kénytelen kereket oldani és a megcsalt polgárság bottal üthette a nyomát (XIII v. lvt.)

A gróf minden évben megválasztatása után tisztelegni tartozott a starostánál és mihelyt illő ajándékot hozott, hivatalába be volt iktatva. A birák is kötelesek

voltak magukat bemutatni és ha valamelyik üres kézzel jött, letartóztatták; ha egyáltalában nem ment Lublóra, a vár porkolábjai kisérték őt oda. Ha Igló városánál a legcsekélyebb változás történt, azt be kellett jelenteni Lublón és ez alkalommal is ajándékot kellett vinni; uj épitkezésre való starostai engedélyt pénzen kellett megvásárolni. A starosta ezen élelmességét magáévá tette a gróf is és ő is megkövetelte a maga ajándékát; így olvassuk az iglói számadások között: »gróf úrnak 900 d., a széknek két arany, a gróf úrnak a lublói útra egy arany«.

A lengyel katonák felfegyverkezésére szükséges költségek egy részét Igló városa fedezte, ami annál terhesebb volt a városra nézve, mivel a régi fegyverkovácsok mind tönkre mentek vagy kivándoroltak és most Lőcsén volt kénytelen a város a fegyvereket nemcsak elkészittetni, hanem még évenkint ki is igazittatni. Mily nagy teher volt az a városra nézve, kitünik a városi számadásokból, hol következő tételek fordúlnak elő 1560 évről: »a puskaművesnek 1 frt, a széknek Lublón 74 aranyat adtunk puskákra 300 d.; Item Péter Pál napján Gergely mesternek puskákra 400 d.; Item Smit Györgynek a puskákra 100 d., Item a puskák fuvarozásáért Gergely mesterhez 5 frt. Item Smitnek Lőcsére 200 frt« stb.

Terményekben Igló rendesen 600 köböl gabonát adózott: 25 köböl búzát, 58 k. rozsot, 87 k. árpát és 437 k. zabot: azonkivül szénát és szalmát. De volt esztendő, melyben 1400 köböl gabonát is vitt fel a várba (Iglói lvt. jegyzőkönyv). Ha pedig rossz termés volt és egy nehány köböl elengedéseért folyamodtak, kemény szavakkal visszautasittattak a starosta által. Igló városának urburáját (bányavám) szintén a starosta élvezte; ez természetesen későbben nagyon alászállott, de azért mégis

kitett évenként egy nehány szász forintot. A hámorok szintén vagy 100 frtot fizettek évenként. Ezeken kivül köteles volt Igló Lublóra vinni: lent 80 fontot, vászont, sört, élő pisztrángot, rákot, apró marhát, gyümölcsöt, sőt még süteményt is, mert ott találjuk a városi számadásokban: »a szakácsnénak sütésért Lublóra 2 frt 26 d.« (Iglói lvt., borkönyv). A királyi adót Iglón minden határidőre háromszor szedték, hogy könnyebben essék a polgároknak annak beszolgáltatása. Az első adót, az úgynevezett Martini-adót uj év napja körül vitték Lublóra; erre az első részletet (110 frt) Mindszentek napján, a második részletet (100 frt) Erzsébet napján és a harmadik részletet (90 frt) Miklós napján szedték be. A Szt. János napjára eső adót, melyet szept. 1-én vittek Lublóra, szintén 3 részletben szedték; az első részletet (117 frt) László napján, a második részletet (103 frt) Kilián napján és a harmadik részletet (80 frt) Péter napján. Hogy előre szedték az évi adót, az onnan származik, hogy midőn valamelyik starosta megtudta, hogy fel van függesztve állásától, előbb beszedte a jövő évszakra szóló adót és kívette a maga részét még abból is és ez a bölcs előrelátás későbben szokássá vált.

A királyi adón és a szolgálmányokon kivül Iglónak még a XIII városi szék is évente 310 frtba került, a mint ezt a számadásokból megtudjuk, de mire fordittatott ez az összeg, azt az okmányokból ki nem lehet venni.

2. A város mint hatóság.

Igló városa is, úgy mint a többiek, azt a hiú reményt táplálta, hogy végtére mégis sikerülni fog neki a sok királyi szabadságlevél alapján az egész városi területet szabad szász birtokká tenni és a terhes várszolgálmányoktól végképen megszabadulni, melyeknek megállapitása és kiszabása egészen a starosta önkényére volt bizva.

Ez okból Igló városa az egész 16-ik század alatt minél több szabadságlevelet igyekezett szerezni, úgy a magyar mint a lengyel királyoktól és hogy az eredmény annál kétségtelenebb legyen, a XIII várossal egyetemben is erősittette meg kapott szabadalmait. Ugy a város mint a XIII városi szék meg is kapta a kutyabőrös okmányokat, melyek rengeteg sok pénzbe kerültek; de hasznot belőlük egyik sem húzott, mert egyetlen egy okmányban sem emlittetnek a szolgálmányok, mert bajos is lett volna akkor már meghatározni, melyik föld volt eredetileg szabad szász föld s mi a régi várterület, mely után szolgálmányokat kellett teljesiteni. Igy Igló 1499-ben Ulászló magyar királytól vette ki szabadságlevelét, melyben öszszes szabadalmai megerősitést nyernek. (Iglói lvt. ered. okm.) 1508-ben Ulászló ismételve megerősiti Igló városának kiváltságait, melyeknél fogva minden vámfizetés alól fel van mentve (ered. okl.) De ez is csak üres szó volt; oly kedvezmény, mely a városnak hasznot nem hajtott, mert idővel a város tőszomszédságában oly sok magánember nyerte el a vámjogot — pl. a Máriássyék Csépánfalván — hogy majdnem minden faluban megszünt a városnak vámmentességi joga. 1547-ben a szepesi káptalan összeirja egy igen diszes kiállitásu oklevélben Igló városának összes jogait és szabadalmait (ered. okm.), holott már 1542-ben Máriamüncz Gáspár biró, Sutor Gergely, Leibitzer Gergely és Furmann Péter elnyerik a Lajos-féle hetivásár-jogot (ered. okm.) Ferdinánd 1550-ben szivesen elismeri, hogy Neubauer János és Schwarcz György illedelmesen kérték a jogok megerősitését és ugy ez alkalommal, mint későbben még egyszer meg is erősiti azokat (ered. okm.) 1574-ben Zsigmond lengyel király megerősiti Iglónak összes jogait és szabadalmait (ered. okm.) és ugyancsak 1574-ben bizonyitja a szepesi káptalan Igló városának vámmentességét. Adómentességet ád még a

városnak István 1578-ban és 1581-ben ujra megerősiti azt a lengyel király (ered. okm.) De mind ezek az okmányok nem használtak semmit, még egy denárt sem engedett el a starosta és az iglóiak az utolsó gabonaszemig voltak kénytelenek sarczukat leróni. A polgárság utóljára közömbös lett ilyféle királyi kegyosztogatással szemben és viselte a jármot tovább.

Daczára a napról-napra észrevehető sülyedésnek, még elég szép jövedelmi forrásokkal rendelkezett Igló városa. Igy 1514-ben még vagy 4000 frtot tett ki a bevétel, még pedig következő tételekkel: »Item a mint irják, Krisztus urunk születése után 1515-ben a 24 férfiu biróvá tette a körültekintő Graumann András urat. Ebben az időben elődjétől, tiszteletes Weygel Györgytöl átvett aranyban 47 frtot, a Bint jövedelmez 8 csöbröt és 3 üstöt, az uj ház adózik 99 d.-ral« stb., azután jövedelmet hoz: 1. a borseprő, 2. a Mária-társulat rétjének bérlete, 3. eladott hordók, 4. bormérés, 5. eladott birtok, 6. az udvarok adója, 7. a régi adósság törlesztésére való járulékok, 8. mérleg-pénz, 9. a malombér.« De az adóképesség már alaposan meg volt támadva és akármennyire is iparkodnak az adószedők: az első városnegyedben Salamon János és Clas Márton, a 2-ik negyedben Köler János és Münnich Márton, a 3-dik negyedben Wagenknecht és Schuster Mihály, a 4-dik negyedben Schuster János és Zunesser, nem képesek már a kivetett adót behajtani, a város jövedelme apadófélben van, mert hiszen már a márkának 24-szeresét fizette a város (l. Sváby Frigyes, XIII város története pag. 151.). 1572-ben az adószedők (Schossleger) már csak 2000 frtot tudnak összehozni és jellemző, hogy az első városnegyedben (adószedők: Münnich Valent és Schuknecht) 107 család közül csak következők adóztak: Zwicker Jakab, Lukács János, Töpfer Károly, a nagy Kilián, a hosszu Stass, Fiedler Kristóf,

Wagendrüssler János, Priska, a házaló, a puskapormalom, János, a szücs, Kiteubl, Riemer Tamás, Ferencz, a lőcsei szekeres, Salczer Margit, Stenczel, Mikolay, Zins ur fia, Gáspár, Resel, Fleischer Jakabné, Szontagné és Graumanné; a második negyedben (adószedők: Schuler Benedek és Kálmán Zsigmond) 80 család közül 13 fél; a harmadik negyedben (adószedők: Furmann és Husőr) 150 család közül 15 és az utolsó negyedben (adószedők: Demian és Lamworth) 90 család közül csak 11 fél volt képes adóját kifizetni. Ha a nép a nagy adó oka után kérdezősködött, a városi tanács utasitás szerint mindjárt valami politikai okot mondott; úgy 1576-ban a nagy adó oka az lett volna, hogy Miksa főherczeg és Báthory István között királyválasztás volt (Iglói lvt. borkönyv.).

A város beléletéről némi képet nyujtanak azok a számadások, melyeknek egyes tételei a XVI. század közepéből valók s következők: »A városháza fedéseért 10 d., a pásztorok hozataláért 40 d. (tehát már nem a plébános fogadja fel a pásztorokat); Item Rosen Mártont az erdőbe küldtem a határdomb miatt 6 d., Item a szakácsnénak, ki az uraknak főzött 4 d., Item, mikor a szenet összeirtuk 2 d., a Lucsbach árkának tisztitása 10 d., Item a könyvre egy csatot 4 d., Item egy öl fát a bormérésbe 16 d., Váralján az uraknak fizettem 5 d., a lublói jegyző tiszteletére 25 d. és 4 d., mikor Késmárkon voltam a vásár miatt 23 d., Bebek huszárjait traktáltam 15 d., a szepesi lovászmesternek 4 frt 22 d., az uraknak, kik a biróért mentek és haza kisérték 36 d., Gramovszky urnak Lublóra őszibaraczkot küldtem 16 d., Rueber úrnak 4 szalonkát 20 d., 5 császármadarat Lublóra 26 denár stb.«

Jövedelmező volt a bormérés. A bort rendesen a letónkői barátoktól vették; igy pl. 1514-ben 4 hordó bort vesznek 10 frtért és egy hordó jó bort 1300 denárért, azután két hordó bort 32 frtért, melyből egyet mindjárt

az uton eladnak 17 frt 53 denárért. De, ez, valamint egyéb jövedelme a városnak oly csekély volt, hogy kénytelen földeket eladni, csakhogy régi adósságait törleszsze; igy Tischler Jeremiásnak elkobzott birtokát: 4 hold szántóföldet és egy hold rétet a széles uton 2 márkáért ad el a város. (Iglói lvt. borkönyv.) Mégis 1524-ben visszavásárolja a város Henkel Jánostól, a kassai plébánustól a felső malmot 500 frtért, mi az összes polgárság nagy erőmegfeszitésébe került.

A városi hatóságnak tekintélye is napról-napra hanyatlott, úgy hogy még a két ellenséges polgár közötti kibékülés is a XIII városi szék előtt történt; igy békültek ki 1564-ben ezen szék előtt Széles Mátyás és Rácz Márton. A XVI-dik század végén a Mileter és Lapsch családok miatt nemcsak Igló városának, hanem mind a XIII városnak közönsége is két pártra szakadt és a pártoskodás annyira ment, hogy Frical Jakab grófot megbuktatták és helyette Omest választották. Végre a két család a XIII városi szék előtt kibékült, mely alkalommal összejött az összes rokonság, még pedig Lapsch részéről: Weiszner Ulrik és Boldizsár, Kempelen Márton, Esfinger Gáspár, Schwartner Tóbiás, Weiszner Kristóf, Spóner Mihály, Bretz János Késmárkról, Windisch Pál, a nagy Greifenzweig, Kuntz Péter, Luschka Péter, Sauer Ambrus, Hönsch Gergely, Probner Jezsaiás Leibiczről, Lapsch György és Dirner Dániel Iglóról. Mileterrel jött: Dirner János, Leczel Mihály, Reticher György, Troxner György, Durk János, Pukanczer Ádám, Scholtz György és Reich János (XIII városi lvt.).

A városi hatóság csak a XIII városi szék meghagyásából foghatott valamely jogi cselekményhez; igy annak rendeletéből kihallgatta 1534-ben azt a négy czigányt, kik ápril 28-án azt vallották a kinpadon, hogy fel vannak fogadva Szapolyai által abból a czélból, hogy

a XIII várost felgyujtsák (iglói lvt. jegyz.); későbben ugyanazok Felkán azt vallották, hogy azért vannak felfogadva, hogy a Bebek-féle jószágokat felgyujtsák.

A lőcsei levéltár szerint a városi tanács közben járt, ha valamely iglói polgárnak követelése volt, de Szontág Kristóf pere szintén a XIII. városi szék előtt folyt. Ha a gróf iglói volt, Iglón végezték ki a gonosztevőket; igy 1583-ban Iglón akasztották fel alcznaui Kristófot, ki gyilkosságot követett el. (XIII. városi lvt.). Jellemző következő két eset: egy Helena nevü tót asszony a Bártfa melletti Raszloviczből Iglóra jön és Kosár mesterhez áll be szolgálónak. Éjjel gyermeket szül és ezt megfojtja a szivtelen anya. Kosár feljelentésére egy külön bizottság küldetik ki az eset megvizsgálására, melynek tagjai voltak: Pilzen Márton Váraljáról, Mileter János Iglóról, Quitko Válent Olasziból és Botzdorfer Kilián Felkáról. A kinpadon bevallja az asszony borzasztó tettét és halálra itéltetik. (Iglói lvt. jegyz.). — 1594-ben az iglói Omes a gróf, tehát Iglón tárgyalják Lorencznek, egy bélai lakosnak büntettét. Lorencz ugyanis Fürst Péterrel együtt Nagy-Szalókon betör Barbara asszony házába és 1000 aranyat lop. Minthogy a XI városi szék területén történt a bűntény, a XI város grófja, Deák Tamás részt vesz a tárgyaláson és minthogy főbenjáró büntény volt, Loysch Berthold szepesi kapitány szintén szavaz. Lorencz elitéltetett és kivégeztetett. Ebből látjuk, hogy a XI város jogai még épségben voltak, de egyszersmind azt is észlelhetjük, hogy addig mig az elzálogositott városok elszegényedtek és pusztulásnak indultak, a XI város területén még bizonyos jólét uralkodott, mert 1000 arany az akkori időben nagy vagyont tett ki. Mig a XI város megtartotta jogait, addig a XIII város tanácsa rendőri közeggé sülyedt alá és csak a legkisebb pörökben mert itéletet hozni, de ezt is rendesen megsemmisitik. (Iglói városi és XIII városi lvt.).

Határjárás volt 1562-ben a Máriássyékkal és 1581-ben a Rueber-féle határjárás, melyről későbben bővebben szólunk. 1581-ben következő tagokból állott a határjárási bizottság: Elnök: Maczejovszky lublói várkapitány, Godzurowszky Szaniszló lublói alkapitány, azután a XIII városi szék részéről: Husselek György, Omes Antal, Slauk Simon, Balla Melchior, Nikles Gáspár, Fröhlich Mátyás, Euler Jakab, görgői Csorba Antal; magyar részről: Krausz István, Záborszky Márton, Rostoványi Kálmán, Kalocsai Szaniszló, dráveczi Thluk János és Gáspár, lomniczi Horváth László, Kellemessy Mihály, tamásfalvi Henrik Márton, Gryndel János, hűsfalvi Sváby Válent, Berzeviczy Fülöp és Nikázy Miklós, kismegyei tagok. Ezeken kivül részt vett 400 lovas és az összes költség 4944 frtot tett ki. (Iglói lvt. ered. okm.).

Iglóról következő grófok voltak e században: 1475-ben Simon, 1534-ben Koch Mihály, 1550 és 1569-ben Fabiny Vitus (1562-ben XI városi gróf), 1552 és 1553-ban Hecht Gergely, 1556—1558., 1560., 1561 és 1575-ben Kupferschmid István, 1574—1583. Grüssel Benedek, 1584—1591. és 1893-ban Omes Antal.

Az iglói tanács 1559 óta XVI tagból állott és minthogy olykor-olykor itélt is, XVI. széknek neveztetik. (Iglói lvt. borkönyv). Hogy a városi tanácsnak több tekintélye legyen, összeállitották 1585-ben a rendőri szabályzatot, melynek több pontja még a régi szabályrendeletből van átvéve s azért ránk nézve is érdekkel birnak. Ez a szabályzat következőleg hangzott:

Igló városának czikkelyei:

1. A ki itten mint polgár fel van véve, az köteles családjával és szolgaszemélyzetével nemcsak vasárnaponként, de a mennyire lehet, hétköznapon is templomba járni, a szentséggel élni; a ki pedig gúnyt űz Isten sza-

vából, kiutasittatik a városból. A templomjárás alatt a délutáni szónoklat meghallgatása, a kátémagyarázat és más szent szertartásban való részvétel is értetendő. Szidalmazás egyházilag fenyittetik.

2. A tüzhelyet tisztán kell tartani. A város közegei, az úgynevezett tüzfelügyelők havonként megvizsgálják a tüzhelyeket; a kinél rendetlenséget találnak, azt megbüntetik; a kinek hanyagságából másnak kára támad, az életével lakol.

3. Minden iglói férfiunak, akár gazda, akár szolga, akár nős, akár nőtlen, legyen jó fegyvere; lándzsája, kardja legyen minden pillanatban kész, mert a tizedesek havonként megvizsgálják a fegyvereket (ez a pont a régi szabályrendeletből van véve, mert 1585-ben a tizedesek már nem léteztek) és ha valakinek fegyvere nincs rendben, úgy az tömlöczbe vettetik. A rossz fegyvert előre kell bejelenteni.

4. Ha hétfőn törvényszék tartatik, mindenki, akár idegen, akár benszülött, kinek dolga van a törvényszéknél, jöjjön oda a harmadik csengetésre, mert 12 óráig mindenkinek jogában áll igazságot keresni. A ki szombaton idézve volt és hétfőn nem jelenik meg a törvényszék előtt, az 3 napra bezáratik és csak a birság lefizetése után bocsáttatik szabadon. Mindenki legyen józan és ne jelenjék meg részeg állapotban a törvényszék előtt. A ki panaszol, tagad, felel, ne tegye azt lármával, hanem csendben, alázatosan, mert Isten képe előtt áll. Mindenki kihallgatandó, hogy igazságot kapjon. Ha valaki a bírói itélettel nincs megelégedve, az felebbezhet a területi czikkelyek értelmében (tehát a városi tanácshoz, a mi 1585-ben éppen tilos volt, tehát ez a pont is a régi szabályrendeletből van átvéve).

5. Ha a bíró szolgája által valakit hivat, az egy óra lefolyása alatt köteles a bíró előtt megjelenni, különben elveszti közöttünk jogát. (A régiből van véve).

6. Ha valaki városi esküdtet pörbe akar fogni, közölje azt először a bíróval.

7. Ha valaki hitelezőjének vagy a panaszosnak igért valamit, az váltsa be igéretét, különben bezárjuk, mert csak igazmondó embert türünk közöttünk és senkit sem, ki törvényeinket megveti. (A régiből van véve).

8. A ki tilosban fát vág, az 1 frt büntetést fizet.

9. A bíró épitésre való fát engedélyez; a ki ezt vagy tűzi fáját másnak eladja, az megbüntettetik; ha pedig két éven túl az erdőben hagyja, bárki elviheti.

10. A favágó a városi öl szerint vágja a fát, hogy panasz ne legyen. Ha a favágó kettőnek ad el fát, nyakára kötik a fát és a pellengérhez (a lőcsei kapuban állott) állitják.

11. Szolgaszemélyzet csak a bíró előtt fogadható fel. A szolga igazolja először hollétét és azt, hogy hol szolgált elébb.

12. Őrökkel nem szabad henczegni, hanem engedelmeskedni kell azoknak. (1584-ben az ellenszegülőre 1—5 frt birság állapittatott meg).

13. A korcsmában éjjel hosszasan ülni tilos. A ki 9 órán túl a vendéglőben marad, azt meginti az őrmester és felszólitja a hazamenésre, ha idegen, a lefekvésre. A ki nem engedelmeskedik, az bevezettetik az «uri fogház»-ba (egy szoba a lőcsei utczában).

14. Tilos az utczán 9 óra után lármázni; a tilalom ellen vétő bezáratik.

15. Minden játék, mely pénzért vagy egyéb értékért játszatik, tilos, különben a gazda 2 frt és a vendég 1 frt birságot fizet, a nyereséget pedig elkobozzák.

16. Tilos a fonodatartás.

17. Haszontalan, lusta szolgák tartása tilos. Azt a korcsmárost, kinek helyiségében kóborló ember tartózkodik, bezárják; ugyanaz történik akkor is, ha oly szolgákat

tűr meg korcsmájában, kik január elseje előtt hagyták el szolgálatjukat. A háziúr felelős gyermekei és szolgái erkölcseiért.

18. Három lovas gazda tartozik három nagy szekér fát a piaczra hozni, hol a hajdu vagy csapláros átveszi és ezek engedelme nélkül nem is szabad a fát lerakni.

19. Az egylovas talyigás 4 öl fát tartozik hozni, azért kap a lova számára legelőt.

20. Másnak a földjére szekérrel, lóval vagy gyalog menni tilos.

21. Mindenki, akár benszülött, akár idegen, ki a heti-vásáron valamit elad, fizet egy fillért, mert a városnak sok a kiadása.

22. Mindenki pontosan fizesse meg adóját (iskola-mesterre, udvarbért, toronypénzt). A ki egy éven túl adósa a vendéglősnek, az nem kap többé hitelt. Az adósságot csak készpénzzel lehet törleszteni, a korcsmában zálogot adni tilos.

23. Az istenitisztelet alatt árusitani tilos. Pálinkát csak otthon szabad inni, a folyosón vagy áruhelyen tilos a pálinkaivás; az ez ellen vétő gazda 3 márka büntetést fizet.

24. A ki vagyonán túl árukat vesz, az hitelezőjének szolga gyanánt adatik ki. (Régi czikkely).

25. Minden ház egyenlő hosszú és széles, azért ha valaki udvarán valamit épit, azt csak a bíró és a szomszédok beleegyezésével teheti. (Régi czikkely, 1558-ban már nem volt egyenlő nagyságu minden udvar).

26. Házvétel, szerződéskötés, kibékülés csak a tanács előtt történhetik. (Régi czikkely).

Ide iktatjuk még azoknak a neveit, kik a XV. és XVI. század században Igló városának birái voltak:

1435-ben Stöckel Fülöp
1436-ban Wechproth Lorencz
1437-ben Nikondey László
1438-ban Haberman Miklós
1441-ben Nikondey László
1443-ban Kirner János

1444-ben Messersmidt Péter
1445—1446 Stoyan János
1447—1448 Kirner János
1449—1450 Rump Válent
1454—1457 Schremchen Miklós
1460-ban Ráb Keresztély
1467-ben Czyser Keresztély
1478-ban Schneider György
1486-ban Schramkó Miklós
1488-ban Scheller János
1494-ben Klugil Mihály
1511-ben Graumann András bányabiró: Wagner János
1512-ben Wagner János
1413-ben Weygel György
1514—1515 Granmann Andr.
1516-ban Glatz Kelemen
1517-ben Schneider Kelemen
1518-ban Zechpfennig Bartholomaeus
1519-ben Zechpfennig Bartholomaeus
1522—1523 Graumann Andr.
1524-ben Schuster Mihály, később Grüssel Tóbiás. Esküdtek: Hutmann Keresztély bányabiró, Erchard Ferencz, Zichelschmidt Berthold, Stonay Benedek, Salamon János, Zolesser János, Scharus Valter, Tamás a jegyző, Kaverg Márton és Spring Jakab.

1525—1527 Grüssel Tóbiás
1528—1529 Schneider Kelemen
1530-ban Schuster Mihály
1531—1533 Schneider Kelemen
1534-ben Pausch Márton
1535-ben Schneider Kelemen
1536-ban Smit Márton
1537-ben Achacius
1538—1539 Graumann Válent
1540—1541 Sartor Kelemen
1542-ben Mariamüncz Gáspár
1543-ben Schuler Benedek
1544-ben Graumann Válent
1545-ben Hyrth Gergely
1546-ban Palczmann Simon
1547-ben Hyrth Gergely
1548-ban Bendik Dávid
1549-ben Graumann Válent
1550-ben Kopersmit István
1551-ben Salamon Benedek
1552-ben Graumann Válent
1553-ban Totschmann Mihály
1554-ben Grüssel György
1555-ben Kopersmit István
1556-ben Máriamüncz Gáspár
1557-ben Totschmann Mihály
1558-ban Grüssel Benedek

1559-ben Kopersmit István
Esküdtjei: Hecht Gergely bányabiró, Caph István, Máriamünc Mihály, Totschmann, Salamon Benedek, Schuster György, Demián, Schuster János, Patschen Lénárd, Weiszbrier, Smit Gergely, Reisz Mihály
1560-ban Grüssel Benedek
1561-ben Georgy Antal
1562-ben Grüssel Benedek
1563—1565 Omesz Antal
1566-ban Weiszbrier János
1567-ben Omesz Antal
1568-ban Kopersmit István
1569-ben Omesz Antal
1570-ben Grüssel Benedek
1571-ben Omesz Antal
1572-ben Grüssel Benedek
1573—74 Omesz Antal
1575-ben Polak Jakab
1576—77 Dirner Péter
1578-ban Grüssel Benedek
1579—80 Dirner Péter
1581—83 Omesz Antal
1584-ben Dirner Péter
1585—86 Dirner János
1587—88 Kilián Gergely
1589—90 Omesz Antal
1591-ben Dirner János
1592-ben Kilián Gergely
1593-ben Mileter János biró, Omesz Antal bányabiró, Dirner Antal jegyző.
1594-ben Kilián Gergely biró, Omesz Antal bányabiró, Dirner Antal jegyző.
1595-ben Lepesch Bálint biró, Omesz Antal bányabiró, Dirner Antal jegyző.
1596-ban Miléter János biró, Omesz Antal bányabiró, Dirner Antal jegyző.
1597-ben Salamon János biró, Loisch Mihály bányabiró, Dirner Antal jegyző.
1598-ban Omesz Antal biró, Loisch Mihály bányabiró, Dirner Antal jegyző.
1599-ben Leczely Mihály
1600-ban Dirner János

3. Üzleti élet.

A folytonosan tartó bel- és külháború következtében a külföldi nagy tőke, mely azelőtt az iglói piaczon megjelent, visszahúzódott; az iglói polgár vagyonra nem tett szert, ennélfogva az ipar, a kereskedelem és a bányászat teljesen aláhanyatlott és csak a helyi szükségletek kielégitésére szorult. 1498-ban lichtenfelsi Tengler Mátyás királyi

főaknász megvizsgálja Iglón a bányakönyveket és azokat rendben találja ugyan, csakhogy igen kevés volt már a bányamivelő és ezek sem mivelhették békében bányáikat, mert a határkérdés még nem volt véglegesen elintézve s ennélfogva a szomszédok folytonosan zaklatták őket birtokukban. Igy Máriássyék letarolják a stangenbergi erdőt és a merényiek elfoglalják a stangenbergi és glänzeni vasbányákat 1524-ben és 1527-ben. A XIII városi szék a helyett, hogy védte volna a várost, elvette a bányabirótól a fontosabb ügyeket és mind szükebbre szoritotta annak hatáskörét, úgy, hogy Iglónak bányavárosi jellege is kérdésessé vált. 1541-ben Schmidt Miklós és János hámorperét már a XIII városi szék tárgyalja (XIII városi lvt.) 1542-ben ujra elüzik a bányamunkásokat, Igló képtelen jogait védelmezni, úgy hogy polgáraira nézve még az egyszerü favágás is veszélylyel járt, a mint ezt Rossschwang Benedek és Stryszel Gergely esete bizonyitja, kik azért, mert a Grätelen fát vágtak, Márkusfalvára hurczoltatnak (iglói lvt. ered. okm.) 1556-ban Erkin Válent egy krakkói polgártól, Kospits Gáspártól hámort vesz 200 frtért, de csakhamar kizavarják birtokából. 1562-ben Szontag, Fabiny, Gladisch, Reisz és Schm[illegible]prádon ujra megnyitják a régi bány[illegible] de [illegible] kénytelenek abban hagyni azok [illegible] (P[illegible]nika). A vasat, a rezet Lőcsén [illegible]piacz a fémekre nézve és hogy [illegible]hez [illegible]ja az iglóiaknak a lőcsei [illegible]solata). 1591-ben Iglón [illegible]sználatban, melyek után [illegible] Válent fizetett 6 latot, [illegible]nos a kovácsműhelylyel [illegible]lló hámorok tulajdonosai [illegible]on János, Zettel, Meng [illegible]e, Kelemen János, Mum [illegible]os, Leppich János, Pfann-

schmidt Gaspár, Koszaka Márton és Kesz Mihály (iglói lvt. telekkönyve). Egy hámor után kapott a város 6 mázsa vasat és az egyház egy vasrudat s igy képzelhető, mennyire apadt mind a városnak, mind az egyháznak évi bevétele.

Minthogy az iglói bányapolgárság úgy szólván megszünt vagyis legalább annyira elgyengült, hogy jogait nem volt képes többé megvédeni, a szomszédok vérszemet kaptak és elfoglalták a gazdátlanná lett birtokot; igy vette el Thurzó Fekete György iglói lakostól ennek szomolnoki bányáit és a Gölnicz folyó melletti iglói vashámort. Az 1581-ki határjárás alkalmával csupa felhagyott bányákra bukkantak és a régi salakhalmazokat határdomboknak tekintik; a Kriegsseifenben már csak bedőlt aknák léteznek (iglói lvt. ered. okm.).

Ily körülmények között a bányapolgárság Iglón teljesen kiveszett volna, ha egyes nemesek, nemesi sérthetlenségökre és tekintélyökre támaszkodva, ujra hozzá nem fognak a bányák miveléséhez. Igy az Iglón véglegesen letelepedett Szontág család több tagja, bár nehányan közülök iparral is foglalkoznak, nagyobbrészt bányákat kezd mivelni (Hradszky); Dráveczky János 1595-ben Hollópatakon épit hámort; Dirner János pedig mint bányabiró visszaszerzi a régi jogokat (iglói lvt. jegyz.). A szünetelő hámorok körül fekvő földeket a város eladja ugyan, igy pl. elad Kálmán Jánosnak két hold rétet, mely egy szünetelő hámor körül fekszik, de azzal a kikötéssel, hogy ha valaki egy év leforgása alatt a hámort ujra üzembe hozza, akkor a vevő köteles a birtokot az illetőnek átengedni. (Iglói lvt. jegyz.)

Az a sülyedés, mely a bányászat terén észlelhető, észrevehető az ipar és kereskedelem terén is. A régi hires iglói piacznak nyoma sincs; a közáruházak, melyekről e század elejéről való városi számadások emlitést tesznek s

melyek a piacz közepén, a mai városháza helyén állottak, rendesen üresen állanak; sem helybeli, sem idegen kereskedők nem keresik fel azokat. A vásárok, melyek azelőtt hetekig tartottak, most alig nehány napig tartanak. De még ezeket is irigyli Iglótól Lőcse, amiért is utóbbi ujra betiltja a sümeg-csötörtökhelyi utnak a kereskedők részéről való használatát. Igló 1513-ban és 1553-ban a káptalan elé terjeszti bizonyitványait, hogy az ut használatának jogát igazolja; mellette bizonyitanak Dobsina, Szepsi és Metzenséf, de leghatározottabban Csetnek, melynek tanui azt vallják, hogy Iglóról még László idejében szabadon mentek *Somogyra* (Szepes-Sümeghre) és onnan Csötörtökhelyre, sőt Szabó Antal és Varga Márkus esküt tesznek arra, hogy Iglóról Csötörtökhelyre és innen akár Liptóba, akár Késmárkra és Sandeczre akárhányszor utaztak, anélkül, hogy valaki ez ellen tiltakozott volna (iglói lvt. ered. okm.). Igló városa meg is nyerte a pert, de jogainak végrehajtására sem a XIII városi széktől, sem a starostától segitséget nem kapott.

Az iparosok, kiknek a város elegendő védelmet már nem tud nyujtani, azáltal igyekeznek bajukon segiteni, hogy czéhekbe lépnek és czéhszabályzatok által iparkodnak ügyeiket rendezni. Az iglói vargák már 1511-ben veszik át a lőcsei czéhtől a szabályzatot és e szerint rendelkeznek is; de a XIII városi szék nemsokára betiltja czéhöket és csak a város közbenjárása folytán engedi meg, hogy az iglói vargák véglegesen alakitsák meg czéhöket. 1541-ben az iglói tanács Lőcse városához folyamodik a mészárosczéh-szabályzatért (lőcsei lvt.); 1550-ben a szabók nyerik el a czéhjogot, melyet Zsigmond király 1551-ben megerősit. 1589-ben a szücsök alakitanak czéhet, melynek czikkelyeit Krakkóból hozatják. Régi czéh volt Iglón a rézmüvesek czéhe is, mert már 1526-ban felveszi Clenger Endre a városi tanács előtt tanonczнak (Lehrknecht) a

kis-szebeni Gáspárt (iglói lvt. jegyz.); 1551-ben már nem akarják Pudischer Balázst a czéhbe felvenni, mert a mostani rézmüvesek sem tudnak megélni. Ekkor Pudischer csak a pléhvágásra vesz jogot a tanácstól és igy felveszik a czéhbe. Régi czéh volt Iglón a kovácsoké, mert már 1439-ben megerősiti Zsigmond király szabadalmait és Mátyás királytól nyer czéhjogot. Mindamellett hanyatlik Iglón a fémipar, úgy hogy még az egyedüli és utolsó harangöntő, János mester is Lőcsére kénytelen költözködni (lőcsei lvt). A takácsok (Zwilcher) nem képesek még Iglón külön czéhet alkotni, azért a kassai czikkelyeket tartják irányadóknak s igy a kassai czéhhez tartoznak (iglói lvt. jegyz.). A serfőzőknek tulajdonképeni czéhök még nem volt, hanem közösen intézték el ügyeiket a városi tanács előtt; igy 1544-ben Márton napján elhatározzák, hogy búzamalátát fognak késziteni, mert árpa nem termett. Az iglói szénégetők megtartották régi hirnevöket, úgy hogy külföldre is viszik őket. **Zsigmond Ágost lengyel király** annyira megvolt elégedve Faber Lukács és Bogus Vitus szénégetők müködéséyel, kiket Vilnára hozatott, hogy **Fábernek 1555 sept. 15-én és Bogusnak 1555 aug. 30-án nemesi jogokat adományozott** (iglói lvt. jegyz.). Az 1564-ik évről hires iglói órásnak emlittetik Grósz Mátyás, ki többek között a poprádi órát is készitette (poprádi lvt.). Hogy faipar is volt Iglón, mutatja az iglóiakhoz irt következő lőcsei levél, melyet azért is közlünk, mert abból kitünik, hogy a Szepességen **már a reformáczió előtt** használták a mai német irálynyelvet. E levél igy hangzik: »Ersame und weise liebe Herrn und gute Nachbarn und passende Freunde. Merthen Kuppelhasse unser Mitbürger hat uns erzählt, dass er in vergangener Zeit mit Eurem Brettschneider gedingt hat, dass er ihm eine Stube schneiden sollte, davon er ihm auch dann das meiste Teil bezahlt hat, und nun im

Wegführem (als er sprecht) vielleicht durch Euch gehindert wird und verhalten ist. Bitten wir E. W. als gute Nachbarn und Freunde, ihr wollet den guten Mann darau nicht hindern, sintemal so er sein Geld daran gegeben hat und sich darauf ganz verlassen, dass er die in bequemer Zeit wollte zeitigen. Wir wollen Euch im grossen Behagen. Geben in de Lewtza am Dinstag nächst nach dem Palmsonntag Anno 1505.

Richter und Rath der Stadt Lewtza

(Iglói lvt. ered. okm.)

A régi ezüstmüvesek nyomaira is akadunk még Iglón, de azok már Lőcséről kénytelenek ezüstöt hozni, ami szintén Igló városának sülyedésére mutat. Ezüst, ékszer nincs már Igló piaczán, csak egyes régi családok birtokában találunk még ékszereket; igy Fleischer János kiadja mostoha leányának, Dorottyának az örökséget, még pedig: egy vörös bársonynyal bevont ládácskát tele ékszerekkel, egy köpenyt ezüst csattal, selyemruhát és kendőt, egy »czeppisch« kalapot és egy szoknyát (iglói lvt.).

Ebben a korban következő piaczi árak voltak: 1 köböl búza 76 d., 1 köböl rozs 66 d., 1 köböl árpa 50 d., 1 köböl zab 25 d., 1 itcze bor 14 d., 1 itcze sör 1 d., egy fuvar Iglóról Váraljára 25 denár (iglói lvt. borkönyv.).

4. Egyházi viszonyok.

Emlitettük már, hogy a nép által szabadon választott plébánus és a biró, valamint a városi tanács között szoros viszony létezett, amennyiben a plébánus a biróválasztásnál és a birónak hivatalába való beiktatásánál nagy szerepet vitt, »birói beszédé«-ben figyelmeztetvén őt hivatalának fontosságára és kötelességeire, másrészt pedig a biró és a városi tanács tagjai közül nehányan az egyházi pénztárt őrizték és az egyházi számadásoknál részt vettek. Ezt a viszonyt igyekezett is mind két fél ápolni

és az iglói plébánusok mindig a legszebb egyetértésben is éltek a városi tanácscsal, az egy Kleint kivéve, ki a város nagy örömére, rövid idő mulva vissza is költözött Németországba. A nép határtalan bizalommal csüngött lelkészén és hüségesen fizette plébánusának a tizedet; a plébánus mellett rendesen hitszónok is volt, kit a város külön dijazott, ha külön egyházi teendőt végzett. Éppúgy kapott a plébánus is bizonyos külön dijat, ha külön egyházi funktiót végzett; 1532-ben nem volt Iglón hitszónok, ekkor a plébánus minden szónoklatáért 25 denárt kapott. Igen kedvelt hitszónokok voltak a letónkői barátok, kik rendesen szeptember 8-án prédikáltak Iglón, a mint ezt következő számadási jegyzék mutatja: »Item am tag nativitatis Mariae 1524 den Mönchen offn Stein vor Predigt 200 denár.«

A reformáczió tanai a külföldről hazatért theologusok révén a Szepességen is gyökeret vertek. Iglón már 1529-ben hirdette az uj tanokat Fischer András, de fellépését nem kisérte a várt hatás, mert a jámbor nép, mely a régi formákhoz volt hozzászoktatva, nem igen törődött a vallási kérdésekkel, a városi tanács pedig belenyugodott, ha az ujonnan választott plébánus aláirta a régi egyházi pontozatokat. A régi szertartás, az ősi liturgia, az ősöktől örökölt egyház volt előtte a fő, úgy hogy még a XVI. század végén is róm. kath. szertartás szerint tartották az isteni tiszteletet. Hogy a reformáczió nem igen terjedt még a negyvenes években sem, mutatja a XXIV. kir. városi plébánusnak Fels királyi helytartóhoz 1543. évi október hó 26-án intézett levele, melyben azt mondják: »mi engedelmesek vagyunk, de a mindenható Isten szent nevében kérjük, ne adjatok nekünk lutheranus prépostot; ennek bizony mi nem fogadunk szót!« 1538-ban ugyanis Horváth János volt a szepesi prépost, ki már az uj tanok felé hajlott, feleséges volt és nem a legjobb indulattal

viseltetett a még mindig fenálló XXIV városi plébánusi fraternitas ellen, a mit következő nyilatkozata (matr. moller. 151. l.) is mutat, melyet a XXIV. városi plébánus ellen tett: »ti papok elrejtitek gyermekeiteket, én el nem rejtem, lássátok!« és ezzel megmutatja nekik fiát. Majd igy szól nekik: »Én meg nem engedem a házasságtörést vagy hogy több kedvest tartson mint szakácsnőt a plébánus. De ha valaki szép fiatal, takaros menyecskét tart, azt kedvelem.« Az különben a népnek sem tünt fel, ha most a plébánián tisztességes nőt talált, mert tény, hogy már közvetlenül a reformáczió előtt léteztek a Szepességen nős papok, a mint ezt a poprádi ev. egyházi levéltár bizonyitja. De a XXIV. városi plébánus még szigoruan ragaszkodik a régi valláshoz; mutatja ezt a Ferdinand királyhoz irt feliratuk is, melyben azt mondják: »Nagyon félünk, hogy ilyen prépostot (Horváth János leköszönt) kapunk, ki bennünket erővel kiüz a szent keresztény egyházból és a Luther-féle tévhitre vezet bennünket«.

Ebből látjuk, hogy 1544 előtt a Szepességen még a papok között sem terjedtek el a reformáczió tanai. A nép között csak elvétve találkozik egy-egy ábrándozó, kit azonban csakhamar észre téritenek. A magyar és lengyel főurak ellenben tüntetőleg pártolták az uj hitet, de nem annyira meggyőződésből, mint inkább önző czélból, melynek elérésére a plébánusokat akarták eszközül felhasználni, hogy a gazdag egyházi javadalmak mint érett gyümölcs ölükbe hulljanak (matr. moll. et Golcz.) S a plébánusok, hogy a főuraknak kedveskedjenek, teljesitették is kivánságukat, csakhogy minél előbb zsiros parochiába jussanak; igy Leutscher György, miután rendbe hozta Lublón róvását, a lengyel Szibridovszky befolyása utján jutott az iglói plébániába. A népet pedig a régi szertartásokkal, még a fülbegyónással is ámitották és elhitették vele, hogy még a régi hitben vannak. A szegény városi tanács tehetetlen

volt és szintén csak közvetlen urának kedvében járt, midőn teljes lelki nyugalommal megkötötte a protestáns lelkészszel a szerződést a XXIV kir. város hitvallomása alapján, melyet a XXIV városi plébánus 1573. évi január hó 8-án Iglón aláirt. S ezt annál inkább tehette a városi tanács, mert Ferdinand és Miksa királyok, valamint Oláh Miklós és Verantius Antal, esztergomi érsekek is helyben hagyták és aláirták ezt a hitvallomást (Hradszky XXIV. pleb. testv.)

Az uj hitvallás azonban *Iglón* hivatalosan *csak 1582. évi október hó 12-én* fogadtatott el, mi a régi plébániai szerződés megszünését vonta maga után és egy uj szabályrendelet elfogadását tette szükségessé. Az uj szerződés Hradszky kanonok úr forditása szerint következő volt:

1. A megválasztott községi lelkész köteles az ág. hitvallást hirdetni, e vallás szellemében prédikálni; ujat pedig behoznia nem szabad. Prédikálni hetenként kétszer köteles, még pedig: vasárnapon és csütörtökön.

2. Az Úr vacsoráját illetőleg ne bocsátkozzék tudósokkal vitatkozásba, hanem Luther Márton úr katekismusához tartsa magát és a szerint oktasson.

3. Köteles a Bogner Bertalan, iglói plébánus által 1556-ban megállapitott egyházi szertartásokat változatlanul megtartani. Vasár- és ünnepnapokon tartozik azokat a keresztényeket, kik gyónni akarnak, ha kivánják, a prédikáczió végeztével az *examinatio* (fülbegyónás) teljesitése után a *sekrestyében absolválni.*

4. A lelkész köteles egy tót nyelvü prédikátort tartani, annak évenként 40 frtot készpénzben, továbbá 24 köböl rozsot, 14 köböl árpát és 12 köböl búzát, szabad fütést és lakást a plébánián adni. Ezenkivül tartozik mindkét prédikátornak úgy a németnek, mint a tótnak, valamint feleségeiknek, nemkülönben a rektornak és a kántornak minden vasárnap kosztot adni. A tót prédiká-

tort teljes ellátásban részesitse. A német prédikátor a községtől fogja fizetését kapni.

5. A lelkész rágalmazó beszédekre ne hallgasson; ha az emberektől a hatóság ellen valamit hall, ne szitkozódjék és ne káromkodjék a szószékről, hanem jelentse be a dolgot előljáróinak.

6. A lelkész felügyel az iskolára és vezeti azt; köteles az organistát, a kántort és feleségeiket élelmezni.

7. A plébánia lakotjó állapotban köteles tartani és átadni.

8. A plébánus búza, rozs, árpa és borsó után tizedet kap. Köteles 200 szekér trágyát — a mint ez mind a XIII városban szokásos — a község szántóföldjeire vitetni.

9. A plébánusnak szabadságában áll a terményeket idegeneknek eladni, csakhogy nem szabad földijeit kizárnia, hanem régi szokás szerint, miként ez már a pápisták alatt volt — s a mint már Bogner, Megander, Fröhlich és mások tették, mindenkor 1–2 denárral olcsóbban kell eladnia földieinek a terményeket, mint a hogy azokat a piaczon árusitják.

10. A plébánus nem lehet sem bor-, sem sörmérő. Sört csak a saját szükségletei fedezésére főzhet; de aratás idején megengedtetik neki, hogy sört főzhessen és mérhessen.

11. A vidékre való kirándulás úgy történjék, hogy abból az egyház ügyeire semmiféle mulasztás ne származzék. Szükségtelen utazásokat ne tegyen a plébánus. Hosszabb útra csak a városi hatóság beleegyezésével kelhet.

12. Az erdőt és mezőt illetőleg ugyanazokat a jogokat élvezi a plébánus, mint minden más polgár.

13. A plébánus köteles azokat a tárgyakat, melyeket a leltár szerint átvesz, jó karban visszaadni.

14. A plébánusnak szabadságában áll más plébániára menni, de köteles egy negyedévvel elébb a községnek felmondani.

15. A pontozatokat köteles aláírni. A plébános észrevételeket tehet és ha azok nem ellenkeznek Isten igéjével és a város politikai rendjével, figyelembe is vehetők.

Ezen szerződés mellett a városi tanács határozottan nyert, a mennyiben jogköre a régi plébániai czikkelyekben biztositott jogokhoz képest, lényegesen tágúlt.

Az iglói plébániának igen szép jövedelme volt, sokkal nagyobb, mint ma, mert a különféle gazdag társulatok vallásos érzületök kifejezéseül minden évben tetemes összegeket áldoztak egyházi czélokra. A város maga is azon volt, hogy egyháza virágozzék és gyarapodjék. Magok a vashámorok több mint 1000 frtot jövedelmeztek a plébánusnak. De ez a szép jövedelem csak addig tartott, mig a polgárságnál jólét uralkodott és mig a jó viszonyt, mely a pap és a hivek között létezett, durva esztelen módon a nyers hatalom segitségével fel nem bontották és a nép vallásos érzelmét meg nem rontották.

Az ezen időbeli iglói plébánusok közt úgy müveltségénél, mint áldásos müködésénél fogva kiváló helyet foglalt el *Hylbrand Lőrincz.* Született Merényben és Krakkóban végezte tanulmányait. 1516-ban már Iglón találjuk. Könyvtárát még ma is a róm. kath. templomban őrzik. Érdekesek marginális jegyzetei, melyekből kitünik, miképen közeledett fokonként Luther Márton tanához. Ő volt alapitója a hires »Matricula Molleriana«-féle jegyzőkönyvnek, melynek czimében találjuk: »ordinatum per Honorabilam Dominum Laurentium Hylbrandi de Wogendrössel pro tunc Plebanum in Igló et Seniorem Fraternitatis«. — Utódja volt még életében *Leutscher György,* szintén kitünő férfiú, ki egészen önerejéből küzdötte fel magát. Előbb a szabóazután a szücsmesterséget folytatta s miután itt egy kis tőkét szerzett, Krakkóba ment, hogy tanulmányait folytassa. Hazatérve, Gönczön, majd Budán tanitott, hol a pápai legatus figyelmessé lett reá, kinek pártfogásából azután

Lőcsén áldozár lett. Ő mindjárt elejétől fogva nyíltan és őszintén vallotta meggyőződését és határozottan az uj hitet hirdette, a mi neki sok ellenséget, majd börtönt is szerzett. De épen ezért felkarolták és pártolták a főurak, úgyhogy nemsokára iglói plébánus lett.

A XXIV pléb. hitvallomásának elfogadása után is sokan katholikusok maradtak, sokkal többen, mint azt a hivatalos egyházi látogatások jegyzőkönyveiből következtethetjük. Minthogy sem papjuk, sem egyházuk nem volt, a szepesi kanonok látogatta meg őket időnként és magánházakban tartottak isteni tiszteletet.

Iglón ebben az időben következő egyházi férfiak voltak: 1501-ben plébánus Ekardus Márton, nemes ember; 1514-ben volt hitszónok Péter. 1516—1548. plébánus Hyldebrand Lőrincz, meghalt 1551-ben; hitszónokok: 1516-ban Albert, 1520-ban Miklós, 1524-ben Topperczer, 1531-ben krakkói Márton; 1532-ben Antal; 1548—1555. plébánus Leutscher György; 1555—1557. Bogner Bertalan; 1558—1562. Hoffmann János; 1562—1570. Megander Bálint; 1570—1573. Fröhlich (Hilarus) Tamás; 1573—1582. Conon (Klein) Lukas mester; 1582—1601. Jantschius János; 1591-ben pater Boler, ki, úgy látszik, katholikus volt.

5. Az iskola.

A reformáczió terjedésével az iskola is annak szolgálatába állott. A pap, ki a tanerőknek közvetlen elöljárója volt, a saját czéljaira, saját nézeteinek terjesztésére használja fel az iskolát és igy történt, hogy a vallásosság meggyökereztetésének leple alatt a többi tantárgyak tanitását elhanyagolták. A tanerők ugyanazok, mint azelőtt voltak: a rektor, a kollega és a kántor. A rektor rendesen kiváló tanerő, ki külföldön nyerte kiképeztetését, de a rossz rendszer miatt alig mutathatott fel eredményt, sőt

e tekintetben ebben a korban határozottan hanyatlás állott be, mert a tananyag legnagyobb részét a hitágazatok és vallásos kérdések képezték, a gyakorlati dolgok pedig, melyekből a majdan polgárrá felnőtt növendék hasznot húzott volna, elhanyagoltattak. Az irásmód, a nyelvezet durvább, faragatlanabb lesz; a köznép már képtelen hivatalviselésre és a jobb házak magánoktatás által pótolják az iskola mulasztásait, miáltal a polgárság egyöntetüsége veszendőbe ment. Ha néha az ugynevezett szegény polgári párt került uralomra a városban, akkor csakugyan meggyült a baja magának a pártnak, mert nem volt embere, ki a jegyzőkönyveket és számadásokat rendesen vezethette volna.

De mindazáltal volt a XIII város között egynehány, melyben a reformáczió korában az iskolaügy elég szép fejlődésnek örvendett. Ezek közé tartozott Igló is, hol a XVI. század második felében már bölcsészeti és theologiai tudományokat is adtak elő az iskolában és nem egyszer történt, hogy az iskolavégzettek egyike-másika egyenesen nyilvános hivatalba lépett tanulmányainak bevégeztével. Igy tudjuk, hogy egy Urbanovich nevü növendék, miután az elemi iskolát elvégezte, még öt évig jár Iglón iskolába; hogy zólyomi Lovcsány nyelveket és magasabb tudományokat tanult Iglón, Ölsner Dániel pedig az iglói iskolából egyenesen batizfalvai tanitónak ment (Pákh Károly tanár közlése szerint). A fiatalabb tanerők jártasak voltak a zenében és énekben, s nem egyszer gyönyörködtetik a hallgatókat műénekökkel a templomban; magok a deákok is énekelnek ünnepélyes alkalmakkor. A XVI. század első felében még sürüen fordulnak elő a számadásokban ily tételek: »Item a tanulóknak 10 denár, mert zsoltárokat énekeltek; item a dalért az iskolalegényeknek 9 denár«, de későbben egészen megszünik ez a kiadás. A tanerők sokszor a birónál vagy más kiváló egyéneknél egy-egy

dallal vagy ékes szavalattal tisztelegnek; igy Topperczer György tanitó 60 fillér jutalmat kap, mert a XXIV. városi plébánus előtt elszavalta a szép Zsuzsánna történetét (matr. moll.). Amint látjuk, sok jó megmaradt a régi tanrendszerből, de későbben a theologia és philosophia ezt is háttérbe szoritotta. Már 1590-ben főtantárgya az iskolának Luther kátéja, melyet a gyermekek előmondás után tanultak meg, ami rengeteg időt vett igénybe. Azért a gyermekek sok időt is töltöttek az iskolában; a tanitás ugyanis délelőtt 6—10 óráig, délután 12—4 óráig tartott.

Az iskola mellett a tudományos társaság is fennállott még a XVI-ik században és mint külön testület 104 denárt adózott a XIII városi grófnak (Iglói lvt. borkönyv.).

Mint közművelődési eseményt felemlitjük még, hogy 1584-ben hozatott be az uj kalendáriom. A papok eleinte izgatták ugyan a népet annak elfogadása ellen és elhitették vele, hogy vallását akarják elvenni tőle; de a lengyel starosta végre megunta a dolgot és 1586-ban megparancsolta, hogy deczember 18-át vegyék 1587. évi január elsejének és aki ellenszegül, azt zárják be. Úgy is történt mert ezután is még sokan nem engedelmeskedtek a köznép közül a parancsnak, amiért be is zárattak. Erre azután a nép zugolódni kezdett a papok ellen, hogy tévutra viszik őt, ami véghetetlen sokat ártott a lutheránus papok tekintélyének, kiknek Krausz János, lublói gondnok szemökre veti, hogy csak dorbézolnak, de a néppel nem igen törődnek (Szepesi Értesitő.).

A XVI-dik századbeli iglói tanitók közül ismeretesek: 1550-ben Topperczer György; 1554-ben Kraut und Fleisch István, vagy röviden Kraut; 1560-ban Péter Lénárd; 1569-ben Róth Menyhért, ki elébb Kassán, azután Iglón tanitott; ezenkivül Greifenzweig, ki későbben Márkusfalván bölcsészeti tanfolyamot nyitott; 1570-ben Piscator Joakhim, ki még 1576-ban is Iglón volt; 1571-ben Ursinus

János; 1580-ban Bendik az iskolamester; 1590-ben Rechenius Dániel és Simonides György; 1591—1600-ig Pelargus Gáspár (Ciconia = Gólya); 1594-ben Moller Jakab, Praetorius Gáspár mester, késmárki és a hires *Goltz Joakhim*, ki 1602-ben Kassáról Iglóra jött és a XXIV város lelkészeinek fraternitásában a főesperesi hivatallal is megbizatott. Meghalt Iglón 1619. évi junius 19-én. Főérdeme, hogy a »Matricula Molleriana«-féle krónikát folytatta, mely folytatás »Matricula Goltziana« czím alatt ismeretes és különösen a Szepesség vallásos viszonyainak felderitésére igen becses kútfő. A kézirata a szepesi káptalan levéltárában van.

6. Egyéb események.

A XVI-dik században Igló városa még falakkal volt körülvéve, de ezek oly rozzant állapotban voltak, hogy helyenként egészen bedőltek; az igy támadt réseken azután faczölöpöket vertek be »nehogy a tolvajok bejöjjenek.« A város főkapui romba dőltek, úgyhogy sem a lőcsei, sem a rozsnyói kapun keresztül nem lehetett szekérrel közlekedni; hogy a közlekedés teljesen meg ne akadjon, a város felső és alsó végén egy-egy házikó lerombolásával nyitottak utat. Az alsó malmi védbástyát egészen lerombolták, miáltal itt is szabad bejárat nyilt a városba. A sánczok még elég mélyek voltak ugyan, de viznélküliek és környékükön itt-ott nagy mocsarak képződtek; egy részét a sánczoknak közlekedésre is használták. Az egykor védett városból nyilt város lett, melybe barát és ellenség egyaránt juthatott be. Be is jöttek ezek csakhamar.

Az 1531 és 1532-ik években a lengyelek, mint János király ügynökei, Késmárkról elindulva, Lőcsére törtek és arra kényszeritették a késmárki polgárokat, hogy a kozákokkal együtt induljanak Lőcse ellen, ahol azután a majorok felgyujtattak és a marha elhajtatott. S mig Laszkyék, Smolikovszkyék, Simonenskyék, Szibridovszkyék és Weli-

boczkyék kereket oldanak és zsákmányukkal Lengyelországba menekülnek, addig Zebridovszky Flórián kozák kapitányt, ki temérdek zsákmányával Igló felé vonul, üldözőbe veszi Lőcsének városi kapitánya, Bestel; a Hernád mellett, a mai műmalom környékén, utóléri a kozák rablókat, összecsapnak és miután a kozák kapitányt agyonütötték, a kozákok hátrálni kényszerülnek. Erre egy német kalandor, Mauritius, a lőcsei lándzsások közé vágtat; ő maga lándzsáktól átdöfve, holtan rogyott össze, de a kozákok holttestén át betörnek a rendetlenségbe jött lándzsások négyszögébe és szétszórják őket. A futásnak eredt lőcseiek a rozsnyói utczában egy házba menekülnek, ott eltorlaszolják magokat és tovább harczolnak; de végre is kénytelenek magokat megadni és a kozákok mintegy száz foglyot hurczolnak Kézsmárkra, kiket azután nagy váltságdij lefizetése után bocsátottak szabadon (Genersich.). 1532-ben ujra Lőcsére törnek a késmárkiakkal egyesült kozákok, kik a lőcseieket csellel kicsalják és látszólagos futásban Igló felé huzódnak. Az őket üldöző lőcseieket az akkori Klein-féle hámor, mostani daramalom mellett egy lesben álló kozák-csapat megrohanja és iszonyú mészárlás után mintegy 200 foglyot ejtenek közülök. A késmárki vastag toronyba zárt foglyok keresztül ássák a falazatot és egy részök szökni akar, de a fürdőháznál elfogják őket és egytől-egyig lefejezik. Ez alkalommal a kozákok Igló városát felgyujtották és tökéletesen elhamvasztották.

1534. évi márczius hó 30-án találkozott Iglón a lengyel Laszky, Szapolyainak legjobb barátja, Zarnahay Ulrikkal, Katzianer osztrák hadvezér megbizottjával s itt arról tanácskoztak, hogyan lehetne János királyt legjobban rászedni; ez alkalommal történt ama hires, már előbb emlitett czigányvallatás az iglói tanács előtt, melynek értelmében Szapolyai János a XIII várost teljesen elpusz-

titani akarta; de az egész vallatás csak arra való volt, hogy Katzianernek legyen ürügye Laszky közbenjárásával a lengyeleket a császár pártjára hódítani.

1539-ben a Késmárkról jött kozákok ujra összecsapnak a lőcseiekkel Igló városának felső végénél és minthogy a kozákok csak kevés foglyot ejtettek, kárpótlásul kirabolták Iglót.

A sok háborúskodás következtében kitört a pestis, melyben Iglón az 1545-ik évben sokan elhaltak. 1546-ban a merényiek az iglói erdőkre törnek és fát vágnak, de ez egyszer pórúl jártak, mert Igló városa egy éppen arra elvonuló hadcsapatot 10 frt és 20 denárért zsoldjába fogad és segitségével elfogja a garázdálkodó merényieket.

Az 1556-ik évben a krasznahorkai csata után Ferdinánd zsoldosai Dobsinán át Iglóra jönnek és minthogy Katzianer biztosai, Schreiber Farkas és Khorn György Laszky által arról értesültek, hogy Igló a nemzeti párttal rokonszenvez, a város bíráját, Szontágh Gáspárt vasra verik, egész éjen át a piaczon kinozzák és csak reggel engedik szabadon, midőn híre kelt, hogy a török a rozsnyói hegyeken átkelt, minek következtében a zsoldosok futásnak eredtek. (Szepes-szombati pléb. kézirat). Ez a hir nem bizonyult ez egyszer valónak, de 1570-ben a törökök csakugyan Káposztafalváról jövet egészen Igló kapujáig portyáztak (szepesi krónika), de nem bántottak senkit, mert tudták, hogy Igló már idegen terület.

1593-ban május 19-től kezdve julius 18-ig 500 német lovas garázdálkodott Iglón, kiknek ellátásáról a város volt köteles gondoskodni; miután a polgárság összes raktárait kiüritették, a város 300 frtért gabonát hozatott, hogy kellemetlen vendégeit kielégitse. A város hiába emelt panaszt, a bajok orvoslásáról szó sem volt, hanem a helyett 1597-ben, midőn Prépostváry Bálint Miksa főherczeg, lengyel trónkövetelő javára Lublót elfoglalta, Igló városa

állandó őrséget kapott, melynek ellátásáról a város saját költségén tartozott gondoskodni (iglói lvt. borkönyv).

1593-tól kezdve egészen 1744-ig a Lubomirszky család birta a XIII várost és ennek sarjai viselték a starosta méltóságát. Ezeknek kormányzása alatt Igló városa ujra feléledt, mert mint nyugati müveltséggel biró férfiak belátták, hogy saját érdekökben cselekesznek, ha a városnak módot nyujtanak arra, hogy ujra lábra álljon. De erről későbben lesz szó.

Ha a XVI-dik század jegyzőkönyveit végig lapozgatjuk, sok érdekes dolgot találunk azokban, melyek az akkori nemzedéknek erkölcsi világát nem a legjobb világitásban tüntetik fel és melyek teljesen igazolják Sváby Frigyesnek azon nézetét, hogy a reformáczió a Szepességen éppenséggel nem javitotta az erkölcsöket. Tanulságos példákúl felhozzuk a következőket: 1574-ben Schuster Jakab, iglói bányabiró, egy 60 éves nős ember viszonyt kötött a 15 éves Pfannkuch Annával és minthogy sehol sem voltak biztonságban, a templomban adtak egymásnak találkát és ott közösen imádkoztak. A toronyőrnek feltünt az egymáshoz nem illő pár kegyessége, megleste őket és a tapasztalt dolgokról feljelentést tett. A XIII városi szék halálra itélte a két bünöst, de Arnstein Boldizsár hadnagy s Schuster «házi barátja,» meg több bányaváros közbenjárása folytán szabadon bocsátották őket. (XIII városi lvt.).

Rosszabbúl járt 1579-ben Kyowi János, ki Váralján lovat lopott és azt eladta, meg Rholeder Gergely, ki sokat járt a fehér nép körül; az egyiket Iglón felakasztották, a másikat pedig lefejezték, még pedig, a mint a jegyzőkönyv mondja «nem mesterileg, hanem hanyag módon.» (XIII vár. lvt.).

Valóságos regény az 1582-ki eset. Fischer Tamás békésen él Iglón családjával mindaddig, mig egyszer az

alsó molnárné leányával, Magdával egy éjjelen át árpát nem öröl. Férj és leány halálosan beleszeretnek egymásba, eleintén kerülik a visszontlátást, de a vak szenvedély ujra összehozza őket. Ez idő óta a férj üti-veri feleségét, gyermekeit éhezteti és a nő rokonságát kiüzi a házból. Vásár alkalmával szeretőjének ezüstövet vesz; a felesége ezt megtudja, valamint azt is, hol lesz a találka helye s mikor, feljelenti az esetet a bírónak, ki éjjel a szerelmes párt csakugyan tetten éri. Vasra verve viszik őket a XIII városi szék elé, hol a férfit halálra itélik. A férj halálos órájában mindenkivel kibékül, csak nejével nem, kit még az akasztófa alatt is átkoz, hogy gyermekeinek nevére ily gyalázatot hozott. Magdát a piaczon meztelenre vetkőztetve megvesszőztetik és kiüzik a városból. (XIII vár. lvt.).

1583-ban Sartor Lénárd, iglói polgár megszökik Váraljáról szobaleányával, nehány év múlva a leány meghal és ő Iglóra kerül vissza; de felesége feljelenti és a XIII városi szék fejét veszi. (XIII vár. lvt.).

7. A nagy határpör.

Az iglói levéltár eredeti okmányai után.

A kölcsönös határvillongás Igló városa és szomszédjai között évszázadokon keresztül húzódott már és az utólsó században annyira kiélesedett az ellenségeskedés, hogy foglalás, verekedés, fogságba ejtés, sőt gyilkolás úgyszólván napi renden volt. A káptalan, a lublói várkapitányság, a királyi udvar már annyira el voltak árasztva iglói periratokkal, hogy jóformán már senki sem ismerte ki magát azokban. Végre maga Thúrzó veszi kezébe az ügyet és erélyesen hozzálát, hogy a hosszú pernek véget vessen és a perlekedő felek közt a békét helyreállitsa.

A pör két szempontból itélhető meg. A legigazságosabb és egyedül jogos út lett volna, a régi várszolgál-

mányok alapján megállapitani, mily szolgálatokat teljesitett hajdanában Brusnik és Stoyan az iglói várnak és ezekből kiindulva egy méltányos tételt alapúl venni; a királyi erdőkre nézve pedig meg kellett volna állapitani, mennyi fát vágtak tulajdonképen évente és mennyi esik ebből Iglóra. A Thurmberg külön perkérdést képezett, melynek eldöntésénél Igló nem hivatkozhatott okmányokra, mivel ezek a huszita pusztitásnak estek áldozatul. A második szempont volt a tényleges birtok határainak megállapitása a királyok által megerősitett határjárások alapján. Igló kétségen kivül vesztes fél maradt volna Máriássyékkal szemben, ha az első szempontot veszik kiindulási pontúl, de viszont Thúrzó ellenében legalább százszor nagyobb telket igényelhettek volna az iglóiak, mint a mennyit keleten vesztettek volna.

II. Rudolf király ennek a pörnek végleges elintézése végett egy bizottságot nevezett ki, melynek elnökévé pixendorfi és grawenwerdti Rueber János grófot tette, társakúl melléje adván Mellegh Boldizsárt, csanádi püspököt, Bornemissza Györgyöt, nagyváradi püspököt és Pachott Jánost, a szepesi kamara praefektusát. Ernő főherczeg felszólitja Thúrzó Eleket és Szaniszlót, hogy ezen bizottság itéletének vessék alá magukat. István lengyel király a bizottságba küldi sandomirski és pieschova-skalai Saffranetz Szaniszlót, a starostát, továbbá Komorovszky Kristófot, az osvieczimi várnagyot és Krasinszky Szaniszlót, krakkói kanonokot és királyi jegyzőt.

A bizottság az 1580-ik év elején Váralján szervezkedett, hol a peresfeleken kivül nemes Gründel János városi ügyész, a jászói konventből Tamás, mint a Máriássy család ügyvédje és nemes Andaházy András mint Thúrzó helyettese csatlakoztak a bizottsághoz.

Midőn a bizottság tárgyalásai közben a várszolgálmányok szőnyegre kerültek, konstatálták, hogy az azokra

vonatkozó okmányok Giskra pusztitásai és a lublói vár elhamvasztása alkalmával elvesztek s hogy ennélfogva a jogczimnek kézzel fogható alapja nincs. A hatalmas Thúrzó család, mely éppen akkor fénykorát élte, tekintélyének egész súlyával oda hatott, hogy a bizottság ejtse el a várszolgálmányok kérdését, vegye a status quo-t döntőnek és szoritsa a birtokosokat arra, hogy mostani birtoklásuk jogosultságát okmányokkal igazolják. A lengyel starosta attól tartván, hogyha a várszolgálmányokat rendezik, ennek alapján fogják a lublói várszolgálmányt is megszabni, a mi a határtalan lengyel zsarolásnak véget vetne, szintén oda-nyilatkozott, hogy a várszolgálmányok kérdését ne boly-gassák. Máriássy végre mint persona ingrata éppen nem volt képes a bizottságot befolyásolni. Ennélfogva a bizott-ság mind Máriássyéknak komoly, mind pedig Thúrzóék-nak látszólagos tiltakozását elvetve a második szempontot vették a tárgyalás alapjáúl, melynél fogva a határok a régi határlevelek alapján lesznek megállapitandók.

Mindenek előtt Igló városának határait állapitották meg a régi határlevelek értelmében és azokat ujból pon-tosan kijelölték, hogy azután meg lehessen állapitani, mily mérvben, hol és melyik oldalról fordúlt elő határsértés és mily módon elégitsék ki az egyes birtokosok jogigényeit. A régi határlevelek alapján Igló városának határait a Máriássy-birtok felé 47 határdombon át következőképen jelölte ki a bizottság: A lucspataki réten találkozik Igló, Odorin és Leszkovján területe; a találkozási pontot egy nagy kő jelöli; innen a határ délnek húzódik egy széles »Vigyázz« elnevezésű mesgye mentében, azután több utat keresztülszelve és nem messze a Máriássyék bitófájától, mely akkor még állott (Sibenecz), a szántóföldeken átha-ladva eléri a Hernádot ott, hol a Brusnik patak torkolata van. E patakot követve egy a város czimerével ellátott nagy kőre akadtak; ettől tovább haladva a határ részben

a régi országutat követi, elhalad a botizi patak mellett és a Schwarzenbergen keresztül felhúzódik a Luxlandra. Ide érve a bizottság, Tamás a Máriássy család nevében ünnepélyesen óvást emel és tiltakozik ezen határjárás ellen, mire Rueber kijelenti, hogy ő most már a bizottság itéletét foganatositja és tovább folytatta a határjárást, melynek értelmében a további iglói határ az Altenbergen át (Boben über Eisenbach) az Eisenbach mentén, hol a régi salakhalmazt határdombnak vették, felhúzódik a Glänczenre, innen a Krighre a Krighpatakhoz, melytől balfelé a Hainenberg, jobbfelé a Stangenberg emelkedik, végre a Brandstatton és Ellenbogen-en át a Gölnitz folyóig.

Ennek a határjárásnak alapján megállapittatott, hogy Máriássyék tényleg következő esetekben követtek el határsértést: 1. 1573. évi julius 22-én, midőn Schuler szántóföldjeit a Luxland hegyen a teplicskaiak pusztitották el. 2. 1573. okt. 5-én a teplicskaiak, nevezetesen Tokár Gergely és Maczkó Hárdi elfogták az Ellenbogen nevü erdőben Schwarcz Gergelyt és Haberstreit Mátyást és Márkusfalvára hurczolták őket, hol 30 napig a megfertőztetett vártömlöczben sinylődtek és kiszabadulván a szenvedett kinzások következtében nem sokára meg is haltak. 3. 1579-ben Pál napján a teplicskai Antal lekaszálta Omes rétjét a Brusnik patak mellett. 4. 1560 óta Máriássy alattvalói folyton fát vágtak a Schwarczbergtől a Gölnitz folyóig terjedő erdőben és ebbe juhokat hajtottak, hogy a fiatal erdőt elpusztitsák. 5. 1579-ben két szénégető az erdőbe ment; az egyik puskájával véletlenségből agyonlőtt egy teplicskai fiut; a teplicskaiak egy másik szénégetőt, ki egészen ártatlan volt, elfogták, Márkusfalvára hurczolták és a város tiltakozása daczára felakasztották. Az ellenfél ügyvédjének meghallgatása után Máriássy Pált 20 frtnyi birságban marasztalták el.

Thurzó az iglóiakkal szemben a következő panaszokkal lépett fel: 1. Az iglóiak egy 6 holdnyi területet a sümegi határon jogtalanúl használnak. 2. Dénes Ambrus és Dressler András, illésfalvai lakosok a thurmbergi hámorból Iglón át vasat szállitottak, az iglóiak tőlük 6 mázsa vasat elvettek és mai napig sem adták azt vissza. 3. Az iglóiak az illésfalvai malmot a Hernád mellett szétrombolták. 4. 1564-ben télen Graumann János, Rottenschmetter János, Reginen János, Blásy Tamás, Schmelcz Egyed, Trebus Benedek, Kupferschmidt Mátyás, Reisznach Kristoforus és Luske János dobszóval és lobogó zászlókkal Sümegre törtek, a templom körül gyülekező népet bántalmazták, sőt egy parasztot agyon is ütöttek. Ezekre a panaszokra felelt Gründel, a város ügyésze. Feleletei közül bennünket csak a thurmbergi hámorra vonatkozó védbeszéde érdekel. Ebben elmondja, hogy nagyon lekötelezné Thurzó az iglóiakat, ha a Lajos-féle okmányt, melyre Thurzó panaszát alapitja, előmutatná, mert épen ezen okmány értelmében Thurmbergnek a fele, tehát a kérdéses területek is Iglóhoz tartoznak. Thurzó volt olyan okos, hogy elő nem mutatta a Lajos-féle okiratot, a miért is a bizottság az iglóiakat az ellenök emelt panaszok alól felmenti.

Erre előállanak az iglóiak Thurzóék elleni panaszaikkal, melyek következők voltak: 1. 1563-ban Jakab napján sümegi és illésfalvai parasztok a szepesi várból való porkolábbal az iglói nagy hámorra törnek, melyet Konrád birt bérben, a hámort elpusztitják, a vassal megrakott kocsikat elrabolják és 10 munkást 15 napi fogságban tartanak. 2. 1565-ben Pollak Elek és József, sümegi lakosok a Fischberg alatt Láng szénégetőre törnek és el akarják fogni; de az erős ember lévén, elkergeti a támadókat, bizonyitván, hogy 1520 óta ezen a helyen mindig szabadon égetett szenet. 3. Sümegi és illésfalvai parasztok a szepesi

vár több szolgájával ujra az iglói nagy hámorra törnek és fosztogatnak, a munkásokat pedig elkergetik. 4. 1579. évi január hó 21-én a sümegiek elveszik Scholtz Alberttől ennek fejszéjét és lánczát, midőn a Fischbergre fáért ment. 5. Ugyanabban az évben ugyanazt tették Scholtz kocsisával. 6. Január 30-án elvették a lánczokat Scholcztól és Rácztól az Ördögfejen. 7. Thurzó nemcsak az iglóiakat, hanem más községbelieket is, kik jogot tartanak a szabad királyi erdőkre, elüzi onnan, mert jogtalanul akarja elsajátitani a szabad királyi erdőket. 8. 1571-ben Thurzó Szinye-Ujfaluban Pollák Mátyás rézműveit koboztatta el, miáltal annak több száz forintnyi kárt okozott. 9. Thurzó szolgái egy alkalommal a pálmafalvai hegyen vadásznak; a kutyák hajtják a nyulat, mely ijedtében Graumann kocsisa felé szökik, ki ott éppen szántott. A kocsis megfogja a nyulat és haza viszi; de ezalatt Thurzó szolgái elviszik Graumann legjobb lovát és a várba vezetik. 10. 1575-ben január 16-án Thurzó két iglói fuvarosnak szekereit a szepesvári vámnál lefoglaltatja és azokat a mai napig sem adta vissza. 11. 1575-ben Thurzó ispánja tönkre teszi Omesznek vetéseit a pálmafalvai hegyen. 12. A sümegiek folyton a tilosban legeltetnek. 13. A Thurmberg másik feléért még nem kapták vissza a zálogösszeget, de fát vágni szintén tilos.

Ezekre a panaszokra a bizottság Thurzót 27 frtnyi kárpótlásban marasztalja el. Minthogy pedig az iglóiak a Thurzótól kért, de általa ki nem adott oklevelen kivül más okmányt nem képesek előmutatni, a bizottság a Thurmbergre vonatkozó kérdésben véglegesen elutasitja az iglóiakat és következő határt alapit meg: A határ a Wenigbachnál kezdődik és követve a Hernád melletti szép széles mesgyét délfelé vonul a hol szük, hol széles Thonseifen-en keresztül egészen a Faulbrunnen-ig, innen a régi országutat követve egészen a Gölnitz folyóig.

A határjárás alkalmával az iglóiak kérésére azt is felvette a bizottság, hogy a Dibstall nevü dülőn kezdődnek a szabad királyi erdők és terjednek egészen a Hüllig; továbbá, hogy a Thurmberg határterülete a Gölnitz folyónál kezdődik. Minden fél egyik-másik pontozat ellen tiltakozott, de az egyedüli nyertes Thurzó lett, ki nemsokára az egész szabad erdei részt hatalmába keritette. A Lajos-féle okmány elveszett.

Ez a Rueber-féle nagy határpör azért fontos, mert a későbbi korban egészen a mai napig ez a határjárás döntő vitás kérdésekben.

XIII. Ethnographiai átmenetek.

Láttuk, hogy az iglói területen mindig több népfaj lakott és nagyon valószinü, hogy Uj-falu keletkezésekor ötféle nemzetiség lakott Igló területén, úgymint: német, magyar, tót, kelta és oláh. A város fénykorában az uralkodó családok nyelve a német volt; ezekhez csatlakoztak a magyar családok, kik nagyobbára elnémetesedtek, úgyhogy a huszita pusztitás után tulajdonképen csak két fajról beszélhetünk: a németről és tótról. Bár békességben éltek egymással, mégis mutatkozott köztük bizonyos ellentét, mely azonban sem a nyelvben, sem a nemzetiségben, hanem a különböző társadalmi állásban keresendő. A német volt az uralkodó elem, a tót a köznép zömét alkotta. A mely tót azonban a belvárosban mint polgár felvétetett, az rövid idő mulva egészen németté lett és viszont a mely német család a városból kiüzetett vagy elzüllött, az kénytelen volt a pórnép közé vegyülni, hol azután a következő nemzedéke már tóttá lett.

Mig kint a falvakon, de kivált a XI szepesi városban túlnyomólag magyar és német családok laktak, mig az Igló területéhez tartozó falvakon is sok szász és magyar tartózkodott, addig a munkásosztály egy része német és magyar volt; de a huszita fajharcz lezajlásával ritka lett kint a megyében a német és magyar, úgyhogy 1460 óta a munkás osztály kevés kivétellel tót volt. A polgárság szaporulatát a XI szepesi városból és a X lándzsás faluból

nyerte; innen vándoroltak be Iglóra a magyar családok, amonnan pedig német és tót családok vegyesen; a beván-dorolt nem német családok azután rövid idő múlva elnéme-tesedtek. A munkás osztály ritkán nyerte szaporodását a XI városból, hanem leginkább a tót kerületekből; ha elvétve német vagy magyar munkás közéje vegyült, az csakhamar eltótosodott. A szabadalmazott polgárság tehát német volt és az is maradt.

A lengyelkor bekövetkeztével Iglónak lakosai is ki voltak téve a slavizálási kisérleteknek, melyeknek nyomait nagyon is észre lehet venni. A lengyel kormányzó nagyon szívesen vette, ha Iglón lengyel család telepedett le; a starosta és a vár hivatalnokai az ilyen családot kegye-lemmel árasztják el, mint például a Haschek-családot; sőt a starosta befolyása odáig terjed, hogy lengyel emberek-ből lesznek német hitszónokok; ilyen volt Krakkói Márton, ki 1531-ben halt meg. Viszont Iglóról jobb családokból (Krausz, Münnich stb.) való fiatal embereket Lublóra visz-nek, hol hivatalnokokká teszik őket. Lublón a lengyel nyelv volt az uralkodó; ha valaki lengyelül tud, kérése már is félig teljesitve van; a ki nagyon simul a lengyel elemhez, az még nemesi kiváltságokat is kap, a mint ezt Smith és Bogus esete bizonyitja. A starosta olykor-olykor már lengyelül ír a XIII városi tanácshoz (iglói lvt. ered. levél), sőt egy túlbuzgó XIII városi jegyző, Kavecz József lengyelül kezd levelezni a városokkal. De mindezek a kisérletek nem vezettek eredményre, mig a bevándorlók zöme magyar és német volt. A mint azonban a két forrás kiapadt, a bevándorolt tótoknak a német elemhez való assimilálása mind nehezebben ment és a slávság mind nagyobb tért hóditott. A XVII-dik század végén a XI város teljesen tót volt (Sváby Frigyes), úgy hogy Igló városa is onnan csak tót lakosokat nyert, kiknek a né-metségbe való olvasztása úgyszólván már lehetetlenné

lett. A lándzsások (Kismegye) még a XVIII-dik század elejéig magyarok voltak, kik kivált 1680 után tömegesen Iglóra vándorolnak, de csak a jobb családok; ilyenek voltak: a Filiczky, Korabinsky, Forgács, Marsalkó, Ahácz Scherffel, Nikázy, Urbány, Szmrecsány, Szepsi stb. családok; a többiek, kik részint elszegényedtek, részint erkölcsileg sülyedve tönkre mentek, ott maradtak és teljesen eltótosodtak. Egyáltalában hol anyagi, erkölcsi vagy szellemi sülyedés vehető észre, ott mindenütt a tótság harapódzik el, a mint Iglón is az eltótosodás mindig a város hanyatlásával együtt járt.

A német és tót elemek közti viszony, kivéve a huszita korszakot, mindenkor a lehető legjobb volt; nemzetiségi fajgyülöletről szó sem volt közöttük s legfeljebb a társadalmi állás különböző volta választotta el őket némileg egymástól. Rosszabbra fordult a helyzet, midőn a lengyel elkobozta a várostól a szabad papválasztás jogát és a pap kijelölése egyedül a krakkói püspöktől függött, ki csak lengyel embert küldött ide. Ezek a kiválasztott papok azután nagy erővel fogtak hozzá a slavizáláshoz és mindenben csak a tót lakosságra fektették a fősúlyt. S habár tervöket nem tudták akkor keresztülvinni és minden törekvésök a német elem szivósságán hajótörést is szenvedett, mégis sokat ártottak a város közszellemének és egészséges fejlődésének, mert a meghasonlás a lakosok között megtörtént, a viszály konkolya el volt hintve és akadtak mindig egyes lelketlen emberek, kik a város jólétének rovására a vallás- és fajgyűlöletet szították.

Hogy a népmozgalomról tiszta képet nyerjünk, közöljük a XVI. században Iglón lakott polgárok névjegyzékét:

1. Az ős családok közül fenmaradtak:

Teuffel Benedek, Lepesch Bálint, Melczer Rezső, Weiczenbrier György, Kiliáni Márton, Romp Ilyés, Grüssel

György, Neupauer Izsák, Payer Gergely, Jud Kristóf, Unser Péter, Schneider Jónás, Schwarcz János, Knoll György, Schuszter Lénárd, Schmidt Bernát, Tepper Gergely, Windt Válent, Schuller Simon, Wagner Válent, Balzmann Simon, Götzel Tamás, König Endre, Leisz Dániel, Broszmann Henrik, Dressler János, Fuhrmann Jakab, Graumann Izsaiás, Kupferschmidt István, Fleischer János, Schmidt Simon, Húsőr Kristóf, Oelschläger Endre, Húsőr Márton, Besteller Bresel, Székely Dániel, Bierrichter Péter, Topscher Kristóf, Lintner Márton, Balás Simon, Bartholomaeus János, Romp Gáspár, Weber Fábián, Kofften udvara, Schmidt János, Gallen udvara, Messerschmidt István, Schwarcz Péter, Schmidt Fábián, Schmit Válent, Lapispataki Boldizsár, Schmidt Márton, László udvara, Schmidt György, Meger Pál, Wagner Márton, Wagner Bartholomeus, Toppir István, Stenczel János, Messerschmidt Endre, Schwarcz János, Pollák Pál, Resige János, Schmidt Miklós, Schuster Pál, Neuhercz Ilyés, Salamon Gáspár, Riegel Mátyás, Fleischer Gáspár, Klingschmit Péter, Riger Jakab, Kuchil János, Klugil János, Kunsch udvara, Endre Jakab, Fynk udvara, Gót Válent, Úris udvara, Scherffel udvara, Fischer László, Halbschuh Frigyes, Omesz András, Bitner János, Varga József, Sáska György, Székely János, Rossmann Jakab, Dirner István, Suntag András, Leibitzer András, Kirsner Péter, Szeles Benedek, Deák János, összesen: *94 család.*

2. A XVI-dik század folyamán bevándorolt családok.

a) Németek leginkább a XI városból:

Lang György, Beyer András, Neuholz János, Körbel (Kölbl) György, Reisz Melchior, Krausz Tóbiás, Münnich János, Löczel Mihály, Schweter András, Seis (Süss) Pál, Benigny Gáspár, Mileter (Mülletter, Maléter) János, Briechenzweig Gáspár, Mum Gáspár, Scholcz Bertalan, Roxer

György, Mummert Kristóf, Graf Lorencz, Krausz Boldizsár, Ulmann Ambrus, Puchanker Tóbiás, Zwilcher Pál, Seifert Endre, Klein, Lőrincz, Kohlweisz Benedek, Schwertfeger Simon, Kraut und Fleisch Mihály, Meng Joachim, Schenk Kelemen, Jagendorf Pál, Miller György, Ast István, Raab István, Teisz Benedek, Gábriel Márton, Zimmermann Kelemen, Lambert Tóbiás, Bartfelder János, Fröhlich Ilyés, Wolf Miklós, Fuerrer Miklós, Kukuk János, Krebs György, Totschmann György, Behem Bastel, Koller Bresel, Unterbauer Tóbiás, Guckguck Ádám, Raumauf János, Einsiedler Bastel, Figerin Jérus, Hammerschmidt Lőrincz, Meisner Gergely, Maurer Márton, Deber udvara, Walter Dávid, Kuechel Endre, Pfannkuch Endre, Katscher Jakab, Palmsdorfer József, Schlosser Jeremiás, Striczel Gergely, Strohschneider Fülöp, Hirth Lóránd, Turmwächter György, Schlesinger Kristóf, Wasserzieher Gergely, Drummelschläger Gergely, Landshuter Kristóf, Knebel Márton, Glatz Pál, Deber Mener, Keyl Urbán, Rollman Mária, Hölczer Lukás, Kiebecher Jakab, Sparling György, Knodt Jakab, Kniewann János, Polfermacher Vojtkó, Beymann Válent, Meyl István, Kohlweisz Benedek, Wülmsdorfer János, Koch György, Hoffer Gergely, Füleker Endre, Kloesch Kristóf, Deutsch István, Toppgärtner Gergely, Kniesner Sebestyén, Trumpler Jakab, Máriamüncz Pál, Leitgeb György, Schultz Márton, Lauer Jakab, Stempel Ilyés, Staudner Bastel, Czentner Melchior, Eyd Frigyes, Kréhan Válent, Herbel István, Bogner Dániel, Huebel János, Schmauckhardt János, Tatschmann György, Kölblin Mátyás, Mum Válent, Altmann János, Klekner Kristóf, Rebel József, Röttecker János, Rettig Gergely, Papelschäler Lőrincz, Zweitscher Endre, Hilleprant Gergely, Genersich Jeremiás, Binder Bastel, Rosenzweig János, Grósz Tóbiás, Stiglicz Endre, Steigermeister János, Barbierer Imre, Hauser Benedek, Wagendrüssler Melchior,

Leider Mihály, Hebenstreit Kristóf, Koehler János, Schlem Dávid, Wein Márton, Schmögner Tamás, Blesch Urbán, Kopper Gergely, Bolduscher Gergely, Oberländer Bastel, Jüngling Jakab, Sauermann Tamás, Mendl Mátyás, Hoencz András, Möller Márton, Gutgelb Imre, Feszt Gáspár, Flechtner Jakab, Wiesner Márton, Zelder Jakab, Balsam Simon, Türk Márton, Wallendorfer Albert, Stroczel János, Gótsch Bresel, Frank János, Stark Kristóf, Führer Kristóf, Hüberler Lórencz, Gerlitzdorfer Márton, Sperndorfer János, Schindt Simon, Guthetbing Márton, Floszer György, Reuchler János, Dunkelschmidt Márton, Tellergrundl György, Hermann Ágost, Satter Farkas, Schoch Márton, Riemer János, Edelmann Ádám, Hutmann Válent, Heller Márton, Riesdorfer Simon, Ruscher Kristóf, Hirsch Jakab, Schmotzer Kristóf, Siebenbirger János, Mückenschmalz Endre, Hecht Bastel, Leitscheil Mihály, Hoch Andor, Ruenbecher István, Zauder Gáspár, Mollerich Jakab, Roll Ambrus, Rauhercz Sándor, Dick János, Gutholbing Márton, Feucht Tóbiás, Pfannenschmidt Gáspár, Buchholtz Bernát, Greifenzweig Pál, Tern Endre, Hass János, Bader Mátyás, Koller István, Blümchen Gergely, Medler Simon, Schwadloch János, Meybeysch Válent, Klesch Simon, Glenczel János, Gittler János, Winter Jakab, Geybner Gáspár, Jost János, Plawczer András, Richter László, Bolner János, Blech Simon, Gypesch János, Jánisch Márton, Berthal György, Homper Cziriák, Steinbruch Jakab, Schinner György, Julesch Márton, Poscher Josl, Kéler László, Matern Bastel, Kopter György, Lompesch Tóbiás, Reiner András, Haupt Pál, Fabiny Miklós, Kriech János, Neumerker Mária, Dicklef Márton, Schober György, Bergmann Válent, Frühauf Pál, Grill Márton, Furtzer Jakab, Spen György, Morgenroth György, Krompecher Dániel, Eisdorfer György, Neander Bastel, Fotzin Jakab, Schiner Pál, Stefány Jakab, Wassermann János, Vielfisch Jakab,

Bretz János, Keiling János, Palter Mór, Kürner György, Sauermann Tamás, Hayden Mihály, Burkhardt Ekkert, Engel János, Turner György, Kühn Péter, Schönwald István, Leutscher Jakab, Durch Lőrincz, Kegel György, Schuer Mihály, Fölker Tamás, Reiser Gergely, Todtengräber György, Walddorfer Sándor, Spitzenfinger György, Sartoris Mihály, Gretzmann Benedek, Bogsch János, Zacher Mátyás, Lichtblau Mihály, Langsfeld Ádám, Salczer Péter, Mück Endre, Topperczer János, Deutschendorfer Márton, Stein György, Durlsdorfer Gergely, Scholtz Páter: *összesen 273 család.*

b) Magyarok, leginkább a kis megyéből.

Kálmán István, Rácz Basztián, Szakács Mátyás, Farkasovszky Péter, Hártya János, Vitális Márton, Gál István, Hüsfalvi Benedek, Ocsowszky György, Vinczensim István, Marczy István, Gáspári János, Márkus György, Hallgas Vilmos, Nikázy Antal, Balek János, Lámos Erasmus, Lassú Mihály, Hiássy Márton, Tompa Mihály, Mykó Gergely, Krompachi Miklós, Helyes István, Warkos udvara, Lukács Barabás, Szakál Mihály, Dudéczy Menyhért, Demeter Gergely, Lakis Dávid, Tamás János, Pogyán Salamon, Userney Jeromos, Balássy Mátyás, Pulszky Samu, Herendy Kristóf, Salakky János, Bartholomeus János, Láng Dániel, Peklini Mihály, Kertus György, Király Márton, Perdebik Endre, Kárász György, Ujág Ábrahám, Babus Endre, Tóth György, Migda György, Enrekey István, Gál József, Papács György, Haslinszky Tamás, Aranyossy Bálint, Szerdahelyi András, Faygell Boldizsár, Molnár János, Polony Pál, Bárányi Mátyás, Manassy László, Lábin Pál, Remenyik Jakab, Csatlós Mihály, Boer János, Major András, Petri András, Adamy András, Futass Mátyás, Filiczky András, Korabinsky Ilyés, Forgács Péter, Marsalko József, Ahácz Péter, Nikázy Ferencz, Urbány Frigyes, Szmrecsányi József, Szepsi András; összesen *80 család.*

c) Tót és lengyel családok.

Peschko György, Hujak János, Gatlinszky Urbán, Kmetacsko János, Perpetva János, Waran Benedek, Polacsek Jakab, Prisa György, Kohut Benedek, Marosko Gergely, Mulitzik Endre, Zirky Kristóf, Jatzkó János, Musinszky Dávid, Nics Gáspár, Novák Mátyás, Horentsik Benedek, Puszakov Endre, Trebisch Lőrincz, Martsinko Mihály, Laczko Pál, Moczkyn Margit, Kampik István, Severik János, Czerneblatt György, Drambrik István, Saffranicz András, Czarna Mihály, Muoczko János, Nitschko Zachariás, Gmetatschko Lőrincz, Albritzko Janos, Skoda Márton, Pesinder Márton, Deszervszky Ágost, Poliszky György, Saturnik Gábor, Holics János, Picha Gergely, Lipter Mátyás, Haschko János, Nemetz János, Athinik Tóbiás, Bartko János, Galyan Samu, Cseposzko András, Stolár Mihály, Krompaszky Miklós, Korel Boldizsár, Czapp János, Dupa Gergely, Musel János, Klatowszky Samu, Jocskovics Ilyés, Zisko Dániel, Hosdik János, Krompaszky Márton, Busóczky Péter, Kopatschko Lórencz, Kuba Kristóf, Saramba Gergely, Musiczky András, Fridmanszky Márton, Lesko Endre, Viaczky János, Kovalszky János, Janofszky Simon, Tormenszky Mihály, Slavkovszky Mihály, Forinyák György, Bolemszky János, Dvorszky János, Relofszky Tamás, Kaszal Márton, Polag Jakab, Jarosztel Cziriák, Noavich Péter; összesen: *77 család.*

A jobbágyság elnyomása következtében későbben tömeges bevándorlás észlelhető Iglón, de minthogy a legnagyobb része ismét tömegesen ki is vándorolt, ez a népmozgalom csak átmenő volt.

Idővel a lakosok közötti társadalmi viszony is megváltozott. A polgárság elszegényedése következtében ugyanis a rideg szász álláspont tarthatatlanná vált, a társadalmi ellentét az uralkodó családok és a munkásosztály között mindinkább elmosódott, úgyhogy végre csak egyes

befolyásos emberek igazgatták a várost, kik a kiváltságos állapotot maguk számára fentartani igyekeztek, de a többi »misera plebs contribuens«-hez tartozókat egyaránt elnyomták, úgyhogy például a szavazásnál már nem a személy, hanem egyesegyedül a házhely birt joggal. Az örökösödési és egyéb magánperekben lassanként azt az eljárást léptették életbe Iglón, hogy nemcsak a szász joggal biróknak, hanem az összes lakosoknak ügyeit is a szász jog szerint intézték el, habár a XIII városi szék, de kivált Lubomirszky annyira kiforgatták a szász jogot eredetijéből, hogy a XVIII. században már csak névleg létezett, a gyakorlatban pedig a legnagyobb zürzavar és ennek nyomában a legnagyobb önkény kapott lábra. Ez a jogtalan állapot talán többet rontott a népen mint minden zsarolás, pusztitás meg tót bevándorlás. A németség elvesztette legerősebb várát, a szász jogot, melynek alapján oly szépen fejlődött; a XIII városi szék régi hirnevéből élősködött, a népben gyökeredző tekintélye már nem volt és a városi tanács birájával együtt a réginek csak halvány árnyéka lett. Csak a kegyelmes úr a lublói várban volt az egyedüli, a mindenható, ki amellett mindig arra törekedett, hogy slavizáljon és katholizáljon.

Ez a lengyel atyai gondoskodás odáig vitte a dolgot, hogy Lubomirszky Iglón már csak 412 családot vett át, még pedig: az első negyedben 107-et. a másodikban 71-et, a harmadikban 102-őt és a negyedik városnegyedben 132-őt. Az ő kormányzása alatt, bár a tömeges bevándorlás megszünt, ismét emelkedett a családok száma 516-ra, hogy azután a XVIII. század elején, a midőn erőszakkal slavizáltak és katholizáltak, ismét *383-ra* szálljon!

XIV. Igló városa a nemzeti küzdelmekben.

Habár az iglói polgárság eredetileg egyszerű, nyers munkával foglalkozó nép volt, későbben mégis bizonyos érettségre, politikailag helyes érzékre tett szert és csak annak köszönhető, hogy czéltudatosan fejlesztette városának anyagi jólétét. A későbben kivívott szabad önkormányzás még jobban művelte, élesitette ezt az éber figyelmet minden iránt, a mi Igló javára szolgálhatott és az a körülmény, hogy a város az elzálogositás következtében igen visszás helyzetbe jutott, azt eredményezte, hogy a legkisebb ügyet is nagy körültekintéssel és óvatossággal kellett elintézni. Ez a politikai érzék, ez a körültekintő óvatosság, minden egyes tettnek megfontolása volt az oka annak, hogy Igló városa sohasem bizott egyes emberekben, főurakban, sőt még egyes királyokban sem, hanem mindenkor egyedül az egész magyar nemzet jólétéből és szabadságából meritette a reményt, hogy sorsa jobbra fog fordulni; csak a magyar nemzeti eszme teljes győzedelméből várta biztos boldogulását. Mikor még a valószinűsége is majdnem végképen elenyészett annak, hogy valaha vissza csatoltassék a magyar nemzethez, még akkor is magyarnak érezte magát az iglói németajkú polgárság, nem hitt a lengyel barátságos közeledésének és midőn Lubomirszkyék úgyszólván fővárossá tették Iglót, még akkor is érdeklődött a magyar ügy iránt, mert ösztön-

szerüen érezte, hogy Magyarországhoz tartozik (Szentmiklóssi krónika).

Eleintén még a klérus képezte azt az erős kapcsot, mely a rútúl eladott várost a hazával összekapcsolta; de midőn a reformáczió korában ez a kötelék is meglazult és midőn az ellenreformáczióban a klérus tagjai a lengyelek csatlósaivá lettek, még ez az utólsó kapocs is megszünt. És éppen akkor ébredt fel leginkább az iglói polgárban az az öntudatos meggyőződés, hogy csak a magyar nemzeti ügy jobbrafordultával fog Igló is régi hazájának visszaadatni. A miért is akkor, mikor a tót lakosság papjai után indulva a lengyelek bérenczévé szegődött, az iglói németajkú polgárság mohón ragadott meg minden alkalmat, hogy a magyar nemzeti ügy iránti rokonszenvét kimutassa. Igaz, sokat nem tehetett az elszegényedett, mindenéből kifosztott város, de szivesen fogadta a felkelő hadsereg katonáit és gondoskodott azok élelmezéséről, sőt maga a polgárság védte a kuruczokat, ha módjában állott. Lakolt is érte többször, de Igló akkor is hű maradt nemzetéhez és midőn labancz és kurucz egyaránt pusztitotta földjeit, akkor is hüségesen osztotta meg utólsó falat kenyerét az iglói polgár a kifáradt kuruczczal és a városi tanács a város füstölgő romjai közt csapra verte utólsó hordó borát, hogy a magyar nemzeti ügyért lelkesülő harczosnak üdülést szerezzen. A magyar nemzeti ügyért való lelkesedésöket az is bizonyitja, hogy a számadási könyvekben sok helyen félig magyarúl iktatta be a biró az egyes tételeket. De kövessük az okmányokat.

Rudolf király uralkodása alatt a török háború esélyei, a sérelmi országgyülések panaszai, a zsoldosoknak még a töröknél is iszonyúbb pusztitásai, a német kamara és a hadi tanács Magyarország ügyeibe való kártékony beavatkozásai, a hazafiak üldözése és fosztogatása a nemzeti visszahatás több mint egy századra terjedő harczainak

alapját vetették meg. Itt veszik kezdetöket a vallásfelekezeti viszályok szomorú válságai. Bocskai felkelésének (1604-ben) látszólagos legközelebbi okot a vallási sérelmek szolgáltattak, valójában pedig az alkotmány és a teljes vallási szabadság helyreállitásáért ragadott fegyvert, mely azután a bécsi békekötés és az 1608 és 1609-ki törvények által egyidőre biztositva is lőn.

Bocskai felkelésének vallási oldala nem érintette Iglót, mert akkor még szabadon rendelkezhetett egyházával és magában Lubomirszky Sebestyén starostában is hatalmas pártfogóra talált, ki Pethőnek, az esztergomi érseknek támadásait, melyeket ez a protestánsok templomai és iskolái ellen intézett, erélyesen visszautasitotta és e tekintetben Golcz esperest 1606-ban teljesen megnyugtatta. A Bocskay-féle felkelésben tehát az iglói polgárság csak politikai meggyőződésének adott kifejezést és midőn Basta, osztrák vezér, 1606. évi április 11-én Iglóra bevonult, egy lengyel várost talált itt, mely nagyon is hangsúlyozta lengyel alattvalóságát és értésére adta, hogy neki az egész ügyhez semmi köze, habár Lubomirszky megparancsolta volt, hogy az osztrák hadsereget szivesen fogadják és élelmi szerekkel lássák el. Ahelyett szivesen fogadták az iglóiak az április 21-én a városba vonuló kurucz vezéreket, Desewffy Jánost és Szegnei Miklóst, sőt Bilestetzet is, ki tatár és török csapatjával Bocskaihoz szegődött és a kinek csapatját 2 napig etették és itatták a nagy vendéglőben (iglói lvt. jegyzőkönyve).

A nemesség is szivesen jött össze a magyar nemzeti ügyért lelkesülő Iglón; igy 1608-ban tömegesen jelentek meg Iglón a csapatszemlén, hol minuendo liczitáczión Székelynek adták át a parancsnokságot 30 frtnyi havi bér mellett (Sváby Fr.).

A Bethlen-féle két hadjárat alkalmával a városi számadások szerint Igló városa sokszor vendégelte meg a

magyar harczosokat, a miért 1630-ban Eszterházi nádor német zsoldosai nagyon zaklatták a várost.

II. Rákóczy György, erdély fejedelem 1644-ben ujra fegyvert fogott III. Ferdinánd király ellen, hogy az alkotmányt és a vallási szabadságot megvédje. A felvidékiek önként csatlakoztak Rákóczyhoz, kinek egyik vezére, Kemény Kassát fölmentette és a királyi sereget a Vág völgyére üzte, de ez Homonnai János országbíró alatt lengyel hadakkal gyarapodván, Keményt visszaszoritotta. Ez alkalommal Igló városa éppen magyar részről szenvedett sokat, de ez a körülmény egy cseppet sem változtatott a város hazafiságán.

Az általános zavar és háborúskodás között nem egyszer volt kénytelen a város oly terheket elvállalni, melyeknek elvállalására egyáltalán nem volt kötelezve. Igy a megye követelte a XIII várostól a hadi segélyt és minthogy a városok vonakodtak ennek az uj adónak terhét magukra vállalni, a megye repressáliákkal élt, elkobozta a vásárjogot vagy áttette a vásárokat más városba, igy Iglóét áttette Lőcsére és csak miután az iglóiak 200 frt hadi segély fizetésére kötelezték magukat, kapták vissza ismét vásárjogukat. Megemlitjük még itt, hogy 1663-ban a nemesség Iglón gyülést tartott, melyen elhatározták, hogy minden nemes személyesen szálljon a táborba, 5 paraszt pedig egy, 10 zsellér szintén egy katonát állitson.

1662. évi februar hó 18-án az egész császári hadsereg Igló mellett vonult el és Létánfalva mellett ütött tábort. (Szepesi krónika).

1672. évi október hó 11-én megverték a felkelők Igló és Lőcse között a német hadat és apró csapatokra oszolva féktelenül dúlták a vidéket, mig Kopp német vezérnek sikerült őket okt. 17-én szétszórni és futásra birni.

A városok okulva az eddigi hadjáratokban tapasztaltakon, szabadságleveleket eszközöltek ki maguk számára

úgy I. Lipótnál, mint Lubomirszkynál, melyeknél fogva az ő hadaik nem fogják ezentúl bántani a XIII várost (iglói lvt.). De ez a biztositás csak papiron maradt, a mint ezt a városoknak nemsokára keservesen tapasztalniok kellett. Addig is a kuruczok zsarolásainak voltak kitéve, kik 1678-ben a még csak 21 éves, de több jeles tulajdonságokkal ékeskedő késmárki Tököli Imre grófot kiáltották ki fővezérökké. Tököli Rohan franczia tábornokkal egyesülve 1000 katonával Iglón keresztül a felföldre vonult. Alig távozott el a városból, visszatért egy csapat kurucz és Mileteríől 400 frtot követelt, ki állitólag tőlük hordókat vett és azok árát még nem fizette ki. Minthogy Mileter éppen akkor Lőcsén volt, a kuruczok a várost sarczolták, sőt Grünblatot bántalmazták is, de azután odébb álltak (iglói lvt.).

Tököli 20.000 főre felszaporodott seregével szerencsével harczolt a királyi csapatok ellen, de arra a hirre, hogy Lipót és XIV. Lajos franczia király közt nemsokára megalakul a béke, 1679 február végéig érvényes fegyverszünetet kötött, melynek tartama alatt egyezkedni kezdett. De minthogy kivánatai a császári biztosok által nem fogadtattak el, ismét megkezdte a háborút 1679-ben. Egyik alvezére Józsa István, tályai kanonok lelkész ápril végével Selmeczen nagymennyiségü aranyat és ezüstöt ejtett hatalmába, azután május elején Késmárkot 3000 frt erejéig megsarczolta és innen Igló felé vonult, hol főembereivel, Barcsay, Petneházy, Petróczy és Semseyvel egy ideig garázdálkodott és azután tovább vonult. Alig takarodtak ki a városból, ismét megjelent egy csapat junius 18-án két franczia tábornok vezérlete alatt, kik Igló és Illésfalva között csapatjukkal tábort ütöttek (szepesi krónika). Moczynszky, lublói várkapitány figyelmeztette az iglóiakat, hogy a kurucz rablók ellen, kik egy felkelő csapatba sem voltak beosztva és saját szakállukra raboltak, fosztogattak,

állitsanak fel őröket; de ők ezt elmulasztván egy ilyen banda augusztus 11-én Iglóra tör és minthogy az iglóiak vezéröket agyonütik, 3000 frt sarczot köteles a város fizetni, csak hogy a további rablástól megszabaduljon.

Nemsokára ezután rendes kurucz csapat érkezett Iglóra, kiket Strasolde, német vezér 800 emberével meg akart lepni, de az iglóiak golyókkal fogadják a németet és addig tartják fel őt, mig a kuruczok biztonságban nem voltak. Hogy az iglóiak a rendes kurucz csapatokat egyébként is szivesen látták, mutatják az akkori városi számadások, melyekben ilyen tételek fordulnak elő: «Item den Szenderer *Katonák* geben 90 denár; item den Füleker Huszáren verehrt 90 d.; etlichen Kurutzen Wein geben 1 fl. 92 d.; item den Kurutzen Speis und Wein 3 fl. 90 d.; item als der Andrássy Leut hier waren an Wein 1 fl. 20 d.; item als der Bágy János von Fülek mit 50 Mann hie war 925 fl. 25 d.» stb. A kuruczok azért otthoniasan is érezték magukat Iglón és innen intéznek kisebb-nagyobb támadásokat az ellenség ellen; ha pedig nagyobb számu ellenség közeledik, az erdőkbe vonulnak vissza.

1680-ban május 7-én Kapresa tábornok Rozsnyó felé vonul; útközben a hegyeken több megrakott szekere megakad, s ezeket a kuruczok akarják hatalmukba keriteni, de a kifejlődött harczban Császár nevü vezérök elesett s ők kénytelenek visszavonulni (Hradszky, Birkenzweig krón.). Május 12-én a kuruczok Iglóról nyugtalanitják Lőcsét és julius 3-án egy kémet fognak el, kinek Iglón fejét veszik. Jul. 25-én foglyul ejtik a XIII városi grófot, kit azután a lőcsei Günther kivált. Aug. 2-án 200 gyalogos és 20 lovas érkezik Merényből Iglóra; ezeknek a mészárosok összes juhaikat levágják, hogy megvendégeljék őket. 1680 őszén, a midőn Tököli négy havi fegyverszünetet kötött, Iglón gyülnek össze a környéken tartózkodó magyar csapatok és október végén az alföldre húzódnak,

úgy hogy a németek Iglón márcsak nehány rablót (Mauseköpfe) tudnak összefogdosni.

1681-ben Tököli biztositja a XIII várost, hogy az ő csapatjai részéről bántódásuk nem lészen s Igló ebben az évben is a kuruczok főtanyája lett. A háborúskodás ismét megkezdetvén október 15-én Szalánczy kurucz vezér Igló mellett megveri a németeket. Okulva a multon elhatározza Igló városa, hogy minden egyes polgár a háza mögött lévő városi falat vagy az ezt pótló palánkot javitassa ki, hogy akárki egykönnyen be ne juthasson a városba. De ez az óvintézkedés nem sokat használt, a város ezentúl is sokat szenvedett úgy a háboruskodó felek, mint egyes lelketlen emberek részéről. Az utóbbiak közé tartozott az akkori XIII városi gróf. Ez ugyanis pénzt vett fel a császáriaktól, hogy majd élelmi szereket fog a sereg számára beszerezni; de a mint a németek Iglóra érkeznek, sem kenyér, sem pénz, de még a gróf sem volt található sehol. Erre a felbőszült katonák nehány előkelő iglói polgárt fogságba ejtettek és Lőcsére hurczolták őket, hol addig tartották őket fogságban, mig a város eleget nem tett a katonák kivánalmainak. (Birkenzweig krónikája). Ugyanabban az esztendőben a borért menő iglóiakat Kassa mellett kifosztották, kik azután üresen voltak kénytelenek haza térni.

1682 augusztus hó 2-án 3000 sziléziai a Szepességre tör és elpusztitja Igló és Béla városokat; azután pedig Rozsnyó felé vonulnak. 1682 és 1683-ban megparancsolja Moszczenszky a XIII városnak, hogy a jó német szövetségeseket élelemmel lássák el. 1683. évi deczember 4-én a megerősitett Iglón egyesül Dunewaldt csapatja a lithváni lengyelekkel, kik azután Lőcsére vonulnak.

1684-ben Tököli Iglón jelenik meg, innen Lőcsére és Késmárkra megy, de csak egy napig maradt ott és márczius 9-én ismét Iglón vonul keresztül 10.000 ember-

ből álló seregével, melyet innen Rozsnyó felé vezetett. Erre az időre esik Caraffa, osztrák tábornoknak a protestánsok elleni dühöngése, kiről az a közbeszéd volt elterjedve: «Musztafa, akasztófa, Caraffa, ez a három gonosz fa.»

1688-ban a bajor választófejedelem katonái téli szállásra a XIII városba vonultak és vezérök, Steinau tábornok 128.964 frtnyi sarczot vetett ki rájuk, melyből Igló városa maga 16.346 frtot fizetett (ered. okm.). Minthogy a sarczot rögtön lefizetni nem voltak képesek, bezárták a XIII városi grófot és a XIII városi bírákat, daczára a Lipót és Lubomirszky által a városok részére kiállitott szabadságleveleknek.

A Rákóczy-kort Igló 1702-ben nagy áldomással kezdte meg, a mennyiben Ujlaki huszárjait megvendégelte (iglói lvt. szám. könyve).

Midőn Rákóczy meghallotta, hogy őt a bécsi kormány által alakitott idegen biróság mint felségsértőt és lázadót fej- és jószágvesztésre itélte, 1703 májusban kiáltványt bocsátott ki a magyar nemzethez, melyben ezt felszólitja, hogy az idegen járom lerázása végett fogjon fegyvert és szerezze vissza ősi szabadságát. Ugyanabban az évben Rákóczy Igló városához is következő, magyarul írt levelet intézett: «Nos Franciscus D. G. princeps Rákóczy de Felsővadász stb. Minthogy a nemes lengyel nemzettel bizonyos szövetségünk és kötésünk vagyon, akarván azért mind mi, mind azon nemzet egymás között való szövetségünk és kötelességünknek eleget tenni, sőt a mostani hadak alkalmatossággal következhető akadályokat megelőzni, rendeltetnek a tizenhárom városra különb külön, mind a mi, mind pedig a nemes lengyel részén együtt salvaguardiát, hogy egyező akarattal azon egymás között való kötésünkre vigyázván, minden egyenetlenségek, kártétel eltávoztathassanak, serény vigyázások

által. Parancsoljuk azért, mind lovas, mind gyalog tiszteinknek s hadainknak, mind személy szerint, mind közönségesen, értvén és hallván ez Pátensünkben azon nagy lengyel nemzettel való kötésünket, tudván annak megtartása végett mind a két részről, azon tizenhárom városokban külömb külön állittatott salvaguardiákat, senki azon tizenhárom városokba és *neveztt szerint Iglóba* emlitett tiszteink, hadaink közül menni, annyival is inkább kárt tenni, húzni és vonni ne merészeljen, külömben valakik azon salvaguardiák ellen támadni s kárt tenni merészelnek, azzal oly közjóra czélozó kötésünkkel az haza azon nemzettel való békességének háborgatástól tartatván. Adtunk hatalmat mindazon helyeknek, úgy feljebb emlitett Igló városának is, hogy az olyanok ellen, salvaguardiánk mellett szabadosan insurgálván megfoghassák (kiknek is Táborunkban hozatván) minden kegyelem nélkül parancsolatainkhoz való engedetlenségekért életek elfogy, sőt ha kik ezen rendeletem ellen cselekedetekért megbüntetettnek zászlós hadaink s magánosok ellen az emlitett helyeken vagy azok közül akármelyikén személy szerint boszút ne álljon és fenyegetni is ne merészelje. Datum ex castris nostris ad Tokai positis die quintum mensis decembris Anno 1703. Rákóczy.» (Iglói lvt. ered. okm.).

Ezekre a szivélyes sorokra és «lengyel barátságra» való hivatkozásra Lubomirszky azzal felelt, hogy Igló városától 180 katonát követelt, hogy azokkal és a többi városoktól is követelt emberekkel egyetemben Rákóczy ellen állást foglaljon. Azonkivül folyton szemmel kisérte Iglót, s majdnem mindég őrséget tartott a városban, sőt 1705-ben meg is erősitette Igló városát. A város megerősitésénél a régibb eredeti erőditést vette alapúl; Grünblat Lajos házától kezdve fel Benigny Gáspár házáig (a mai gymnasiumi épület környékén) a városon keresztül mély árkot húzott, a város felé magas sánczczal s spanyol lo-

vasokkal, a másik sánczczal ellátott árkot Leibitzer házától kezdve a vendégfogadó háta mögött a káposzta-utcza felé ásatta; a városon kivül a téli és nyári oldalon a város hátulsó falai még épségben lévén, csak a falak mellett húzódó árkokat tisztittatta ki. A Hernád felé pedig a falon és árkon túl azonkivül egy czölöppalánkot állittatott fel, melyhez a szükséges fát karhatalommal vitték el az egyes polgárok házaiból. A kapukat bástyákkal látta el és a szélesebb bejáratokat fahasábokkal és gerendákkal torlaszoltatta el. Maga Lubomirszky Tivadar leginkább az igy megerősitett városban lakott. 1708-ban a herczeg a város kérelmére széthányatta a sánczokat.

A kuruczok ez időtájt már ritkábban fordulnak meg Iglón és ha olykor-olykor meg is jelennek, csakhamar távoznak is. Ilyen látogatást tett Pongrácz, ki szept. 5-én érkezett Sümeg felől Iglóra. A szerencsétlen trencséni ütközet (1708 aug. 3) után Rákóczy csillaga mindinkább hanyatlani kezdett és a császáriak mind szükebb körre szoritották a felkelőket. 1709 novemberben Csötörtökhelyen, Káposztafalván és Iglón egyesült a császári had a lengyelekkel, hogy egyesült erővel Rákóczynak még fenmaradt hivei ellen induljanak.

Ezen czikk befejezéséül álljon itt még a poprádi krónikának nehány sora: «Hat der Fürst Lubomirszky Walachische und Kosakische Völker in die XIII Städte einquartiert, welche mit Fressen und Saufen und andern Üppigkeiten die Städte den endlichen Untergang gemacht hätten, wenn nicht der König von Polen etliche Fahnen Sachsen und Moskowiter abgeordnet und die Walachen und Kosaken aus den Städten haben jagen lassen. Lubomirszky ist aber mit seinen Leuten zu die Kaiserlichen gefallen und sich mit ihnen konjugiret.»

II. RÉSZ.

A Lubomirszkyék korától — A legujabb korig.

Az I. és II. rész tartalomjegyzéke a könyv végén.

XV. A Lubomirszkyék kora.

1. A városi hatóság.

Visniczei Lubomirszky Sebestyén gróf mint Lubló vára örökös ura 1593-ban vette át a XIII városnak kormányzását. Mint müvelt, sokat utazott és tapasztalt férfiu mindenek előtt azon volt, hogy a zűrzavarnak, mely minden intézményben lábra kapott, véget vessen. A starosták kitünően értettek a zsaroláshoz és fosztogatáshoz és rablási rendszerök annyira ragadós volt, hogy a gróftól kezdve a legutolsó városi tisztviselőig mindenféle czimen élősködtek a város jövedelmén (ered. levél Szepes-Szombat replikája); a jogkiszolgáltatást pedig a lehető legrosszabb és legrészrehajlóbb módon végezték, úgyhogy a függetlenebb polgárok mind, ha fontosabb ügyök akadt, egyenesen Lubomirszkyhoz fordultak. (XIII városi lvt.)

Ki minden élősködött a város jövedelméből, legjobban mutatják az iglói városi számadások, melyeknek tételeiből izelitőül néhányat közlünk: »A papnak ujévkor 1 arany, a német és tót prédikátornak 2—2 frt, a kántornak 1 frt 50 d., a harangozónak 1 frt, a kollegának 1 frt, az organistának 1 frt, a mendikánsnak 1 frt, a *biró asszonynak* 4 arany, Jánosnak, a *biró fiának* 2 frt, András *fiának* 1 frt, a *menyjének* 2 frt, a *leányának* 1 frt, a *kis fiacskájának* 50 d., a kis *leányának* 50 d., a *kocsisnak* 1 frt, a *szolgálónak* 1 frt, a *dadának* 50 d., a városi két *szakácsnak* 2 frt stb. Ilyen és hasonló »mellékes« kiadások természetesen

növelték a város adósságát, mely a lublói várurnak teendő és hol gabonában, hol aranyban szolgáltatandó »szivességek« folytán is évről évre nőtt. Igy történt, hogy a város 1594-ben már egyáltalában nem volt képes a Szabó Andrástól Szepsiből vett bornak 1300 frtnyi árát kifizetni, bár a bort régen kimérte. Szabó pörbe fogta a várost, halála után örökösei folytatták a pört 1607-ben Kassán, hol a város Nyáry Pál által elmarasztaltatott. 1680-ban Haschek Gergely jegyző, Leppisch Gergely és Grimesch Péter Kassán jártak; minthogy itt kitudódott, hogy iglóiak, elfogták őket és addig tartották a börtönben, mig a város elő nem teremtette a pénzt és adósságát le nem fizette. Minthogy az előbbi starosták zsarolásai folytán adóképességében teljesen elgyengitett polgárság nem volt képes annyi temérdek készpénzt összehozni, az összes városi tanács, a XVI szék, a város kiküldöttjei és a Keresztes-, Barbara-, Mária- és Tudományos egyesületek elnökei abban egyeztek meg, hogy az egyesületek birtokait zálogba adják és ezen a pénzen váltják ki a foglyokat (iglói lvt. jegyz.)

Már ebből az egy esetből is látszik, mily nehezen tudta a város zilált pénzviszonyait rendezni és ha az elébbi rablórendszer még néhány évig megmaradt volna, úgy tökéletesen elpusztult volna a város. De szerencsére Lubomirszkynak volt annyi belátása, hogy saját érdeke forog koczkán, ha a várost veszni engedi s azért igyekezett tőle telhető módon a város baján segiteni. E végett rendszeresitette a várszolgálmányokat, úgyhogy ezek beszolgáltatásánál mindig határozott összegről volt szó; behozta továbbá némely áruczikknél, mint pl. heringnél, turónál az egyedáruságot, melyből épúgy, mint a marhavágatásnál szép jövedelmet húzott ugyan, de minthogy igazságosabb alapra vetette ki az adót, a polgárság is nemcsak hogy elviselte azt, hanem lassanként a jólétnek bizonyos nemére tett szert, a mi kölönösen Iglón volt észlelhető.

ÁG. HITV. EV. FŐGYMNASIUM. Schmidt, Igló.

Igló városa más tekintetben is előnyben volt társai felett. Bár hivatalosan ki nem volt mondva, tényleg mégis Igló volt a XIII városnak feje. Itt székel a XIII városi szék, itt tartják a főbb tanácskozásokat és Iglóról választják leginkább a XIII városi grófot: 1600-ban Omesz Antal, 1601—1606, 1609—1612 és 1617—1620-ig Dirner János, 1621—1622-ben Mileter János, 1623—1624-ben Dirner Jónás, 1623-ban Peskovius György, 1631—32-ben Mileter János, 1633—1636 Seiss Pál, 1637—1640 Mileter György, 1661 - 1666, 1678—1680 és 1681—1684-ig II. Mileter János, 1691 és 1692-ben Reisz Pál volt a XIII városi gróf; tehát a XVII. században 48 éven keresztül intézte iglói ember a XIII város ügyeit. A XVIII. században Miléter György és Grünblatt Lajos, utóbbi 11 évig egy folytában viselte a grófi tisztséget. Sok iglói Lubomirszkyék szolgálatában is állott.

A rossz igazságszolgáltatás ellenőrizésére külön bizottsági törvényszékeket állitott fel Lubomirszky, melyekre valóban nagy szükség volt, mert a 200 éves zsarnoki, önkényes lengyel uralom visszahatással volt a szepesi polgárságra is és alapjában megmételyezte annak tiszta erkölcsét. Nem is lehet azon csodálkozni, mert ha 200 éven át látja a »kis úr« a »nagy úr« büntetlen, igazságtalan eljárását, csak emberi dolog, hogy végre amaz is ferde útra tér. (VIII városi lvt.)

A XVII. század első harmadában Igló tanácsa ujra önálló biráskodást folytat bizonyos ügyekben; mutatják ezt az 1628-tól kezdve vezetett városi jegyzőkönyvek, melyek jó soká teljesen elhallgattak. 1628-ban ugyanis a városi tanács elitéli Schwarczot, ki Kirner Pétertől lovat vesz azon kikötéssel, hogy egy rézüstöt szállitson Jászóra, de a feltételt nem teljesitette. 1669-ben Trun Simon, mint a *XI város grófja* (tehát a XVII század végén még javában virágzott a XI városi hatóság) a káposztafalvai biró érde-

kében panaszt emel Thul János iglói lakos ellen és a város egészen önállóan itél. 1673-ban Kassay Mihály nyilt országuton megtámadja Jakobsáni Barthót, rálő pisztolylyal, de nem találja. Az iglói tanáes ezt az ügyet is elintézi. 1678-ban Stiglitz András és Ráb János 23 öl fát lopnak, a városi tanács pellengérre itéli őket; már nyakukba kötik a lopott fát, a midőn az atyafiság közbelép és 15 tallér birság lefizetésével megmenti őket a szégyentől. Az 1691-ki pörből kivehetjük, hogy Iglón jósasszonyok is léteztek, kik jövendőt jósoltak, lopott tárgyakat előkeritettek és gyógyitottak. A sebész és Bőr közti becsületsértési ügyben a városi tanács itél.

A 1708-ki évben lebonyolitja a városi tanács Nikoládes Katalin hagyatéki pörét, melyből megtudjuk, hogy Iglón rendes *árvaszék* létezett, melynek elnöke maga a biró, első esküdtje pedig Reisz Pál bányabiró volt; ülnökei voltak: Romp János, Miléter Mihály és Titel Kelemen. 1736-ban Dobsina városa Iglón egy lengyeltől komlót vesz, de minthogy a lengyel adós, a városi tanács lefoglalja a komlót és Dobsina elveszti pénzét. 1741-ben Koehler János borkereskedő Lengyelországban boráért készpénz helyett egy ékszert kapott, melyet a harminczadnál meg akarnak vámolni; ebben az esetben is a városi tanács járt el és hozott itéletet. Mindezekből látjuk, hogy a városi tanács jogköre mindinkább terjed és hogy régi tekintélye lassanként ismét helyre állittatik; 1698-ban Marczy János, volt rektor, későbbi biró összeirta mind azokat a jogokat, melyek szerint itéltek.

Nagyobb perekben, csődöknél, bűneseteknél a városi tanács a XIII városi szék meghagyására, a törvénykezésnél mint elővizsgálati forum járt közbe, mire azután a XIII városi szék érdemlegesen intézi el az ügyet. Erre nézve jellemző a következő levél, melyet a gróf a városhoz intéz, miután ez Remenyik Jakab bűnvádi panaszát

Mocznig ellen a XIII városi szék elé terjesztette volt: »A dobsinai Remenyik panaszát Mocznig György ellen a maga idejében előveszem, sziveskedjék azt Remenyikkel tudatni, de legyen türelmök, mig Mocznigot kihallgathatjuk, de addig is kegyeskedjék a bűnöst biztos fogságban tartani.« 1607-ben márczius 2-án elfogatja a városi tanács Czernablati Mihályt, kit lopás bűntettével vádoltak; minthogy tagadja a neki bűnül rótt tettet, a XIII városi széknek adják át, mely a lőcsei alattvalót felakasztatja. 1611-ben Zwilcher Pál bűnös társaival, Sámuel Jakabbal és Pál pásztorfiuval beismeri, hogy libát loptak; a városi tanács átadja őket a XIII városi széknek, mely Zwilchert halálra és Sámuelt számkivetésre itéli, Pált pedig felmenti. 1623-ban Nikus Jakab kihivja Krámert párbajra; minthogy utóbbi házából ki nem mozdul, Nikus borzasztó lármát csap Krámer háza előtt; a város nem boldogulhatván vele, átadja a XIII városi széknek, mely halálra itéli Nikust, de minthogy »szép, szelid« felesége volt, elengedik néki a halálbüntetést és 4 tallérral birságolják meg. Kálmán István feleségének a kedvese, Herencz, 1629-ben gyilkosokat fogadott fel, kik a férjt megölik és hulláját a Hernádba dobják. Minthogy egyik itélet félszegebb volt a másiknál, végre a lublói törvényszék hoz itéletet ebben az ügyben: Herenczet és Brinkót felnégyelik Mihályt pedig kerékre kötik. Klesch Szontágot tolvajnak szidja, azért a rézműves-czéh Kleschet be akarja zárni, de ez tiltakozik és rábírja a lőcsei czéhet, hogy Szontágot tiltsa el mesterségétől; Szontág a XIII városi széknél panaszt emel, az iglói czéhet a gróf nyilvánosan lehordja, hogy idegen hatósághoz fordul és Kleschet 6 forinttal bünteti. 1622-ben Küstner Eckhard ötvös egy czéllövészet alkalmával véletlenségből agyonlövi Nuber Keresztélyt. A temetésnél az özvegy kenyérért kiált, a gyermekek siránkoznak, a rokonság pedig nagy lármával vért követel,

de végre sikerül őket 90 frttal kibékíteni. Eközben a városi tanács már feljelentette volt Küstnert és a XIII városi szék 50 frttal marasztalja el a bűnöst.

Az 1636-iki eset sötét foltot hagyott örök időkre az akkori korra. Ez eset következő volt: Heller Péter, Novák Virginia és Moszkal Mária bepanaszolják Pulvermacher Dorottyát, hogy a *boszorkánymesterséget* űzi. A városi tanács nyaggatja, faggatja a szegény asszonyt, de ez váltig tagad és esküszik a tanács színe előtt, hogy az ördög nála nem járt, s nem is tudja, hogyan néz ki az. A XIII városi szék átveszi a pert »az ügyetlen városi tanács«-tól és a kínpadon azt vallja a szerencsétlen asszony, hogy nagyon szerelmes az ördögbe, folyton nála van; leírja farkát, véres nyelvét és beismeri, hogy az ördög segítségével betegséget hozott sok emberre és marhára. Az asszonyt e vallomása alapján máglyára ítélték és Iglón porrá égették.

1637-ben bepanaszolja a városi tanács a XIII városi szék előtt Lautschburger Lőrinczet, hogy ez szidta a tanácsot. Ezért a tettéért életével lakol. Ellenben Dirner Pál, ki egy fiut agyonütött, csak 20 frttal büntettetik, mert már a fiu szüleivel kiegyenlitette a dolgot. 1641-ben Putschen Balázs és Szontágh Pál szidalmazzák egymást; a városi tanács elitéli Szontághot 40 frt pénzbüntetésre és 8 napi fogházra; de ez felebbez és a XIII városi szék mindkettőt 10—10 frtra itéli el, ezenkivül 100 arany vinculumot kötött ki arra, ki még egyszer kezdi a másikat szidalmazni. 1642-ben egy iglói szolgáló ura temetésekor a harang üteme után halkan mondogatja »akasztófára való, akasztófára való«; a XIII városi szék megvesszőzteti és száműzi a városból. Hermann János méhesében táncz volt, mely alkalommal Mileter kocsisa dulakodás közben agyonüti Hayden bányászt. A XIII városi szék a kocsist halálra itéli (iglói lvt. jegyzőkönyve és XIII városi lvt.).

De sok esetben csak a XIII városi szék ítél iglói ügyekben. Az 1617-ik évben Mileter és Szontag közt folyó örökösödési pert például csak a XIII városi szék végzi, épp úgy 1646-ban a Peschko és Szontág-féle örökösödési pert. 1656-ban Kálmán Dávid bepanaszolja kocsisát lopás miatt egyenesen a XIII városi széknél, mely a bűnöst megvesszőzteti és a XIII város területéről száműzi. 1661-ben a XIII városi szék Wilter Jánost, ki házasságtörést követett el, 100 frt bírságra ítéli; 1662-ben Fröhlich Dánielt, ki unokáját elcsábította, számkivetésbe küldi; 1670-ben Pollák György leányát, Zsófiát, azért, mert teherbe esett, halálra itéli; de a csábító, egy szabólegény, nőül veszi, a szülők megfizetik a perköltséget s így csak két évre száműzi a szerelmes párt. 1704-ben Szontag végrendeletet csinál a XIII városi szék előtt. 1717-ben Benigny házában Marsalkó János, a herczeg szolgálatában álló kapitány és a herczegi kovács, sörivás közben össze-vissza verik Bőr mészárost. A két bűnös a herczeg közbenjárásával 40 frtot fizetett Bőrnek. 1720-ban a XIII városi szék az iglói kovács-czéhet visszahelyezi régi jogába, melynél fogva Szepes-Szombatban szombaton és vasárnapon szabadon árulhatnak a piaczon, de ez a jog kölcsönös legyen.

Érdekes az 1712-iki kétnejüség miatt a káptalan részéről indított per; miután azonban az iglói plébánus kijelenti, hogy egyházi büntetéssel akarja jóvátenni a bünesetet, a XIII városi szék is belenyugszik és nem avatkozik a dologba.

Ítélet alapján kivégezték Iglón 1610-ben Máriás Jánost, Istvánt, Jakabot és egy más Jánost rablás miatt; 1622-ben Bretzet gyilkolás és a szlovinkai Gált lopás miatt; 1624-ben Scholcz Jeremiást lopás miatt; 1644-ben Annát, egy gyermekgyilkos nőt, csábítója 60 frt birságot fizetett; ugyanabban az évben Scholcz Pétert rézlopás

miatt; 1670-ben a sziléziai Metznert lopás miatt és Löbitzer Andrást, a lókötőt; 1664-ben Miléter kocsisát a tehénnel együtt elégetik; 1654-ben Huderklauber Katalint nehány fillér elidegenítése miatt lefejezik; Letysteint, mert vigyázatlansága folytán tűz támadt, máglyára itélik.

Mindezekből látjuk, hogy igazságos jogkiszolgáltatásról szó sem volt, amiért is sok esetben a herczegi törvényszéknél kerestek a peres felek orvoslást. Mutatja ezt a bányászok pöre. Több bányász ugyanis borozás közben szidalmazta a herczeget, a városi tanács vasra vereti őket és Podolinba a herczegi törvényszék elé hurczoltatja. Itt kihallgatják és a herczeg kivánságára szabadon bocsátják őket.

A Rueber-féle határvégzés egyik felet sem elégítette ki, mert hamis alapból indult ki s azért a határvillongások most is tovább tartanak. 1602-ben Kmitatsko szenet éget a szabad királyi erdőkben a Fischbergen, a sümegiek elfogják és a szepesi várba viszik; 1611-ben elkergetik Miléter kocsisát a thurmbergi hámorokból; 1614-ben Máriássyék ünnepélyes óvást tesznek a vaspataki bányák művelése ellen; 1615-ben a Brandstadt nevü erdőrészt pusztítják és 1623-ban erdőt foglalnak a sümegiek a Hüllőn. 1626-ban Máriássyék elkergetik a munkásokat a Grätelhegyről, 1625-ben és 1631-ben felgyujtják a zsindelyeket. 1636-ban a csötörtökhelyiek erdőt foglalnak a Gölnitz mellett, ez ellen tiltakozik Igló, de minthogy az erdőrész a Thurmberg területén volt, nem érnek czélt tiltakozásukkal (iglói lvt. jegyz.).

Az 1637-ik évben Máriássy 100 fatörzset hozat az iglói erdőből és a márkusfalvai fürészhez viteti azokat; az iglóiak fegyveresen indulnak márczius 28-án Márkusfalvára és erőszakkal viszik el a fát, melyet azután Igló piaczán halomba raknak. Ezért a merészségökért a márkusfalviak elpusztítják a Grätelt. 1655-ben julius 22-én a

városi hajduk megvizsgálják a határdombokat és pihenés végett a márkusfalvai kosárba vetődnek. Itt lefegyverzik és megverik őket, támadóik felgyujtják azonfelül a 20,000 zsindelyt, melyet a templom számára csináltattak. Határjárások voltak, a kisebbeket bele nem számítva, 1609-ben, 1698, 1708, 1729 és 1738-ban.

Igló a Lubomirszkyék uralma alatt lassanként magához kezdett térni, a jövedelmei az igazságosabb adóalap behozatala folytán növekedtek, úgy hogy már 1612-ben 400 frtot ajándékozhatott a lublói vár felépítésére. Összes régi jogait 1632-ben a magyar király által ujból megerősíttette és kieszközölte, hogy ezentúl vörös pecsétviaszkot használhatott okmányain. Ez a kiváltsága mintegy 1000 forintjába került ugyan a városnak, mert csak a közbenjárásért kapott Nebesz Mihály, a szepesi kamara pénztárosa 250 tallért, de azért ez is növelte a város tekintélyét. Az országnádor Kassán hagyta a város pecsétjét, honnan azután Roxer és Seiss Iglóra hozták. Egyéb ügyeit is igyekezett a város rendezni; e végből elfogadta az 1693-iki leibiczi gyűlésen hozott határozatokat, melyeknél fogva ezentúl csak a szepesi mértékeket kell használni és melyek eltiltják a dorbézolást és dohányzást s a cselédügy rendezése körül is üdvös intézkedéseket tartalmaznak, egyebek között, hogy a cselédek ujévkor költözködjenek, ujévi ajándékra ne tarthassanak igényt, valamint hogy: »kein Knecht darf Zobelhütt tragen, keine Magd zweimal verschamerirte Fürtücher, keine Schwarztüchel und Csizmen«.

A városnak örvendetes fellendülése azonban nem sokáig tartott. Lubomirszky Sebestyén, Szaniszló és György uralma és emberségesebb bánásmódja lehetővé tette ugyan, hogy a város ismét egy kissé feléledjen, nagyobb erőhöz jusson, de utódjok, a nagyravágyó és zsarnoki hajlamokkal bíró Heraklius gondoskodott róla, hogy ezt az alig összegyüjtött erőt az utolsó csepp vérig

ismét kiszipolyozza a város tagjaiból. Alig lépett uralomra, máris megkezdte a régi lengyel rendszert és lefoglalta még a tizedet is; 1673-ban külön pálinkaadót: egy üstért évente 90 denárt hozatott be és minden kigondolható módon zsarolta a várost, hogy minél több pénz folyjon be Lublóra, úgy hogy már 1679-ben Marczy János, rector scholae et notarius civitatis így panaszkodik a jegyzőkönyvben:

»Grosser Gott von Rath und That
Erbarm dich ferner dieser Stadt
Und lass sie dir empfohlen sein
Du bist ihr Schutz und Schirm allein.
Wend' Hunger, Krieg und Pestilenz
Und alle bőse Influenz
So loben wir dich allbereit
Von nun an und in Ewigkeit.«

Mert ugyanabban az évben, szeptember, október és november hónapokban a pestis is uralkodott Iglón, melynek mintegy 800 ember esett áldozatúl. A sok zaklatáshoz járúlt, hogy 1681-ben egész télen át német katonák garázdálkodtak a városban s így nem csoda, ha a város már 1682-ben egyik jövedelmi forrását a másik után volt kénytelen zálogba tenni. 1688-ban már a borpinczére került a sor, melyet egyelőre egy évre Modori Dániel és Jelenik András, rozsnyói lakosok vettek ki 3000 frtért, de a mely azután jó soká maradt a kezökben. 1692-ben ujabb kölcsönt vett fel a város. 1694-ben egy hadnagyot, 3 altisztet és 100 embert kénytelen a város eltartani és midőn ezért Szontágh Tóbiás és Halbschuh Gáspár Lublóra panaszra mennek, a XIII városi gróf, Jóni, még rossz néven veszi (iglói lvt. ered. levél.).

1695-ben már több mint 100 házhely állott üresen, mert részint a nyomor, részint a vallási üldöztetések kényszeritették a kisebb polgárokat a várost elhagyni. A város

maga mind nagyobb zaklatásoknak volt kitéve; Lubomirszky már 1697-ben vette el a tizedet s most még azt követelte a várostól, hogy a rendes adókon és szolgálmányokon kivül évenként 60 dragonyost toborzzon és azokat lássa el fegyverekkel és élelemmel; kapzsiságában még azt is megtette, hogy megvétette a várossal nehány fenmaradt hordó rossz borát, természetesen — drága pénzen! Mily rendkivül nagy volt a városnak kiadása, mutatja az 1702 évi városi kiadási könyve, mely szerint a rendes adókon kivül fizetett:

»Havi pénz katonákra	12	frt	60	denár
ad rationem Nona	52	»	25	»
kontributio	1	»	98	»
8 hordó bort, melyet senki sem ivott	49	»	50	»
havi pénz katonákra	12	»	60	»
névnapi ajándék a herczegnek . . .	69	»	—	»
hozzá az ágio	3	»	80	»
a nyári eltartási pénz	129	»	60	»
hozzá az ágio	6	»	—	»
a puskapor limitatiora Lublóra . .	38	»	—	»
kontributio	170	»	—	»
fuvar a herczeg részére	45	»	—	»
Nona	547	»	75	»
gabonapénz	167	»	28	»
havipénz katonákra	5	»	—	»
egy kierőszakolt ajándék a herczeg számára	125	»	—	»
Lubló vár gondozására	14	»	—	»
kontributio	90	»	—	»
katonák felszerelése	43	»	20	»
a tized	625	»	—	»
kontributio várakozás miatt	12	»	—	»
Lubomirszky fuvara a bálra	30	»	—	»
ujévi ajándék	42	»	—	»

a herczeg utazási költségeire . . .	48	frt	—	denár
hámorpénz	100	»	—	»
pótkontributió	48	»	—	»
ágió	3	»	—	»
biróinstallaczióra Lublóra	75	»	—	»
herczeg kollendája	32	»	—	»
összesen:	2606	frt	96	denár«.

A fiatal herczeg azonban még azzal sem elégedett meg, hanem a nónát természetben követelte, habár Heraklius levélben kötelezte magát, hogy a nónát általában csak rövid ideig fogja követelni (ered. levél); a hazug, kétszinü lengyel játék ujra kezdődött. 1705-ben minden városi hajdut és szolgát Lublóra visznek, úgyhogy a város minden rablóbandának volt kiszolgáltatva. 1712-ben a hadisarcz 17000 frtot tett ki. Nem csoda, hogy a város adóssága ijesztő módon nőtt. Az 1715. évi számadási könyv szerint az adósság állása következő volt:

1. a podolini zárdának tartozunk . . . frt 1800.—
   zálogba tettük a Mária aknánkat.
2. Pfannschmidt Keresztélynek Lőcsén frt 1200.—
   zálogban a mérleg.
3. Pitischko Ivánnak Lőcsén . . . . . frt 6000.—
   zálogban a 3 Kundertmalom.
4. Günther Dávid, Gwartzinger Mátyás
   és Rieder Nándornak . . . . frt 3500.—
   zálogban a borpincze.
5. Bachmann és Hiedernek . . . . . . frt 630.—
   zálogban az italmérési jog.
6. Szontág Gáspárnak Iglón . . . . . frt 1000.—
   zálogban a lucsbachi rét,
7. Spillenger Zsuzsannának Lőcsén . . frt 3000.—
   zálogban a nóna*,

* 1718-ban kivetették a polgárokra s igy megfizették terményekben.

8. Spillenger Zsuzsannának Lőcsén . . frt 1200.—
zálogba vásárjog, erdőlegelő stb.,
9. Rössmann Máriának . . . . frt 1870.—
zálogban a *városi pecsét,*
10. Wachsmann Samunak . . . . frt 604.31
11. Jóni Tóbiás örököseinek . . . . . . frt 1805.—
zálogban a nagy pecsét,
12. Grünblatt Lajosnak . . . . frt 400.—
13. Bächler Jeromos Henriknek . . . . frt 142.29

kerek számban: frt 23152.—

s a mellett még 1949 frt deficit volt.

A XIII város nem viselhette el tovább azt a roppant nagy terhet, melyet a lengyel garázdálkodás vállára rakott; bajukon segitendők 1711-ben gyülést tartottak Szepes-Szombatban, a honnan Marczy Jakabot, Krausz Mártont és Jóny Jánost a királyhoz küldték fel, hogy terjesszék elő a Lubomirszky elleni panaszaikat. Ezek következők valának:

1. Lubomirszky Heraklius a XIII várostól tizedpénz fejében 8000 frtot hajt be, holott ez az összeg a plébánusokat illetné.

2. Lubomirszky Tivadar 21.000 frtot vesz mint nónát, ezenkivül rossz meg drága héringet szállit.

3. A gabonapénznél a gabona köblét magasabb árban számitják, mint a milyen a piaczi ára.

4. Lublóra kénytelenek a katonák ellátására havipénzt fizetni.

5. Lubomirszky dragonyosai és egyéb katonái a XIII városban s ezeknek költségén telelnek.

6. Az a város, melyben a herczeg tartózkodik, zenével és tánczczal összekötött nagy lakomát tartozik rendezni, melyre az egész környék hivatalos; a többi helyeknek, a hol nem tartózkodik, konyhapénzt kell fizetniök.

7. A városok kötelesek a várba iparosokat küldeni, kiket élelemmel is kell ellátniok.

8. A mészárosok kénytelenek az uradalomtól drága és rossz marhát bevásárolni.

9. Az ifjakat katonáknak viszik; a szegényebbeket ott marasztalják, a gazdagabbakat hozzátartozói nagy összegeken kiválthatják.

10. A lovakat minden kárpótlás nélkül elhajtják és néha Bécsig is fuvaroztatnak velök.

11. A pénzjárulékokat körmöczi aranyokban kell fizetni.

12. Igló kénytelen évenként aczélt, rezet, ólmot, puskaport és fegyvereket Lublóra szállitani, a minek értéke több ezer forintra rúg.

13. A podolini és lublói épitkezésekhez minden épitőanyagot ingyen kell szállitaniok.

14. A polgároktól minden fegyvert elszedtek, de azért kénytelenek ezek kaszákkal, cséplőkkel és vasvillákkal a lengyel határokra vonulni, miáltal keresetöktől is elvonatnak és ennek következtében elszegényednek.

15. A XIII városban minden nemes egy lovast köteles kiállitani.

16. Katonai havipénz fejében 64 hét alatt 16.000 aranyat fizettek, úgy hogy ennek köyetkeztében már a vendéglőket és malmokat is zálogba adták.

17. Ha a leégettek nem fizethetnek, helyettök a többi polgár kénytelen adózni.

18. A bizottsági törvényszékek nagyon költségesek és a szabadalmakkal ellenkeznek.

19. Minthogy a szabadalmak megerősitéseért II. Ágost királyhoz folyamodtak, Lubomirszky 5000 aranynyal büntette meg a XIII várost.

20. A herczeg sok városban időtöltésből kinevez valakit a polgárok közül királynak, a mi 400 frtba kerül az illető városnak.

21. Habár szabadon választhatják papjukat, a herczeg mégis oly plébánust küld a nyakukra, ki csak lengyelül tud.

22. Az adómentes földekeket szintén megadóztatja Lubomirszky.

23. A papirmalmoktól a jövedelmet a herczeg húzza.

24. Iglón több házhely pusztán áll, de a herczeg kerteknek veszi azokat és megadóztatja.

25. Olyan legelő után is, mely csak az ősidőkben használtatott és most már nem is létezik, szintén adót követel a herczeg.

26. Midőn a herczeg 1710-ben a moszkovitáktól szökött, a városok 10.000 frtot küldtek Késmárkra.

Ezek ellenében pedig a jegyző a városi jegyzőkönyvbe a következőt iktatja be nagy alázatossággal: «a herczeg legkegyelmesebben kegyeskedett a városra mint rendkivüli hadisarczot 2473 frtot kivetni.»

De nemcsak Lubomirszky, hanem a moszkovita sereg is sarczolta a városokat és ha nem voltak képesek fizetni, megexequálta azokat. Igy Iglót is. Minthogy nem fizetett, a legelőkelőbb polgárokat börtönbe vetették; Fröhlichet, ki a zsarolás ellen tiltakozott, vasra verve elvitték, a házakban a boros, sörös és pálinkás hordókat csapra verték, a kristálypoharakat és ablakokat szétzúzták; a bírót a részeg katonák dobszó mellett körülvezették a városban és ocsmány kifejezések kiséretében mutogatták a népnek, mig végre a pénzt előteremtették és a rablóknak átadták (Szentmiklóssy krónika).

A magyar király végre a sok panaszra szemrehányást tett Lubomirszkynak, ki mindent tagadott; a meghunyászkodó XIII városi gróf a gyáva XIII városi székkel együtt pedig oly bizonyitványt állitott ki Lubomirszky részére, hogy soha több adót nem követelt és csak a háborús idők miatt volt kénytelen a herczeg a városokat valamivel jobban megterhelni (iglói lvt. ered. levél). Lubomirszky Tivadar mégis annyiban engedett a királyi szónak, hogy most már emberségesebben bánt a zaklatott

polgárokkal és ismét a régi rendet hozta be, miáltal nem sokára ujból jobbra fordult a város sorsa.

De még 1717-ben zálogba adja a város 10 évre a borpinczét 4130 frt fizetés mellett, és azzal a feltétellel, hogy a város ezt az összeget nem köteles visszafizetni, de tartozik a hitelezőnek borpincze-jogait még Lubomirszky ellen is megvédelmezni. A hitelező köteles a plébánusnak, a német és tót prédikátornak, a bírónak és a tanácsnak sátoros ünnepek alkalmával a megfelelő jó bort kiszolgáltatni, a nyilvános épületeket kivilágitani és a mérlegmesternek évenként 3 frtot adni. Ennek ellenében lekötelezi magát a város arra ügyelni, hogy csak a pinczéből hozassanak a polgárok bort, hogy a vőlegényi italt ott igyák meg és a szokásos összejöveteleket szintén a borpinczében tartsák. A hitelező köteles a csaplárost a felesküdt iglói polgárok közül választani (iglói lvt. jegyzők.).

Ugyanabban az évben határjárást is akartak tartani. Junius 15-én nagy számmal gyültek össze a városházán; a polgárság gyalog és lóháton dob- és trombitaszó mellett vonult ki, de alig értek a Kunderthoz, megeredt az eső és kénytelenek voltak visszatérni; minthogy pedig nem sokára az aratás állott be, az egész határjárás abban maradt.

1720-ban már jóval leapadt a város adóssága; 1743-ban január 29-én a város a városi gondnok és a XVI-os szék hozzájárulásával először adta bérbe a bormérést, még pedig Riszdorfer Pál és Demian Mihálynak, kik évenként 1000 frt bért fizettek. 1744-ben Grünblatt Lajos bérlő már 1100 frtot fizetett a bormérés jogáért.

2. Lubomirszky Tivadar.

A Lubomirszky család tagjai közül az egyedüli Tivadar szeretett Iglón tartózkodni. Az erre vonatkozó adatokat leginkább Szentmiklóssy krónikájából vettem. E szerint a fiatal herczeg 1702. évi február hó 20-án jelent meg

először Iglón, hol nagyszerü fogadtatásban részesült. Már Sümegen túl, a Wenigbach mellett várta őt az iglói vikárius, későbbi szepesi kanonok, Reuscher György és egy 50 lovasból álló banderium. A mint a herczeget megpillantották, hatalmas «éljen»-ekkel és taraczkdurrogtatásokkal fogadták, mire aztán Igló felé vonultak. A menet élén a banderium lovagolt, a herczeg előtt Szentmiklóssy Godofréd lobogtatta a város nagy zászlaját, azután jött a herczeg és kisérete, utána 20 dragonyos és 500 kocsi a felföldről. A városon kivül a felső kapu előtt állott az összes bányalegénység fegyveresen, zászlóval és jelvényekkel; mögötte a kapu mindkét oldalán az összes polgárság lengő zászlókkal; bent pedig a kapu mögött a városi tanács várta a magas vendéget. Bent a városban a hires polgári zenészek fogadták a menetet, mely zene-, dob- és trombitaszó mellett éljenriadások és taraczklövések között vonult a templom felé. A templom előtt leszállt a herczeg és bement misét hallgatni. Ennek befejeztével a herczeg Reisz Pál biró házához ment, hol Igló városának legszebb «szűzei» fogadták, kik két sorban voltak felállitva. A szobákban az asztalok már teritve voltak; de a herczeg nem evett sokat, hanem tánczra perdült az iglói leányokkal, kikkel éjfél után 2 óráig mulatott. Másnap az ő tiszteletére a városháza, az áruház előtt, s a palántakertekben lövöldöztek, mely alkalommal harmadfél mázsa puskaport fogyasztottak. Harmad napon 50 lovas és 20 leány társaságában Olasziba és Váraljára ment; innen a leányok haza jöttek, a banderium pedig Lublóig kisérte a herczeget.

Lubomirszky Tivadar már első, Iglón való tartózkodása alkalmával el volt ragadtatva az iglói leányok szépsége által, későbben pedig bizalmasai egyenesen Halbschuh Márton gyönyörü szép leányára, a nyulánk s bájos Katinkára hivták fel figyelmét, a miért is 1705-ben egyenesen Halbschuh házában szállt le, hol több napig időzött. Az

atya nem tudott betelni a boldogsággal, hogy a herczeg éppen az ő házát tisztelte meg megjelenésével és mindent elkövetett, hogy jól érezze magát házában. A fiatal herczeg folytonosan Katinka körül forgott, reggeltől estig csak ő vele mulatott és végre is rábeszélte, hogy kövesse őt Lublóra. A nagyravágyó leány engedett a meghivásnak és a herczeggel Lublóra szökött. Itt megnyerő modorával annyira behizelegte magát a herczegnél, hogy ez kész volt a kedvéért mindent megtenni; igy megengedte, hogy atyja, lutheránus létére, biró lehessen Iglón (későbben a tilalom daczára sokszor választottak lutheránust bírónak); későbben herczegi várbiztos lett. Márczius hó végén a herczeg ismét Iglóra érkezik, magával hozván Katinkáját, ki lengyel diszruhájában végig seperte Igló városának pallóit és kegyelmes asszonynak czimeztette magát. Ez alkalommal a herczeg kedvesével Grünblatt Lajoshoz szállott, hol a bíróválasztás miatt összeveszett két ellenpárt: Miléter és Halbschuh kibékültek.

1707-ben a kegyelmes asszony Szontágh házában vett szállást, hol február 4-én egy egészséges fiugyermekkel ajándékozta meg a herczeget. A fiut Godofréd Adolfnak keresztelték és keresztszülői a legszegényebb koldus osztályhoz tartozók voltak. 1708-ban január hóban Podolinban a második fiuval ajándékozta meg a herczeget, ki a keresztségben Judás Thaddaeus nevet kapta. Májusban ismét Iglón vannak. Későbben a kegyelmes asszony, kinek már harmadik fia, Tivadar is született, három fiával a «Rossmann» házában, tehát atyja házában lakott, kit más néven Rossmann-nak is hivtak ama ház után, melyben lakott. Minthogy a kegyelmes asszony nem igen ért reá a gyermekek nevelésével bibelődni, a nagyszülők nevelték fel azokat.

A herczeg azért, hogy kedvese Igló városának szülöttje volt, hozzátartozóin kivül egy cseppet sem kimélte

a többi polgárokat. Igy a mint neszét vette, hogy néhány független érzésü polgár ama tény miatt, hogy a herczeg tized fejében minden hold földet 1 frt 20 denárral megadóztatott, a királyhoz panaszra mentek, azonnal megbüntette a várost 1400 frttal és 16 aranynyal. Hogy kedvese által nagyon jól volt informálva az iglói viszonyok felől, mutatja az a körülmény, hogy ő maga adóztatta meg az iglói polgárokat, igy Szontágh Gáspárt 400 frtig, Grünblatt Lajost 400 frtig, özvegy Grünblattnét 500 frtig, Mileter Györgyött 70 frtig, Szontágh Pált 60 frtig, ezenkivül még Schwarczot, Schmiedet, Pulszkyt és még többet.

Hogy a herczeg fiatal futárokra szert tehessen, Halbschuh mint herczegi várbiztos a XIII városban ujonczozást rendelt el a 10—13 éves fiuk között, hogy azok, kik beválnak, felcziczomázva szaladjanak a herczegi kocsi előtt. Iglóról erre a halálos veszedelemmel járó mesterségre karhatalommal vittek el 3 fiut: Roxer Lőrinczet, Riszdorfer Sándort és Polcz Jánost.

1709. évi julius hó 4-én Katinkának két fia vérhasban pusztul el és a nagy templomban temetik el őket. A mint a kriptát a koporsók számára elkészitették, egy régi koporsóra akadtak, melynek apró aranyozott sárga rézgombokkal kivert fedeléről le lehetett olvasni, hogy Golcz esperes nyughelyét háborgatták. A két halott koporsóját 6 nemes vitte: két Szontágh, két Mileter, Grünblatt és Titel; Szentmiklóssy pedig dicsekszik, hogy ő vitte le a koporsókat a vállán a sirboltba! A város általános gyászt rendelt; zene, tánczmulatság tiltva volt; s mivel Mileter Zsuzsi, tisztességes szép leány lakadalmán a fiatalság Kulmann Zsigmond vikarius nógatására tánczra perdült, a város hajdui berontottak a házba, szétkergették a lakadalmasokat és a nászpárt 50 aranynyal büntették. A többi «herczegfi» is meghalt nemsokára, az utólsó

1713-ban október 3-án. Mert 1711-ben Katinka a negyedik fiut, Józsefet szülte s e szülés alkalmával maga az anyja is belehalt. Katinka halálának hire éppen akkor érkezett Iglóra, midőn Halbschuh második leányának lakodalmát ünnepelte.

Halálának hirére egész Igló városa gyászba borult, a katholikus nagy templomban nagy gyászmise tartatott, sőt a túlbuzgó és hyperloyalis lutheránus prédikátor, Lippisch Dániel is a luth. imaházban nagy szónoklatot tartott, melyben az elhúnytnak tiszta, nemes erkölcseit (?) dicsőitette! Hogyne, mikor a herczeg érte Bécsben még párbajt is vivott!?

A nemes herczeg hamar elfelejtette szép Katinkáját s midőn a következő évben húsvét után néhány nappal Iglóra érkezett, rá sem hederitett még életben maradt magzatjaira, hanem uj kedves után nézett. Május hónapban 20 napig dorbézolt a herczeg Iglón és mi sem jellemzi jobban a város erkölcsi sülyedését mint az a tény, hogy uj kedvesét, valami Szepes-Szombatról való Hönisch leányt a legelőkelőbb házaknál nemcsak fogadták, hanem aljas haszonlesésből még a kegyét is hajhászták! A herczeg pedig kedvesével együtt a szegény, zaklatott polgárokkal csak csúfot űzött; igy hogy csak egy példát emlitsünk, összefogdostatta a herczeg a tisztességes öreg iglói polgárokat és arra kényszeritette őket, hogy kedvese előtt szépen «francziásan» tánczoljanak és ha a szegény ősz polgár nem eléggé frissen mozgott, a lublói vártömlöczczel fenyegette őt; ő maga pedig kedvesével ott hevert a pamlagon, röhögve, kaczagva az iglói polgárok esetlen mozdulatain és biztositva a kaczagó leányzót, hogy a lengyel birtokán található medve sokkal szebben végzi ezt a mesterséget, mint az iglói polgár!

1713-ban ismét Iglón tartózkodott a herczeg és folytatta dorbézolásait és garázdálkodásait. De ekkor meg-

emberelte magát a XIII város és ezeknek független és jobbérzésü polgárai elhatározták, hogy ujra küldöttséget menesztenek a királyhoz azzal a kéréssel, hogy vessen véget a kimondhatatlan zsarolásnak és dorbézolásnak, mely a nép erkölcseit is alapjában megtámadja, a népet magát pedig a tönk szélére juttatja. Skultéti Dániel és Münnich Mátyás vállalkoztak a könnyen veszélyessé válható útra, kikhez még a lengyel kapitány, Fischer Antal csatlakozott. Bár a herczeg közvetlen környéke tagadta, hogy ennek az útnak valami haszna lett volna, de tény az, hogy a herczeg egészen megváltozott, dorbézolásaival felhagyott és a városokkal szemben támasztott követeléseit is lejebb szállitotta. Mutatja ezt Igló városának 1716-ik évi számadási könyve, mely szerint a rendes 125 arany királyi adón kivül, mely mindég egyenlő maradt, rendkivüli adóban fizett: kontributio fejében 37½ aranyat, katonai pótlék fejében 38 tallért, tized fejében 628 frtot és katonai telelésre 289 frtot, összesen 37½ aranyat, 38 tallért és 917 frtot, tehát félannyit, mint annak előtte.

1719-ben a herczeg teljes udvarával ismét Iglóra jött a karácsonyi ünnepekre, hová nemsokára az év utolsó napjaiban Lubomirszky József feleségével és udvarával is követte. Most is folyt a mulatság, de a szertelen tivornyáknak vége lett. Ezután 1722-ben márczius 17-től április 12-éig ujra Iglón van a herczeg, továbbá 1723-ban és 1724-ben, a mikor egész udvarával itt töltötte a farsangot. Ez alkalommal a »bor- és városház« első emeletét szinházzá alakitották át, melynek deszkáin egy olasz szintársulat játszott; a bohózatokat az udvari szerecsen adta elő. 1726-ban május, junius és julius hónapokban ismét Iglón időzött a herczeg; felesége itt lebetegszik, de holt gyermeket szül, kit a Rossmann-féle sirboltban temetnek el. 1729 tavaszán a herczegi udvar ujra Iglón van és 1736 április 29-én török zenekarral vonul be a

városba, a melyen az iglóiak nagyon elcsodálkoznak. A zenekar állott 4 furulyásból, 4 dobosból és 4 czintányérosból; az élén egy igazi török haladott. 1732-ben 16 hétig tartózkodott a herczeg egész udvarával Iglón, mi a városnak 160 forintjába került. 1734 és 1735-ben megjelenik a herczeg két fiatal herczegnővel, kikkel azután Landshutra költözött. A herczegeknek, valamint a várost olykor-olykor meglátogató lublói starostáknak a városháza felső emelete szolgált lakásul. A városháza földszintén volt 4 nagy szoba, továbbá egy sötét szoba, melyet levéltárnak használtak, egy nyitott konyha, egy börtönhelyiség és egy szoba a börtönőr részére. Az emeleten volt egy nagy díszterem és körülötte 7 szoba. A díszteremben őrizték a legfontosabb okmányokat.

3. Igló városának bírói Lubomirszkyék alatt.

1601-ben Salamon János volt a bíró, esküdtjei: Körbel Gergely gondnok, Dirner János bányabíró, Feuchter Farkas, jegyző.

1602 ben Feuchter Farkas a bíró, Omesz Antal bányabíró, Haschko György jegyző 1602—1609-ig.

1603-ban Feuchter Farkas a bíró, Omesz Antal bányabíró.

1604-ben Feuchter Farkas bíró, Dirner Jónás bányabíró.

1605-ben Dirner János bíró, Omesz Antal bányabíró.

1606-ban Feuchter Farkas bíró, ifj. Milletter bányabíró.

1607—1609. Milletter János a bíró; 1607-ben Dirner János a bányabíró, 1608—1609-ig pedig Omesz János.

1610—1611. Omesz Simon a bíró, Salamon János bányabíró, Feuchter Farkas jegyző.

1612. Feuchter Farkas bíró, Omesz Simon bányabíró, Kroll Pál jegyző.

1613-ban Feuchter Farkas bíró, Dirner János bányabíró, Kroll Pál jegyző.

1614-ben Dirner János bíró, Feuchter Farkas bányabiró, Morgu János jegyző. 1615-ben ugyanazok.

1616-ban Feuchter Farkas bíró, Dirner János bányabíró, Kroll Pál jegyző.
1617-ben Milletter János a bíró.
1618—1619. Feuchter Farkas.
1620-ban Milletter János.
1621—1622. Dirner Tóbiás.
1623—2624. Roxer Benedek.
1625—1626. Dirner Tóbiás.
1627—1628. Milletter János.
1629—1630. Seysz Pál a bíró.
1631—1632-ig Roxer Benedek a bíró, Seysz Pál bányabíró; tanácsnokok: Omesz Simon, Dirner István, Neuherz János, Kyliány Márton, Schemski Kelemen, Birchenzweig Pál, Pappersheller Lőrincz, Klesch Kristóf, Tern Pál, Novák Tóbiás, Kroll Pál jegyző; Mum Jakab városi gondnok, elnöke a külső tanácsnak, mely vele együtt 16 személyből állott; azért a neve: »az urak a XVI székből.« A 15 tag következő volt: Sakius Márton, Felscher Gáspár, Almás Ambrus, Janofszky Mihály, Kőnig Benedek, Roxer János, Omesz István, Lepisch János, Krausz Ambrus, Bogner Dániel, Neubauer Antal, Stempel Demján, Schmidt Demján, Teuffel Dávid, Schatz Boldizsár.
1633—1636. Seysz Pál a bíró, 1634—1639. Mum Jakab a bányabíró, Kroll Pál jegyző.
1637—1640. Dirner István a bíró; 1640 óta Jaroschek Cyriák a jegyző.
1641—42-ben Mum Jakab bíró, Dirner István bányabíró.
1643—1644. Dirner István bíró, Süsz Pál bányabíró.
1645-ben Seusz Pál bíró, Dirner Jakab bányabíró.
1646-ban Milletter György bíró, Dirner Jakab bányabíró.
1647-ben Milletter György bíró, Mum Jakab bányabíró.
1648—1649. Dirner János bíró, Milletter György bányabíró.
1650-ben Milletter György bíró, Dirner János bányabíró.

1651—1652. Reisz János biró, Dirner János bányabiró.
1653– 1654. Dirner János biró, Reisz János bányabiró, Milletter György jegyző.
1655—1656. Milletter György biró, Dirner János bányabiró.
1657—1658. Dirner János biró, Reisz János bb.
1659—1660. Reisz János biró, Dirner János bb.
1661—1662. Milletter György biró, Reisz János bb.
1663 – 1364. Novák Menyhért biró, Milletter György bb.
1665-ben Sontag Pál biró, Milletter György bb.
1666-ban Sontag Pál biró, Novák Menyhért bb.
1668—1672. Novák Menyhért biró, Reisz János bányabiró. Spillenberger Samu jegyző 1676-ig.
1673—1674. Sontág Pál biró, Milletter János bb.
1675-ben Milletter János biró, Reisz János bb.
1676-ban Molnár János biró, Milletter János bb.
1677-ben Balássy Mátyás biró, Ráhl Péter bb.
1878-ban Molnár János biró, Milletter Pál bb.
1679-ben Reisz Pál a biró.
1680-ban Grünblatt Lajos, 1681-ben Titel Kelemen.
1682-ben Thomasz János, 1683—84. Sontág Pál.
1685-ben Grünblatt Lajos, 1686-ban Reisz Pál,
1687-ben Milletter János, 1688—1692. Marczy János,
1693-ban Thomasz János, 1694—1695. Marczy János,
1696-ban Polcz János, 1697—1698. Reisz Pál a biró.
1699—1700. Marczy János biró, ki igen jeles, tudományosan művelt férfiu volt és az iglói iskolánál sokáig mint rektor működött s a ki hiven ragaszkodott a kath. egyházhoz. Mint biró sok kiadást csinált a városi gondnok tudta nélkül, amiért is legnagyobb ellensége, Szontág Pál, pörbe fogta. A lublói helytartó, De Strachan, jószágvesztésre itélte és mig pere tartott, egy kis kunyhóban lakott. De a fiatal herczeg csakhamar meggyőződött arról, hogy Marczy egyedül a polgári és vallási villongások áldozata és nemcsak

visszaadta összes vagyonát, hanem még várbiztossá is tette és a De Strachan-féle türelmi parancsot a pellengér mellett a lőcsei bakó által elégette.

1701—1702. Reisz Pál a bíró, Grünblatt Lajos bányabíró, Milletter Mihály jegyző.

1703-ban Polcz János bíró, Reisz Pál bbíró.

1704-ben Reisz Pál bíró, Holzschuh (Halbschuh, Rossmann) Márton bbíró, Titel Kelemen jegyző.

1705-ben Holczschuh Márton a bíró.

1706-ban Romp János a bíró.

1707-ben Schmied Dávid bíró; minthogy Sontág Gáspár nem akarta elvállalni ezt a tisztséget, 100 frt bírságot fizetett; 1709-ben megkapta a herczegi felmentvényt minden hivatal alól.

1708—1710. Schwarcz Samu bíró, Reisz Pál bányabíró.

1711-ben Reisz Pál a bíró.

1712-ben Reisz Pál bíró, Jóny Tóbiás bbíró.

1713—1714. Jóny Tóbiás bíró, 1714-ben Sontag János gondnok.

1715-ben Reisz Pál bíró, Pulszky Samu gondnok.

1716-ban Pulszky Samu bíró, Riszdorfer Pál gondnok.

1717-ben Pulszky Samu bíró, Reisz Pál bányabíró, Szentmiklóssy Godofréd jegyző 1719-ig.

1718—1719. Sontag János a bíró.

1720-ban Klesch János bíró, Reisz Pál bányabíró, Plenczner Mihály jegyző 1721-ig.

1721-ben Klesch János bíró, Milletter György bbíró.

1722—1729. Engelberth Dániel bíró, id. Grünblatt Lajos bányabíró, Szentmiklóssy Godofréd jegyző.

1730-ban ifj. Grünblatt Lajos bíró, 1731-ben ugyanaz.

1732—1733. ifj. Grünblatt Lajos bíró, id. Grünblatt Lajos bányabíró, Grünblatt Gáspár jegyző. A rendes árvaszék állott a bányabíróból, jegyzőből és két ülnökből.

1734—1735. Engelberth Dániel a bíró.

1736—1741. Grünblatt Gáspár bíró.
1742—1743. id. Sontág Mihály bíró.
1744—1758. Jóny Tóbiás bíró, Bulyovszky János jegyző.

4. Egyéb események.

Mielőtt a XVII. században Iglón végbement nevezetesebb eseményekről megemlékeznénk, emlitést kell tennünk Fröhlich Dávid, késmárki születésü tudós és mathematikus 1639-ben megjelent »Medulla Geografiae practicae etc. czimü müvéről, melyben egyebek között leirja a Szepesség nevezetesebb városait is. Iglót vagy Neocomiumot úgy irja le abban a müvében, mint a XIII város legelőkelőbbjét. »Bányászata kiterjedt, a kertekben sok zöldséget termesztenek, a mit azután eladnak. Hires az iglói dalárda és a polgári zenekar. Márkusfalva felé egy földnemet ásnak, melyet gyógyszernek használnak. A földeket a lakosok jól müvelik, nagy a marhatenyésztés, ipara hires, lenet is termelnek, de csekély a kereskedelme. Iglón az élet olcsó; a mi Németországban 500 frt, az itt csak 100 frt. A fényüzés igen nagy. A lakossága a szepesi-német nyelvet beszéli, de van sok tót is; egy része a lakosságnak magyarul is beszél, kevesen latinul.«

1637-ben egy éjszaki fény borzasztó izgalomba hozta az iglói polgárokat, mert azt hitték, hogy elérkezett a végitélet napja. — 1640-ben és 1676-ban marhavész dühöngött, melynek nemcsak a városban, hanem künn az erdőben is sok marha esett áldozatul. — 1647. október 2-án nagy tűz volt Iglón, mely a plébánián, Kraut und Fleisch tanitó, későbbi diakonus szobája felett ütött ki, habár biztosan nem tudta senki, mert mire észrevették, már három ház égett. — 1652. évi hushagyó szerdáján 11 ház égett le; 1662. október 29-én 156 ház, 6 tanya és a középső malom lett a lángok martaléka; 1664-ben és 1665-ben ismét tüz ütött ki, mely utóbbi alkalommal a gyujtogatót

elfogták. Dominica occuli napján, tudniillik a vecsernye alatt, midőn mindnyájan a templomban voltak, kigyult a Reuber Pál-féle ház, a nyári oldalon a III. negyedben, de a tüzet csakhamar eloltották. Akadt tanu, a ki látta, hogy a házat Neuherz Pál napszámos részeges felesége gyujtotta fel, ki aztán be is vallotta, hogy azért tette, mert a gyermekek »libatolvaj!«-nak csúfolták. Kitudódott továbbá, hogy az 1662-ki nagy tüzet szintén ő okozta bosszúból azért, mert Sperndorfer a trágyát az ő szobája mellé hordta. Az 1656-ki és 1664-ki tüzeknek szintén ez az elvetemült gonosz aszszony volt az okozója. A XIII városi szék szörnyü itéletet hajtott rajta végre: izzó harapófogókkal csipette le a hust a testéről, ujjainak körmeit kiszakittatta és azután a bitófa alatt még élve porrá égette.

1694-ben is tűz volt Iglón; 1697-ben augusztus 17-én beütött a villám Milletter csűrébe, mely alkalommal az egész lőcsei útcza lángban állott; a városházától kezdve Schwarzig csak a hátulsó épületek égtek le; a kár igen nagy volt, mert a téli gabona mind odaégett. — 1702-ben aug. 9-én beütött a villám Reisz Pál birónak a rozsnyói kapunál levő csűrébe; a kis házak a rozsnyói utczában mind porrá égtek. — 1707-ben egy herczegi katona felgyujtotta Langsfeld Tóbiás házát, mely alkalommal az alsó vég mindkét oldalán 112 ház pusztult el. Egy szolgáló a füstben megfult és egy gyermekágyas asszony ijedtségében meghalt. — 1710-ben február 10-én Halbschuh Gáspár istállójában ütött ki a tűz, mely 11 házat hamvasztott el. — 1714. márczius 30-án Brüderlein özvegyénél ütött ki a tűz, mely alkalommal 3 ház égett le. — 1714. decz. 10-én Galli Márta csűrében támadt tűz a felvégi hátulsó épületeket hamvasztotta el; decz. 12-én éjfélkor Koch Mihálynak a vendégfogadóval szemben levő házában gyuladt ki a tűz, melynek 9 ház esett áldozatul. Koch kénytelen volt büntetésből a szomszédok kárát meg-

tériteni. — 1715. február hóban a második városnegyedben Láng Andrásnak háza égett le. — Az 1719. évi julius 20-án Hauser Pál pajtájában kiütött tűz elhamvasztotta az egész felső véget, átcsapott azután a város falán és 73 házat pusztitott el a malommal együtt. — 1725-ben január 24-én Jánisch Dániel háza égett le. — 1726. április 30-án Scholcz Pál házánál támadt tűz, melynek 163 ház, 9 kovácsműhely s a vendégfogadó esett áldozatul. Scholcz Pál vagyonát elkobozták, de megengedték neki, hogy a mészárosok majorjánál kunyhót épitsen magának, a mészárszéket is használhatta továbbra is, de halála után az is a város tulajdonába ment át. — Tűz volt 1737-ben is. — 1738-ban áldozó csötörtökön Grünblatt Lajos csüre közelében keletkezett ama nagy tűzvész, mely 100,000 frtnyi kárt okozott. — 1739-ben egy Jeremiás vagy Réniás nevü falusi embert akasztottak fel Iglón; mig a nép künt járt, azalatt a deliquens nővére egy szolgáló segitségével felgyujtotta a várost. — Ezek a tüzesetek Igló város jegyzőkönyveiben, a XIII városi szék büntetési perirataiban és Szent-Miklóssy krónikájában vannak feljegyezve.

A gyakori tűzesetek arra inditották a városi tanácsot, hogy egy szabályrendeletet alkosson, mely megszabja a tűzfelügyelő teendőit. A szabályrendelet 1719-ben készült és következő pontokból állott:

1. A tűzfelügyelő (akkor Fröhlich János) jelenjen meg este 8 órakor a városházán és több férfi társaságában vizsgálja meg az egész várost.

2. A tűzfelügyelő látogasson meg minden sör- és pálinkaházat, meg a vendéglőt; a mely helyen kártyáznak, tánczolnak vagy dorbézolnak vagy a hol akroboták, hasbeszélők produkálják magukat, annak a helységnek vendéglősét büntesse meg. A birság fele a tanácsé, a mázik fele a tűzfelügyelő-é.

3. Éppen igy járjon el a czéhek helyiségeiben, hogy véget vessenek a dorbézolásnak.

4. Ha az emberek csendesen viselkednek, a czéhekben 10 óráig, a korcsmákban 10 óráig mulathatnak, de tánez és kártya nélkül.

5. Minden káromlás tilos.

6. Dohányzás tilos; a kit dohányzáson rajta kapnak, az 12 forint büntetést fizet; ha nincs pénze, bezáratik.

7. Az utczán éjjel lármázni, ácsorogni, éjjeli zenét adni tilos. Ha a tűzfelügyelő 9 óra után valakit az utczán talál, bezárhatja, hacsak czéhből nem jön, hol 10 óráig maradhatnak:

8. A tűzfelügyelő igazságos legyen.

9. A tűzfelügyelőnek nem szabad káromkodni.

10. A tűzfelügyelőnek, mint éjjeli kapitánynak este 9. órától kezdve reggelig alá vannak vetve: az őrmester, a hajdúk, a városi őrök és a szolgák.

11. Ha verekedés támad és a tűzfelügyelő nem bir a verekedőkkel, felhivja a birót segitségül.

12. A tűzfelügyelő felesketendő.

Egyéb csapások is érték Igló városát: 1654-ben nagy földrengés volt, nemsokára utána október 25-én oly nagy szélvihar támadt, hogy a ház fedeleit ledöntötte; 1662-ben május 17—19-ig nagy hó esett, utána árviz volt, augusztusban pedig földrengés; 1666-ban véreső esett, a fák levelei véresek lettek, a tó vize elromlott, a hal mind megdöglött benne, úgy hogy a tó vizét le kellett ereszteni (szepesi krón.). 1669-ben oly nagy földrengés volt, hogy több ház összedőlt (iglói lvt. jegyz.). 1707-ben roppant nagy hideg uralkodott. 1710-ben május hóban kiütött Márkusfalván a pestis; a kinek csak módjában állott, futott a rettenetes vendég elől, a betegek ápolásáról szó sem volt és nem annyira a ragály, mint inkább az éhség pusztitotta a népet. Iglót egy ideig még kimélte a ragály,

mert minden embert, ki Iglóra jött, megvizsgáltak és őrködtek a felett, hogy a pestis be ne hurczoltassék. De nemsokára innen is kezdtek az emberek menekülni, eleinte Nagy-Batizfalvára, majd Gerlachfalvára, végre a Tátrába. Julius 14-én haltak el az első emberek a pestisben, mely 19 héten keresztül egészen november 24-éig dühöngött Iglón. Volt nap, melyen 40 sőt 50 ember elhalt, úgy hogy Iglón a krónikák szerint összesen 2800 ember halt volna el; ez a szám természetesen túlzott, de azért lehet az Iglón elhaltak számát 1000-re tenni (iglói lvt. jegyz.).

Az 1713-ik évben május hóban nagy árviz volt Iglón, a Hernád mindenütt kiöntött és telehordta a réteket és szántóföldeket iszappal és törmelékkel, sőt több házat is elsodortak a hullámok. 1716-ban nagy szárazság uralkodott, az erdő több helyen kigyuladt; ugyanabban az évben himlőjárvány pusztitotta a lakosságot, melyet dr. Milletter gyógyitott. 1722-ben sok farkas garázdálkodik a város környékén, melyek egészen a lőcsei kapuig merészkednek jönni. 1724-ben január 29-én este 10 órakor nagy földrengés volt Iglón, a földalatti moraj megijesztette a népet, a levegőben pedig sajátságos zúgás hallatszott; mindössze három nagyobb lökés volt észlelhető, melyek még a harangokat is megszólaltatták (Szentmiklóssy krónika). 1739-ben ujra kiütött a pestis; hogy ne jöhessen be senki a városba, kijavittatták a város falait és a hol már nagyobb rések voltak, ott gerendákkal és czölöpökkel egészitették ki a falat. Mindegyik kapunál éjjel-nappal őr állott, a kisebb kapukat pedig zárva tartották; az árokba vizet eresztettek; csak igy menekült meg a lakosság nagyobb bajtól.

5. Üzleti élet.

Lubomirszkyék alatt az üzleti élet ismét élénkebb lett Iglón; a közigazgatás javulásával a kereskedés is ujra

fejlődésnek indúlt; az iparosok mind czéheket igyekeztek alakitani, melyeknek védelme alatt egyes iparágak ujra virágzásnak indultak, de a fejlődésnek azt a fokát, melyen a XIV. században állottak, még távolról sem voltak képesek elérni. A nagy zaklatás, melynek ki voltak téve, és a tőkehiány megbénitotta legjobb akaratukat és igyekezetöket is.

Ugy mint az előbbi századokban, úgy most is nagy szerepet játszott az iglói közéletben *a bor.* Azért a város maga szerezte be és maga kezelte a borokat és felesketett csaplárosok által mérette ki a polgároknak. A város a bort egyenesen a termelőktől vette, még pedig csak olyanoktól, kiknek hires jó szőlőik voltak. Igy 1602-ben Thökölyi Sebestyéntől vett egyszerre 38 hordó bort à 44 frtjával, a melynek hatása alatt nem egyszer kaptak hajba az iglói polgárok, a minek több esetben gyilkosság lett a vége (iglói lvt. jegyz.). Lőcsének is voltak az akkori időkben hires szőlői a Hegyalján s igy attól is vett Igló városa több, 10—12 akós hordó bort 14—37 forintjával. Máriássy Zsigmondnak Márkusfalván 36 denárt fizettek egy-egy hordó közönséges borért, kitünőbb borokért pedig 32—43 frtot (iglói lvt borkönyv). 1640-ben a borpinczének tiszta nyeresége 1816 frtot tett ki; 1641-ben 2413 frtot, 1642-ben 1716 frtot, 1643-ban 1449 frtot stb. Sokszor nagyobb mennyiséget is vett a város, igy Tokajból, Tállyáról és Rozsnyóról egyszerre 3597 frt árán hozatott borokat (iglói lvt. borkönyv). 1679-ben Spissektől veszi a város a bort, mely alkalommal kóstolónak 17 itcze bort ittak ki a kiküldöttek. Iglón egyes polgárok: Halbschuh és Milletter is foglalkoztak borkereskedéssel, de a város másod kézből nem vesz borokat; csak 1688-ban tett kivételt, a midőn Steinau tábornoktól egy 11 akós hordó asszúbort 226 frtért vagyis 264 magyar forintért vásárolt. Egyes jómódú iglói polgárnak magának is volt szőlője a

Hegyalján, többek közt a Szontágh családnak és Szontágh Gáspárnak Erdőbényén, ki ott halt meg a szőlőjében.

A XVII. század folyamán a *vaskereskedés* és *vasipar* is ujra nagyobb lendületet vett; az elébb üresen állott hámorokban ismét kezdődik az élet; csak Poltschner Tóbiás, Furtzer Jakab és Kálmán Menyhért hámorjai állanak még pusztán, de ezeket is nemsokára Szontágh veszi üzembe. 1631-ben következők dolgoztak saját hámorukban: Lakisch Dániel, kinek hámora kovácsmühelylyel is volt összekötve s a ki adó fejében 2 latot fizetett; Mum Jakab, ki 16 latot adózik; Kirner, ki 8 lat adót fizet; Dirner Mihály 4 lat, Wind Tóbiás 8 lat adóval; továbbá Novák Pál, kinek hámora szintén kovácsmühelylyel volt összekötve; Blechner és Wassermann József. Wind Tóbiásnak ezenkivül rézhámora is volt, mely után 8 lat adót fizetett. 1695-ben virágzásban állott a kőalatti hámor, melyet Blechschmied Péter rendezett be. 1708-ban Wiesner János uj hámort épit a Gölnitz völgyében (iglói lvt. telekk.). 1729-ben az iglói nagy vashámorban olvasztó kemenczét is állitanak fel és hogy a városnak több jövedelme legyen, eltiltja a vasárusok panaszára a vas behozatalát; csak 500 mázsán felüli mennyiségben volt szabad a vasat a városba behozni, de ezt a vasat is csak az vehette, kinek hámora volt és ez is mérlegelés alá került, nehogy a város jövedelme csorbát szenvedjen. Ugyanabban az időben az Eisenbach völgyében is állitott fel a város egy vashámort, melyet azután bérbe adott.

Ebben az időben uj kereskedelmi czikket is honositottak meg Iglón. 1675-ben ugyanis elhatározta a városi tanács, hogy *papirmalmot* állit fel. Az eszme keresztülvitelével annak megpenditőjét, egy iglói származásu, sokat utazott papirkereskedőt, Zacskovics Illyést bizták meg, ki egyszersmind papirgyáros is volt. Az ő felügyelete és vezetése alatt épült fel 1675 és 1676-ban a Hernád mellett

a papirmalom, melyet azután ő maga bérbe vett. Az első évre fizetett 80 frt bért, a második évre 100 frtot és 3 koncz papirost, 1682-ben kénytelen volt a város a papirmalmot is zálogba adni, még pedig Milletternek, kitől a város 720 frt árán bort vett, melyet ki nem tudott fizetni. 1710-ben Czieser Jánost találjuk mint bérlőt az iglói papirmalomban, ki 72 frt és két koncz papirost fizetett bér fejében, de köteles volt nemcsak az épületeket és árkot rendben tartani, hanem a belső berendezést, az asztalokat és kályhát is a malomban hagyni, ha Iglóról távozik.

Kereskedelmi czikk volt a puskapor is. A város *a puskapormalmot* mindig bérbe adta és elég szép jövedelmet húzott belőle; igy még 1720-ban Szontag, Milletter és Schellbach, későbben Sartor György voltak a bérlők, de már 1726-ban nem vette ki senki; sok esztendeig pusztán állott, mig végre a vargák a rendes földadó lefizetése mellett vették át az épületet. Még elébb a posztókészitők vették a puskapormalom telepének egy részét 3 frt 60 krért és évi 2 frt 50 kr bér mellett és a vett telken szép gyümölcsös kertet telepitettek.

A XVII. század végén *nagykereskedőket* is találunk Iglón. Ilyenek voltak: Milletter János, Pollag, Szontágh és társa, Schneider András stb. Pollag Tamás megvette a felső templomfal kapujánál állott kovácsmühelyt és abból új boltot épittetett, melyet csak kereskedésre használt. Ezeken kivül kisebb kereskedők is voltak: Schwarz Samu, Schneider Mátyás, Paltzmann Jakab, Grünblatt Lajos, Milletter Tóbiás iglói polgárok és kereskedők bejelentik 1719-ben a városi tanácsnak, hogy az iglói kereskedők és szatócsok szövetségét alakitják meg. A városi tanács helybenhagyja a szövetség alapszabályait, melyek a következők voltak:

1. A ki kereskedő vagy szatócs lenni akar, az legyen mindenekelőtt iglói polgár.

2. A szövetség évenként két előljárót választ.

3. A ki a szövetségbe belépni kiván, az nyujtsa be összes okmányait az előljárónak.

4. Ha okmányai rendben vannak, kereskedést nyithat, de tartozik a közös pénztárba 20 frtot és az előljáróknak egy-egy tallért fizetni; ha azonban okmányai nincsenek rendben, nyithat boltot, de tartozik a közös pénztárba 100 frtot és az előljáróknak egy-egy tallért fizetni. Ha későbben az üzlete fejlődésnek indul, még jobban megadóztatható.

5. Tanoncz, ki egy aranyat fizet, csak az előljárók tudtával és csak egy fél próbaév után vehető fel.

6. Kivéve az országos vásárokon nem szabad senkinek Iglón valamit eladni vagy boltot nyitni, a ki nincs felvéve a társaságba. Különben elkobozzák egész vagyonát, melynek egyik felét a városi tanács, másik felét a társaság kapja. A végrehajtó minden elkobzott forint után 10 denárt kap.

7. A házalás tilos, kivált zsidóknak és kicsapongó asszonyoknak. A házalónak minden holmiját elkobozzák.

8. A szövetkezet tagjai negyedévenként gyülést tartanak. A tagok évenként 30 denár tagsági dijat fizetnek, a főtemplomnak pedig a közös ládából 4 font viaszkot. A kórház szegényeinek minden egyes kereskedő és szatócs személyesen köteles 60 denárt vinni. A borpinczében minden egyes kereskedő és szatócs a közös láda számlájára ihatik egy itcze bort.

9. Az előljárók évenként beszámolni tartoznak.

10. A vásáron vagy akármely más helyen tilos a káromkodás. Az előljárónak hatalmában áll az ellenszegülőt keményen megbüntetni. Tulságos nyereséget venni tilos. (Iglói lvt. jegyz.).

1728-ban a városi tanács ujra megerősitette ennek a szövetségnek alapszabályait, mely most már arra törek-

szik, hogy az árú-megállitási jogot megszerezze, de a megye 1731-ben kihirdeti, hogy ez a jog egyedül Lőcsét illeti meg. De azért az iglói kereskedők kihasználták kettős minőségüket, a mennyiben mint magyarok kivitték a tilos árúkat, mint lengyel alattvalók pedig behozták a bochniai sót, melyet azután a piaczon a falusiaknak árultak; mikor ezt is betiltották, a mézsör- és mézhordókban csempészték be az árúkat, mig végre a XIII városi gróf ezt is betiltotta (iglói lvt. eredeti levél).

Az iparosok közül *a mészárosok* már 1604-ben tekintélyes czéhet alkottak, melynek czikkelyei kivonatban következők voltak:

1. Csak az vétetik fel a czéhbe, ki a mesterségét elébb becsületesen megtanulta.

2. A ki a czéhbe felvétetni kiván, az a czéh főnökei előtt köteles egy marhát és egy disznót levágni; ha ez neki jól sikerült, beléphet a czéhbe és köteles 1 frtot és egy font viaszt felvételi díj gyanánt fizetni. A felvett tag iparkodjék, hogy egy év leforgása alatt saját háza legyen.

3. Tanoncznak csak becsületes szülőktől származó fiu vehető fel. A tanitási idő két évig tart. A tanoncznak belépő fizet a czéh pénztárába 2 frtot és 4 font viaszt.

4. A tanonczok felvétele húsvétkor történik.

5. A ki a czéh ellen vét, kitiltatik.

6. Húst vágni csak mesternek szabad.

7. Kiki sorban vágja a húst a saját mészárszékén.

8. Vásáron is csak annak szabad húst vágni, ki a mesterséget megtanulta.

9. Szombaton és vasárnapon minden mesternek szabad húst vágni, vasárnapon azonban csak a reggeli miséig.

10. Vásár alkalmával egész napon át szabad húst vágni.

11. Csak iglói mester vághat, még pedig jó húst. Egy marhát két mester is árúsithat, ha mindegyiknek saját mészárszéke van.

12. A rossz húst elkobozzák és a kórháznak adják.

13. A ki vágott marhát más mészárosnak haszonnal ad el, azt megbüntetik.

14. A ki nem javul, azt elcsapják, mint mestert, de mint legény ismét beállhat.

15. Ha idegen mester vásár alkalmával Iglóra húst hoz, igazolja be azt, hogy valahol megtanulta mesterségét.

16. Ha az uton valaki kényszerből marhát vág, azt eladhatja.

17. Miklós napja után és húsvét után következő 14 napon át minden mészárosnak otthon kell maradnia, különben két font viaszt fizet büntetésképen.

18. Jakab nap előtt *oláh marhát* nem szabad vágni, csak borjut, juhot és falusi marhát. (Oláh marha = a havasokon hízlalt marha.)

19. Az oláh marhát csak a polgári marha után, 8 nappal későbben, hajtsák a tarlóra.

20. Minden játék tilos.

21. Csontokat és szarvakat ne hordjanak ki a temetőbe, hanem vigyék ki a városból.

22. Mesternek a fia a tanonczdíjnak felét fizeti, ha tanulja a mesterségét.

23. Ha egy mesternek a fia egy mészárosnak leányát nőül veszi, nem fizet semmit (azaz: sem mesterbért, sem lakmározásért.)

24. A ki a czéhfőnök parancsára *misére* vagy temetésre el nem megyen, az büntetésül egy font viaszt fizet.

25. Egymás elől a marhát megvásárolni nem szabad.

26. Mindenki rendet tartson mindenben (XIII vár. lvt.).

Az iglói mészárosok sok juhot tartottak és azokat az erdőben legeltették, de már a XVII század elején

kitiltják onnan juhaikat, mert nagyon pusztitották az erdőt. A nép másnemü panaszokat is tesz a mészárosok önkénykedése, valamint a rossz hús miatt, amiért a város 1635-ben külön szerződést kötött a mészárosokkal, mely szerint:

1. A mészárosok jó hússal kötelesek a várost ellátni.

2. Hogy tolongás ne legyen és mindenki kényekedve szerint húst vásárolhasson, naponként legalább négy mészárszéket tartsanak nyitva.

3. A mészárszék nyitva legyen reggel 8-ig, azután pedig 11—2 óráig.

4. A város határozza meg, mely marhának a husát adja el olcsóbban vagy drágábban a mészáros; a rosszabb húst először kell, még pedig olcsóbban kimérni.

5. Meleg húst ne adjon el senki, különben 2 forint büntetést fizet: 1 frtot a tanácsnak, 1 frtot a czéhnek; csak csütörtökön szabad a meleg húst is árúba bocsátani, ha annak szüksége beáll.

9. Szent-Jakab napjától kezdve legyen minden mészárosnak juhhúsa is, hogy a nép válogathasson (iglói lvt.).

1659-ben kéri Igló városa Lőcsétől a czéh-eskümintát, melyre a tanács a czéh főnökeit évenkint ünnepélyesen feleskedtette. Ezen esküminta szerint arra esküdött a czéhfőnök, hogy mindennemü hivatásának híven eleget fog tenni, hogy a tanácscsal szemben engedelmes lesz, s hogy mestereit arra fogja szoritani, hogy csak jó munkát készítsenek. A mészárosok pedig még külön esküt tesznek arra, hogy rossz húst sem otthon, sem a mészárszékben nem fognak vágni, hogy nem gorombáskodnak és szegényt meg gazdagot egyenlően elégítenek ki, s végre, hogy hús hiány soha sem lészen (iglói lvt. jegyz.).

A mészárosok a húsvágás jogáért bizonyos összeget fizettek a városi pénztárba; 1683-ban egy mészárszéknek az ára az összes jogokkal együtt 84 frt volt. Ugyanabban

az évben a mészáros czéh képviseletében Benigny Pál, Szontág János, Koehler Bertalan, Pulszky Mihály, Neuhercz Pál, Husz Albert, Nikolaides János és Fröhlich János panaszt emelnek a tanács előtt, hogy sok fiatal mester bérlett mészárszékeken vág húst. A tanács meggyőződvén arról, hogy panaszuk a czéhszabályok értelmében jogos, megparancsolja, hogy két év leforgása alatt mindenki szerezzen saját mészárszéket, mert különben el fog tiltatni a mesterségtől.

A nagy forgalom következtében nagyobb lett a húsnak az ára Iglón is; de Grünblatt Szepes-Szombatról figyelmezteti a birót, hogy a húsnak az ára mindenütt csak $5^1/_2$ denár, éljen tehát a város limitatió jogával és zabolázza meg a kapzsi mészárosokat, a mi meg is történt. (Igló lvt. jegyzk.). — 1734-ben márczius 30-án megadja Lubomirszky Tivadar a mészárosok kérelmére a czéhnek azt a jogot, hogy csak 40 mészárosnak szabad Iglón húst vágni és többet nem köteles a czéh kebelébe fogadni. (Iglói lvt. jegyzők.)

A *bodnárok,* még azok is, kik az öt városban laktak, 1603-ig a kassai czéhhez tartoztak, de a »rend végett« megkapják Iglón külön szabadalmaikat. A *posztósok* ipara is megvolt még; ebben az időben a posztósok kallómalmukat ujra más helyre kénytelenek áttenni, mert Blechschmied hámora az összes vizet igénybe vette. A templomban az oltár mellett kaptak külön ülést, a miért az egyháznak évente egy vég posztót kötelesek adni. A *szijgyártók* 1635-ben alakitották meg czéhöket, melynek czikkelyeit Kassáról hozták; ezeket a város is még ugyanabban az évben megerősitette. A *csizmadiákat* Iglón sokáig nem tartották igazi mesterembereknek, azért 1659-ben elhatározták, hogy ők is czéhbe lépnek, mire a város a szabadalmat meg is adta. A csizmadiák folytonos perben éltek a vargákkal és panaszukra megtiltotta a lőcsei

főczéh a vargáknak, hogy csizmaféle lábbelieket készitsenek, mert csak hegyesorru, kivágott czipők készitésére van joguk. A pörbe Moskowszki András, Lublóvár alkapitánya is beleszólt, mert a csizmadiák Lőcsére mentek panaszra. De a város elfogadta a lőcsei határozatot, a csizmadiáknak a piaczon külön helyet engedélyezett és ellenőrizte a vargákat; 1690-ben Schmied Mátyás vargát, minthogy magának csizmát varrt, 200 frtban marasztalta el, de kegyelem utján csak 10 tallért fizetett. 1731-ben nagy házmotozást tartottak a vargáknál és minthogy 22 vargánál csizmákat találtak, a czéhet keményen megbüntették. (Iglói lvt. jegyzk.)

A *kötélverők* 1692-ben alakitottak czéhet; a czéhszabályokat, melyeket a városi tanács is helybenhagyott, Lőcséről hozták. A *puskaművesek* czéhe 1693-ban megmásitotta czikkelyeit, mert a lakatosok kiléptek a czéhből, a sarkantyúsok pedig beléptek. A *fazekasok* czéhe 1694-ben alakult meg; czikkelyeit, melyeket a város is megerősitett, Eperjesről hozták. 1730-ban Pulszky Simon külföldről hozatott kályhákat és ezekkel kereskedést nyitott. A fazekas czéh bepanaszolta Pulszkyt, mire a város az összes kályhákat elkobozta, csak a már felállitottakat hagyta meg.

A *serfőzők* czéhének czikkelyeit az 1747-ki megerősitésből ismerjük, melyek 11 pontozatból állottak és következők voltak:

1. A serfőző testvérek minden évnegyedben összejönnek és fizetnek 18 denárt és egy kancsó bort. A ki meg nem jelen, fizet 1 frt büntetést.

2. Tisztviselők a czéhmester és minden negyedből választatott egy-egy ülnök.

3. Sört csak oly iglói polgár főzhet, kinek serfőző joggal felruházott háza és ahhoz való berendezése van. Az idegent 4 tallérral büntetik meg.

4. Minden arra jogosultnak évenként 12-szer szabad sört főzni; csak a bányapolgár főzhet hámora és bányája részére akárhányszor. Egy teljes főzet áll 24 köböl malátából és egy fél főzet 13 köbölből.

5. Minden városnegyedben különböző helyen két czégér tűzendő ki.

6. Ha valaki 8 nap előtt kimérte a maga sörét, annak nem szabad más sört mérnie, hanem várnia kell, mig reá kerül ismét a sor.

7. Ezen 8 nap alatt csak egy főzetet szabad kimérni.

8. Különös alkalmakkor (haláleset, keresztelés stb.) a czéhmester engedelmével az árusitásra jogosultnak szomszédja tűzheti a czégért. Vásár alkalmával 8 napon át 6 czégér tűzhető ki minden városnegyedben.

9. Serfőzőt akárhonnan szerződtethetnek a jogosult polgárok, csak egyik a másiktól el ne vegye. A serfőző minden főzésért 84 denárt és egy dézsa sört kap.

10. A czéhnél a fiatal serfőző testvérek szolgálnak ki.

11. A ki a czégér alatt zenéltet vagy tánczoltat, az 4 tallér birságot fizet. (XIII v. lvt.)

Az iglói *ácsok* mindig igen keresettek voltak a vidéken. Igy 1598-ben Kukuk Valér az iglói Mátyás molnárral és ácscsal késziteti a szepes-szombati harangláb faszerkezetét, melyért 52 frt bért kap. (Szepes-szombati levéltár.) 1631-ben hires *képfaragó* lakott Iglón, kinek neve Müller János volt.

A kézműveseknek a XIII városban Lubomirszkyék előtt igen rossz dolguk volt, mert a várszolgálmányok nagy része az ő vállaikra nehezedett, ők szállitották az árukat a várba, anélkül, hogy valamit kaptak volna értök. Lubomirszkyék ezt a dolgot is rendezték, úgyhogy a szolgálmányok nem estek egészen az iparosok terhére. 1712-ben Iglón egy nagy vasszerkezetü *sütőkemenczét* állitottak fel, melyben a lublói várkatonák részére egyszerre két köböl lisztből süthettek kenyeret. Ugyancsak Iglón

készitették Lubomirszky Tivadar részére a tábori kovácsműhelyét is, mely a hadjáratokban nagy feltünést okozott. Ezeknek a dolgoknak a költségeit a város fizette. (Szentmiklóssy krónika.)

A város külön fürdőházzal is rendelkezett, melyben a város által kinevezett *borbély* működött, kinek sebészeti oklevéllel kellett birnia, mert ő reá voltak bízva az orvosi teendők is. 1709-ben meghivta a város erre az állásra Tichyt, okleveles sebészt, kinek szerződésszerüleg megállapitott kötelességei voltak: a köpülyözés, az érvágás, sebek gyógyitása stb. s a mellett a borbélymesterség űzése; ezek ellenében kötelezte magát a város a vén asszonyoknak a kuruzsolást betiltani. 1720-ban Tichy Mátyás, ord. chirurgus átvette a fürdőházat 36 frtért a várostól az alatt a feltétel alatt, hogy ezt az összeget is visszakapja, mihelyt a borbélyműhelyt áthelyezi vagy beszünteti. A gyógyszertár a Milletterek kezében volt.

A *szabómesterség* is virágzott Iglón; 1711-ben legjobb szabó volt Iglón Lechner, ki Szombathelyről költözött ide. Ügyessége a herczeg udvarának is feltünt, a tisztek mind nála dolgoztattak; későbben Lubomirszky az »udvari szabó« czimét adományozta neki. — 1733-ban alakult meg az *asztalosok* czéhe; a czikkelyeit, melyeket a város is megerősitett, a lőcseiektől vették át. *Kőműves* kevés volt Iglón, de hogy több tekintélyök legyen, Rosner János, Seewald Antal és Borsa Jakab bejelentik a városi tanácsnak, hogy a lőcsei kőműves-czéhhez csatlakoztak. A város megengedi azt és elrendeli, hogy más helyről kőművest hozatni tilos, hacsak nem nagyon sürgős a munka. Az agyagmunkát azonban, valamint a pálinkaüstök és sütőkemenczéknél előforduló tapasztási munkát akárkivel végeztetheti a polgár.

1732-ben a *takácsokkal* (Zwilchner) csináltak rendet, kiknek iparát ezentúl a következő czikkelyek védték:

1. A A vásáron kivül senkinek sem szabad házalni font árukkal. 2. A késmárki takácsok elvesztik az elővásár jogát. 3. A folyosón csak egy legénynyel dolgozhatik a mester. 4. Magánházakban takácsmunkát csak Szent-János napjáig végezhetnek, azontúl adják át az esetleges munkát a takácsoknak. 5. Sem finom, sem nyers keresztszövetet nem szabad csak iglói takácscsal csináltatni, éppúgy a vásznat is. Szalagot is csak iglói takács szőhet (iglói lvt.).

1724-ben a városi tornyot restaurálták. Waschko Pál készitette fent a tornyon a járdát. A felső toronyórának a felvég felé néző mutatólapjára ráfestették Mária menybemenetelének jelenetét, a téli oldal felé néző mutatólapra pedig Szent-Barbarát, körülvéve a lengyel-, Lubomirszkyék- és a város czímereivel. Hogy ez csak lengyel nyomás folytán történt, mutatja az a körülmény is, hogy a munka végrehajtására egy lengyel festőt küldtek a város nyakára, kinek a város 36 frtot volt kénytelen fizetni. Épp úgy nem véletlenség, hogy 1732-ben a mérlegházra egy kis tornyocskát épitettek, mely vörös, fehér és zöld szinekben volt festve. 1727-ben egy Sámuel nevü stoószi órás megigazitotta a városi toronyórát, mely munkájáért 160 forintot kapott.

Hogy az egyes árúczikkek, munkálatok árairól és a többi viszonyokról némi képet nyerjünk, közlünk nehány számadási jegyzőkönyvet. Ezek szerint voltak a városnak ilyféle kiadásai, még pedig 1611-ben:

bakó dijja, ki a takácsot lefejezte . .	2	frt	03	denár
trabansoknak, kik a határt bejárták	—	»	50	»
idegen bakónak és egy dézsa sörért	3	»	20	»
ácsoknak, kik a középső hidat csinálták	—	»	84	»
halászoknak, kik a Taubnitzban halásztak	—	»	60	»
hengerkötélre	—	»	30	»

verebek pusztitására (e tétel többször fordúl elő)	—	frt	33	denár
a dob bevonatásáért	2	»	50	»
kerék a városi kocsihoz kovácscsal együtt	1	»	38	»
a fejsze bepléheztetéseért	—	»	30	»
fa a városháza melletti átjáróhoz . .	· ·	»	15	»
a hidacskák vassal való ellátására .	2	»	50	»
ácsoknak, kik a városházát, árúházat fedték	—	»	30	»
fuvarosnak Kassára	4	»	—	»
a könyvszekrény asztalosmunkáira .	1	»	50	»
a könyvszekrény lakatosmunkáira .	1	»	18	»
Általános kiadások 1679-ben:				
5 font puskapor	1	frt	80	denár
favágatásért a városházánál	—	»	92	»
a tanácskozásnál 74 itcze bor fogyott à 30 denár	22	»	20	»
a molnárnak bér fejében	6	»	30	»
a kampanatornak ostyákért	1	»	60	»
a deákok és iskolaszolgák bére . .	3	»	—	»
a szakács uraknak a bírólakománál	18	»	09	»
egy dézsa sör	6	»	—	»
a számadástétel alkalmával	12	»	40	»
a papnak a bírói szónoklatért . .	2	»	—	»
csuprok, poharak, melyeket a katonák eltörtek	18	»	60	»
a felső szobákban a bíróválasztásnál italra	12	»	—	»
az alsó szobákban a bíróválasztásnál italra	15	»	—	»
két gyertyakoppantó	—	»	72	»
a héringek eladásakor borért . . .	1	»	80	»
rézgálicz és gubacsra téntához . . .	—	»	24	»

a grófválasztás előtt reggelire . . .	1	frt	80	denár
a grófválasztásnál 100 embernek bor és étel	21	»	—	»
a gróf úrnak két nyúl és foglyok . .	—	»	90	»
madarakért a gróf úr részére . . .	1	»	80	»
a kampanatornak a vásár beharangoztatásáért	—	»	60	»
a héringek szállitásáért Lublóról . .	9	»	—	»
a városi bodnárnak, ki a héringeket hozta	—	»	90	»
gabonaszállitásért Lublóra	12	»	—	»
pecsétviaszért (3 tételben)	1	»	77	»
a füleki kapitánynak adtunk . . .	3	»	80	»
az alsó-malom kapujának javitásáért	1	»	60	»
két dézsa sör a polgárságnak . . .	8	»	60	»
a malomhoz tartozó ló eladásakor az embereknek	1	»	20	»
Városi kiadások 1702-ben:				
bírói sörért	1	frt	95	denár
a gróf úr számára fenyvesmadarakért	—	»	66	»
előlegital a gróf úrnál	5	»	20	»
a toborzás alkalmával borra	2	»	20	»
futonczoknak Lublóra	4	»	88	»
20 nagy kosár széna	—	»	90	»
két patkó felveretéseért	—	»	20	»
a grófnál bort fizettünk	1	»	02	»
a lakájoknak	—	»	28	»
Lublón egy itcze bor	—	»	36	»
Lublón étel-ital	—	»	27	»
a grófhoz való utazásra	1	»	27	»
a polgároknak egy hordó sör . . .	7	»	48	»
a bírónak étel-italért	1	»	80	»
Leibiczon egy itcze bor	—	»	30	»
a pásztoroknak	3	»	75	»

Moskovszky biztos ő kegyelmességének 3 kemény tallér felajánlva	7	»	20	denár
bírónak lublói útra	3	»	—	»
az irnoknak egy hordócska cseresznye	–	»	29	»
Zebridovszky plébánus úrnak . . .	5	»	20	»
a plébánián étel- és italért	14	»	50	»
a káplánnak egy kemény tallér . .	2	»	40	»
a gondnoknak a lakodalomra felajánlva marhahúsra	3	»	75	»
szánkára a város részére	3	»	—	»

1679-ben egy nagy koncz teplicskai papirnak az ára volt 2 frt; $^1/_2$ font kréta 12 denár; egy kalendáriom 96 d., 5 itcze csíkhal 48 d. (iglói lvt. jegyzk.).

A mint ezekből az adatokból látjuk, a város urai bőven fogyasztották az italokat minden alkalommal. S ha hozzá veszszük azokat a kiadásokat, melyeket a lublói várba szállitandó mindenféle czikkekre, ajándékokra és mellékszolgálmányokra szánniok kellett, nem csoda, ha a város pénztára sokszor tátongott az ürességtől és a polgárok áldozatkészségére kellett apellálniok. Hogy annál könnyebben essék nekik azt kimutatni s hogy legyen miből fizetniök, arról gondoskodott a bölcs XIII városi szék. Ez ugyanis betiltott minden fényüzést; ha valaki fényes új ruhát viselt, annak 20 frt, a ki dohányzott, annak 12 frt büntetést kellett fizetnie; ennek megszabása után igy folytatja: »Damit aber kein Anlass zu dem Kindelbier möchte gegeben werden, als werd auch Ihre Wohlweise das übrige Essenschicken denen Sechswöchnerinen ernstlich einstellen, aber auch die jenigen Frauen, welche nicht allein drei finger breite Federn sogar nach neuer Mode erpuzte und auf Spitzenart eingerichtete Atlasbänder an den Kopfspitzen tragen, vermöge Ihrer Amtspflicht zur Demuth ziehen und sie ihrer Eltern und

Voreltern Zustand erinnern, auch an ihnen die schärfste Strafe vollziehn.« (Iglói lvt. ered. levél.)

6. Egyház.

Ha a Matricula Molleriana és Golcziana feljegyzéseit végig lapozgatjuk, meggyőződhetünk arról, hogy a XVII. század plébánusai korántsem állottak a müveltség és erkölcsiség azon magaslatán, hogy egy elcsigázott, de törekvő polgárság szellemi vezérei lehettek volna. Általános müveltségről szó sincs náluk; egyedül családi bajokkal és dúsgazdag jövedelmök csorbitatlan behajtásával gondolnak, a néppel — a papok feljegyzése szerint a «*rusticus*»-sal — nem törődnek és fogalmuk sincs exponált kétes állásuk fontosságáról. Azért nem is csoda, ha a polgárság jó nagy része az olykor-olykor őt meglátogató, sokkal magasabb állásu kanonoknak engedelmeskedett, misézett, gyónt, szóval katholikusnak maradt. Igaz, hogy *hivatalosan* az *egész városnak* lutheránusnak kellett lennie, mert az uralkodó, döntő befolyással biró családok lutheránusokká lettek és annak is mutatták ki, hogy a templom és tized birtokában maradjon, — de számos tény éppen az ellenkezőt bizonyitja. Hogy csak egyet emlitsünk, legyen szabad az 1613-ik évben megujitott Szent Barbara testvérületre utalnunk.

A városi levéltárban található eredeti okmány szerint ugyanis Neuhercz György, Braumer Boldizsár, Weisz Bálint, Grifel György és Heller Márton iglói polgárok társaik nevében is felkérik a városi tanácsot, hogy az elődöktől örökölt *Szent-Barbara testvérület* alapszabályait erősitse meg. A városi tanács minden habozás nélkül kiadta a megerősitő s függő pecséttel ellátott okmányt. Tekintve azt, hogy az ezen okmány által megerősitett alapszabályok egyik főpontja az, hogy minden *vasárnapon misét kell hallgatni* és a ki ezt elmulasztja, az birságúl egy font

viaszt tartozik leróni: csak fel nem tehető, hogy az illető kérelmezők lutheránusok lettek volna. Ezenkivül az egyes czéhek czikkelyeiben is többször találkozunk a mise hallgatásának kötelezettségével oly időben, midőn az eddig általánosan elfogadott nézet szerint az összes polgárságnak lutheránusnak kellett volna lennie.

Különben a XVIII. század elején számos őszbe vegyült, gazdag független és tekintélyes polgárt találunk Iglón, kik katholikusok voltak és kiknél ama feltevés, hogy érdekből könnyelmüen hitöket, meggyőződésöket megváltoztatták volna, teljesen ki van zárva. Másrészt a XVII. század végén éppen Iglótól követeli a lublói kormányzó, hogy katholikus bírót válaszszon, minthogy a városban elég alkalmas katholikus személy létezik, ki ezt a hivatalt becsülettel betöltheti.

Hogy későbben, nehány évtized mulva az iglói előkelő polgárokat mind a lutheránus egyház kebelében találjuk, azt két körülménynek kell tulajdonitanunk. Az egyik az, hogy az üldözések korában meggyőződtek a polgárok, hogy az igazságtalan és czéltalan üldözésnek nem annyira a vallás szentsége, mint inkább a féktelen főurak haszonlesése a főrúgója és azért megvetéssel és undorral fordultak el a jobbérzésü polgárok a zsarnokoktól és mindentől, mi azokkal összefüggésben állott; másik körülmény pedig az, hogy az iglói polgárokban a nemzeti érzület mindig nagyon ki volt fejlődve, és ezt mélyen sértette a lengyel papoknak esztelen eljárása, melynél fogva lengyel voltukat folytonosan hangsulyozták és híveiket slavizálni törekedtek. Ez okozta, hogy egy időben magyar hazafiság és lutheránus egy fogalommá vált, mi természetesen a kath. egyházra nézve hátránynyal járt. Az iglói polgárság magyar hazafiságát mi sem bizonyitja jobban, mint a toronygombba elhelyezett okmány, melyről későbben szó lesz és melyben csak magyar eseményeket

sorolnak fel, lengyelt nem is emlitvén és mig abban minden magyar királyról történik emlités, addig egyetlen egy lengyel királyról sem emlékszenek meg.

Amellett, hogy hazafiak voltak, a város érdekeit is folytonosan szem előtt tartották az iglói polgárok. Ez oka annak, hogy a városi jegyzőkönyvekben és okmányokban egyetlen egy adatot sem találunk, mely arra engedne következtetni, hogy az iglói polgárok a vallás miatt valaha meghasonlottak volna. Fájt a katholikusoknak, midőn magánházakban voltak kénytelenek misét hallgatni és fájt a protestánsoknak, midőn nagy templomukat véglegesen elvesztették; de azért békességben éltek egymással, kiki hitében keresvén vigasztalást. S ha voltak is néha-néha kisebb surlódások, ezek csakhamar elnémultak, mihelyt a város érdekéről, jólétéről volt szó; ilyenkor elnémult minden szemrehányás, minden neheztelés és panasz; német és tót, lutheránus és katholikus egygyé forrt, hogy közös erővel munkálják a város jólétét. Az iglói polgárságnak ez az együttérzése és összetartása volt az a nagy kincs, az a hozzáférhetetlen nagy talizmán, mely lehetővé tette, hogy a város a rettenetes lengyel korszak alatt is dicsőségesen megállotta helyét és végképen el nem pusztult.

Ezt a békés egyetértést eleintén a Lubomirszkyék sem zavarták; még 1652-ben kiad Lubomirszky egy rendeletet, melyben megparancsolja, hogy az evang. papoknak a tized pontosan beszolgáltatandó. De nemsokára megfordult a koczka. 1671-ik évi junius hóban Mihály lengyel király egy dekretumot adott ki, mely hivatva volt a protestantismust a XIII városban teljesen tönkre tenni. Ebben a rendeletben meghagyja, hogy «a protestáns prédikátorok 3000 arany büntetés terhe alatt a XIII városból kiüzendők; a templomok a paplakkal és iskolákkal együtt és mindennel, mi hozzájok tartozik, elveendők és

a katholikusoknak adandók vissza. A gróf és a bírák hivatalukból eltávolitandók» stb. Ugyanabban az időben Lubomirszky is megparancsolja, hogy a XIII város fogadja szivesen a piaristákat, vendégelje meg azokat és engedje meg a katholikusoknak a szabad vallásgyakorlatot. (Weber S.). Igló erre azzal felelt, hogy Johannes piarista pátert, ki erősen hozzáfogott a térités munkájához és a polgárok közti békét teljesen feldúlni készült, kikergette a városból. Ebből nagy pör lett. A lengyel végtére csak egyes oltárt, egyes szobát kért a protestánsoktól a katholikusok részére, de az iglói polgárok már nem biztak a lengyelben, védték magukat, a hogy tudtak és a meddig lehetett. Ez alatt 1671-ben augusztus 18-án a XIII városi gróf és a piaristák szerződést kötöttek a lublói várban, melynek pontozatjai következők voltak:

1. A javitott kápolnákat átadják a piaristáknak; a hol nincs kápolna, ott házat rendez be a város.

2. Olasziban legyen az iskola.

3. A város gondoskodik a piaristák elszállásolásáról.

4. Az egyházi szereket a régi leltárak szerint adják át a piaristáknak.

5. Ha az egyházi szerekből valami elveszett, megfizeti a város.

6. A kisebb oltárok alkalmas házakban helyezendők el.

7. A város kath. temetőnek alkalmas, keritéssel ellátott helyet ad.

8. A harangokat közösen használják.

9. A piaristák fizetését tisztességesen teljesitse a város.

Nem sokára még súlyosabb csapás érte a XIII városi protestánsokat. 1674-ben április 30-án ült össze Váralján a vegyes bíróság, hogy a prot. lelkészek felett itéletet mondjon. Ennek a bíróságnak tagja volt a királyi biztoson, a vármegyei esküdtön és a lengyel képviselőkön kivül Bársony püspök, ki mint vádló, tanu és bíró sze-

repelt, valamint a XIII városi gróf, Olmützer János, az evangelikusoknak titkos ellensége, ki nem sokára át is tért a kath. vallásra. A bíróság nemsokára kimondta az itéletet, melynél fogva a maga elé idézett 41 prédikátort és diákonust lázadás és engedetlenség miatt Magyarországból száműzte. A nyujtott kegyelmet az adott feltételek alatt egyik sem vette igénybe, s mindnyájan számkivetésbe mentek. Nemsokára azután elkobozták a papok vagyonát. Az iglói hitszónok, Quendel Miháy irja: »1674. évi junius 15-én ki kellett takarodnom a parochiából, tegnap pedig összes vagyonomat írták össze és kobozták el tanácsbeli emberek. Istenem, könyörülj rajtunk!« (Weber S.)

1676-ban elrendelte Lubomirszky, hogy a protestánsok adják át a katholikusoknak az egyházi tárgyakat, melyeket a templom elvételekor át nem adtak. Ugyanabban az évben Zsibidrovszky lett Iglón katholikus plébános; ennek sürgetésére végre az iglói protestánsok is átadták az egyházi tárgyakat, melyek be voltak falazva. 1687. május 30-án következő egyházi tárgyakat vett át Zsibidrovszky: 6 ezüst kelyhet aranyozott patinával, egy régi kelyhet patinával, egy igen régi kelyhet patina nélkül, a nagy szentségtartót, egy keresztet cum Cristallo in medio, egy keresztet aranyozott pacificaléval, egy aranyozott kannát, két lámpatartót, egy kanalat, egy ciboriumot és több más edényt rézből és ónból. Azonkivül még 3 missalét adták át. Az átadásnál jelen voltak: a plébános, a német szónok Pál, Reisz Pál egyházfelügyelő, Dirner Mihály egyházi gondnok és Balássy Marton városi gondnok. (Hradszky.)

Az ellenreformáczió mind nagyobb erővel indult meg; a protestánsok templomai, iskolái elvétettek, az ezekkel összekötött jövedelmek elkoboztattak; a lutheránusokat nagy büntetės terhe alatt arra kényszeritik, hogy a szent misét hallgassák.

S ha olykor-olykor egy-egy rendelet biztosit is számukra némi kedvezményt, azt egy másik rendelet rövid idő mulva visszavonja. Igy Lubomirszky 1694-ben julius 29-én kelt rendeletével megadja a XIII városnak a vallás szabad gyakorlatát, imaházat és a harangok használatát is engedélyezi nekik, de már a következő évben Podolszky, Lublóvár parancsnoka 1000 arany büntetés terhe alatt megtiltja, hogy a XIII városba evangelikus hitszónokok fogadtassanak be, hogy szószéket, orgonát állitsanak imaházukban. 1703-ban az imaházak elkobzása és a vallás szabad gyakorlatának teljes megszüntetése rendeltetett el. Ugyanabban az évben elrendeli Thern Simon, XIII városi gróf, hogy az iglói polgárok csakis katholikus embert válaszszanak a tanácsba (ered. levél). Hogy a lengyel Lubomirszky megfosztotta a polgárokat a szabad papválasztás jogától, azt értjük, mert ezáltal a maga számára foglalta le a tizedet; de hogy egy XIII városi gróf, V. István királyi szavát: »quod liberum habeant inter se judicem, *quemcunque voluerint*, elegendi« annyira semmibe sem vette, hogy egyszerüen ráparancsolt a polgárokra, hogy csak katholikust válaszszanak a tanácsba, az oly jelenség, mely ismét bizonyitja, mily erkölcsrontó és jellemetbontó befolyással volt a lengyel zsarnoki uralom.

Ezután békésebb idő következett a protestánsokra nézve. 1717. junius 25-én Lubomirszky ujra szoritja ugyan a lutheránusokat arra, hogy a misét látogassák, de nehány arany nyélbe üti a dolgot, sőt Kerlinovszky János lublói gondnok 1723. január 19-én kelt levelében oltalmat igér a lutheránus prédikátoroknak és archidiákonusoknak, ha az ő »privát synagógájuk«-ba nem csalogatják a katholikus híveket, ha reggel 8 óráig elvégzik isteni tiszteletöket és ha a kitértek vagyonát elkobozzák. (Iglói lvt. jegyzk.) De ezeket a rendeleteket sohasem foganatositották teljesen a XIII városban, mert ez egyértelmü lett volna

a városok teljes megsemmisitésével, a mi ellenkezett a lengyel érdekeivel. S ez az oka annak, hogy az elzálogositott városok polgárai protestánsok maradtak.

A XVII-ik században és a XVIII-ik század elején következő egyházi szolgái voltak Iglónak:

1600—1619. Goltz Joakhim. diákonus volt Klein Kelemen 1606-ban.

1619—1627. Ursinus Illyés.

1627—1645. Herber Szaniszló, német prédikátorok: Apelles János és Windisch.

1645—1664. Zarwuczius Mátyás, hitszónokok: Langsfeld György János (1647—1665.), Miller János, Schröter M. 1664—1674 Quendel Mihály, hitszónok: Brambs János.

A Lubomirszkyék alatt következő plébánusok működtek: Zsibridovszky J., Morszkovszky C., Kalinovszky és Petrikovszky. Mint hitszónokok: pater Vitkóczy (1678.), pater Antonius, Sifft (1680.), Kirchbauer Antal (1686.), pater Slenks (1689.), Augusztinius (1692.), Reuscher György (1696.), pater Antonius (1700.), p. János, p. Miklós, p. Dániel, p. Kulmann Zsigmond (1707.). p. Zsigmond, p. Stachovát, p. Rudin, p. Ráfael, p. Ferencz, p. Windisch Szaniszló (1716.), p. Antal (1718.), p. Flórián, p. János (1732.), p. Frisch J., p. Plucsinszky, p. Barnabás; pater Amadaeus, ki 1739-ben halt meg 1240 frt adósság hátrahagyásával.

Midőn a lutheránusoknak végképen megszünt a reményök, hogy nagy templomukat valaha visszakapják, 1694-ben a mai gymnasium udvarán épitettek fából egy imaházat. Ebben következők tartottak isteni tiszteletet: 1701—1702. Topperczer Márton, azután Loischkovitz, ki Sümegről járt be isteni tiszteletet tartani, későbben Graf István, lőcsei tanitó, végre Kretschmár és Pfannschmied, lőcsei lelkész. 1710—1750. Lippisch Dániel, egyszersmind szent-kirni és pálmafalvai lelkész, ki a pestis elől Poprádra menekül, ezalatt Thern nevü diák végezte az

isteni tiszteletet. 1750—1757-ig Andersz Keresztély volt a lelkész.

A legrégibb egyházfelők voltak: 1600 körül Milletter János, 1645-ben. Mum Jakab, 1700 körül Vielkorn Pál, ki 1703-ban halt meg. 1730 körül Leiszler György és Riszdorfer Miklós voltak a világi gondnokok.

A nagy templomban 1732-ben következő családoknak volt temetkezési helyök: a Rossmann, Molnár, Jóny, Reisz, Lang, Piringer-Schneider- és Nehrer, Dirner, Engelberth, Szontágh Mihály, Preisz, Leisner, Benigny, Schwartz, Szentmiklóssy - Szontágh, Hauser, Riszdorfer, Milletter, Szontágh Gáspár, Grünblatt, Plenczner, papoké, Milletter Mihály, Szontágh Pál, Benigny János és Köhler családoknak, összesen 23; ezenkivül üres hely volt még 9. Egy ilyen temetkezési helynek az ára 100 frt volt. A temetőben közvetlenül a templom körül a Klesch, Ksingsch, Paltzmann, Wind, Dirner, Szentmiklóssy, Bartsch, Pulszky, Boer, Klettner családoknak kriptái voltak. A többieket sorban temették, a mint a város kijelölte a helyet. Az első keresztet a temetőben, a templom és az iskola közt 1712-ben Lechner György, udvari szabó, bányapolgár és tanácsnok emeltette.

A tót kápolna már 1701-ben kicsinynek bizonyult, de csak 1723—1731-ig sikerült Plucsinszky Ádámnak azt mai alakjában felépittetni. Plucsinszky tót hitszónok volt és éppen akkor szenteltetett fel pappá Máriássy Sándor egri püspök által, ki akkor Márkusfalván tartózkodott. A tót templom adakozás utján jött létre és maga Plucsinszky legtöbbet adott hozzá; adakoztak még hozzá az iglói polgárok, továbbá Morschovszky János plébánus, Kalinofszky, Lubomirszky és több más lengyel, kik különben is érdeklődnek az iglói kath. templom iránt; így 1707-ben Moszczenszky egy mellékoltárt épittetett a nagy templomban. A tót templomot Rosner János kőmüves épitette; a benne

levő orgonát Korabinszky és Kraut állitották fel saját költségükön 1708—1731-ig. A jelenleg is a piaczon álló Mária-szobrot 1724-ben Lubomirszky állittatta fel.

A szent Barbara kápolnát maga Lubomirszky jelenlétében szentelték fel 1723-ban. Ez alkalommal nagy körmenetet rendeztek, melynél az összes polgárság és az iskolák is részt vettek; csupán Lippisch lelkész nem jelent meg, a miért a herczeg négy napra bezáratta és a lutheránus hitközség 100 aranyat volt kénytelen érte fizetni. (Hradszky.) — Itt megemlitjük még, hogy az Anna-kápolnát Engelberth Dániel, XIII városi gróf épittette és fenntartásának költségeire 1¾ hold földet ajándékozott az egyháznak. 1804-ben megnagyobbitották a kápolnát. (Hradszky.)

Mint az iglói egyház életében érdekes eseményt felemlitjük még, hogy a vándorló kuruczok Iglón egy török leányt hagytak hátra, ki azután a keresztény hitre tért át és a szent keresztségben Katalin nevet kapott. A keresztelő pap Vitkóczy Mátyás volt 1678-ban, keresztszülők: Milletter János a biró, Roll Pál a bányabiró, Milletter Tóbiás, Rossmann, Grünblatt, Heiser Pál, Bőr János, Szontágh Pál, Thomann János, ifj. Roxer János, König János, Milletter György, mindnyájan nejeikkel; azonkivül még Marczy János, Szontágh Gáspár és Milletter Mihály. (Hradszky.)

Az 1760-ik évben ujra fedték a tornyot, a régi zsindelyeket levették és rézfedéllel látták el. A torony gombjába szokás szerint egy okmányt helyeztek, melyet Paltzmann Márton és a gróf szerkesztettek; ehhez egy másik okmányt is csatoltak, melyet Gartenberg báró »Actis quibusdam Tolerantiam Religionis Dissidentium in XIII oppidis illustrantibus« czímmel írt. Ez alkalommal találtak a gombban iratokat, melyekben az előbbi toronyjavitások voltak feljegyezve. Ezen iratok szerint 1600-ban adták a

torony fedelének azt az alakot, melylyel 1849-ig fennállott, a midőn a gomb a benne levő okmányokkal együtt elégett. Az 1600. évi toronyfedésről következőleg emlékszik meg az írás: »Anno ultimi saeculi MDC. Turris fortissimus nomen Domini, ad eum currit justus et tutus est.« (A legerősebb torony az úr neve, ehhez menekül az igazságos és meg van oltalmazva.) Továbbá:

»Nach vielen Rathschlägen und hohen Bedenken habe ich, Jonas Dirner, damals dieser König: Bergstadt Richter, mich ermannet, Gott und meine Beisitzer zu Hülfe genommen und das Obertheil dieses Thurmes samt dem Knopf, zum ewigen Gedächtniss machen lassen, dadurch nicht meiner Nutz oder Ruhm, sondern der Stadt Ehre und Besserung gesucht. Die Frommen und Ehrliebenden Nachkommen werden ihnen diese meine gehabte Mühe und Sorgen nicht missfallen lassen: sich oft dabei erinnern des obenangesetzten Spruchs und also den Namen des Herrn, der unser Thurm und festes Schloss ist, und den theuren, edlen Schatz, des lieben Wortes Gottes, den wir Gott Lob gehabt und noch haben, ihnen lassen befohlen sein, den treulich bewahren, darob kämpfen und sich bemühen, dass auch ihre Kinds-Kinder dessen möchten geniessen.«

Der Schatz ist dieser.

(L. Hradszky XXIV. kir. pléb. testvérülete 196—7. oldal.)

Az akkori városi hivatalnokok voltak:

Omesz Antal gróf, Dirner János biró, Leczel Mihály jegyző, Milletter János egyházi gondnok. (Gottsmann.) Egyházi és iskolai szolgák: Janschius János lelkész, Szolkovius János diákonus, Praetorius Gáspár, ludirector Sazinger Boldizsár, toronyzenész, ki a német szöveget írta.

Eteosticha

Anno

«Rudolphus **II** coronatur Posonii Regem Hungariae **SUbIICI AUstrIaCos** e **PannonIs** ora **RoDoLpho AC** offert **regnI sCeptra DeCora sUI**» (A római számokat képviselő betük az 1574-ik évet jelölik).

Ilyenféle még 14 jön, de minthogy Iglóra nézve semmiféle vonatkozást nem tartalmaznak, kihagytuk és közöljük a tizenhatodikat:

«Nostrae Turris pars superior tectum et ornatum acquirit novum.

ACCIpIt ornatVs, **Iona** sVb **IVDICe DIrner HaeC** tVrrIs popVLo ArXsIs pIe ChrIste tVo» (A betük 1600-at jelölnek, Dirner János bíró alatt épült).

Azután: «Horologium novum paratur (az uj óra készült).

LeCzeL erat **IVDeX** et Pastor **IanisChIVs** Ingens **RoXer HoroLogII ConfICIt IstVD** opVs. (A betük 1608-at jelölnek).

Azután fel vannak sorolva a termények árai:

Triticum (buza) eladatott 420 denárért.

siligo (rozs-buza vegyülék) eladatott 350 denárért.

hordeum (árpa) eladatott 300 denárért.

polenta (árpadara) eladatott 200 denárért.

pannicum (rozsliszt) eladatott 250 denárért.

avena (zab) eladatott 125 denárért.

furfures (korpa) eladatott 100 denárért.

«EneCat heV pLVres **DefeCtVs** panIs orbe **HInC PLebs** fVrfVrIbVs **VIsCera** repLet e**DaX.**» (Hej! többeket ölt meg a kenyérnek hiánya e földön; az éhes nép korpával töltötte meg beleit; évszám: 1599).

«Samuel Spilnberger M. Doctor, Domini judicis gener, superius posita probando et firmando huc in perpetuam memoriam scripsit 27 Julii Anno **Da** pa**CeM.**» (1600-ban írta ezeket Spilnberger orvos).

«Dieweil dieser Knopf an unsern Kirchenthurm durch den gewaltigen und grausamen Sturmwind Anno hoc 1622 die 11. Octobris frühe um 4 Uhr auf die Erden geworffen, darin dieses Pergament gefunden, und nun wiederum verneuert, von dem ehrenvesten, nahmhaft und weisen Herrn Tobias Dirner wohlverordneten Herrn Richter dieser Stadt die 20. Dec. hat sollen aufgesetzet werden, und von ihme ersucht worden bin, dass ich M. Elias Ursinus Delitianus Misnicus, als unwürdiger Pfarrherr dieser Christlichen Gemein und p. t. XXIV. regalium sacerdotum in Scepusio senior, auch etwas memoriae causa et divini honoris aufzeichnen und herzu setzen wolle; als habe ich Gott dem Herrn zu Ehren der Wahrheit zum besten und der lieben posteritaet zum stets währenden Gedächtniss, theils auf diesen Pergamen den besten Schatz dieser Kirchen commendiren, theils auf einen andern eingeschlossenen patent etliche jährliche memorabilia aufzeichnen wollen und sollen.»

«Corona et thesaurus hujus templi et oppidi Igló est rectissime puritas verbi et sinceritas cultus divini hactenus praedicati et observati. Erhalt uns Herr bei diesem Wort, so haben wir genug hie und dort. Amen!»

«Thesaurum hunc veritatis verae Evangelicae nobis hactenus intactum inviolatumque Deo propitio reliquit illustrissimus magistratus noster, domini nostri gratissimi, dominus Sebastianus et dominus Stanislaus Lubomirszky, parens et filius, in eaque paterne nos defenderunt.» (Igló templomának és városának koronája és kincse igen helyesen a szónak tisztasága és az isteni tisztelet őszintesége; ezt a kincsét az ev. igazságnak őrizte meg számunkra érintetlenül és csorbitatlanul a magistratus és Lubomirszky Sebestyén és Szaniszló és abban atyai módon oltalmaztak bennünket (?!).

Fol. 15. «Deswegen so lasset die calvinischen Irrthum und Schwermerein neben allen andern, so in Gött-

licher H. Schrift nicht gegründet sein, nach Gottes des allmächtigen ernsten Befehl, nach unserer gnädigen Obrigkeit willen und der XXIV. königlichen geistlichen Bruderschaft heiligen Erkenntniss und Schluss gänzlich fahren und macht euch derselben nicht theilhaftig, sondern bleibet allein bei dem reinen und allein seligmachenden Worte Gottes und darinnen begriffenen h. Wahrheit, wie dieselben in den Schriften der heiligen Propheten und Aposteln aufgezeichnet und in den Symbolis und alten rechtglaubigen conciliis und treuen Kirchenlehrern bezeiget, auch in der ungeänderten und dem theuren Werkzeug und Mann Gottes Dr. Martin Luthers b. r. selbst verfassten und allzeit vertheidigten Augsburgischen Confession, sammt desselben Catechismus, kürzlich verfasst und in gewissen articulis erklärt ist: sprechende und bethende mit unsern Herrn und Heiland Jesu Christo, aus dem Evangelisten und Johannes 17» 17 sanctifica nos domine et pater coelestis in veritate tua: sermo tuus est veritas et permanet in aeternum, Amen.

Damals gewesene Amtleute

Tit: Herr Johann Milletter Graf, Tobias Dirner Richter, Jakob Mum Bergmeister, Christoph Schmaukert, Paul Krell Notarius, Georg Peschkovius Landschreiber, Melchior Reisz, Bendig Roxer, Georg Tropner, Melchior Klesch, Tobias Krausz, Martin Kiliány, Michael Elfinger, Paul Seysz, Barthel Bogner Vormund.

Kirchen und Schuldiener

Duus M. Elias Ursinus Pastor, Clemens Klein deutscher Prediger, Johannes Bartosch windischer Prediger, Cyriacus Jaroschek rector, Buchardus Buchholtz cantor, Georgius Klesch collega, Andreas Koch campanator.

σὺν θεῷ (istennel).

Ezután felsorolja az eseményeket, melyek közül csak az érdekesebbeket emlitjük:

1601-ben nagy vitatkozás volt a katholikusok és lutheránusok között.

1603-ban parelia (melléknap) et paraselenae (mellékholdak) visae die 7-ma et 8-va Januarii. Sziléziai lovasok vonulnak át Lőcsére a tescheni herczeg vezérlete alatt. Azután roppant vihar következett, mely igen sok fedelet hordott le.

1604-ben Belgiojoso és Pethő el akarják venni a lutheránusoktól a templomokat, de nem sikerül. Bocskay István hajdui elüzik Belgiojosot.

1605-ben tovább tart a Bocskay és Bastha közti háború.

1618-ban roppant nagy üstökös csillag volt látható.

1620-ban javitották az orgonát a nagy templomban.

Ugyanabban az esztendőben öntötték a legnagyobb harangot és egy kis csengetyüt, melyre az óra kalapácsa üt.

1621-ben állitották fel a nagy oltárt, a melyen Kristus egész élettörténete volt festve; a középen van Mária, kinek fia és az egész világ hódol.

1622-ben borzasztó idők jártak. Alig csillapodtak le a háborúskodások, kiütött a pestis, mely Debreczen felől Eperjesre, Kassára, Lőcsére és végre Iglóra is áthurczoltatott. A pestissel karöltve járt az élelmi szerek hallatlan drágasága: egy köböl búzának az ára volt 4 magyar forint és 25 denár, árpa 4 frt, rozs 3 frt, dara 3 frt, zab 156 denár. Az aratás után kissé csökkent a drágaság.

1622. évi október 11-én nagy szélvész dühöngött, mely sok háztetőt ledöntött, a csüröket széjjelszedte és a nagy toronyról a szélkakast a temetőbe csapta le.

Ezen események felsorolása után következett egy latin vers, s ezután igy folytatja:

Anno 1649.

»Bei verwaltenden Richterlichen Amte der ehrenfesten namhaft und wolweisen Herrn Johannis Dirner, ist die grosse Glocken auf den Thurm gezogen worden, welche Anno 1647 bei währenden Richteramte des ehrenfesten, nahmhaft und wolweisen Herrn Georg Milletters ist gegossen worden und auch die Cymbal oder Uhrglocke unterversetzet hatte, ist man durch sonderliche Schickung Gottes in Erfahrung kommen, dass das Obertheil des Thurms als welches zu oberst mit Blech nicht wohl verwahret, von der vielfältigen Nässe ziemlich versehret worden und mehrentheils vermorscht, und daher sich zu befahren gewesen, dass nicht etwa unversehens ein grösserer Schade, sowohl dem Thurme, als auch der Kirchen zugefügt würde. Als habe ich Johannes Dirner, damals dieser königlichen Berg-Stadt Richter mit Consens und reifen Rath meiner Herrn Beysitzer dasselbige Obertheil des Thurmes hinweg reissen und aufrichten lassen, betrachtende hierbey meines Amtespflicht der lieben Antecessoren fleiszig gehabte Müh Gottes Ehre und der Stadt Besserung und Zierde. Bin der gewissen Hoffnung, es werden unsere lieben Successores und ehrliebende Nachkommen, ihnen diese meine Müh und wolgemeinten Fleisz gefallen lassen, sich auch künftig nach unsern Abschied dahin bemühen und bearbeiten, dass dieser Thurm mit allen seinen pertinentien als den Glocken und Uhrwerke etc. wie denn auch die Kirchen und das Haus Gottes, darinnen seine Ehre noch bishero gewohnet, in völligen guten Bau erhalten werden möge, damit es ihnen nicht gehe, wie vor Zeiten dem nachlässigen undankbaren Juden, die zwar ihre Häuser aufs herrlichste bauten, aber das Haus des Herrn wüste stehen liessen Haggai 1., 5. Gott stehe auch nun bei und sei mit euch, wie er mit uns und unsern christlichen lieben Vätern gewesen

ist und erhalte euch bei seinem reinen Wort, so habt ihr gnug hier und dort, Amen.

1622 da der Knopf durch den grossen Sturmwind ist abgeworfen worden, ist auch die Pest so damals grassirt, also bald mit der starken Luft vergangen und weggezogen.

1642 den 1 October ist eine grosse Feuersbrunst entstanden auf der Winter-Zeil hinter der Kirchen und sind bis 28 Häuser weggebrand, dadurch viele um das ihre kommen und zu armen Leuten sind gemacht worden.

1644 hat Ferdinandus III. eine grosse Armee deutsches Volk auf Kaschau durch Rosenauer Grund geschikt und als solche zurückgezogen, haben solche ein Nachtlager bei uns aufgeschlagen und ist die Leutscherbach und Kürberg alles vol gelegen. Am Sontag früh als sie aufgebrochen, haben sie unserer Gersten, Flachs und andere Sachen sehr grossen Schaden gethan, nichts geschonet, sondern alles zertreten und verderbet.

1645 Hat Gott eine grosse Pest in ganz Ungarnland geschikt und sind viel tausend Menschen durch die giftige Seuche hinweg geraffet worden; auch bei unserer Gemein sind über 2000 Menschen gestorben.

Votum Mathiae Zarwucii Rosae montani prt. pastoris hujus ecclesiae pro incolumnitate hujus oppidi Igló.

Weil Oh Herr Christ in dieser Stadt
Dein Kirch und Wort sein Herberg hat,
So lass aus Gnaden solch Gemein
Durch deinen Schatz stets sicher sein,
Gieb Ihn' gut Regiment darzu
Sammt reichen Segen, Fried und Ruh
Behütt sie vor Nott und allen Leid
Straf sie nicht wie in vor'ger Zeit
Hülf Ihn' dass sie sein allzugleich
From, reich und selig in deinem Reich

Damit von Ihn' dein Gütigkeit
Werd hoch gelobt in Ewigkeit. Amen.

Kirchen und Schuldiener.

Herr Johann Georg Langsfeld deutscher Prediger,
Johann Bartholomaeus windischer Prediger,
Tobis Pollutius Rector,
Thomas Relofszky Cantor.

Damals gewesene Amts-Leute.

Herr Johann Dierner Richter, Jakob Mum Gottsmann, Bendik König, Gaspar Zelscher, Johann Roxer, Johann Schmied, Johann Romp, Georg Milletter Bergmeister, Paul Brustmann, Johann Reiss, Clemens Dittel, Anton Neubauer, Grieger Milletter Notarius.

7. Az iskola.

Az a csapás, melyet I. Lipót uralkodása alatt a katholikus ellenreformáczió erőszakos fellépése a protestáns egyházra mért, mélyen sujtotta az iskolát is. 1674-ben, a midőn a templomokat elfoglalták, megszünt az ev. iskolák nyilvános működése is; igy az iglói ev. iskola is kénytelen volt az erőszaknak engedni és termeit bezárni. Már 1675-ben megparancsolja Moschinszky András, lublói alkapitány, hogy a XIII város tanitói eltávolitandók és az evang. gyermekek a kath. iskolákba küldendők. De úgy ennek, mint a későbbi rendeleteknek, melyek kemény birságot szabnak arra, ki gyermekét másutt, mint kath. iskolákban tanittatja, kevés foganatjuk volt, mert a lutheránusok azontúl is magánlakásokban tanittatják gyermekeiket, többnyire magántanitók és kántoraik által, sőt későbben Lubomirszky is megengedi, hogy ily magántanitót tartsanak. Ezeket a magántanitókat maga a község alkalmazta; de nem volt megszabott fizetésök, hanem a

hivek közt eszközölt gyüjtések és az iskolás gyermekek után fizetett csekély dijak tették lehetővé, hogy hivatásuknak éljenek.

Mielőtt az ellenreformáczió bekövetkezett, maga a város állitotta ki a tanitóknak a hiványokat és maga a város fizetett a rektornak 70 frtot és 5 köböl gabonát, azonkivül Márton napján és ünnepnapokon is kikapta a rektor a maga részét. A többit a plébánusnak kellett volna fizetni és mig az a tized birtokában volt, teljesitette is kötelességét, de a mint Lubomirszkyék elharácsolták előle a tizedet, természetesen nem fizethetett semmit és midőn ismét a szépen jövedelmező tized birtokába jutott, akkor már olyan tanerőket választottak, kik a plébánus fizetése nélkül is elvállalták az állást. Hogy az igy megcsonkitott fizetés mellett nem kaptak valami kiváló tanerőket és az iskolaügy folytonosan sülyedt, az természetes. Az oktatás igen szűk körre szorult, az anyanyelven és valláson kivül alig tanultak egyebet, csak 1731-től kezdve tanitották a latin és magyar nyelvnek elemeit is és néhány gyakorlati tantárgyat. Igló városának tanácsa is követeli a tanitóktól, hogy a szabad mesterségekben tanítsák a gyermekeket. (Iglói lvt. jegyzk.)

A tanitók tagjai voltak a literatusok testvérületének, mely ebben a korban is fennállott; de a szellemi békók erre az egyesületre is ránehezedtek és anyagi viszonyai is hanyatlásnak indúlhattak; mutatja ezt az a körülmény, hogy a társaság Láng Jánostól 80 frt kölcsönt vett fel; ezt 1676-ban Marczy János rektor maga fizette ki és zálogba vette a társaságnak a Wenigbach mellett fekvő egy holdnyi és a Martergrube-ban fekvő szintén egy holdnyi földjét három esztendőre.

Mint közművelődési tényt felemlitjük azt a körülményt, hogy Iglón egy bevándorolt tót lakosnál, Perák Valérnál 1684-ben sok száz könyvet találtak, melyek között

voltak theologiai, philosophiai, mathematikai, phisikai tartalmuak, a görög és latin remekírók, latin, görög és héber nyelvtanok, tót biblia, de magyar könyv egy sem volt köztük. A tulajdonos maga idegen volt és idegen is maradt a városban. (Iglói lvt.)

Végül felemlitjük, hogy ebben az időben is fennállott még a polgári zenekar és deákdalárda. A zenekar vezetője volt a toronyzenész, ki a hangszereket átveszi a várostól és jó karban tartja azokat; a hangszerek voltak: egy hegedű, egy bőgő, három kürt veres selyembojttal, két púzon és egy ezüst széllel ellátott réztányér. A karmester zenekarával ünnepek alkalmával a toronyjárdán játszott és a nagytemplomban ő vezette a miseéneket.

A XVII. században és a XVIII. század elején következő tanitók és kántorok működtek Iglón:

1600-ban Pelargus (Storch) Gáspár.

1602-ben János iskolamester, Biernstiel Vibal mester, ki 1604-ban főtanitó lett, Pál kántor.

1605-ben Windorfer Ádám rektor, Saudanus Miklós collega, Buch Kristóf conrektor, Bartholomaei György kántor.

1606-ban Lesch György rektor; a többi megmaradt.

1607-ben Peschko György iskolamester, a többi maradt.

1614-ben Láng Márton jön hozzájuk mint collega és Schmilauer Péter.

1615-ben Koch András tanitó, a többi maradt.

1617-ben Peschko (Peschovius) György, ludirektor, latin költő, utóbb városi tanácsos és végül XIII városi jegyző; Koch András, Láng Márton, Austerlitzer Pál tanitók; Burkhardt kántor; 1620-ban Jaroschek Cyriák. Cseh György collega.

1630-ban uj választás volt; megválasztattak: Schröter Samu, Zool György, Koch András és Polag, ki egy a városi tanácsra csinált csinos költeményért 5 frt jutalmat kap.

1633-ban Langsfeld Ádám kántor, ki 57 tallérral segélyzi Budaméry Gáspárt, hogy külföldi egyetemre mehessen.

1636-ban Policzy (Pollucius) Tóbiás rektor, jeles latin és görög költő s kitünő szónok; meghalt Iglón 1668. Mellette mint kántor: Relofszky Tóbiás; Czechy György collega. 1646-ban Schalak János a collega; 1640-ben Kulmann.

1642-ben Kraut und Fleisch a tanitó; 1644-ben Dürnbier János.

1646—1649. Peschko Dániel a rektor.

1658—1664. Lányi Illés a rektor.

1665—1669. Gallik János a kántor.

1669—1670. Mokoschin Joachim.

1670—1674. Róth Menyhért rektor, Kruselius Mátyás kántor; Brambs János tanitó.

A katholikus iskola első tanitói kara következő tagokból állott: Marczy János (apostata) rektor, Balassi Mátyás kántor, Nikolaides György harangozó, Kornicis György kollega és Dudecius Menyhért auditor (1678). 1684-ben egybekötik az auditori állást a harangozóéval.

1699-ben uj választás volt. Megválasztattak: Reuber György rektor, Krupa Márton kántor, Titel Kelemen kollega, Rupert István harangozó; Keresztély auditor.

1700-ban Rudini Samu a rektor.

1703-ban meghal Nikolaides György, a kitünő katholikus tanitó.

———

XVI. A lengyel uralom utólsó évei.

Lubomirszky halála után III. Ágost, lengyel király a XIII várost feleségének, Mária Jozefának adományozta. Ez moszczeneczi Moszczenszky Andrást nevezte ki lublói gondnoknak, kinek első teendője volt dicső elődeinek zsarolási rendszerét a XIII várossal szemben tovább folytatni. 1745-ben márczius 25-én Iglón megjelenvén, a jövőre nézve következő rendeletet bocsátott ki: 1. A lutheránusok megsemmisitendők és vagyonuk elkobzandó. 2. A nóna ezentúl is megmarad. 3. A héringek eladásának monopoliumát a királyné legkegyelmesebben beszünteti. 4. A XIII város a dragonyosok fenntartására 300 aranyat fizet.

A lutheránusok üldözése, mely kedvező ürügyül szolgált a fosztogatásra és zsarolásra, ismét kezdetét vette s bár azok az ellenök emelt vádakat mind megczáfolták, 1747-ben összeült Iglón egy lengyel bizottság, melyet Petrikovszki plébánus hatalmas beszéddel fogadott. Ez a bizottság megállapitotta azokat a vádpontozatokat, melyeket a lengyel királyné elé terjesztett s melyeknél fogva az elpártoltak kötelesek bizonyos határidőig a kath. egyház kebelébe visszatérni, különben elüzetnek és vagyonuk a kath. rokonaik között osztatik szét. Ezen a gyülésen azt is követelte az iglói plébánus, hogy az egyházi tőkék kezelése a lutheránusoktól elvétessék. De a jelenlévő két világi kath. egyházgondnok bebizonyitotta, hogy ez a jog sem a katholikusokat, sem a lutheránusokat nem illeti,

hanem egyedül a várost, mire a bizottság is beleegyezett, hogy a város kezelje az egyházi vagyont, mely földekből és 3278·19 frt készpénzből állott, valamint hogy a jövőben a perzselybe gyült filléreket is a város számolja el. A plébánus úr hidegen búcsúzott el földieitől, kik nemsokára 1753-ban azt is követelték tőle, hogy a tized élvezete fejében úgy mint azelőtt a lutheránus lelkészek, ő is szállitson a lengyel királyné háztartásába 19 köböl rozsot, 6 köböl buzát, 25 köböl árpát és 21 köböl zabot, mely barátságos felszólitásnak természetesen eleget is kellett tennie.

Hogy a lutheránusok ellen kibocsátott rendeletek nagyrészt csakis zsarolási czélzattal láttak napvilágot, mutatja az a körülmény, hogy az iglói lutheránusok pengő aranyokat csörgetvén az illetékes tényezők előtt, nemsokára nemcsak arra kaptak engedélyt, hogy rozoga imaházukat kijavitsák, hanem azt is megengedték nekik, hogy paplakukat felépitsék. 1755-ben pedig Máriássy Sándor nagyprépost egyházi látogatása alkalmával azt találja, hogy 1. A város fizeti a tanitókat az 1753-ki szerződés alapján és 2. Hogy igen sok gyermek látogatja a lutheránus iskolát, holott 1750-ben majdnem mindnyájan a katholikus iskolába jártak (Hradszky). A hivatalok betöltésénél sem jártak el oly nagy szigorral, mint azt a rendeletek követelték. Igy Iglón a városi tanácsnokok közt sok protestanst találunk, kik között Vida Mátyás plébánus, mint türelmes magyar ember nem vonakodott helyet foglalni.

Az egyház ez időbeli életéből még felemlitjük, hogy 1752-ben a tót lelkész lakóháza, mely csak fából volt épitve, már igen rossz állapotban volt, a miért is a város elhatározta, hogy uj paplakot épit, mely 1764-ben készen is lett. 1757-ben az iglói Szent-Háromság társulat felépitette a Szent-Háromság kápolnát a márkusfalvi uton,

mely épitkezésre Haas 1407 frtot áldozott; 1790-ben a helytartóság elkobozta ennek a kápolnának a vagyonát; 1828-ban XII. Leo pápa indulgentiával látta el ezt a szent helyet (Hradszky). 1771-ben a nagy templom boltozata düledező félben volt, a miért Garszky plébános ujra felépittette. Ez alkalommal távolitották el a protestáns siremlékeket és a falon lévő feliratokat is bemeszelték.

A XIII város legnagyobb része ebben az időben már végképen elvesztette ellenállási erejét, melyet az előbbi korszakokban a lengyelek féktelenkedései ellen legalább időnként, különösen közigazgatási és biráskodási ügyekben kifejtett. Legtöbbje már nemcsak külsőleg, hanem meggyőződésből is lengyellé lett! A XIII városi szék már régen, Ulaszló óta használta pecsétjében a lengyel czimert és a városi jegyzőkönyvekben gyakran «mi lengyel királyi városnak a tanácsa» ad utasitásokat. Egyedül Igló városa nem akart semmit sem tudni erről a cseréről és jegyzőkönyveiben folytonosan hangsúlyozza magyar voltát, «a szabadalmazott magyar koronaváros» jellegét.

Egy ilyen «lengyel sas»-sal ellátott levélben utasitja a XIII városi szék a bírákat, hogy a lengyel rendeleteket tartsák be pontosan. Ezek elrendelik, hogy a szolgaszemélyzet csak ujévkor bocsátandó el, hogy a fényüzés meggátolandó és «wenn dergleichen Kuchen, Kolatschen und Stritzel herum geschickt werden, soll Herr Richter solche wegnehmen lassen und ins Spital schicken;» megparancsolják, hogy a XIII városi gróf számla nélkül ne zsaroljon, hogy a polgárok vigyázzanak a tűzre és hagyják abba lakadalom alkalmával a lövöldözést. A bírót válaszszák a tanácsnokok, ne pedig a polgárok. A napi díj egy forintban állapitandó meg és *minden ajándék tilos*. A fonodákat és zugházakat, hol csak bujálkodnak, szüntessék be. Az őröket maga a bíró vizsgálja meg (ered. levél.). 1757-ben

Sala de Grossa vizsgálja az iglói városi számadásokat, mely alkalommal utasitja a birákat: 1. hogy a megadóztatást egyformán hajtsák végre. 2. A közgyülések alkalmával, melyeknél csak a nagyobb városok bírái jelenjenek meg, szüntessék be a lakmározást. 3. *A bírákat megajándékozni szigoruan tiltatik.* 4. Csak jó tanitókat válaszszanak. 5. Lutheránust polgárnak felvenni nem szabad. 6. Az iparminták jók legyenek; zsidó s egyéb söpredék nép ne merje a város határát átlépni (már elébb kiadta Moszczenszky a parancsot, hogy a czigányt, akárhol mutatkozik a város területén, agyon kell ütni); ha keresete van a törvényszéknél, fizesse meg elébb a tallért, csak azután emelhet panaszt.

Hogy ezeket a rendeleteket nem igen vették figyelembe, sőt magok a rendeletek kiadói is éppen ellenkezőjét tették annak, a mit elérni akartak, mutatja az iglói bírónak az esete, kinek leánya éppen a XIII városi szék és Grossa felhivására *fényes nászajándékot* kapott. De jaj volt annak, ki nem tartozott a lengyel klikkhez és ajándékot adott vagy elfogadott! Az ilyent a törvény egész szigorával sujtották, ha csak nem sikerült az illetőnek a megsértett jogrendet egy pár pengő aranynyal helyreállitani!?

Minthogy a starosta önkényesen, az az a szász jog teljes mellőzésével hozott itéletet, a szász jog úgyszólván egészen megszünt. Ez okozta, hogy azok a kötelékek, melyek azelőtt a XIII város polgárait összefüzték, teljesen meglazultak, az együvétartozás, a rokonság érzete teljesen kihalt belőlök és ha bajba kerültek, ritkán segitették egymást. Csak nagyobb tűzvészek alkalmával történt, hogy részint élelmi szerekkel és ruházattal, részint készpénzzel gyámolitották egymást. De a lengyel uralom utólsó idejében már erre is parancsot és kényszert kellett alkalmazni és minthogy bebizonyult, hogy az egyes váro-

sok által nyujtott jótétemények kiszolgáltatása körül is előfordulnak visszaélések, a XIII városi szék határozta meg minden egyes városnak járulékát. Ez a szokás különben már Lubomirszkyék alatt is divott, igy az 1735-ki olaszii nagy tűzvész alkalmával a XIII városi szék határozta meg a kár becslése után, mily összeg esik a biztositott összegből minden egyes városra. Most tehát eme szokásnak csak rendszeresitéséről volt szó s azért, hogy minden visszaélésnek és csalásnak eleje vétessék, 1752-ben összeállitották a polgárok névjegyzékét, feltüntetvén abban az egyes házak becsértékét, s a varsói kormányhoz terjesztették fel, mely azt jóváhagyta és a XIII városi gróf őrizetére bizta.

Ebből az 1752-ki névjegyzékből tudjuk, hogy Iglónak akkor a majorral, mosóházzal és malátaépülettel együtt 487 háza volt. Ezeknek értéke 60450 frtra volt becsülve, a mi tekintve azt, hogy az összes XIII város házai 264700 frtra voltak becsülve, arra mutat, hogy Igló városának vagyonértéke jóval túlhaladta a többi városokét. Tájékoztatásúl felsorolunk egyes háztulajdonosokat, házuk becsértékével együtt; ilyenek voltak: Benigni Gáspár 500 frt, Schwartz Jánosné 400 frt, Köhler Pál 200 frt, Scholcz Menyhért 200 frt, Marschalko Jakab 200 frt, Benigni Mátyás 100 frt, Richter Mátyás 100 frt, Schwarcz János bodnár 150 frt, Langsfeld Pál 200 frt, Schmidt Mihály, Lumtzer János, Strelko György, Fischer András (Monhorn), Rebel Gottlieb, Keiling András, Bock Ádám, Bartsch Jakab, Bartsch György, Drusbatzky András, Retter (Ritter) György, Fábry Bartel, Bárányi Mihály, Wind Jakab, Raab György, Kuvinszky János, Quitko András, Kroditzky György 50—50 frt, Roth Illyés 150 frt, Wind Zakáriás 350 frt, Scholtz András 150 frt, Grünblatt Márton 600 frt, Szontágh Mihály 500 frt, Münnich Márton 300 frt, Bogsch János 150 frt, Lassgallner Gottlieb 400 frt,

Csatlós György 150 frt, Alexy Mátyás 200 frt, Marschalko János 250 frt, Gärtner Keresztély 150 frt, Langsfeld Pál 250 frt, Paltzmann Márton 500 frt, Marschalko Márton Thern Jakab, Marschalko József, Neubauer Jakab, Thern Márton, Scholtz Tóbiás, Ujházy András, Scherffel János 100—100 frt. Ezen 487 ház között volt 255 igazi viskó, melyet a hatóság 50 forintra becsült; sok annyit sem ért, de ez volt a legcsekélyebb tétel, mely után egy denár járt. Fakunyhó volt 132, tehát silány ház volt összesen 387; ezenkivül volt 80 kőből épült, egy- és két szobás házikó és nagyobb ház egész Iglón *csak 20 volt.* Ebből a Varsón láttamozott, hiteles kimutatásból látjuk, hogy Igló nagyon szegényes, megkoppasztott köntősben került vissza Magyarországhoz.

Nem is csoda! Az általános elszegényedés és a már elviselhetetlen lengyel zsarolás mellett sok baleset is érte a várost. 1750—1771-ig 8 tüzeset volt Iglón, még pedig: 1750 junius 15-én 70 ház égett le; a tüz Engelbert bányabírónál keletkezett, ki kénytelen volt 200 aranyat a leégettek közt kiosztani. 1753-ban április 22-én 13 ház lett a lángok áldozata, a megbecsült kár 900 frtra rugott. 1755-ben kétszer egymásután gyujtotta fel a várost egy petzieri ember, kit azután Váralján kivégeztek. 1758-ban is volt tűz. 1766-ban, április 23-án, a timárok során keletkezett tűz, mely 13 házat elhamvasztott. 1767-ben egy hét éves fiu égő parazsat vitt a padlásra, a fedél kigyúlt és 25 ház égett el; a fiut megbotozták, szüleit pedig számüzték. 1771-ben 8 ház égett le.

Hogy a leégett és ledőlt házak helyére ujakat épitsenek a polgárok, a város két évi adómentességet engedélyez, de nem épit senki. A tüzbiztonság fokozására is tesznek intézkedéseket. Münnich Márton, mint tűzfelügyelő összeirja a tüzoltásra szolgáló szereket; ilyeneket az egyes czéheknél is talált, még pedig: 68 létrát, 16 csáklyát, 23

fecskendőt s 24 vedret. A tornyot rézzel fedték, a mi 3827 frtba került; ezt polgári adó útján szedték össze. Mert a rendes bevételből már nem telt ki a költség. A bevétel ugyanis 1761-ben kitett 17,251·12 frtot, a kiadás 17213·45 frt. Az egyenes adó 9605·90 frt volt, azonkivül túrópénz fejében fizettek Lublóra 688 frtot, juhokért 712 frtot. A rendes kiadásokhoz hozzámitva a sok borravalót, bírópénzt, fuvarozási költségeket, napidíjakat stb., a város fejlesztésére bizony édes kevés maradt. 1760-ban volt a bevétel 19102·23 frt, 1763-ban már csak 16661·98 frt, 1765-ben még egyszer emelkedett a bevétel, de azután már csak pótadó által lehetett fedezni a roppant nagy lengyel adót. Ritka eset volt, mint pl. 1761-ben, hogy néhány forint a pénztárban maradt.

A város 1761-ben következő városrészekből állott: a Rand, Sechzehnstuhl, Kloport, Gerberei, a két főutczából, a közök és sikátorokból, a nagy-utcza, kis-malom-utcza, alsó-malom-utcza, a Muren-utcza és a szirtaljai hámortelepből, de ezen városrészek közül az alsó-malom-utcza, a Muren-utcza és a hámortelep már lakatlan volt. Említendő, hogy a telekkönyvben 1765-ben a Tonseifen név mellett »Dass Dörfchen« elnevezés is fordul elő.

A házak szegényes állapotának megfelelőek voltak a középületek is. A városi kórház, a nagy »Hospital« düledező félben volt és csak nehezen tudták kijavitani; a lengyel uralom alatt szegények házává fajult; ide húzódtak a mindenökből kifosztott koldusok, kiknek ellátására a város bíróválasztáskor 30 frtot, 22 köböl buzát és egy köböl árpát adott és kiknek minden lakodalom és czéhebéd asztaláról is jutott egy-egy falat.

A lengyel és a tűzvész által megtépázott várost a szomszédok is folyton háborgatták. Miként az elébbi időkben, úgy most is betörtek a márkusfalvai, zavadkai, teplicskai és leszkovjáni parasztok a város határaiba és

pusztitották az erdőket és mezőket. Hogy ennek eleje vétessék, többször tartottak határjárást; így 1745-ben, junius 14-én, midőn az összes polgárság ki lóháton, ki gyalog összegyült a városháza előtt és a bíró lelkes beszédet tartott az összegyültekhez, megmagyarázván a mai nap fontosságát. Minthogy a vitás határdombok kérdését ezuttal nem sikerült elintézni, október 1-én póthatárjárást tartottak. Határjárások voltak még 1756-ban, ez alkalommal vegyes bizottság előtt; továbbá 1757-ben és 1762-ben. Hogy az erdők nagyobb felügyelet alatt álljanak és boldog-boldogtalan ne pusztithassa azokat, 1761-ben az egész erdőt pagonyokra osztották és azok őrizetére erdővédeket állitottak fel. Ilyen erdővédek voltak: a hollópataki, az ellensbogeni, a vaspataki, a csehseifeni, a friedwaldi, az előhuttai és a hátulsó részekbeli. Ott ültek az erdőkerülők, de azért az erdő állapota nem javult.

Az általános elszegényedéssel együtt járt a közügyek iránti lelkesedés apadása is. A magistratus választása lanyhán folyt; így például 1765-ben január 1-je helyett csak márczius 10-én köszöntek le a régi hivatalnokok; másnap megtartatott az uj választás, utána rögtön a díszebéd is, de azért a XVI. széket csak márczius 22-én választották. Addig természetesen szünetelt a városi közigazgatás gépezete. Az uj hivatalnokok voltak: Paltzmann Márton bíró (1759 - 1774); Engelberth Dániel bányabíró (1741—1776). A XVI. szék urai voltak 1765-ben: Reitermacher György elnök és gondnok, Szentmiklóssy Gottfried II., Szontágh Pál, Benigni Mihály, Dirner János, Demián János, Szontágh András, Rheinländer Gottfried, Seewald Antal, Wind János, Scholcz András, Majercsik András, Demián Dániel, Benigni Samu, Urbány György, Pákh Jakab.

A polgárság vagyonának csökkenésével természetszerüen csökkent a fogyasztás is. Már 1765-ben kénytelen

volt a XVI. városi szék a serfőzést redukálni, úgy hogy ezentúl évenként egy házra csak tíz serfőzés jutott. A bérletet csak mesterségesen tudták fentartani és hogy minden bérlőnek jusson egy kis jövedelem, elhatározták, hogy az alsó végen lakó polgárok csak alsó végi korcsmárostól, a felső végen lakók pedig csak a felső végi vendéglőstől hozhassák a bort (Niedermarkt— Obermarkt), sőt minthogy az alsó végen jobban fogyott a bor, az alsó végi korcsmáros, Kaveczky, kénytelen volt a felső végen fenmaradt bort kimérni, mire a borfelügyelők, Szentmiklóssy Antal és Korabinszky János, szigoruan felügyeltek; ha egy felső végi lakos az alsó végi korcsmában ivott, vagy megforditva, arra egy forint birságot róttak.

Más tekintetben is igyekezett a város jövedelmét fentartani; igy szigorúan védelmezte malomjogát s azért meg nem engedte, hogy Binder Bartel, ki 666 frtért vette meg Komlós Andrástól a *lábashámort* (Pfannenhammer), azt daramalommá alakitsa át. A fajutalékot is lejebb szállitotta, úgy hogy ezentúl a sörház csak 30, a malátaház 12 és egy-egy rendes ház csak 4 öl fát kapott, miáltal a város a további erdőpusztításnak véget vetni igyekezett. A bányászat, habár az is pangott, még elég szép jövedelmet hajtott, mert még ebben az időben is oly nagy mennyiségü arany és réz gyült össze urbura (bányavám) fejében, hogy az urbura felügyelője, Millendorf, annak Lublóra szállitásához hat kocsit rendelt, melyek mindegyikébe hat lovat fogtak. Hogy a keresetforrások kiapadásának következményeit némileg ellensulyozzák, a lubló fényüzési törvényeket a legszigorubban hajtották végre; a játékot, dorbézolást, a sütést-főzést betiltották, a díszruhákat elkobozták és mindenképpen azon igyekeztek, hogy a szegény polgároknak maradjon még valamijök, a mit a lengyelek éhes torkába dobhatnak.

A fényüzés ellen hozott rendeletek szigorú végrehajtásának az volt az eredménye, hogy még a belkereskedelem is majdnem teljesen megszünt. A nagyobb kereskedők: Szontágh, Schneider, Milletter, Pollág stb. egészen feladták üzleteiket és visszahúzódtak; egyedül Hermann igyekezett még a kereskedelmet és külföldi összeköttetéseit fentartani. Az előttünk fekvő levelező könyvéből megtudjuk, hogy Pozsonyba, Bécsbe és Boroszlóba buzavirágkék, világosabb zöld, gyöngyfehér, nyúlszürke szinü posztót szállitott, Norinbergbe bort; hogy Tuschendorfból (Schweidnitz), Ronndorfból vásznat hozatott, Triesztből füszert, kávét stb. A szomszéd megyék mind képviselve vannak leveleiben, de minden leveléből kirí a panasz, hogy tartozások behajtásánál hiába fordul a hatóságok segitségéhez, hogy fuvarosai jogtalanul megsarczoltatnak s orvoslást nem talál sehol. A vége az lett, hogy megbukott s csődöt volt kénytelen bejelenteni (iglói levt. Hermann csődtömegéről szóló iratok.).

Az iglói vásárok teljesen elvesztették jelentőségöket, a lengyel a szabad vásárt is megsemmisitette; magán embernek csak a vásár másodnapján és heti vásáron csak 10 órától kezdve volt szabad holmiját árúba bocsátani; a vászonnal való házalás el volt tiltva; a házakban csak egy szövőszéket volt szabad tartani és azon is csak Szent-János napjáig dolgozhattak. Nehány mészáros kedvéért elvették a bányapolgároktól a szabad ellátási jogot, melynél fogva ők látták el munkásaikat élelmi szerekkel; ezentúl csak füstölt szalonnát volt szabad a bányafentartónak árúsitani, miáltal elvesztette legfőbb jogát és egyik jövedelmi forrását.

A czéhek felebbezési ügyeit is, melyek azelőtt Lőcsére, Kassára vagy Eperjesre kerültek, a lengyel starosta intézte el. Igy az 1745-ik évben a csizmadiák és vargák közt ujra kitört a háború és per, melyben a vargák egy

lengyel Zsigmond-féle okmányra hivatkoztak, mely szerint csizmát szabadon készithetnek; a csizmadia czéh ellenben hat okmányra támaszkodva bebizonyitotta, hogy a varga csak czipőt, a csizmadia csak csizmát készíthet. Végre a lublói starosta döntötte el a pert úgy, hogy ezentúl a vargáknak is szabad felnőtt emberek részére borjú- és szarvasbőrből csizmát késziteni, de kordovánból és szatytyánból csak csizmadia készithet lábbelit, ki azonban a bőrt cserzett állapotban a vargától köteles venni. Az asztalos czéh czikkelyeiből megtudjuk, hogy minden külföldi legény 14 napi munkát kap azért, mert »szerencséltette a várost« s köteles reggel 4 órától estve 7 óráig dolgozni. Ha czéhbeli egy nem czéhbeli mesternél dolgozik, azt »Störer«-nek jelentik ki és hivatalból üldözendő. Ebben az időben még következő czéhek tengődtek Iglón: a mészáros, szűcs, varga, csizmadia, szabó, posztós, kovács, pék, takács, bodnár, asztalos, kerékgyártó, mézeskalácsos, szijjgyártó, fazekas, kőmüves és gombkötő-czéh; a rézmüvesek és lakatosok czéhe már egészen megszünt.

Hogy mennyire szálltak alá ebben a korban a fekvőségek árai, legjobban mutatja Münnich Márton hagyatékpöre. E szerint a nagy kettős háznak ára majorral és földdel együtt 2000 frt volt; a Graetelen levő vas- és rézbánya 256 frt 80 krra becsültetett, de még ezen az áron sem vette meg senki. S ilyen nagy háznak összes gabonáját 1772-ben tavaszszal 372 frt 25 krért adták el. (Iglói lvt. jegyzk.)

A vigasztalan helyzet és a reménytelen jövő miatt kétségbeesett polgárok nyomorukat elfelejtendők, pálinkaivásnak adták magukat. Az iszákosság iszonyú módon harapózott el a város polgárai között és a városi hatóság tehetetlen volt ezen kárhozatos szenvedélylyel szemben. Végül reversálisokat adatott magának az egyes polgárok által, melyekben kötelezik magukat, hogy többet le nem

részegszenek. Igy 1760-ban Köhler Pál, alsó molnár lekötelezi magát, hogy többé semmiféle pálinkát nem iszik, különben jogában áll a városi hatóságnak őt a városból száműzni. Koch Jánost, ki keze keresztvonásaival ugyanezt igérte volt, de igéretét meg nem tartotta, félévre bezárták s vizen és kenyéren tartották; midőn kibocsátották, első teendője volt magát holtrészegre leinni. Reversalisokat adtak Kusinczky Ádám, Klein József, Lumczer János, Láng János, Morgutz Márton, Mattyasovszky Endre, Marusovszky Márton, Pleniczner Ádám, ki 200 botütést kész volt eltűrni, ha még egyszer pálinkát iszik. Ilyen reversális egész rakással hever az iglói levéltárban, de mindez nem segitett a bajon, a polgárság erkölcsi ereje meg volt törve és ezentúl is sűrűen látogatja az odorini úton levő lucsbachi korcsmát, hol minden nap zene, táncz járta és majdnem naponta ujabb meg ujabb fehér személyek megjelentek, s a hová a városból a szolgálók is gyakran eljártak, kik közül a városi tanács egyszer tizenhatot a piacz közepén 12 botütéssel büntetett, mert egész éjjelen át ott mulattak. (Iglói lvt. jegyző.)

Ily viszonyok között Igló városa és polgársága teljesen tönkre ment volna, ha nem segitettek volna rajta a világesemények! A büszke Lengyelországnak, melynek elkorcsosúlt, megvesztegetésre hajló, kicsapongó nemessége a lengyel népet éppúgy, mint a XIII szepesi város polgárait rabszolgaságban és meghunyászkodásban tartotta elnyomva, megkondúlt végre halálharangja. Az önbűne által meggyengült országot hatalmas szomszédai erőszakosan lökték a sírba és három részre szakasztva osztozkodtak rajta. Mária Terézia csak hosszú sikertelen ellenzés után, kénytelenségből egyezett bele a felosztásba. A lengyel nemzeti párt, mely az orosz czárné pártfogoltját, Poniatovszki Szaniszlót nem akarta királyának elismerni s melynek tagjai 1768-ban Barban szövetséget kötöttök az oroszok

ellen, legyőzetett, miáltal az orosz határtalan hatalomra jutott. Erre Mária Terézia is hadat küldött a Szepességbe és a magyar részt megszállotta. 1771-ben Orosz- és Poroszország megkötötték a Lengyelország felosztása iránti szerződést, melybe végre 1772-ben Mária Terézia is hosszú vonakodás után beleegyezett. A három hatalom seregei ugyanazon időben foglalták el Lengyelországot és a lengyel orszséggyülés az orosz hadak nyomása alatt 1773. szept. 16-án aláírta az osztály-szerződést, melynek értelmében Mária Terézia királynőnek az elzálogositott 16 szepesi város és a mai Galiczia jutott.

Az iglói intéző körök már 1769-ben jól tudták, hogy ütött a felszabadulás órája és hogy a város végre valahára, annyi szenvedés után megszabadúl kinzóitól. Már akkor is biztosra vették, hogy a XIII város vissza fog csatoltatni. Mária Terézia katonái már megszállták volt a Szepességet és az egyfejü sast felcserélték a kétfejü sassal, de minthogy mindez egy proklamáczió kiséretében történt, melynek értelmében ezek az intézkedések a veszélyben forgó lengyelek érdekében történnek, azért óvatosak voltak az intéző körök és türelemmel várták a helyzet teljes tisztulását. Ebben az időben az iglói származásu Jóny Tóbiás volt a XIII városi gróf; ez felfogván politikai kétes helyzetét, a legnagyobb udvariassággal szolgáltatta ki Lublónak az esedékes adókat és szolgálmányokat, de egyszersmind szétküldötte a XIII városnak nemes Szepesmegye határozatait is, megparancsolván, hogy azokat nemcsak kifüggeszszék, hanem foganatositsák is. Érdekes az 1769. julius 23-áról kelt levelének utóirata, melyben mondja: »Der k. k. Hauptmann ist bestmöglichst zu accomodiren. Auch ersuche freundlichst gegen den Freitag oder Sonnabend etwas Wild zu prokuriren, denn morgen über acht Tage ist Herrn General von Almássy Namenstag.«

Az emlitett rendeletben meghagyja a megye a XIII városnak, hogy 1. az útakat járható állapotba helyezzék, kivált pedig a hiányzó hidakat épitsék fel. 2. az orosz rubel csak 1770. évi május hó 1-ig fogadandó el, azontúl értéktelen, 3. a kőmívesek és ácsok napidíja csak 50 kr. legyen, 4. a serfőző mesterek és legényeik, ha 13 nap alatt nem akad munkájuk, kiutasitandók, 5. a faggyúnak az ára legyen ezentúl 14 kr., a gyertyáé 18 kr. és külföldre (azaz Lengyelországba) többé ki nem szállitható. — 1770. évi október hó 13-án sürgeti a XIII városi gróf, hogy a pozsonyi mérőt és a bécsi rőföt alkalmazzák ezentúl, valamint hogy a megyei limitácziót vigyék keresztül. 1771-ben a XIII városi gróf már rendes összeköttetésben áll és hivatalosan érintkezik a megyével. *Gordon* József, lengyelőrnagy és starostahelyettes, még hangoztatja ugyan a lengyel uralmat: »Zu der Zeit noch bestehenden polnischen Herrschaft«, de a XIII városi gróf már nem veszi tekintetbe szavát és követeli tőle a végnyugtákat, melyeket azonban csak Elstermann, a XIII városnak kapitánya és kormányzója hozott véglegesen rendbe. A starosta, helyettesei és hivatalnokai mind végkielégitést kaptak, mely jóval többet tett ki, mint az eredeti zálogösszeg.

Az 1772. évben a XIII városnak Magyarországhoz való visszacsatolása már annyira elhatározott dolog volt, hogy a XIII városi gróf október 16-án a bírákat, s november 4-én a polgárokat hívta fel a hódoló eskü letételére. A XIII város közigazgatásának és jogviszonyainak rendezésére Tiszta Pál küldetett ki a magyar kormány által. Ez a viszonyok tanulmányozása után már 1771-ben őszszel egy bő anyaggal rendelkező elaboratumot dolgozott ki, melyet további elintézésre a helytartótanácshoz küldött fel. Ennek egy másolata a XIII városi levéltárban található, de ezenkivül majdnem minden város levéltárában léteznek másolatok. A XIII városi levéltár

másolata szerint Igló város állapota a visszacsatoláskor következő volt, megjegyeztetvén, hogy Igló viszonyait jobb szinben tüntette fel, mint azok valóban voltak, mert már akkor is igényt tartott arra, hogy a 3 korona uradalommal, Lubló, Podolin és Gnezda városokkal kiegészitett XVI városi provincziának feje legyen;

1. Igló következő okmányokat nyujtott be, hogy szabadalmazott állását bizonyitsa:

az 1380-ki Lajos-féle okmányt, mely a heti vásárról szól és, a mint emlitve volt, egy káptalani transumptumon alapúlt.

Az 1408-ki Zsigmond-féle okmányt, mely a városnak a vásárjogot biztositja.

Az 1435-ki Zsigmond-féle szabadságlevelet, melyet az 1456., 1475., 1499., 1508., 1519., 1550., 1567., 1632. évi okmányok mind megerősitenek.

Az 1412-ki és 1459-ki a lőcseiek ellen kiadott okmányokat és az 1442-ki, a szabad költözködésről szóló iglói okmányt.

2. A városnak magának nincs ugyan adóssága, *de majdnem minden egyes polgár el van adósodva.*

3. A Hernádon van három fahíd, a Wenigbach felett egy kőhíd, a Lucsbach felett és az odorini uton egy-egy fahíd, a Vaspatak felett egy fahíd, a Gölnitz felett egy nagy és öt kisebb híd, melyek most a megye rendelete folytán javitás alatt állanak.

4. A Hernád mellett van három nagyobb és két kis malom, melyeknek évi jövedelme: . .	1775	frt	05 kr.
5. a vendéglő fizet 250 frt, a gölniczi korcsma a vaspatakival együtt 125 frt, a borpincze 2072 frt 32 krt; összesen: . . .	2447	«	32 «
6. A vásárjog jövedelmez évenként:	86	«	— «
7. 40 mészárszék jövedelme à 8·20 frt	328	«	— «
8. Hét adózó hámor után à 8·20 frt	57	«	40 «

9. A halászat jövedelme 20, a vadászaté 30 frt . . . . 50 frt — kr.

10. Az erdő tökéletesen ki van pusztitva, úgy hogy semmit sem jövedelmez . — « — »

11. A 13 szatócs közt 9 adózik; azonkivül a bormérés, méz- és dohányáruda összesen . . . . 72 « — «

12. A városi mérleg jövedelmez . . 50 « — «

Összesen: 4865 frt 77 kr.

13. Az első rendü házak a sörházak, a másod- és harmadrendü házaknak pálinkaüstjök van; ezeknek a házaknak adóiból fedezik a hiányt.

14. A birónak fizetése . . . . 51 frt 40 kr.

15. A bányabirónak fizetése, ki egyszersmind első tanácsos . . . . 8 « 20 «

16. A főjegyző fizetése . . . . . . 30 « — «

17. A többi tanácsnok fizetése . . . 19 « 60 «

18. Az aljegyző fizetése . . . . . . 16 « 40 «

19. Az erdész fizetése: 6 szekér fa, 6 köböl búza, 6 köböl zab, 1 szekér széna, minden utalványozott fatörzs után 1 kr., az urbarialisták után 52 kr. és minden pénzbirságnak harmadrésze; készpénzben . . 52 « — «

20. Az őrmester fizetése: 12 köböl rozs, 1 szekér széna, szabad szállás, fűtés, világitás, idézésért 6 kr., és készpénzben . . . 52 « — «

21. 12 hajdú egyenként 1 köböl rozs és ruházat, a várostól pedig összesen . . 510 « 48 «

22. A toronyőr jutaléka: 1 köböl rozs, a köszöntések alkalmával begyült pénz harmada és . . . . 48 « 45 «

23. A börtönőr kap 10 köböl rozsot, 16 szekér fát, szabad szállást, 4 pár csizmát és készpénzben . . . . 43 frt 30 kr.

24. Az adót 6 adószedő szedi be.

25. Van 2 malom-, 2 bor-, 2 vásár- és 2 erdőfelügyelő, kik fel vannak esketve.

26. Nagy hámorok: Máriássyé, Szentmiklóssyé és Paltzmanné, a többi csak lábashámor.

27. A terület adó 315 arany agióval 1575 » — »

28. Azonkivül: katonai ruházati adó 1670 óta, katonai adó 1670 óta, telelési pénz, vendégelés, ha Lublóról jönnek, beszállásolási pénz, a kilenczed, a tized (Lubomirszky Heraklius óta), gabonapénz, gyüjtelékpénz, ajándék, ujévi ajándékok, beiktatási pénz, borpénz; összesen 1007 arany . . . . . . 5035 « — »
azonkivül: a puszta hámor és kert adója, túróadó, héringadó, juhadó stb. külön jár.

29. Az organista kap az egyháztól 50 frt, fát, egy temetés után 8 garast és bort, azután vásár-, ünnep- és névnapi pénzt; a várostól készp. . . . . 11 « 40 «

30. A rektor (akkor Münnich Márton), ki németül, latinul és tótul tanit, kap készpénzben: . . . . 107 « — «
ezenkivül 5 köböl gabonát, egy temetés után 9 garast, gyermektemetés után 2 garast, minden tanuló után hetenként 1 garast.

31. A r. kath. kántor (akkor Havelka, egy morva ember) minden temetés után 6 garast és . . . . 65 « — «

A lutheránus kántornak volt 50 frtja és tanitotta a latin és *magyar* nyelvet, meg a számtant.

32. A kollega (Rusbaczky Mihály) fizetése	35 frt 50 kr.
33. A harangozó (Csencs Jakab, egy morva), ki énekelni is köteles, kap . . .	40 « — «
34. A zenész (turner), egyszersmind tót tanitó 8 köböl gabonát és készpénzben .	68 « — «
Összesen:	7768 frt 73 kr.

Ebből látjuk, hogy a város bevételének majdnem kétszeresét emésztette fel a különböző adó, mely a mai viszonyokhoz arányitva roppant nagy összegre rúgott. Az elzálogositás egész ideje alatt Igló *6 millió forintnál többet* adózott a lengyelnek, mi az áraknak a különböző századokban váltakozó magassága szerint a mai pénzviszonyokhoz viszonyitva *54 millió forintnál* többet tesz ki! Tekintve azt a körülményt, hogy nem lehetett tudni soha, mennyi tulajdonképen a meghatározott adó, mert a lengyel furfang minduntalan kieszelt valami jogczimet, melynél fogva ujabb meg ujabb adót rakott az agyonsanyargatott polgárok vállaira, el lehet mondani, hogy a polgárok *megadóztatása határt nem ismert.* A bizonytalanban és sötétben való halászás volt a lengyel gazdálkodásnak vezéreszméje; minél többet venni és semmit sem adni — ez volt a zsarnoki önkénynek jelszava, mert 360 hosszú év alatt *Igló városa soha egyetlen egy kedvezményben, soha egyetlen egy jótéteményben sem részesült* a lengyel zsarnokok részéről, kiknek zsebeit oly bőven látta el pénzzel.

S mily szomorú képet nyujtott a város az átadáskor! Lakosai eladósodott, elszegényedett, anyagilag és erkölcsileg tönkrement emberek, kik czéhekbe összeállva napról-napra tengetik nyomorult életöket. Tönkrement ipar, pangó

kereskedelem jelzik a pusztulás nyomait. A közigazgatásban «baksis» rendszer, a jogkiszolgáltatásban a legnagyobb zürzavar és önkény az uralkodó. A házak düledezőfélben, az egész város egy undok, piszkos pocsolya, járda nélkül, melyet a városi falak meredező romjai még szomorúbbá tették. Ez volt Igló 1772-ben, a lengyel uralom végén!

XVII. Igló mint a XVI. városi provinczia székhelye.

1. A provinczia megalakulása.

A XVIII-dik század utolsó évtizedeit bátran nevezhetjük Igló városa ujjászületése korszakának.

Tiszta Pál administratornak pontos és tárgyilagos összeállitása alapján a helytartótanács úrbéri községeknek tekintette a roppant elhanyagolt állapotban levő XIII várost s azért minden egyes városnak elküldte az úrbéri rendeleteket és mint az intézkedései mutatják, szándékában volt a XVI. szepesi városnak egész területét kincstári uradalommá átalakitani. Az agyonsanyargatott városok, testben és lélekben megtörve, majdnem küzdelem nélkül adták volna oda összes szabadalmaikat és jogaikat, ha *Igló* városa meg nem embereli magát és az úrbéri rendeleteket felvilágositó megjegyzések kiséretében vissza nem küldi, majd erejének utolsó megfeszitésével közbenjárót nem szerez, ki végre felvilágositotta az udvart, hogy nem szabad egy elkövetett jogtalanságot 360 esztendő múlva, egy még nagyobb méltatlansággal tetőzni.

Iglónak az úrbéri jobbágyság tekintetében adott válaszából oly nemes, férfias, elszánt és határozott hang szól, hogy csodálkoznunk kellene, honnan vette ez az abajgatott polgárság ezt a bátorságot ily hangon válaszolni, ha nem tudnók, hogy ez a válaszfelirat *Trangous Mihály tollából eredt.* Ez a felirat mindenekelőtt bebizonyitja, hogy Igló városának területén oly házak és földek

vannak, melyeket minden egyes lakos *örök áron* vett meg s hogy a lakosok a mellékelt privilegiumok alapján maguk közt vetik ki a királyi adót a mellékelt városi jegyzőkönyv szerint (iglói lvt. úrbéri felelet). Azután írja: »Diese königliche Berg- und XIII Stadt Igló befindet sich in keinem Unterthanen Besitz, mithin kommen die in diesem Punkte angeführten Missbräuche bei derselben auch nicht vor.« Az italmérési jog egyedül Igló városát illeti. Az erdőket nem irtja és nem alakitja át földekké, mert a bányászathoz tartozik minden felesleg, mely a polgárok szükségletén túl fenmarad. A legelő az ugaron van, de néha kihasit a városi tanács *szabadalmazott jogánál fogva* bizonyos területet, melyen az igás marha legelhet. Robottról pedig Iglón szó sem lehet, mert ez a *szabad királyi bányaváros alkotmányos jogába ütközik.* Igaz, hogy »*a szerencsétlen sors sujtott bennünket az által, hogy a lengyel uralom alá kerültünk, mely jogaink ellenére nyomasztó sarczczal zsarolt bennünket,* de minthogy ismét szerencsésen jogos magyar királyunk uralkodása alá jutottunk, meg vagyunk arról győződve, hogy a mit nekünk a magyar királyok adtak, azt magyar király el nem veszi, sőt orvosolni fogja azokat a sebeket, melyeket a lengyel starosta rajtunk ütött; sőt jogainknál fogva szabadon főzhetünk sört és pálinkát és reméljük, hogy *a mit az utolsó starosták karhatalommal elvettek tőlünk, azt a magyar király visszaadja.*«

Majd igy folytatja: Területi jogunknál fogva az örökös nélkül elhaltnak birtoka a városé. Területi úr ősidőktől fogva Iglón csak a magyar király volt, kinek nevében Igló városának tanácsa jogot szolgáltat; főben járó bünt pedig a többi XII várossal együttesen intézünk el. A szabad választási jog, az önkormányzás V. István óta divik köztünk és hiszszük, hogy az épségben fog maradni most is, minthogy a hódoló esküt már letettük (iglói lvt., úrbéri pontozatok.).

A XVI szepesi város összesitése mind elejétől fogva elhatározott dolog volt, csak a különféle érdekek összeegyeztetése folyt még 1774-ig. Ebben az évben engedélyezte a felsőbb hatóság a »sigillum XVI. oppidorum scepusiensis« használatát, mi egyszersmind a szász-jog végleges megsemmisülését jelentette, mert Lubló, Podolin és Gnezda sohasem élt a szász-joggal.

A XVI. szepesi város visszacsatolása kivétel nélkül mindenütt nagy lelkesedést okozott s mindenfelé bizalmat keltett. A szegény zaklatott nép amugy Isten igazában örült, hogy végre valahára elérkezett a szabadulás órája. Ez az általános öröm többek között a XIII városnak Iglón történt hódolatánál is nyert kifejezést. Az uj hatóság még semmiféle igéretet nem tett a népnek, egyetlen egy szabadalom sem volt még megerősitve, a nép vaktában ment a bizonytalan jövőnek, de azért ez meg nem akadályozta abban, hogy az Iglón végbemenendő hódolást hatalmas, tüntető népmozgalommá tegye, melyben mindenki kor-, nem- és társadalmi különbség nélkül részt vett.

A XIII város grófja, Jóny Tóbiás, egy 1772. évi október hó 26-ikáról kelt levelében értesiti a XIII városi birákat, hogy az utolsó napokban Hotkóczon Csáky Nep. János gróf ő méltóságánál járt, ki tudtára adta, hogy ő Felsége legkegyelmesebben elhatározta a XVI város »reoccupálását« és hogy ő, a gróf meg van bizva azzal, hogy a polgárok hódolati esküjét fogadja, mely cselekmény határidejéül *november ötödikét* tűzte ki. Azért elrendeli, hogy nov. 4-én estve minden egyes városból a biró, két tanácsnok és öt tekintélyes polgár Iglón jelenjék meg. Hogy a küldöttség jog szerint összeállittassék, elrendeli, hogy minden városban tartsanak népgyülést, melyen az összes polgárság jelenjen meg; ezen magyarázza meg a biró a népnek Ő Felségének a királynénak legkegyelmesebb elhatározását és a népgyülés lássa el a

küldöttséget a hódolati eskü letételére szükséges felhatalmazással. Végül örömét fejezi ki a felett, hogy a XIII város polgárai ismét magyarok lehetnek és természetesnek találja, hogy minden egyes polgár szivesen fogja adni ehhez beleegyezését.

Már egy nappal az eskü letétele előtt érkezett Csáky gróf Iglóra, hol a holnapi ünnepély egyes pontozatjait megbeszélték. Kiséretében voltak lepcséni Tiszta Pál, az uj adminisztrátor és Török, kamarai tanácsos, kire a kincstári rész rendezése volt bizva. Estve Csáky grof Káposztafalvára hajtatott. Másnap reggel Jóny a főbb hivatalnokokkal és tekintélyesebb polgárokkal, meg egy 30 lovasból álló bandériummal a gróf elé ment és Igló határán fogadták a grófot, ki fél tizkor érkezett meg Sümeg felől. A hozzá intézett rövid, de lelkesült beszédet a földeken, az úton és árokban álló roppant nagy néptömeg hatalmas éljenzésekkel fogadta és azután nagy örömrivalgás között kisérték a grófot a városba, hol a házak előtt két sorban a XIII város polgársága állott, majd tovább az összes bányalegénység díszben, jelvénynyel és égő lámpákkal. Zúgott a harang, dördült a taraczk és földet rázó »éljen Mária Terézia, éljen a királynő, éljen Csáky, éljen a magyar nemzet!« hangzott fel mindenütt, a merre a menet elvonult.

A templom falkeritésének főkapujánál leszállt Csáky gróf kocsijáról; itt a klérus és a főbb küldöttségek fogadták őt, Driesch kanonok pedig üdvözlő beszédet intézett hozzá. A templomban, melybe a közönség nagy része már nem fért, a királyi biztos egy az oltár evangeliumi oldalán álló menyezetes és emelvényen nyugvó ülőhelyen foglalt helyet. Az ünnepélyes »Te Deum« és a nagy mise után, melyet Driesch kanonok mondott, felolvastatott a királyi leirat. Erre Jóny Tóbiás, a XIII városi gróf az összes polgárság nevében letette a hódolati esküt, melyet Wolfin-

ger, olaszii plébánus felolvasott. Csáky gróf egy velős, szép beszédben üdvözölte az ujonnan visszakerült honpolgárokat, mire »Te Deum«-mal befejezték a lélekemelő, megható ünnepélyt. Mióta Igló áll, azóta nem volt annyi nép útczáin és hasonló lelkesedés még csak egyszer uralkodott — 1848-ban! A lélekemelő hangulat, a szivből eredő öröm kifejezésre jutott az ezután következett sok mulatságon is, melyek mind igazi demokratikus szinezetüek voltak. (Wagner és iglói lvt. jegyzk.)

Mária Terézia királynő Tiszta Pálban, az uj administratorban egy talpig becsületes, feladatának teljes tudatában élő férfiura talált, ki erélyesen fogott a regeneráczió munkájához. Aprilis hó 6-án Igló városához intézett levelében (iglói lvt.) mindenek előtt azt kivánja, hogy szegény és gazdag egyaránt engedelmeskedjék a városi tisztviselői karnak, melynek tekintélyét mindenkor és mindenütt védeni fogja, de másrészt megköveteli, hogy az egyes polgárok közt is legyen egyetértés, mert érdekpolitikát nem tűr. S viszont megköveteli a tisztviselőktől, hogy gyors és igazságos itéletet hozzanak; a tekintélyes polgárok panaszait és ügyeit csak a két törvényes fórum itélete után fogadhatja el, hogy azután a legmagasabb törvényszék véglegesen döntsön. Szivesen vesz minden javaslatot, de a konventikulumokban való titkos áskálódást eltiltja. Ha van a városban valami nyughatatlan elem, azt békítsék ki annak rendje és módja szerint. De mindenekelőtt tiszta számítást követel és az atyafiságos eljárást büntetéssel sujtja.

Már ennek a levélnek is jó hatása volt, de utóhatása még kedvezőbb benyomást keltett, midőn mindenki meggyőződött arról, hogy Tiszta azt, a mit a levélben mondott, erélyesen végre is hajtja; kiváltképen midőn látták, hogy a toborzott katonák ellátásánál előfordult »lengyel módon történt szállitást« egész röviden visszautasitotta és a XIII városi gondnokot egyszerűen elcsapta. Erélyes fel-

lépésének következménye volt, hogy most már senki sem mert a becsületes útról letérni. Tisztával karöltve Jancsó Pál, a szepesi alispán is védte a szegény polgárokat a tized szedésénél előfordult túlkapások ellen és a czéheket is arra kényszeritette, hogy a görbe út helyett, melyen haladva egyeseket nagyon zsaroltak, az egyenes útat válaszszák.

Az 1774-ík évben rendezték be a XIII szepesi városnak közigazgatását. A közigazgatási hatóság élén egy a király által kinevezett adminisztrator állott, ennek oldalán a kijelölés útján választott gróf és a szabadon választott két ülnök. A jegyzőt és a pénztárost (100 frt fizetés mellett) élethossziglan választották. A XIII, illetőleg 1775 óta a XVI városi választó bizottság áll a XIII (XVI) városi birákból, minden város gondnokából és minden város részéről választott egy tagból.

Ez a hatóság meghagyta, hogy a levéltárakat kellően felszereljék és vezessék, hogy az adót porták szerint szedjék be és senki semmiféle összeget az administrator vagy irodájának ellenjegyzése nélkül se be ne vegyen, se ki ne adjon. Senki sem adómentes, a bírák készítsék el az adók pontos felosztását, terjeszszék a felsőbb hatóság elé és csak ennek, a királyi személynöknek jóváhagyása után emelkedik az előterjesztés törvényerőre. A kisebb tanács álljon továbbra is 12 személyből, de a külső tanácsot (Iglón) képezze 30 tekintélyes, feddhetetlen életü polgár és ez fogja a jövőben a bírót kijelölés útján és a benső tanácsot szabadon választani. A hivatalnokok kapjanak tisztességes fizetést, mert minden »sportel« megszünik. Az árvaszék a városnál marad; a királyi rendeleteket az administraczió útján kapják. A város elsőfokú (czéhek ügyeiben másodfokú) bíróság, a XIII (XVI) városi »provinczia« (a gróf, két ülnök és öt választott tag) másodfokú törvényszék, mely főben járó ügyekben és nagyobb összegek felett itél, éven-

ként legalább háromszor két hétre, ha szükséges, továbbra is összeül; a törvényszéknél 5–6 ügyvéd is alkalmazandó.

A XVI városi provinczia négy kerületre oszlik: Lubló, Igló, Leibicz és Szepes-Szombat kerületére, melyeknek mindegyike egy ügyvédet, egy ülnököt és egy assessort választ. Politikailag függtek a városok a m. kir. helytartóságtól Budán, pénzbeli dolgokban a kincstártól. A városi bíróságtól felebbezni lehetett a »sedriá«-hoz (sedes judiciaria), mely negyedévenként egyszer tárgyalt.

A provinczia székhelye Igló, hol ezentúl az administrator is lakik. A pénz: 17220 frt 20 kr. a hadi pénztárba szállítandó; összesen fizetnek pedig királyi adó fejében 34073 frt 40 krt (a lengyel 60000 frt helyett, mert a domesticale a lengyel kimutatásokban mindig hiányzik). A szabadalmakat a királynő ezennel megerősiti (helyt. l. k. k. XIII. 1774. augusztus hónapról), kivéve a papválasztás jogát; minthogy ezt a jogot már emberemlékezet óta a lengyel élvezte, a kincstárra száll. A czéheket a mai viszonyokhoz mérten át kell alakitani. A XIII (XVI) város egy a megyétől független testület marad (k. k. XIII statut 1774). A városi tanács hetenként legalább két ülést tart 8–12-ig, de ha a szükség magával hozza, többször is tárgyal. Az asztalfőnél ül a bíró, jobbra-balra a jegyző és az albíró (Iglón a bányabíró), azután a tanácsnokok. Ha a tanácsosok a megfelelő számot (négyet) be nem töltik, póttanácsost kell hívni; az itéletek írásban adatnak ki. Szidalmazásért az illető bűnös 20 frttal büntetendő, melynek két harmada a bíróságé, egy harmada a panaszosé; ha a bűnös nem képes fizetni, egyheti börtönnel vagy 30 vesszőütéssel büntetendő.

Az 1775-ik évben január 24-én ejti meg Jóny Tóbiás, a XVI városi gróf mind a XVI városban a tisztujítást és február 20-án tartotta Igló városának tanácsa az első ülést mint XVI városi tanács. Jóny figyelmeztette a váro-

sokat, hogy valláskülönbség nélkül a legjobb erőket válaszszák be a városi tanácsba, a mi meg is történt; de nem is jutott eszébe egy városnak sem, hogy a közügyekbe vallási villongásokat behurczoljanak, kivált Iglónak nem, melynek polgárai mindig arra törekedtek, hogy közös erővel munkálkodjanak városuk és a haza jólétén.

Az Iglón tartott első XVI városi gyűlésnek eredménye következő határozatok voltak:

1. A dorbézolás, valamint a játék és nyerészkedés tilos; minden egyes polgár különös figyelemmel legyen az iskolára, hol olvasni, írni és számolni tanitanak.

2. A törvényszék komolysága már külsőleg is megóvandó a városokban.

3. Érvényes itélet hozatalára legalább 6 hivatalos személynek jelenléte szükséges, különben érvénytelen az itélet.

4. A bíró tájékoztatása végett a felperesek irásban kötelesek keresetöket beadni; az alperes a tárgy megnevezése mellett beidézendő a következő gyülésre, melyen szóbelileg vagy irásban is letárgyalják az ügyet, mire felperes 14 nap alatt ellenvetéseit megteheti. Ha a pöranyag értéke 100 frtig terjed, intra dominium (foglalás nélkül), ha 100 frtnál többet tesz ki, extra dominium (foglalással) itélendő. Ha felebbezés történik, a pör másolata a városnál marad, mely azt a levéltárba helyezi. Szavazáskor a legifjabb tanácsos adja be legelőször szavazatát.

5. A jegyző köteles minden, a tanácsülésben előforduló tárgyról jegyzőkönyvet vezetni és azt az irattárban őrizni.

6. Az okmány pecsételése a hivatalnokok jelenlétében történjék. Sürgős ügyben rendkivüli tanácskozás hivandó egybe s ha ez lehetetlen volna, úgy az ügy legalább 4 hivatalnok jelenlétében intézendő el.

7. A hivatalnok saját ügyében való tanácskozáson részt nem vehet; s ha a fél valamely tanácsos ellen

kifogást tesz, úgy más tanácsos rendelendő be helyette, ha szükséges, póttag is.

8. Minthogy ismeretes dolog, hogy a városi tanácsnak semmi tekintélye nincs, a tanács határozatainak ellenszegülő 30 frt büntetéssel sujtandó.

9. A bíró világosan és érthetően mondja ki az ítéletet.

10. Minden peres ügy a levéltárban megőrzendő.

11. Minden városban legyen külön városháza, de nem ott, hol a borpincze van. A letartóztatott személy azonnal Iglóra szállítandó és ügye a legközelebbi gyülésen tárgyalandó.

12. Az utakat rendben kell tartani, de nem rőzsével, hanem kővel; gyermekek közmunkára nem alkalmazhatók. A várost tisztán kell tartani és járdával ellátni.

13. Az árvaügy 1715. évi 6. cz. és 1765. évi 26. cz. szerint intézendő el.

14. Minden rendeletet nemcsak hirdetni, de végre is kell hajtani,

15. A vásárfelügyelők ügyeljenek arra, hogy mindenütt a magyar mérték használtassék, de nem a kis rőf (sching).

16. A hadi rendszabályokat be kell tartani.

17. A regálék a város közczéljaira forditandók s nem oszthatók ki a polgárok között. A vadászat és halászat bányalegénynek, kézművesnek és napszámosnak tilos, minthogy ezeknek más teendőjük van. Ha valaki a vadászatot és halászatot kenyérkeresetre akarja felhasználni, az a bírótól csekély díj ellenében engedélyt kaphat arra, de az elejtett vadat vagy a horogra került halakat csak a városban szabad elárúsítani.

18. Idegen községbelinek tilos a földszerzés.

19. Az épitkezés tűzmentes legyen és minden épitésre a bíró engedelme kérendő ki.

20. Ha valaki adóját nem képes fizetni, azt ne rójják a többi polgárokra.

21. Minden város köteles tenyészmént és tenyészbikát tartani.

22. Az uj méhesek adómentesek; minden méhkas után 10 kr adó fizetendő; a tizen felüli méhkasok adómentesek (iglói lvt. másoló könyv).

A földek pontos felmérésére a provinczia Kőhler mérnököt küldte ki; munkájáért a teljes ellátáson kivül naponta 1 frtot kapott.

Az adózás következőképen történt: egy család fizetett 16 garast, egy hold után 10 - 35 denárt, egy ház után 1 frt 60 d., a kereskedő 1 frt 93 d., egy serfőzőház után 1 frt, egy fürdőház után 1 frt, az iparos 80 denárt, a fuvaros 10 d., egy olajprés után 80 d., a napszámos 60 d. S ezen adó mellett minden tartozását rótta le a város. 1776-ban fizetett Igló hadi adóban 2700 frt 10 kr, rendes adó fejében 2700 frt 10 kr és pótadóban 1350 frt 05 krt, tehát összesen 6750 frt 25 krt; mig a bevétel 23000 frtot tett ki, holott 1774-ben még csak 12435 frt bevétel volt.

Az 1777-ik évben tisztujitás volt, mely következőképen folyt le. Január 27-én reggel 7 órakor mind a külső, mind a belső tanács a főtemplomba ment, ott elénekelték a »veni sancte«-t, meghallgatták a misét és azután visszatértek a városházára, hol az administratornak a tisztujitásra vonatkozó levelét olvasták fel. A biró, meg a gondnok, majd a többi tisztikar is leköszönt, mire a külső tanács az uj gondnokot és helyettesét, azután pedig a többi tisztikart választotta, végül pedig a szolgaszemélyzetet. Erre megszólalt a nagy harang és mindnyájan a templomba vonultak, hol a német plébános, Hayden István, feleskette a gondnokot. Következő nap reggel összegyült a két tanács a városházán, hová a plé-

bánust is meghivták, hogy majd a »bírói beszéd«-et megtartsa. A városházán a külső tanács külön terembe vonult és a bíróválasztáshoz fogott. Mindenekelőtt megállapitották, hogy a gróf kijelölő levele sértetlen; azután felbontották a levelet és a három kijelölt közül megválasztottak egyet birónak. A gondnok által adott jelre ujra megszólalt a nagy harang és úgy a kis, mint a nagy tanács ujra a templomba vonult, hol a gondnok beszédet intézett a néphez, megnevezvén a volt jelölteket és a választott bírót. A megválasztott bíró feleskeтése után elénekelték a »Te deum«-ot, mire a bírót és gondnokot testületileg haza kisérték. A bírónak fizetése volt 300 frt a gondnoké 100 frt; a seborvosé (Bauke János) 100 frt. 20 öl fa, 18 köböl zab és egy szekér széna (iglói lvt jegyzk.).

Minthogy ki volt mondva, hogy a XVI városi provinczia székhelye Igló legyen és az administratori hivatalnak alkalmas helyiségre volt szüksége, megvette Igló városától a régi, rongált állapotban levő, de nagy városházát 9000 frtért; Igló városa pedig a régi árúház helyén egy uj városházát építtetett, melynek épitési költségei 11569 frt 51 krt tettek ki. 1777. évi september 15-én tették le nagy ünnepélyességek között az uj városháza alapkövét, melybe a bíró két, 20 drb 3 krajczárost, egy garast és a megfelelő okmányt tartalmazó dobozt rejtett, Maga az administrator, Tiszta, végezte a szokásos kalapács ütéseket, mialatt a harangok zúgtak, a taraczkok durrogtak és a dob meg trombita harsogott. A szép ünnepélyt nagy áldomás fejezte be (iglói lvt. jegyzk.).

Tiszta, a jeles férfu, ezen ténykedése után nemsokára meghalt; holt tetemét október 30-án temették el; az összes polgárság őszinte részvéte kisérte őt nyugalomra. Utódja Klobusiczky lett, 1778. évi márczius hó 1-éről keltezett levelében felszólitja az iglói polgárokat, hogy egy nap

alatt válaszszák meg a bírót és a gondnokot és utasitja a plébánust, hogy a bírói beszédet a templomban tartsa.

A következő évben, 1779-ben *Trangous Mihály János* kilépett a város szolgálatából és a provincziához ment át mint tisztviselő. Minthogy a Trangous család egy teljes századon keresztül nagy szerepet vitt Iglón és áldásosan munkálta a város jólétét, legyen szabad e helyen a család nevezetesebb tagjait felsorolnunk. A család ősatyja, Trangous Márton sokat fáradozott a Habsburgház érdekében, minek jutalmául úgy ő, mint öcscsei Péter és György, valamint nővére Margit elnyerték a magyar nemességet. Trangous György 1591-ben tanácsnok volt Német-Lipcsében, hol Simon, Lénárd, Antal és János is tartózkodtak. A családnak ősi fészke ugyanis Német-Lipcse volt, hol már 1467-ben tartózkodott. Trangous Dániel, odorini lelkész fia volt Illyés, ki 1669-ben született, Eperjesen végezte tanulmányait és 1683-ban lelkész lett Szepes-Szombaton. Illyés neje volt a lőcsei származásu Alauda Katalin, kivel 1701-ben kelt egybe. Gyermekeik voltak: János, Illyés, Márton, Dávid és Keresztély. Az utóbbinak felesége volt Hartmann Mária, ki 1717-ben meghalt; őtőle származott Mihály János, kinek felesége volt Rheinländer Barbara. Ennek fiai voltak József és Lajos Ede, leányai pedig Julianna, Amalia és Terézia, férjezett Neubauer (Ujlaki). — Trangous János 1776-ban egy lőcsei polgár álnoksága következtében elvesztette összes okiratait, minek folytán még a nemességét is kétségbe vonták, de a káptalani levéltár kimutatásai nyomán ismét régi jogaiba iktattatott. (Ujlaki Jenő úr adatai.)

Ezen kis kitérés után térjünk vissza tárgyunkra. A XVI szepesi város provincziája életbeléptetése és az administrator által kiadott üdvös rendeletek foganatositása szép jövővel kecsegtette a városok újból való fejlődését; de alig hogy megalakúlt a provinczia és alig hogy megkezdte műkö-

dését, már is félbe kellett azt szakítania. 1780-ban november hó 29-én ugyanis meghalt Mária Terézia királynő. Utána fia, *II. József* foglalta el a trónt. Ez czélul tűzte ki magának, hogy sok elemekből álló országait egy szorosan összefüggő, erős, gazdag és hatalmas állammá tegye, melyben egyenlő alkotmány, törvény, igazgatás és egy nemzetiség legyen; mely a szellemi felvilágosodás, ipar és kereskedés által a jólét, függetlenség lehető legmagasabb fokára emelkedjék. E czélból az egész országot 10 kerületre osztotta, melynek élére kir. biztosokat állitott és hivatalos nyelvül a német nyelvet parancsolta rá Magyarországra. József vágyától, minden áron boldogitani, elragadtatva, kíméletlenűl rombolt le mindent, mi képzelt épületébe nem illett. Ennek a czentrálizáló törekvésének esett áldozatúl a XVI városi provinczia is, mely a megye, illetőleg az ujonnan alkotott kassai kerület fennhatósága alá került.

II. József újitásait, melyeknek reformátori szenvedélyessége felzavarta népei nyugalmát, bár nagy része igen jó és üdvös volt, nemcsak a nép, hanem a hivatalnokok is gyűlölték és mindenképen azon igyekeztek, hogy azokat sikerétől megfoszszák. A temérdek sok jó és üdvös rendelet, mely a városhoz jött, félretétetett; ha kérdés intéztetett a városhoz, ez ritkán felelt, de nem is sürgette senki a feleletet; nem volt senki, ki a rendeleteket végrehajtotta volna és ha keresztül is vitték azokat, nem volt köszönet benne, mert rosszúl alkalmazták azokat. A megyék is ellenszegűltek rendeleteinek; így Szepesmegye, bár rá volt parancsolva, hogy ügyvitelében a német nyelvet használja, tótul levelezett Igló városával, mint ezt az iglói levéltárban található több átirat bizonyítja. II. József eleinte csak oktató, felvilágosító és rábeszélő leiratokat bocsátott ki; midőn azonban tapasztalta, hogy azok nem hajtatnak végre, keményen látott a dologhoz, sőt katonai karhatalomhoz nyúlt. A népösszeírásra kiküldött katonai kar-

hatalom, valamint az ujonczszedés végett kiküldött bízottság katonái pedig az általános zűrzavarban szintén önkényileg jártak el és garázdálkodtak.

Az iglói toborzó bízottság hadnagya Gonde volt, ki Sümegre járt mulatni és nem sokat törődött katonáival. Ezek felhasználván az alkalmat, garázdálkodtak a városban és zsarolták az egyes polgárokat. Igy Láng káplár két toborzott ujonczczal, hat legénynyel és egy fehér személylyel Schwarcz Tóbiás házába tör, ki kénytelen volt számukra sütni-főzni, mire három napi garázdálkodás után a háziurat jól összeszidva tovább állanak. Schlonczнál pálinkát követelnek a katonák; minthogy azt nem kapják meg rögtön, összetörik a bútorokat, a véletlenűl ott időző Domanjovszkyt hajánál fogva az útczára hurczolják és össze-vissza verik; s minthogy a sümegi bíró ezt rosszalja, elfogják és erőnek erejével katonának akarják vinni; ellenszegülésére pedig összeszúrják. Kailingnál istállót követelnek és minthogy az nem teljesíti kívánságukat, majdnem agyonverik. Molnár Péter egyetlen fiát az útczán elfogják, azt állítván, hogy a felpénzt elfogadta, Kassára hurczolják és csak 36 frt lefizetése után eresztik szabadon. Lingsch András panaszt emel, hogy hetesét és kocsisát erőszakkal vitték katonának, úgyhogy most mindenki fél Iglón szolgálatba lépni és jóra való cselédet már alig kaphatni.

Gyurkovics Jánosnak kocsisát is erővel viszik katonának; az úr hajdúkért szalad, a katonaság legénység után és valódi csata fejlődik ki köztük, melyből a katonák kerültek ki mint győztesek. Greisinger János 16 éves egyetlen fiát is katonának viszik és az őrszobában őrzik; csak nagy nehezen sikerül az atyának fiát kiszabadítani. Az akkori vendéglős panaszkodik, hogy vendéglőjét nem látogatja meg senki, mert félnek a huszároktól, kik a Hadik-huszárezred számára toborzottak embereket. Ez a siralmas állapot még rosszabbra fordult, midőn d'Althon

lett a királyi biztos. A katonafogdosástól egyedül az iglói nemes volt megkímélve, kit a toborzók nem mertek bántalmazni, mert féltek a megye megtorlásától.

Az önkényes ujonczszedés, a hadisegélynek kényszerített behajtása és II. Józsefnek egyéb önkényes és alkotmányellenes intézkedései nagy forrongást szültek az országban, melynek a vármegyék erélyes feliratokban kifejezést adtak. Ez a tény, valamint a külviszonyoknak mindinkább való bonyolódása és József betegségének öregbedése megfosztották őt a reménytől, hogy akaratának teljesítésére erőszakkal kényszeríthesse a nemzetet. S ezért a magyar rendeknek minden panaszait egyszerre megakarván szüntetni, 1790-ben egy január 28-ról keltezett rendelettel visszavonta ujitásait, melyben mondja: »önként és saját szívünktől indíttatva határozzuk, hogy az ország politikai és igazságügyi igazgatása jövő május elsejétől kezdve az 1780 ki állapotba helyeztessék vissza.«

Ezzel a rendelettel a XVI szepesi város is megszabadult a kerület főhatóságától, de az első zürzavarban a megye hatósága alá került. Mert úgy mint más megyében, Szepesmegyében is képződött egy a közép és alsórendü nemességből álló párt, mely túlzásaiban kiváltságait tartotta az alkotmány és nemzeti szabadság lényegének és a fennhangoztatott szabadság szó alatt a nemesség uralmát értette, melyet a XVI szepesi városokra is szeretett volna kiterjeszteni. S itt ismét Igló városának értelmes polgársága volt az, mely még nem látta elérkezettnek az időt arra, hogy egy fedél alatt versenyre keljen a nemesek hatalmával és minden erejével sikra szállt, hogy kiváltságos állását megvédelmezze. Minthogy ebben az időben az illésfalvai jobbágyok titkos összeesküvést szőttek földesuruk ellen és a megye ennek a révén mindenféle gyülésezést szigoruan eltiltott, az iglói polgárok legtekintélyesebbjei, úgy mint Jóny János, Szontágh Mihály,

Trangous Mihály, későbben a bíró is éjjel jöttek össze és elhatározták, hogy ősi szabadalmaikat nem adják fel, hanem azokat megtartani s azokért harczolni mindenki szent kötelességének tartsa. Igló városa polgárságának ezen elszántsága és erélyes fellépése eredményezte, hogy már 1791-ben engedett a megye és elbocsátotta a maga kebeléből a «rebellisek»-et, kiket Vécsey administrator vett gondjai alá. Igló városa megmutatta ezzel a fellépésével, hogy nemcsak névleg hivatalos feje a XVI szepesi városnak, hanem ezeknek szellemi vezetője is, ki minden pillanatban kész jogaikért sikra szállani.

Addig is, mig ez megtörtént, királyához való hűségének adott kifejezést azáltal, hogy II. Lipót király trónraléptét és megkoronáztatását nagyszerüen ünnepelte. 1791-ik évi január hó 18-án volt a nagyszerü ünnepély. Az egész várost fellobogózták a lakosok, a piaczon két ökröt sütöttek nyárson és megvendégelték a népet, mely a bő lakománál két óriási, 10—10 akós hordó bort fogyasztott. Az esteli fényes kivilágitás pedig hirül adta az egész környéknek, hogy ismét alkotmányos királya van a magyar nemzetnek. A 16 városi ló alig győzte a nagyobb terekre a fát hordani, melyből nagy tüzeket raktak, nehogy a mulató nép megfázzék, melynek gyönyörködtetésére a turner (Novág Ignácz) és a zenélő legények fent a tornyon húzták a szebbnél szebb magyar nótákat. A polgárság pedig, nem hederitve a megye tilalmára, nagy bált csapott, mely kivilágos kivirradtig tartott.

II. Lipótnak rövid, de áldásos uralkodása után fia, I. Ferencz lépett a trónra. Királyi székfoglalásakor már elkerülhetetlennek látszott a háború a franczia forradalommal, mely nemsokára ki is tört s mely sok szenvedést árasztott Magyarországra. Ezt Igló városának is meg kellett éreznie, mert a rendek által felajánlott segély beszerzése végett kivetett nagyobb adó és pótadóból Iglónak

is ki kellett vennie a maga részét. Az uj adónemek közt legterhesebb volt az iglói polgárra nézve a sör- és pálinkaadó (accise). Az iglói polgár szivesen oda adta aranyát, ezüstjét, szivesen feláldozta gabonáját és szénáját a katonák élelmezésére és a lovak ellátására; abba is beletörődött, hogy fiát elvitték katonának, de hogy kedvencz italát, a sört, melynek szabad gyártása és élvezése eddig egyik privilegiumát képezte, megadóztassák, azt már nehezen tudta elviselni s azért formális zendülés támadt az iglói polgárok között. Ez a sörzendülés, valamint Igló városának egyéb ügyekben való erélyes fellépése azt sejtette Vécsey administratorral, hogy az iglói polgárokat is az a szellem lengi át, mely az 1789-ki franczia elveket az emberiség történelmében uj korszak gyanánt üdvözölte s mely az abban a korban patriótáknak nevezett pártot az önkény előtt könnyen meghajló aulikusokkal szemben hazafiságra s az emberi jogok megvédésére buzditotta. S ezért Vécsey 1795-ben betiltotta Iglón a szabad kőmüvesek gyüléseit, kiket amaz elvek hirdetőinek tartott. Hogy ebben az időben egyes szabad kőmüvesek lehettek Iglón, valószinü, de hogy szervezve lettek volna és külön páholylyal birtak volna, kötve hiszszük.

A kor jellemzésére, a biráskodás menetére és a jogérzetnek a lengyel korbeli viszonyokhoz képest való lényeges javulására nézve jellemzőek azok a pörök, melyeket a városi nagy és vaskos iktató könyvekben találunk s melyekből következőket közlünk: 1775-ben Iglón halálitéletet mondtak a verebekre; minden ház köteles volt 10 verébfejet a városházára hozni. 1779-ben egy ácsot 1 frttal büntettek meg, mert munka közben dohányzott. Miklusovszky Józsefnél Kondrács Anna szolgáló 37 krt lopott, a miért 20 korbácsütést mértek rá. Joachim Izrael szentmiklósi zsidót Kailing József összeszidja; Kailing kénytelen bocsánatot kérni s ezenkivül egy napra elzáratik.

Mindszenti Pált, mert saját édes anyját verte, vasra verve bebörtönözik. Naiszer János, ki feleségét ütötte, 14 napi kenyér és víz melletti fogságra itéltetik. A mateóczi Frank Antal éjjelen át Iglón marad kocsijával; kocsisa az állásban felgyújtja a szalmát és ámbár komolyabb baj nem történt, a kocsis 12 botütésre, gazdája pedig egy tallér birságra itéltetik. Oroveczky Pál Mindeneczky Dorottyával vad házasságban él; a városi tanács bezárja őket egy hétre és azután a pap által összeesketteti őket. A szegény lutheránus tanitót, Hajtsch Mihályt 3 napra bezárják, mert a tanács engedelme nélkül tanitott. Ungsmarth Józsefet megvesszőztetik, mert éjjel 11 órán túl az utczán kóborolt. Golitko Mihály viszonyt folytat Kugacska Anna hajadonnal és Kaluska Mária özvegygyel; mindkét viszony nem maradt következmények nélkül. A plébánus közbeveti magát és akképen rendezi a dolgot, hogy a legény az özvegynek 14 frtot fizet, a hajadont pedig nőül veszi. De a városi tanács neszét veszi ennek az egyezkedésnek, ujra elitéli a társaságot «mert a papnak semmi köze ilyesmihez,» s a legényt 30 botütéssel bünteti, ráadásul a pap itéletéhez.

Az 1783-ik évben eltörölte II. József a kínzást. Ugyanabban az évben rájöttek Iglón az árvapénzek hűtlen kezelésére, minek folytán Liedemann Samu birót, Kornides Tamás jegyzőt, Heckel György és Rumy István tanácsnokokat elcsapják. Trangous Mihály is belekeveredett a dologba és silentium-mal sujtották; de minthogy tökéletesen tisztázta magát, a tanács nemcsak hogy feloldotta a silentium alól, hanem bizalma jeléül még jegyzőnek is választották. Rumy későbben királyi kegyelem útján ismét hivatalképes lett. Friedrich János a nyitott czéhláda előtt gorombáskodik és minthogy a czéh itéletére nem hederit, vasra verik és kényszeritik, hogy a plébánián egy hétig mint napszámos dolgozzék. Máriássy Ferencz felszólitja

Igló városát, hogy küldjön egy tanácsnokot és hites tanukat Márkusfalvára az uradalmi szék kiegészitésére, mely hivatva lesz a teplicskaiak által elkövetett határvillongás felett itéletet hozni. Palczmann nem akar a tanácsnak engedelmeskedni, a tanács elmarasztalja 15 frtba, de ő felebbez azzal az indokolással, hogy mint bányabiró nem tartozik a tanács alá; felebbezésével pórúl járt, mert még súlyosabb büntetést mértek rá. A város a lebetegedett asszonyoknak küldött süteményeket elkobozza és a kórháznak küldi. A tolvajokat megbotozzák, de sokkal keményebben büntetik az orgazdákat; ezeket megbotozzák, pénzbirságra itélik és azonfelül még be is zárják őket. Münnich János és Kralicsek János feljelentésére, hogy a Gerau alatt a Fehérviz mellett rablók tanyáznak, a kerületi megye kiküldi pandurjait, hogy a rablókat elfogják. 1789-ben czigányok törnek be Bárányi Katalin házába, a városi tanács elfogatja a czigányokat, kiknél a lopott holmikat meg is találták, jól elpáholtatja őket és azután kikergeti az egész csapatot a város határáról. Nosz Jakab nagyobb házat vesz, a kisebbiket a tanács által elárverezteti. 1789-ben Herczel Ábris zsidó Holeschanból bepanaszolja az iglói mészárosokat, hogy 319 frttal tartoznak neki; minthogy a tanács a zsidó követelését jogosnak találja, kényszeriti a mészárosokat, hogy tartozásukat azonnal fizessék meg. A tanács a tartozásokat általában szigoruan hajtja be; a ki nem tud fizetni, azt bezáratja.

Bőhm Samu erdész jelentést tesz 1775-ben a városi tanácsnak, hogy az erdei lakosok és bányászlegények folytonosan vadásznak, bár ez nekik tiltva van, lévén a vadászat egyedül a polgárnak joga. Elpanaszolja, hogy a vadat pusztitják, lelövik az anyanyulat, mely «egy nyáron át 16-ot is kölyközne;» a siketfajd kézrekeritése végett külön kunyhót épitenek, honnan a drága madarat le-

lövik; tavaszszal pedig irtják a császármadarat, a foglyot és a fürjeket. Az erdőben több mint 5000 tőrt állitottak fel, minek következtében 5000 fiatal fát elrontottak. A tanács rögtön intézkedett a dologban.

2. Igló a XVIII. század végén.

a) A város fejlődése.

A lengyel kornak s uralomnak Iglón még egy igen szomoru utójátéka volt. Már fentebb emlitettük, hogy az iglói polgárok nagyon el voltak adósodva, sokan pedig csődbe jutottak, mely csődök csak a magyar uralom első éveiben bonyolittattak le. Az iglói levéltárban található csődiratokból olvassuk, hogy a Gürtler-féle csődben 100 frt helyett $15^2/_8$ frtot, a Kailing-féle csődben 809 frt helyett 200 frtot fizettek. Hartmann és Prezenszky egészen elégitették ki hitelezőiket. Terliczky 910·27 frt helyett 124 frtot fizetett, Novák 201·22 frt helyett 88·56 frtot, Retter 82 frt helyett 52 frtot; Lib $88^1/_8$ %-al, Sutor 86%-al egyenlitette ki adósságait; ebből kitünik, hogy már a szegényebb sorsuak is csődbe jutottak, még pedig csekély összegekkel, mi az általános sülyedésnek és elszegényedésnek szomoru jele.

A mily szomoru helyzetben volt a nép zöme, oly szomoru képet mutatott maga a város is és annak birtokai. Legsiralmasabb állapotban volt az erdő. Az 1774-ki felvétel szerint az Ördögfejtől kezdve a Fehérvizig csupa puszta szikla meredezett, a Városhegy le volt tarolva, a Kis- és Nagy-Knoll le a Gölnitz vizéig és a város felé a szántóföldekig egészen kopaszon állott. Az Elnsbogenen, a Grätelen és a közbe eső részeken alig lehetett itt-ott egy fát látni. Csak az iglói Királyhegy déli lejtőjén és a Vaspatak mentében volt még összefüggő sürü erdő. A fát Domonyóczról, Sümegről, Pálmafalváról és Márkus-

falváról hozták az iglói piaczra, hogy a polgárok legégetőbb szükségleteiket kielégitsék; de későbben ezt is eltiltották, mivel az ideszállitott fa leginkább lopott jószág volt, mely a nemesi erdőkből került ki. Az erdei lakosok eladták házaikat, kivált a Roztoka részben; minthogy a telek a város tulajdona volt, a tanács későbben eltiltotta a házak eladását, de nem tudta már megakadályozni, hogy az erdei lakosok jobb otthont keressenek maguknak. Mily ronda állapotban volt maga a város, annak középületei és házai, azt már elébb emlitettük.

A mint azonban a magyar kormány veszi át az uralmat, javulni kezd a helyzet; a forgalom, az ipar és kereskedelem emelkedik, a hitel megszilárdul, vagyonosság és jólét kezd elterjedni. Már 1774-ben ujra kezdik ültetni az erdőt; a kopár sziklákat szétrepesztik és kosarakban viszik fel a termőföldet, hogy az elvetett magvak megfogamzanak; a munkánál maga a hatóság jár elől buzditva, serkentve s ez a munka meg is termette gyümölcsét, mert 50 év mulva ismét viruló állapotban volt az erdő.

Hogy a közforgalom emelkedjék és a közlekedés megkönnyittessék, az utakat, melyek roppant rongált állapotban voltak, gyökeres javitásnak vetik alá. Erről az utjavitásról, mely Köhler mérnök útmutatásai szerint eszközöltetett, valamint az akkor létezett utak kiterjedéséről és irányáról tiszta képet nyerünk, ha elolvassuk azt a jelentést, melyet a város 1784-ben a provincziához felterjesztett. E szerint következő utak voltak az iglói területen: 1. *A hadi- és kereskedelmi út,* mely Liptóból és Gácsországból Sümeg felől a városba vezet, innen Márkusfalván keresztül a bányavárosokba, Abaujba, Sárosba és Gömörbe; ez az út az egész vonalon már jó karban van. 2. *A hadi- és kereskedelmi út*, mely a Szent-háromság kápolnánál eltér és az odorini földeken keresztül menve

Abaujnak és Sárosnak tart, középszerü állapotban van. 3. *A hadi- és kereskedelmi út,* mely Lőcséről kiindulva a város piaczán keresztül Nagy-Gölnitz és Rozsnyó felé vezet, a legfontosabb és legszükségesebb, mert ezen az uton hozzák Metzensefről és Abaujból Iglóra a buzát és mert ezt az utat használják Árva, Liptó és Gácsország, midőn az alföldről szerzik be szükségleteiket. S éppen ezt az utat nem igen használják, mert ott, hol a földeken visz keresztül, még mindig mocsaras és a hegyek közt mélyen be van vésve a sziklákba, ugy, hogy helyenként bajjal jár a kitérés. 4. *A Dobsina felé vezető hadi- és kereskedelmi út,* mely az előbbiből ágazik el a kohónál, de minthogy még a régi, rongált állapotban van, senki sem használja. 5. *A mezei út,* mely a városból a felső mezőkre vezet és 6. *a mezei út,* mely a városból az alsó mezőkre és Teplicskára vezet.

A forgalom emelésére szolgált a *posta* is. A lengyel uralom alatt hetenként egyszer hozták a postát Krakkóból Lublóra, a honnan azután katonák hordták szét a városokba. A katonák mellé fegyveres kiséretet rendelt a XIII. városi szék, mely a postaküldeményekért felelős volt. A mint a magyar kormány átvette Lublót, beszüntette a krakkói postát és hetenkinti kétszeres összeköttetést léptetett életbe egyfelől Kassával és Eperjessel, másfelől a Szepességen át Bécscsel. A posta biztos kezeléséről ezentúl az állam maga gondoskodott és a nagyobb városokban postahivatalokat rendezett be, melyeket postamesterekre bizott; a postaállomást el is adhatta a postamester, ha 10 évig becsületesen szolgált, de csak a hatóság engedelmével. Iglón 1776. évi márczius 29-én kezdte meg működését a postaállomás. Ez a posta a küldeményekért következő esetekben vállalt kezességet: 1. ha az ékszer vagy a pénzes levél a postán pecsételtetik le, 2. ha a küldemény a vevényben pontosan le van irva, 3. csak

ha belföldre szól a czim. Kezességet nem vállal a posta, ha a küldemény háboru, rablás vagy árviz következtében semmisült meg. Portó fejében járt közönséges levél után 3 kr., vevénynyel 20 kr., 50 frt pénzküldemény után 6 kr., 100 frt után 10 kr.; külföldre küldött levél után 12 kr., a hol posta nincs 24 kr., pénzküldemény után, mely a külföldre ment, $^1/_8{}^0/_0$ járt. Az iglói levéltárban található régi postavevény igy szól: «Unter häutigen dato ein an Ihro Kays. Königl. Apost. Majestaet lautendes Schreiben dem hiesigen K. K. Postamte zur sicheren Beförderung richtig übergeben worden und dieses wird bescheinigt hiemit, den 11 Feber 1775 K. K. Postamt Leutschau. Die Correspondenz Sporteln sind mit 17 Kr. bezahlt worden.»

A város fejlődését mutatják azok a különféle építkezések is, melyek ez időben véghez vitettek. Mindenek előtt a főpiacz rendezéséhez fogtak, a pocsolyákat kiszárították és a kertkerítéseket eltávolították innen; továbbá járdát raktak a városon végig, melyről átjárók vezettek a középületekhez; az illemhelyeket szabályozták, kivált a rozsnyói útczában, hol az útra nyíltak; a város közepén fákat ültettek, a kertekbe pedig eperfákat. 1790-ben a tornyot is javították és a négy erkélyt vasból készítették. 1795-ben felépítették kőből a nagy-hnileczi korcsmát és a Gölnitz folyó melletti nagy fűrészt, melyben az administrator unszolására a gömöri erdőkből vett fát dolgozták fel. Mily nagy volt az építési kedv, mutatja az a körülmény, hogy már 1784-ben 10 mester, 55 legény és 4 tanoncz talált állandó alkalmazást az építkezéseknél, kik azután a városban állandóan le is telepedtek. Ebben az évben felépítették Palczmann majorját, Bauke, Grub, Reich, Kailing, Neubauer házait, azonkívül átalakították a provinczia épületét és felépítették Tillisch hámorát. — 1790. márczius hó 29-én rakták le a mostani lutheránus templom alapkövét, melyet

1796. évi október hó 9-én beszenteltek. — A papirmalmot is, mely több évtizeden át szünetelt és már romokban hevert, ujra felépítették; 1781-ben ugyanis kibérelte Róth János és ujból felépítette, mihez a város adta a szükséges fát. Róth után Szontágh bírja a papirmalmot és 1790-ben átvette Schertl; jövedelmének biztosítására eltiltja a város a papirral való házalást.

Az építkezések folytán a házak száma 568-ra emelkedett, mely szám e század elején a 600-at is felülmulta. A házak számával nőtt a lakosok száma is, úgyhogy a XVIII. század végén Iglónak összes lakossága 5469 lelket tett ki; ezek közül volt bent a városban: 2018 katholikus, 2688 protestáns, az erdőben: 647 katholikus és 116 protestáns.

A város jövedelme is évről-évre nagyobbodott. Az alsó malom, melyet Reich Mátyás bérelt, 533 frtot jövedelmezett, a középső malom a fűrészszel és zúzóval együtt 730 frtot; ez utóbbit Jóny Evangelista János bírta bérben. A vásár és a mérleg 423·30 frtot jövedelmezett, Palczmann Márton hámorának borméréseért 30 frtot fizetett, Horváth Stansich Imre, Jóny és Grünblatt a vadászatért 30 frtot, a halászatért 24 frtot fizettek; Burián az erdei korcsmáért 188 frtot, Kovács Tamás a boroszlói hámor korcsmájáért 20 frtot, Putanko a daramalomért 55 frtot, Köhler a borpinczeért 1100 frtot stb. A városi hámort Hübner vette bérbe; az átvétel alkalmával Schertl Mihály, városi hámorfelügyelő adja át a hámort, kinek 100 frt fizetése volt. Az épületek értéke is folyton növekszik, mig a XVII. században egy hámornak ára 100, egy majoré 170—200 frt, a házaké 2000 és 21 frt közt ingadozik, addig a XVIII. század végén egy hámor értéke 180—200 frt, egy a templom fala körül álló ház ára 4000 frt.

A városhoz intézett kérvényekből kitünik, hogy a gyógyszertárak hajdanában szintén a városnak tulajdonai voltak és eladás tárgyát képezték. A gyógyszertárnak

reggel 6 órától estve 9 óráig egyfolytában, sőt még az isteni tisztelet alatt is nyitva kellett állania; a csődtömeg felosztásánál elsőbbségi joga van. A gyógyszereket jó karban kellett tartani. 1790-ben Engel, tiszti orvos megvizsgálja Schiferdecker gyógyszertárát és minthogy abban régi romlott gyógyszereket talál, bezáratja. A gyógyszerész már akkor is jó üzletet csinálhatott, a mint ez Dusich évi számlájából is kitünik, melyre a várostól 240 frtot vett fel. A második gyógyszertár Benigny Keresztély birtokában volt, ki 1792-ben meghalt. A harmadik gyógyszertár Schwarcz Györgyé volt, melyet a XVIII. század végén fia, Schwarcz Samu kezelt. Ennek fia későbben orvos volt Iglón, hol általában sok orvos tartózkodott, így: Hambach, Bauke, Luckel József, Csatlás, ki igen kedvelt volt a vidéken is; 1795-ben Gruber nevü chirurgus működött a városban. A szegényekért a város fizette a gyógyszertári számlákat.

A jólét emelkedésével a polgárság kényelem és szórakoztatás tekintetében is nagyobb igényekkel lépett fel. Igy már 1780-ban arra törekedtek a XVI városi tisztviselők és az előkelőbb polgárok, hogy a Szirtalján levő ipartelepet, mely teljesen romba dőlt és melynek korcsmája egészen üresen állott, mulatóhelylyé alakítsák át. Minthogy egyenes úton nem lehetett a városi tanácsnál a czélt elérni, felkérték Hambach Samu tiszti orvost, hogy terjeszszen a városi tanács elé oly javaslatot, melyben kimutatja, hogy Iglónak úgy az idegenek, mint a polgárok egészségi állapota szempontjából okvetlen szüksége van egy fürdőhelységre. Az együgyü ember, ki akarván tenni magáért, hogy az uraknak kedvében járjon, csakugyan be is terjesztette javaslatát, melyben minden benne volt, mit az urak kivántak, de oly összeállitásban és annyira furcsán indokolva, hogy a belső tanács annak felolvasásakor hangos kaczajra fakadt; a jegyző a javaslatot bírálat alá vevén, sarkastikus élczczel következőket mondott róla:

»Meine Herrn! Es hat ziemlich das Ansehen, dass die Najaden auf etliche Monate ganz Thessalien, folglich auch den dortigen Olymp verlassen und ihre Rathssitzungen auf den Goldfelsen bei Igló verlegt haben. Ohnlängst sollen die Wassergöttinen, nach Merkurs Berichte einstimmig beschlossen haben, dem Goldfelsen vermittelst des neugegrabenen Kanals eine starke Familie Blutegeln (hirudines) zum Behufe des neuen Bades zuzuführen.... Gott, welche unverhoffte Freude ergoss sich in mein Herz beim Anblick solcher lebendiger Gegenstände.... Oh ihr heilsames Wurmgeschlecht! Wie willkommen jenen zahlreichen haemorrhoidalischen Bürgern, die von der sogenannten blinden Ader geplagt, durch eure Mitwirkung im Bade selbst alsogleich geheilt werden. Ein Blutegelbad nach und durch die Natur selbst geschaffen gibt es nirgends und wird alle Kranke nach Igló bringen!« A jegyző ezen bírálatán, melyben a Szirtalján elterülő mocsaras réteken található temérdek nadályra czéloz, az urak nevettek is, boszankodtak is és szemrehányást tettek Hambachnak, ki természetesen védekezett és állításának valódiságáért kezességet vállalt. A sok beszéd, mely ezen zseniális javaslat felett folyt, a nép közé is eljutott, természetesen elferdítve és minthogy a nép tudta, hogy orvosi javaslatról van szó, mely a polgárok egészségének megóvását czélozza, hangosan követelték és sürgették annak tárgyalását. S a javaslat csakugyan tárgyalás alá került. Már a kezdete is eredeti: »Minden állatnak, a féregnek is közös tulajdonsága az, hogy kényelem után vágyódik, ennélfogva ápolni kell az emberi testet. Az úristen különösen szerette az iglóiakat, adott neki enyhe éghajlatot, elég fémet, különféle nagy folyót, sőt közelben és távolban mindenféle gyógyforrást; csak egy mulatóhelye hiányzik a városnak, hol a polgárok lovagolhatnának, kikocsikázhatnának, kigyalogolhatnának, hol kuglizhatnának, kártyázhatnának, zenét

hallgathatnának, szóval murit csaphatnának. Víz van elég mindenütt; az azonban nem kell az iglói polgárnak, de igenis vágyódik játék- és fürdőhely után á la Haye, á la Spaa, á la Pyrmont, á la Rauschenbach, á la Baldócz. Ezt is megadta a jó gondviselés, mert az elpusztúlt városi major mellett a Szirtalján van egy mocsár, melynek vízén nedves időben mindenféle színt játszó hártyát veszünk észre, — ez a »subtilis kénkő«, mert büdös; erről az iglói gyógyforrásról akarok szólani. Mi ezt a vizet tudós Schwartz Samu úrral vegyelemeztük, üvegben megmértük és azt találtuk, hogy a legkönnyebb víz a világon és miután elpárologtattuk, csak kevés meszes üledék maradt hátra, melynek sem íze, sem szaga nem volt. Ez az iglói gyógyvíz tehát teljesen rendbe hozza a csonttöréseket és mindazt a betegséget, melynél hajtószer szükséges; ez a víz szétmossa mindazt, a mi még meg nem emésztetett, kinyitja a beleket, ereket, tejsejteket, ez a víz az egész idegrendszert felüdíti stb. »A nagy Boerhaue beszéli Herodot szerint, hogy Afrikában egy nép lakik, mely közönséges ételnek csak húst és italnak csak tejet használ, de azután 120 esztendeig él; s mi következik mindebből? — csak az, hogy az iglói könnyű víz minden európai savanyú vizet nélkülözhetővé teszi. Ez a forrás a Hernádtól nyugatra a kis dombon rejlik és értékes vize most a Hernádba folyik, de könnyen be lehet vezetni a Szirtalján építendő fürdőház kádjaiba, sőt még egy szökőkút is kitelik belőle. Mily üditő lehülés forró nyári nap alkalmával egy szökőkút árnyékában pihenni! De még ez az iglói csodaforrás sem képes minden betegséget gyógyítani, mert ezt egy gyógyforrás sem teszi, de tény, hogy még a legvadabb embergyűlölőt is a leghangosabb örömkifakadásokra bírja ez a csodavíz a Szirtalján. Kelt Iglón, 1794. julius 11-én, nemes Hambach Samu, a XVI város tiszti orvosa.« (Iglói lvt. ered. javasl.) Igy a csodavizes doktor!?

A polgárság az urak legnagyobb meglepetésére megszavazta erre a szirtaljai fürdőnek költségeit, melyeket az administrator is jóváhagyott, de azzal a kikötéssel, hogy a vendéglőst ő választja majd; a fürdő bére a városi pénztárba folyik. Már 1795-ben kivette ezt a fürdőt 250 frtért Buda János, ki a várossal karöltve hozzáfogott a hely diszitéséhez; a bokrokat kiirtották, uj fákat ültettek, sétautakat csináltak, filagóriákat, majd táncztermet állitottak fel. A közönség nagyban karolta fel az uj mulatóhelyet és 1799-ben megengedte az administrator, hogy a szirtaljai fürdőtelep egészen a város kezelése alá kerüljön.

Egyébb kiránduló helyek voltak az akkori időben a «Blaumont»-hoz czimzett korcsma a pálmafalvai hegyen és a Sibenecz (Zabava). A polgárok szórakoztatására szolgált a szinház is s egyéb mulatságok. Egy szintársulat rendesen hetenként háromszor tartott előadásokat; 1799-ben egy «Capet Lajos» czimű szindarabot akart előadni, de a tanács nemcsak hogy eltiltja a darab előadását, hanem a kölcsön-könyvtárt is lefoglalja, melyet ugylátszik a szintársulat kezelt. Bartsch Antal és Hollán Jakab physikai—mechanikai—hydrostatikai előadást tartanak 10-3 kr. belépti dij mellett. — Rheinländer Jakab egy kávéházat akar török módra berendezni, de a város elutasitja kérelmével, mivel ezáltal a borbérlő jövedelme csökkenne. — Szadkovszky Antal 1795-ben nagyszerü bált ad, melyen nemcsak Igló polgársága, hanem az egész környék is résztvett. A gazdagabb polgároknál divatban voltak a házi mulatságok; Grünblatt, Paltzmann, Szontágh, Benigny, Laszgalner stb. estélyei hiresek voltak; ezeken az estélyeken a hölgyek nehéz selyemben jelentek meg; drága ékszerek, gyémántos és gyöngyös gyürük ékesitették tagjaikat; a derék gyakran csak aranyos, himzett kelméből állott; a párta egymagában néha 1000 frtnyi

értéket is képviselt, mert Iglónak előkelőbb körei mindenben versenyeztek a dúsgazdag Máriássyékkal, Szentiványiékkal és Székelyékkel. Tehették is, mert hiszen az iglói bányászat fénykorának a küszöbén állottak.

Főúri szórakoztatásra szolgált az illésfalvai határon lévő «sans soucci» nyaraló is, melyet gróf Csáky családja épittetett. Volt ebben remete lak, vizesés, halastó, egy nagy nyári lak nagy diszteremmel, továbbá egy nagy köröndü ördögmotola (Ringelspiel), melynek padlóján 12 görög Isten volt felrajzolva, a miért is Parnassus-nak hivták. Későbben elpusztult az egész és a főépület helyére egy csonka kőgúlát emeltek, melyen be van vésve: «itt állott egykor a Gondűző». A szarvasparkot 1803-ban adta el a grófi család és a keritést ugyanabban az évben véglegesen lebontották.

A polgárok szellemi látkörének tágitására szolgált a város egyik nevezetességét képezett Paltzmann-féle muzeum, mely nemcsak a természet három országára terjedt ki, hanem értékes pénz- és régiséggyüjteményt is foglalt magában és könyvtárral volt összekötve, mely a mult század jobb természettudományi és történelmi munkáit, valamint sok szépirodalmi műveit is foglalta magában. A könyvtár még most is Bobory úr birtokában található. Hasonló gyüjteményei voltak Szontágnak ês Grünblattnak, de ezek teljesen elkallódtak.

A város fejlődését előmozditotta még az a szerencsés körülmény is, hogy a mult század végén nagyobb tűz nem pusztitott Iglón. 1784-ben özvegy Grün Jánosné házában ütött ki tüz, de rögtön eloltották, az özvegyet pedig 24 órára bezárták. 1788-ban szeptember hó 15-én nagy éjszaki szél alkalmával Haffner Zsuzsó olajat főzött, mely lángra kapott, ugy, hogy már a ház fedele is égni kezdett; a tűzfelügyelők gyors és helyes intézkedéseinek köszönhető, hogy nagyobb szerencsétlenség nem támadt;

a tanács meg is dicsérte Münnich János tűzfelügyelőt és Weisz vargát és jegyzőkönyvi köszönetet szavazott nekik. 1791-ben a timárok helyén Bobek András házánál ütött ki tűz, de ezt is csakhamar elfojtották, de a házi urat 6 napra bezárták. 1797-ben október 5-én Urbány András égő parazsat vitt a hamuval együtt a padlásra; a gerenda meggyulladt; a már-már felcsapó lángot azonban idejekorán észrevették és elfojtották, Urbányit azonban 10 frttal büntették meg.

Mindezekből kitünik, hogy az iglói tüzoltóság az akkori időben jól volt szervezve és czéltudatos, rendszeres vezetés alatt állott, mely első feladatának a tűzhelyen való gyors megjelenését tekintette. Tűzoltók voltak a czéhek összes tagjai, kivéve a festőket, mézeskalácsosokat, kalaposokat és pékeket; a többiek kénytelenek voltak minden tűz szinhelyén megjelenni és az oltásnál segédkezet nyujtani. Ha valaki a tűznél rögtön meg nem jelent, 2 frt birságot fizetett.

b) Földmivelés, ipar és kereskedelem.

A gazdaság terén ebben a korban is a három éves ugarrendszer volt az uralkodó. Hogy a marhának elegendő legelője legyen, a mezőkön és a rétek legnagyobb részén csak egyszer volt szabad kaszálni; sarjut csak a kertekben lehetett csinálni. Ezt a rendszert oly szigoruan vitték keresztül, hogy még a földeken és réteken való gereblyézés is tilos volt, mert a hulladékokat is a marhának szánták.

A lengyel uralom alatt a vetőmag már annyira elsilányult, hogy alig hozott termést; azért a provinczia első teendője volt a polgárok közt uj és jó vetőmagot kiosztatni, hogy azzal vessék be földjeiket. A vetőmagot, melyért a város kezességet vállalt, őszszel csekély kamat mellett vissza kellett szolgáltatni. Hogy perpatvar ne

legyen, a város maga osztotta fel évenként a mezőket és meghatározta, melyik dülőben milyen veteményt vessenek; igy 1779-ben a Sümeg felé eső mező borsó termesztésre hasittatott ki. A lentermelés is nagyobb lendületet vett, leginkább azért, mert a bőjt szigorúbb megtartása miatt több olajra volt szükség; de azonkivül még a napszámos is bérelt egy kis földecskét, melyen lent termelt, hogy fehérneműre való vászna legyen. 1800-ban 638 fél foglalkozott lentermeléssel, mely szépen jövedelmezett, mivel az olajnak igen jó ára és keletje volt. Klug Jakab például 546. szám alatt 10 font lent termesztett, az olaj árán megtérült a vetőmag, a bér s egyéb költség és azonfelül maradt még 37½ kr; úgy hogy egy fél véka föld után a tiszta lentermelési nyereség 1 frt 37½ krt tett ki, mig a gabona csak 1 frt 17 krt jövedelmezett (vár. lvt.)

A XVIII. század végén volt Iglón 4058 hold szántóföld, 355 hold rét és 225 erdei rét; összesen: 4638 hold. A marhaállomány pedig következő volt: 176 ló, 82 ökör, 538 tehén, 358 sertés, 8 juh, ezenkivül 133 méhkas; az erdőben volt: 48 ló, 16 ökör, 258 tehén, 14 méhkas. A mezők összes jövedelme jó magasra tehető; igazolja ezt az a tény, hogy Jóny 8000 frtért akarta a plébánustól a tizedet kibérelni, ki még ezt az összeget is kevesellte. Jó ára volt a krumplinak (Grundbirn) is, melyet ebben az időben hoztak be Iglóra; 1774-ben még 24 garas volt egy köböl burgonyának az ára, de 1782-ben már csak 5—6 garas.

Az ipar felvirágoztatására is történtek czélszerü intézkedések. A czéhek alapszabályait rendezték és egyöntetüekké tették, úgy hogy minden czéhnek szabályzatai majdnem egyformák voltak, még a díjakban is. Az atyafiaskodásnak, a lábra kapott zsarolásnak a czéhek kebelében véget vetettek és egyforma mértékkel mértek mindenkinek. Hogy magunknak fogalmat alkothassunk az akkori

czéhéletről, közöljük a mészárosok alapszabályait, melyeket 1777-ben Mária Terézia királynő megerősitett. Ezek szerint:

1. Minden czéhbeli mészáros köteles zászlaját követni processiókra is. A zászló a templomban őriztetik.

2. Ki a gyülésen nem jelenik meg, az fizet 50 krt, a legény 25 krt; ki egy gyülést összehivat, az fizet 85 krt.

3. A czéhbeliek csak a biztos jelenlétében tanácskozhatnak.

4. A tanoncz házi munkára fel nem használható; tanoncznak való belépésekor fizet 2 frtot, mint legény ismét 2 frtot. A tanoncz 3 évig köteles tanulni és mint legény, 3 évig vándorolni.

5. A mesterré való avatáskor fizet az illető 16 frtot; de a lakmározás ilyenkor tilos.

6. A letelepedés iránt a provinczia intézkedik.

7. Húst csak mészárosnak szabad vágni, kinek azért kötelessége, hogy a népet jól kiszolgálja.

8. A verekedő mészáros 4 frtot fizet a ládába.

9. A czéhmesternek mindenki engedelmességgel tartozik.

10. A czéh elsőfokú bíróság, melytől a városi tanácshoz lehet felebbezni, innen a provincziához.

11. Tanonczfelvételnél a czéhmester értesitendő.

12. Az elhalt mester özvegye tovább üzheti mesterségét.

1777-ben a *mészárosok* czéhe 40 mesterből állott; főmestere volt Szontágh Mihály, czéhmestere Scholtz András. Egy mészárszék ára 400 frt volt. Róth Mihály, Boer, Köhler és Scholtz mészárosok kibérlik a sümegi mészárszéket, mire 200 forintot vesznek fel. — A *takácsok* czéhe 22 mesterből állott, czéhmestere volt Topperczer Pál, főmestere (Vormeister) Czolsch Jakab, vidéki czéh-

mestere Greisiger Mihály. — *Asztalos* volt 7, *posztós és gubás* 20, czéhmesterök Haniszkó Márton; ide tartoztak a falusi gubások is. — *Lakatos* volt 7, de hozzájuk tartozott a sarkantyús, az órás és a puskaműves. — *Kovács* volt 17, czéhmesterök Krapko András, főmesterök Komlós András; ez utóbbi összefoldozta a repedt harangot. — *Szabó* volt 34, czéhmesterök Lux György, főmesterök Stemling András. — *Varga* volt 53, ezenkivül 11, ki a czéhbe fel volt ugyan véve, de nem dolgozott; czéhmesterök Reitermacher György, főmesterök Scholtz Menyhért. — *Szíjgyártó* volt a két váraljai mesterrel együtt 11, czéhmesterök Marschalko Márton. — *Szűcs* volt 33, ezek közűl 7 nem dolgozott. — *Csizmadia* volt 53, czéhmesterök Mayer György, főmesterök Hermel Urbán. — *Bodnár* volt 11, czéhmesterök Schwartz János, főmesterök Wind Jakab. — Kőmüves volt 4, gombkötő 9, azonkivül volt Iglón rézmüves, kerékgyártó és fazekas (iglói lvt. jegyz.).

A mestereknek némely czéhnél észlelhető nagy száma nem jelenti a város rohamos fejlődését, hanem annak növekedő tekintélyét. A nagyszámú mesterek közt ugyanis számos falusi mester is volt, kik az iglói czéhbe léptek, hogy több oltalmat találjanak. 1771 óta sok mesterember vándorol be Iglóra, kik közt vannak rézmüvesek, lakatosok, kalaposok, festők és mások. 1779-ben Sopronból vándorolt be Berger Fülöp kőfaragó; minthogy ez az ipar Iglón még nem létezett, csak 4 frt letelepedési és polgári felvételi díjat fizet; de 1780-ban Schitz Mátyás szintén kőfaragó már az egész felvételi díjat fizeti. Különösen sok fésüs vándorolt be; 1779-ben már annyi fésüs van Iglón, hogy külön czéhet alkotnak, melynek czéhmestere Hronetz János volt; ezek kizárólagos jogot nyertek a szarvak bevásárlására. Nem sokára a kötélverők is folyamodnak a tanácshoz, hogy külön czéhet alkothassanak. A czéhlevelet, melynek ára 13 frt 52 kr volt, a provinczia adta ki.

A mint a magyar kormány átvette a XVI szepesi várost, szemlátomást fejlődik minden ipar, bár a czéhek békói annak felvirágzását nagyban akadályozták. Hogy a czéhrendszer éppen nem mozditotta elő az ipar szabad fejlődését, mutatja a pékek beadványa, melyet az iglói tanácshoz nyujtottak be és melyben a zsiros kalácsoknak a piaczon való szabad elárusitása ellen panaszkodnak. A város a keresetöket féltő pékek kérelmének helyt engedett és eltiltotta a kofáknak a zsiros kalácsok eladását, de azért a péksütemény olyan rossz maradt, mint elébb volt. Ugyanazt mutatja a posztósok esete: Krieger János posztós, ki 3 legénynyel dolgozott, és Titel János czéhmester nagyban kereskedtek a posztóval, melyet a külföldre, leginkább Morvába vittek, a honnan azután jó magas árban mint németországi posztó ismét visszakerült. A mesterek feljelentésére a városi tanács szigoruan eltiltotta a posztó kivitelét és utasitotta a posztósokat, hogy keressenek maguknak Igló környékén alkalmas festéket, melylyel a posztót festeni lehessen, a mit azelőtt a külföldön végeztek. Palczmannak, ki egy szepes-szombati legény által varrat magának saját házában ruhát, eltiltja ezt a város, mivel ezáltal a szabók jogait sérti. A mesterek számát általában ezentúl a város határozza meg és nem a czéh maga; sőt némely czéhbelieknek napi bérét is a város állapitja meg; igy 1788-ban az ácsok és kőművesek napidijait 27, illetve 29 krajczárban állapitotta meg.

Az ebben az időben Iglóra költözött családok közül felemlitjük Schivetz Jánost, ki 1784-ben jött be Krompachról és Iglón szerzett polgárjogot s a ki igen értelmes ember lehetett, mert német, magyar és tót nyelven levelezett. 1785-ben Jantner András szappanos költözött a külföldről Iglóra. Ez időtájban telepedett le Schöpszky Márton mint ügyes ötvös; nála kobozták el azt a sok ezer forintra becsült nyakékszert szinaranyból és gyöngyökből,

melyet egy paraszttól vett. Továbbá az első üveges, Rheinländer; Bauer Frigyes czéhbeli kéményseprő, ki a kémények megvizsgálásaért 2 frtot kap a várostól; Engert József ügyes gépész és mások. 1789-ben Igló városa megakarta honositani a lenipart és azt a cseh és morva lentermelő vidékek iparának mintájára fejleszteni. E végett összeirta azokat a 10—30 éves nőket, kik lent fonni tudtak; ilyen volt 408 leány, még pedig 270 alsóbb osztályú, 62 polgári és 20 előkelő úri leány, azonkivül 56 szolgáló. Minthogy azonban az egész berendezés roppant nagy költséggel járt, abbahagyta a város a tervét. (Hradszky).

Az ipar mellett a kereskedelem is kezdett virágzásnak indulni. Legfőbb kereskedelmi czikk most a bor volt; 1779-ben annyi bort hoztak az iglói piaczra, hogy emiatt Lőcse feljelentést tett; de minthogy az egyedárúsági szabadalom már megszünt, a hatóság csak örvendett azon, hogy Iglón oly szépen fejlődik a forgalom. Borral kereskedtek Benigny Pál, Gerhard és mások. Idegen bort a városba hozni és kimérni tilos volt. Egy hordó bor ára 7—19 vonyás forint volt (1 vonyás forint = 89¼ kr o. ért.). Egyéb kereskedők voltak: Benigny Samu, ki ujonnan rendezi be kereskedését, Rumy István, ki még mindig adóssággal küzködik, Benigny Mihály rőfös kereskedő, Polag Jakab és András mézkereskedők, kik egyszerre adnak el 12 hordó mézet 1600 frtért, Polcz czég, mely szintén mézzel kereskedett. Lassgallner Samunak két kereskedése volt, Mayer Pál dohánynyal kereskedik. Gabonakereskedők is voltak Iglón, azért nem volt szabad hetivásárok alkalmával a falvakból gabonát behozni a városba. Csaby, Figulovszky veje, Gácsországgal kereskedik; árúit nem volt szabad megvámoltatni a késmárki harminczadhivatalnál; megelégedtek, ha Iglón a tanácsnál fizette az illetéket. Nagy posztókereskedése volt Salata Jánosnak, boltjában a barchetet magában 309 frtra becsül-

ték. Turek Györgyöt, horvát kereskedőt, a város elfogatja, mert csempészett árúkkal jött be az országba.

A fiatalabb kereskedők Bécsbe és más külföldi városokba mennek, hogy ott magukat szakmájukban kiképezzék; igy Reitermacher György kér a várostól erkölcsi bizonyitványt, melyet a város ki is állit, megjegyezve: »besagter hat ein Haus und mit schőnen Grundstücken possessioniret.« A külföldi kereskedők is kezdik ismét az iglói piaczot látogatni, különösen oly czikkeket hozván vásárra, melyek itt nem voltak kaphatók; igy például megfordul Iglón 1784-ben egy ónöntő Halléből, kit egyszer bezártak, mert az isteni tisztelet alatt utazott; minthogy ezáltal az iglói vásárt és a lőcsei czéllövészetet elmulasztotta, beperli Igló városát 40 frt kárpótlás erejéig. A zsidók is megfordulnak az iglói piaczon, de csakhamar le is szorúlnak arról, mert a kereskedők nagyon kikelnek a zsidók és a »sáfránt áruló emberek« ellen, kik nem fizetnek adót és mégis árulják portékáikat, mire a tanács kitiltja őket.

A bányászati termékekkel való kereskedés is nagyobb lendületet vett; mutatja ezt az a körülmény, melynél fogva a hámorok, melyek 1740—1770-ig majdnem mind romba dőltek, uj életre kelnek és ujra felveszik üzemöket. Igy Paltzmann 1789-ben 1000 öl fát kér hámorja számára, Schwartz 600 ölet; Benigny a Máriássyéktól szerzi be szénszükségletét hámorja számára, a többiek szintén a nemesek erdeiből vagy Gömörből veszik a szenet; a városi hámort Hübner veszi bérbe; mindez a vasipar fejlődésére mutat. Hogy a vaskereskedés virágzásnak indult, mutatja az is, hogy az uj városháza 9 bolthelyiségét csakis vaskereskedőknek adták ki és hogy azokhoz a közlekedés akadályozva ne legyen, a város megvette a városháza körül álló régi 19 fabódét, egyenként 10 frtért és lerombolttatta.

A kereskedelem élénkülésével a vevők megröviditése is járt. Csalták a népet mindenféle pénznemekkel és

különböző régi mértékekkel. De a provinczia életbeléptetésével ezen a bajon is igyekezett a hatóság segiteni. Végig járta az egyes házakat, a régi mértékeket elkobozta és az uj mértékeket bélyeggel hitelesitette; a pénznemre vonatkozólag pedig egyedül a rhenusi forintot nyilvánitotta érvényesnek. De itt is az átmenet soká tartott; sok ideig használtak még egyes idegen pénzértékeket, másrészről a rhenusi forint behozatalával sok régi elnevezés megmaradt, de értéke megváltozott. Használatban voltak következő pénznemek: 1 schok = 60 garas = 27 frt o. é. 1 schok cseh értékben = 28·80 frt o. é. 1 cseh garas = 45 kr o. é. 1 fillér = 1—3 kr o. é.; 1 rhenusi forint = 1·05 forint o. ért.; 1 magyar forint = 87½ kr o. é.; 1 vonyás forint 89⅛ kr o. é.; 1 tallér = 2·10 frt o. é.; de volt kis tallér is; 1 váltó forint = 42 kr o. é.; 1 váltó garas = 2 kr o. é.; 1 rhenusi krajczár = 1·75 kr o. é.; egy rhenusi garas = 5·25 kr o. é.; 1 máriás = 29·75 kr o. é.; 1 poltura = 2·62 kr o. é.; 1 szepesi font = 21 dgr.; 1 szepesi mázsa = 21 kgr.; 1 budai font = 49 dgr.; 1 budai mázsa = 49 kgr.; 1 szepesi köböl = 60 liter; 1 szepesi rőf = 673 mm. = 0·67 m.; a közönséges rőf = 0·78 méter.

Még felemlitjük, hogy ebben az időben kis lutri is volt már Iglón, a szedő Wallmuth Keresztély volt, ki a kassai főlutriszedőnek 190·37 frttal adósa maradt, a miért ez utóbbi bepörli. 1780-ban pedig Edl János szerencsejátékra kapott engedélyt, melynek értelmében 300 frtra felmenő nyereményre lehetett tenni; későbben 1000 frtra emelte a nyeremény értéket. De minthogy sok visszaélés történt, csakhamar betiltották üzelmeit (iglói lvt. jegyzk.).

c) Egyház és iskola.

II. József trónraléptével a protestánsok sorsa is jobbra fordult. Kérelmökre, mely oda irányult, hogy helyezné őket vissza hajdani törvényes jogaik élvezetébe,

válaszul kiadta 1781-ben október 25-én elhiresedett türelmi rendeletét, melynél fogva a protestáns felekezetek hivei ott is szabadon tarthatják istentiszteletöket, hol ez eddig tilos volt; hol közülök 100 család él, épithetnek imaházat torony és harangok nélkül, lelkészlakot és iskolát; mindenütt lakhatnak, szerezhetnek házat, telket és polgárjogot, viselhetnek hivatalt; a protestáns lelkészek pedig visszanyerték az egyházi teendők jogát. Minthogy azonban ebben a rendeletben vallásuk nem bevettnek, hanem csak türtnek volt feltüntetve és sok sérelmet nem orvosolt, a protestánsok nem voltak azzal megelégedve és nem nyugodtak addig, míg az 1790/1-iki országgyülés nem biztositotta számukra a vallásszabadságot.

Ezen 1790/1-iki 26. t.-cz. egyik pontja szerint az evangelikusok bárhol alkalmazhatnak lelkészeket, épithetnek templomokat tornyok, harangok szabad használatával és iskolákat, további kérelmezés nélkül; csak a terhet birja el az adózó nép, mit a vármegye vegyes bizottsága megvizsgálván, a szükséges belső telket a földesúr ingyen köteles adni. A hitökért lelkesülő protestánsok ezt a jogukat igénybe is vették. Igy az iglói lutheránusok, kik már József alatt gyüjtöttek egy nagy protestáns templomra, már 1793. évi augusztus hó 2-án Bécsbe küldték Paltzmann Mártont és Laszgallner Samut, hogy eszközöljék ki a császárnál a templom felépítéséhez szükséges engedélyt. De minthogy csak 1789-ben tudták kimutatni, hogy a polgárok megterheltetése nélkül képesek az építési költségeket fedezni, az építés kissé késett; de 1790. évi márczius 29-én már letették a mostani lutheránus nagy templomnak alapkövét és a megye részéről támasztott nehézségek daczára a lutheránus hívek nagy áldozatkészsége mellett folyt az építkezés hat éven keresztül. A kész templomot 1796. évi október hó 9-én szentelték fel. Az eredetileg tervezett két torony elmaradt.

ÁG. HITV. EV. TEMPLOM.

Schmidt, Igló.

Lutheránus lelkészek voltak: 1757—1789-ig Czirbesz András, 1789—1836-ig Gotthardt Mihály. Az iglói ág. ev. hitközségnek felügyelői voltak: 1784—1792. Grünblatt János, 1793—1810. Jóny Pál.

A XVIII. században a hernhuterek és morva testvérek felekezete kezdett Iglón fellépni és kivált a lutheránusok között nagy tért hódított; a Marczy, Dirner, Schwarcz és más családok buzgó hernhuterek lettek. Egy időben majdnem 300 hernhuter volt Iglón. Ezek mindkét felekezetbeli egyház isteni tiszteletét látogatták, de vasárnap délutánonként összegyűltek magánházakban, hol szent énekeket énekeltek, a bibliát olvasták és beszédeikben a világ romlottságát ostorozták. Midőn 1790-ben minden titkos magánösszejövetel szigorúan betiltatott, a hernhuterek hitközsége is megszünt és a lutheránus egyházba olvadt be, de azért e század negyvenes éveiben is találunk még egy-két hernhutert Iglón. (Iglói lvt. jegyzk.)

A katholikus egyház e korszakbeli történetéből felemlítjük, hogy 1784-ben építtette fel Engelberth Dániel a Keresztkápolnát Sümeg felé és annak fenntartására egy hold földet ajándékozott. 1792-ben kijavították a Barbara-kápolnát (a mostani Jézus-szíve kápolnája). Minthogy ez a kápolna 1773-ban XIV. Benedek pápától búcsút nyert, ujra felélesztették a Szent-Barbara testvérületet, melynek patronusa a német plébánus; tagjainak főbb teendői voltak: betegek ápolása, a szentségekhez való sűrűbb járulás, imádkozás különösen a bányalegényekért. Előljáróikat a kápolnában választották. Ünnepnapok alkalmával felvették külön ruhájokat: az ünnepnapok jelentőségéhez képest volt 40 veres, 40 fehér és 24 fekete hosszú ruhájuk. (Hradszky.)

Ebben az időben a temető kérdését is rendezték; 1779-ben ugyanis véglegesen eltiltották a templom körüli és a kórház melletti két temetőben, valamint a templomi kriptákban való temetkezést, mert mindenütt, hol uj sírokat

ástak, csontokra bukkantak. A kripták bejáratait és ablakait véglegesen befalazták és még a koporsót sem volt szabad többé a templomba vinni, a mi azelőtt szokásban volt. Az uj temető helyéül a lőcsei kapu előtt elterülő nagy városi kert jelöltetett ki, melyből a vármegye unszolására már 1769-ben hasítottak ki egy nagyobb területet; ezt azután a következő években kerítéssel vették körül, egy nagy kapuval és két ajtóval látták el és eperfákkal ültették be. Az első sírboltot 1779-ben Laszgallner építtette az uj temetőben.

A városi iskola, melynek jellege a XVII. században lutheránus volt, 1674 óta katholikus jelleggel birt és mint ilyen sehogysem fejlődött. Ennek okát abban kell keresnünk, hogy javadalmazását egyedül a város gondozta, mely annak fejlesztésére az adott körülmények között nagyobb áldozatot hozni képtelen volt. Sem a lengyel főúr, sem a lengyel plébános nem gondolt az iskolával; csak Vida volt az első, ki némiképen segített a tanitó állapotán; s egyáltalában, mióta magyar plébános jött ismét Iglóra, azóta a városi iskola sorsa is jobbra fordúlt; de azért ezentúl is a tehernek javarésze a városra nehezült. 1777-ben a rektor fizetése 180 frt volt, a turneré 200 frt, a kántoré 130 frt, a szláv tanitóé 20 frt, az orgonistáé 100 frt; még az orgonataposót (calcantista) is 12 frttal segélyezte a város. A protestáns tanitónak, ki a magyar nyelvet tanította, szintén 10 frtot fizetett a város.

A rektor, kántor, turner (városi karmester) és a zenélőlegények alkották a városi zenekart, mely a tanács engedelmével tekintélyesebb nemesi és polgári házak mulatságai alkalmával is játszott. Zenegyakorlatot minden héten kétszer, szerdán és szombaton tartottak, mégpedig egy tanácsos jelenlétében az iskolában, melynek ajtaja előtt egy hajdú őrt állott. (Iglói lvt. jegyzk.)

A nagy városi iskolán kivül volt egy másik kath. iskola a tótajkú gyermekek részére; de az igen gyéren

volt látogatva, így példáúl 1779-ben csak egy leány és ötvenegy fiu járt ebbe az iskolába, mig ugyanakkor a nagy városi kath. iskolában 240 gyermek volt: Blásy osztályában 60, Thielében 80, Heyserében 25, Haynschében 20, Matzdorferében 30, Stemblingében 10 és a magyar nyelv osztályában 25. — A nemzeti iskolák életbeléptetése (1780. február 16. rendelet) sem lendített sokat az iskolaügyön; mindössze annyi ujitás történt, hogy 1781-ben elkülönitették a felsőbb osztályokban a leányokat a fiúktól; a leányoknak első tanitója Tambora Frencz volt. Ha valamelyik tanitvány külföldön akarta tanulmányait folytatni, úgy a városi tanács kiállitott részére egy bizonyitványt, így például 1785-ben Nadler Pálnak, hozzátéve, hogy atyja jómódú és senkinek terhére nem fog esni. Az útleveleket maga a város állitotta ki. 1790 óta kötelezett tantárgy volt a magyar nyelvtan.

A protestans iskola, minden üldöztetés daczára, ha lassan is, de folytonosan fejlődött. Az elnyomás korában, a lengyel uralom utolsó évtizedeiben, következő protestáns tanitók müködtek Iglón: Lang Jakab, Róth Samu, Németi (1762-ben), Luckel Márton, Krupiczky, Meleki, Gröschner, Windt János, Koblitz Tóbiás, Hauser Mihály (1754—1777.), Dienes András, ki 1750 körül különösen a magyar nyelv tanitásával foglalkozott és ezen a czímen a várostól is kapott fizetést. A XIII szepesi város visszacsatolása után az evangelikusok Mária Terézia alatt sem állithattak fel nyilvános iskolát, hanem oda utasitották őket, hogy gyermekeiket a kath. iskolába járassák, holott már 1778-ban Iglón 242 protestans növendék volt, kiket az ev. magántanitók és kántorok tanitottak. II. József türelmi rendelete által felbátoritva, az iglói ev. egyház vezérférfiai mozgalmat inditottak az iránt, hogy egy protestáns népiskolát felállithassanak. E czélra a hivek 10525 frtot gyüjtöttek össze. Sok vajudás és utánjárás után végre

megengedte a helytartótanács egy 1784 április 16-ról kelt rendeletében, hogy az iglói evangelikusok egy trivialis iskolát felállithassanak és a gyüjtött összeget arra fordithassák. Ennek alapján az ev. egyház eddigi magánjellegü elemi iskoláját nyilvánosnak jelentette ki és azt 1785-ben még a grammatisták osztályával bővitette. Az iskola első rektora volt Schumacher Mihály (1785—1786.), utána Tibély Dániel (1786—1792.), majd Steller Tóbiás, kinek vezetése alatt az iskola egy uj tanfolyammal, a syntaxissal gyarapodott, mely azonban 1807-ben történt eltávozásával meg is szünt. Steller mellett működött mint subrector Lumnitzer József († 1815.) és mint a leányiskola tanitója, Steller János, Tóbiás öcscse.

Az első rektornak fizetése volt 200 frt készpénzben és szabad lakás, minden tanitványtól évnegyedenként 10 garas tandíj és a beiratási díjak. Későbben kapott a rektor 750 váltó forint állandó fizetést, minden tanitvány után 8 váltó forintot, névnapi-, beiratási- és bizonyitványdíjat. Az iskolai rendtartást az 1793-iki egyházi convent állapitotta meg. (Bővebbet l. Pákh Károly: »Az iglói ág. h. ev. főgimnasium történeté«-ben).

Az iglói protestans iskolának felügyelői voltak: 1784—1793-ig Jóny János első felügyelő, 1784—1796-ig Korabinsky második felügyelő; 1793—1798-ig dr. Szontágh Mihály második felügyelő; 1798—1810-ig dr. Szontágh Mihály első felügyelő; 1799—1808-ig Kornides Tamás második felügyelő.

3. Igló a XIX. század első tizedeiben.

A 9 éven át folytatott Napoleon-féle franczia háborúkra forditott roppant áldozatok, a század elején az ország több vidékén beállott éhinség, a II. József által az ország hátrányára alkotott vámrendszer oly állapotot teremtettek Magyarországon, mely mindenre ólomsúlyként

nehezedett. Ehhez járult a pénzügyi viszonyok teljes ziláltsága; a nemes érczpénz eltünt a forgalomból, mert ezt a kormány a hadi pénztárba szivárogtatta; ennek helyére nagy mennyiségü papirpénzt bocsátott ki és a létező bajokat a belbecsnél sokkal nagyobb névszerinti értékben bőségesen kibocsátott rézpénzzel nem hogy elhárította volna, sőt szaporitotta. Ide járultak a nélkülözhetetlen pénzváltók zsarolásai és a rézpénznek a kormány részéről több izben ujjal vagy apró papir-pénzjegyekkel való becserélése, midőn a nép mindig ujabb károkat vallott, mert a régi pénznek $^1/_3$-dát elvesztette s mert az idő rövidsége s a beváltási helyek csekély száma miatt a régi pénz egy része kezében veszett. A háborúk folytatásával a kincstár roppant adósságokba verte magát, a papirpénz annyira értékét vesztette, hogy 1810-ben 100 ezüst frtért 1200 frtot kellett fizetni papirpénzben.

Ez az állapot, mely mindent megdrágitott és a magánosak viszonyaiban pangást, zavart okozott, nem volt tovább türhető, s ezért a kormány a legkönnyebb, de egyszersmind legrombolóbb eszközhöz nyult és elrendelte egy, a birodalomban 1811 febr. 20-án kihirdetett pátensében, hogy a létező pénzjegyek névleges értékök $^1/_5$-ére szállittatnak le, s ily arányban 1812 január 31-ig váltójegyekkel cseréltetnek fel. A rézpénzből 30 kros darab 6 krra és a 15 kros 3 krra szállittatott le, a 6, $^1/_2$ és $^1/_4$ krosok pedig csak mint réz, súly szerint váltatnak be. Ez a devalvatió roppant anyagi károkat okozott a magánosok viszonyaiban.

A kettős devalvatio következtében beállott zilált pénzügyi viszonyok közt Igló városát egyedül polgárainak ébersége, de kivált régi szokásuk: a takarékosság mentette meg nagyobb megrázkódtatástól; ez az oka annak, hogy az e korbeli okmányokban kevés nyomot találunk Igló válságos helyzetéről. A lengyel uralom a

városi polgárokat és különösen az üzleti embereket nagyon óvatosakká tette; ők ugyanis mindig csak készpénzen vásároltak és készpénzen adtak el és ha a hitel igénybe vétele elkerülhetetlen volt, csak a legrövidebb határidőt állapitották meg annak kiegyenlitésére. A közönséges polgárnak takarékpénztára a harisnya volt, ebben gyüjtögette a huszasokat, aranyokat; de bankópénzt sohasem tett belé; azt csak a szent bibliába vagy az énekeskönyvbe rakta és minthogy azt gyakran forgatta, nem jutott abba a helyzetbe, hogy ott felejtse. Ha pedig jó szomszédjának kamatra adta ki pénzét, úgy kikötötte magának a szerződésben, mely sokszor csak egy férfias kézcsapásból állott, hogy tallérban vagy aranyban történjék a visszafizetés (iglói lvt. Hauskopey.).

De mindamellett megtörtént a devalvatio esztendeiben, hogy Paltzmann György szorult pénzügyi helyzetbe jutott, úgy hogy hitelezőit nem volt képes rögtön kielégiteni. Hiába sürgette Prihradnynál, az Iglón ujonnan letelepedett derék kereskedőnél, ki tőle vette a vasat és rezet, ennek árát, mert ez is válságos helyzetbe jutott, mivel neki sem fizetett senki ezüstben, aranyban. A dolog perre került, mert Paltzmann nem folytathatta pénz nélkül hámorának üzemét és igy nem adhatott Prihradnynak uj árúczikkeket; ez pedig uj árú nélkül jó pénzhez nem juthatott s igy kölcsönös volt a perlekedés. De Paltzmann Nosz Gottfriedet sem volt képes kielégiteni, ki 614 frt árán pálinkát szállitott a Paltzmann-féle kohókba s kit viszont a gabonakereskedők szoritottak. (Iglói lvt. Prot. 1813.). Az első pillanatban nagyon kritikusnak látszott a helyzet, mert ha ezek közül csak egy is megbukik, kész a zűrzavar, mert nemcsak a város, hanem a környék is érdekelve volt ennél a három üzleti főembernél, részint mint adós, részint mint hitelező. De Paltzmann a pör tartama alatt időt nyert, Máriássyéktól nagyobb kölcsönt

kapott és igy segitve volt mind a három főember baján. Rosszabbúl járt Gajtner kereskedő, kit hitelezője, Máriássy Károly perbe fogott; végrehajtás útján eladták egész kereskedését és ő mint koldus hagyta el a várost. Ugyanakkor ment tönkre özv. Lehótzky Simonné, kit sógora, József, Szent-Miklósról, juttatott a végrehajtás által koldusbotra, mert temérdek vászna, elhíresedett finom asztalkendői és egyéb értékes holmija mind potom áron kelt el. (Prot. 1813.). Más polgárok is szenvedtek kisebb-nagyobb veszteségeket a devalvatio folytán, de azért a polgárság adóképességét és megélhetési feltételeit általában véve nem érintette ez a csapás.

Pillanatnyi zavarba jött az *edénygyár* is, melynek hitelezője Probstner, követelte a pénzét, de Trangousnak sikerült a dolgot rendbehozni. 1812-ben ugyanis létesült egy társaság, mely egy edénygyárnak épitését határozta el. Legalkalmasabb helynek találták a János-tárna elhagyott épületeit az Elölső-huttában; már a következő évben megkötötték a szerződést, egy részről Trangous József, Schertl Samu és Lajos, Kornides Lajos és Ochs Nándor, másrészről pedig Probstner, mint a Jánosakna-társulat igazgatója. Az épületek vételárát 1050 frtban állapitották meg, mely összeget 1814-ben ki is fizették. Az uj gyárnak czime volt: «Steingut-Fabrique-Compagnie». Az 1824-ik évben Máriássy Zsigmond és Steinhaus Lajos vették ki bérbe a gyárat. Az üzlet évről-évre nagyobbodott, úgy, hogy 1833-ban már igen sok munkással dolgozott a vállalat, melynek czége ekkor: «K. k. ausschliesslich priv. iglóer Steingut-Geschirr-Fabrik» nevet nyert. A vállalatnak főelárusitó helye Debreczen volt, hol minden vásár alkalmával megjelentek a társulat megbizottjai az árúkkal. Ilyen út sokba került, igy például 1855-ben 939 frtot, 1856-ban 1998.34 frtot tett ki a vásári költség. Az üzem kiterjedéséről következő számadási tételek adnak felvilágositást:

1855-ben augusztus hónapban fizettek: agyag fuvaroztatásáért 400 frtot, teplitzi homokért 35 frtot, betléri agyagért 442·41 frtot, helczmanóczi kovakőért 20·50 frt, mikoltsáni agyagért 300 frtot; a havi munkabér 1278 frtot tett ki. 1856-ban vesznek: mikoltsáni agyagot 489 frért, kárpáti agyagot 300 frtért; julius hónapban 108·20 mázsa fehér és fekete agyagot hozatnak a Kárpátokból, továbbá 50·52 frt árán gránitkövet, 52 köböl teplitzi homokot, 169 mázsa mikoltsáni agyagot 338 frtért, 22 mázsa fehér kárpáti agyagot. 1859-ben már nagyon lanyhán folyt az üzlet; a debreczeni vásár már csak 299.24 frtba kerül és két havi munkabér 696·32 frtot tesz ki; a következő években egészen megszünt az üzem. A társulat üzleti könyveiből kivehető, hogy az üzlet vezetése mind elejétől fogva tapogatódzásból és kisérletezésből állott; s midőn már a helyes utat megtalálták, akkor a munkabér hirtelen felszökkenése, a közlekedési viszonyok mostohasága s egyéb körülmények lehetetlenné tették, hogy a társaság a cseh árukkal szemben sikeresen vegye fel a versenyt, habár az iglói gyár jó, tartós és csinosan kiállitott czikkeket hozott forgalomba, melyeket mai napon is sok háztartásban használnak.

A város forgalmának emelésére nagy hatással volt a sümegi *sóhivatalnak* Iglóra való áthelyezése. Az utolsó években sok visszaélés és csalás történt ennél a hivatalnál; igy 1806-ban rájöttek, hogy a fuvarosok rútúl meglopják a kincstárt és hogy már útközben adogatják el szállitmányuk nagy részét. 1815-ben kezdték meg a sóraktárak épitését, melyhez a város 26 szekér épitési fát adott. A város a polgárság részére 186 hordó sót kapott. (Prot. 1827). A sóhivatal pótolta egyszersmind a királyi adóhivatalt is.

Uj iparvállalatok is élénkitették a közforgalmat; 1827-ben épittetett a *«Regulus antimonii és rézgáliczkőgyár»*,

melynek alapitója Prihradny Dániel volt; minthogy a városi tanács nem engedte meg neki, hogy a háza után járó fát a gyárában felhasználhassa, drága fával volt kénytelen dolgozni, minek következtében a gyára nem igen jövedelmezett. 1853-ban alapittatott az *olajgyár*; még előbb egy szövőgyár.

A nehány gyárral és uj hivatallal megszaporodott város maga is modernebb, szebb külsőt vett fel. 1831-ben rombolták le a lőcsei kaput; a rozsnyói kaput 1835-ben szabályozták Fabriczy János, megyei mérnök terve szerint. A régi, mély sánczok eliszaposodása következtében azoknak környéke a nagy bűz miatt majdnem lakhatatlanná lett; Szepesházy, a XVI. város főfelügyelője elrendelte a sánczok kitisztitását, mire a város azokat legnagyobb részt földekkel hányatta be és csak a csűrök mentében hagyott egy kis árkot, mely az esővíz levezetésére szolgált. A városban az árkokat meg gödröket behányták, az utczákat feljebb emelték és kikövezték; a sikátorokat kisajátitották és a kertkeritéseket, melyek a házak előtt diszelegtek, eltávolitották. A tűzoltószerek elhelyezésére négy kis házikót épitettek, ugyanakkor bővitették a kávéházat is, hozzáépitvén egy kuglizót és kamarát. 1834-ben készitették a Szirtaljára vezető utat és 1837-ben bedeszkázták a szépen kifestett nyaraló házacskákat. A márkusfalvai utat kijavitották és a városon keresztül vezető útvonalat kikövezték, a mi 3110·47 frtba került. A lőcsei és rozsnyói utat is a város közepén vezették keresztül. 1838-ban tervbe vették a Grätelen és az Ördögfejen keresztül vezetendő uj utak épitését, melyek közül azonban csak az előbbi és ez is jó későn épült ki.

Egyes polgárok is járultak a város szépitéséhez. Igy Gotthard Lajos 1826-ban nagyvárosi módon rendezi be kereskedését; a kirakatát nagy üvegtáblával látja el, de ezzel sok baja volt, mert a mesterinasok nem egyszer vá-

lasztották vásottságuk czéltáblájául. 1829-ben Grün János átveszi Schwarcztól a gyógyszertárt 8000 frtért és ujonnan berendezi. Ekkor Iglón tulajdonképen három gyógyszertár volt: a Schiferdecker utódjaié, a Schwarczé és a Komáromyé, kinek halála után özvegye, Gerhardina tovább vezette az üzletet, mely akkor adómentes volt. 1834-ben megvette Nádler Károly a Jóny Vincze-féle kertet, a mai Münnich-féle telepet és azt franczia módra rendezte be. A nagy kertet fasorokkal, szökőkúttal, fürdővel, zuhanynyal látta el és megengedte, hogy a nagyközönség azt szabadon látogathassa. A szép diszkert nemcsak a hölgyeknek rendes sétahelye lett, hanem itt találkoztak az előkelő, befolyásos polgárok, itt beszélték meg a városnak ügyeit; sokszor innen intézték el a provinczia ügyeit is; itt kerültek felszinre a szabadelvü eszmék és azoknak gyakorlati alkalmazása az életben innen indult ki, ugy, hogy Igló városának története e század közepén ehhez a kerthez és Nadler vendégszerető házához van fűzve. A családi ünnepeken itt találjuk nemcsak Igló, hanem az egész környék értelmiségét. A bányászat fénykora ebben a kertben tükröződik vissza és elvitázhatlan tény, hogy a magyar érzés, a hazaszeretet, majd későbben a rengeteg nagy áldozat a haza oltárán a komor, sötét reaktió idejében pedig a kitartásra való buzditás innen nyerte legbiztosabb táplálékát és támogatását.

Mig a város minden tekintetben csinosodott és fejlődésnek indult, addig a polgárság belélete és egymásközt való viszonya nem a legösszhangzóbb képet tüntette fel e század elején. Habár ki volt mondva a polgárok közti jogegyenlőség, a nemes embernek mégis sok előjoga volt még a nem nemes felett. Mig a közönséges, nem nemes polgárt a költséges és kellemetlen, mindig garázdálkodással járó katonai beszállásolással zaklatták, addig a nemes ember egynehány krajczár lefizetésével kibujhatott

ezen teher alól; az ujonczozásnál is igen nagy kedvezményei voltak a nemesnek, melyeket a többi polgárok nem jó szivvel néztek. E miatt folytonos volt a torzsalkodás és utoljára is kenyértörésre került a dolog, midőn Andrássy gróf kénytelen volt bányászlegényét kiadni, kit bevettek katonának, mert Iglón lakott és dolgozott.

Az egész város két pártra szakadt (Prot. 1809.); a beállott pártoskodás vészteljes hatása minden téren érezhetővé vált és hogy nagyobb nyomokat nem hagyott maga után, azt csak annak lehet köszönni, hogy nem soká tartott, mert a tekintélyesebb polgárok közbeléptek és igyekeztek a kiélesedett ellentéteket kiegyenliteni, a mi sikerült is. Nagy érdeme volt ebben a kibékitésben Berthony Károly esperes-plébánusnak, ki éppen a szegényebb sorsú népet tartotta vissza a pártoskodástól. Sokat lenditett a viszály elnyomásán Trangous és Boer, Kornides és Paltzmann baráti jó viszonya és az öreg néma Simenszkynek befolyása rokonaira.

A nemesek és polgárok közti ellentét más téren is mutatkozott. A nemesség mulatságait a kávéházban tartotta és ezekből a polgárság ki volt zárva; a polgárok a nagyvendéglőben rendeztek mulatságokat. Csak néha jöttek össze a különféle elemek, akkor tudniillik, midőn maga a bérlő rendezett egy-egy bált, melynek jellemzéséül következő meghivót közlünk:

Baal

A vertissement!

Heute als dem 9 feber Anno 1812 wird im hiesigen Iglóer städtischen Caffé-Haus-Saal bei gut besetzter Musik und Beleuchtung Baal gegeben: wozu Ein hoher Adel, k. k. Militair und die verehrungswürdige Bürgerschaft auf das höflichste eingeladen werden.

Der Unternehmer schmeichelt sich eines zahlreichen Zuspruches, da er nicht ermangeln wird sämmtliche res-

pective Gäste auf das möglichste zu bedienen, sondern es wird auch noch zu bessern Komoditaet der Gäste ein Zimmer zur Quadrop beheitzter angewiesen, wohin zur Sicherheit die Kleidungsstücke gegen Bezahlung für ein Stück 3 kr aufbewahrt gehalten werden soll.

Wegen dem schönen Geschlecht wird das Tabakrauchen im Saal verbothen.

Der Anfang is um 8 Uhr.

Entrée zahlt die Person 1 Rfl.

Samuel Litschner,
Ballgeber.

A meghivó diszesen van kiállitva, fent a kétfejü sassal, mellén a magyar czímerrel, oldalvást két fiu trombitával és dobbal (Hradszky kézirataiból.).

A közönség szórakoztatására szolgált a szinház is; Thoman Katalin, a kávéház bérlője, 1806-ban egy szintársulatot szerződtetett, mely a városi zenekar kisérete mellett tartotta előadásait; 1818-ban egy másik szintársulatnak olyan jól ment a dolga Iglón, hogy annak igazgatója, Gutsch Adolf, felkéri a tanácsot, hogy adjon neki további előadásokra engedélyt. A polgárság dédelgetett gyermeke ebben az időben is a szirtaljai telep maradt, melyet a devalvatio korában Sztrelko Márton birt bérben; minthogy nagy veszteségei voltak, a tanács elengedi neki a 243·30 frtnyi bérösszeget. 1824-ben Thern bérli a fürdőtelepet, melyet 1828-ban egy tánczteremmel bővitettek ki, mi a városnak 375 frtjába került. A telepen hetenként kétszer a zene játszott, melyet a városi zenekar ellátott; a zenészeknek kötelességök volt ilyenkor legjobb tehetségök szerint játszani; ha hanyagúl avagy rosszúl kezelték hangszereiket, a tanács szigoruan megbüntette őket.

Az ipar ebben a korszakban sem igen fejlődött; a szigoru s rideg czéhszabályok egyes mestereknek előnyére váltak ugyan, de az iparnak általános fejlesztését meg-

akasztották. Ehhez járultak a czéhek túlkapásai, melyeket a tanács megtorolni igyekezett ugyan, de melyek mindazáltal elidegenitették a közönséget; a polgárok függetlenebb része elpártolt a czéhektől, a jobbmóduak irtóztak a czéhbeli ipartól, minek folytán a czéhek mindinkább magukba zsugorodtak össze. Igy történt, hogy míg azelőtt a czéhek arra törekedtek, hogy csak bizonyos számú tagokat vegyenek fel kebelökbe és a sokaságot távol tartsák maguktól, most már fogdosni kellett a tanonczokat, melyek a mesterekkel együtt a legalsóbb néposztályból kerültek ki. Azért nem a forgalom és jólét sülyedését jelenti az a tény, hogy Iglón a mészárosok száma 40-ről 16-ra apadt, mert igen sok gazdag család került ki a mészárosok czéhéből, hanem azt, hogy a tekintélyesebb polgárok már nem kivánkoztak az elavult czéhbe belépni.

A tanács a czéhtörvények és a czéhek szabadalmai folytán mit sem tehetett az ipar felvirágoztatására; a keze meg volt kötve, úgy hogy a szabadabb fejlődésnek még legkisebb látszatát is kárhoztatnia kellett; a legcsekélyebb ujitást meg éppen forradalmi kisérletnek vette volna, melyet bizonyára számüzéssel büntetett volna. Ez okozta, hogy a gyáripar sem igen fejlődött és az a néhány vállalat, mely mindennek daczára életbe léptettetett, csakhamar kénytelen volt üzemét beszüntetni, mert mindenütt szemben találta magát a czéhek »privilegiumá«-val, mely a nagyiparnak legcsekélyebb kisérleteit is elijesztette. Egyedüli hasznuk az egész czéhrendszerből csak a czéhmestereknek volt, kik a csekély szám és a jó s biztos kereset mellett silány munkájuk daczára hamar meggazdagodtak, nem törődve a kor kivánalmaival, melyekről egy czéhbeli mesternek sem volt fogalma. Ők csak saját előnyüket nézték, a nagy közönség igényeinek kielégitésével mit sem törődtek; sőt volt eset, hogy egyik czéh a

másik czéh rovására akarta tovább tengetni életét: így a posztósok, kik folyamodtak a városhoz, hogy a szabóknak tiltsa el az idegen posztó használatát, mi mellett természetesen, a szabókban biztos vevőkre találván, iparuk fejlesztésével nem igen törődtek. Kapzsiságuk nem egyszer összeütközésbe hozta őket a városi tanácscsal, mely sokszor a törvény egész szigorával volt kénytelen ellenök fellépni, hogy a közönséget zsarolásuk ellen megóvja; így 1837-ben keményen megbüntette a takácsokat, a pékeket, kik szabadalmaikat tágitani igyekeztek, természetesen a fogyasztó közönség rovására. Kiválóbb mesterember nem igen találkozott közöttük, kivéve Belloni Antalt, ki 12 éven át Ázsiában és Amerikában tartózkodott, hazatérve, Iglón letelepedett és kitünő zsemlyepék hirében állott.

A serfőzéssel is fennakadás volt néha; nyáron át senki sem szeretett sert főzni, minthogy egyrészt a gazdának akkor más dolga volt, másrészt pedig a könnyü sör hamar elromlott. Ez okozta, hogy sokszor sörhiány volt a városban és a tanácsnak kellett közbelépnie, hogy a bajon segitsen. Rákényszeritette a czéhet, hogy sörről gondoskodjék és ha a czéh nem intézkedett, úgy egyeseket bírt reá, hogy sört főzzenek. Igy 1816-ban Fabiny János volt kénytelen sört főzni, de nem járt rosszúl, mert jó sört szolgáltatott a közönségnek s így fényes üzletet csinált. Ezt természetesen megirigyelték tőle a többi czéhmesterek és nem engedték télen át serfőzéshez jutni. Fabiny perbe fogta az atyafiakat, mire a tanács kieszközölte számára a sorrendes főzést.

A papirmalmot e század elején Schertl Lajos bírta bérben, ki azt jó karban tartotta; de 1813-ban az árvíz majdnem teljesen elpusztitotta a papirmalmot, melyet a város segítségével ujra felépitett. 1826-ban Demeter István bérelte ki czéhes joggal, azaz: csak neki volt szabad

Iglónak területén a rongyokat összevásárolni és papirt késziteni. Későbbben Thern bírja a malmot, de nem boldogul vele. Tőle átveszi 1833-ban özv. Schertl Borbála. Utolsó bérlője Kolba Mihály volt, ki későbben a diósgyőri papirgyárat alapitotta és ügyességével, vasszorgalmával és becsületességével nagy vagyonra tett szert.

A műipar terén emlitést kell tennünk Kornides *szarvfestményeiről*, melyek mai napig is sok háznál láthatók, hol szaruból készült poháron, hol fésün, hol tisztán mint képek. Kornides a fiukat is oktatta a rajzban és aczélmetszetü rajzmintákat hozatott számukra Bécsből, melyeknek költségeit a város fizette, mert ingyen tanitotta a fiukat. Mint ötvös kitünt Schultz Lipót, ki egyebek közt a városi czimert is szépen megaranyozta.

Végül felemlitjük, hogy 1825-ben elhatározta a tanács, hogy csak vizsgázott seborvos nyithat borbélyműhelyt.

Az iparral együtt a kereskedelem is pangott. Nagyobb kereskedést űztek a borral és dohánynyal, minek folytán az iglói kereskedők gyakori összeköttetésben voltak az ó-falvi harminczad-hivatallal, melynél gyakran iglóiakat találunk mint hivatalnokokat; igy 1836-ban Münnich József volt Ó-falván a harminczados, Köhler Károly pedig az irnok. A kereskedelemre nézve nem csekély hátránynyal járt a harminczados hivatalnak ama szokása, hogy bizonyos napokon nem tartott hivatalos órákat. Ez a szokás minden hivatalnál uralkodott; az iglói tanács is tartott ily «munkaszünetet» vásárok alkalmával, ünnep- és póstanapokon. A forgalom élénkségét hátráltatta az iglói kereskedők szükkeblüsége is, kik nem igen tűrték a szabad versenyt. Igy az iglói gabonakereskedők kieszközölték, hogy idegen kereskedő hetivásár alkalmával csak 10 órától kezdve vásárolhat. A sümegiek és liptóiak végre a XVI. városi hatóságnál óvást emeltek az ellen a jog-

talan és szükkeblü eljárás ellen, mire a provinczia nem sokára helyre állitotta a szabad vásárt.

A vásárt a város bérbe adta. Igy 1837-ben Schimenszky János 137·30 frtért bérelte ki a vásárt. A mérlegnél következő árak voltak: kétfogatu szekér után fizettek $1^{1}/_{2}$ krt., négyfogatuért $2^{1}/_{2}$ krt., egy lóért $^{1}/_{2}$ krt; a városi köböl használatáért 1 krt, a nagy mérlegért 6 krt; a finom mérleg használatáért 1 krt, a dohánymérlegért 4 krt; mézkereskedő fizet hordónként 3 krt; vajért bádogonként 1 krt; egy vég durva vászon után 2 krt, finom vászonért 4 krt; fűszerért 8 krt; üveges minden szekér után 8 krt fizet. A piaczon lévő szatócsboltok fizetnek, még pedig: Lesniczky Benjamin 2·24 frtot, Böhm Károly 1·36 frtot, Róth Anna 4 frtot, a mészáros bódé 3 frtot. Azonkivül volt még fabódéja a piaczon a szabó-, czizmadia-, szijgyártó-, szűcs-, kötélverő-, gombkötő-, bodnár-, kalapos- és posztós czéheknek, mely bódéért minden czéh hetenként 30 krt fizetett.

Az egyes áruczikkek árát a városi tanács szabta meg és egy jegyzékben átnyujtotta azokat hetenként a sóhivatalnál, mely az árakat ellenőrizte, hogy csalás ne történjék. Az árakra nézve felemlitjük, hogy egy tenyészbika ára 150 frt volt; a húsárak 1828-ban következők voltak: 1 font marhahús ára 6 váltó krajczár = $2^{2}/_{5}$ pengő kr, 1 font juhhús 5 kr., váltó = 2 p. kr.; 1 font száraz szalona 24 kr., váltó = $9^{3}/_{5}$ p. kr.; 1 font zsir 26 kr., váltó = $10^{2}/_{5}$ p. kr., 1 font bepáczolt hús 12 kr., váltó = $4^{4}/_{5}$ p. kr. A húst nyomaték nélkül kellett kiszolgáltatni.

A földmivelési viszonyok e század elején ugyanolyanok voltak, mint a XVIII. század végén. 1806-ban legelőször kezdtek lóherét termeszteni; e czélra a tanács az ugarból egy jó nagy részt hasitott ki és minthogy a lóhere sikerült, mindig többet termesztettek, minek folytán az ugar mindig kisebb lett, mig végre a tanács elhatá-

rozta, hogy az egész ugarrendszert megszünteti. S azóta folyton folyik a harcz az ugar miatt.

Az e korszakbeli adózási viszonyoknak a város bevételeinek és kiadásainak feltüntetésére legyen szabad következő tételeket felhoznunk: Az 1818-dik évben a házadó, melynél öt osztály létezett, egy ház után 16·32 frt — 2·03 frtot, egy kert után 1.36 frtot, egy kovácsműhely után 1.17 frtot tett ki. A földadó, mely három osztályt foglalt magában, 20—07 krig terjedt holdanként; egy rét után 30—20 krt, egy hámor után 30—5·41 frtot, a kallómalom után 6 frtot, a köszörülő malom után 1·29 frtot fizettek adóban. A kézmüvesek 6 osztályba voltak sorozva és 4·50 frttól 1·10 frtig terjedő adót fizettek; a kereskedők három osztályba sorozva 15·04—4·05 frtot, a szatócsok 4 osztályba sorozva 9·08—2·30 frtot, a napszámosok 2·18—0·57 frtot, a fuvarosok 5·42 frt adót fizettek; egy ló után 16 kr., ökör után 14 kr., tehén után 15 kr., tinó után 6 kr. és sertés után 5 kr. adót kellett fizetni.

A város jövedelme 1829-ben 72748 frtot, kiadása 64536 frtot, 1840-ben a jövedelem 82013 frtot, a kiadás 75720 frtot tett ki. Az utóbbi kiadások közt van a gyógyszertári számla 225·18 frttal, mely összeget a szegényekért fizette a város. A kórház épitése 4572.30 frt, a nagyhnileczi korcsma 1572·50 frtba, a szirtaljai padok javitása 222 frtba került. 1827-ben épitették a nagy vendéglőt 4832 frt költségen.

Hogy tiszta képet nyerjünk az akkori kor viszonyairól, közöljük az összes tisztikar és városi személyzet névsorát, tisztviselői minőségét és fizetését, például választva az 1836/7-ki évet.

Ebben az évben tisztviselők voltak, még pedig következő fizetéssel:

Köhler Márton, biró . . . . 875 frt — kr fizetéssel és 10 frt irodai átalánynyal.

Scholtz Ferencz, albíró . . .	500	frt —	kr	fizetéssel
Jóny Imre, tanácsos	500	» —	»	»
Scholtz János, tanácsos . . .	500	» —	»	»
Scholtz Lipót, főjegyző . . .	750	» —	»	»
Rumy Károly, aljegyző . . .	625	» —	»	»
és 10 frt irodai általánynyal.				
Szontágh Miklós, gondnok . .	250	» —	»	»
Kézsmarszky Pál, főügyész .	83	» 20	»	»
Bárányi Mihály, pénztáros . .	600	» —	»	»
Jaeger Mátyás, ellenőr . . .	400	» —	»	»
Ksensigh András, árvasz. ülnök	350	» —	»	»
Malinyák János, adószedő . .	250	» —	»	»
és 10 frt irodai általánynyal.				
Zavadszky József, épitész . .	200	» —	»	»
Neupauer Pál, tűzfelügyelő	30	» —	»	»
Milidorfer Balázs, » .	30	» —	»	»
Huszko János, városi gazda .	100	» —	»	»
Richwalszky János, erdész . .	640	» —	»	»
Brüderlein Imre, erdész . . .	375	» —	»	»
Szopotzy Károly, erdőellenőr	80	» —	»	»
Schwartz Pál, épitészeti ellenőr	50	» —	»	»
Gotthard Samu, irnok	200	» —	»	»
Scholcz József, »	100	» —	»	»
Roxer Antal, tót lelkész . . .	208	» 20	»	»
Gellen Ágost, tót kántor . .	60	» —	»	»
mint turner	825	» —	»	»
Tornay János, tanitó	502	» —	»	»
Gramotzky Ignácz, tanitó . .	502	» —	»	»
Kovaltsik József, tanitó . . .	600	» —	»	»
Spatsek Antal, leánytanitó . .	500	» —	»	»
Marusinszky János, harangozó	250	» —	»	»
Novágh József, orgonista . .	200	» —	»	»
Lipták János, vaspataki kántor	243	» 45	»	»
Maguss János, n.-hnileczi kánt.	150	» —	»	»

Katsarsky János, orgonahúzó	19	frt	12	kr	fizetéssel
Hradiszky Mária, fűtőnő . .	12	»	—	»	»
Schwarcz József, orvos . . .	425	»	—	»	»
Jácz Alajos, orvos	425	»	—	»	»
Hermann Janka, bábaasszony	200	»	—	»	»
Graszelly Antal, kéményseprő	100	»	—	»	»
Banjevitz Lénárd, órás . . .	66	»	40	»	»
Margentsik, nyugd. tanácsos .	120	»	—	»	»
Rattvay tanító özv. nyugdíja .	166	»	40	»	»
Balassy András, őrmester . .	230	»	—	»	»
Hét városi hajdú à 126 frt . .	882	»	—	»	»
10 erdőkerülő . . à 126 » .	1260	»	—	»	»
Két éjjeli őrmester à 62 » . .	154	»	—	»	»
4 éjjeli őr · . . . à 72 » . .	288	»	—	»	»
Két toronyőr . . à 143 » . .	286	»	—	»	»
Porkoláb	120	»	—	»	»
Városi kocsis	143	»	—	»	»
Gyepmester	120	»	—	»	»
5 mezei őr	120	»	—	»	50 frtig.

1846-ban a város főbb tisztviselői voltak: Ksensigh András, bíró; Jaeger Mátyás, tanácsos; Klein János Sámuel, tanácsos; Simenszky János, városi kapitány és Simenszky Ferencz, főerdész.

Egyházi téren ebben a korszakban kevés figyelemre méltót jegyezhetünk fel. Az 1817-dik évben ujra kérték az iglóiak a plébánus szabad választásának jogát; de valamint akkor, úgy 1828-ban is visszautasitották kérelmöket, azzal az indokolással, hogy most már ez a jog a királyt illeti. Hogy azonban a hívek némileg kiengesztelődjenek, Kiskó Márton plébánus szivesen beleegyezett abba, hogy ha 8 nap alatt a tizedet be nem szedte, mindenkinek jogában áll gabonáját ezen 8 nap eltelte után haza szállittatni (Prot. 1826.). 1829-ben a város felépitette a nagyhnileczi plébániát és egy zólyomi harangöntő által

átöntette a kis harangot. 1848-ban a város dr Posewitz Samu inditványára az Előlső-huttában temetőt hasittatott ki és elrendelte, hogy a tót lakosság stóláját a tót káplán, a németekét a német káplán szedje be.

A lutheránus egyház lelkészei voltak a század elején egészen 1836-ig Gotthard Mihály; 1834—1856-ig Pákh Mihály, egyszersmind superintendens; 1852-től Fábry János esperes. Az iglói ág. ev. hitközségnek felügyelői voltak: a század elején 1810-ig Jóny Pál, 1810—1814-ig Krausz Jakab; 1814—1825-ig Szontágh Mihály; 1825—1861-ig Trangous József.

A lutheránus iskolát illetőleg felemlítjük, hogy 1805-ben Lumnitzer vette át a leányiskola vezetését; utána következett mint leánytanitó Münnich János, ki 1852-ig működött.

Steller távozása után megválasztatott rektornak az iglói születésü Rumy Károly (1807—1808); majd Husz Sámuel, ki alig egy évig maradt hivatalában; utána Márkus András, ezután Gotthard Mihály másodlelkész helyettesítette félévig a rektort; végre 1811-ben Lamoss János foglalta el azt az állást, melyet 1827-ben elhagyott; 1818-ban harmadik tanitóúl a leibiczi születésü Scholcz Józsefet választották. Lamoss lemondása és Schiro Sámuel alig egy évi rövid hivataloskodása után 1828. aug. 3-án Klein János Sámuel választatott az iskola rektoráúl, kinek helyesirányú vezetése alatt az iskola szép fejlődésnek indúlt. (Bővebbet lásd: Pákh Károly »Az iglói ág. h. ev. főgymnásium történetében és Dobó Adolf »Az iglói á. h. ev. népiskola és polgári leányiskola története«.)

Az iglói protestáns iskolának felügyelői voltak: 1798—1810. első felügy. Dr. Szontágh Mihály, másodfel. Cornides Tamás 1799—1808., mf. Görgey Sándor 1808—1810; 1810—1818. első fel. Jóny János G., másodf. Trangous József; 1818—1825. első fel. Trangous József, másodf. Paltzmann

György (1818—1829); 1826—1840. első fel. Trsztyánszky Pál, másodf. Glos János (1830—1841): 1841—1872. első fel. Glós János, másodf. Szontágh Ede (1841—1852), Rumy Károly (1841), Nádler Károly (1841).

A XIX. század első évtizedeiben történt események közül felemlítjük, hogy 1806-ban József főherczeg, az ország nádora az ország felső vidékeit beutazván, Iglón is megfordult, mely alkalommal a polgárok *magyar díszben* egészen Olaszi-ig eléje mentek és itt üdvözölték. Augusztus 20-án érkezett a városba, megnézte a városházát és a levéltárt és átvette a városi tisztviselők kérvényét, melyben fizetésük felemelését sürgetik és azzal dicsekszenek, hogy Igló városa az utolsó évben 40 embert toborzott a hadsereg részére. A főherczeg igen nyájasan válaszolt; azután tovább utazott Késmárk felé.

Az 1813-ik esztendőben nagy árvíz volt, mely Igló városának mélyebben fekvő részeit mind elpusztította. A provinczia a szegény károsultaknak 91·24 frtot utalványozott segélyképen. A mentési munkálatoknál nagy segítségre volt az itten állomásozó katonaság, mely úgy most, mint későbben 1816-ban Lehoczky százados parancsnoksága alatt a legjobb egyetértésben élt a polgársággal. — Az 1818-iki terméketlen esztendő éhinséget okozott Iglón is.

A legnagyobb csapás érte Igló városát 1831-ben, midőn itt is az ázsiai kolera dühöngött. Az első áldozat volt Krabkó Samu, ki augusztus 6-án a Szirtalján mulatozás közben kolerába esett és annyira elgyengült, hogy már nem mehetett haza, társai pedig otthagyták rémületökben; másnap reggel halva és kifosztva találták. Minthogy nemsokára a Sechzehnstuhlon is előfordult egy eset, azonnal megalakúlt a kolerabízottság, melynek tagjai voltak: Prihradny Dániel pénztáros, azután Rumy, Benigny, Schwarz József és Jacz János orvosok. Szontágh, Thern és Zavadszky. A város a szirtaljai telepet kolerakórházzá

alakította át és egyelőre 500 frtot bocsátott a bizottság rendelkezésére. A bízottság mindenekelőtt az egész várost csoportokba osztotta; a 30 házból álló csoport élén állott egy-egy felügyelő, kit a háztulajdonosok választottak; ennek kötelessége volt minden reggel a házakat beható vizsgálat alá venni és a tisztaságra felügyelni; reggel 9 órakor azután összegyűltek a felügyelők közös tanácskozásra. A szegények ingyen gyógykezeltettek és ingyen kaptak gyógyszert. Mindamellett egyes bujtogatók annyira felizgatták a népet az úri osztály ellen, melyre ráfogták, hogy ő a bajnak okozója, hogy a tót bányászlegények és a városi csőcselék összeesküdtek és augusztus 13-án heti vásár alkalmával az úri osztályra akartak törni. Előbb a gyógyszertárakat akarták kirabolni, azután az orvosokat meggyilkolni és végre az egész városi tisztikart és minden vagyonos polgárt agyonütni: a vagyont pedig magok közt felosztani. De az egész terv véletlenségből elárultatott, úgy hogy még elég korán jöhetett Lőcséről egy század katonaság, mely megszállta a piaczot és az elővárosokat. A főczinkosokat elfogták és kivégezték. A bányabíró megnyugtatta a bányászlegényeket; a városi tótságot, mely ismét megmutatta, mily könnyen hajlik a rendzavarásra, egyes tekintélyesebb polgárok csendesítették le, az idegen munkásokat pedig kiutasították a városból. Azalatt a rémes vendég tovább szedte áldozatait; augusztus 28-án Laisz-domb alatt özv. Köhler Samuné földjén ideiglenes koleratemetőt nyitottak, melyet a nép pestistemetőnek nevezett. A városi kimutatások szerint augusztus 8—31-ig 609 egyén betegedett meg, ebből meghalt 227 személy és meggyógyúlt 326: 56 pedig ápolás alatt maradt. Szeptember 1—8-ig megbetegedett 123 személy, szept. 16-ig 32 személy: október és november hónapokban már csak elvétve fordult elő egy-egy megbetegedés, mig november végén a veszély egészen megszünt. Az egész idő alatt 340

személy halt meg Iglón. — Ez a járvány ezután még 1836., 1838., 1846., 1847., 1848., 1849., 1855., 1866., 1873. és a nyolczvanas években lépett fel, erősebben csak 1855. és 1873-ban.

Az 1837-ik évben tűz ütött ki Zavadszky József házában, de az ácsok csakhamar eloltották. Minthogy a tűz a házi úr gondatlanságából keletkezett, a biztosított összeget elkobozták és az ácsok közt osztották fel. Hasonlóképen büntették 1834-ben Scholcz Józsefet. Ebben az időben Laszgallner bírta az »Österreichische Brandassekuranz« főügynökségét, melynél maga a város 92 frtot fizetett biztositási dij fejében épületei után. — 1846-ban Neubauer Terézia házát gyujtották fel; a keletkezett tűz az egész lőcsei útczát és a nyári oldal nagy részét hamvasztotta el.

XVIII. Az iglói bányászat fénykora.

Jelige: «Gnad Freiheit macht Lust,
Lust macht Wagnusz
Wagnusz macht Gewinn oder Verlust.»

Az iglói bányaterület önállósitásával nagyobb lendületet vett ugyan a bányászati forgalom, de a lengyel starostának az a törekvése, melynél fogva ezt az iparágot is saját czéljaira és jövedelmének növelésére kiaknázni igyekezett, nagyban gátolta annak fejlődését. Nagy szerencse volt a bányapolgárokra nézve, kik lengyel területen laktak, hogy az urburában (bányavám) egy meghatározott adórendszer elve volt lefektetve és hogy az élelmi czikkek eladására vonatkozó szabadalom (szatócsjog) oly általánosan elfogadott bányajog volt, hogy még a lengyel sem mert minden előkészités nélkül hozzá nyúlni.

Hogy a lengyelnek egyáltalában semmi érzéke nem volt ennek a fontos iparágnak tovább fejlesztésére, legjobban mutatja a Máriássyék terjeszkedése iglói területen, kiknek túlkapásai némelykor annyira megbénitották az iglói bányászatot, hogy az nemcsak pangott, hanem egyenesen meg is szünt. A lengyel ezekkel szemben csak annyiban vette védelmébe az iglóiakat, a mennyiben a terület épségét megőrizte, magával az iparral nem törődött és legfeljebb határjárásokat rendelt el, melyeknek semmiféle gyakorlati hasznuk nem volt. S midőn a Ru-

eber-féle határpört tárgyalták, a *lengyel egyetlen egy szóval sem kelt a veszélyeztetett bányászat védelmére.* Ez volt az oka annak, hogy mig Máriássy birtokain a bányászat virágzásnak indult, addig Igló alig volt képes a leggazdagabb bányákat is fenntartani. Mindazáltal olykor-olykor erősebben és nagyobb mérvben folyt a munka, mi a többi városokra is jó hatással volt, úgy hogy ezekben is fejlődni kezdett a fémipar. De mindez csak futólagos tűnet volt, mert alig hogy fejlődésnek indult a bányászat és fémipar, a lengyel már ráteszi kezének egész súlyát és a hámorok malmokká változnak át, melyek nagyobb jövedelmet hoznak a starostának (szepes-szombati lvt. Markbuch); nem sokára ezek is megszünnek (poprádi lvt. Prot. I.).

Az iglói bányászatnak főhelye az egész XVII. és XVIII. században Nagy-Hnilecz volt, még pedig az a terület, mely a Kodenerektől lejebb feküdt s melynek hivatalos neve «*Párisfalva*» volt (Máriássy lvt. 1470 és 1509. VII. 1312 B.). A XV. és XVI. században még laktak egyes családok ezen a vidéken, kiknek birtoka még független volt a várostól; sőt léteztek Igló területén kúriák, melyek Máriássy hatósága alá tartoztak, például: a Sramko kuriája (Máriássy lvt. 1480. III. 1. B.). Ezek az apró birtokocskák a birtokosra nézve idővel tarthatatlanokká lettek, mihelyt Igló fenhatóságát el nem ismerték. Ebből oly hatalmas szomszéddal szemben, mint a milyen a Máriássy család volt, mely még jogigényt tartott azokra, kik talán fajrokonaik voltak, a városra nézve igen veszélyes helyzet állott elő és mi sem mutatja jobban a lengyel »nem bánomságát« alattvalói iránt, mint az a tény, hogy mit sem tett ennek a bonyolúlt viszonynak tisztázására. A bizonytalan állapotot, mely ezáltal ujra előállott és mely az iglói bányászatnak átka lett, a Rueber-féle rendezés sem szüntette meg, mert akkor már oly zürzavar uralkodott a birtokviszonyokban, hogy senki

sem ismerte ki magát és a hatalmas szomszéd ezután is gátolta az iglói bányászat fejlődését.

De nemcsak a védtelen állapot volt az iglói bányászatnak egyedüli baja; bent a városban is sok ellenségre talált, mert a merev szász község nem igen szivlelte a majdnem független bányapolgárt, ki a szabadalmazott szászság közt, melynek legfőbb elve az volt, hogy egyenlő jogok mellett egyenlő terheket is viseljenek a polgárok, még külön kiváltságos polczon állott. Gölnitzbányán, Szomolnokon és a többi bányavárosokban a bányapolgárság önállóan rendelkezett, nem háborgattatva, sőt segitve a városi hatóság által, mig Iglón egészben véve csak tűrt intézmény volt a bányászat és inkább jövedelmi forrásnak tekintették, mintsem a városi szervezet egyik kiegészitő részének. Azért még az egyezkedés után is, mely a XV. század közepén végbe ment, fenmaradt a súrlódás a város és a bányapolgárság között, úgy hogy már 1498-ban kénytelen volt a gölniczbányai felsőbb bányahatóság Igló városát rendreutasitani, azzal fenyegetvén, hogy a bányabiróságot végképen áthelyezi Iglóról. Iglón tehát a bányapolgárság egy külön kiváltságos társaságot képezett, mely azonban kiváltságait nem igen juttathatta érvényre, mert a város a legcsekélyebb fejlesztési és terjeszkedési kisérleteit is megakadályozta. Ha akkor a bányászat éppen a kettős polgárság egymásrahatása által kellő oltalomban részesül, úgy Igló a legrövidebb idő alatt egyike a legelső bányavárosoknak lehetett volna!

De kövessük a történelem fonalát! A merényiek, kik azelőtt karhatalommal szerezték be szükségleteiket az iglói területről, a XVI. század végén egyezkedésre léptek az iglóiakkal és rendes kutatási jogot szereztek, melynél fogva szabadon mivelhették azután a bányákat az iglói területen vagy pedig régi, beszakadt bányákat vettek a várostól. 1594-ben már annyira javult a viszony, hogy

Heckelschmidt János és Miklós, merényi lakosok nem csak három helyre szóló kutatási engedélyt vettek ki a Schönhengst nevü hegyen, hanem még a bányalegénységet is az iglói piaczról élelmezték. (Iglói bányakap. Bergbuch I.). Más városbeliek is szereznek az iglói területen kutatási jogot: igy a svedléri Schleiffer Gáspár és legénye, Fleischer Gáspár megveszik Milletter Jánostól a knolli rézbányát, melyért 5 mázsa rezet, még pedig minden olvasztás után egy-egy mázsát fizetnek. Gedeon András, metzenzéfi lakos pedig mivelés alá veszi a gräteli rézbányákat.

A bányáknak túlnyomó részét azonban iglói bányapolgárok müvelik. Milletternek a XVI. század végén és a XVII. század elején a Stangenbergen, a Glänczen alatt és fennt a Glänczenen voltak bányái; azonkivül volt egy főtárnája a Brandstatt-on; 1639 decz. 4-én mivelés alá vette a régi királyhegyi bányát (Matnik-bányát). Ugyanakkor Szontágh Pál müveli a leuthausi bányát és megnagyobbitja a János-tárnát. Mum Gáspár a Bindt-en, Rosenberg a Roztokán, Rachel János a Hufnagel-en, Szontágh Tóbiás a Knollon, Szontágh János Hollópatakon, Szontágh Gáspár, a legtekintélyesebb bányapolgár és nagykereskedő a Grajnáron, a Királyhegyen, a Knollon és a Grätel-en, Schellbach Bastel a Grätel-en birt bányákkal. Weisz Bastel a vaspataki rézbányákat, Jaroschek a vaspataki vasbányákat müvelték. Rieser Zsigmond és Walsdorf Lajos a knolli Gründchen-en aknáznak rezet és vasat és megalapitják a boroszlói telepet. Palczmann a felső gölniczi völgyben folytatja a bányászatot; Münnich pedig a Glänczen alatt nyit bányát. (Iglói bányakap. Bergbuch I.).

A bányászat mivelésével együtt járt a hámorok felállitása. 1599-ben Diener János, ki magát «hegymester»-nek nevezi és a lengyelnek kedveskedni akarván nevét

Dienerszky-re lengyelesitette, felállitotta a hollópataki hámort. Schmauker Keresztély megveszi a Wals Ulrik elpusztúlt hámorhelyét, azzal a kikötéssel, hogy alkalom adtán ott olvasztót is felállithat. Szontágh Pál a nagyhnileczi savanyú rét alatt hámor- és szénégető helyet kap, de azzal a figyelmeztetéssel, hogy az árok, kő és fa használatának joga végett egyezkedjék a várossal. Jaroscheknek a Vaspatak mellett, közel a határhoz volt hámorja. Milletter 1676-ban ujra felépiti a Taubnitz melletti hámort, mely több mint száz éven át romban hevert. Bodnár András uj hámort épit a Thonseifchenben; Benigny ujra megnyitja a Knoll alatt fekvő hámorját; Schellbach Bastel régi hámorját megnagyobbitja (u. o.).

Rézolvasztók minden nagyobb akna közelében léteztek. Szontágh Pál rézkohója az Ördögárkon volt, Szontágh Jánosé Hollópatakon. Az urburát Milletter János bérelte ki Podelszky Andrástól, lublói gondnoktól 500 frt évi bérért. (1684—1686).

A bányászat legerősebb támasza az egyöntetű, határozott és független bányabiróság volt, mely kivált a felsőbb forumokon idegen befolyástól egészen ment volt, s melyhez sem a kényúr, sem a lublói gondnok hozzányúlni nem mert, mivel könnyen összeütközésbe jött volna a szepesi kamarával. Ettől pedig nagyon óvakodott, attól tartván, hogy ez a bányavámmal együtt majd a többi «szolgálmányok»-nak természetét is meg fogja vizsgálni. A bányabiróság a 7 bányaváros által alkotott törvények szerint itélt, melyeket már fentebb ismertettünk. Kiegészitésül még felemlitjük, hogy mig kisebb ügyekben pert el nem fogadtak, hanem a méltányosság szerint jártak el, addig fontosabb ügyekben maga a kamara-gróf elnökölt. A ki idegen, pl. lengyel befolyásnak engedett, azt keményen megbüntették, valamint azt is, ki a kimondott és jogerős itélet végrehajtásának ellenszegült.

A bányahatóságnak nemcsak a bányapolgárok, hivatalnokok és munkások voltak alávetve, hanem még a szolgaszemélyzet is. Ha valamely bányapolgárnak vagy hivatalnoknak vagy munkásnak a háza nem a városban volt, hanem künt, úgy egészen független volt a városi hatóságtól, de örökösödés esetében a bányabirtok felett a bányabiró, a földek és házak felett a városi bíró intézkedett. A bányabirtokosok és bányaszemélyzet közti becsületbeli ügyeket csak akkor intézi el a városi hatóság, ha a bányabiró a perlekedő felek közt nem tudott egyezséget létrehozni; de a per eldöntése után okvetetlenül követelték a felek kibékülését.

A bányaügyekben ugy jártak el, hogy aki legtöbbet áldoz bányákra, annak legtöbb befolyása is legyen. A ki 14 napon át nem fizeti a kivetett munkabért, az elveszti minden jogát. A nagy részvényesektől megkövetelik, hogy ne riaszszák el nagy befektetésekkel a gyengébbeket. A munkásokat rendesen kellett fizetni; különös figyelem forditandó az ácsokra, hogy jól végezzék munkájukat. A bányaőrök kötelessége volt a munkásokat munkára serkenteni, de nem volt szabad azokat egymástól elcsalni. Bányaügyet rögtön kellett elintézni; bonyolódottabb ügyekben a bányabiró köteles 3—4 esküdttel az itélethozatal előtt tanácskozni. Ha kevés volt az ércz a hevitéshez és azután az olvasztáshoz, ujra kellett halasztást kérni. Ha az uj bányamivelő a régi nagyobb épületeket használatba vette, úgy azokért a régi bányatulajdonosnak kárpótlást kellett nyujtani, illetve azok árát megtériteni.

A bányahatóság egyik elve volt, hogy mivelés alatt álló bányához közel uj kutatási engedélyt nem adott; tárnajogot inkább adományozott, mint aknajogot; azokat a helyeket, melyekre kutatási engedélyt adtak, kutatási jelek által pontosan kijelölték; kutatási engedélyt még ünnepnapon is adtak. A bányásznak csak szombaton,

vasárnapon és hétfőn reggel 8 óráig volt szabad a városban tartózkodni, hol egész hétre szerezhette be élelmi szereit és egyéb szükségleteit; a ki tovább tartózkodott a városban, az heti bérének a felét fizette büntetésül.

Már emlitettük, hogy a régi határjárásoknál az ősidőkből fenmaradt vas- és rézkohók salakhalmazai mint határjelző pontok fordulnak elő, melyek rendesen sűrű erdőkkel vannak boritva. Ezek a salakhalmazatok sokáig érintetlenül hevertek; a mint azonban a vas keresettebb árúczikk lett, ebből a vasdús salakból próbáltak egyes eszközöket kovácsolni. A kisérlet sikerült, minek folytán a salakhalmazatot mindjobban bolygatták és e közben rájöttek arra, hogy a rézsalakban is még igen sok felhasználható fém van. A szerencsés kisérlet arra késztette előbb Palczmannt, majd Milletter Jánost, hogy ezekre a régi salakdombokra kutatási engedélyt kérjenek. Ezt meg is kapták, még pedig: Palczmann a Királyhegyen alól, a Hollópatak és a Rákpataknak a Gölniczbe való beleszakadásánál állott salakdombokra, Milletter a Königsseifen mellett, a Leuthaus alatt és a «Fédersten Fussen» (Hainengrund, Kriegsseifen) mellett lévő salakdombokra. Ezenkivül Jaroschek is vett kutatási engedélyt a vaspataki halmokra. Ezek azok a helyek, melyek által az egész iglói őskori bányászat határolva volt, melyre most már az ősbányászatról irt sorainkban tett következtetések helyett, mint okmányilag (iglói bányakab. Bergbuch I.) bebizonyitott rideg történelmi tényre hivatkozhatunk. Minthogy az ősvassalak lent, az ősrézsalak pedig fent találtatott, bebizonyitott tény az is, hogy előbb mivelték a vasat és csak a későbbi századokban, talán már a magyarok bejövetele után a rezet.

Hogy a kutatási engedélyt kérőknek jogukban álljon ezeket a salakdombokat szabadon kihasználni, úgy akna, mint tárnanyitásra vettek ki engedélyt; munka

közben régi, részben még fenálló tárnákra bukkantak, melyek mindenesetre még az őskorból maradtak meg, de minthogy ezek a legtöbb esetben már a bányapolgárság bányatelkébe nyultak, kivált a Knollon, szükségessé vált egy uj pontos felmérés, mely 1693-ban meg is történt (iglói bk. Bbuch. I., II.)

A bányapolgároknak minden igyekezete daczára azonban mégsem tudott az iglói bányászat zöld ágra vergődni, mert a bányapolgárok, mint iglói lakosok nagyon is ki voltak téve a lengyel zaklatásának, úgy, hogy elkeseredésökben sokszor nemcsak felhagytak a kevésbbé jövedelmező bányák mivelésével, hanem bosszúságukban tökéletesen el is pusztitották a bányatelepet. (Motznik és Wenczel esete, iglói bányakap. Bergbuch I., II.) Ehhez járult a rossz közigazgatás, mely miatt senki sem merte vagyonát egy bányavállalatba fektetni és inkább Máriássy területét keresték fel, hol nagyon szépen fejlődött a Milay-bányatelep. Ez okozta, hogy az igló területen a bányáknak igen csekély áruk volt; igy a Paltzenbánya, egy hires, gazdag akna a Grajnáron 1716-ban 800 frtra becsültetett.

A Lubomirszkyék korszakában következő vasbányák voltak művelés alatt: Langengrund, Königsberg, Stadtberg, Ramsenbruch, Schőnhengst, Vogelberg, Kriegstätt, Kriegsflecken, Stangenberg, Glänzen (Grünblatt), Rabenseifen, Mellerseifen, Knollfeld, Knoll, a batizfalvai határnál, Vaspatak, Spottgraben a lövölde alatt, Kőnigsseifen, Bindt, Grätel (bei der Spreng auf den Limsch Handel), Zwielstatt, Sumpfberg, Rothbaumberg, lent a kövesuton; rézbányák: Kőnigsberg, Glänzen, Teufelskopf főtárnával, Knoll főtárnával, Hufnagel főtárnával, Brusnik a batizfalvai uton lefelé, Fischernél a régi Czechen-ekben, Leithaus több főaknával, melyek közt legfőbb volt a Bubenschacht, Kis-Gölnitz (Eisenbach) főtárnával, Brandstatt fő-

aknával és főtárnával, Hüll főtárnával, Rittenberg, Ziegenrück, egy tárnácska a lyuknál a Spitzbergen, Glänczenen a Gründelfeld, a Grätel alatt a Lochmüll mellett, Kis-Schönhengsten, Kis-Knoll főtárnával, Stangenberg, Leithaus a Kittenstein mellett, Krebsseifen, a «ház»-nál a Gerichtsgründel, a Muran alatt, a Taubnitz forrásánál, a Krallhegységen. Ezüstöt bányásztak a Eschberg-en.

Ebből a 47 bányából 1769-ben már csak 16 állott művelés alatt, minek egyedül a lengyel uralom féktelen garázdálkodása volt az okozója. Mert ott volt kitárva a sok tellér nemes érczczel, itt volt a munkához szokott derék iglói polgár, de a lengyel uralom bizonytalansága, kapzsisága és mértékét nem ismerő zaklatása nyomasztó átokként nehezült az összes életviszonyokra, ugy, hogy igazi fejlődésről egy téren sem lehetett szó.

Ezt a lengyel uralmat és annak egész rendszerét nagyon jól jellemzi a Szontágh Gáspárnak adott szabadalom. A lublói gondnok előterjesztésére ugyanis Lubomirszky 1686-ban Szontághnak azt a kizárólagos jogot adta — természetesen dús ajándék fejében, — hogy ő egyes egyedül művelhet vasbányákat és szabadon égethet szenet az összes iglói erdőkben; amellett még felmentette mindenféle hivatal viselése alól. Ezzel a szabadalommal halomra döntötte a kényur a szabad bányajogot, elkobozta az iglói erdőt és megsemmisitette a XIII város szabad választási jogát. Esztelen eljárását csakhamar megérezte maga a lengyel, mert midőn 1686-ban az urbura bérlete lejárt, senki sem akadt, ki azt ily viszonyok közt átvette volna. Ezért 1702-ben Morszkovszky János összehivott Lublóra egy értekezletet, melyen Grünblatt Lajos, Miletter Pál, Milletter Tóbiás, Nauer József és Schmidt Dániel vettek részt s melynek eredménye a Szontágh-féle privilegium felfüggesztése volt. Minthogy ez alkalommal Szontágh semmiféle kárpótlást nem kapott, ne csodál-

kozzunk azon, hogy a lengyel önkénykedése odáig vitte a dolgot, hogy a legtöbb bányával felhagytak, hogy végre csak két hámorban dolgoztak erősebben az iglói területen és maguk az iglói bányapolgárok is másfelé keresték boldogulásuk feltételeit; igy az iglói Petrikovszky felhagyva az iglói bányákat 10,000 frtot fektetett bele bányákba Máriássy területén. (Merényi Bergbuch).

Hogy a bányapolgárok lassanként felhagytak az iglói bányászattal és más területekre mentek bányákat nyitni, arra nagy befolyással volt egy másik körülmény is, mely szintén világosságot vet a lengyelnek furcsa észjárására. 1746 május 12-ikén ugyanis összehítt a lengyel starosta egy vegyes bányabizottságot Váraljára, melynek a munkáskérdéssel kellett foglalkoznia. A munkások panaszt emeltek nála a bányabirtokosok ellen és a büszke főúr, ki rabszolgáknak tekintette szegény alattvalóit és minden uton-módon zsarolta azokat, most felcsapott a munkásügy védőjéül, csak azért, hogy befolyása által ezt az egyetlen, még tiszta intézményt is, mely a szabad bányajogon alapult, összekúszálja és a zavarosban való könnyebb halászásra alkalmassá tegye. Ürügyet keresett arra, az alkalom kinálkozott s igy megragadta annak üstökét, mert a munkásnak csakugyan nem volt semmi elfogadható oka a panaszra, jobb keresete lévén, mint akár a mai napon, amint ezt mindjárt látni fogjuk. Az összeült bizottságnak elnöke természetesen a lengyel lublói gondnok volt; a bányapolgárság részéről jelen voltak: Jóny Tóbiás, Engelberth Dániel, Sulyovszky Jakab; a a mészárosok részéről: Benigny Mihály, Szontágh G., Scholtz András és a legénység részéről: Leszik Mihály, Topoczer György, Marschalko József és Friedmanszky György.

Ez a vegyes bizottság következő határozatokat hozott: 1. A bányász földbirtoka után járuljon a városi ter-

hekhez. 2. Noha a bányapolgárság kimutatta, hogy csak akkor fizethet, ha Szomolnokról a rézért pénzt kap, a várgondnok mégis megparancsolja, hogy a munkás kárpótlást kapjon. 3. Kimondatott, hogy csak 8—9 frtnyi heti bér után szabad élelmi szerekért 1 frtot 09 polturát levonásba hozni, — miből látjuk, hogy egy-egy munkás havonta 40 frtot is keresett. 4. A munkás sörét akárhonnan szerezheti be. 5. Túrót csak lublóit szabad elárusitani; a ki zsidótól vesz túrót, keményen megbüntettetik. 6. A bányapolgároknak az élelmi czikkeknél, melyeket a munkásoknak árúsitanak, csak a tényleges kész kiadásokat szabad felszámolniok, melyek azonban ne legyenek nagyobbak, mint egy köböl gabonánál 4 poltura, egy font túrónál egy poltura, egy font füstölt szalonnánál egy poltura, stb. 7. A munkaidő ne tartson tovább, mint 6 óráig. 8. A munkással jól kell bánni. 8. Minden legeltetés tilos az erdőben (lublói levél).

Az 1737-iki egyezményt, hogy csak Lublóra és Szomolnokra szabad rezet vinni, oda szigoritották, hogy semmiféle kézművesnek nem szabad rezet eladni, még 40 frtért sem, — ennyi volt akkor egy mázsa réznek az ára, — a mi nemcsak a bányászatot, de a fémipart is lehetetlenné tette. Ezzel a réz egyedárúsági czikk lett (Iglói lvt. jegyzk.).

1748-ban Mária Terézia királynő a bányászatot függetlenné tette a szepesi kamarától és a felső-magyarországi bányászat administratorává nagy-szalatnyai Fischer Ádám József bárót nevezte ki, kinek az összes állami bánya, valamint a bányapolgárság minden személyzetével együtt alá volt rendelve. (Szomolnoki lvt.). Még ugyanabban az évben összeállottak az összes felsőmagyarországi bányamívelők és megalakitották a »Felsőmagyarországi bányapolgárság« társulatát (»Die sammentlich vereinigte waldbürgerschaftliche Societaet«), mely ezentúl testületileg

védi a bányászat érdekeit. Ebbe a társulatba mindjárt megalakulásakor belépett Iglóról Grünblatt, Szontágh és Jóny, még pedig a többi bányaterületeken lévő bányáik révén, mert az iglói terület bányabirtokosai egyelőre nem léptek a társulatba, hanem külön intézték el ügyeiket s nem is voltak hajlandók a társulat által megállapitott és az érczkémlelő fizetésére szolgáló úgynevezett »próbakrajczárt« fizetni, mely minden mázsa réz után volt fizetendő. Sok vajudás után a bányapolgárság az 1766-ik év február hó 26-án Iglón tartotta közgyülését, mely alkalommal az iglói bányapolgárok a felsőmagyarországi bányapolgárság kötelékébe léptek (Münnich Adolf: »A Felsőmagyarországi Bányapolgárság története«). Az iglói bányapolgárok ugyanis közeledni érezvén már azt az időt, midőn ismét a magyar államhoz fognak csatoltatni, nem igen törődtek már a lengyellel és beléptek a társulatba. A tehetetlen lengyel pedig meg volt elégedve, ha csak az urburát fizették neki, melynek pontos beszolgáltatását Elstermann, a lublói starosta gondnoka ki is kötötte (1765-ben). Hogy az urbura nagyobb legyen, Elstermann kieszközölte a szomolnoki beváltó hivatalnál, hogy az iglói 3% érczeket is váltsák be.

1765-ben következő bányák szállitottak rezet az iglói területről:

		b. m.	font
a Szent-János	tárna	2035	61
Dolovajka	»	1203	38
Elnsbogeni	»	539	48
Glänczeni	»	585	84
Knolli	»	501	55
	Összesen: . .	4865	86 bécsi mázsa.

Iglóról 1753—1765. évig az elnsbogeni tárnából öszszesen 9271·92 b. m., 1756—1765. évig a glänczeni és Szent-János tárnákból 2966·41 b. m. vörös rezet szállitottak.

Minthogy a XIII város a rézbeváltásnál kevesebbet kapott, az 1766 április 28-án Iglón tartott gyülés kérvényezi, hogy a XIII városi bányapolgároknak is emeltessék a réz beváltási ára. A bányapolgárok ezentúl kevés kivétellel mindig csak Iglón tartják úgy tanácskozásaikat, mint közgyüléseiket, minthogy itt semmiféle külbefolyásnak nem voltak kitéve. Ezeken a gyüléseken különösen a beváltási rendszert, a réz árának felemelését és az ezüst fizetési árszabásának rendezését tárgyalták és már 1769-ben elhatározták, hogy ők maguk fogják érczeiket olvasztani. E végett 1771-ben a Szent-János hutában próba-olvasztást rendeztek; de a jogot, hogy maguk végezhessék az olvasztást és az érczeket nemcsak a kincstárnak, hanem másnak is eladhassák, csak 1783-ban nyerik el. A bányatársulatok között egyike a leggazdagabbaknak volt ebbenaz időben a Szt.-János huta részvénytársasága, daczára annak, hogy oly rendkivüli kiadásai voltak, mint az, mely előállott akkor, midőn az állam a dolovajkai bánya mivelésével felhagyott és a víz a Szent-János tárnába nyomult, minek eltávolitására egy vízemelő gépet kellett épitenie, mely 30,000 frtba került.

Habár az iglói bányapolgárok az utolsó években a lengyel uralom végének reményében ujra erélyesebben fogtak a bányászathoz, mégis 1772-ben csak 16 rézbánya volt mivelés alatt és pedig:

1. Szt-János tárna, részvényesei: Schneider, Szulyowszky, Jóny, Grünblatt, Pongrácz, Meerwaldt, Zittkowszky, Elstermann, Berzeviczy, Glatzinger, Ujházy, Izdenczy, Szentmiklóssy, Máriássy, Nehrer.

2. Dolovajkai tárna: részvényesei: Jóny, Szulyowszky Grünblatt, Pongrácz, Berzeviczy.

3. A glänzeni, részvényesei: Jóny, Szulyowszky, Grünblatt, Pongrácz, Glatzinger, Ujházy, Berzeviczy.

4. Rinnergang, részvényesei: Grünblatt, Glatzinger, Ujházy, Meerwaldt, Zittkowszky.

5. Elnsbogen, részvényesei: Grünblatt, Zittkovich Meerwaldt.

6. Fehér vízi tárna, részvényesei: Paltzmann és Schneider.

7. Rittenberg (csak kisérlet), részvényesei: Trompler, Krapko.

8. Gräteli tárna, részvényesei: Schneider, Jóny, Elstermann, Grünblatt, Szulyowszky, Meerwaldt, Zittkovich, Szontágh, Pongrácz, Berzeviczy, Izdenczy.

9. Stahlweg (csak kisérlet), részvényesei: Grünblatt, Korabinszky (Szent-Mihály tárna).

10. Borowniak, részvényesei: Rheinländer, Szontágh, Majercsik (Mariantsik, Máriamüntz).

11. Lajos tárna, részv.: Grünblatt, Liedemann, Jóny, Krapko, Korabinszky.

12. Szirtaljai tárna (kisérlet), részvényesei: Grosz, Marschalko, Luckel, Zavadszky, kik maguk is dolgoznak a tárnában.

13. Roll, gazdag bánya, részv.: Schneider, Szulyowszky, Jóny, Elstermann, Pongrácz, Izdenczy.

14. Kis-Knoll, részvényesei: Helby, Paltzmann, Jóny, Korabinszky, Krapko (Márton-tárna).

15. Mária segits! tárna, szintén gazdag bánya, részv.: Jóny, Liedemann, Schubert, Münnich, Kreb, Michailowics, Pollag, Komlós, Rudolf, Marczy, Urbányi, Schuchta, Kaveczky.

16. Ördögfej, részv.: Szentmiklóssy, Benigny, Schluntz, Korabinszky (XIII v. lvt.).

Vashámor négy volt: a Máriássyé, Szentmiklóssyé, Paltzmanné és a városé. De többen készülnek a beállitott munkát megkezdeni, így: Benigny, dr. Milletter, Lechner, Cubriny, Larisch, Rossmann, Richter és Szontágh.

1779-ben azonban az emlitett 16 rézbányán kivül még a következő bányák voltak művelés alatt:

1. Schebchen (Färber rétje), reménybánya.

2. Hrabkesgrund, reménybánya, főtárs: Kukuk.

3. Stohlweg alatt, haszonnal mívelt bánya, főtárs: Csáky gróf.

4. Czechen, reménybánya, főtárs: Greisiger.

5. Schönhengst (Schienhenst) reménybánya, főtárs: Benigny.

6. Fümmelloch, reménybánya.

7. Gezwäng, haszonnal m. b., főtárs: Grünblatt.

8. Auf der breiten Halde, reménybánya, főtárs: Rheinländer.

9. Auf der Putnok, haszonnal működő bánya, főtárs: Bodó.

10. Flachergang, reménybánya, főtárs: Korabinszky.

11. Rinnergang alatt, reménybánya, főtárs: Szontágh.

12. Víztárna (Glänzer) » » Gál.

13. Auf der blauen Halde » » Trangous.

14. Stangenberg » » Eötvös br.

15. Schanzen (a házon) » » Schneider.

16. Raubstein alatt » » Grünblatt.

17. Nagy-Knoll, haszonnal működő bánya, főtárs: Paltzmann.

18. Ramschenweg, reménybánya, főtárs: Zebner.

19. A Sterminán, » » Köhler.

20. Fehér víz alatt, » » Paltzmann.

21. Gelobt Land, » » Kreiczin.

22. Dürre Wies, » » Jóny Pál.

23. Muran, » » » »

24. Trauszner hegység, haszonnal m. b., főtárs: Schneider.

Ezenkivül vasbányákat ujonnan nyitottak: a Grätel hegyen egy-egy bányát: Máriássy, Szentmiklóssy és Demian János; a Stangenbergen egyet Szentmiklóssy, a Nagy-Knollon egyet Benigny, a Roztoka felett és a

Vaspatak mellett egyet-egyet Máriássy és a Gölnitz-völgyben egyet Paltzmann. Az 1779-dik évben tehát *16 helyett már 48 bányát műveltek!* Ez oly tény, mely megczáfolhatatlanúl elitéli a »lengyel garázdálkodást.« Rövid tiz esztendő kellett ahhoz, hogy a lengyel uralom megszünte után az iglói bányászat megközelitse fénykorát, melyet azután rohamos fejlődésében csakhamar el is ért. (Iglói bányakapitányság, Bergbuch II., III.)

A tekintélyesebb bányabírók Iglón az 1610-ik évtől kezdve a következők: Salamon János, Formica (Omesz) Simon, Dirner Jónás, Feuchter több éven át, Farkas több évig, Munq Jakab több éven át, Milletter János több éven át, Seiss Pál, Dirner István több évig, Milletter György, Reisz János több éven át, Ball Péter, Titel Kelemen, ki többször választatott meg, Reisz Pál, ki huszonkétszer volt bányabíró, Dirner Mihály, Marczy János, ki hétszer választatott meg, id. Grünblatt Lajos több éven át, Holzschuh (Rossmann) Márton több alkalommal, Jóny Tóbiás, ki szintén sokszor volt bányabíró. A megválasztott hegymesterek közül kiemelendő: Grünblatt Márton János, ki 1780–82. cs. és kir. bányabíró is volt, Paltzmann Márton 1783—87-ig és Jóny Pál.

Úgy mint mindenütt, Iglón is egyes gazdag családok befolyásukat arra használták fel, hogy városi területet foglaltak el, melyet apránként egyes munkásoknak kiadtak, kik ott kunyhóikat építették fel, miáltal olcsóbb munkaerőre tettek szert. Igy Grünblatt a több, mint 30 éven át bérelt s a Jávor hegyen fekvő városi legelőkön számos házhelyet jelölt ki bányászok részére. Egy Névtelen feljelentést tett Paltzmann ellen, hogy ezen gazdag úr ellen nem mer fellépni senki sem, holott a városi erdőt kénye-kedve szerint adományozza idegen munkásoknak, hogy a regálét károsítja stb. (Iglói Prot. 1782—1783.) A városi tanács végre erélyesen közbeszólt és tiltakozott

28

ezen eljárás ellen; egyszersmind kijelölte a határokat az erdőben lévő köz- és magánbirtokok közt.

Az iglói bányapolgárok csakhamar a társulatba való belépésök után oly nagy tekintélyre tettek szert, hogy úgyszólván ők uralkodtak a felsőmagyarországi bányapolgárság társulatán, kivált midőn a hatalmaskodásra hajló Grünblatt 1775-ben a társulatnak elnöke lett, ki külön útat építtetett a Gölniczvölgyben, melyen csak neki volt szabad járni. Az iglói bányapolgároknak ez a tekintélye összetartásuk folytán még akkor is döntő befolyást biztosított nekik, midőn a gölniczbányai és szomolnoki bányapolgárok léptek be a társulatba. Ez a befolyásuk felkeltette a többi bányavárosnak féltékenységét, minek első következménye lett, hogy a közgyűléseket ezentúl nem Iglón, hanem más városokban tartották. A keletkezett súrlódásnak táplálékot nyujtottak az állami hivatalnokok is, kik minden téren háborítatlanúl akartak uralkodni és azért rossz szemmel nézték az iglóiak önállóságát és öntudatos fellépését, mely sokszor a hivatalnoksereg ellenében kifejtett daczos ellenállásban nyilvánult. Az állami hivatalnokok, hogy a kincstári erdőkben eszközölt rossz gazdálkodásukat leplezzék, a bányavárosok s különösen Igló erdejére vetették szemöket s azt és vele együtt a bányászatot is mindenképen károsítani igyekeztek. Az iglóiak pedig, hogy megmutassák, hogy erdeikben szabad rendelkezési joguk van, az ellensbogeni huta körül egészen letarolják az erdőt; elhatározzák, hogy a kincstárnak csak kevés fát és ezt is magas áron adják el és irgalmatlanúl megbüntetnek mindenkit, ki a város határozott tilalma daczára valahol csak rőzsét is mer szedni. (Iglói lvt. Prot. 1771, 1778, 1785.) De a kincstári hivatalnokok nem nyugodtak és az alatt az ürügy alatt, hogy a kincstári bányák az alsó Gölniczvölgyben fahiányban szenvednek és utalva arra, mily könnyen lehetne a Gölnitz folyón, ennek nagy

esése miatt fát szállítani, Iglónak a Gölnitz folyó mentén levő erdejére fordították a kincstár figyelmét, mint a mely hivatva volna a kincstári bányák fahiányán segíteni.

Sem az iglói polgárok, sem a bányapolgárság nem vették komolyan ezt a hivatalos tervezgetést és üres fontoskodásnak tartották az egész dolgot. De 1790-ben a szomolnoki erdészeti hivatal utasítást kapott, hogy egy határozott tervezetet nyujtson be a kincstári bányáknak fával való ellátására nézve. Ennek a tervezetnek elkészítésére okvetlenül szükséges volt, hogy az iglói erdőt is felvegyék. S csakugyan 1790. évi május hó 4-én Berger, kincstári főerdész hozzá is fogott az iglói erdő felvételéhez és minthogy a városi erdőkerülők neki segédkezni vonakodtak, egy Andrássy-féle hajdút fogadott fel, hogy az a szomolnoki bízottságot az iglói erdőbe vezesse. Poltz, az Andrássy-féle nagy-hnileczi korcsma bérlője figyelmeztette a várost, hogy idegen emberek méregetnek az erdőben, mire a város Szontágh Mihály, városi gondnokot és Köhler Samu tanácsnokot küldte ki, hogy vizsgálják meg a feljelentett ügyet. A kiküldöttek Berger főerdészszel a Paltzmann — előbb Benigny — hámorjánál találkoztak és kérdőre vonták. A főerdész gúnyosan felelt és utalt arra, hogy Iglónak oly sok az erdeje, hogy annak kisebbik fele is elegendő lenne »Ujfalu«-nak; egyszersmind kifejezést adott annak a felfogásának, hogy a város szűkkeblűen jár el, midőn annyi erdő mellett csak 1000 öl fát akar a kincstár rendelkezésére bocsátani és azt is méregdrágán. Az iglói kiküldöttek már itt is tiltakoztak »a kincstári sáskasereg becsapása ellen«, kijelentvén, hogy Igló városának 664 háza évenként 8000 öl fát vesz igénybe, hogy a Jánostárna 2000 öl, a többi bánya pedig 1000 törzs fát kap az iglói erdőből és minthogy ők maguk szabták meg, hogy Igló erdeje évenként 10000 öl fát adhat, kiszámít-

hatja ő is, hogy mennyi marad akkor a kincstári hivatalnokoknak. (Iglói lvt. ered. okmány.)

A mint a hazatért küldöttség jelentést tett az ügyről, a városi tanács rögtön intézkedett, hogy jogait megóvja és csakis erélyes fellépésének, valamint Eötvös báró közbenjárásának köszönhető, hogy Igló erdejét épségben megtartotta és hogy nem járt úgy, mint a többi szepesi bányavárosok, vagy mint Nagy- és Felső-Bánya, melyek erdejök nagy részét örök időkre elvesztették. (Felsőbányai levéltár 1784—1794.)

Ezzel szemben Igló városa, hogy az iglói bányászat minél nagyobb lendületet vegyen, a lehető legolcsóbban adta el a fanemüeket a bányaművelőknek. Egy telerakott kocsi fáért fizettek 2—10 krt, rőzséért másfél krt, egy szekér botfáért 15 krt, egy facsőért 9 krt, egy ereszcsatornáért 3 krt, vízikeréktengelyért 30 krt, ha nagyon hosszú és vastag, 1 frtot. Minthogy az iglói területen egyedül a Szt.-János-huta olvasztott rezet, azért a várostól 150 öl fát kapott, ölét 24 krjával. A vasiparral foglalkozók 15 krjával kaptak egy öl fát, mimellett a favágási dijat voltak kötelesek megtéríteni és az utak rendben tartása körül a városnak segédkezet nyujtani.

Azok, kik iglói bányákban erősen dolgoztattak, de nem laktak Iglón, mint például; Berzeviczy, Szirmay, Francisci stb. 50—100 frtot fizettek a városi pénztárba. A ki pedig az iglói területről vaskövet szállított, az évenként 10 tallért fizetett. (Iglói lvt.) Egy mázsa réz ára 32 frt volt, egy márka ezüsté 20 frt. A vasipart különösen Paltzmann művelte, ki 1778-ban a városi mérlegnél állott és már düledező félben volt két hámort is átvette, sok idegen vasat is feldolgoztatott és nagyban kereskedett e fémmel. Azért sok munkásra volt szüksége; hogy ezeknek megélhetését annál jobban biztosítsa, kibérelte a városi legelőket és a Thurmberget, hol marháikat legeltethették.

(Iglói lvt. 1779—1788.) 1781-ben ujra megnyitják a boroszlói bányákat, de eredmény nélkül. Paltzmann György az egész felső Hernádvölgyre kutatási engedélyt vesz és a poprádi bányát is ujra művelés alá veszi.

Az 1783-dik év körül Köhler Samu mérnök térképe szerint következő hámorok voltak használatban: az ellensbogeni hutahámor és malom, mellette Máriássy nagy hámorja, ettől feljebb a Szent-Miklóssy-é, azután következtek a boroszlói zúzók, hámorok és huták, feljebb volt a Benigny hámorja, részben már dobsinai területen; azután következett Paltzmann alsó hámorja, feljebb a hollópataki telep és egészen fent a hollópataki völgyben egy huta és végre a Paltzmann-féle kohók ott, a hol hajdanában Remenyik hámorja állott. A Vaspatak mentében állott a Gezwänghuta, feljebb a Czechenhuta hámorral; a kisknolli kosár alatt a rompi út mindkét oldalán vasbányák voltak és alattuk egy hámor. A Taubnitz mellett volt: a daramalom, mellette a nagy városi hámor; a kallómalom mellett pedig volt a városi két kis hámor. A Gerhard majorja, hol szép gyümölcsös terült el s hol mai nap a Fröhlich-féle hámor van, akkor még nem volt hámor, de közvetlen szomszédságában volt a Szontágh-féle hámor; ezeken kivül a Szontágh-féle méhesig még más négy hámor dolgozott; a méhestől a Jánoshutáig volt még két kis lábashámor és Iglóhután túl állott a Kranczhuta egy hámorral (iglói lvt. térkép). A Hernád mellett állott hámorok ebben az időben nem dolgoztak.

A legtekintélyesebb bányapolgárok voltak ebben az időben Iglón: Grünblatt Márton, Glatzinger János, Jóny Pál, Paltzmann G. János, Kornides Tamás, Ujházy Lajos és Scholtz Pál.

A higany ebben az időben állami egyedárúsági czikk volt, azért nem is volt szabad magánosoktól higanyt venni, melyet bizonyos iglói érczekből olvasztás alkalmá-

val mint melléktermény nyertek. Ebből a tilalomból kifolyólag utasitja 1784. évi deczember hó 6-án a szomolnoki bányahatóság Igló városának tanácsát, hogy inditson bünvádi vizsgálatot Schwarcz gyógyszerész ellen, ki titokban Bodnár Mártontól és Hronetz Mihálytól 10 font higanyt vett, mely cselekménye annál is inkább büntetendő, mivel azok, kiktől a higanyt vette, csak hutai munkások és nincs is saját olvasztójuk. Schwarcz azzal védekezett, hogy ő azelőtt is mindég hutai munkásoktól vett higanyt és nem is tudja, hogy a szegény munkásnak ilyet eladni tiltva van; különben is rendes árt adott érte: 30 garast egy fontért, tehát semmiképen sem volt lopott jószág. (Iglói lvt., ered. pan.).

A bányászat fellendülése, majd virágzása magával hozta, hogy a városi bevétel is nagyobbodott. Igy a vaspataki korcsma 240 frt bért fizetett, a felső bormérés 604 frtot, a városházi borpincze 1500 frtot. A mérlegen fizettek: egy mázsa vasért 1 1/2 krt. A városháza épületében lévő vaskereskedésért fizetett Demján 12 frtot, Szentmiklóssy fizetett a boltjáért 5 frtot, Paltzmann két boltért 18 frtot, Paltzmann György özvegye 8 frtot, Wolmuth 8 frt; egy vaskereskedésre szánt bolt üresen állott.

A szepességi rezet nagyobbára a külföldön adták el; egy mázsa szepességi lemezréznek ára volt Hamburgban 54 tallér, Magdeburgban 48 tallér, a regensburgi és günsbergi raktárakban 47 tallér, Bécsben 42·52 frt, Triestben 46 frt és Brüsselben 48 frt. A mely szepességi bányapolgár kimutatta, hogy lemez- vagy üstréz készletét külföldre adta el, az mázsánként 7 frt 30 kr. premiumot kapott. A rézgáliczkőnek vámja 2·24 frtot tett ki (iglói lvt. ered. okm.).

Az 1793-dik évben a vastermelők is beléptek a felsőmagyarországi bányapolgárság társulatába.

Az 1794-diki évben az összes iglói bányák tiszta jövedelme volt 21978·21 1/2 frt. A főbb bányák voltak ebben

az évben: a Jánostárna, a Graetel-Erzsébettárna, a Gezwäng, Knolli Mihálytárna, Borovnyák és a Grünblatt-féle mélység. (Münnich Adolf, F. B. t.). Igló területén ebben az időben kobaltot is bányásztak és a város minden tárnának öt-öt szekér fát ajándékozott. (Iglói lvt. prot.).

Demyán Godofréd felvétele szerint a Szt. Jánostárnának a Józsefaknától 30 ölnyire volt a legrégibb bányatelepe, a mult században természetesen már alig észrevehető nyomokkal; ezen régi telepen túl valamivel távolabb voltak a Sundtgruben, hol rezet bányásztak. 1796-ban erősen dolgoztak a Grätelhegyen lévő vasbányákban; ugyanabban az évben ujra megnyitották a Haas Lukás és Hollmek Roll-bányáját, mely társulatnak főrészvényesei voltak: Stark János és Sauranszki. Azonkivül vasat bányásztak Demyán és Grünblatt egy 6624 négyszögölnyi mezőn az úgynevezett «Királyakná»-ban, Palocsay báró egy 1000 □-ölnyi mezőn a Lipótaknában, Szentmiklóssy egy 2760 □-ölnyi mezőn és végre a város egy 3312 □-ölnyi mezőben. Ezeken kivül rézbányák is voltak, melyekben több társulat dolgozott. (Iglói lvt. térkép).

A nagy franczia háboruk tartama alatt az iglói bányászat mindinkább sülyedt és daczára annak, hogy az állam sok uj kiváltság adományozásával igyekezett a bajon segiteni, mégis pangott az élet az egész bányaterületen. Oka ennek az osztrák császárság válságos pénzügyi helyzete volt, melynek káros befolyását Iglón leginkább a bányapolgárok érezték. A bankjegyek, melyek kevés rézpénzt kivéve majdnem kizárólagosan forgalomban voltak, rohamosan vesztettek értékökben, úgy hogy egy mázsa puskaport, melynek ára 1805-ben 53 frt p. p. volt, 104 frttal bankjegyekben kellett megfizetni; 1810-ben 395 frt 12 kr. bankjegy egyértékü lett 100 frttal ezüstben; a réz ára 125 frtra, a higanyé 318 frtra szökött fel bankjegyekben, holott tulajdonképeni értéke csak 32, illetve

54 frt volt. Az 1811. évi február 20-án kiadott pénzügyi szabadalmi rendelet, melynél fogva bankjegyek helyett beváltási jegyek bocsáttattak ki, még pedig az előbbiek $^1/_5$ értékében, úgy hogy 100 frt bankjegy helyett csak 20 frt beváltásijegy fizettetett, az elébbi árakat ismét helyreállitotta, minélfogva a tőke a jobb jövő reményében ismét a bányászat felé fordúl (Münnich Adolf., f. B. t.).

De a devalvatió után a bányászat csak lassan indult ismét fejlődésnek. A válságos időkben ugyanis felhagytak a bányamiveléssel, a tárnák bedőltek, a munkások elszéledtek; csak igen kevés bánya maradt folytonos mivelés alatt; ilyen volt a Jánostárna. Forduló pont állott be a bányászat fejlődésében, midőn az elhalt Gerhard Tivadar helyébe, ki tetemes vagyonát szintén a bányászatra áldozta fel, Andrássy György grófot választották meg 1827-ben a bányapolgárság repraesentansának. Az ő befolyásának köszönhető, hogy a szepesi és gömöri bányászat a rosszakaratu, nehézkes és lelketlen kincstári hivatalnokok gyámsága alól felszabadult és ismét szabadabban mozoghatott. A rézolvasztás és a fémek eladása minden megszoritó kényszer nélkül egészen a bányamivelők szabad rendelkezésére bizatott.

Az 1829-diki évvel Iglón is nagyobb virágzásnak indult a bányászat. Akkor kezdte meg ugyanis Trangous Lajos nagyobbszabásu bányamiveleteit, melyeket azzal vezetett be, hogy bérbe vette és ujonnan rendezte be a városi hámorokat. Hozzá csatlakozott 1835-ben Prihradny Ernő, ki átvette a Probstner András-féle hámort és azt a Gerhard-féle majorral nagyobbitotta s azonkivül a sümegi vaskohókat is kibérelte. Ugyanakkor a bányapolgárság alkudozásba lépett Igló városával, hogy ez engedjen át alkalmas telket egy hutatelep felépitésére; a város Nagy-Hnileczen jelölt ki egy telket, hol elegendő víz- és famenynyiség állott rendelkezésre és miután 1836-ban a felsőbb

hatóság is jóváhagyta ezt a szerződést, felépítették a kijelölt helyen a Györgyhutát, melynek épitési költségei 20751 frtot tettek ki. Ugyanabban az időben bizta meg a bányapolgárság az olvasztás technikai vezetésével Nadler Károlyt, kinek önzetlen tevékenysége, fáradhatatlan buzgósága és sikeres vállalkozásai buzditólag hatottak a kisebb bányatársulatokra és nagyban emelték az iglói bányászatot is. Az ő vezetése alatt 14 havi időközben 119881 mázsa érczet olvasztottak, mely 10000 mázsa tiszta rezet adott és 53083 frt tiszta hasznot hajtott (Münnich Adolf, f. m. b. t.).

Az 1837-ik évben a hatalmas Jánostárna is belépett a felsőmagyarországi bányapolgárságba, mit különösen Probstner András és Prihradny Dániel fáradozásainak lehetett köszönni és azóta közös erővel folyt a munka minden oldalon.

A hutaalaptőke gyanánt felvett 330,000 frtnyi kölcsön törlesztési tervezetének kidolgozására és a beolvasztott érczek osztalékjának megállapitására bizottságot küldenek ki, melynek tagjai voltak: Breuer, Trangous, Keczkés, Máriássy Mihály, Nadler Károly, Juhoss és Prihradny Ernő. Az iglói bányapolgárok mind nagyobb tekintélyre tesznek szert és 1840-ben már döntő befolyásuk volt minden bányakérdésben; a főbb hivatalokat a társulatnál ők foglalják el, igy 1843-ban Trangous Lajos volt az alelnök, Trangous József a főjegyző, Fest Imre aljegyző, Meltzer Sámuel pénztáros, Nadler Károly kohógondnok; mellettök Gotthardt — gömöri nemes család, — Szontágh és mások buzgólkodtak a bányászat fejlesztésén. Ugyanabban az évben a bányapolgárság áttette székhelyét Iglóra, hol a Máriássy-féle házat vette meg.

Az 1848-ki forradalom alatt és az ezután következő időszakban egészen 1853-ig a bányapolgárság müködése úgyszólván szünetelt és habár mint tisztán iparvállalat

nem is vett részt a szabadságharcz mozgalmaiban, mégis betiltották gyüléseit. De az iglói bányászat hamar kiheverte ezt a bajt is, mert a régi kipróbált erőkhez ujabb erők csatlakoztak Jendrassik Miksa, Münnich Adolf, Gotthard Albert, a Prihradny család és mások személyében, kik a bányászat fejlesztése és felvirágoztatása körül buzgóan közreműködtek.

A rézbeváltás 1838—1849-ik években egyedül sárgaérczben évenként 6—7000 mmázsát tett ki; 1850—1858. évig sárga- és fakóérczekben 9000 mmázsán felül; a réz ára volt 86—101 frtig mmázsánként; 1858—1868-ig beváltatott 11—12000 mm. réz, melynek ára 88—116 frt volt mmázsánként. (Münnich Adolf, f. m. b. t.).

Az 1868-dik évtől kezdve az iglói bányászat hanyatlásnak indul. A hirtelen beállott világverseny ezen a téren is érezhetővé vált. A vasuti hálózat kiépitésével és a hajózás tökéletesitésével az iglói bányászat is a világforgalomba sodortatott, melyben csakis óriási tőke befektetésével lett volna képes helyét dicsőségesen megállani. Másrészt a felsőmagyarországi pénzpiacz elvonta tőkéjét a bányászattól és más vállalatokba fektette; a kisebb bányamivelők pedig, már nem lévén képesek nagyobb csoportosulásra, kénytelenek voltak a bányamivelést nagyobb vállalatoknak átengedni vagy pedig egy ideig még hősies kitartással küzdve elvérzettek.

Minthogy azonban az iglói bányászat életfolyását szemlélve azt tapasztaljuk, hogy már ős időktől fogva voltak egyes időszakok, midőn nagyobb átalakulások alkalmával egészen szünetelt, hogy azután ismét uj életre ébredjen, alapos a reményünk, hogy majd felvirrad még egy uj kor, midőn a vállalkozási kedv, az erélyes hozzálátás ismét lábra állitja az iglói bányászatot és méltóvá teszi ezeréves múltjához!

———

XIX. Családi élet.

Az iglói régi családi élet viszonyairól meglehetős bő adatok állanak rendelkezésünkre, de ezek közül e mű keretében csak azokat említhetjük fel, melyek az eddig mondottaknak mintegy kiegészítésül szolgálnak.

Iglón a huszita-pusztítás előtt sok, kőből rakott, emeletes és erkélyes ház volt; ilyenek voltak a Knoll, Besteller, Lápispataki, Máriássy és más családok házai, melyeknek fényesen bebutorozott termeiben alkalomadtán csakúgy hemzsegett a vendégsereg, melynek nagy részét a környékbeliek szolgáltatták. A lengyel uralom beálltával azonban annak oktalan zsarolása és önkényes eljárása kivándorlásra kényszerítette a független polgárok nagy részét, az üresen hagyott porták legnagyobb része pusztulásnak indúlt és többé fel nem építtetett; a város lassanként sülyedt, a tűz hevétől szétrepesztett falak összedőltek és ezeknek romjain ezután többnyire csak fakunyhók épültek. Azért régibb épület Iglón nem is létezik és csak ásatás alkalmával bukkannak régi alapfalazatokra, égetett kőre, vakolatra és szénre, melyek a a város egykori fénykorát fennen hirdetik.

A »Hauskopei« könyveiben részint a XVII., részint már a XVI. századból házeladási és házvételi szerződéseket találunk, melyekből kivehetjük, hogy a lengyel uralom alatt elődeink legnagyobbrészt már igen szegényes házakban laktak; boltozott helyiséget csak a legelőke-

lőbb úri házaknál találunk; a nyitott folyosó oszlopsort képezett és az építkezési stylus góth vagy reneszánsz volt. De ilyen épület akkor már kevés volt; a polgárság túlnyomó része faházakban vagy vályoggal kirakott faépületekben lakott és csak az erdők kiírtása után a XVIII-ik században kezdett ismét kőből rakott házakat építeni, de akkor is vakolat helyett agyagot használtak és a padlás csak bedeszkázott gerendákból állott. A házak alacsony áraiból a túlnyomólag kezdetleges építkezésre következtethetünk.

A nagyobb házak a piacz körül a lőcsei és rozsnyói kapuktól jobbra és balra állottak; ezekben is csak a XVII. század elején kezdték tömegesebben a kapunyilást boltozattal a lakóházhoz csatolni; addig még a legdíszesebb házaknál is — a rendőrségi szabályzatnak megfelelőleg — tornáczféle bejárat volt; a kisebb házaknál ez is hiányzott. A lakást a gazdag bányapolgároknál 10—12 szoba is alkotta, de ez csak kivétel volt; rendszerint egy szobából állott a lakás, melyben sokszor a szülők, nagyszülők unokáikkal együtt összezsúfoltan laktak. A szoba a XVIII. században is legtöbb esetben még padozatnélküli volt. Az egyik szögletben állott a fiókkal ellátott nagy asztal melynek lábáúl egy szekrény szolgált. Ez az asztal a házhoz tartozott és a házzal együtt került eladás alá. Szemben az asztallal emelkedett az otromba cserépkályha vagy szegényebb polgároknál, kik külön nyitott konyhával nem bírtak, a tűzhely. A kémény pótolta az éléskamrát, melyben a húst tartották, azért majdnem minden háznak volt kéménye. A fal mellett széles, fiókokkal ellátott padokat alkalmaztak. Rendesen az ajtóval szemben nagy almáriumok segítségével elkülönítettek egy szögletet, miáltal úgyszólván egy külön helyiség keletkezett a szobában; ebben állottak az ágyak a házaspárak számára, mig a többi háznép a széles padokon aludt.

A nagy almáriumokban függtek az ünnepi ruhák; a fehérnemü a padok fiókjaiban volt elhelyezve és a falba alkalmazott fülkékben tartották az üveg-, porczellán- és másnemü finomabb edényeket, meg az ékszereket. A padláson állottak a tulipános ládák, melyekben a vásznat tartották; továbbá itt őriztettek a szekérnek és a szánnak alkotó részei, a gazda szerszámai, nagyobb dézsák, rocskák, tekenők és egészen hátul a fedél alatt volt felhalmozva a lomtár. A liszt, dara, borsó, tojás, kenyér és más ilyen nélkülözhetetlen élelmi szerek különböző, fiókos ládákban voltak elhelyezve; nagyobb családoknál a közönséges kenyérlisztet nagy, öblös hordókban tartották; s mindezek a folyosón állottak, mely a lakószoba és a malátahelyiség között végig húzódott. Jobbmódu családok, ha holmijuk szaporodott, közvetlen a szoba mellett az útcza felé egy félszert építettek, melyben ingó vagyonuk egy részét őrizték. Ezt a félszert gyakran kővel vagy téglával kijavították és esetleges tűzvész után rendesen a többi lakosztálylyal egy fedél alá hozták, miből az a visszás helyzet keletkezett, hogy igen sok háznak előrésze, mely az útcza felé nézett, kamara volt, a mi nem igen szolgált az útcza csínosságának előnyére. Ezek a kamarák csak a múlt század végével, a midőn az iglóiak sorsa jobbra fordult, alakíttattak át szobákká; de minthogy ez nem minden háznál történt, roppant egyenetlen külseje volt az útczasornak, melynek kiegyenlítése igen sok fáradtságába került a városi hatóságnak.

Egyes dúsgazdag iglói családok lakóházaiban disztermeket találunk, melyek falfestményekkel voltak borítva; a tágas nagy pinczék pedig tele voltak finom tokaji borral. Híresek voltak a Paltzmann, Kornides, Gotthard és Laszgallner-féle házak, melyek a legpazarabb módon voltak berendezve. De ez a fényűzés csak egyes családoknál található, a polgárság legnagyobb része szegényesen élt; ha

olykor-olykor jobbra is fordult a sorsa és egy kis tőkére tett szert, legfeljebb a lakását rendezte be kényelmesebben és jobb élelemmel látta el magát, de azért megtartotta egyszerü életmódját és nagyon ritkán jutott abba a helyzetbe, hogy külsőleg is jólétet mutasson.

A családokban túlnyomólag németül beszéltek, de azért mindig akadtak egyes, még előkelő és a közéletben befolyással bíró gazdák is, kik otthon magyarúl vagy tótúl beszéltek, a mint ez a jegyzőkönyvekből és a »Hauskopei« könyveiből kitünik. Ezekben a most említett okmányokban ugyanis néha évtizedeken át a legtisztább németszerkezetű írásmóddal találkozunk, mig egyszerre hirtelen megváltozik az irály és arra mutat, hogy az illető jegyző vagy bíró küzdött a német nyelvvel, kivált a régi századokban. S minthogy ebben az időben a városi hivatalnok az ellenőrzés szempontjából évről-évre változott és ezzel a változással kapcsolatban hol jó, hol rossz németséggel találkozunk, biztosra vehetjük, hogy sok ilyen befolyásosabb nem németajkú szász család létezett Iglón. Ha a jegyzőkönyvekben olvassuk: »empfing Herr Schmaucker des Olbrich Wals sein Hüttenstell«, vagy: »verkauft Herr Maleter sein zuvorgebrauchtes Bergwerk welches auf Knollen gelegen mit allen Gerechtigkeit«, vagy: »Wir Richter auf der Zeit mitsampt sein Geschworn wir haben ein Beschluss gethan«, vagy: »So soll er ihm Kohl machen in Nothdurft«, vagy: »die Machung und Beschliessung ist geschehen in Igló«, vagy: »zu enden Gedächtniss hab wir unser Sigil gedruckt« és így tovább, csak fel nem tételezhetjük, hogy e mondatok írója német volt, mely mondatokon a magyar vagy tót szerkezet azonnal szembetünik. Különösen nem tételezhetjük ezt fel abból az időből, midőn az iskola már magasabb tudományokkal, theologiával és philosophiával is foglalkozott.

A szász jog magyarázása és alkalmazása okvetetlenűl szükségessé tette a német nyelv tudását és az iskola, mely igazi népiskola volt, csak lassanként egyenlíthette ki a nyelvbeli különbségeket és tüntethette el a német nyelvbeli fogyatkozásokat, melyekben az idegen nyelvüek leledztek. Minthogy a német nyelv tudása az iskolából került ki, azért nem is keletkezhetet Iglón egy külön tájszólás, mert az iskola már a XV-ik században, de feltehetjük, hogy mindjárt a szász község alapítása után is, a középmagas német nyelvet használta, melyből a mai irálynyelv is keletkezett és azt tanította éppen a szász jog kedvéért. A szepesi tájszólás a felvidékről került Iglóra, mert ott mind elejétől fogva nagyobb tömegekben élt a németség, mely a hazájából hozott nyelvsajátságokat megőrizte, ápolta és a cselédség útján azután Iglóra is importálta, mert Iglón a családoknál nagyobbrészt poprádvidéki cselédek szolgáltak. A felvidéki szepesi német tájszólás keletkezése, fejlődése és Iglóra, Váraljára és Olasziba való terjeszkedése az általános szepesi történet szempontjából is igen fontos kutatási tárgyúl szolgálhatna, mi azonban itt csak arra szorítkozhatunk, hogy a német nyelv terjedésének és megerősödésének különböző módozataira rámutatunk.

Hasonlóképen csak igen röviden érinthetjük e mű keretében a *népviseletet* is, mely szintén nagyon tanúlságos tanulmány anyagáúl kínálkozik. Az Igló területén lakó magyarnak saját viseletete volt és ezt a magyar viseletet elfogadta a tót és későbben a német jövevény is ünnepi ruházatnak, a mi arra mutat, hogy a magyar elemnek, kivált a szász község alapításakor mindig nagy befolyása volt a közügyekre, különben érthetetlen volna az a tény, hogy a bevándorlott szászok idegen népviseletet fogadtak el. A német jövevény semmi esetre sem vonult be uj honába díszmagyarban, hanem még jó soká letelepedése után is német viseletben járt. Az 1295-ik évről származott

poprádi falfestmények, melyeknek rajzát a magyar tud. akadémia őrzi, a köznépet német és tót viseletben ábrázolják, de a bíró, az előkelő szász polgár már magyar díszruhában jelenik meg, hosszúszárú rojtos csizmában, szűk nadrágban, magas kucsmával, gazdag sujtásos, ezüstlánczos mentében; a hivatalnok kardosan, a polgár baltával és a 45 cm. hosszú késsel. A német köznép bő köpenyegben, ingben és alúl felvágott bő posztónadrágban és czipőben jár; a tótot hosszú, bokáig érő bő köpenyegben s bocskorban vagy mezítláb ábrázolják.

Ha az akkori időben már a felvidéken is a tulajdonképeni német viseletnek csak mellékes szerep jutott, annál inkább feltehető, hogy Iglón a XIII. század vége felé csak a magyar viselet dívott. Otthon természetesen mindenki olyan ruhát viselt, mely olcsó és kényelmes volt, nyáron vásznat, télen pedig vastag posztóruhát; minthogy pedig Iglón akkor csak a főútczán volt palló, a ragadós agyagföld nélkülözhetetlenné tette a hosszúszárú csizmát. Ezt a viseletet jó sokáig használhatták az iglóiak, mert még a XVI-ik században hivatkozás történik erre a viseletre a szász törvények másolatában.

A női ruha a köznépnél kivétel nélkül vászonból készült; a felső szoknyák feketék vagy sötétkékek voltak, a fejükön egy hosszú vászonlepedőt viseltek, melyben szükség esetén a mezőről apróbb terményeket vagy füvet vittek haza. Télen úgy a férfinak, mint a nőnek viselete a juhbőrös hosszú bunda volt, hétköznapon pedig a rövidebbre szabott, juhbőrös szük kabát, melyet jellemzően még németül is »kurtá«-nak (Kurte) neveztek.

Az előkelő szász nő szintén magyar díszben jelent meg, valahányszor nyilvános helyen megfordult, gyöngygyel és aranynyal kivarrt pártában, vagy szalagos, arany szövetből készült csipkés fejkötővel, nehéz selyemruhában, prémes mentével, mely utóbbi ruhanemű egymagában

ÁG. HITV. EV. NÉP- ÉS POLGÁRI LEÁNYISKOLA. SCHMIDT J., fot.

néhány száz forintnyi értéket képviselt. Ez a fényűzés a lengyel uralom alatt mindinkább ritkább lett, mig végre, a hagyatékok tanusága szerint, még a Szontágh, Benigny, Schwartz, Klug, Paltzmann, Grünblatt stb. leggazdagabb családoknál is nagyon szegényesen volt ellátva a rengeteg nagy és nehéz tiszafából készült almáriom és a sok tulipános láda üresen hevert a padláson.

A bútorzaton található festmények *kivétel nélkül* magyar minták után készültek és jellemző, hogy a XVII-dik században Iglón *csak* a magyar viselet divott, még a köznépnél is, mely hosszúszárú, sujtással és bojttal feldiszitett csizmát, szépen kivarrt szűk nadrágot, kurta dolmányt ezüst- vagy óngombokkal és báránysprémes sipkát viselt. A nemezkalap csak nagyon későn honosodott meg a köznépnél. A csizmaszárban volt a hosszú kés, a keskeny bőrövben pedig, melyet egyszersmind pénztárczának is használtak, a rövid nyelü balta. Iglói polgárok arczfestményei igen ritkák, de egytől-egyig magyar díszben ábrázolják azokat és nem egy arczképnek oly magyaros kinézése van, hogy szinte lehetetlenség eltagadnunk azt, hogy magyar vér keringett az eredeti minta ereiben.

A család felnőtt tagjai reggel három órakor keltek fel és rögtön munkához láttak. Az elgyengült öreg emberek és a gyermekek tovább aludtak, de öt órakor ezek is mindnyájan talpon voltak és ők is erejökhez képest valami foglalatosság után néztek. Dolgozott a családnak minden tagja, reggeltől napestig, csak olykor-olykor engedve magának egy kis pihenést s igy nem csoda, ha aháznép majdnem összes szükségletét: ruházatát, szerszámait, ételét, italát maga készitette el. Hat órakor közös reggelihez ültek, mely pergelt levesből, ha a házon a sörczégér volt kitéve, sörlevesből, ha tejben bővelkedtek, hideg tejből állott; de ha a lengyel nagyon zaklatta a népet,

megelégedtek egy kis száraz kenyérrel is. Ha azután ujra jobb idők virradtak az iglói polgárra, úgy nem hiányzott asztalán a kalács sem, melynek sütéséhez az iglói asszonyok pompásan értettek, kik egyébiránt a főzés mesterségében igen jártasak lehettek, mert már 1680-ban emliti Zeiler »Hungaria« czímű művében, hogy Igló arról nevezetes, hogy asszonyai a legjobban tudják az ételeket elkésziteni. A kalács mellett ott volt a fali szekrényben, sokszor az ékszert pótolva, a mandulás mézeskalács, szegényebb családoknál mandula helyett mogyoróval megrakva. Azonkivül volt még más édes, erősen füszerezett, tortaféle sütemény, mely vasárnaponként az asztalra tétetett, ott is maradt reggeltől estig és jaj volt annak a gyermeknek, ki hozzá mert nyúlni, mert vagy verést kapott, vagy koplalással bünhődött vakmerő tettéért, kit ezáltal is már zsenge korától fogva a nélkülözéshez akarták szoktatni. De különben is senki sem nyult az ételhez elébb, mig meg nem kinálták vele; még a szülék is kölcsönösen kinálgatták egymást, oda nyujtva a tálat.

Az ebéd 11 órakor tálaltatott és rendesen levesből s egy húsételből vagy főzelékből állott. Gyakori ételök volt a borsó darával, melyen jókora darab piritott szalonna nyujtózkodott. A főfűszer s egyszersmind a főgyógyszer a bors volt. A főétel a hús volt, a miért a mészáros még a legrosszabb időben is jó üzletet csinált. Azonkivül egy polgári háznál sem hiányzott a páczolt, meg a füstölt hús. Gyakran ettek elődeink *demikátot,* juhtúróból és kenyérből készitett levest. A böjtöt szigoruan tartották, azért a hal és a lenolaj keresett czikk volt, mi mellett ilyenkor a leforrázott aszalt gyümölcsöt is fogyasztották. Abroszt és óntányért még a legszegényebb háznál is találunk, de rendesen csak cseréptányérból ettek és bögréből ittak. A borra és sörre szolgáló ónozott rézkorsó csak a jobb módú családok háztartásában fordul elő.

Hogy atyánkfiai nagyon szomjasok lehettek és értettek is a szomjuoltáshoz, mutatja az elfogyasztott sör nagy mennyisége, melyet a számadási könyvek kimutatnak. A sör mellett a bort sem vetették meg; a borkönyvek tanusága szerint minden családra átlag véve évenként 30 liter esett a nyilvánosan árusitott borból, de amellett volt még, kivált a jobb időkben, minden pinczében egy-egy csapra vert tele boros hordó, melyből az iglói polgár csendesen magában iddogált, borba temetve búját, gondjait. Midőn a lengyel zaklatás tetőpontját érte és a pohár csordultig telt meg keservekkel, kétségbeeséssel, a nép a közönséges pálinkaivásnak adta magát; szilvoriumról, borovicskáról hallgat a krónika, de annál több méhsört ittak, mely ital különösen farsangkor egészen hamvazó szerdáig, nagy kelendőségnek örvendett. Ebédkor és hétköznapon keveset ittak a polgárok, nehogy a fiatalságnak rossz példát mutassanak, de annál többet és annál mélyebben pillantottak a kancsóba vasárnap délutánonként, a midőn is hol a komával, hol a jó szomszéddal a fontos politikai eseményeket és a városi ügyeket alapos szappulásnak vetették alá Uzsonnakor kenyeret, rendesen vajjal tetézve, olykor kalácsot is fogyasztottak, ha volt. A vacsora, mely 6 órakor tálaltatott, rendszerint tésztás étel volt. A tészták között egyik iglói különlegesség volt a vajas túrós lepény, mely innen kelt világhódító útjára. Hét órakor estve összegyüjtötték a tűzhelyen az összes parazsat és a tüzhely közepén levő rejtekhelybe sülyesztvén, gondosan befedték téglával. A tűzfelügyelő sokszor járt házról-házra és a mely háznál 7 óra után még tüzet talált, annak gazdáiját keményen megbüntették. Nyolcz órakor estve már minden iglói családot az ágyban találunk; csak a családfő ment néha vacsora után a czéhbe vagy a klubba (Borbála-testvérület, Literatusok társasága stb.) vagy elvétve a borpinczébe, de 10 óra felé szépen haza ballagott, még

egyszer körülnézett az udvaron, a házban és azután ő is nyugalomra tért.

A nő világa, munkaköre, mindene a család volt. A legtöbb esetben csak vasárnap hagyta el gyermekeivel a házat, de akkor is csak a templomba ment. Látogatást idegen háznál csak nagyon fontos ügyekben tett, vagy egyenes meghivásra, vagy ha valami családi ünnepélyt rendeztek. Az anya gondoskodott a család ruházatáról, tisztán tartotta a házat és annak környékét; ő tartotta rendben a háznépet, a cselédséget; ő készitette sajátkezüleg az ételeket és ő oktatta serdülő leányát, ki mindig csak az anya körül sürgött, forgott. A felnőtt leány jó hírének vége volt, ha anyja nélkül egyedül ment ki az utczára s ha valamely eladó leány idegen háznál gyakrabban megfordult, azt már gyanus szemekkel nézték. A leányokra volt bizva az apró jószág gondozása, de azért ügyesen fejték a tehenet is és ellenkezés nélkül tömték a libát is. Ha az anya meghalt, a gazda rendesen valami éltesebb női rokont vett a házhoz, ki azután a háztartást vezette. A leány a »Hauskopei« szerint rendesen 16—21 éves korában ment férjhez, a legény 21—26 éves korában, de de vannak esetek, midőn a legény 16 éves korában alapitott családot és a leány 14 éves korában szegődött szive választottjához.

A szigoru erkölcsös családi élet és a mély vallásosság mellett egyik fő jellemvonása elődeinknek a becsületesség, melyet minden körülmények között megóvni a polgári erények egyik legfőbbike volt. A becsület egyik kellékét képezte a törvények iránti tisztelet és a várossal és állammal szemben fennálló kötelezettségek hű teljesitése. A ki ezt elmulasztotta, azt nyilvánosan pellengérre állitották, igy — hogy egy példát felhozzunk — ha valaki már a házadóval is adós maradt, a biró kiküldte a hajdút, ki azután az illetőnek háza előtt egy teljes órán át dobszó

mellett hirül adta a közönségnek, hogy kinek mennyivel adós a rossz gazda és minél nagyobb néptömeg sereglett össze körülötte, annál erősebb hangon szidta a rossz adófizetőt; egy időben szokás volt, hogy az illetőnek háza előtt pisztolyt sütöttek el; a kinek háza előtt megszólalt a dob, vagy eldurrant a pisztoly, annak becsülete tönkre volt téve örökre. Hasonló szigorúsággal bántak el az olyan emberrel, ki ok nélkül másnak becsületében gázolni merészkedett. Igy a városi jegyzőkönyvek tanusága szerint rendesen meggyült a baja a városi hatósággal az olyan asszonynak, ki, mint »házaló« asszony, szomszédtól szomszédhoz járt és terjesztette a pletykákat, melyekkel nem egyszer egy egész családnak boldogságát tönkre tette, vagy a ki ok nélkül becsmérelt és szidalmazott valakit. Az ilyen asszony háza előtt is megszólaltatta a hajdú a dobot, ékes szavakkal lefestvén a feketelelkü asszony üzelmeit.

Ez a szigorú vallásos és erkölcsös élet az utolsó Lubomirszky uralma alatt hanyatlásnak indult. A sülyedést először az előkelőbb családoknál veszszük észre, melyek a herczeg feslett életmódját mindenképpen majmolni igyekeznek, majd nyereségvágyból becsületöket is odadobják és semmi áldozattól nem irtóznak, csakhogy a herczeg mosolyát és kegyét kinyerjék. A lábra kapott sok mulatozás és dorbézolás halomra dönti a hagyományos szokásokat, melyeket lassanként a köznép is a rossz példa után indulva, elhagy. A polgárság zöme is elmerül az erkölcstelenségek és elfajzott élvhajhászat hinárjában, mely teljes elpusztulással fenyegette. Hiábavaló volt későbben a hatóság iparkodása, hogy az irányvesztett polgárságot az eredeti, tiszta erkölcsös élet ösvényére visszaterelje hasztalannak bizonyúlt a XIII városi szék szigorú fényüzési törvénye; a családi élet meg volt bolygatva és vissza nem nyerhette többé az egyensulyt, melynek meg-

ingatására későbben a franczia forradalmi eszmék is hozzá járultak, megváltoztatván úgy a külső-, mint a belső családi életet.

A vallásos érzület és az erkölcsös élet mellett a régi időkben minden téren szabad-gondolkozással, higgadt felfogással és gyakorlatias észszel találkozunk. A tudományok szeretetét és ápolását mutatja a Maléterék, Dirnerék, Szontághék, de különösen Paltzmann híres könyvtára, melyekben alig akadunk egy-egy orthodox theologiai fóliánsra, a mi ismét arra mutat, hogy Igló polgárai mindég csak a szabad szellemnek hódoltak. Ezen rendezett könyvtárak mellett alig volt nagyobb ház, melyben nem lehetett volna feltalálni gyönyörű aczélmetszeteket, tervrajzokat, természettudományi füzeteket és történeti munkákat, a mint azokra mai nap is a padlásokon bukkanunk. A szabad szellemet ápolta az iglói társadalom, az uralkodott a polgári életben és a köztéren egyaránt. Ez a szabad szellem párosulva szilárd akarattal és tetterővel ismertté tette az iglói polgárt széles e hazában, ez volt főjellemvonása és ez tette lehetővé, hogy Igló városa polgársága a századok viharai közepette dicsőségesen állotta meg helyét!

XX. Igló az 1848/9-diki szabadságharczban.

Az a negyedszázad, mely 1823-mal kezdődött és 1848 elejével végződött, kétségkivül legdicsőbb korszaka a magyar nemzet történelmének. E rövid korszak alatt vetette meg a magyar nemzet belső nagyságának a miveltségen, igazságon, szellemi s erkölcsi emelkedettségen nyugvó alapjait. Azelőtt Magyarország egy, ezernyi viszontagságai következtében meggyöngült középkori állam volt, mely hajdani nagyságának romjai között tengve, már csak a multak emlékezetének élt, melynek még törvényes önállását, hagyományos alkotmányát is mindinkább elnyomta, megnyirbálta és szükebb korlátok közé szoritotta a kényuralom hatalma. Azelőtt a magyar nemzet egy pár százezer egyénből álló csoportja volt a kiváltságos osztályoknak, mig a nép milliói el voltak nyomva és jogokkal nem birtak; egy haladásában megállapodott társaság nyers, félig mívelt erkölcsökkel, a jóllét és míveltség feltételeinek és eszközeinek majdnem teljes hiányával.

És mivé lett a magyar nemzet e huszonöt év alatt? Egy pezsgő életü nemzetté, melynek minden viszonyaiban haladás, gyarapodás tünik a vizsgáló szemébe, melynek társadalma minden ágazatában szemlátomást megifjodik és emelkedik, fejlődik és nemesbül. A kiváltságos osztály egyrészről visszaköveteli az országnak a sokféleképp megcsorbitott törvényes függetlenségét; másrészről, hogy a hazát, a nemzetet aléltságából kiemelje, önként lemond a

maga századosi kiváltságairól s az elébb jogtalan népet magához emeli. Maga küzd lankadatlanul a kiváltságok eltörléseért és testvérileg osztozik meg a nép alsó osztályaival a szabaddá lett föld birtokában s az alkotmány minden áldásaiban, jogban és teherben. Ernyedetlen törekvései nyomában szabaddá lesz a munka és egyesülés, a gondolat és lelkiismeret, a szószék és a sajtó. Minden év ujabb gyarapodását jelzi az anyagi és erkölcsi fejlődésnek, a menten növekedő jóllétnek, a szabadságnak és mivelődésnek; minden országgyülés ujakkal szaporitja a már kivivott szabadságokat, mig végre az 1847/8-diki országgyülés egy részről teljesen visszaszerzi a nemzet törvényes függetlenségét, az ország önállóságát, másrészről a 20 év óta oly nemes lelkesedéssel tervezett és megvitatott reformokat is végrehajtja.

Április 11-kén, 1848-ban tünt fel a nagy nap, mely a hosszu, nemes küzdelemnek eredményeire feltette a koronát. Ekkor ugyanis jelent meg Ferdinánd király az országosan egybegyült rendek közt Pozsonyban s az elejébe terjesztett törvényjavaslatokat királyi jóváhagyásával szentesitette. E törvényekkel befejezve lőn az átalakulás korszaka. A végrehajtott reformok minden méltányos kivánatot, minden jogosult érdeket kielégitettek és semmi alapos jogot nem sértettek. S miért kellett mégis e dicső reformnak annyi ellenséggel találkoznia, miért kellett mégis életéhez való jogáért oly hosszú súlyos harczot küzdenie s végre, minden jog és igazság daczára, megbuknia, s megbukva egy nemzet jóllétét, szabadságát, függetlenségét az évek hosszú sorára megsemmisitenie?

E kérdésre megfelelnek az 1848/9-diki magyar szabadságharcznak közvetlen előzményei: az átalakult ország s a monarchia egyébb részeinek kormánya közt támadt viszály; a módok és eszközök, melyekkel a bécsi kormány a harczot ellenünk megkezdette; a nemzetiségek

harcza, melyet ellenünk felszitott, megfelel magának a szabadságharcznak lélekemelő, majd kétségbe döntő lefolyása; s megfelel végül a bécsi udvarnak minden eszélyt, mérsékletet és méltányosságot nélkülöző eljárása, melylyel az ősök legdrágább hagyományainak védelmére felkelt, majd a muszka segedelmével legyőzött nemzetet, megfosztva azt minden jogaitól, alkotmányától, saját törvényeitől és önkormányzatától, korlátlan kényuralom alá vetette.

Mindezeket a körülményeket, azoknak indító okait és lefolyását kutatni Magyarország általános történetének feladata; mi ennek keretében csak azt akarjuk vizsgálni, hogyan viselkedett ezen mozgalmak közepette Igló városa és annak polgársága?

Már az elébbi korszakok történetének vázolásánál is kimutattuk, hogy Igló városának polgársága még akkor is, mikor a legsúlyosabb lengyel járom alatt nyögött, egynek érezte magát a magyar nemzettel, s hogy mindenkor kész volt áldozatot hozni a magyar hazáért, a magyar nemzeti ügyért. Kimutattuk azt is, hogy a magyar házához való visszakapcsoltatása után Igló volt a XVI. szepesi városnak központja, szellemi vezetője. S ezt a rangját megtartotta a későbbi évtizedekben is, megtartotta abban a mozgalmas korszakban is, melynek általános képét a fentebbiekben vázoltuk. A többi XVI szepesi városnak fejlődési alapja a lengyel uralom zsarolásai következtében annyira meg volt támadva és renditve, hogy még a nagyobb községek is alig adtak életjelt magukról, a szellemi mozgalmakban nem vettek részt és néma közönyben tengették életöket.

Egyedül Igló városa volt az, mely már e század első tizedeiben kiheverte volt a lengyel sáfárkodás ütötte sebeket és uj életre ébredt. Polgárai megértették a korszellemet és fogékonyakká lettek vivmányainak befogadá-

sára. Azt a lanyhaságot, mely e század elején az ipar és kereskedelem terén észlelhető volt, a harminczas években uj vállalkozási szellem, ujabb törekvések váltották fel, melyek nemcsak a város jólétére, hanem befolyásának emelésére is voltak irányitva. Ez a befolyása különösen a provincziánál érvényesült, mely csak addig működött áldásosan, mig Igló érdeklődött iránta és a maga szellemének bélyegét nyomta reá. Mert habár Igló a XVI városi kerületi tisztikarban aránylag gyengén is volt képviselve, mégis mint a provinczia székhelye bírt annyi befolyással a tisztviselőkre, hogy azok az iglói társadalom szellemében működtek és hogy fontosabb kérdésekben mindig Iglónak szava volt a döntő.

S midőn 1847-ben őszszel és 1848 elején az általános lelkesedés közepette a megye ismételve kiterjesztette ujjait a provinczia felé, hogy azt a megyébe bekebelezze és a provinczia hivatalnokai a közgyűléssel egyetemben majd ide, majd oda kapkodtak, nem tudván elhatározásra jutni: ismét Igló városa volt az, mely nem látta még elérkezettnek az időt arra, hogy elfoglalt polczának leszállitása és tekintélyének csorbitása nélkül a megye kebelébe lépjen, abba a megyébe, melyben 1848 elején még mindig a nemes volt az úr, ki korlátlanul uralkodott az elszegényedett parasztságon; ismét Igló városa volt az, mely külön szabadalmazott állásának fenntartása mellett erélyesen felszólalt és az 1848. évi február hó 18-án Strelko János, akkori városi gondnok elnöklete alatt tartott városi közgyülésen, melyen Fest Imre mint jegyző és vezérszónok működött, egyhangulag elhatározta, hogy az iglói polgárság semmiféle csábitásnak nem enged, hogy továbbra is résen áll és *minthogy a provinczia tehetetlen és éppen a rettegett megye felé evez,* Igló városa fog jogainak védelmére férfiasan sikraszállani. (Prot. 1848). Ebből kifolyólag a márczius 23-án ujból összehivott iglói polgárság szintén

egyhangulag inditványozta, hogy küldjék ki Ludwigh Jánost, a XVI. városi kerületi provinczia főjegyzőjét a magyar országgyűléshez azzal az utasítással, hogy az a XVI város önállóságának és az országgyűlésen való képviseletének jogát törvényhozásilag törvénybe iktatni iparkodjék. Egyszersmind kiküldték Ksensigh Andrást és Fest Imrét a XVI városi bizottmányi ülésre, hogy azzal Igló városának inditványát elfogadtassák, a mi meg is történt. (754/1848 Prot.)

E közben márczius 14-én elterjedt a városban az a hír, hogy a király kinevezte az első magyar felelős miniszteriumot. Ennek a királyi elhatározásnak híre örömlázba ejtette az egész várost. Egy percz alatt fel volt lobogózva az egész város és a piacz közepén felállitva a szabadságfa. A mesterember elhagyta műhelyét, a gazda visszatért a mezőről, a hivatalok becsukattak, a polgárok összegyűltek a városházán és a nép nagy csoportokba verődve elfoglalta a piaczot. Mint egy varázsütésre tüntek elő a nemzeti színű jelvények, melyeket a lelkes iglói hölgyek hamarjában összefűztek és mindenkinek a kabátjára feltűztek. A nagy örömben úszó sokaság között nagy nehezen tudott magának Münnich Adolf egy kis tért szorítani, ki karonfogva Jaeger Eleonórát, ezzel együtt rázenditett a »Talpra Magyar!« szabadságdalra. A néptömeg eleintén mély csendben hallgatta a dalt, de az »esküszünk« szóra ezer meg ezer torokból hangzott vissza a hatalmas ének, melyet őszinte lelkesedés fakasztott, oly lelkesedés, mely azután sem lohadt el és mely egyedül képessé tette Igló városát azoknak a nagy áldozatoknak elviselésére, melyeket a haza oltárára tett.

Mig ez a jelenet a piaczon lefolyt, azalatt a városi képviselő-testület a városházán gyűlést tartott, melyen hivatalosan felolvastatott a leirat s melynek jegyzőkönyvébe Ludwigh János sajátkezüleg írta: »Ő Felségének

e kegyelmes leirata, mely stafétával érkezett, határtalan örömmel, hálával megértetvén, ez Ő Felsége (István nádor) előtt kifejezésre fog juttatni.« (772./1848. Prot.) Egyuttal elfogadta a közgyűlés Ludwigh János indítványát, melynél fogva a rend fenntartása végett egy bizottságot neveztek ki, melynek következő tagjai voltak: Schertl Samu, Ludwigh János, Glósz János, Melczer Jakab, Ksensigh András, Solcz János, Scholcz Lipót, Trangous József és Fest Imre, kik azután testületileg felszólították Trangous Lajost az elnökség elfogadására. Estve az egész város ki volt világitva és valóságos fénytengerben úszott Nádler kertje, hol Igló és környékének értelmisége kedélyes poharazás közben megbeszélte a nap eseményeit és az ezután követendő lépéseket.

Márczius 29-én már javában működött a rendfenntartó bizottság és hogy fellépésének mennél több súlyt kölcsönözzön, iglói nemzetőrségnek nyilatkoztatta ki magát és rögtön hozzáfogott a szervezkedéshez, melynek értelmében a papokat, nyugdíjazott katonákat, hivatalnokokat és rossz erkölcsü embereket kivéve, mindenki felvétetett a testületbe. Igy történt, hogy midőn Battyáni Lajos gróf, az első felelős miniszterium miniszterelnöke április 20-án kiadta a nemzetőrség felállítására és rendezésére vonatkozó rendeleteit, Iglón is, mint sok helyütt, már tényleg fennállott a nemzetőrség, habár még kissé rendezetlen állapotban. Iglón a nemzetőrség már márczius hónapban 225 emberből állott (802./1848. Prot.) Lázasan fogtak hozzá a fegyver beszerzéséhez és a katonai rendszabályok életbeléptetéséhez; a legbékésebb polgár is egyszerre lelkes hadfi lett és senki sem gondolt arra, mily nagy anyagi kár háramlik úgy az egyesekre, mint a közvagyonra a mindennapi foglalkozás elhanyagolásából. Május 24-én már annyira előrehaladott a szervezkedés ügye, hogy a nemzetőrség katonai gyakorlatai rend

szeresen folytak és már 4 dobot is beszereztek. A katonai fegyelem eleintén sehogysem tetszett a belépett önkénteseknek és csak a magyar nemzeti ügy iránti lelkesedés háritotta el a komolyabb összekoczanást a legénység és a választott tisztek között, kiknek sok vesződségökbe került a kényelemhez szokott ujonczokat rendben tartani. Eleinte enyhébb bánásmódban részesitették őket, de midőn látták, hogy így nem igen érnek czélt, szigorúbb rendszabályokhoz folyamodtak és a legkisebb kihágást is keményen büntették. Igy Lengyel Ferencz egyszer becsípett állapotban jelentkezett az őrszobában; Scholtz Sándor hadnagy rendreutasitotta őt és minthogy vele feleselni kezdett, a tanács elé vezetette; a tanács az ellenszegülőt 24 órára bezáratta és a nemzetőrségből való kicsapásra itélte. Az elitélt kijózanodva rimánkodásra fogta a dolgot, hogy csak vegyék vissza a csapatba és miután mások is közbeléptek, megkegyelmeztek neki és ismét befogadták.

Az uj törvény kibővítette a választási jogot és az összes polgárság által intézendő tisztujítást rendelt el. Ennek alapján Trangous József elnöklete alatt összeült egy bizottság, mely az uj választókat összeírta, kik azután megválasztották a polgárképviselő-testületet, mely a közgyűléseken a tiszti karral összeülvén, személyes tanácskozási joggal és határozó szavazattal volt a törvény által felruházva. Május 29-én az előkészületek megejtetvén, 30-án a tisztujitáshoz fogtak, mely alkalommal Scholtz Lipót lett a biró, Ksensigh András kapitány, Scholtz János, Simenszky János, Klein J. Samu, Szontágh Lajos és Sztrelko János tanácsnokok, Szontágh Vilmos főjegyző, Ujlaki Ede aljegyző. S minthogy az utólsó választásnál a hivatalnokokat élethossziglan választották volt, ez alkalommal nyugdíjba helyezték: Bárány Mihályt, Jaeger Mátyást, Jácz Alajost és Rumy Károlyt.

A rendezett tanácscsal ellátott város tiszti kara és közgyűlése egyenes összeköttetésben állott az illető miniszteriummal; ettől vette a rendeleteket, ehhez folyamodott s tett előterjesztést a maga hatáskörét meghaladó ügyekben.

A rend szigorú fenntartása végett életbe léptették a rögtön itélő biróságot, melynek tagjai voltak Iglón: Montsko István, kerületi gróf mint elnök, továbbá Schertl Samu, Glósz János, Duchon János, Kahassowitz János, Schmör Jonathán, Scholtz Lipót, Ksensigh András, Simenszky János, Topperczer Zsigmond; mint jegyzők működtek: Ludwigh János és Klein Bertalan. Hogy a nép a rögtön itélő biróság felől tájékoztatva legyen, az összes papoknak meghagyták, hogy hirdessék azt ki a népnek a templomban és erről tegyenek jelentést a tanácsnak. Már junius 19-én Pribisovszky János, nagyhnileczi és Plenczner, vaspataki plébánusok értesitették a városi tanácsot, hogy a kihirdetés megtörtént. Szép példáját az egyetértésnek adta a két iglói lelkész, kik egy levélben küldték fel a jelentést a városi tanácsnak. A levél következőleg hangzott:

»Nemes tanács!

Folyó évi junius hó 13-án tartott tanácsülésből az 1387. sz. a. kihirdetés végett ugyanazon hó 17-én velem közölt királyi helytartói rendelet a rögtön itélet' uj megengedtetése tárgyában — tegnap junius 18-án, mint Szent-Háromság vasárnapján evangelika egyházunkban kihirdettem, miről ezen bizonyságlevelemet kiadván mély tisztelettel maradok a városi tanács

alázatos szolgája
Pákh Károly,
iglói ev. lelkészpásztor.«

Ezen levél alá Zaboyszky, kath. plébánus sajátkezüleg azt írta:

»Éppen az említett ünnepen a helybeli katholikus nép is aziránt a szószékről értesittetett, bizonyitja Zaboyszky László, helybeli katholikus lelkész.«

A mint ebből is látjuk, a nemzetben mindenütt a legszivesebb készség s jóakarat nyilatkozott, mindenki vetélkedve arra törekedett, hogy megkönnyitse és elősegitse az ország ujjászületésének nagyszerű művét; a nép pedig mindenütt és mindenben annyi józanságot, annyi érettséget és ép észt tanusitott, hogy a hazafinak szíve repdesett örömében, midőn látá, mily elemek alkotják e nemzetet. Az általános lelkesedésnek egyik jelensége az is volt, hogy sok család uj magyar hangzású nevet vett fel.

Hogy Iglón ezen általános lelkesedés hatása alatt aránylag kevesen magyarosították nevöket, mint például Neubauer Ujlaki-ra, Schwartz Ormai-ra, annak természetes oka az volt, hogy az iglói polgár német neve daczára mindig magyarnak érezte magát, úgyhogy az idegenhangzásu név fel sem tünt, másfelől pedig mindig inkább a tett emberének mutatta magát, a mint ezt a nemzetőrség felállitásánál is bebizonyította.

Mert azalatt is, mig ezek történtek, az iglói nemzetőrség folyton izmosodott. Legtöbb nehézség merült fel a fegyverbeszerzésnél, melylyel Hermann Adolfot bízták meg. Ez Pestre fordúlt Károlyi Lajos üzletbarátjához, ki azonban értesítette, hogy Pesten annál nehezebb fegyvereket beszerezni, mivel az összes készletet a horvát határra kell küldeni és azt a tanácsot adta neki, hogy tegyenek az iglóiak is úgy, mint a pestiek, hogy tudniillik vadászfegyverekkel gyakorolják be magukat. S csakugyan részint a vadászfegyverek igénybevétele, részint az egyes polgárok körültekintése és áldozatkészsége, melynél fogva kiki magának igyekezett fegyvert szerezni, lehetővé tette, hogy az iglói nemzetőrség rövid idő múlva elegendő mennyiségü fegyverrel volt ellátva.

A tanács, mely nem volt elegendőképen tájékoztatva a katonamentességről, Pestre folyamodott felvilágosításért, a honnan nemsokára, augusztus 14-én Baltazzitól, az országos nemzetőrségi haditanács elnökétől egy rendelet érkezett le, melyben ki volt mondva, hogy a polgármester, a főbíró, a főjegyző, pénztáros és levéltárnok fel vannak mentve a katonai szolgálat alól; a többiek mindnyájan hadkötelesek, hacsak orvosi bizonyítványnyal be nem igazolják, hogy komoly betegségük miatt képtelenek a katonai szolgálatra. Erre természetesen Iglón is sokan halálos betegségbe estek, de nem annyira félelemből, mint inkább arra való czélzattal, hogy üzletöket fentarthassák. A hirtelen megbetegedett iglóiaknak orvosi bizonyítványai mind a városi levéltárban találhatók, hol mindenki megtudhatja, ki minden lett akkor egyszerre beteg?!

De ezek a hirtelen nyomorékká változottak csak kevesen voltak; a többiek örömmel állottak be a nemzetőrségbe és már legjavában folytatták a hadgyakorlatokat fegyverekkel is, midőn Szemere Bertalan belügyminister rendelete a városhoz érkezett, melyben felhívja a tanácsot, hogy fegyverek után lásson. Erre már nem volt szükség, de örömmel fogadta ez utasítását a ministernek, melynél fogva hatósági engedély nélkül egyik helyről a másikra fegyvert szállítani tiltatik, mert így legalább biztosítva voltak az iglói fegyverek és nem kellett attól tartani, hogy azokat a megye vagy valamely felsőbb hatóság elszedi.

Iglónak a magyar nemzeti ügy iránt való odaadó fáradozásának híre nemcsak a Szepességen, hanem egész Magyarországon is elterjedt és általános elismerésre talált és hogy a szepesi hazafiság az egész országban ismeretessé lett, azt leginkább Igló városa buzgóságának és áldozatkészségének lehet köszönni. Igló város nemes áldozatkészsége ismeretes volt a magyar nép minden rétegében, úgyhogy midőn a megye egy nemzeti zenekarról gondos-

kodott és Bunkót szerződtette, ez csak azzal a feltétellel fogadta el a meghívást, hogy szabadon választhatja tartózkodási helyét, a mibe bele is egyeztek, mire ő Iglót választotta. Minthogy az ez ügyben a városi tanácshoz intézett levele sok tekintetben érdekes, közöljük eredeti szövegét:

»*Tisztelt tekintetes tanács!*

Miután Szepesmegye, mint a tekintetes tanács előtt tudva lesz —, minket bandájának fogadott, — lakhelyünk választását tetszésünkre bízván —, mi pedig ennek folytán kivánságunktól vezéreltetve, abban állapodtunk meg, hogy Iglón, mint Szepesmegyének értelmiség s a *magyarság iránti rokonszenvező gyúlpontjában* letelepedhetni, felsőbbségi engedelmet kérendünk, a tekintetes tanácshoz járulunk ebbeli kérésünkkel, hogy nekünk Igló városa kebelében a letelepedhetést megengedni méltóztassék, lekötelezvén magunkat, hogy mindezt híven és pontosan teljesítendjük, mit a tekintetes előljáróság tőlünk törvényesen, igazságosan és jogosan követelend —, alávetvén magunkat a tekintetes tanács bíráskodhatása alá, azon kötelezettséggel, hogy méltányos adózásban is résztvenni fognánk, végtére bátorkodunk szállásfogadás körül a tisztelt városi kapitány közbenjárását kikérni: megkülönböztetett tisztelettel maradván

Igló, 1848. aug. 17.

a tekintetes tanács

alázatos szolgái

Bunkó Ferencz

zenetársulata.«

Ezalatt megnyilt az 1848. évi juliusi országgyűlés, melyet a határt nem ismerő lelkesedés, melynek a főváros e napon tanúja volt, nagyszerű, az elragadtatásig megható ünneppé avatott, az alkotmányos szabadságnak és nemzeti függetlenség diadalünnepévé, a jogegyenlőség által egygyé vált, minden osztályaira nézve egyaránt képviselt nemzetnek örömünnepévé. Az országgyűlést István

főherczeg nádor, királyi helytartó és a király teljhatalmu képviselője nyitotta meg, trónbeszédében előadván az országgyűlés egybehívatásának okát, a Horvátországban s az ország egyéb déli részeiben kitört lázadást, melyet rosszakaratú izgatók valótlan híresztelésekkel támasztottak. Ezen az országgyűlésen tartotta Kossuth Lajos julius 11-én ama híres, »a haza veszélyben van!« kezdetű beszédét, melyben utalva a felvidéki panszláv mozgalomra, a horvátországi pártütésre, az ország és Ausztria közt létező viszonyokra, a szerb lázadásra, a mindinkább felmerülő reactionárius mozgalmakra, a magyar nemzet elszigeteltségére — felhívja a nemzetet, mondja ki azon határozatot, miként koronájának, szabadságának, önállásának védelmére kész a legnagyobb áldozatot is hozni. Hogy pedig e határozatát valósítsa: becsületes békét eszközöljön, ha lehet; vagy győzedelmes harczot vívhasson, ha kell; ajánljon meg a nemzeti gyűlés kétszázezer katonát és negyvenkét millió forintnyi hitelt. »Megadjuk!« kiáltottak Nyáry Pál példájára jobbjaikat égre emelve a lelkesedéstől elragadt képviselők, egy gondolattól, egy érzettől áthatva, egy ember gyanánt felszökve padjaikról. »Önök felálltak, mint egyetlen férfiú, — és én leborulok e nemzet nagysága előtt! És csak azt mondom: annyi energiát a kivitelben, mint a mennyi hazafiságot tapasztaltam a megajánlásban, s Magyarországot a poklok kapui sem döntendik meg!« E szavakkal fejezte be Kossuth beszédét.

S valóban ha lelkünkben a nép honszeretetének kimeríthetetlenségén, önfeláldozásának kézségén és az események egész tömegén keresztül röpülünk, leborúlni kényteleníttetünk nagysága előtt. Bár a kormány felszólítására a nemzetőrök a társaság minden osztályaiból szinte vetélkedve siettek is a táborba: a nemzetőrökre egyedűl még sem lehetett bízni a haza védelmét. Egy erős, rendes hadsereg gyors kiállítása lőn tehát a legsürgetőbb feladat.

Batthyány Lajos ministerelnök augusztus 18-án adta ki a rendeletet, mely a rendes hadsereg felállítására vonatkozott. A rendelet a XVI városi kerülethez is érkezett le. Ez minthogy a többi városokban a nemzetőrség szervezése is lanyhán folyt, Iglóhoz fordúlt, felszólítván a várost, hogy álljon a mozgalom élére »*miután tudjuk, hogy Igló városa e tekintetben mindig előre megy és a többi városoknak hazafiságában mintaképül szolgál*«; egyszersmind felkéri Iglót, hogy a többi városoknak segítségűl legyen.

Igló városa következő határozatokat hozott:

1. Minden fegyverfogható polgár álljon a nemzetőrségbe, az önkénteseket pedig irják össze.

2. Scholcz és Szontágh hadnagyok írják össze a fegyverfogható embereket.

3. A parancsnokok gyakorolják be jól a nemzetőröket.

4. A lelkészeket felhívja a tanács, hogy a szószékről buzdítólag hassanak a népre.

5. F. hó 28-án be kell nyujtani a katonák névjegyzékét az ezredparancsnoksághoz.

6. A néphez proklamáczió intéztessék és függesztessék ki.

E határozatok elfogadása után Ujlaki Ede szívére köti a tanácsnak a szegény nemzetőrök családjairól való gondoskodást és inditványozza, hogy 1. mig a családfő szolgál, neje tíz krt, minden gyermek pedig hat krt kapjon, 2. nyilatkozzék a tanács oda, hogyha valamely nemzetőr a hon védelmében elhalna, az esetben a város fog az özvegy fentartásáról gondoskodni, mindaddig, mig ujra férjhez nem megy; az árvákat pedig addig fogja gondozni, mig keresetképesek nem lesznek. A tanács ezt az inditványt egyhangúlag fogadta el és Nádler Károly jelentésére, hogy Scholcz Sándor hadnagy sikeresen fáradozik a nemzetőrség rendezésén, az utóbbit lelkesen megéljenezték. (1710—1848. Prot.)

A proklamáczió ekképen hangzott:

Patrioten!

Von allen Seiten schallt's: das Vaterland ist in Gefahr! Ein giftiges Gewürm nagt an unserem Freiheitsbaum, sein Name ist *Reaction.* Diesem kräftig zu begegnen, seine giftigen Zähne auszubrechen, dieses Gewürm unter unserem Füssen verbluten zu sehen, geschah der Aufruf, ein Corps von freiwilligen Nationalgarden bereit auf jeden Wink zum Ausmarsch an die nördlichen Gränzen des Reiches, also an die unseres Comitats, zu bilden.

Kameraden! Der Name »*hochherziger Ungar*« erschallt durch ganz Europa, hochherzig war diese Nation auch damals, als sie im fremden Land, fremde Interessen erkämpfen und vertheidigen sollte; – um so hochherziger wird sie in der Freiheitsvertheidigung ihres eigenen Vaterlandes sein!!

Auf Kameraden! schliesst Euch so zahlreich als möglich den biederen hochherzigen Männern an, die jetzt schon den Aufruf des Ministeriums folgend freiwillig zur Vertheidigung ihres theuren Vaterlandes aufgestanden sind.

Ihr habt nichts zu befürchten!!

Eure Weiber und Kinder werden auf die Zeit Eurer Abwesenheit versorgt.

Euer Weib bekommt täglich zehn kr. C. M., jedes Eurer Kinder sechs kr., insolange als Ihr auswärts weilt.

Jeder von Euch erhält nebstdem, durch den Staat bestimmten Sold, für dem Nationalgardisten 8 kr. C. M. noch eine tägliche Zulage von 4 kr. C. M.

Sollte *Einer von Euch ein Opfer seines heiligsten Eifers werden,* so erhalten Eure Weiber und Kinder obige Unterstützung; das Weib so lange, als sie lebt, oder nicht wieder heirathet; jedes Kind bis zu seinem 18.

Jahre, oder bis es sich selbst den Lebensunterhalt zu verdienen nich im Stande ist.

Kameraden! Wenn ein frecher Eindringling die Freiheit und Ruhe Eures Hauses gefährdet, werdet Ihr ihn nicht mit kräftiger Faust zurück weisen? Um wie viel mehr seid Ihr verpflichtet einem Eindringling mit gewaffneter Faust entgegen zu treten, welcher Euer gemeinschaftliches Haus, Euer theures Vaterland, *Euer Weib, Eure Kinder, Euren häuslichen Herd, Eure Freiheit* bedrohen, einem Eindringling, welcher die heiligsten Pflichten der Menschheit mit Füssen tretend, dem herzlosen, tyrannissen Plan einer herrschsüchtigen Kamarilla, welche selbst unsern guten Monarchen in ihre Netze gefangen hält, zum willenlosen, eckelhaftesten Werkzeug dient.

Seht Euch vor Mitbürger!!!

Seid gerüstet und gewaffnet! Zeigt Euch, dass Ihr im Stande seid, *die Pläne ränkesüchtiger Ungeheuer* durchzuschauen und Euch in der Ausführung kräftig, männlich, tapfer zu finden!!

Bürger eines freien Staates! Zeigt Euch dieser Freiheit würdig! Erhaltet sie in ihrer makellosen Reinheit und gebt durch Eure jetzt an den Tag zu legende Hochherzigkeit der Nachwelt ein Beispiel, dass Ihr dieser freien theuren Errungenschaft würdig seid, dass Ihr sie *zu erhalten verstündet!* Der glühendste Segen Eurer Enkel und späten Nachkommen wird Euch ein Denkmal dafür errichten, das kein Zahn der Zeit zu verstören vermag, das *bis in die Ewigkeit* in den Annalen der Geschichte fortdauern wird!«

Ez a hazafias szózat nemcsak falragasz alakjában tétett közhirré, hanem nyilvános helyeken, vendéglőkben fel is olvastatott és megmagyaráztatott. S a felhivásnak volt is hatása, mert minden nap iratkoztak be önkénte-

sek, úgy hogy midőn Csáky Ágost gróf, a szepesi nemzetőrség őrnagyja felhivta Olaszit, Váralját és Iglót, hogy mennél előbb ruháztassák és fegyvereztessék fel az őrséget, annál is inkább, mivel a polgári elem vagyonossága és értelmiségénél fogva leginkább van hivatva a szabadság védelmére: Igló városa már azt a választ adhatta, hogy az iglói nemzetőrségi csapat rendben van hogy 34 nemzetőr teljesen be van gyakorolva. felruházva és felfegyverkezve, hogy a csapat kapitánya: Nadler Károly, a többi tisztek pedig: Scholtz Sándor főhadnagy, Paltzmann Ottó hadnagy; őrmesterek: Ujlaki Ede, Szontágh László és Pákh Lajos szabados.

Az egész Szepesség három őrnagyi parancsnokságba volt beosztva. Ezek voltak: a lőcsei Csáky Ágost gróf őrnagygyal az élén, a bányakerületi Koczok Sándor őrnagygyal és a magurai parancsnokság Máriássy Ferencz őrnagygyal az élén.

Iglón a hadi utasitásokat igen komolyan vették és hetenként ellenőrizték a kereskedőket, kik puskaport és ólmot tartottak, vajjon el vannak-e látva elegendő lőszerrel? Igy például augusztus 22-dikén találtak Benigny Lajosnál 75 font ólmot, Langsfeldnél 400 fontot, Szontágh Lajosnál 61 fontot és Scholtz Lászlónál $57^1/_2$ fontot. Ezenkivül kényszeritették a kereskedőket, hogy hetenként egy kimutatást adjanak be arról, kinek mennyi lőszert adtak el? Iglónak ezt az eljárását, valamint többi előkészitő intézkedéseit a megye is példásoknak ismerte el és hogy a csüggedő elemeket a vármegyében is felbuzditsa, először Horváth Sándor szolgabíró, majd Máriássy Mihály alispán maga kérte fel az iglóiakat, hogy minél tömegesebben jelenjenek meg a megyei szemlén, hogy megjelenésök és lelkesedésök hasson a többiekre is (iglói lvt. ered. levél.). Miként a megye, úgy a XVI szepesi városi kerület bizottmánya is, szeptember 3-dikán elismerő-

leg nyilatkozott Igló hazafiságáról és köszönettel vette tudomásúl Igló városának áldozatkészségét, melylyel csapatját felszerelte; egyszersmind biztositja a várost, hogy túlkiadásait majd annak idejében köszönettel fogják megtériteni.

A várossal vetélkedve egyes iglói polgárok is rakták le áldozatukat a haza oltárára. Köztük első volt Nádler Károly, ki a bányászlegényeket látta el egyenruhával, a mit a város eleintén ellenzett, minthogy igen sok idegen elem volt köztük; továbbá Hermann Adolf, ki köpenyegeket és öltönyeket adott a nemzetőrök részére; Kotlár sujtásra való zsinórokat, Gärtner János csizmákat és dobokra való bőrt, Martsinkó a borjukhoz szíjakat szolgáltatott stb. Aranyat és ezüstöt több ezer forintnyi értékben áldoztak: Nádler Károly, Scholcz Sándor, Fest Imre, Fleischer Márton, Hermann Adolf és általában nem volt polgár a városban, ki legalább élelmi szereket nem adott volna. Az iglói hölgyek is lerótták a hazafiság adóját, a mennyiben éjjel-nappal tépést csináltak, melyett kosárszámra vittek a városházára. A begyült tárgyakat Kassára szállitották és nem egyszer indult el Iglóról egy egész hosszu kocsisor, megrakva a különféle összehalmozódott tárgyakkal. A mi nem volt elszállitható, azt eladták és készpénzben küldték el.

Midőn megjött a tudósitás, hogy a nemzetőrség, mely eleinte Felső-Magyarország védelmére alakult, a hadügyminiszter szabad rendelkezése alá bocsáttatik, a fiatalabbak kiléptek a nemzetőrségből és egyenesen a rendes hadsereghez vonultak be mint honvédek; köztük volt: Pákh Károly, Ujlaki Jenő és mások, kiket már elébb Münnich, Lumczer, Scholtz stb. megelőztek. Ujlaki Ede leköszönt mint városi aljegyző és Koczok őrnagy adjutánsává lett. A fiatalabb mesteremberek beléptek mint tűzérek, vagy mint hidászok és utászok. A város pedig 6

lovat adott, melyek Prakfalváról a szepesi ágyúkat szállitották és melyek azután a hadseregnél is maradtak. Az első honvédszállitáskor, mely Iglóról indult ki, szerencsétlenség is történt, a mennyiben a meredek grajnári úton a lovak megbokrosodtak és több szekér feldőlt, mely alkalommal többen, köztük Ujlaki Jenő súlyosan megsebesültek, kik most az Istenre kérték pajtásaikat, hogy ott ne hagyják őket, hanem vigyék magukkal a hadsereghez, majd kiheverik bajukat. Nem akart senki sem otthon maradni akkor, midőn a haza veszélyben volt! A kit fiatalsága miatt nem mertek besorozni, azt a tanács bizonyitványnyal látta el, melyben felemlitette, hogy az illető nem hadköteles, de mint tisztességes embert, ajánlja mindenkinek. Például felhozzuk Klein Ottó utilevelét, mely ekképen hangzott:

«Mi, Igló XVI szepesi kerületi korona és bányaváros Főbirája és Tanácsa tudtul adjuk mindazoknak, kiket illet, hogy Klein Ottó, bölcsészeti tanuló egyházkönyvünk hiteles kivonatának tanusága szerint 17 éves korában azok sorába nem esik, kik a jelenleg tartó országgyűlés a kiállitandó katonaság iránt megszentesitésre felterjesztett törvényjavaslata szerint katonai szolgálatra köteleztetnek, — hogy továbbá e hatóság az ellen, hogy a fennérintett egyén a sorkatonasághoz beállhasson, nemcsak semmi akadályt nem gördit, sőt mint jó jellemü s tudományilag művelt egyént mindazon uraknak, kikhez pártfogásért megkezdendő katonai pályafutásában folyamodni fog, ajánlhatjuk.»

E közben a veszély folyton nőtt. A bécsi reactió, mely már a királyt is hálójába keritette volt, az olasz háboru szerencsés fordulata után nyiltan kezdett fellépni és Jellasicsot az udvar s bécsi kormány megegyeztével az országba való betörésre késztette, melynek híre szeptember 13-dikán érkezett a fővárosba. Ez a tény még az

eddig habozókat is megnyerte a nemzeti függetlenség ügyének és egyesülve azokkal, kik három hónap óta hasztalan sürgették egy erélyesebb politika követését, egyaránt készen állottak, erőszakkal torlani vissza a többé semmi álokokkal nem támogatható ármányt s nyiltan fellépő erőszakot. A képviselőház szept. 16-dikán oly határozatot alkotott, hogy a megyék, népességök aránya szerint, minden 127 lélek után két honvédet állitsanak, a mennyire lehet, a kiállitás gyorsitása végett toborzás útján. Erre az egész országban megkezdődött a toborzás. Igló városa is hozzáfogott a toborzáshoz, minden toborzottnak 20 frt p. foglalót biztosítván. Csakhogy Iglón nehezen ment a toborzás, mert a város fiatalságának szinejava már a hadseregben volt. De a határtalan lelkesedés itt is segitett és rövid idő alatt sikerült a városnak 32 ujonczot elküldeni, kiket, minthogy a megye pénzszűkében volt, saját költségén szállittatott el és azonkivül még pénzzel is ellátta őket (1869/1848 Prot.) Szintúgy magáévá tette Igló városa azt az inditványt, hogy az egész Szepesség egyesült erővel, mind a négy municzipium egy 1200 főből álló csapatot állitson ki és annak felszerelésére és ellátására 40,000 frt költséget teremtsen elő.

A lelkesedés még fokozódott, midőn szeptember 18-án az a hír érkezett a városba, hogy a király nem hagyta jóvá az uj katonaállitást, az öt forintos pénzjegyek kibocsátását, Jellasicsot nem hajlandó visszarendelni és az uj minisztériumot elismerni. A toborzás erre még nagyobb erővel, még fokozódottab lelkesedéssel folyt; bíró, pap és az öreg tekintélyes polgárok a nép közé vegyültek és lelkes szavakban ecsetelvén a haza veszedelmét, a hadseregbe való belépésre buzditották.

A toborzottak felszerelése ujabb költségekkel járt, melyekről a városnak kellett gondoskodnia és így félre nem magyarázhatjuk a városnak azt a válaszát, melyet

Máriássy Mihály alispánnak adott, ki a városfól szeptember 21-én szuronyokat kért, midőn írja: »A t. cz. alispán úr nem fogja félremagyarázni a köztanácskozmány ama határozatát, miszerint nemcsak a város, hanem egész Szepesmegye közbiztonságát tekintve nem tanácsos fegyveres erőnket csökkenteni, miért is a t. cz. alispán úr kivánatát ki nem elégitheti, még pedig annál kevésbé, mivel a mostani harczias időben s kivált a szomszédországokkal való viszonyaink nagyon is kétségessé teszik azt, valjon a megye szükség esetében a kölcsön kért fegyvereket nekünk egyhamarjában vissza fogja-e térithetni.« A város részéről hozott sok áldozat után nem lehetett ezt a tagadó választ annál kevésbbé félremagyarázni, mivel a városnak saját ujonczai számára is volt szüksége a fegyverekre, kiket a besorozás után, a mennyire lehetséges volt, azonnal fegyvergyakorlatok alá kellett fogni. Hogy pedig Igló városa folyton szállitotta az ujonczokat, mutatja az a körülmény, hogy szeptember 22-én már ismét együtt volt 27 ujoncza, kiknek felszerelésére ismét 150 frt p. utalványozott. Nagy sikerrel működött a toborzás körül Windt Imre, az iglói nemzetőröknek hadnagya, kinek körmei közül alig siklott ki egy valamire való legény sem, lett legyen ez iglói vagy véletlenül a városba vetődött idegen! Ime egy példa:

Szeptember 26-án nagy sietséggel jött be Iglóra a létánfalvai biró és egyenesen a városházára sietett kérdezősködvén, vajjon igaz-e az a hír, hogy a ráczok már elfoglalták Pestet, hogy a horvát hadsereg már Felső-Magyarország felé vonul és hogy a magyar nemzeti ügy nagyon rosszúl áll? A város meg akarván felelni annak a bizalomnak, melylyel a biró hozzá fordúlt, rögtön vizsgálat alá vette a dolgot és kisült, hogy egy Lumczer László nevű vándorlólegény volt ennek az álhírnek a terjesztője. A város rögtön elfogatta s bár azzal mentege-

tődzött, hogy csak meg akarta tréfálni a létánfalviakat, a megyének szolgáltatta át. Az elfogott azután kénytelen volt Görgey szolgabiró jelenlétében a létánfalvai parasztok előtt kijelenteni, hogy ő hazudott és hogy ellenkezőleg a magyar ügy nagyon jól áll. De Igló városa meg nem elégedett azzal, hanem bezáratta és midőn szabadon bocsátották, Windt Imre vette pártfogása alá és még az nap honvéd lett az árulóból!

Ez az eset figyelmessé tette a várost és a megyét a tót izgatásra, mely a szomszéd megyékből már ide is áthatolt és mely »swornost« név alatt propagandát csinált a panszláv iránynak. Igló városa rögtön magára vállalta területén a felügyeletet és Schréter Frigyes személyében azonnal kinevezett egy biztost, kinek 1 forintnyi napidíj mellett feladata volt, minden idegent éber figyelemmel kisérni, ki a mi tótjaink közt barangol. Schréter szept. 29-én meg is kezdte működését Nagy-Hnileczen.

Ez az éberség annál inkább vált szükségessé, mivel ebben az időben szeptember 17. és 18-án nehány száz panszláv bújtogató, pénzzel bőven ellátva jött az országba, hogy Hurbánnal közremunkálva, a felső megyék tótajkú lakosait fellázitsák, izgató szózatokat olvasván és osztogatván a nép között, melyeket a »Narodna Rada slovenszka«, azaz: a tót nemzet tanácsa nevében adtak ki. Ezen izgatások következtében a tót lázadók száma több ezerre szaporodott, kik Hurbán vezérlete alatt garázdálkodni kezdtek. De a rendes hadsereg és a nemzetőrök csakhamar szétverték a gyülevész népet, Hurbán Morvába szökött vissza, a lázadók pedig a hegyekbe rejtőztek. Nehogy azonban a vidéket ujabb hasonló zavargások háborítsák: a kormány rendeletéből Beniczky Lajos kormánybiztos egy, rendes katonaságból, önkéntesekből és nemzetőrökből álló mintegy másfél ezernyi mozgó hadával őrködött azontúl a felvidék nyugalma s békéje fölött.

Ez alkalommal Liptót és Árvát a szepesi nemzetőrség szállotta meg, melynek csapatjában 43 iglói nemzetőr is volt, kik szeptember 28-án indúltak el rendeltetési helyökre. Az Iglóról kiindúlt nemzetőrök következők voltak: Nadler Károly mint kapitány, Solcz Sándor főhadnagy, Windt Imre főhadnagy, Schwarcz Gusztáv, Schwarcz Károly, Simenszky Ferencz, Müller János, Münnich Adolf (káplár), Krompaszky Lajos, Windt Márton (káplár), Schwartz Lajos, Sztrelko János, Nemetz Károly, Gotthardt Albert, Schertl Manó (káplár), Pumpéry József (tizedes), Marschalko Pál (tizedes), Gärtner Márton (káplár), Jantner Mihály, Andresky Róbert (káplár), Scholtz Pál, Meltzer Pál, Nosz János, Pákh Pál, Jantner Samu, Hermann Adolf (káplár), Schmidt Ferencz, Jantner Lipót, Melczer Samu, Lumczer János, Hauszig Lajos, Lumczer Ede, Dirner Sándor, Windt Adolf, Lechnitzky Samu, Benigny Gusztáv, Bartsch János, Fiedler Samu, Lindner Károly, Klein Károly, Malinyák János, Gura Károly, Klein József, Klein Pál, Scholcz József és Tornofszky Samu, mely utóbbi nemzetőr Árva-Váralján meg is halt; ruházatát és fegyverzetét csak nagy nehezen tudta a város visszakapni. Az iglói nemzetőrök október 30-ig voltak rendeltetési helyökön és ezen idő alatt nagyon jól megfértek a tót lakosokkal, kiknek fel sem tünt a megyéjök megszállása, mert határmegye lévén a külellenség ellen látszott foganatosítva lenni e mozgalom.

Hogy a felsőbb körökben már akkor is rendetlenség uralkodott, mutatja az a körülmény, hogy a hadparancsnokság Igló városától követelte az általa toborzott ujonczokra való ruházatot és fegyverzetet, holott a város csak saját honvédjeit volt köteles felszerelni. Ez a jogtalan követelés rossz vért szült az iglói polgároknál, kik mindenöket feláldozták és Hermann, a város »satyrikusa« nagyon élesen kikelt »a főurak bőbeszédüsége ellen, kik

munkaiszonyban szenvednek.« Ugyanaz a Hermann egy pompás költeményben összefoglalta az iglói nemzetőrök hőstetteit, melyben maró gúnynyal ostorozza az egyes katonák gyengéit. Bizonyára sok iglói éltesebb polgár emlékszik még arra a költeményre, mely úgy kezdődött: »Als die Zipser ausgezogen, war es schwarz am Himmelsbogen.«

A Szepességen állomásozó 19-ik honvédezredet Petróczy Károly őrnagy gyakorolta be, ki az Iglón tanyázó csapat részére a várostól fegyvereket kölcsönzött, azzal a határozott kikötéssel, hogy ha a városnak szüksége lenne reá, azokat rögtön visszaszolgáltatja. Azonkivül hetenként 1000 adag kenyeret osztatott ki a katonák között, a tiszteknek pedig szabad szállást és fát adott. Fegyverekben mindig nagy volt a szükség a megyénél, bár a lőcsei fegyvergyár, hol sok iglói munkás is dolgozott, deczember haváig már 900 fegyvert készített volt.

Ezalatt a bécsi reactió meggyőződve, hogy a magyar nemzet elszánt önvédelem nélkűl nem engedendi magát törvényes jogaitól megfosztani s mit sem gondolva azzal, hogy a kényuralmi vágytól sugalt tervök végrehajtása, ha sikerűl is, százezrek életébe, egy egész nemzet jóllétébe kerül, elhatározták: hogy ne csak segedelem küldessék Jellasicsnak, kit a győztes magyar hadak október 5-én már Bécs felé űztek, hanem a birodalom minden, másutt nélkülözhető hadereje Magyarország leigázására fordíttassék. A bécsi hadügyminiszteriummal titkos érintkezésben álló főhadi kormányzókhoz és a várak parancsnokaihoz titkos parancsokat intéztek, hogy eddigi összeköttetéseiket a magyar kormánynyal megszakasztván, a nyilt ellenállás terére lépjenek. A hadi terv részletei oda irányultak, hogy Magyarország egyszerre minden oldalról támadtassék meg, s mielőtt önvédelmére felkészülhetne, fegyverhatalommal igáztassék le. Ezen hadi terv értelmében Schlick

tábornoknak feladata volt Galicziából Duklán és Kassán keresztűl törve, a Pestig haladandó fősereggel összeköttetésbe lépni.

Schlick e szándékának hírére a duklai szorosút megerősitése Irányi Dániel képviselőnek és kormánybiztosnak jutott feladatául; Kassa—Eperjes táján pedig a környékbeli nemzetőrökből, önkéntes csapatokból és három ujonczhonvédzászlóaljból mintegy 8000 ezernyi sereg állittatott össze. Nov. 27-dikén érkezett Igló városához is a felszólitás, hogy tartsa készen nemzetőreit, mert a szepesi mozgó nemzetőrséggel együtt a 100 főből álló iglói nemzetőrség is fog Eperjes felé indulni. Már november 29-én éjjel kapta Scholcz Sándor főhadnagy Máriássy Mihálytól, a szepesi nemzetőrség parancsnokától a parancsot, hogy 50 emberrel haladéktalanul Szepes-Váraljára induljon, hol Jekelfalussy Tamás és Windt Imre parancsnoksága alatt 400 embert vontak össze, kik azután Kassa felé vonultak.

Schlik már decz. 6-dikán első roham kisérletében elfoglalta a rosszul védett duklai szorost és Kassa felé vonult, hol a fentebb emlitett elemekből álló sereggel s 14 ágyuval várta be Pulszky Sándor alezredes. Bár e seregtől alig várt valaki győzelmet, megütközni mindazáltal mulhatlanul kellett, nehogy az ellenség ellentállás nélkül közeledjék a fővároshoz. Az ütközet decz. 11-kén megtörtént, de szerencsétlenül ütött ki. A kaszások és lándzsások rendetlen futásnak eredtek, a tábor megzavartatván, a városba vonult vissza. Itt azonban a *szepesi nemzetőrség* s a szinte *Szepességben ujonczozott honvédzászlóalj* a Hernád hidjánál három ágyúval egy ideig feltartóztatta az ellenséget, mig végre a túlnyomó erőnek engedni kénytelen, tűrhető rendben vonult vissza.

Mielőtt a hadi eseményeket tovább követnők, egy kis kitérést kell tennünk, megemlékezvén arról a felszólitásról, melyet Windischgrätz herczeg, kit ő felsége telj-

hatalommal ruházott fel és ki a január 3-dikán nála járt országgyűlési küldöttségtől a nemzetnek feltétlen alávetését (unbedingte Unterwerfung) követelte, Igló városához intézett és mely általános felháborodást keltett. A felhívás igy hangzott:

»*An die Völker Ungarns!*

Nicht genug, dass der Rebeller Kossuth und seine Helfershelfer Ungarn mit einer zahllosen Menge von Papiergeld überschwemmt; nicht genug, dass er es wagt, unsern geheiligten König und Herrn und die ganze allerhöchste Dynastie in seinen schändlichen und lügenhaften Plakaten zu schmähen und zu entweihen und das in einem Lande, welches als Beispiel der Treue für sein Herrscherhaus galt, entblödet er sich nicht, sowie die in alle Komitate ausgesandten Schreckens-Commissäre, die durch die unerhörtesten Mitteln terrorisirte Bevölkerung zu Schandthaten aufzufordern, welche gegen einen fremden, das Land ohne Recht betretenden Feind unerlaubt wären, gegen die Truppen des angestammten Herrscher's aber, welche in das Land kommen, um die durch die wühlerischen Rebellen vernichtete Ordnung Ruhe und gesetzlichen Zustand wieder einzuführen, gottlos und hochverrätherisch sind.

Sie wagen es im lügenhaften Uebermuthe die kaiserliche Armee des Mordes, Raubes, Plünderung und Brandlegung zu beschuldigen, während diese scheusslichen Verbrechen einzig und allein durch die Rebellen-Horden verübt worden, wovon die kaiserliche Armee bei ihren Vorrücken allenthalben die nur traurigsten Belege findet und darüber von den armen zu Verzweiflung gebrachten Einwohnern Klagen und Beschwerden unterbreitet wurden.

Nicht zufrieden mit diesen Schändlichkeiten, bethören Ludwigh Kossuth und seine Helfershelfer auch das arme Volk mit Sieges-Nachrichten, als bei Schwechat,

Pressburg und Wieselburg, wo entweder gar kein Gefecht stattfand oder aber die Rebellen geschlagen und in die Flucht gejagt wurden, um es durch die Lügen zum Aufstand und in Massen gegen die kaiserliche Armee aufzustächeln, unbekümmert um die traurigen Folgen, welche das Resultat eines solch' wahnsinnigen Beginnens wäre. Ja der Schreckens-Commissaer zu Raab, Alexander Lukács ging in toller Wuth so weit, sämmtliche in Raab zurückgelassene Vorräthe vergiften zu wollen, an welch' schrecklicher That er nur durch die schnelle Flucht der Rebellen gehindert wurde.

In Anbetracht dieser in der Geschichte aller Zeiten unerhörten Schändlichkeiten, erkläre ich hiemit Ludwig Kossuth, sowie den ganzen Landes-Vertheidigungs-Ausschusz und sämmtliche durch sie in die Komitate und Städte ausgesendeten sogenannten Regierungs-Commissaere für *vogelfrei,* und befehle allen Jurisdictionen und Gemeinden unter schwerster Verantwortung, diese einzufangen und an die nächste Militaer-Abtheilung auszuliefern.

Jene, welche es dennoch wagen sollten, noch den geringsten Befehl dieses revolutionaeren Ausschuszes anzunehmen, oder demselben Folge zu leisten, werden unnachsichtlich sogleich standrechtlich hingerichtet.

Jene Ortschaften aber, aus welchen mehrere Einwohner vereint sich erkühnen, von der kaiserlichen Armee Courire, Transporte, oder einzelne Kameraden anzugreifen, oder ihr auf welch' immer für eine Art zu schaden, werden der Erde gleich gemacht.

Die Orts-Vorsteher bürgen mir mit ihrem Kopfe für die Aufrechterhaltung der Ruhe.

Haupt-Quartier Raab am 29-ten Deczember 1848.

Alfréd Fürst zu Windischgrätz m. p.

k. k. Feldmarschall.

Azon törvény- és jogtapodások, azon esküötörések után, melyeket az udvari reactio az egyedűl megtámadott jogai, megsértett törvényei s az uralkodó házzal kötött szerződései védelme és fenntartása végett fegyverhez nyúlt magyar nemzet irányában elkövetett, nem lephetett meg senkit ez a hazugságot hazugságra halmozó proklamáczió-féle férczmű, mely valóságos arczúlcsapása a tisztesség-, igazság- és jogérzetnek, s csak arra szolgált, hogy még inkább fellelkesítse a nemzetet az élethalál-harczra.

Ez a nyomtatvány, mely 1849. évi január utólsó napjaiban érkezett Iglóra s melyet a város kuriosumként felolvastatott és kihirdettnek nyilvánított (374./1849. Prot.), mindenfelé kivétel nélkűl nagy felháborodást szült a polgárságban, mert nagyon jól tudta, hogy az egész kiáltvány nem egyéb, mint a legotrombább hazugság, melyre az iglói polgárság csak megvetéssel felelhetett, mely megvetést a szabadságharcz lezajlása után is, egészen 1867-ig mindig éreztette az osztrák hatalommal szemben, daczára annak, hogy sok igéretnek és csábításnak volt kitéve.

Az iglói polgárság a nyers osztrák hatalommal szemben tanúsitott általános megvetésének bő tápanyagot nyújtottak egyes jellemtelen elzülött embereknek áskálódásai. Midőn Schlick a szerencsétlen kassai, majd szikszói csata után a Szepességre bevonúlt és a kamarilla minden városban keresett összeköttetést, melynél fogva a hazafias érzelmű polgárokat szemmel tarthatta, minden városban akadt egy-két ember, ki hajlott az osztrákokhoz és részint félelemből, részint haszonlesésből az osztrák ügyet szolgálta. Történt ez Késmárkon, Lőcsén és más helyeken. De Iglón nem találkozott senki a tekintélyesebb polgárok közűl, ki hallgatott volna az osztrákokra, annál kevésbbé, mert a Windischgrätz-féle kiáltvány mélyen sértette különösen az iglói polgárok érzületét, kik mindent, a mit tettek, haza-

fiságból, a nemzeti ügyért való lelkesültségből tettek. De az osztrák kamarilla, mely a legcsúnyább, legalávalóbb eszközöktől sem irtózott, talált itt is egyes, egész valójában elzüllött embereket, kiket bérenczeinek felfogadott s kikkel állandó összeköttetést tartott fenn, mi az iglói kedélyekben a megvetés mellett még a gyülöletet is szülte minden ellen, a mi osztrák volt.

Iglón is akadtak tehát az osztrák ügynek képviselői, de olyan képviselői, kik örökre megbélyegezték az ügyet magát, mert végképen elzüllött, az emberi társadalomból kitaszított, nyomorúlt páriák voltak, kik csak árthattak az ügynek, melyet képviseltek. Ezek voltak: Gelen, Freistein Tóbiás és Rumy Károly. — Gelen városi muzsikus volt, ki a harminczas években nehány emberből álló bandájával nemesi kúriától kúriára kóborolt, de mindenütt rossz fát tevén a tűzre, végül mindenünnen kikergettetett, utóbb csak a plébánus és a városi tanács irgalmából élt; tökéletesen elzüllött, mások megrövidítéséből és csalásából élő egyén volt, kitől mindenki undorral fordúlt el s a ki annyira el volt adósodva, hogy a fizetést, melyet mint muzsikus húzott a várostól, csak igen ritkán kapta kezeihez. Látván vesztét, a legalávalóbb módon csúszott-mászott mindenki előtt s ez volt az oka, hogy méltatva meghunyászkodását a városban tűrték. Hasonmása volt Freistein Tóbiás, ki szintén dorbézolásai következtében eladósodott és ámbár seborvos-borbély volt, senki által nem szíveltetett; igen csúnya perei voltak, melyeket mind az iglói levéltárban találunk feljegyezve (1091—3495 1842. sz. a.) A harmadik volt Rumy Károly, régi nemesi családnak sarja, ki a legelőkelőbb körökben járatos volt; utóbb városi hivatalnok lett, de kicsapongó élete és aljas magaviselete által minden jobbérzésü embert elidegenített magától. Szemtelenkedései odáig vitték a dolgot, hogy 1847-ben Bobory Antal, 1848-ban Prihradny végrehajtás útján

hajtották be rajta a kölcsönzött összeget és már akkor fenyegetődzött, hogy ezt az egész városon fogja megbosszúlni. Hogy családja éhen ne haljon, irgalomból ujra megválasztották aljegyzőnek a leköszönt Ujlaki Ede helyére. Ennek a három jó madárnak ügyvédje Klein Tóbiás volt, kit utóbb a nép a velök való czimboráskodás miatt szintén nagyon gyanús szemekkel kisért.

Az 1849-ik év január elején bevonúlt a Szepességre az osztrák hadsereg, először Schlick, azután áprilisban Ramberg, végül Vogel és Benedek csapatjai. Legelső teendőjük volt a nyilvános pénztárakat kiüríteni. Igy már január 12-én estve nyolcz órakor Ripperda báró, nyugalmazott százados megjelent egy tiszt és hatvan ember kiséretében a sóhivatalban és az összes pénzkészletet lefoglalta; majd azután a provinczián elkobozta a XVI városi pénztárt. Mindezt az éj leple alatt tették és mint a kik jól elvégezték dolgukat, hamar odébb állottak zsákmányukkal, mert attól tartottak, hogy a hazafias iglóiak, megtudva a dolgot, majd felzendűlnek. Ripperdának ez a meggondolatlan tette, melyet a nép rablásnak minősített és melyről, mint ilyenről még a hatvanas években is beszélt, ismét nagy csorbát ejtett az osztrákoknak a nép előtt amúgy is nagyon alacsony hitelén. Pedig nem is lett volna szüksége az osztráknak ehhez a »gyávaság«-hoz folyamodnia, mert habár Igló polgárságának fájt, hogy az ellenséget minden ellenállás nélkül beengedték a megyébe, mégis jobbnak látta az adott körülmények között erejét jobb időkre fentartani. Ez okból minden tiltakozás nélkül szállította Lőcsére az osztrák táborba a kenyeret is, csakhogy először a XVI városi kerületi gróf által, azután a lőcsei parancsnok által láttamoztatta nagy gondosan szállítmányát hivatalos érvényes nyugta alakjában, melyet azután a kivetett adó fejében annak rendje és módja szerint szépen visszaadott.

A városi tanácsnak ezen okos és körültekintő eljárása természetesen nem tetszett az éhes osztráknak, kinek tiltakozására és lármájára azután Igló bírája szépen bebizonyította, hogy az adó amúgy is elég nagy s hogy a város nincs abban a szerencsés helyzetben, hogy még azonfelűl is adózzon; különben sem akarja Igló a lőcseieket megsérteni, kik bizonyára nem vennék szívesen, ha kedves vendégeiket az iglóiak látnák el élelemmel. A bírónak ezen illoyalis, de annál hazafiasabb eljárására az volt a felelet, hogy a XVI városi kerület nem sokkal azután arra kényszerítette a bírót, hogy tegye le az I. Ferencz József osztrák császárnak szóló hódolati esküt. Az ünnepély, melyet egyedül egy század osztrák katonaság díszitett, nagy csendben folyt le és azokra nézve, kiknek tudomására jutott, ismét egy okkal több volt arra, hogy az osztrák eljárást még jobban megútálják és gyűlöljék.

Azalatt, mig Schlicknek vigyázó csapatja, mely Lőcsén elég otthoniasnak érezte magát, egy-egy kirándulást tett Iglóra, hogy magát pénzzel ellássa, Görgey hadtestparancsnok, ki seregét Beszterczebányán pontosította össze, azt az utasítást vette a hadügyministertől, hogy hadtestével lehetőleg sietve vonúljon Tokaj felé, hol Schlick a tiszavonalt és Debreczent fenyegeti. Görgey a vidéknek élelmi szerekben való szűkölködése miatt hadtestét két felé osztotta, s egyrészt Rózsahegyen és a felső Vágvölgyön, másrészt a Garanvölgyön és Királyhegyen keresztül indította útnak, hogy azután Szepesmegyében egyesűljenek. Ezernyi bajjal és nehézséggel küzdve végre január hó végén érkezett mind a két hadosztály Szepesmegyébe.

Február elsején jelent meg Görgey táborából két magyar katonaőr Igló városában és következő levelet nyujtott át a városi tanácsnak: »Kísérő levél! — A tábori 43 drb marhát hajtó hajcsárral megyen két katonaőr, — ezek szintén nemcsak szabadon bocsátandók, hanem min-

den szükséglettel el is látandók. Kelt Telgárdon, 1849. február 1-én, Kósa Dániel, m. kir. tábori húsmérési biztos.« A magyar hadsereg közeledtének híre véghetetlen nagy örömet keltett Igló városában; a városi képviselőtestület rögtön összeült és a XVI városi kerületi gyűlésnek azonnali összehívatását sürgette, hogy illendőképen fogadhassák a honvédeket; a maga részéről pedig kiküldte erre a gyűlésre Scholtz Lipótot, Scholtz Jánost, Schimenszky Jánost és Szontágh Lajost. Miután a XVI városi kerület Igló városának összes indítványait elfogadta volt, az iglói kiküldöttek keserű szemrehányásokkal illették a provincziális tisztviselőket, mert hyperloyalitásukban és elhamarkodott meggondolatlanságukban a saját szakállukra paktáltak az osztrák tisztekkel, holott »a Szepességnek a cs. kir. katonaság előtt való meghódoltatása és a helybeli lakosságnak I. Ferencz József ő felségének nyilvánított alávetése után egyszerre s oly meglepőleg a magyar hadsereg közeleg??« (Prot. 1849.) A provinczia főintézői restelték a dolgot, mert céltudatlan ingadozásuk, saját személyöknek biztosítása roppant kényes helyzetbe sodorta őket, a mennyiben egyfelől ott volt Lőcsén uj »szövetségesök«, másfelől pedig nehány óra múlva bevonúl a honvédség abba a hazafias városba, melynek ők is lakosai voltak. De azért ez meg nem akadályozta őket abban, hogy az nap estve megjelenjenek Nádler Károly vendégszerető házánál, hol a magyar törzstisztek társaságában éltették »a magyar hazát«, ők, kik még csak nehány nap előtt nyakra-főre hűséget esküdtek az osztráknak!

1849. február 2-án délután két óra tájban érkeztek Iglóra az első honvédcsapatok nehány huszár kíséretében. Este felé megszünt egy kis időre a bevonulás. A honvédeket mindenütt tárt karokkal fogadták, a polgárok kivétel nélkül szívesen bocsátották rendelkezésökre lakásaikat, hogy kipihenjék fáradalmaikat és az asszonyok

hallván, hogy a hadsereg zöme még csak ezután érkezik, vetélkedve fognak főzés-sütéshez, hogy kellőképen fogadhassák a honvédeket. De az osztrákok bérenczei sem maradtak vesztegen; a mint ugyanis a fentemlített három jómadár észrevette, hogy több honvéd már nem vonúl be a városba, rögtön Lőcsére siettek, hogy az osztrákoknak a történteket hirül vigyék. Kiesewetter, a lőcsei osztrák csapat parancsnoka bízván az árulók szavában, elhatározta magát arra, hogy a honvédokat meglepi és a vendégszerető városon is bosszút áll; s annál inkább vélte tervét kivihetőnek, mert ugyancsak az árulóktól tudta meg, hogy a »templom« körül huszonnégy puskaporral megrakott szekér áll és ha sikerül neki ezeket rakéták által felgyújtani, akkor a légbe röpített város romjai között majd könnyen elbánhatik a zavarba ejtett honvédséggel. Sietségökben az árulók azonban elfelejtették megmondani, hogy melyik templom körül állanak a puskaporos szekerek, másrészt pedig azalatt, mig Kiesewetter pokoli tervét szőtte, egy más körülmény is állott be, mely tervét meghiúsította.

Későn estve ugyanis bevonult a városba Guyon hadosztálya, úgyhogy Iglón mintegy ötezer főből álló magyar hadsereg tanyázott. A törzstisztek Nádler Károly vendégszerető házánál találtak nagyszerű fogadtatásra, mig a többi tisztek és a legénység is mind az egyes házakban szállásoltatott el. A sóhivatalban száztizenöt legény két tiszttel, a magánházakban tízen, húszan, sőt ötvenen is voltak beszállásolva; Schimenszky János maga száztíz legényt egy tiszttel látott el úriasan házánál. A több napig tartott mély hóban való fárasztó gyalogolás s különösen a gömöri hegyeken való viszontagságos átkelés következtében teljesen elcsigázott honvédek alighogy megdermedt tagjaikat kissé felmelegítették és egy kis frissitőt vettek magukhoz, azonnal mély álomba merültek és mig ők

IGLÓ VÁROS ÉGÉSE 1848/49. ÉVBEN. Schmidt, Igló.

kényelmes otthonról, harczi dicsőségről álmodoztak, Kiesewetter lopva közeledett egész zászlóaljával a lőcsei országúton és a pálmafalvai hegyen keresztül a város felé és felkonczolván az Anna-kápolnánál talált csekélyszámú magyar őrcsapatot, a Wenigpatak mellett foglalt állást. Eközben a »Blaumont« hegyről rakétákat röpíttetett a város felé, melyek sustorogva ereszkedtek le a katholikus templomra és a környékén fekvő házak tetőire. Az égő golyóbisok mind sűrűbben repültek a város felé —, de ez sehogysem akart a levegőbe röpülni.

A város felé röpitett rakéták mindazonáltal lángralobbantottak egy-két házat és tűz támadt. Kiesewetter most futólépésben előre nyomult az égő városba, de itt az ágyúdörgés által felriasztott, habár még kevés számú honvédségben ellenállásra talált, úgy, hogy csak folytonos sortüzelés mellett juthatott egészen a piaczig; itt azután észrevették emberei, hogy a lőszeres szekerek a lutheránus templom körül állanak és egy bátor osztrák fiu neki is ment fáklyával a gyuanyagnak, hogy azt felrobbantsa, de egy magyar huszár idejekorán észrevette gonosz szándékát és kardjával levágta. A tulajdonképeni utczai harcz a sóházi téren kezdődött és itt is végződött. A mind tömegesebben megjelenő honvédek végtére kiverték az osztrák zászlóaljat, mely Lőcse felé szökött, egy ideig üldöztetve huszárjaink által, kik azonban az éj sötétje miatt csakhamar abbanhagyták az üldözést.

A harczi zajban és az első ijedtségben természetesen senki sem gondolt a tűz oltására, úgy, hogy a Lupkovics-féle házban még a fecskendő is odaégett; a hol legjobban dühöngött a tűz, t. i. a lőcsei-utczában, ott a golyózápor miatt mentésre nem is lehetett gondolni; a mentés munkáját azonkivül még az a körülmény is megnehezitette, hogy a kemény hideg folytán a legtöbb kút befagyott volt; másrészt pedig a lőcsei utczában oly nagy volt a

hőség, hogy az ott elesett katonák az utcza közepén szénné égtek s igy nem lehetett a tűzhöz férni. Már 16 ház az összes melléképületekkel, a kathol. templom és a torony hevertek romban, a harangok nagy robajjal törték át a boltozatot és a nagy hőségben elolvadtak; míg végre sikerült a tűzvészt megfékezni, mit leginkább Neubauer Samu tűzfelügyelőnek lehet köszönni, ki a legnagyobb önfeláldozással vezette a mentési munkálatokat. Tizennégy nap mulva egy orkánszerű szélvész alkalmával egy a falban tovább égő gerenda ujra lángra kapott, de Ritzinger András merész önfeláldozása megmentette a várost a nagyobb szerencsétlenségtől. Luzsinszky és Ragályi Pál m. kir. biztosok biztatták a várost, hogy az összes kárt a magyar kormány meg fogja téríteni és csakugyan már február 16-dikán érkezett erre a czélra egy 7500 p. frtnyi összeg a városhoz.

Az iglói utczai harcz alkalmával 53 honvéd találta hősi halálát, köztük Szentpétery huszárkapitány is, kiket azután közös sirban temettek el, melyet 1882-ben egy gránittömbbel jelöltek meg és melyhez az iglói ág. ev. főgymnasium ifjusága évente márczius 15-én és halottak napján zarándokol, hogy szavalattal és hazafias dalokkal áldozzon a hősök emlékezetének. A hálás utókor pedig a kath. templom és a városháza közti téren 1870-ben diszes honvédemléket állitott egy kis emelkedésen álló és vasrácsozattal körülvett nagy gúla alakjában, melynek 3000 frtnyi költségeit hangversenyek és közadakozás útján gyüjtötte össze Igló közönsége. A gúla éjszaki oldalán e felirat olvasható: «Az 1849-ik évi szabadsági harczban február 2-dikán itt elesett honvédek emlékéül»; nyugati oldalán: «MDCCCLXX. emelte a példán lelkesülő hálás nemzedék»; keleti oldalán: «Hazádnak rendületlenül légy híve...» s déli oldalán következő vers van bevésve:

»Mégsem csorga hiába véretek
A Haza szent földére, hősfiak!
A miért küzdve elhullottatok,
Véretekből a szabadság felfakadt!»

A sebesülteket, kik között osztrák katonák is voltak, rögtönzött kórházakban, még pedig a XVI. szepesi város kerületi házában, a bányapolgárság épületében és a rendes kórházban ápolták. Eleinte Dr. Epstein századorvos kezelte őket, majd a hadsereghez való távozása után febr. 7-dikétől kezdve Dr. Posewitz és Dr. Jacz díjtalanul, Dr. Schubert és Dr. Scherffel pedig csekély napidíj mellett. A felgyógyultak részint a hadsereghez vonultak be ismét, részint mint rokkantok szülőföldjükre tértek; egy beszterczebányai első zászlóaljbeli honvéd, Dobra Mátyás megőrült a kórházban és a város emberei által vitetett övéihez. A kórházi költségeket a város viselte, mely e czélra 1187 p. frtot utalványozott; azonkivül a kórházból eltávozottakat is ellátta utipénzzel. A hadsereg ellátása pedig 1656·76 frtjába került a városnak. Ha ehhez hozzáveszszük a magánosok által hozott áldozatokat, ugy ismét látjuk, hogy Igló városa és annak polgársága mindenkor kész volt a hazafias szent ügyért legjobb erejét feláldozni.

Guyon hadosztályával február 3-dikán hagyta el Iglót és a Branyiszkó hegy felé vonult, hogy onnan Schlick csapatjait elűzze, a mi heves harcz után február 5-dikén fényesen sikerült is neki. Ugyanazon a napon az Aulich és Kmetty hadosztályának tisztikara Lőcsén fényes tánczvigalmat rendezett, mely sokáig emlékezetben maradt a lőcsei nővilágnak. Másnap ez a hadosztály is eltávozott és Iglón több előfogatot vett igénybe; igy Benigny Lajos, Schwartz Gusztáv, Melczer Pál, Münnich Samu és Jantner György adták oda szekeröket és habár azokat sohasem látták többé, mégsem panaszkodtak soha, szivesen hozva ezt az áldozatot a haza oltárára. Február 4-dikén Becke

kapitány utászcsapata vonult át Iglón, mely alkalommal több fiatal iglói polgár állott be ebbe a csapatba. Az Aulich csapatjával keresztülvonuló Szabó egy a néphez intézett proklamácziót adott át a városi tanácsnak, melyet ez rögtön kifüggesztett és a közönségnek megmagyarázott.

A mint a magyar csapatok Kassa és Eperjes felé vonultak, azonnal megjelentek a Szepességen a folyton nyomukban járt Götz és Jablonovszki osztrák tábornokok dandárai. Ezeknek egy százada február 10-dikén vonult át Levartovszky osztrák kapitány vezetése alatt, ki Gelen feljelentése következtében fogságba ejtette Jäger Károlyt, a XVI. városi kerület jegyzőjét, kit csak Igló városának jótállása után bocsátott ujra szabadon. Február 18-án Wateroliet osztrák főhadnagy 30 vasas némettel megszállotta a sóhivatalt és kiüritette az állami pénztárt.

Február 15-dikén érkezett Iglóra a tót felkelők csapata, az úgynevezett hurbánisták. Ez egy fegyelmezetlen tolvajbanda volt, mely ha nagyobb tömegben jelent meg valahol, szörnyű módon garázdálkodott és lopott, a hol csak tudott. Legjobban jellemzi ezt a csőcseléket Igló városának panaszlevele, melyet az a parancsnoksághoz felterjesztett s mely ekképen hangzik: «A csász. kir. hadsereg roppant nagy számban vonult át ezen a városon és a cs. k. parancsnokság nagy követeléseket támasztott e várossal szemben, melyeket összes erejének legnagyobb megfeszitésével is alig birt kielégiteni. De a város lakossága e rendkivüli terheket panasz nélkül viselte, tűrte, mert a csapatokban rend és fegyelem volt, tisztelettel viseltettek a vendégbarátság iránt és kimélettel voltak a szegényekkel szemben, kik jó akaratukon kívül egyebet nem nyujthattak. De a mióta a jelenleg a városban tanyázó tót csapat ide érkezett, számtalan panaszszal fordulnak a lakosok a tanácshoz. A fegyelmet és rendet nem ismerő tót lázadók zsarolják a népet, szidják a ta-

nács tagjait, az utcza közepén tüzet raknak, lopnak, ügyetlenül bánnak a fegyverekkel, a puskaport meggyujtják stb.» Azért kéri a város a parancsnokságot, hogy zabolázza meg ezt a vad népet. Február 21-dikén már az egész városban nem lehetett lisztet kapni, az összes készletet felfalta volt a tót gyülevészcsapat és a város kénytelen volt Gömörből gabonát hozatni, hogy a telhetetlen és kiéhezett csordát kielégitse. Február 23-dikán végre elkotródott ez az átkozott csürhe és a város még előfogatokat is adott neki, hogy csak minél messzebbre szállitsa a város határaitól.

De márczius 10-dikén ujra megjelenik a tót csapat egy része Iglón, még pedig Mőwald kapitány vezetése alatt, ki Blandek Frigyes tót parancsnok rendeletére alaposan kiüritette a nyilvános pénztárakat és azután odébb állott

Ezek a tót csapatok, jobbára galicziai parasztok kiséretében több izben meglepték a Kárpát-vidéki városokat, hol pénz-, hol élelmi sarczot vetvén a polgárokra. Az ilyféle apró ellenséges csapatok s fellázitott tót csoportok rablásainak meggátlása végett a tél folyamán több guerillacsapat alakult a felvidéken. Ezek számos jó szolgálatot tettek ugyan mind a békés lakosoknak, mind általában a nemzeti ügynek, több izben kikergetvén a betört rablócsoportokat, vagy elfogván az ellenség szállitmányait. Mivel azonban a tavasz beálltával ezen ellenséges beütések mindinkább szaporodtak s a polgárok védelmére lehetetlen volt a közügy kára nélkül minden városban rendes katonai erőt tartani: Szemere Bertalan, felsőmagyarországi teljes hatalmu kormánybiztos agyában a fegyveres véderőnek egy uj eszméje villant meg, mely szerint aztán márczius közepén egy *védsereget* kezdett a felvidéken létszeresiteni.

A védsereg eszméje, mely a haza szeretetét és védelmét elvont magasságából a családra, a tűzhely megvédel-

mére, sőt majdnem az önszeretetre vonta le s a hadviselést egészen népiessé tette, népszerűségre jutván, élénk mozgásba hozta a felvidék lakosságát. Április elején alakult meg Iglón is a védcsapat, melynek tagjait leginkább a régi nemzetőrök szolgáltatták; kapitánya Nadler Károly volt, ki a város biztonsága érdekében mindenfelé őröket állitott fel. Azonkivül ujra hozzáfogtak a toborzáshoz, melynek költségei fejében Gruber Nándor korcsmáros 437 frtot számolt fel a városnak (299/1849 Prot.) Ugyanabban az időben megsemmisitette Berzeviczy őrnagy az osztrák rendeleteket és biztositotta a népet, hogy meg fogja védelmezni a felsőbb hivatalnokok önkénye ellen, a mi a provincziának szólt. Ugyancsak április elején szervezte Kornides Lajos őrnagy a guerillacsapatot és sürgette a Grajnáron és Grätelen keresztül vezető utaknak eltorlaszolását, a mi április 1—9-dikéig meg is történt és a városnak 204·55 frtjába került.

1849 április 14-dikén kiáltotta ki a debreczeni országgyűlés Magyarország függetlenségét, detronizálta a Habsburgházat és választotta meg Kossuthot kormányzónak. A függetlenség kinyilatkoztatásának híre nagy örömet keltett Igló városának polgárságában, mely illő komolysággal és öntudattal hódolt a független magyar kormánynak. Azok a lelkes jelenetek, melyeknek a szabadságharcz kitörésekor szemtanui voltunk, ujra ismétlődtek, lehetőleg még fokozódottab mérvben. Kis-Hnileczen Simenszky János és Gärtner Márton hirdették ki a függetlenségi nyilatkozatot az összes erdei nép nagy örömrivalgásai között. Nagy-Hnileczen Soller és Ksensigh hívták össze a népet, melyhez Pribisovszky János kath. lelkész intézett egy hatalmas tót beszédet, megmagyarázván neki a nap jelentőségét és arra intvén őt, hogy híven szolgálja az önálló, független magyar hazát. Igló városa mindig híven teljesítette kötelességét a független magyar

kormánynyal szemben; felhivására a XVI városi kerületre esett 138 ujonczból Igló maga állitott ki 30 embert, kiket unius 13-dikán útnak indított; az osztráknak pedig megtagadta az engedelmességet; így midőn Nugent osztrák ezredes, ki Ó-falván állomásozott, fát követelt a várostól, ez kérelmét kereken megtagadta s midőn az ellenséges csapatok részére gabonát vásároltak az iglói piaczon, Kornidesz lefoglaltatta azt embereivel. Vogel osztrák parancsnok, ki előtt ismeretes volt Igló városának hazafias magatartása, május elején vonult Eperjesről a felső Vágvölgy felé és ezen útjában Iglót is érintve nagyon zaklatta a várost és a gömöri hegyeken átkelvén, túszokat is vitt magával a városból. De ez nem változtatott Igló hazafias magatartásán.

S Igló városával együtt a hatóságok, vármegyék és városok csaknem kivétel nagy örömmel és lelkesedéssel fogadták az ország függetlenségének kijelentését, biztosítván feliratai által a kormányt, hogy azokat az áldozatokat, melyekbe még a függetlenség kivívása kerülend, szivesen viselendik. A nép e tiszteletre s bámulatra ragadó lelkesedése, tevékeny buzgalma és áldozatkészsége bőséges forrásúl szolgált azon eszközök és erő előteremtésére, melyek a szabadságharcz sikeres folytatását lehetségessé tették.

A dynasztia, mely a télen még könnyű szerrel leigázhatni vélte a készületlen nemzetet, elrémülve vette észre az annak lelkesedése és szabadságszeretete által kifejtett roppant erőt; s meggyőződve arról, hogy minden ujonnan gyűjtött s másutt nélkülözhető erejét összeszedve sem lesz képes megállitani diadalmenetökben a szabadság lelkesült bajnokait, kétségbeesésében az orosz czár karjai közé vetette magát. A kényuralmat pártolni mindig, de most, Lengyelország miatt, különösen kész muszka nem s késett Magyarországba küldeni roppant seregeit.

Paskevics orosz tábornagy junius közepéig három hadtestben mintegy 110,000 embert egyesitett a Kárpátok Sáros- és Szepesmegyébe nyiló szorosainál. A jobb szárnyat képező 3-ik hadtest Rüdiger tábornok vezérlete alatt már junius 15-én megszállotta Ó-Falut, honnan 17-én Lublóra érkezett s innen Eperjes felé vonult. Iglót csak portyázó csapatok érintették. Igy junius 20-án egy kozák hetman egy alacsony kis szekéren egymagában hajtatott be a városba, hol még nehány guerilla tartózkodott. Ezek közűl egyet, az iglói születésü Rothot üldözőbe vette a kozák; Róth kénytelen volt magát megadni, de a kegyetlen orosz annyira kínozta, hogy végre Róth megsokalva a dolgot, kirántotta az orosz kezéből a kardot és halálos csapást mért a fejére. Roth külföldre szökött; a hullát egy Lőcséről portyázó orosz csapat magával vitte. E miatt nagy bajba került volna a város és alighanem Losoncz sorsára jut, ha az oroszoknak hirtelen tovább nem kellett volna folytatniok az utjukat. De így is több polgár kellemetlen helyzetbe jutott, többek között Windt Márton, kit azzal gyanúsítottak, hogy ő dobálta volna meg kővel az oroszt; de a városi tanács erélyesen nyomozta az ügyet és nemcsak teljesen tisztázta Windtet a vád alól, hanem a rágalmazókat is keményen megbűntette.

S ezzel az eseménynyel tulajdonképen véget is ért a szabadságharcz magára Igló városára nézve. S véget ért, szomorú véget a magyar nemzetre nézve is nem sokára! Az oroszok segítségével leigázott szerencsétlen nemzet most a bosszú uralmának korszakába lépett. A bécsi kormány a hazai törvényeket eltörülvén, az országot ostromállapotba helyezte s katonai kényuralom alá vetette, a nemzet vezérei részint a vérpadon hullottak el, részint idegenben bújdostak. Az elfogatások s elitélések egy évnél tovább rettegésben tartották az országot. A százados municzipiumokat, az igazgatási s igazságszolgáltatási

formákat, megyei s községi rendszert, szóval az ország összes igazgatását és törvényeit, egész történelmi jogát s annak alapján épült polgári s politikai alkotmányát eltörülték, s azoknak helyébe osztrák törvényeket s a nép szokásaival, erkölcseivel s fogalmaival ellenkező, idegen igazgatási rendszert s formákat állítottak. A mintegy 70 milliónyi magyar pénzjegyeket kárpótlás nélkül beszedve, anyagilag is megrontották a kimerült nemzetet, melyet még azonkivül is elviselhetetlen adókkal terheltek.

Ezt az absolutisztikus korszakot Iglón Márjássy Ádám inaugurálta következő hirdetéssel:

»Laut dem allerhöchsten Befehl Sr. kaiserl. königl. Majestät Franz Joseph des I. sind alle Kossuth ungarischen Noten, von welcher Gattung dieselben immer sein, ohne aller je zu hoffender Vergütung auszer Cours gesetzt und dieselben für ungültig erklärt, zugleich aber ist jedermann verpflictet dieselben, und zwar in Leutschau und Igló bis zum 19. August l. J. an die im Stadthause zu Leutschau von Früh bis Abends considirende Deputation abzugeben, ansonsten jedweder, bei wem die obengenannten Noten gefunden werden, wird mit Spiessruthen oder im widerholten Falle mit dem Tode standrechtlich bestraft.

Bei dieser Strafe ist verpflichtet auch jedweder allmögliche Waffen binnen 24 Stunden a Dato abzuliefern. Sign. Leutschau am 14ten August 1849.

Adam Márjássy,
Zipser Comitats-Präsident.«

A felszólitásnak ez a kiméletlen módja, a vesszőztetéssel és akasztófával az uralkodó nevében való fenyegetődzés nagyon elkeseritette a várost és annyira felizgatta a kedélyeket, hogy az abszolutisztikus uralom elleni megvetés és gyülölet nőttön-nőtt és bátran állithatjuk, hogy az osztrák abszolutismus elleni ellenszenv 1867-ben sokkal nagyobb volt, mint 1849-ben Márjássynak ezen felszólitása

előtt. Ezt a gyülöletet Márjássy-n kivül érezték a többi tisztviselők is, mint Montskó, Péchy, kik a hatalom szolgálatában állottak s kiknek megválasztásában az osztrákoknak igen szerencsétlen keze volt. Ezek a velök éreztetett ellenszenvet ujabb rendeletekkel, a polgárok szabadsága ellen intézett merényletekkel igyekeztek megtorolni és elnyomni.

Mindenekelőtt betiltották a gyüléseket, még pedig nemcsak a városi képviselőtestületnek, hanem a bányapolgárságnak, tehát egy tisztán üzleti dolgokkal foglalkozó testületnek a gyüléseit is. Azután a város sarczolásához fognak. A város kénytelen aratás idején két hónapra 80 előfogatot előteremteni, azonkivül 1000 pokróczot, 800 köböl zabot, 800 mázsa szénát átszolgáltatni; emellett napirenden voltak a 40—50 köbölig terjedő követelések, akárcsak a lengyel kor került volna vissza!? A polgárok házaiba katonákat szállásoltak el, kiket az illetőknek élelemmel is kellett ellátniok; Nadlernél egy egész század katonaságot szállásoltak el, mi annál nagyobb teher volt reá nézve, mert éppen akkor vette fel örökségét Kossuth-bankókban, melyeket most minden kárpótlás nélkül át kellett szolgáltatnia és összes többi vagyonát zálogba tette, csakhogy bányáit tovább művelhesse és a szegény bányamunkásokat az éhhaláltól megmentse. Az osztrák tisztek végre, kiknek több belátásuk volt, mint a megyei magyaroknak, megsajnálták a véghetetlen becsületes embert és kieszközölték a parancsnokságnál, hogy a század katonaság egy hónap és egy hét letelte után visszarendeltetett.

A XVI városi takarékpénztár igazgatósága is rendeletet kapott augusztus 29-én a megyei főnöktől, melynél fogva — tekintettel a forradalomban működött részvényesekre — a takarékpénztár egész tőkéjét, a zálogtárgyakat és a kötvényeket zár alá helyezi és az igazgatóságot arra utasitja, hogy betéteket és fizetéseket elfogadhat ugyan,

de a betétek visszafizetését, a zálogtárgyak kiváltását, a részvények átirását, általában bárminő csökkentését a zár alá helyezett takarékpénztári alapnak csakis a megyei főnöknek, a városi tanács útján kikérendő engedélyével foganatosithatja. Egyszersmind köteles volt a takarékpénztár 14319 frt 15 kr összegü magyar bankjegyet beszolgáltatni és későbben még 279 frtot; ez az összeg is »további megtorlás nélkül« átvétetett, amint az a nyugtául szolgáló leiratban olvasható (Várallyi Ferencz: A szepesi XVI városi takarékpənztár története).

A város és egyes polgárai is több mint 10000 frtra rugó Kossuth-bankót vittek Lőcsére; de nagy részét a bankóknak — éppen úgy, mint a fegyvereket — elrejtették a bányákban abban a reményben, hogy felvirrad még valaha a szabadság napja. A pénzkészleten kivül 97 borjubőrt, 100 szíjat, 40 lőszertáskát, 94 pár czipőt és még más tárgyakat koboztak el a szegény kézművesektől, Gärtner Jánostól pedig összes bőrkészletét, s mind ezt az alatt az ürügy alatt, hogy ezek a czikkek a honvédségnek voltak szánva.

A város régi tisztviselőit elcsapták és Márjássy kinevezte bírónak Scholtz Lipótot, kapitánynak Schimenszky Jánost, tanácsnokoknak: Scholtz Jánost, Szontágh Lajost, Klein J. Samut, Klein Tóbiást, Kovalcsik Jánost, jegyzőknek: Rumy Károlyt és Scholtz Gusztávot. Egyik-másik habozott ugyan tisztséget vállalni, de utóbb a polgárság érdekében elvállalták, nehogy a város a Gelen és Freistein-féle emberek körmei közé jusson. S az 1849-iki jegyzőkönyvekből kitünik, hogy az akkori iglói tisztviselők csakugyan igen sokat tettek e rettenetes korszak szenvedéseinek enyhitésére, hogy Trangous, Paltzmann és mások eseteiben valóban önfeláldozással jártak el. S hogy mégis egyiken-másikon nem segithetett a városi tanács, az nem az ő jó szándékán múlt; amugy is eleget

fenyegették a lőcsei urak akasztófával és nem szabad elfelejtenünk, hogy köztük ült az áruló Rumy, ki gyáva szemtelenkedéseit sajátkezüleg örökitette meg a jegyzőkönyvben (Prot. 1849.)

A közvélemény elitélte ugyan akkorában a hivatalt vállalt tisztviselőket és ők tisztában is voltak evvel, de éppen ez a körülmény mutatja legjobban nemes gondolkozásukat és érzésöket, melynél fogva mindennek daczára védték az egyesek érdekeit a hatalommal szemben. Midőn Ludwigh Jánost, Lupkovics Tamást, Roth Samut, Róth Mártont, Bárányi Lajost, Weszter Samut, Jaeger Károlyt, Ksensigh Andrást, Pákh Mihályt, Pákh Lajost, Kellner Károlyt, Marschalko Pált, Ormay Adolfot, Jantner Lipótot, Dorogsághy Gusztávot, Paltzmann Ottót, Paltzmann Györgyöt, Schwartz Lajost, Nosz Jánost, Miske Nándort, Roth Vilmost és Reiter Mártont Lőcsén konskribálták és a városi tanácsnak szigoruan megparancsolták, hogy vagyonukat elkobozva adja el: a városi tanács a legtöbb esetben kimutatta, hogy nincs vagyonuk, vagy — a hol azt nem lehetett tenni — addig húzta-halasztotta a dolgot, hogy csak a vagyon összeirására került, vagy pedig jó előre értesitette az illetőket, hogy időt nyerjenek vagyonukat biztonságba helyezni, a mint ez Korschalla, Raab György és Mikolay polgároknál történt.

Lupkovics százados, Matyasovszky János, Bobory, Bausznern főhadnagy és Luczy hadnagy, mint a franczia háborúkban nyugdíjazottak, szintén a konskribáltak listájába kerültek és csak a városi tanácsnak kifogástalan magaviseletökről kiállitott bizonyitványa alapján hagyták meg őket továbbra is nyugdíjuk élvezetében. Trangous Lajost, ki az első magyar pénzügyi ministerium bányászati ügyosztályában osztálytanácsosi hivatalt vállalt, mint volt cs. kir. kapitányt, megfosztották nyugdíjától és a

biztos halált csak úgy kerülte ki, hogy a vérszomjuzó kutatókat 10000 frttal elhallgattatta.

Péchy kivált a visszatért honvédekre kapott vérszemet és folytonosan zaklatta a várost azoknak kiadatásáért. E tekintetben természetesen a Szepességnek akkori főintézői betűszerint vették Haynaunak »emlékeztetését«, mely igy hangzott: »Mindazok, kik a magyar lázadó hadseregnél szolgálván, átvételök után a cs. kir. ausztriai katonai törvényhatóság és kirendelt bizottság által hadi szolgálatra alkalmatosaknak találtattak, azonnal besoroztatnak, feleskettetnek és kijelölt ezredeikhez átszállittatnak. Azok pedig, kik a fentérintett katonai bizottság által hadi szolgálatra alkalmatlanoknak találtattak, a katonai térparancsnokság engedélyének előmutatására a helybeli polgári törvényhatóság által útlevéllel eláttatnak és hazájukba visszabocsáttatnak stb.« Ebből világos, hogy a Szepesseg főintézői sokkal kiméletlenebbül jártak el, mint azt maga Haynau akarta, mert ők még azokat is kiszolgáltatták a hadseregnek, kik a fentemlitett igazolványt (Passirschein) előmutatták, mire nézve elegendő Ujlaki Jenő esetére utalnunk. Az alkalmatosaknak talált honvédek közlegényekké soroztattak be a császári seregbe, hol aztán nem ritkán a legdurvább s gyalázóbb bánásmódnak s büntetéseknek voltak kitéve. Igy Pákh Károly is besoroztatott és későbben 16 hónapig volt az olmützi katonai fogházban elzárva.

Szomorú dolog, de tény az is, hogy az akkori szepesi főnökség még a vallást is felhasználta az üldöztetés ürügyéül, mert Pákh Mihály tiszakerületi ág. ev. superintendensnek és akkori iglói lelkésznek egyedüli vétke csak az volt, hogy lutheránus volt, máskülönben annak a köztiszteletben állott férfiunak egész fellépése a békének, a türelmességnek volt szentelve és mindenütt nagy tekintélynek örvendett. De éppen ez a tekintélye bántotta a

szepesi főnökséget, mely nemcsak őt magát, de egész családját, sőt rokonait is üldözte.

A cs. kir. hadi főparancsnokság 1849. évi szeptember 19-dikén kiadott rendelete, melynél fogva az, »ki a cs. kir. hadseregbe besorozott s előbb a felkelő seregben szolgált egyént a cs. kir. hadseregből való elszökésre buzdit, szökését elősegiti, vagy a szökevénynek bárminemü kedvezményt nyújt hadi- vagy a körülmények szerint rögtönitélő törvényszék elé állittatik; mindazoknak pedig, kik ilyetén szökevényt elfognak s azt a katonai hatóságnak átadják, a törvényszabta 24 p. frtnyi dij kifizetése biztosittatik«, — az iglói három mákvirágnak valóságos kincsesbányájává lett és a legsajnálatosabb a dologban az, hogy akadtak magasabb rangú tisztviselők is, kik hol egyenes, hol kerülő uton ehhez a piszkos keresetforráshoz nyúltak!

Ez a kiméletlen, árulással és zsarnokoskodással összekötött kormányzási rendszer, melylyel a polgárságot a maga szokásaival s hagyományaival, egesz életével és egyéniségével ellenkező életre kényszeritették s melylyel őt a közéletből kiszoritva, meggyalázni, megrontani minden módon törekedtek: szülte azután az iglói polgárságban azt az ellenállhatatlan gyülöletet és megvetést, melyet a magyar nemzettel egyetemben az osztrák udvar szintoly igazságtalan, s méltánytalan, mint eszélytelen kormánya ellenében tanusitott s mely egészen 1867-ig tartott, a midőn is a tetszhalott nemzet felébredt és erélyesen követelte a maga kiirthatatlan jogát az életre, mely jogot ezredéves küzdelmeivel, legnemesebb vére hullásával s felszámlálhatatlan áldozatokkal szerzett magának a mívelt Európában!

XXI. A legujabb kor.

1. A város fejlődése.

Azok a szép remények, melyek az 1848-diki törvényekhez fűződtek, az 1849-iki szabadságharcz leveretésével mind meghiusúltak. A haza alkotmányával együtt a XVI szepesi városi kerület önállósága is megsemmisittetett és a cs kir. kormánybiztosság főhatósága alá került, melynek élén Máriássy Ádám állott. A városok autonomiája úgyszólván megszünt és élökre kinevezett tisztviselők állittattak. Majd 1854-ben, a Bach-rendszer alatt, a XVI. szepesi város a cs. kir. szolgabirósági járásokba osztatott be és habár a városok, különösen Igló városa, mindig idegenkedett a megyei kormányzástól, most kénytelen volt fejet hajtani és a megye kebelében egy jobb jövőt bevárni. A hivatalnokok tevékenységének súlypontját a rendőri szolgálat teljesitése és a város gazdasági ügyeinek elintézése képezte; a törvénykezést egészen kivették kezökből és a cs. kir. járásbíróságokra bizták. De Igló polgársága ebben a válságos időben sem maradt tétlen és igyekezett önkormányzatából megmenteni, a mit lehetett; igy már 1854-ben kieszközölte, hogy szabadon választhatta polgármesterét, a mit különösen Schimenszky János fáradozásainak lehetett köszönni, a kit azután a polgárság közbizalma a polgármesteri székbe emelt, melyet 1861-ig töltött be.

Az 1860. évi október 20-diki diploma az alkotmányosság szines palástja alatt részben megszüntette az elébbi fonák rendszert és helyreállitotta a törvényhatóságoknak jogkörét, bár erősen megcsonkitva. Ezen diploma alapján lépett életbe ismét a XVI városi kerület is. 1861-ben május 2-án alakult meg a kerületi törvényhatóság *Csáky Ágost* gróf megyei főispán, mint kerületi administrator elnöklete alatt. Gróffá *Nitsch Jakabot* választották, ki többi megválasztott tiszttársaival együtt a »provisorium« ideje alatt is szolgálta a kerületet. Az alkotmány részleges helyreállitásával Igló városa is megválasztja képviselőtestületét és tisztviselőit, még pedig polgármesterré: *Máriássy Albertet* (1861—62.), majd utána *Szontágh Edét* (1862—67.), bíróvá: *Simenszky Jánost* (1861—1867.).

Az 1867-diki kiegyezéssel örvendetes változás állott be politikai viszonyainkban; a felelős magyar ministerium kinevezésével helyreállott a törvényes állapot. A XVI városi kerület s ezzel a városok is visszanyerték önkormányzati jogukat és az 1867. évi május 18-dikán Csáky Albin gróf, mint királyi biztos elnöklete alatt tartott tisztujitó gyülésen megválasztották kerületi gróffá *Schmör Jonathánt.* De nem sokkal utóbb ismét megváltozott a kerület helyzete, mert az 1870. évi 42. t.-cz., mely uj alapon rendezte a törvényhatóságokat, lényegesen megcsonkitotta a kerület önkormányzati jogkörét is, a mennyiben a kerületi grófság századokon át szabad választás útján betölthető tisztség volt, most pedig, az uj törvény folytán, királyi kinevezéstől függő méltósággá lőn; az első választott tisztviselő pedig ezentúl »kerületi [illegible]« czímet viselt. Kerületi gróffá [illegible] ki, a ki egyszersmind a szep[illegible]nak főispánja is volt. El[illegible] alispánná pedig *Schm*[illegible]

meg (Sváby Fr.: A XIII szepesi város története.). A város főbb tisztviselői: polgármester: Klein J. Sámuel (fél évig), utána Schertl Vincze, bíró: Scholcz Gusztáv (1867—68.), főjegyző: Lehoczky Jenő, ki 1868—71-ig helyettes bíró is volt; aljegyző: Fehér Dezső; kapitány: Szödény Szilárd; pénztárnok: Széll Bertalan.

A provinczia, mely a múltban kétségen kivül a legnagyobb viharok közepette is dicsőségesen állotta meg helyét, az utóbbi időkben gyakran megváltozott politikai viszonyok, valamint a mind szövevényesebbé alakult közigazgatás követelményei folytán lassanként oly helyzetbe jutott, mely elébb-utóbb válságra vitte volna. Mig Igló városa a külön szabadalmazott álláspont fentartása mellett harczolt és a különben mindig a vármegye felé húzódó provincziai hivatalnokok müködésének ő szabta meg az irányát, addig derekasan felelt meg a provinczia rendeltetésének; a mint azonban Igló értelmisége belátta, hogy az elavult privilegiummal rendelkező intézmény az uj korszellem által inaugurált pezsgő élet közepette csak hátráltatja a fejlődést és haladást és a végvonaglásaiban vergődő intézménynyel már nem törődött: a provinczia napjai is meg voltak számlálva. S hogy Igló városának közszelleme akkor is helyes úton járt, legjobban mutatja az a tény, hogy még oly kitünő, szakértelemmel bíró és nagy tekintélynek örvendő férfiak, mint Breuer és Schmör sem tudtak a holt tömegbe uj életet önteni és hogy a provinczia megrögzött gépezete minden határozott irány nélkül tovább döczögött, czéltalanúl hánykolódva a politikai élet merészen csapkodó hullámain. Lassú kimulását siettette az 1876-diki 33. t.-cz., melynek rendelkezései szerint a XVI szepesi városi kerület a megyébe bekebeleztetett. A bekebelezés foganatositásával az 1874. év végével nyugdíjazott Breuer helyébe kinevezett Csáky Albin gróf megyei főispán bizatott meg. A kerület 1876. évi julius

15-én Iglón tartotta utólsó közgyülését (Sváby Fr. A XIII szepesi város tört.). A volt XVI szepesi városok provinczia-épületének kezelését a vármegye vette át; 1894-ben azonban megvette azt a XVI szepesi városi takarékpénztár 18600 frton, mely összeg a XVI szepesi város között felosztatott abban az arányban, a milyen arányban királyi adót fizettek. Az uj tulajdonos az épületet diszesen renováltatta.

Igló városa, mely mindig minél távolabb tartotta magát a megyétől, most is a bekebelezés után arra törekedett, hogy azokon a kötelékeken, melyek őt a vármegyéhez fűzték, minél jobban tágitson és a megyétől való függését minél lazábbá tegye; azért a bekebelezés után is mint rendezett tanácsú város szervezkedett, a milyen különben már 1848-ban és azután 1872-től kezdve is volt.

Az 1876-dik év után következett időszakban Igló városának következő főbb tisztviselői voltak: polgármester: Schertl Vincze (1868—1887.), Bukovinszky János helyettes polgármester (1887—1889.), Scholcz Vilmos (1889—92.), Fabinyi Sándor helyettes polgármester (15 hónapig), dr. Nosz Gyula (1893 aug. 28-tól kezdve); főjegyző: Lehoczky Jenő (1867—96.), aljegyző: Schivetz Lipót (1876—1896.), kapitány: Huszko Antal (1867—), tanácsos: Windt József, Fabinyi Sándor (1860—), városi orvos: dr. Schubert (1847—1889.) és dr. Simenszky Sándor (1865—), számvevő: Rosenberg (1872—1896.), épitészeti igazgató: Havlovek József, pénztáros: Széll Bertalan (1867—).

Az 1896. évi deczember hó 29-dikén tartott tisztujitó közgyülésen következő tisztviselők választattak:

Dr. Nosz Gyula polgármester,

Lehoczky Jenő I-ső tanácsnok,

Fabinyi Sándor II-dik tanácsnok,

Klug Ottó tiszti ügyész,
Széll Albert főpénztáros,
Langsfeld Géza főkönyvelő,
Raab Lajos ellenőr,
Fábry Gusztáv könyvelő,
Sztrazniczky Frigyes főerdész,
Retter Frigyes erdész,
Váczy Gedeon épitészeti igazgató, 1897. évi május hónapig még a nyugalomba vonúlt Havlovek József.

A tanács tagjai még, kik választás alá nem esnek:
Huszkó Antal rendőrkapitány,
Schivetz Lipót főjegyző,
Háaz Sándor jegyző,
Dr. Simenszky Sándor tiszti főorvos,
Dr. Ujtelky Miksa tiszti orvos.

A város képviselőtestülete áll 37 virilistából és 37 választott képviselőből; ezek következők:

Virilisták: Takarékpénztár (képviselője: Gotthardt Albert), Műmalam (képviselője: Skultéty Ede), Hitelintézet (képviselője: Melczer Ágost), Windt Imre, dr. Beerwaldszky János, Singer Fülöp, Bogsch Lajos, özv. Windt Augusta (képviselője: Széll Ödön), Guhr Márton, dr. Neubauer Lajos, Jantner Armand, Topscher György, Münnich Kálmán, Burger Ferencz, Frenda Gyula, Klug Nándor, Madarász András czég (képviselője: Ujlaki Ferencz), Villámvilágitási részvénytársaság (képviselője: Genersich Aladár), Iglófüredi fürdőtársulat (képviselője: Benigny Gyula), Kassa-oderbergi vasúttársaság, Róm. kath. egyház (képviselője: Glóser József), Fest Otto, Rosenthal Vilmos, Soós László, Schmidt József, Adler Ernő, Gärtner Kálmán, Pollak Adolf, Nosz Lajos, Evang. egyház (képviselője: Fischer Miklós), Sörháztársulat, Schubert Károly, Ujlaki Jenő, Ritter Sándor, Trompler János, Barányi Lajos, özv. Knieszner Katalin.

Választottak: Széll László, Bukovinszky Antal, Nosz János, Riczinger Vincze, Putsch Tóbiás, Gally Ede, Pákh Károly, dr. Teschler Antal, Münnich Adolf, Várallyi Ferencz, Bartholy Lajos, Kertscher Ede, Reich Robert, Thern Adolf, Zimann János, Fábry Lajos, Lövy Mór Feigenbaum József, Széll Hugó, Marton Károly, Kraicz Károly, Kövi Imre, dr. Münnich Aurél, Róth Márton, Fábián László, Fleischer Lajos, Huszko Nándor, Kregczy Tibold, Marschalko József, Thern Gusztáv, Klein Aladár, Bartsch Gusztáv, Häuszer József, Havlovek József, Mikulszky István, dr. Korach Fülöp, Marek Gábor.

Egyéb hivatalnokai a városnak:

Lechner Gusztáv, irodaigazgató,
Kraicz Károly, állatorvos,
Kellner Károly, írnok,
Boldrinyi József, írnok,
Zavalidroga Nándor, díjnok,
Zseitlik József, díjnok,
Kaplarcsik István, városi gazda.

A város szolgaszemélyzete: Podolinszky József, rendőrőrmester, Jozefcsik József, rendőrkáplár, 12 rendőr, 12 erdőőr, 4 városi hajdu, 2 városi kocsis, 1 bikaőr, 6 mezei őr, 2 toronyőr, 1 vágóhídőr, 1 faraktárkezelő, 1 kórházi őr.

Végül tart a város két bábát és 1895 óta egy teljesen kiképezett ápolónőt, kinek fizetéséhez a vörös kereszt-egylet iglói fiókja és az iglói nőegyesület is hozzájárul.

A városi tisztikar túlnyomó része két-három évtized óta áll a város szolgálatában, ismeri városunk viszonyait és legjobb erejét vetette mindenkor latba, hogy a város fejlődését és felvirágoztatását elősegítse. A városi képviselőtestületben értelmiségünk javarésze foglal helyet, mely bizonyára tovább fog haladni a fejlődés azon útján, melyen az utóbbi években oly szép sikereket ért el. S mindezek élén áll egy ifjú, a város haladásáért lelkesülő,

munkabiró és tevékeny polgármester, *dr. Nosz Gyula*, kinek fejében a város haladását czélzó üdvös eszmék forrongnak, kinek kebelében a polgárság javáért hevülő érzelmek honolnak és kinek munkakedvvel párosult akaratereje is van ahhoz, hogy az egyszer felvetett üdvös eszmének testet is kölcsönözzön. Három évvel azelőtt a polgárság bizalma által ügyvédi irodájából a város élére szólíttatván, mint a város szülöttje szivesen elvállalta a terhes és nem nagy jutalommal kecsegtető hivatalt, csakhogy szülővárosában valódi városi életet teremtsen, azt az önkormányzat elbírására úgy szellemileg mint anyagilag képessé tegye és oly központtá alakítsa, mely fényével, míveltségével és gazdagságával az egész Szepességet bevilágítja. S ha végig tekintünk azokon az alkotásokon, melyek az utólsó években Iglón létesűltek és melyek nagyobbára az ő akarat- és munkaerejének bélyegét viselik magukon, lehetetlen tevékenységének elismeréssel nem adóznunk és be nem ismernünk, hogy lankadatlanúl tör kitűzött czélja felé.

Nemes törekvéseiben, czéljai kivitelében mindig hű támogatóra talált Igló városának országgyülési képviselőjében, *dr. Münnich Aurélban*, ki mint a város szülöttje és immár 16 éven át képviselője mindenkor élénken érdeklődött városunk ügyei iránt és mindenkor első, ha arról van szó, hogy a városnak vagy egyes intézményeinek és polgárainak javát, érdekeit elő kell mozditani. Az ő közbenjárásának a magas kormánynál nem egy intézményt köszönhet a város, az ő közreműködése nélkül nem egy terv maradt volna kivitetlenül s azért mulasztást követnénk el, ha városunk történetében, melynek lapjaira ő oly sok dicső alkotást irni segitett, szülővárosa iránt tanusitott ragaszkodásának, áldozatkészségének és önfeláldozásának elismeréséül és jutalmául egy lapot nem szentelnénk munkás életének.

Dr. Münnich Aurél született 1856-ban május 11-dikén Iglón, hol atyja, jánosvölgyi Münnich Adolf, bányaigazgató volt és mai napig is él. Középiskolai tanulmányait az iglói ág. ev. főgymnasiumban végezte, ezeknek befejezése után jogot hallgatott Kassán, majd a budapesti egyetemen. 1880-ban jogtudor lett, 1882-ben ügyvédi vizsgát tett. Működését az első hazai takarékpénztár ügyészi hivatalában kezdte meg. 1884-ben a szepes-iglói kerület képviselőjének választotta szabadelvü programmal, melyhez mind mai napig hű maradt. Az akkori országgyülés megnyitásakor mint korjegyző működött. A kérvényi bizottságnak több izben volt előadója; majd a véderő-bizottság tagja és előadója lett s mint ilyen referálta a népfelkelési törvényjavaslatokat. 1889 óta tagja a delegácziónak s mint ilyen, több izben volt a magyar delegácziónak hadügyi referense. 1885-ben honvédfőhadnagygyá lépett elő, majd 1890-ben honvédszázados lett. Budapesti ügyvédi irodája ismeretes; az ev. egyházban is nevezetes szerepet visz; mint Szepesmegye bizottsági tagja, élénk részt vesz a megyei életben is. Igló városa képviselőtestületének választott tagja. Az iglói kerületet most negyedszer képviseli az országgyülésen, melyen az V. biráló-bizottságnak elnöke és a véderő-bizottságnak referense. Elnöke a budapesti belvárosi takarékpénztárnak, a kassa-tornai helyi érdekü vasutnak, a »Magyar Genius« irodalmi vállalatnak és az iglói fürdőtársaságnak, igazgatója a kassa-oderbergi vasutnak stb. 1886-ban családot alapitott, nőül vevén Sesztina Ilonát, Sesztina biharmegyei földbirtokos nemeslelkü s szeretetreméltó leányát, ki a nyarat itt töltvén, élénk résztvesz városunk társadalmi életében.

S most nézzük, miben állottak azok az alkotások, melyek az utólsó években Igló városa fejlődése terén létrehozattak. Legelőször is vegyük szemügyre a város háztartását.

Az 1890. zárszámadás szerint a város évi bevétele együttvéve tett összesen: 164,632 frt 74 krt; az összes kiadás 160,896 frt 81 krt tett ki: s így a számadás 3735 frt 93 kr. felesleggel záródott. A regále állami megváltása a következő változást idézte elő a város jövedelmében: A városnak évenként átlagosan 15,617 frt jövedelme volt eddig a regáleból; regále-váltsági kötvényekbe kapott a város 254,600 frtot, mely összegnek 4%-os évi kamatja 11457 frt, ehhez járúl 842 frt házbér jövedelem s így összesen 12297 frt folyik most e czímen a városi pénztárba. *A regále állami megváltása tehát 3318 frttal apasztotta a város jövedelmét.*

Az 1890. évet megelőző öt év alatt az évi átlagos jövedelem 130,000 frtot, a szükséglet pedig szintén átlagosan 121,000 frtot tett ki. A kedvezőbb pénztári eredményeket az utólsó években, 1890 előtt különösen a faárak emelkedése idézte elő. Ezekben az években épitette a város a városi fürdőt 19587 frt 82 kr. kiadással, a vágóhidra 2774 frt, a csatornaépitésre 3219 frt, utczaszabályozásra 1506 frtot, a szirtaljai vendéglőre 3732 frtot, a faraktárra 12370 frtot, az úszodára 5134 frtot, a felső végi állás és korcsma épitésére 6515 frtot adott ki a város. Kulturális és humanisztikus intézetek czéljaira évek óta körülbelől 21,000 frtot fordított a városi pénztár.

Az 1892-iki zárszámadás a város pénzügyi helyzetének fordulatát mutatja, mert a bevételek tetemesen csökkentek, a kiadások pedig nagyobbodtak. A rendes bevétel kitett 138,631 frt 82 krt, a rendes kiadás 153,917 frtot; hiány tehát: 15,286 frt; ehhez járúltak rendkivűli kiadások, úgy mint: a nagy-hnileczi és hutai erdőőri lakások épitésére: 2570.81 frt; a járványkórház előmunkálataira 1618.90 frt. Ugyanabban az évben készült el a vasúti állomás melletti honvédkaszárnya, melynek épitése 92,200 frtot vett igénybe, mely költség a regále-kötvényekből nyert fedezetet. A

honvédkaszárnya 1892. évi junius hó 30-án adatott át rendeltetésének, a midőn is a kassai 9-ik honvéd-gyalog-ezred 4-ik zászlóalja vonúlt be abba.

Az 1892-iki zárszámadásból kitünik, hogy az 1890-iki bevételhez képest az 1892-iki bevételek tetemesen apadtak. A bevételeknek ezen apadását főképen a fa- s egyéb anyagoknak csekély értékesitése s azoknak magas előállítási költségei okozták.

Minthogy nem volt kilátás arra, hogy ezek a kedvezőtlen viszonyok a faanyag értékesitése körül egyhamar változni fognak, más részről pedig a kiadásoknál a czélba vett alkotások létesitése folytán tetemes szaporodást lehetett várni: előállt az égető szüksége annak, hogy a régi gazdálkodási rendszer gyökeresen megváltoztassék és oly rendszer inauguráltassék, melynél fogva a bevételek rendkivűli eszközök igénybevétele nélkűl a folyton fokozódó és a jövőben még nagyobb arányokban növekvendő kiadásokkal párhúzamosan emelkedjenek, hogy így a város fejlesztéséhez támasztott követelményeknek az egyensúly megrázkódtatása nélkűl eleget lehessen tenni.

Dr. Nosz Gyula 1893. évi augusztus hó 28-án polgármesterré való választatása után abban a meggyőződésben, hogy minden reális haladásnak alapköve a pénzügyi viszonyok rendezett állapota, első sorban is azok rendezéséhez fogott, értvén ezalatt nemcsak a megingott egyensúly helyreállítását, hanem a további haladáshoz szükséges pénzbeli eszközök előteremtését is. E czélból elnöklete alatt kiküldetett egy bizottság, mely a városi erdő az eddiginél jobb értékesitése tárgyában következő javaslatot terjesztett a közgyűlés elé: »A városi failletmény a mostani mennyiségről 40%-ra szállitassék le; a faárak pedig, úgy a tűzelő-, mint az épületfáé, továbbá a legeltetési, a rétek haszonélvezeteért és az erdei lakosok tűzelőfájáért járó díjak emeltessenek fel. A hivatalnokok, egyházi és iskolai

alkalmazottak úgynevezett deputátuma készpénzbeli kárpótlás mellett szállittassék le. A netaláni fahiány kőszénnel pótlandó, mely czélból a város kőszénraktár felállításáról gondoskodjék.« A közgyűlés ezt a javaslatot elfogadta és egyszersmind elhatározta, hogy Adler Ernő fakereskedőczéggel tiz évre szerződést köt, melynélfogva ez az épületfát átveszi, gőzfűrészt állít, mely 10 év múlva a város tulajdonába megy át, a polgárok deszka- és zsindelyszükségletének előállításáról gondoskodik és ezt a szükségletet, valamint a ház után járó tüzelőfát a meghatározott polgári árban bocsátja a polgároknak rendelkezésére. Ily módon az elébb tűzelőfának használt erdő nagy része épületfának rendeltetvén, az abból származó bevételek tetemesen emelkedtek. Igy azok a bevételek, melyek az erdőből különféle czimek alatt befolytak és 1889-ben 65,620 frtot, 1892-ben 70,131 frtot tettek ki, 1894-ben 88,481 frtot, 1895-ben 86,984 frt jövedelmet hoztak. Ezenkivül bérbe adta a város a téglák, a mész s egyéb anyagok elébb házilag kezelt előállítását, miáltal szintén nagy tehertől szabadúlt meg, anélkűl, hogy az egyes polgárok megrövidülést szenvednének.

Ezen reformok életbeléptetésével a város háztartása nemcsak helyre lett állítva, hanem évente tetemes többlet is biztosittatott, mely többlet a város haladására volt fordítandó. Ennek kimutatására közöljük a túloldalon az 1895. évi költségvetési eredményt, az 1896. évi és 1897. évi előirányzatnak táblázatát:

Igló r. t. város elöirányzata az 1897-ik évre.

Folyó szám	Tárgy	1895. évi eredmény a főkönyv szerint frt	kr	A vármegyei bizottmány által elfogadott 1896. előirányzat összege frt	kr.	Az 1897. évre előirányoztatik a városi tanács által frt	kr
	A) Szükséglet.						
	Rendes kiadások.						
	1. Kezelési költség.						
1	Hivatalnokok fizetése	15675	03	16088	—	18230	—
2	Szolgák bérei	960	—	960	—	1080	—
3	Szolgák ruháztatása	378	82	267	—	369	—
4	Erdei személyzet bérei	4707	60	4195	—	4940	—
5	Erdei személyzet ruháztatása . . .	491	60	510	—	774	—
6	Kegydijak	510	—	510	—	510	—
7	Dijnokok napidijai	1070	55	800	—	800	—
8	Uti költségek és napidijak	491	48	600	—	500	—
9	Irodai szerek beszerzésére	1281	58	800	—	800	—
10	Ujságok és hirdetések	165	13	150	—	150	—
11	Bélyeg-, posta- és sürgönydijak . .	186	78	200	—	200	—
12	Küldönczdijak	120	—	125	—	120	—
13	Épületi fa beszerzése	1404	64	1300	—	1300	—
14	Városi épületek fenntartása	3476	81	4800	—	3310	—
15	Sétatér és park fenntartása	283	53	400	—	400	—
16	Utak fenntartása	2563	45	2000	—	2000	—
17	Hidak, kutak, csatornák fenntartása	475	51	900	—	900	—
18	Városi gazdaságra	3642	51	3500	—	3500	—
19	Fürészanyag előállitási költsége . .	4598	95	1874	—	—	—
20	Zsindely	589	10	190	—	190	—
21	Tégla	995	85	—	—	—	—
22	Mész	1187	47	—	—	—	—
23	Vizicsövek	—		20	—	—	—
24	Városi világitásra	2563	47	2500	—	2500	—
25	Városház tisztitására és fütésére . .	1216	79	500	—	500	—
26	Vizi épitmények	283	88	200	—	200	—
27	Államadó	4647	63	4748	—	4748	—
28	Illeték egyenérték	1986	98	—	—	1484	—
29	Favágatási költségek	9317	41	8942	—	3026	—
30	Faszállitás	13108	22	9138	—	—	—
31	Faszénelőállitás	4881	10	5000	—	—	—
32	Erdei ültetés és erdővédelem . . .	3848	64	5781	—	5477	—
33	Erdei utak és hidak fenntartása . .	1253	83	450	—	600	—

Folyó szám	Tárgy	1895. évi eredmény a főkönyv szerint frt	kr.	A vármegyei bizottmány által elfogadott 1896. előirányzat összege frt	kr.	Az 1897. évre előirányoztatik a városi tanács által frt	kr
34	Kiadások katonatisztek és legénységre	1569	42	1650	—	1650	—
35	Sorozási és átvonulási költségek . .	131	41	225	—	200	—
36	Alkalmatosságok	137	50	100	—	100	—
36/b.	Italmérési adók bérlete és megváltásáért	—	—	—	—	39400	—
	Közbiztonsági kiadások.						
37	Közbiztonsági közegek stb. bérei .	4265	58	4315	—	4900	—
38	Azoknak ruháztatása és egyéb . .	1104	04	896	—	896	—
39	Mezei rendőri személyzet bére . .	614	70	760	—	760	—
40	Tüzoltói szerek rendelésére és fenntartására	331	31	250	—	250	—
41	Fegyenczek élelmezése	78	60	75	—	75	—
42	Tüzkár elleni biztositási illeték . .	619	03	700	—	700	—
43	Tolonczolási költség	211	80	300	—	300	—
43/b.	Tüzoltói illeték	—	—	—	—	—	—
	Közegészségügyi kiadások.						
44	Közegészségügyi személyzet fizetése	2004	70	1765	—	2074	—
45	Különféle közegészségi kiadások . .	826	06	600	—	673	—
46	Husszemle dijak	393	01	340	—	360	—
47	Ápolási és temetkezési költségek városi szegényeknek	302	52	400	—	400	—
48	Hozzájárulás a megyei ápolási alaphoz	1008	57	1009	—	1009	—
49	Hozzájárulás a megyei tisztek nyugdijalapjához	336	19	336	—	336	—
	Közmüvelődési és közhasznu kiadások.						
50	Hozzájárulás a pomologiai egyesülethez	159	77	160	—	160	—
51	Hozzájárulás a szépészeti egylethez .	120	10	120	—	120	—
52	Hozzájárulás a helybeli árvák fenntartásához . . . . , . . .	252	93	430	—	340	—
53	Egyébb különféle könyöradomány .	764	99	600	—	600	—
54	Az iglói r. kath. néptanitók fizetései	4586	66	4300	—	4300	—
55	Az iglói r. kath. néptanitók lakbérei	1075	—	1050	—	1050	—
56	Ugyanazok failletm. és irod. általány	470	40	371	—	371	—
57	A róm. kath. iskola épületre kiadás	963	55	750	—	729	—
58	A róm. kath. templomra kiadás . .	2016	43	1735	—	1584	—
59	Hozzájárulás az ág. ev. egyh. isk. czélra	5432	—	5432	—	5432	—
60	Az ev. tanitók failletménye	1855	—	823	—	224	—
61	Az ev. iskola épületre kiadás . . .	893	07	800	—	1200	—
62	Az ev. templomra kiadás	344	40	187	—	200	—

Folyó szám	Tárgy	1895. évi eredmény a főkönyv szerint frt	kr	A vármegyei bizottmány által elfogadott 1896. előirányzat összege frt	kr.	Az 1897. évre előirányoztatik a városi tanács által frt	kr
63	Az erdei telepeken működő tanitók fizetése és irodai általánya . . .	1400	—	1540	—	1540	—
64	Kiadások templomok és iskolákra .	429	83	447	—	200	—
65	Hozzájárulás az ipar- és kereskedő-iskolához	975	29	1150	—	1150	—
66	Hozzájár. az izr. egyháznak isk. czélokra	1000	—	1000	—	1000	—
67	Az izraelita tanitók failletményei . .	168	—	78	—	78	—
68	Az izraelita iskola épületre kiadás .	61	90	49	—	49	—
69	Kisdedóvoda fenntartásához . . .	1131	47	1050	—	1072	—
70	Női ipari iskola fenntartásához . .	301	92	200	—	—	—
71	Polgári iskola fenntartásához . . .	1774	50	3786	—	4736	—
	Különféle kiadások.						
72	Törlesztési kölcsön	30166	72	13700	—	12600	—
73	Nyilvános ünnepélyességek	213	40	100	—	100	—
74	Haltenyészde fenntartása	405	90	—	—	—	—
75	Különféle kiadások	1144	94	873	—	556	—
76	Vizvezeték fenntartása	—	—	—	—	800	—
77	Városi faraktár kezelése	—	—	—	—	1500	—
78	Az ápolónő fizetéséhez hozzájárulás	—	—	—	—	300	—
	Összesen . .					154682	—
	Rendkivüli kiadások.						
1	Közegészségi szerek beszerzése . .	—	—	—	—	400	—
2	Utak és hidak javitása és épitése .	—	—	—	—	4000	—
3	A városi szabályozási terv elkészitése	—	—	—	—	1000	—
4	Kegydijak	—	—	—	—	1200	—
	A rendkivüli kiadások összege . .					6600	—
	Főösszeg . .					161282	—
	B) Fedezet.						
	Rendes bevételek						
1	Pénztári maradvány	2967	07	400	—	494	—
2	Szántóföldek után járó bér	191	96	54	—	50	—
3	Rétek után járó bér	588	57	849	—	800	—
4	Erdei kert és faizási dij	3415	35	3353	—	3356	—
5	Telekbér	1038	—	298	—	858	—
6	Polgári árban eladott hasábfa . . .	2182	80	19300	—	4550	—
7 8	Haszonfa eladatása után Bányák számára haszonfa }	44662	64	56000	—	70000	—
9	Polg. szükséglet fedez. épületfa után	3739	30	2500	—	2500	—
10	Faszén előállitása után	1119	632	10500	—	—	—

Folyó szám	Tárgy	1895. évi eredmény a főkönyv szerint frt	kr.	A vármegyei bizottmány által elfogadott 1896. előirányzat összege frt	kr.	Az 1897. évre előirányoztatik a városi tanács által frt	kr.
11	Galy és szedett fa eladása után . .	988	10	700	—	900	—
12	Erdei legelő után bevétel	1124	—	1400	—	1100	—
13	Faizási dij után bevétel	35	90	200	—	200	—
14	Hányda és faizási bér	412	19	800	—	100	—
15	Tégla előállitás után bevétel . . .	3553	07	3000	—	—	—
16	Mész előállitás után bevétel . . .	2553	75	—	—	—	-
17	Fűrészanyag előállitás után bevétel	15847	69	3000	—	—	—
18	Vizi fűrész előállitás után bevétel .	—	—	200	—	200	—
19	Zsindely előállitás után bevétel . .	729	05	425	—	425	—
20	Vizicsövek előállitás után bevétel .	16	-	35	—	30	—
21	Gazdasági tárgyak eladásából . . .	404	—	500	—	450	—
22	Termények eladása után bevétel . .	59	20	200	—	150	—
23 24	Butorbér és átvonulási költség . . Legénys.férőhelyek gyak.-tér őrszobadij	11457	64	12250	—	10000	—
25	Malmok bérei	2472	63	2188	—	2128	—
26	Szállodák és korcsmák bérei . . .	4805	50	4541	—	4661	—
27	Italmérés jövedéke	38972	03	1800	—	47400	—
28	Vásárjog bérbeadása	1117	50	900	—	900	—
29	Vadászati jog bérbeadása	60	—	60	—	100	—
30	Halászati jog bérbeadása	104	—	78	—	78	—
31	Vágóhid jövedelme	1937	10	1600	—	1650	—
32	Városi fürdő bére	415	—	415	—	415	—
33	Éjjeli őri illeték	1707	36	1400	—	1400	—
	Különféle bevételek.						
34	Államkötvények kamatai	8420	90	8420	—	8420	—
35	Rendőri büntetések	206	69	165	—	200	—
36	A kir. járásbir. hiv. helyis. fütése után jár	189	—	189	—	189	—
37	Kisdedóvoda fenntartás. hozzájárulás	500	—	500	—	—	-
38	Vigadó-terem jövedelme	255	—	200	—	200	—
39	Ebtartási adó	112	20	150	—	130	—
40	Ipar-bejelentési dijak	180	50	400	—	400	—
41	Települési dijak	50	-	300	—	200	—
42	Járda fektetési költség visszatéritése	10	—	50	—	50	—
43	Tolonczolási költség megtéritése . .	213	77	200	—	200	—
44	Haltenyészde jövedelem	575	40	—	—	—	—
45	Folyatási dijak	203	50	200	—	200	—
46	Különféle bevételek	526	23	684	—	200	—
	Összesen . .					165284	—
	Felesleg . .					4002	—

Iglón, 1896. augusztus hó 17-én.

Rosenberg,
számvevő.

Miután ily módon az egyensúly helyre volt állitva, hozzá lehetett látni amaz alkotások keresztülviteléhez, melyeknek megvalósitása a város haladása érdekében égető szükséggé vált. Az 1895. január hó 28-án tartott közgyülésen terjesztette elő dr. Nosz Gyula polgármesterama, a város szellemi és anyagi érdekeit mélyen érintő, úgyszólván reformprogrammot, melynek megvalósitását céljáúl tűzte ki. Beszéde folyamán fejtegeti a város önkormányzatának gyakorlását gátló felsőbbhatósági beavatkozást, a városi szabályrendeletek körül előforduló visszás állapotot, mely az önálló és önkéntes közremunkálkodás és alkotás kedvét elzsibbasztja; a hivatalnokok szorúlt helyzetét, mely elnyomja a munkakedvet: csekély fizetésöket, melynél fogva qualifikált ember nem vállal hivatalt, s azért első sorban szükségesnek tartja a hivatalnokok fizetésének felemelését oly mérvben, hogy ha szerényen is, de legalább tisztességesen megélhessenek, hogy idő multával helyzetök mindinkább javulhasson és ez által az ambiczió és munkakedv fokoztassék, hogy tőlük a kellő qualifikátió megkivánható legyen és hogy mellékkeresetre ne legyenek szorulva. Összefüggésben a fizetések rendezésével, szükségesnek tartja a nyugdíjalap létesitését egyrészt a hivatalnokok és családjuk érdekében, de másrészt a város érdekében is, hogy ne legyen kénytelen munkaképtelen hivatalnokokat csupa könyörületességből éveken át hivatalukban megtartani. A fizetések rendezésével együtt fog járni a hivatalnokok helyettesitésének lehetősége és azok előléptetése.

A megvalósitandó czélok közül második helyen felemliti a múlt évben megnyitott polgári iskolának teljes és szaktanfolyamokkal kiegészitett fejlesztését, mint oly intézményt, mely mélyen benyúl városunk kulturális és szocziális viszonyaiba. Ezzel kapcsolatban szükségesnek tartja az egész elemi oktatás reformálását és községi

alapra való helyezését, mert ez által egyrészt a polgári iskola jövője is jobban volna biztositva, másrészt sokkal nagyobb mérvben találnának kielégitésre a nagy állami érdekek is, melyeknek istápolása ellenértékéül a kormánynak az eddiginél nagyobb erkölcsi és anyagi támogatására számithatnánk.

Harmadik feladatúl állitja oda a vizvezeték létesitését, melynek bevezetése úgy a város köztisztasági és közegészségi viszonyainak érdekében, mint tűzrendőri szempontból egyikét a legégetőbb szükségeknek képezi. Egyszersmind előadja azokat a módozatokat, melyek szerint a vizvezetéki terv készitésénél el kellene járni, hogy úgy a város és polgárságának érdekei, mint a czélszerűségi szempontok meg legyenek óva.

Czélként emliti továbbá egy általános épitési terv végleges megállapitását, a város modern képéhez illő redout- és szinházhelyiségnek épitését, a szegényügy rendezését és szegény árvagyermekek ellátását és végül czélúl tűzi ki az Iglóról Rozsnyón keresztül vezetendő vasút kiépitését, mely által közvetlen összeköttetésbe jutnánk a fő- és székvárossal.

Ezen czélba vett reformok közül az első még ugyanabban az évben valósult meg, a mennyiben az 1895. évi deczember hó 27-én tartott képviselőtestületi közgyülés elfogadta a városi polgármester által beterjesztett és egy arra a czélra kiküldött bizottság által behatóbban tárgyalt inditványt, mely a városi tisztviselők fizetésének javitására, egy tanácsnoki állás szervezésére, a számvevői állás beszüntetésére és a számvevői teendőknek a mostani tanácsnok hatás- és munkakörébe való beosztására, egyes tisztviselők munkakörének meghatározására, a pénztárak egyesitésére, az alárendelt hivatal- és szolgaszemélyzet bérének felemelésére és mindezek következtében a városi szervezési alapszabályzat némely szakaszainak módositására vonatkozott.

Ezen közgyülési határozat értelmében a tisztviselők fizetései következők:

A polgármester évi rendes fizetése . .	2000 frt.
A tanácsnok, főjegyző és rendőrkapitányé	1400 »
A jegyző, a pénztárosé	1200 »
Az ellenőr és városi iktatóé	1000 »
A városi ügyészé	600 »
A városi orvosoké	600 »
A városi mérnöké	1000 »
A városi erdészeké	1000 »
A városi irnoké	600 »
A városi állatorvosé	500 »

Ezenkivül minden hivatalnok 16 köbméter fát kap. Azonfelül minden hivatalnoknak ötödévi korpótlékra van igénye, mely az 1000 frton felüli fizetéseknél 100 frt, az 1000 frtnyi és azon aluli fizetéseknél pedig 50 frtot tesz ki. Öt korpótléknál többet senki sem kaphat.

A számvevői állás felhagyatván, a számvevői teendők az állami anyakönyvek vezetésével megbizott városi tanácsnok hatás- és munkakörébe osztattak be. A második tanácsnok a városi rendőrkapitánytól elvont katonaügyeket és a főjegyző árvaügyekben való helyettesitésének teendőit végzi. A kapitány ezentúl csak a rendőri ügyeket kezeli és köteles a rendőröket a rendőri teendőkben kioktatni. A főjegyző körébe az árvaügy, a városi jegyző főmunkakörébe az ipar- és épitési ügy tartozik. A többi ügyek esetről-esetre a polgármester által kiosztatnak. A polgármester helyettese az első tanácsnok, hoszszabb időre terjedő helyettesitéseknél a közgyülés intézkedik. A főbb tisztviselők minősitésére nézve határoztatik, hogy a városi főjegyzőnek és rendőrkapitánynak jogi qualificatioval — értve legalább egy államvizsgát - kell birnia; az egyik tanácsnoki állás betöltésénél ez a minősités csak óhajt-

hatónak mondatik ki. A két pénztár egyesitése kimondatik. Az egyesitett pénztárak személyzete egy pénztárnokból és ellenőrből, egy főkönyvelőből és egy könyvelőből áll.

Ugyanaz a közgyülés Rosenberg Berthold volt számvivőnek, tekintve 24 évi buzgó működését, 630 frtot, Havlovek József volt épitészeti igazgatónak pedig 600 frt kegydíjat szavazott meg. Egyszersmind elfogadja a közgyülés a polgármester által beterjesztett inditványt, mely egy városi nyugdíjalap megteremtését czélozza és ezen nyugdíjalap mikénti létesitése és a nyugdijazás mely elvek szerinti foganatositása tervezetének kidolgozásával megbizza a polgármester elnöklete alatt a hivatalnoki kart.

Ezeket a reformokat megelőzték azok az intézkedések, melyek egy *polgári iskola* felállitására vonatkoztak. A városi tanács belátván egy polgári iskolának a mi viszonyaink között a jövőre alig belátható előnyökkel járó fontosságát, már az 1894—95-dik iskolai évben felállitotta annak első osztályát; a következő években azt fokonként tovább fejlesztette és érintkezésbe lépett a magyar kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterrel annak állami kezelésbe való átvétele iránt. A miniszter készséggel veszi át az iskolát, ha a város annak czéljainak megfelelő épületet emel, mire a város késznek is nyilatkozott. Ezzel kapcsolatban intézkedések történtek, hogy a polgári iskola mellett egy szakipariskola létesittessék és az e tekintetben folytatott tárgyalások már is eredményre vezettek, a mennyiben a m. kir. kereskedelemügyi minister hajlandónak mutatkozott egy műasztalos- és épitőmesteri tanfolyammal összekötött szakipariskolát létesiteni, melynek épületét szintén a város fogja emelni. S ezzel oly intézmény birtokába jut a város, mely hivatva lesz a nagyon is aláhanyatlott iparososztályunknak tekintélyét ujra emelni és karöltve a polgári iskolával és az ujonnan

szervezendő alsófokú ipariskolával tönkrement iparunknak új lendületet adni.

A harmadik és legnagyobb szüksége volt a városnak, hogy *tiszta és egészséges ivóvízhez* jusson. Az arra irányuló törekvések már régibb keletűek ugyan, de mindig csak az üres szónál feneklettek meg, míg végre az uj polgármester erélyesen látott a dologhoz és ezt az ügyet is határozott fellépésével csakhamar dülőre vitte. Már 1894-ben megvizsgáltatta a városi kutakat, mely alkalommal dr. Steiner Antal, a m. kir. lőcsei vegyelemző-állomás főnöke konstatálta, hogy a városi kutak egy-kettő kivételével hasznavehetetlenek, a mennyiben ivóvizök organikus anyagokkal saturálva van, tehát egészségtelen és a járványos betegségek legjobb előmozditója. De szükséges volt a vizvezeték létesitése még tűzkár elleni biztonsági szempontból is, a mennyiben a városnak nem egy területe teljes vízhiányban szenvedett, mely a tűz oltását lehetetlenné tette.

Ezen indokok által vezérelve, már 1894-ben megszavazott a városi tanács 3000 frtot az előmunkálatok elkészitésére és ezek foganatositásával megbizta a budapesti Walser Ferencz czéget. A Walser-czég által készitett és Farkas Kálmán, mint a m. kir. földmivelésügyi ministertől szakértőnek kiküldött kir. főmérnök által felülbirált vizvezetéki épitési tervezet és költségvetés egy ebben az ügyben kiküldött bizottság által tárgyaltatott és ennek a kir. főmérnök szakvéleménye alapján adott véleményes jelentése folytán az 1895. évi deczember hó 27-dikén tartott közgyülés következő határozatokat hozott:

1. A városi képviselőtestület túlnyomó szavazattöbbséggel kijelentvén, hogy a vízvezetéket égető szükségnek tartja, annak épitését elhatározza.

2. Egyhangulag kimondja és elhatározza, hogy a vízvezeték a Walser Ferencz czég által készitett, felül-

vizsgált és kivitelre alkalmasaknak talált tervek szerint, egyelőre csak a »Márkus- és Gyula-«források vízének foglalásával és a városba való bevezetésével létesitessék és a kivitelre nézve zártajánlati versenytárgyalás tartassék.

A bemutatott tervek szerint a városi csőhálózat 31 tolattyúval, 48 tűzcsappal, 11 nyilvános kúttal és 8 légszeleppel volt felszerelendő és egy 500 köbméter = 5000 hektoliter űrtartalmú, két egymástól független szakaszra osztott vízszolgálati medencze előállítandó. Az összes költségek 122,100 frtra voltak előirányozva, melyek egy felveendő amortisationalis kölcsönnel lesznek fedezendők. Az 1896. évi január hó végén tartott versenytárgyaláson Knuth Károly budapesti czég nyerte el a vízvezetéki munkálatokat, keresztűlviteli költségeit 85,661 frtban állapitván meg. A munkálatok csakhamar megkezdődtek, a sziklába vájt és betonnal kirakott, 5000 hektolitert tartalmazó víztartó-medencze a »Schöbchen«-en épült fel és ebből öntött vascsövek vezetnek a városba. Az épitkezések folyamában 20 nyilvános kút állíttatott fel és 50 tűzcsap rendeztetett be. Az épitésre való felügyeletet Farkas kir. főmérnök gyakorolta. A kész mű még ez év folyamán szeptember hóban adatott át rendeltetésének.

Azon tényezők közül, melyek városunkat a modern városok sorába emeltek, fel kell említenünk a vízvezeték mellett a *villamos világitást*, melynek megvalósitását különösen Münnich Kálmán bányaigazgatónak és az uj polgármesternek köszönhetjük. 1894-ben április 15-én tartotta a villamvilágitási részvénytársaság alakuló gyűlését. A társaság 100,000 frt teljesen befizetett alaptőkével alakult meg, mely összeg 1000 drb 100 frtos részvény kibocsátása által szereztetett be. A Siemens és Halske czég, mely a villamos világítást bevezette, maga jegyzett 500 darab részvényt, átengedvén a helybeli részvényeseknek az elsőbbséget olyformán, hogy azoknak befektetett tőkéjök

után 5%-os kamat biztosittatott. A befektetések és berendezések 5%-kal törlesztetnek, úgy hogy 16 év lefolyása alatt az egész vállalat a helybeli részvényesek túlajdonába és 20 év alatt az egész befektetés törlesztve lesz. Az évi törlesztési összegből a Siemens-féle részvények visszavásároltatnak és érvényteleníttetnek. A szerződés a várossal megköttetvén, az építés megkezdődött. A telep két turbinával egyenként 100 lóerőre s egy állandó gőzgéppel 120 lóerőre, továbbá 5 dynamogéppel rendeztetett be és képes 2000 egyszerre égő vagy pedig 2500 drb instalált 16 gyertyafényü és 6 ívlámpát a szükséges elektromos erővel ellátni. A vezetékek az egész városban ágaznak szélylyel és a főutczában majdnem minden házba be van vezetve a villamos világítás. Az elektromos áram erőátvitelre is használtatik fel és már jelenleg is több kisebb motor van használatban a cséplésnél, a gép- és bőrgyárban stb. A városi villamos világítás 1894-ben deczember 22-én adatott át s nemsokára azután a magánfeleknek is. A részvénytársaság elnöke: Münnich Kálmán, igazgatósági tagjai: Fischer Miklós, Genersich Aladár, Wiedenhieber Béla; a felügyelő-bizottság tagjai: Windt Imre, Dr. Posewitz Tivadar és Scultéty Ede.

Végül felemlítjük, hogy a redouthelyiség, szálloda és szinház épitése komolyan tervbe van véve s hogy a város szabályozási- és épitési terve munkálatban van; az 1896-ban épitett és a vasúti állomáshoz vezető uj út már az uj épitési terv szerint vette irányát. Továbbá hogy az Iglóról a bányavárosokon keresztül Rozsnyóra épitendő vasútnak tervei a m. kir. kereskedelmi miniszter által már jóvá vannak hagyva és hogy a tárgyalás az érdekeltséggel legközelebb meg fog indíttatni. S így alapos a reményünk, hogy nemsokára egyenes és sokkal rövidebb összeköttetésbe jutunk az ország szívével, melynek hatalmas érverése

bizonyára ki fog hatni a mi városunk elénkebb fejlődésére és haladására is!

A város fejlődéséhez és az idegen forgalom emelésére hozzájárult *Igló-Füred* nyaraló- és fürdőtelep létesitése is. A bányászat hanyatlásával az Igló-Huta szép völgyében elhagyatva, rombadöléssel fenyegetve állott a János-Huta, melyet tulajdonosaitól egy Klein Otto, Kostialik István, Schwarcz Lajos, Münnich Kálmán, dr. Münnich Aurél, Neubauer Lajos, Marschalko József és Klug Otto tagokból álló részvénytársaság megvett és mintegy 45,000 forint befektetéssel nyaraló- és fürdőhelylyé alakított át. 1892-ben az iglófüredi társasághoz társul szegődött az iglói hitelbank, miáltal az alaptőke 120,000 forintra emelkedett. A régi salakhalmazatok begyepesittettek, az egész terület díszkertté alakíttatott át és ujabb épületek emelkedtek, úgy hogy jelenleg 140 vendégszoba áll 400—500 fürdővendég rendelkezésére. A telep hidegvízgyógyintézettel van ellátva; kényelmes és tágas verandával ellátott vendéglő, szép társalgóterem, kuglizó és játszóterek szolgálnak a többnyire budapesti és alföldi vendégek szórakoztatására. Az uj részvénytársaság elnöke: dr. Münnich Aurél; az igazgatóság tagjai: Münnich Kálmán, az egész vállalat megteremtője és lelke, továbbá Ujlaki Jenő és Trompler János. Fürdőorvos: dr. Neubauer Lajos. Gyöngye a fürdőnek a Királyforráshoz vezető sétaút, valamint az u. n. vízvezetéki sétaút, mely az 1869-ben alapitott haltenyésztő tavakhoz vezet.

2. Egyház és iskola.

A nyilvános politikai közélet teréről leszoritott polgárság addig is, mig a közállapotok változtak, más téren igyekezett tevékenységének érvényt szerezni, oly alkotásokat hozván létre, melyek mig egyrészt a város haladásának, jólétének emelésére voltak irányitva, addig más-

részt egy boldogabb jövő alapját megvetni voltak hivatva.

Igy mindjárt e korszak elején az iglói polgárok közóhaja oda irányúlt, hogy a régi szép tornyot, mely 1849-ben a tűzvész áldozata lett, ujra felépitsék és azt teljes diszében helyreállitsák, valamint hogy a tönkrement harangokat átöntsék és azoknak hajdani összhangzását ismét létre hozzák. Hosszú tanácskozás után kimondták a katholikus és lutheránus polgárok a harangok közös használatát és már 1856-ban hozzáfogtak azoknak átöntéséhez, szerződést kötvén Schaudt, pesti harangöntővel, ki még ez évben őszszel hozzálátott a templom körüli régi temetőn a szükséges alapgödrök ásásához. 1857-ik évi tavaszszal hozzáfogtak az öntözéshez és már augusztusban készen voltak a sikerült harangok. Az uj harangokat szeptember elsején szentelte fel Zaboyszky szepesi püspök, 1848-ban volt iglói plébánus és nehány nap mulva a katholikus és protestáns tanuló ifjúság húzta fel azokat a toronyra.

A legkisebb harang felirata következő:

»Reggel, délben, est-hajnalban
Dicsérd Istent imádságban!«
»Pesti Schaudt András által öntetett Iglón 1857.«

A második »Mária Terézia« nevü harangon következő felirat olvasható:

»Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango.«
»Üdvöz légy! te földnek népe,
Üdvöz légyre hívlak égbe.«
»Fusa per Andream Schaudt Igloviae 1857.«
»Dum benedicta sonat, sit in his benedictis signis.«

A »Concordia« harangon következő felirás van:

»Concordia soll ihr Name sein,
Zur Eintracht, zu herzinnigem Vereine
Versammle sie die liebende Gemeinde.«
Gegossen in Igló durch Andreas Schaudt aus Pest 1857.
»Venite, ad oremus Dominum.«

A legnagyobb »Urban« nevü harang mérésénél midőn a 98-dik mázsát rátették a mérlegre, ez utóbbi összetört, tehát feltehető, hogy 100 bécsi mázsánál többet nyom az Urban-harang, melyen a legtöbb disz és felirat van; még pedig:

»Nata sum 1647, dein Martis invasione 1849 vitiata, iterum 1857 sumptibus civitatis, Fundi campanarum communis et ecclesiae utriusque: Rom. catholicae et Aug. conf. addictorum cum consociatis tribus

Per Andream Schaudt pestiensem in honorem Patronae civitatis hic loci refusa et pondere aucta munera hoc tempore gerentibus

Joanne Schimenszky consule,
Ignatio Rheindl parocho,
Joanne Fábry V. D. minister,
Jos. Trangous et Joanne Glos ecclesiae evang.
J. Samuele Klein senatore,
Carolo Rumy ordinarius et
Gustavo Scholcz vice-notarius,

electae communitatis civ. membris

Dzurilla Joanne, Fleischer M., Gärtner J., Gramotzky Ig. Henslik, Jäger Math., Münnich Sam., Schertl Vinc., Scholtz E. T., Szendeczky Samu, Szontágh Eduard et Weisz And.«

A harangon van a város czímere is. Igló városának *teljes czímere:* a koronázott boldogságos Szűz Mária, jobbjában a királyi bottal; bal kezével tartja a pajzsot, melynek közepén egy edény van három rózsával; alakjától jobbra s balra kalapács és véső látható. A város pecsétnyomóin sokszor hiányzik Mária képe, rendesen csak a bányászat jelvényei, kalapács és véső fordulnak elő, néha csak a virágedény a három rózsával. A reformáczió előtt a pecséteken mindig látható Mária képe s így valószinű, hogy azt későbben vallási tekintetből hagyták el. A czímerben található három rózsáról több monda kering a nép között. Az egyik monda szerint a tatárjárás alkalmával minden elpusztúlt, úgy, hogy midőn a lakosok az erdőből visszakerültek, nem volt semmijök, csak egy leány hozott egy virágedényben egy rózsát

három bimbóval; ez volt az egyedüli tárgy, melyet megtudtak menteni és ezt azután felvették a város czímerébe. Egy másik monda szerint a Mária-templom főoltára előtt Igló legszebb leányát gyilkolták meg a husziták és annak a véréből fakadt ki a rózsatő a három rózsával. A rózsák az iglói czímerben Mária jelvényeihez tartoznak s így Máriának, mint az ég királynéjának kiegészitő részei és a Mária-kultusz egy mindenesetre eredeti felfogására vallanak.

Az 1849-ben romba dőlt tornyot, melyet ideiglenes tetővel láttak el, csak 1893-ban sikerült régi fényében restaurálni. A 87 méter magas, gothikus stilusban épült torony Steindl Imre műegyetemi tanár terve szerint és Frőde Vilmos állami épitész felügyelete alatt készült és 42,000 frtba került, mely összeghez a m. kir. kincstár, mint kegyúr, 13,500 frttal, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minister a műemlékek fentartási alapjából 6000 frttal, a harangalap 9200 frttal, Igló városa pedig 12,140 frt készpénzzel és 1160 frt értékű anyaggal járult. Ugyanakkor a templomot is stylszerű tetővel látták el. Az épitkezés véglegesen csak 1894-ben fejeztetett be, a mikor is szept. 11-én a városi képviselőtestület rendkivüli közgyűlést tartott, melyen felolvastatott a torony történeti multjára és a befejezett restauraczionalis munkálatokra vonatkozó és Lehoczky Jenő főjegyző által szerkesztett okmány. Ezt az okmányt a következő napon dr. Nosz Gyula polgármester a templom főbejárata felett a falba alkalmazott és a város czímerét ábrázoló zárókőbe helyezte a jelenleg dívó arany-, ezüst- és nickel pénznemek egy-egy példányával egyetemben és átvevén Hermann épitőmestertől a kész épületeket, lelkes beszédet intézett a nagy számban összegyült közönséghez, melynek végeztével megtette a szokásos három kalapácsütést a Király, a Haza és Igló városa nevében.

Az iglói ág. ev. egyházközség temploma felszentelésének századik évfordulója alkalmából szintén restaurálta

úgy kivülről, mint belülről, tágas templomát. A tetőt rézpléhvel látta el, kiépittette az éjszaki és déli homlokzatot és belül egyszerüen, de izlésesen kifesttette és diszittette; az oltárt és orgonát megujittatta és az egész templomot új padlóval látta el. A restaurálási költségek 28,000 frtot tettek ki, mely összeget az alig 1200 lelket számláló, de hithüségben és áldozatkészségben mindenkor kitünő hitközség hivei és idegenben élő fiai áldozták egyházuk oltárára. Az egyházközség női hivei 400 frtnál többet adakoztak egy szép csillárra, Thern Auguszta pedig gyönyörü pirosbársony, aranybetűs feliratos oltár-, szószék- és keresztelő-medencze takarókat ajándékozott az egyháznak, melyek művészetileg vannak himezve. 1896. évi október hó 4-én az iglói ág. ev. egyházközség nagyszerü ünnepélyt rendezett a templom felépitésének százéves fordulója alkalmával. A magasztos ünnepélyen résztvett Zelenka Pál tiszakerületi ev. püspök, a Szepesség és környéke számos egyházának képviselői, a vármegye képviselője, a városi hatóság, a helyben állomásozó cs. és kir. helyőrség és a m. kir. honvédség, az egyháztanács, a gymnasiumi-, elemi- és polgári iskolai tanulóifjuság, a r. kath. értelmiség és az izr. hitközség, mely ez alkalommal 1000 koronát adományozott a helybeli főgymnasiumnál létesitendő ösztöndíj-alapra. A szépen feldiszített és teljesen megtelt templomban tartott offertorium után az egyházközség ugyancsak a templomban díszközgyűlést tartott, melyen a megható ünnepély összes részleteivel és az azon tartott beszédekkel az utókor számára jegyzőkönyvileg megörökittetett. Egyuttal jegyzőkönyvbe foglaltattak Topscher György egyházfelügyelőnek elévülhetetlen érdemei, melyeket magának a templom renoválása körül szerzett. Délben nagy díszebéd volt, melyen 200-nál többen vettek részt a helybeliek és a nagyszámú és előkelő vidéki vendégek közül. Ezzel a lélekemelő ünnepélylyel az iglói ág. evang.

hitközség egyháztörténete ismét egy örvendetes és díszes lappal, Igló városa pedig egy díszes épülettel lett gazdagabb.

1893-ban szenteltetett fel az uj evang. templom Hollópatakon, melynek költségeihez Igló városa 3708·93 forinttal és épitőanyaggal járult.

A szabadságharcz leveretése után az iglói protestáns egyházra is súlyos idők következtek. Az 1850. évi február 10-iki Haynau-féle edictum Pákh Mihály lelkészt, mint superintendenst letette hivataláról, majd »a forradalomban való részvéte miatt« a kassai haditörvényszék halálra itélte, mely itélet azonban kegyelem útján négy évi várfogságra változtatott. Míg ő börtönben sínylődött, azalatt egyháza nagy megpróbáltatásoknak volt kitéve. Az absolut kormány az iskolaügyre is rátette kezét, életbe léptetvén az »Organisations-Entwurf«-ot, mely az iglói iskolát is válságos helyzetbe sodorta, mert az iskolának a kiadott tervezet szerint való berendezése nagy anyagi áldozatokat kivánt. De a protestáns hívek áldozatkészsége ezen a nehézségen is keresztűl segítette az egyházat. Az 1853-ban Trangouss Lajos és Nadler Károly kezdeményezése folytán a hívek között eszközölt gyűjtés, mely 26,000 forinttal gyarapitotta az iskolai alapot, majd Trangouss Lajosnak 1855. augusztus 17-én bekövetkezett halálakor az evang. egyházra szállt hagyománya, mely lakóházból és 30,000 frt értékű vagyonból állott és Trangouss Józsefnek 1861-ben október 14-én történt elhúnyta alkalmával szintén az ev. egyháznak végrendeletileg adományozott mintegy 100,000 frt értékű vagyona lehetővé tették, hogy az ev. egyház iskolaügyét a rendeleteknek és a kor kivánalmainak megfelelőleg rendezze és fejleszsze.

Már az 1853-ik évben bővítette az elemi iskolát még egy osztálylyal; 1856-ban felállította az algymnasiumot és 1861-ben elhatározta az iglói egyház, hogy azt főgym-

M. KIR. ÁLLAMI TANITÓKÉPEZDE. Schmidt, Igló.

násiummá fejleszti. Ugyanabban az évben elhatározta a városi képviselő-testület, hogy az ev. egyháznak iskolai szükségleteinek fedezésére 2129 frtot szavaz meg, ugyanannyit, mint a mennyit a város a kath. tanítók fizetésére fordított, mely összeg azután az évek folyamán jóval magasabbra emelkedett. 1866-ban az iglói ev. főgymnasium nyilvános főgymnasiummá lett. A tanulók számának hirtelen felszaporodása égető szükséggé tette egy uj épületnek emelését. Az épités ügyét Igló városa is hathatósan elősegítette, a mennyiben az épülethez szükségelt épitőanyagnak egy részét ingyen, más részét pedig mérsékelt áron bocsátotta az egyház rendelkezésére. A gymnasiumi épület átalakitása 1867-ben fejeztetett be.

Az 1868. évi XXXVIII. t.-cz. és az 1883-ban életbe lépett középiskolai törvény több üdvös intézkedésre indította az iglói egyházat is. A népiskolát, mely eddig részben a gymnasiumi rektor vezetése alá tartozott, külön igazgatás alá helyezte; 1874-ben a második elemi osztályt, 1876-ban pedig az első elemi osztályt is két évfolyammá választotta szét, úgy hogy a népiskola ezentúl 4 osztályból állott és a kor kivánalmainak megfelelő intézetté lett. Majd 1880-ban Topscher György egyházfelügyelő indítására egy polgári leányiskola állíttatott fel; az uj iskola a Trangouss-féle házban helyeztetett el, mely czélszerűen átalakíttatott. Az átalakítási munkálatokhoz szükséges épitőanyagot Igló városa ingyen szolgáltatta és azonkivül az iskola belső felszerelésére még 1800 frtot adományozott. 1883-ban a leányiskola négy osztályú polgári leányiskolává alkíttatott át.

Az uj középiskolai törvény mind fokozottabb követelményei, a nagy arányokban felszaporodott könyvtári és muzeumi tárgyak elhelyezésére szánt gymnasiumi helységek szűk volta, a tanárok csekély fizetése 1893-ban arra indította az egyházat, hogy a gymnasiumnak az igények-

nek megfelelő újjászervezése végett a magyar kormányhoz államsegélyért folyamodjék. A tárgyalások megindúltak és az 1896-ik év folyamán a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minister, dr. Wlassics Gyula 90,000 frtot szavazott meg az uj iglói gymnasiumi épületre; ezenkivül a megkötendő szerződés szerint évenként 16,000 frttal járul hozzá a fentartási költségekhez. Oly eredmény, mely bizonyára hozzá fog járulni ahhoz, hogy a gymnasium az eddiginél fokozottabb mértékben fogja Igló városának értelmi és erkölcsi mivelődését előmozdítani.

Az iglói ev. egyházban 1848 óta következő egyházi s iskolai előljárók és tanerők működtek:

Lelkész: Fábry János, volt XIII. városi esperes, 1852—1896.

Egyházfelügyelők: 1825—1861 Trangouss József, 1861—1863 Fest Imre, 1863—71 Glós János, 1871—75 Prihradny Guido, 1875—84 Topscher György, 1884—86 Münnich Adolf, 1886—1891 ifj. Marschalkó József, 1891— Topscher György.

Iskola-felügyelők (első- és másod): 1852—68 Szontágh Ede, 1852—65 dr. Posewitz Sámuel, 1866—68 Münnich Adolf. — 1868—84 Münnich Adolf, 1868—69 Scholtz Gusztáv, 1871—79 Jantner Bernát, 1880—83 dr. Lorx Sándor, 1883—84 ifj. Marschalkó József. — 1884—86 dr. Lorx Sándor, 1884—86 Jantner Bernát. — 1886—94 Fest Ottó, 1886—92 Scholtz Vilmos, 1894— Münnich Kálmán.

Rendes és segédtanárok: Kellner Károly (rector) 1846—66, Mikolay János (segédtanár), 1847—49, Mikolik Gyula (segédtanár) 1849—52, Bogsch János (s. t.) 1852—54, dr. Tavasi Lajos (rendes tanár) 1855—77, Jantner Bernát (r. t.) 1855—59, Pákh Károly (r. t.) 1856—, ki 1896-ban tartotta tanári működésének negyvenéves jubileumát, mely alkalommal a király ő felsége által a koronás arany érdemkereszttel lett kitüntetve, volt tanítványai pedig a helybeli

főgymnasiumnál nevének megörökitése végett 1000 frtos ösztöndíj-alapot létesitettek. Ujtelky Samu (r. t.) 1859—62, Mőszl Gusztáv (ének- és tornatanár) 1860—68, Kuntz Ödön (r. t.) 1862—, Kővi Imre (r. t.) 1862—, Jermy Gusztáv (r. t.) 1863—80, Payer Jenő (r. t.) 1864—94, Lindtner Ernő (s. t.) 1864—65, Guhr Márton (r. t.) 1865—, Scholtz Ágost (r. t.) 1865—71, id. Kertscher Ede (s. t.) 1866—97 három hónapig, Jeszenszky Pál (r. t.) 1867—92, Madarász Gusztáv (franczia ny. tan.) 1857—74, Philipp János (néptan., ének és torna) 1868—72, Bogsch Albert (s. t.) 1869—70, Beck Tivadar (tornatanár) 1869—71, Róth Márton (r. t.) 1870—, Geyer Gyula (r. t.) 1871—, Putsch Tóbiás (ének és tornat.) 1872—75, Zimann János (r. t.) 1875—, Schermann Samu (ének- és tornat.) 1876—, Bock Arthur (s. t.) 1876—77, Vandrák Gyula (r. t.) 1877—, Theisz Gyula (s. t.) 1878—79, Münnich István (s. t.) 1879—82, Fischer Miklós (r. t.) 1880—, Marcsek Andor (r. t.) 1882—, Adriányi Antal (hitoktató) 1888—89, Nikházy Frigyes (r. t.) 1889—, Geyer Miklós (hitoktató) 1889—90, Thern László (hitoktató) 1890—, Kiss Albert (r. t.) 1893—.

Elemi népiskolai tanítók: Scherffel János 1826—74, Noszágh János 1853—59, Mőszl Gusztáv 1859—68, Philipp János 1868—, Mück Sándor 1874—76, Kertscher Ede 1874—, Marton Károly 1876—, Schumann Sándor 1876—86, Seltenreich Hugó 1886—94, Kintzler Árpád 1895—.

Polgári leányiskolai tanítók és tanítónők: Münnich János 1815—1852, Fábry János 1852—56, Weber Ármin 1856—57, Bömisch Ede 1857—1895, Alexy Emilia 1880—96, Bretz Berta 1880—81, Kellner Mária 1880—1895, Dobó Adolf 1881—, Komjáthy Sándorné Egry Erzsébet 1894—95, Seltenreich Hugó 1894—, Scholcz Ines 1895—.

Iglói róm. kath. egyházának plébánosai 1848 óta: dr. Zaboyszky László 1846—50. Szepesi tiszteletbeli kanonok, lőcseegyházkerületi esperes-tanfelügyelő, kir. isk. tanácsos,

végre szepesi püspök. Reindl Ignácz 1851–68, kerületi esperes. Jurkovich Henrik 1868—58. Apát, kerületi jegyző. Kostialik István 1885—90. Apát, esperes, 1890. évben szepesi kanonok. Hradszky József 1891—93. Háji prépost, 1893-ban szepesi kanonok. Dr. Beerwaldszky János 1894—. Boóli apát, sz. széki ülnök, a lőcsei egyházkerület esperese és tanfelügyelője.

Az iglói r. kath. iskola tanerői 1848 óta: Kovalcsik József 1831—67, Gramoczky Ignácz 1834—67, Zimmer Róbert 1854—56, Herbst József 1855—58, Bukovinszky János 1849—72, iglói tanácsos, később helyettes polgármester, Kozmund Károly 1857–97, Hoffmann Venczel 1858–89, Gulyás János 1867—, Potomcsik Zsigmond 1867 –, Alexy Jakab 1873—, Székács Pál 1874—78, Leszniczky János 1881—, Mózer Gusztáv 1879—84, Ebergényi Miksa 1885—, Vilcsek János 1884—95, Amler Antal 1890—94, jelenleg a m. kir. állami tanítóképző-intézetnél tanár, Beerwaldszky Kálmán 1895—.

Az iglói róm. kath. egyház 1848 óta számban és erőben növekedett. Ez idő alatt a kath. templom a hívek adakozásaiból és a templom pénztárából, Kostialik István apát-plébános vezetése mellett, fényesen restauráltatott; kár hogy nem egészen stylszerűen. A szentély szép üvegfestett ablakait ő Nagyméltósága, Császka György, mint szepesi püspök ajándékozta, a ki egyszersmind az r. kath. iskola részére 1000 frtos alapítványt is tett. Alapítványt tett még ezenkivűl szintén a róm. kath. iskola részére Gotthard Vilhelmine (200 frt), oly kikötéssel, hogy annak évi kamatait egy szegény, de szorgalmas leánytanuló élvezze.

A r. kath. elemi iskola épületét Igló városa állította fel mint kegyúr 1877-ben; a miről a városi közönség által a falba bemélyesztett ércztáblán levő felirat is tanúskodik, melynek szövege: »Róm. kath. iskola. Felépíttetett Igló városa mint kegyúr által. 1877.«

Ezen épület 8 teljesen berendezett tan- és 1 díszteremből, továbbá testgyakorlati csarnok, tanácskozó terem és könyvtári szobából áll.

A *városi polgári iskola,* mely 1894 óta fokozatosan fejlesztetik, jelenleg 3 osztályból áll és ideiglenesen, mig a város uj épületet emel, a régi kórházi épületben van elhelyezve. Tanerői: Bacsányi József, Haitsch Béla, Löw Gyula és Simó Géza.

Az *izraelita népiskola,* melynek fentartásához Igló városa 1000 frttal járúl, két egyesitett osztályból áll és magánházban van elhelyezve. Tanerői: Löwy Mór és Schlesinger Benő.

A *városi óvoda*, melyet 1877-ben a város támogatása mellett az iglói nőgyesület alapitott és 1896 óta teljesen a város tart fenn, külön épületben van elhelyezve. Óvónők: Bőrkeyné és özv. Mikolayné.

Az alsófokú *ipar- és kereskedelmi iskolában,* melynek fentartására a város 1000 frtot áldoz és mely a kath. népiskolai intézetben van elhelyezve, a helybeli tanerők végzik a tanitást.

Ezeken a tanintézeteken kivül van Igló területén még Iglóhután, Kis-Hnileczen és Hollópatakán egy-egy népiskola, melyeket szintén a város tart fenn.

Végül a tanügyet szolgálja még Iglón *a magyar kir. állami tanitóképző intézet*, mely 1871-ben alapittatott. Igló városa épületéhez ingyen telket adott, éppúgy ingyen épületfát, azonkivül téglát és meszet előállitási áron és évente 50 öl tüzelőfát. Első igazgatója dr. Emericzy Géza volt, utána Somogyi, jelenleg Arányi Antal. Jelenlegi többi tanerői: Putsch Tóbiás, Kövi Imre, Zimann János, Karoliny Mihály, Strauch Gyula, Huziák Lukács, Amler Antal és Belitzky Gusztáv.

3. Birtokviszonyok, népesség, földmivelés, ipar és kereskedelem.

Igló városának *területe* összesen 17924 katastrális holdat és 1146 □ ölt = 10315·6734 hektárt tesz ki. Ebből esik szántóföldekre 3155 hold 1529 □ öl = 1816·2514 hektár; kertekre: 62 hold 271 □ öl = 35·7782 hektár; rétekre: 1082 hold 1076 □ öl = 623.0772 hektár; legelőre 224 hold 627 □ öl = 129·1371 hektár; erdőre: 12966 hold 752 □ öl = 7462·2029 hektár; földadó alá nem eső terület: 443 hold 91 □ öl = 249·2241 hektár. Vagyis százalékokban kifejezve: az összes területnek 17.61%-a szántóföld, 0·35%-a kert, 6·04% -a rét, 1·025%-a legelő, 72·34%-a erdő és 2·41%-a földadó alá nem eső terület (házhelyek, utak stb.)

A *lakosság száma* az 1890. évi népszámlálás szerint 7345 lelket tett ki. Ezek közül volt magyar: 786, vagyis 10·70%; német 2300, vagyis 31·31%; tót 4124, vagyis 57·47%; egyéb nyelvű 45, vagyis 0·52%. A vallás szerint volt: római katholikus 5328, vagyis 72·53%; görög katholikus 81, vagyis 1·10%, görög keleti 3, ág. evangelikus 1388, vagyis 18·89%; ev. református 112, vagyis 1·52%, unitarius egy, egyéb keresztény hitfelekezetü 3, izraelita 429, vagyis 5·84%. A lakóházak száma 844.

Tekintetbe véve, hogy 1890-ben a születések száma 256, a halálozások száma 222 volt, 1892-ben 288 és 224; 1893-ban 299 és 239; 1894-ben 313 és 276; 1895-ben 324 és 264; 1896-ban a születések száma 341 és a halálozások száma 241, látjuk, hogy azóta a születések száma 85-tel szaporodott, a halálozások száma pedig csak 19-el nőtt, a mi egyrészt a nép szaporodását, másrészt a halálozási arány csökkenését, vagyis a közegészségügyi viszonyok javulását mutatja. Esketés volt az 1896-dik évben 80. A fenti adatok alapján biztosan felvehetjük, hogy a lakosság száma mai napon a 8000-et meghaladja.

A rohamos haladás jelen századában a folytonos változás és átalakulás korszakát éljük. Ez az átalakulás kihat helyenként a várost környező területre is, a mennyiben *a földmivelés* szolgálatában állott terület mind szükebbre szorul. Igy van ez Iglón is. Ott, hol hajdan az iparos-földmives polgár ekéje szántott, ma a vasut fütyöl és gyárak kéményei füstölögnek, az egykori szántóföldeken uj házak emelkednek; a vasuti állomás, a katonai gyakorlóterek és az ujonnan létesült ipartelepek tetemesebb területet vontak el a földmiveléstől. Ehhez járúl a mezőgazdaságnak általános szomorú állapota, az alacsony árak okozta bérleti összegek leszállása, a földnek parczellákra való túlságos széttagoltsága, mely mellett okszerü gazdászatról szó sem lehet, vagy legalább annak űzése nagyon meg van nehezitve, a munkaerő hiánya és más, a földmivelés jövedelmezőségét befolyásoló tényezők. Azon hiányt, mely a kedvezőtlen mezőgazdasági viszonyok következtében beállott, egyes gazdák okszerű állattenyésztés segitségével és helyes üzemtervek behozatalával igyekeznek pótolni. De az iglói gazdák legnagyobb része feladta a küzdelmet, a kis iparosok megszüntek mint gazdák működni. A még meglevő gazdák az új mezőrendőrségi törvény behozatalával szavazattöbbséggel a szabad gazdálkodás mellett foglaltak álláspontot, minek hátránya most abban nyilvánul, hogy a legeltetés teljesen ki van zárva. Jelenleg egy uj gazdasági rendszer életbeléptetésén fáradoznak.

Mily alárendelt szerepet visz mai nap Iglón a földmivelés, mutatja az a körülmény is, hogy 100 holdnál nagyobb birtokon csak két gazda: Windt Imre és Jantner Armand gazdálkodik. Ezeken kivül a mi viszonyainkhoz képest nagyobb gazdák még: Bogsch Lajos, Széll László, Gally Ede, Nosz János, özv. Schwartz Zsuzsanna, Frenda Gyula (bérletföldeken), Fleischer Lajos, Fröhlich András.

Egyes nagyobb gazdák, mint Ujlaki Jenő, Topscher György bérbe adják földjeiket. A többi kisebb gazdák máról holnapra tengődnek és a korral haladni nem akaró maradiságukban lassanként elpusztúlnak.

S vajjon találunk-e ezért a veszteségért kárpótlást a városok kifejtésének, ha nem is egyedüli, de mindenesetre főeszközében, az iparban? Mert, hogy ipar nélkül nincs város, azt felesleges fejtegetnünk. S vajjon hogy állunk mi e tekintetben?

Sok iparág, mely hajdan nagy virágzásnak örvendett városunkban, úgyszólván teljesen letűnt a láthatárról. A meglevők közűl egy-kettő még megél valahogyan, a többi pangásnak indúlt és napról-napra tengődik. Arról a kézműiparról, mely még csak nehány évtized előtt városunkban egy polgári osztályt tartott fenn, mely ezen osztályt teremtette és boldog, megelégedett jólétbe helyezte; arról a kisiparról, melyből ez az osztály nemcsak megélni tudott, hanem kifejtett szorgalma által oly vagyoni állásba is juthatott, melynél fogva befolyásra, tekintélyre tehetett szert, mely osztálynak fiaiból emelkedett ki intelligencziánk nagy része: arról ma már szó sincs. Fájdalommal kell tapasztalnunk, hogy iparosaink túlnyomó részénél még mindég hiányzik ama nagy szorgalom, rendkivűli leleményesség, roppant testi kitartás és vállalkozási szellem, mely nélkűl ipart űzni eredményesen nem lehet. Gyors és jó munkáról legtöbbjének fogalmuk sincs. Önállóságuk kevés, versenyképességök csekély; így történhetik meg azután az, hogy mindenünnen, még a környékbeli falvakról is importálnak iparczikkeket. Iparosaink értelmiségének ezen hanyatlására nagy befolyással van az a körülmény, hogy jobbjai az elébbi évtizedekben egy kis vagyonra tevén szert, földmivelőkké lettek vagy félreállottak és helyökbe falusi iparosok csődültek a városba, kik nemcsak iparunkat nem emelik, hanem annak hitelét rontják és

amellett városunk egészséges közszellemére is káros befolyást gyakorolnak, könnyen hajolva a hangosan szóló kolomp szavára, mely könnyen hiszékenységöket oly érdekek istápolására szólítgatja, melyek a város haladásával, egészséges fejlődésével homlokegyenest ellenkeznek.

Igló városában az 1896-ik évben következő önálló iparosok voltak: 1 gépgyáros, 1 műlakatos, 4 lakatos, 3 kovács, 2 rézműves, 3 bádogos, 1 rézöntő, 1 reszelővágó, 2 órás, 1 arany- és ezüstműves, 9 szabó, 1 szűrszabó, 1 szűcs, 1 kalapos, 15 czipész, 7 csizmadia, 2 timár, 4 szíjgyártó, 2 kötélgyártó, 1 kocsigyártó, 2 kárpitos, 3 kerékgyártó, 9 asztalos, 3 bodnár, 7 mészáros, 5 hentes, 5 pék, 2 mézeskalácsos és viaszöntő, 1 kályhakészitő, 2 fazekas, 1 kéményseprő, 1 kefekötő, 2 szobafestő, 2 könyvkötő, 2 kékfestő, 1 szappanos, 1 szitás, 2 czukrász, 3 borbély és fodrász, 1 képfaragó és aranyozó. Ezeknek műhelyeiben dolgozott: 141 segéd és 125 tanoncz.

Kiválóbb iparosok: Reich Róbert gépgyáros, Marczy Nándor műlakatos, Fuhrmann Gyula képfaragó és aranyozó, Matz Gusztáv fényképész, Ladvenszky Mihály kárpitos, Lechnitzky Zsigmond kocsigyártó, Thern Sándor mézeskalácsos, Papp Ede rézöntő, Páczay András rézműves, Kasprák István és Schelle János órások, Kaincz János reszelővágó, Thern Gusztáv kékfestő, Weszter Károly és Kazsmir Márton szabók, Huszko Nándor és Kupcsik József asztalosok, Gruber Hugó és Flachs János szobafestők, Búzás Ferencz kovács, Häuszer József és Sztrelko Károly pékek, Fábry Lajos szíjgyártó, Ritter Sándor és Bárányi Lajos mészárosok, Zseitlik Pál, Lohnert Lajos, Lázár Frigyes és Glattstein Bertalan czipészek, Mátray Lajos czukrász, Bormann Ferencz vésnök.

Nagyobb fejlődést, mint a kisiparnál, jegyezhetünk fel a *gyáripar* terén. A hetvenes évek elején és az utóbbi

időkben is több gyár keletkezett, melyek kisebb-nagyobb sikerrel folytatják üzemőket. Ilyenek:

A *főszmalom*, melyet a lőcsei hitelbank a régi porczellángyár tulajdonosaitól 1870-ben megvett és nagy áldozatok árán főszgyárrá alakított át s mint ilyen egyedűli hazánkban. A lőcsei hitelbanktól bérbe vette Wieszner Rikhárd, ki a nyers anyag fogyatkozásai miatt bár nem versenyezhet az ausztriai gypszszel, de mégis jó középárúkat előállítani képes; de kitünő minőségű az itt előállított főszträgya, a finoman őrölt nyersz fősz, a főszvakolat és az alabastrom. A magyar-óvári akadémia vegyelemzése szerint az iglói fősznek vegyalkati részei: 32.4% mész, 46.6% kénsav, 20.7% víz és 0.3% feloldhatlan részek. Ezen alkotórészeknél fogva kiválólag a gazdászatnál értékesíthető, de kitünő stukaturára, mintázásra és ipari czélokra is. A gyár évente 12—15,000 métermázsa főszöt képes előállítani. A nyers anyagot a tollsteini és a Taubnitz völgyben lévő bányákban nyerik.

A *könyvnyomdát* Werfer Károly állította fel 1874-ben; 1876-ban átvette egy társaság, ettől pedig 1879-ben Schmidt József, ki ugyanakkor könyvkereskedést is nyitott, mely utóbbi 1889 óta Csetényi Emil tulajdona.

A *fadobozgyárat* 1883-ban Schmidt József alapította; 1894 óta a fadobozok gyártása háziipar útján történik, mely Csehországból Iglón és környékén betelepitett 14 németajkú családot foglalkoztat, melyektől az idevaló lakosság is lassanként megtanúlja a dobozok készitését.

Az *iglói keményitőgyárat* 1881-ben egy részvénytársaság alapította, melynek főrészvényesei voltak: Ujlaky Jenő, dr. Lorx Sándor, dr. Simenszky Sándor, Ujházy Samu, Topscher György, Payer Jenő stb. Két évi fennállás után beszüntette működését a társaság és 1888-ban eladta a gyárat Koromzay és Társai, bélai keményitőgyárosnak 19,000 frtért. Az új tulajdonos a gyárat kibőví-

tette, mely most a keményitőn és keményitőliszten kivűl száritott burgonya-törkölyt is előállít, mely utóbbi takarmányozásra használtatik. A gyár 60,000 mmázsa burgonya feldolgozására van berendezve. A gyár igazgatója: Genersich Aladár.

Az *iglói műmalom-részvénytársaság* 1860-ban alakult, a midőn is a társaság a várossal oly bérszerződést kötött, melynél fogva a részvénytársaság kötelezte magát a városi alsó malmot egy 3 kőjáratú, 24 órai, 72 mérő őrlőképességű műmalommá átalakítani. A bérletszerződés 32 évre köttetett 565 frt 95 krnyi bérösszeg megalapitásával; utóbb 1892-ben megujíttatott, de 1896-ban Igló városának közönsége meggyőződvén arról, hogy a műmalom csak úgy maradhat továbbra is versenyképes és hogy csak akkor fejlődhetik nagyobbá, ha a társulat a tulajdonjogot megszerzi, a műmalomtelepet és a vízjogot 35,000 frtnyi vételárért, a mi $4^1/_2$%-os kamatos kamattal 28 év múlva, a mikor a bérlet lejárt volna, 88,104 frtnyi értéknek felel meg, — örökáron eladta a részvénytársaságnak. Részvénytőkéje 100 frtos teljesen befizetett részvényekből áll és 1860-ban 64,200 frtot, 1880-ban 192,600 frtot tett ki. A jövedelem volt: 1861-ben $8^1/_8$%. 1867-ben 20%, 1870-ben 25%, 1875-ben 14%, 1879-ben 20%, 1884-ben 8%, 1890-ben 7%, 1896-ban 6%. A legkisebb százalék volt eddig 5%; 36 év alatt átlag $10^1/_2$%-ot jövedelmezett. Az őrlőképesség fokozatosan 80,000 métermázsára emeltetett. 1860—69-ig csak vízerővel, 1869 óta gőzgéppel is dolgozott. 1893-ban a vízikerék helyébe turbinát és telepének villamos világítása végett dynamogépet állított fel. Ügyvivő igazgatói voltak: 1860—62 Prihradny Ágoston, 1863—87-ig Langsfeld Ede és 1888-tól kezdve a jelenkorig Scultéty Ede.

A *mechanikai len- és pamutszövőgyárat* 1891-ben Haltenberger Rezső létesítette a régi papirmalom romjain. A gyár 60 lóerejű turbinával, 50 lóerejű gőzgéppel, az

üzemhez szükséges különféle gépekkel és villanyos világítással van elllátva. 100 munkást foglalkoztat és naponként 3300 méter különféle pamutszöveteket készit. A vállalat a magyar kormány részéről támogatásban részesül és 50 év múlva Igló városának birtokába megy át.

Az iglói *kapahámor* 1858-ban létesült és Klug Nándor birtokát képezi.

A két régebbi *rézhámorhoz* Madarász Viktor 1894-ben a régi daramalom romjain egy harmadik rézhámort épitett; a telepen lakóházat, munkáslakásokat és szép parkot létesített.

A *fűrészmalmot* 1894-ben Adler Ernő épitette és 10 év múlva a város birtokába megy át. A telepen mintegy 60 munkás talál foglalkozást.

Felemlítendők még Thern Adolf *bőrgyára*, Reich Róbert *gépgyára* és Marczy Nándor *géplakatos*, melyek villamos motorral dolgoznak.

A külkereskedelmet a helybeli gyárak termékei és egyes nagyobb gazdák terményei tartják fenn; a *belkereskedelmet* közvetiti: 21 vegyeskereskedés, 3 rőfös-, 1 úri és női divatárú-, 1 vegyes- és vas-, 1 vas-, 1 fűszer s kézműárú-, 1 bőr- és czipőtartozék-, 1 arany-, ezüst-, ékszer- és órakereskedés, 1 könyvkereskedés, 1 bornagykereskedés, 1 sör nagybani eladás, 1 fakereskedés és 9 szatócsüzlet, mely üzletek és kereskedések 16 segédet és 21 tanonczot foglalkoztatnak. Kiválóbb kereskedők: Hajts János, Pollák Adolf, Frenda Gyula, Dánielisz Lajos, Fábián László, Rosenthal Vilmos, Alpár és Reich, Klein Aladár, Várallyi Ferencz, Pollák Jakab, Loja Gusztáv, Spitzer Emil, Schuberth Károly, Csetényi Emil könyvkereskedő, Leichtag Izidor, Nadler Gyula, Statter Leo, Pollak Simon.

A hitel könnyitésére és a pénzforgalom emelésére szolgál a helybeli két pénzintézet. Az Iglón székelő *XVI szepesi városi Takarékpénztár* Prihradny J. Dániel, nagytekintélyü kereskedő és gyáros kezdeményezésére ala-

kult meg és 1846. évi julius hó 1-én nyittatott meg. Első elnöke volt Andrássy György gróf, igazgatója Prihradny Dániel. Ötven évi fennállása alatt befizetett alaptőkéjét 15,000 pengő forintról 80,250 o. ért. frtra emelte, s ezen idő alatt minden régi részvény után 1307 forintnyi osztalékot fizetett, továbbá 14,000 frtot áldozott jótékony czélokra és 115,000 frtot irt le az intézetet ért veszteségekre. 1858-ban az alaptőke: 15,750 forint, tartaléktőke 1830 forint, betétek 371,752 frt, nyereség 8539 frt, osztalék: 15 frt. 1895-ben alaptőke: 45,000 frt; tartaléktőke: 35,250 frt; betétek: 957,718 frt; nyereség: 9096 frt; osztalék: 10 frt. Az 1896. évi első félévi zárlat szerint a betétállomány a milliót már meghaladta. 1896-ban ünnepelte az intézet fennállásának 50 éves jubileumát, mely alkalommal 3000 forintos alapitványt tett a helybeli szegények javára. Jelenlegi tisztviselői: Elnök: Gotthard Albert, igazgatósági tagok: Topscher György elnök, Kauffmann Lajos, Hajts János, Schwartz Lajos, Várallyi Ferencz. Felügyelő-bizottsági tagok: Klug Nándor elnök, Langsfeld Géza, Széll Albert. Tisztikara: Langsfeld Kálmán könyvelő, Széll Hugó pénztáros, Széll László segédkönyvelő, Soós László ügyész.

A szepes-iglói Takarék- és Hitelintézet 1872. évi julius 3-dikán alakúlt; ez volt az első intézet, mely a betevőknek is biztosit a nyereségből kamatokat. Alaptőkéje névleg 100,000 frt, tényleg pedig 40,000 frt. Betét: 1872 végén 181,425 frt, nyereség 1153 frt; betét: 1895-ben 905,719 frt, nyereség: 10,375 frt. Összes eddigi nyereség: 246,370 frt. Tartalék-alap: 42,846 frt. Közgyülési elnök: Lehoczky Jenő. Igazgató-tanács: Ujlaki Jenő elnök, Gärtner János, dr. Lorx Sándor, Melczer Ágost, Trompler János és Gärtner Kálmán. Felügyelő-bizottság: Róth Márton elnök, Guhr Márton és dr. Simenszky Sándor. Tisztikara: Széll Ödön igazgató, Klug Ottó ügyész, Benigny Gyula pénztáros és Nauer Róbert könyvelő.

4. Egyesületek.

Igló városának története tanusitja, hogy az egyesületi élet már a XIII-ik században is feltalálható városunkban. Az ujabb időkben a társadalmi élet élénkülésével ujabb, meg ujabb egyesületek keletkeztek, melyek mindnyájan állami, társadalmi közhasznu czélokat szolgálnak. Vannak városunkban humanisztikus-, kulturális-, iparos-, olvasó-, sport- és egyéb egyesületek, melyek hivatásuk köréhez és a közönség által nyujtott anyagi és erkölcsi eszközökhez képest teljesitik hivatásukat. Ilyenek:

I. Nőegyesületek:

1. Az »*Iglói Nőegyesület*« alapittatott 1872-ben. Czélja: szegény özvegyek és árvák segélyezése, női ipariskola fentartása, közhasznu társadalmi ügyek előmozditása. Tagjainak száma volt kezdetben 300, jelenleg 206. Tagsági díj havonként 20 kr. Bevételei: a tagsági díjak, adományok és az egyesület által rendezett hangversenyek, dalestélyek, műkedvelői előadások, bálok tiszta jövedelmei. Kiadása évenként körülbelől 1100 frt. A »Szepesi Szeretetház« javára 1000 frtos alapitványt tett. 1877-ben a város támogatása mellett létesitette az óvodát, melyet 1896-ig évi 500 forinttal segélyezett. A vöröskereszt-egylet iglói fiókja által alkalmazott betegápolónőt évi 100 frttal segélyezi. Özvegyek és árvák segélyezésére évenként 300—400 forintot fordit. Több év óta nőipariskolát tart fenn. Elnöknő: Bukovinszky Laura, alelnöknő: Fischer Mathild, pénztáros: Várallyi Ferencz, jegyző: Dobó Adolf.

2. *Iglói izr. Nőegyesület* alakúlt 1871 május hó 22-én. Czélja: szegények, különösen szükölködő özvegyek és árvák segélyezése; szegény tanulók segélyezése. A tagok száma: 83. Vagyona: 2676 frt 43 kr. A létesitett kölcsönalap 494 frt. Az évente nyujtott segélyezések átlaga 500 frt. Elnöknő: Pollák Adolfné, alelnöknő: Rosenberg Bertalanné, pénztáros: Friedmann Mórné, jegyző: Lővy Mór.

II. Társaskörök:

1. *Iglói Casinó* alakúlt 1832-ben. Tagjainak száma: 180. Elnöke: Ujlaky Jenő, pénztárosa: Fábián László, jegyzője és könyvtárosa: Langsfeld Géza. Van külön vigalmi bizottsága.

2. *Polgári olvasókör,* ujra alakult 1890-ben; tagjainak száma: 100. Elnöke: Széll László, alelnök: Fábry Tóbiás; jegyző: Danielisz Károly, pénztáros: Fábry Gusztáv; könyvtáros: Matz Gusztáv.

3. *Iglói kath. kör* alakúlt 1894-ben. Elnöke: dr. Beerwaldszky János, alelnök: dr. Teschler Antal, pénztáros: Schubert Károly, jegyző: ifj. Tischler József. A kebelében fennálló dalkör vezetője: Ebergényi Miksa.

III. Műkedvelői egyesületek:

1. *Az iglói dalárda* alakúlt 1859-ben, majd ujra alakúlt 1864-ben; elnöke volt Fest Imre, alelnöke Münnich Adolf, jegyzője Pákh Károly, karigazgató Möszl Gusztáv. 1880-ban ujra alakúlt Langsfeld Ede, majd Scholcz Vilmos elnöklete és Schermann Samu, mint karigazgató vezetése alatt. Jelenleg ismét szünetel.

2. *Az iglói műkedvelő- és szinpártoló-egyesület* alakúlt 1894-ben. Elnöke: Münnich Kálmán; pénztárosa: Várallyi Ferencz; jegyzője: Csetényi Emil; tagjainak száma: 70.

IV. Kultur-egyesületek:

1. *A felsőmagyarországi közművelődési egyesület szepesi választmányának iglói osztálya.* Elnöke: dr. Münnich Aurél, alelnök: dr. Nosz Gyula; pénztáros: Langsfeld Géza; jegyző: Kintzler Árpád; tagjainak száma: 86.

2. *Magyarországi Kárpátegyesület »Iglói osztálya«.* Alapittatott 1882-ben Tisztviselői: elnök Róth Márton, jegyző Széll Ödön, pénztáros Nosz Lajos. A tagok száma: 82. Fennállása óta kiadott az osztály mintegy 2100 frtot, mely pénzből 3 menedékkunyhó és vagy 20 kilométer hosszú új sövény épült. Azonkivül 150 kilométernyi utat

jeleztetett, 800 útjelzőt és tájékoztatót alkalmaztatott és 17 forrást foglaltatott. Előadások, kiállitások és kirándulások által igyekszik környékünk természeti szépségeit ismertetni és a turistaügyet előmozditani.

V. Gazdasági-, gyümölcsészeti- és szépészeti egyesületek:

1. *Az iglói gazdasági egyesület* 1874-ben alakult Ujházy Samu elnöklete alatt. Czélja: értekezletek és előadások által a helyi gazdászat hiányait és kellékeit felderíteni, a gazdászat ujabb vivmányait a helyi viszonyokhoz mérve alkalmazásba hozni és az ehhez szükséges segédeszközökről gondoskodni; végül jó gazdasági könyvek és folyóiratok használata és terjesztése által a gyakorlati működést gyámolítani. Jelenlegi tisztviselői: elnök Windt Imre, alelnök Genersich Aladár, jegyzők: Putsch Tóbiás és Kraicz Károly, pénztáros Bogsch Lajos.

2. *Az iglói pomologiai egyesület* alakult 1864-ben dr. Schuberth Lajos elnöklete alatt. Czélja a gyümölcsészet terjesztése, mely czélra külön teleppel rendelkezik. Jelenleg elnöke: Róth Márton, alelnöke: Geyer Gyula, igazgatója: Dobó Adolf, jegyzője: Seltenreich Hugó, pénztárosa: Hajts János.

3. *Az iglói szépitő egyesület* 1871. évi április 30-án alapittatott Topscher György kezdeményezésére, ki azóta elnöke az egyesületnek. Pénztárosa: Fábián László; jegyzője: Dobó Adolf. Tagjainak száma: 105. Huszonöt éves fennállása óta összesen 11,784 különféle fácskát ültettetett el az egyesület az utczákon és tereken, az utakon és más nyilvános helyeken. A vasut melletti városi park szintén az egyesület buzgó működésének köszöni létét. Ezeknek a munkálatoknak végrehajtása összesen 5663 forintnyi kiadást okozott az egyesületnek, melyet azonfelül a városi hatóság és a pomologiai egyesület is hathatósan támogatott.

VI. Ipartestületek, beteg- és önsegélyző egyesületek:

1. *Az iglói ipartestület* 1891-ben alakúlt. Czélja: Az 1884. évi XVII. törvényczikkben foglalt új ipartörvény alapján az iparügynek előmozditása és az iparosok helyzetének saját hatáskörében és hatósági teendők gyakorlásával való javitása. Elnöke: Schmidt József, alelnök: Thern Adolf, jegyző: Lechner Gusztáv, pénztáros: Weszter Károly.

2. *Ipartestületi betegsegélyző-pénztár.* Igazgató: Schmidt József, jegyzője: Lechner Gusztáv, pénztárosa: Ritter Sándor. orvosa: dr. Simenszky Sándor. Tagjainak száma 212. Vagyona: 1100 frt.

3. *Iglói önsegélyző-egyesület*, alapittatott 1896-ban. Tagjainak száma: 56, kik 92 részvényt jegyeztek, melyek után 4600 frt befizetendő. Tagjainak kölcsönzött az egyesület 3900 frtot. Elnök: dr. Nosz Gyula polgármester, igazgató: Schmidt József, pénztáros: Langsfeld Géza, ellenőr: Raab Lajos; jegyző: Lechner Gusztáv.

4. *A vöröskereszt-egylet iglói fiókja* 1882-ben alapittatott. Jelenlegi összes vagyona 848 frt 99 kr. Az egyesület a városi hatóság és a nőegyesület támogatásával egy teljesen kiképzett betegápolónőt tart évi 500 frt fizetéssel és a betegápolás után járó díjak felerészének biztositása mellett. Az egyesület elnöke: Ujlaky Jenő, társelnöknő: Münnich Kálmánné-Nadler Bianka; alelnök: Beerwaldszky János, társalelnöknő: dr. Korach Fülöpné; pénztáros: Melczer Ágost; jegyző: Lehoczky Jenő.

5. *Iparos ifjak önképző-egyesülete* 1892-ben alakult. Tagjainak száma: 45—50. Tiszteletbeli elnök: Zimann János tanár. Elnök: Schlesinger Benő tanitó, alelnök: Klein Lipót nyomdavezető, pénztárnok: Lorber Tivadar.

VII. Iglói tüzoltó-egyesület:

Az iglói tüzoltó-egyesület az 1873-dik évben alakult. Vagyona: 8000 frt szerekben, 900 frt készpénzben. Van

egy önsegélyző pénztára, mely 1800 frt alaptőkével rendelkezik. Évi forgalma 1500 frtot tesz ki. Az egyesület elnöke: dr. Simenszky Sándor; főparancsnok: Putsch Tóbiás; alparancsnok: Schivetz Lipót; titkár: Langsfeld Géza; pénztáros: Fábián László. 1878-ban Iglón tartatott a IV. országos tüzoltói kongressus.

VIII. Sport-egyesületek:

1. *Az iglói lövész-egyesület* alakult 1587-ben és fennállott 1809-ig, akkori alapszabályai, a város függő pecsétjével ellátva, Ujlaky Jenő birtokában vannak. Ujra alakult 1868-ban. Jelenlegi vezetősége: Lövészmester: Bartsch Gusztáv, allövészmester: Klein Aladár, jegyző: Soós László, pénztáros: Danielisz Lajos. Tagjainak száma: 85.

2. *Az iglói vadász-egyesület* 1879-ben alapittatott. Vadászterülete az iglói erdők és nehány szomszéd község területe. Elnöke: dr. Münnich Aurél, igazgatója azelőtt Répászky István, jelenleg Wagner László, pénztárosa: Ujlaky Ferencz.

3. *Az iglói korcsolyázó-egyesület* 1880-ban alakult. Az egyesület 900 frtért telket vett, melyen 2500 frtnyi költségen szép pavillont épitett. Elnöke: Münnich Kálmán, pénztárosa: Reich György, jegyzője: Nauer Norbert.

IX. Országos és megyei egyesületek »Igló« székhelylyel.

1. *A Magyarországi Kárpát-egyesület* alapittatott 1873-ban. Az 1891-dik év óta székhelye Iglón van. Elnöke gróf Migazzy Vilmos (†), ügyvivő alelnök Fischer Miklós, II-od alelnök Róth Márton, titkár: Nikházy Frigyes, pénztáros: Marcsek Andor.

2. *Az országos középiskolai tanáregyesület szepesi körének* elnöke: Róth Márton, jegyzője: Kiss Albert.

3. *A szepesi tanító-egyesület* alapittatott 1836-ban. Czélja: a nevelés- és oktatásügyi tárgyak közös megbeszélése, a magyar nyelv művelése és terjesztése. Főszerepet vitt a szepesi szeretetház létesitésében. Tagjainak

száma: 257. Elnöke: Dobó Adolf, jegyző Kertscher Sándor, könyvtáros Seltenreich Hugo, pénztáros Kertscher Ede.

4. *Szepesi szeretetházi egyesület* 1885-ben alakult. Elnöke volt: Gróf Csáky Albin, 1889-től kezdve gróf Csáky Vidor. Ügyvivő alelnök: Putsch Tóbiás; titkár: Zimann János, pénztáros Trompler János. 30.000 forintnyi vagyonát a megyének adta át azzal a feltétellel, hogy a millennium alkalmával önálló szepesi szeretetházat létesitsen. A szeretetház fel is épült, még pedig Szepes-Olasziban és 1896. évi deczember hó 8-án adatott át rendeltetésének. Eddig hat árva van benne elhelyezve.

5. *Iglói kerületi Betegsegélyző pénztár* alakult 1894-ben. Jegyzője: Schivetz Lipót, pénztárosa Seltenreich Hugó, könyvelője Nauer Róbert, orvosa: dr. Ujtelky Miksa.

6. Az iglói bányakapitányság területén alakult *bányászati és kohászati egyesület iglói fiókja.* Elnöke: Münnich Kálmán, alelnök: Sárkány Miksa, pénztáros: Greiner Arthur.

S mindezeknek az egyesületeknek hű szószólója s egyéb dolgokban is a közvélemény tolmácsa az 1884-ben alapitott és Iglón megjelenő »*Szepesi Lapok*« czimű hetilap, melynek szerkesztője Zimann János tanár.

XXII. Millenniumi ünnepélyek.

Igló városa hazánk és nemzetünk ezeréves fennállásának nagy ünnepét a városnak szintén majdnem ezeréves múltját feltüntető jelen mű megiratásán kivül máskülönben is igazi, hazafias lelkesedéssel ünnepelte. 1896. május 9-én és 10-én oly ünnepeknek voltunk tanúi, melyek örökké élni fognak emlékezetünkben. Az akkor nyilvánult hazafias lelkesedésnek és forró hazaszeretetnek jelenetei bizonyára mély nyomokat hagytak ifjú nemzedékünk lelkeiben, mely atyáik példáján indúlva azokkal együtt lelkesedett.

Igló városában a város nagy közönségének május 10-én megtartott impozáns ünnepét megelőzték az iskolai ünnepélyek, melyek május 9-én tartattak. A város utczáinak házai már 9-én fenyőgalyakkal, az ország czimerével, egyéb nemzeti jelvényekkel, zászlókkal és szőnyegekkel gazdagon fel voltak díszitve. Még a legszerényebb hajlék lakosai is kitűzték szent lelkesedésök külső jeleit, úgy hogy már városunk külseje is hirdette, hogy nagy nemzeti ünnepre készül lakosságunk. Reggel 7 órától kezdve a tanintézetek ifjúsága, külön órákban résztvett saját felekezete templomában a hálaadó istenitiszteleten. Ezután következtek az iskolai ünnepélyek, minden egyes intézetben hazafias dalokkal, szavalatokkal, emelkedett hagulatú ünnepi beszédekkel és mindenütt a városi hatóság, a katonai tisztikar, a tanintézetek képviselői és nagyszámú közönség jelenlétében. A kath. iskolában dr. Beerwaldszky

János apát-plébános fejtegette az ünnepély jelentőségét, az ág. ev. nép- és polgári leányiskolában Dobó Adolf igazgató, az izr. elemi iskolában Marek Gábor hitközségi elnök és Lővy Mór tanító tartottak lelkes beszédeket. A fő iskolai ünnepély az ág. evang. főgymnásium tágas és fenyőgalyakkal, czimerekkel és lobogókkal szépen feldíszitett udvarán folyt le, hol a főgymnasium, a tanitóképezde és a községi polgári fiuiskola növendékei sorakoztak. Itt Fischer Miklós gymnasiumi igazgató mondott tartalmas ünnepi beszédet, egy tanitóképzőintézeti és egy gymnasiumi növendék alkalmi szavalatot, Arányi Antal tanitóképezdei igazgató pedig hangulatos beszéddel fejezte be az ünnepélyt, melynél a gymnasiumi és tanítóképezdei dal- és zenekörök Schermann Samu és Amler Antal buzgó vezetése alatt is közreműködtek. Délután 2 órakor az állami tanítóképzőintézetben az intézet összes növendékeinek részvételével száz teritékü banket volt, melyen képviselve voltak a városi hatóság, az egyházközségek, hivatalok és hatóságok, a katonai tisztikar, mondhatjuk egész társadalmunk és a főgymnasium felső négy osztályának 2—2 tanulója. Este a város költségén hozatott egri gyalogezrednek katonai zenekara takarodót fújva vonúlt végig a városon.

Május 10-én, vasárnap volt a város ünnepe, melyet már korán reggel a katonai zenekar játéka jelzett. Hét órakor az izr. imaházban volt a hálaadó istenitisztelet, Klein hitközségi kántor ékesszavu magyar beszédben méltatta az ünnep jelentőségét, a kar és a közönség éneke kezdte és fejezte be az ünnepélyt. Fél kilenczkor az ág. evang. templomban Thern László tartott ünnepi szónoklatot, 9 óra után pedig a r. kath. templomban volt istenitisztelet s itt Beerwaldszky János apátplébánus pontifikált megfelelő segédlettel. A templomok mindenütt teljesen tömve voltak és mindenütt résztvettek az istenitiszteleten

a hatóságok, hivatalok, a katonaság, nagyszámú közönség és a tanulóifjúság. A templom mellett foglalt állást a teljes számban kivonúlt m. kir. honvédség és a cs. kir. katonaság teljes díszben.

Ezek után a városházán a városi képviselőtestület ünnepi díszülést tartott, melyet a nap jelentőségéhez méltó beszéddel dr. Nosz Gyula polgármester nyitott meg. A közgyűlés egyhangú lelkesedéssel tette magáévá az ünnepi gyűlésnek Lehoczky Jenő városi főjegyző által szerkesztett és felolvasott s az ünnep emlékét megörökítő jegyzőkönyvét és azt a városi levéltárban örök emlékül elhelyezni határozta.

Ezalatt a főgymnasium tornateréről elindúlt a város összes tanintézeteinek tanulóifjúságából, az egyenruhás tűzoltók és bányászokból álló, mintegy ezerháromszáz személyre tehető díszmenet, zászlók alatt, a katonai és czigányzenekar örömhangjai közt. Körülmenve a városon végre a varosháza erkélyével szemben foglalt állást, körülvéve több ezerre menő közönségtől. Mire az elhelyezkedés megtörtént, a városi hatóság és képviselők, dr. Münnich Aurél országgyűlési képviselővel és dr. Nosz Gyula polgármesterrel az élén megjelentek az erkélyen, az ifjúság és közönség elénekelték a »Hymnusz«-t és erre dr. Nosz Gyula polgármester többszöri lelkes éljenzést keltett, messze hallható szép ünnepi beszédet tartott a közönséghez és ifjúsághoz, közölvén egyszersmind a városi képviselőtestület határozatát, melyet a több ezer főből álló közönség viharos éljenzéssel fogadott. Ezután Lehoczky Jenő városi főjegyző német, Schivetz Lipót aljegyző pedig tótnyelvű beszédben hozták köztudomásra a város határozatát. A »Szózat« eléneklése után a legszebb rendben vonúlt el az ifjúság és közönség.

Délután két órakor a sétatér mellett magyar népviseletbe öltöztetett délczeg lovasok sorakoztak, hozzájok

csatlakoztak a tűzoltók és bányászok s megkezdődött a zenekarok hangjai mellett a kivonulás a Szirtaljára, a város által rendezett népünnepélyhez. A megjelent és egy-kétezerre menő közönséget Igló városa fogadta vendégül; a felállított számos sátorban magyar népviseletű kedves ifjú leányok szolgáltatták ki az ételeket és italokat; folyt a táncz és mulatság késő estig.

Este 8 órakor az egész város fényesen ki volt világítva; a villamos ív- és izzólámpák ez alkalomra hatványozott sokasága, az ezer meg ezer gyertya- és mécsesláng tündérvilággá varázsolták az egész várost; szép volt különösen a városháza, melynek ablakaiban nagy transparentek, nemzeti czimerek voltak megvilágitva, tetején pedig a nemzeti színű villamos lángokból álló magyar korona szórta messzire fényét; fent a tornyon egyik ablakában Ferencz József királyunk ő felségének szintén nemzeti színű villamos lángokból művésziesen alkotott hatalmas monogrammja tündökölt, fenségesen hirdetve legalkotmányosabb királyunknak a nemzet ezeréves ünnepélyével összeeső dicsőséges uralkodását. A mesés fénynyel kivilágított városban 500 lampiontvivő ifjúból álló menet vonúlt végig, hatalmas éljenzések és kitörő örömrivalgások között. A felejthetetlen ünnepélyt este a »Bányász«-szállodában egy 300 teritékű banket fejezte be méltóan, melynek tartama alatt a helybeli tűzérség a pálmafalvai hegyről ágyú-díszlövéseket tett.

S nemcsak magában a városban, hanem a város telepein is, úgy mint: Igló-Hután, Kis-Hnileczen, Nagy-Hnileczen és Hollópatakon tartatott meg a millenniumi ünnepély, melynek rendezésére egy-egy hatósági közeg küldetett ki. A biztosok mindegyike magyar czimerrel ellátott nemzeti szinű zászlót vitt a telepre, a lakosokat a város nevében megvendégelte és a gyermekeket különféle ajándékokkal örvendeztette meg.

A városnak a millenniumi ünnepélyek rendezésénél következő kiadásai voltak: Szirtaljai ünnepély és díszvacsora 2086 frt 18 kr., zene 732 frt 49 kr., katonaság megvendégeltetése 240 frt, díszlövegek: 36 frt 97 kr., kisdedóvó-intézet ünnepélyére 20 frt, díszitésre 423 frt 89 kr., kivilágításra 746 frt 19 kr., iglóhutai ünnepély 47 frt 95 kr., kis-hnileczi 26 frt 96 kr., nagy-hnileczi 52 frt 78 kr., hollópataki 84 frt 78 kr., különféle kiadások 234 frt 43 kr., összes kiadások 4732 frt 62 kr.

A millenniumi országos ünnepélyekből is kivette közönségünk a maga részét. Százakra megy azoknak a száma, kik városunkból felrándulva a Budapestre junius 8-iki hódoló díszmenetet, mely a király ő felsége előtt elvonúlt, megtekintették. Gymnasiumunk ifjúsága pedig részt vett a junius 2—5-ig rendezett országos tornaversenyen, mely alkalommal az iglói ág. ev. főgymnasium rend- és szergyakorlatokért, valamint kötélhúzásért oklevelet nyert, Schermann Samu tornatanár szintén oklevelet, egy tanuló aranyérmet, két tanuló ezüstérmet és öt tanuló bronzérmet kapott. Az országos kongresszusokon is nagy számban vettek részt városunk polgárai.

Tevékeny részt vettek városunk intézetei, telepei és iparosai az országos millenniumi kiállításon is, melynek berekesztésével következő kitüntetésekben részesűltek: *Madarász Viktor* rézhámor arany érmet, *Haltenberger Rezső* ezüstérmet, ezenkivül kitüntettetett versenyen kivűl mint jurytag len- és pamútszövőgyára, úgy a fonóipari, mint a hadügyi szakkíállításban; *az iglói műmalom-részvénytársaság* millenniumi aranyérmet; *Wiesner Rikhárd* millenniumi nagy érmet jó anyag, versenyképesség és kivitelképességért (főszgyár); *elismerő oklevelet* nyertek: Benigny-Windt Klotild, az iglói ág. ev. főgymnasium, a Magyarországi Kárpátegyesület Iglón, Iglófüred részvénytársaság versenyképesség és haladásért, Berg Sándor

szappanos jó termelés és versenyképességért, Röszler Ferencz művezető. *Kiállítási érmet* kaptak: iglói r. kath. plébániatemplom, iglói ág. ev. főgymnasium, a róm. kath. népiskola, a szepesi tanítóegyesület Iglón buzgó munkásságért, Schmidt József versenyképességért. A *közreműködők érmét* kapta Kövi Imre rajztanár Iglón.

Ezeken kivül kiállítottak még: az állami tanítóképezde, az ág. ev. nép- és polgári leányiskola, Reich Róbert gépgyáros, Zsaitlik Pál czipész, Adler Ernő fűrészmalma, Koromzay keményitőgyára, Bormann vésnök.

Ugyancsak a millenniumi kitüntetések alkalmából Erzsébet királyné, mint a magyar szent korona országai vörös keresztegyletének legfőbb védasszonya, ezen egylet körül szerzett kiváló érdemei elismeréseül jánosvölgyi *Münnich Kálmánné Nadler Bianka* asszonynak sajátkezű aláírásával ellátott díszokmányt adományozott.

Ünnepi beszéd,

tartotta 1896. május 10-én a városi millenniumi ünnepélyek alkalmával dr. Nosz Gyula polgármester.

Hála Néked, mindenható mennyei Atyánk, hogy szeretett hazánkat egy ezredéven át fenntartottad, hála Néked, királyok királya, hogy nemzetünk sorsát ezer éven át jóságosan kormányoztad, hála Néked magyarok Istene, hogy ezer éven át magyarnak lenni, ezredév múlva magyarnak megmaradni engedtél!

Mélyen tisztelt ünnepi közönség!

Örömzaj hallatszik Tátrától Adriáig, midőn szeretett hazánk ezredéves fennállását ünnepli, öröm és büszkeség költözött a szívekbe és lelkekbe mindenütt, hol magyar lakik, hol magyar szív dobog.

És ez általános örömzajba vegyül, ha gyenge erővel is, de szintoly lelkesedéssel a mi örömkiáltásunk is.

De mélyen tisztelt ünneplő közönség! Mi nemcsak az örömből kérünk részt, hanem részt kivánunk a kötelességből is, részt kivánunk nemcsak az elmúlt ezredév zárkövének, de a jövő évezred alapkövének méltó elhelyezésénél is. És azért, midőn Igló város képviselőtestülete a mai napon szeretett hazánk ezredéves fennállásának megünneplése alkalmából összegyülekezett és örömtől és büszkeségtől megtelt szívvel kifejezést adott hálájának az isteni gondviselésnek ezer éven át éreztetett jóságáért, egyszersmind megfogadta, hogy méltó akar lenni azon dicső ősökhöz, kik e hazát alapították és fenntartották, megfogadta, hogy szeretni fogja hazáját jó és balsors között egyaránt, hű lesz királyához és a királyi családhoz és magyar lesz minden körülmények között.

De hogy az az okirat, mely hivatva lesz késő századoknak tanúságot tenni a mi fogadalmunkról, céljának megfeleljen és nemcsak egy kis testület, hanem az egész közönség érzelmének nyilvánulása legyen, szükséges, hogy ezen fogadalmat tik is, szeretett polgártársak, helyeseljétek és elfogadjátok és azért azon kérelemmel fordúlok hozzátok:

Fogadjátok tik is, hogy ezt a drága földet, melyet hazának nevezünk és melynek minden göröngyét szent honfivér és a munkásszorgalom verejtéke öntözött, szeretni fogjátok örökké, fogadjátok, hogy szeretett felkent koronás királyunkhoz, ő apostoli királyi felségéhez és a királyi családhoz mindig hűek maradtok, soha el nem hagyjátok, hogy királyt és hazát mindig együtt szeretni fogjátok és soha egymástól el nem választjátok és fogadjátok végre, hogy jó és rossz időben egyaránt, mindig és mindenütt magyarok maradtok.

Mélyen tisztelt közönség! E szent fogadalom meg fog örökíttetni. De mielőtt ezt tennők, még egyet!

Hálát mondottunk jó Istenünknek eddigi jóságáért, melylyel őseink hazaszeretetét megjutalmazta, kérjük most,

midőn fogadalmunk elhangzott, oltalmát és segítségét a jövőre is és azért kérlek titeket felnőtteket, kik már tudjátok, hogy az emberi élet, az egyesé úgy mint a nemzeteké — nemcsak örömből és lelkesedésből, hanem küzdelemből és szenvedésből is áll s kik tudjátok, hogy e küzdelemben és szenvedésben legjobb támaszunk az isteni jóság, és kérlek téged szeretett tanulóifjúság, ki még csak lelkesedni tudsz, de ki hivatva leszesz egykor küzdeni s talán szenvedni is hazádért, ki hallottad fogadalmunkat s azt a magadénak is tartva idővel azt szent örökségképen tőlünk átvenni hivatva leszesz és kinek minden időben szent emlék fog maradni a mai nap, — kérlek valamennyiteket, fordúljatok én velem a végtelen hatalmú Istenhez, az egek Urához, a királyok királyához és kérjétek én velem együtt:

»*Isten, áldd meg a magyart!*«

ZÁRSZÓ.

Igló városának ezeréves történetén végig tekintve, azt látjuk, hogy a város sokszor állott a tönk szélén, hogy számtalanszor vissza lett sodorva a legkezdetlegesebb viszonyokba, melyek közepette csak a mindennapi létért folytathatta küzdelmét, a nélkül, hogy erőgyüjtésre, fejlődésre csak távolról is gondolhatott volna. Sokszor zúdúlt reá az ádáz ellenség, tönkretéve évtizedek munkáját és végveszélylyel fenyegetve létét. S alig felocsúdva, alig összeszedve erejét, ujabb, még súlyosabb megpróbáltatásoknak volt kitéve, 362 esztendeig kénytelenittetvén eltürni a lengyel-uralom súlyos jármát, mely megfosztotta utolsó megtakaritott fillérétől, megfosztotta életerejétől és tiszta erkölcseitől. Majd ez alól felszabadulván, erős harczot kellett vivnia ama támadások és bekebelezési törekvések ellenében, melyek ellene a vármegye részéről folytattak s melyek veszélylyel fenyegették különállásán és szabadalmain nyugvó fejlődési feltételeinek létalapját.

S ezekben a századokon keresztül folytatott küzdelmekben mi kölcsönzött a városnak erőt? Mi volt az a talizmán, mely megmentette a végelpusztulástól, az enyészettől? Nem egyéb, mint polgárságának a német fajjal együtt járó szorgalmán, egyszerü életmódján és szigorú erkölcsös életén kivül az együvé tartozásának ösztönszerü érzete s ebből kifolyólag erős összetartása, emellett a közjóért mindenkor sikra szállni kész önfeláldozásából folyó

áldozatkészsége és a magyar hazához, a magyar nemzethez való hű ragaszkodása. Ezek voltak azok a tényezők, melyek fentartották a várost a múltban. Ezek kell, hogy képezzék a fentartás, sőt továbbképzés és előrehaladás rugóit és elemeit a jövőben is.

Szorgalom egy okszerü és a mi viszonyainkhoz mért gazdálkodási rendszer létesitésében; serénység iparunknak az iparoktatás és az ipartestületi működés alapján nyugvó fejlesztésében; leleményesség uj kereseti források és kereskedelmi összeköttetések feltalálásában ujabb lendületet fognak adni a városi polgárság vagyonosságának, tekintélyének. Szigorú erkölcsös életen nyugvó, minden fényüzést és pazarlást kerülő egyszerü életmód, a köztisztaság és közegészség előmozdítását czélzó intézkedések hü teljesitése és követése csak fokozni fogják életerejét. A város és lakosainak közös érdekeit szem előtt tévesztő beteges áramlatokon és önző magánérdekeken keresztülgázoló szoros összetartás, a közjóért való lelkesülés és áldozatkészség emelni fogják városunk erősségét, fényét. A magyar nemzeti — és nemcsak politikai államhoz való hű ragaszkodás, a magyar nemzeti társadalom és a magyar nemzeti kultura, egyszóval a magyar nemzeti eszmének liberális irányban való fejlesztése, polgári életünknek magyar nemzeti irányban való nagyobb szabású kibontása megfogják adni Igló városának a jövő évezredben is azt a jelentőséget, melylyel a múltban a Szepességen birt.

Ennek a múltnak vázolásánál csak a legfőbb adatok felsorolására szoritkoztam, mert szigorúan meg volt szabva előttem a határ, melyen túl a mű szűk kereténél fogva ki nem terjeszkedhettem. Közöltem az adatokat úgy, a mint azokat a különféle kútforrásokban, különösen az iglói városi levéltárban feltaláltam. De erre sem lettem volna képes a maga teljességében, ha jó barátok, az ügy

iránt lelkesülő iglói polgárok segédkezet nem nyujtanak munkámban. Különösen köszönetet kell mondanom Nikházy Frigyes főgymnasiumi tanár úrnak, ki egyes fejezetek kidolgozásánál hathatósan közremunkálkodott, az adatokat kiegészitette és az egész munkát sajtó alá rendezte. Végül köszönetet mondok Róth Márton és Geyer Gyula főgymnasiumi tanár uraknak is, kik egyes részletek kidolgozásánál segitségemre lenni szivesek voltak.

S köszönet Igló városa hatóságának, mely áldozatkészségével a munka megjelenését lehetővé tette!

TÁRGY- és NÉVMUTATÓ.

ELSŐ RÉSZ.

A.

Abruthym 190. 197.
Achacius 227.
Ádamföld 176.
Ádam gazda 109.
Adamy András 259.
adó 71. 76. 85. 102. 115. 120. 121. 123. 142. 215. 216. 219. 220. 230.
agyagverem 105.
Ahácz 255.
Ahácz Péter 259.
akasztófa 222. 248.
Ákos 57.
Albert kir. 197. 204.
Albritzko János 260.
Allerwerth udvara 89. 95.
Altenberg 10. 13. 14. 15. 21. 111. 129. 131. 186. 249.
Altmann 189.
Altmann János 257.
Altmann Miklós 41.
Ambrosius udvara 89. 95.
Ambrus 190.
Andaházy András 247.
András Jakab 189.
Andrássy 40.
Antal Mihály 99.
apáczapatak 105.
apácza udvara 99. 103.
Aranyasztal 11.
Aranyos Jodók 203.
Aranyossy Bálint 259.
arany udvar 97.
Arnold 57. 190.
Arnold János 203.
árpa 114.
áruház 136. 230.
árumegállitási jog 187.
Arnolis udvara 89. 95. 97.
Árva 11.
Árva-Váralja 31.
árviszonyok 134. 233.
árvizek 128.
ásványország 29.
asztalosok 120.
Aszt István 257.
Athinik Tóbiás 260.
Aumer Mihály 90. 95.
Aumer István 87. 94.

B.

Babus Endre 259.
Bader Mátyás 258.
Bakheuser 87. 93. 94. 96. 97. 105.
Balás Simon 256.
Balássy Mátyás 259.
Balázs 68. 97. 108. 117.
Balbierer Imre 257.
Baldmár = Pálmafalu.
Balmár = Leszkovján.
Balek János 259.
Balla Melchior 223.

I

Balsam Simon 258.
Balz 140.
Balzheuer Stephan 88. 94.
Balzmann 140.
Balzmann Simon 206.
bányabírák 227. 228. 229.
bányabíróság 145. 152. 230. 245.
bányamunkások 139.
bányapolgárság 139. 140. 142. 145. 146. 148. 149. 163. 177. 186. 230.
bányarém 55.
bányászat 41. 43. 47. 71. 114. 134. 135. 138—148. 177. 186. 196. 201. 203. 206. 211. 228. 229. 230.
bányavárosok 146.
bányavidék 59.
Barabás udvara 99.
Barányi Mátyás 259.
Barcsay 266.
Bärenkopf 15.
Barfew Ágost 93. 96. 104. 105.
Barfew János 97.
Barmos János 98.
Bártfa 222.
Bartfelder János 257.
Bartholomeus János 99. 103. 256. 259.
Bartlam udvara 88. 94.
Bartko János 260.
Bassoff der 150.
Bebek 222.
Bebek huszárjai 220.
Bebek László 206.
Bechener Miklós 98.
Beck János 97.
Bécs 212.
Bedozich 194.
Behem Bastel 257.
Béla IV. 48. 49. 56. 67. 75. 119. 136. 145.
Béla király névtelen jegyzője 39.
Béla patak 45. 184.
Béla város 77. 182. 268.
Bem Simon 100.
Bender Pál 98.
Bendik Dávid 227. 242.
Benes Gergely 101. 105.
Benes Márton 99.
Benes Mihály 99.
Bender Mihály 99.
Benigny 3.
Benigny Gáspár 256. 270.
Benkon udvara 99.
Bereg 105.
Berenczeumer 100.
Bergmann Válent 258.
Bernhard herczeg 194.
Berthal György 258.
Berthold 189. 190.
Bertholden udvara 89. 95.
Bér Válent 184.
Berzéte 110. 178.
Berzeviczy Fülöp 223.
Bestel 243.
Besteller Bresel 256.
Besteller György 89. 95. 97. 99. 136. 140. 162. 177. 178. 184. 190. 205.
Bethlen 40.
Bethlenfalva 17.
Beuchel 109.
Beyer András 256.
Beymann Válent 257.
Bierrichter Péter 256.
Bikfalvi Imre 202.
Bilestetz 264.
Bind 186.
Binder Bastel 257.
Binken udvara 92. 95.
Birkwald 16. 29.
bírák (vár) 189. 226.

Birrichter Michel 89. 95.
Bisztra 17.
Bitner János 256.
Bitner Miklós 91. 95.
Bitrolff Bartha 190.
Blásy Tamás 250.
Blaumont = pálmafalvi hegy.
Blech Simon 258.
Blesch Urbán 258.
Bloschhofen 105.
Blosshof Márton 100.
Blostof Gergely 98.
Blümchen Gergely 258.
Blümchen János 97. 99.
Blümchen Simon 99.
Boben dülő 104. 249.
Bocskai 264.
bodnárok 116.
Boer János 259.
bogláros 36.
Bogner Dániel 257.
Bogner Bertalan 236. 237. 239.
Bogsch János 259.
Bogus Vitus 232.
Bohenn János háza 100.
Bohus István 98. 99.
Boldizsár udvar 100. 103.
Bolduscher Gergely 258.
Bolemszky János 260.
Boler kath. pléb. 239.
Boler St. 91. 95.
Bolesláv 44. 46.
Bolner János 258.
Bolondkő 15.
Bonifacius IX. 157.
Borbála-társaság 160. 163.
borbély 120.
Bőrfi Kende 105.
Birics 44. 46.
borkereskedés 135.
bormérés 220.
Bornemissza György 247.
Boroszló 119. 121. 192. 197.
boroszlói bányapolgárok 145.
Bors 38. 39.
Botiz 179. 180.
Botizfalu = Teplicska.
botizi (teplicskai) nemesek 145. 180. 181. 184. 185. 202. 205.
botizi patak 181.
Botzdorfer Kilián 222.
Brandstatt 249.
Braniszkó 11.
brassói templom felirata 48.
Bretschneider udvara 98.
Bretschneider Venczel 99.
Bretz János 221. 259.
Briechenzweig Gáspár 256.
Brieg 173.
Broszmann Henrik 256.
Brusznik 4. 21. 41. 43. 46. 69. 76. 79. 112. 131. 179. 181. 203. 247. 248.
Buchholtz Bernát 218.
Buda 180. 200 238.
Budesser 97.
Buglócz 36.
Burkhardt Ekkert 259.
Buschoczky Péter 260.
Buyánpatak 184.
Byochne Miklós 99
Byzancz 129.

C.

Caph István 228.
Capputz udvara 93. 96.
Chócs 11.
Christian udvara 94. 95.
Cippus 67. 78. 119.
Clas Márton 219.
Clemens 87.
Clinger (Klinger) Endre 231.
Clinger (Klinger) János 87.

Clofften (Klofften) udvara 103.
Corvin 212.
Crausen Péter 92. 96.
Crausz (Krausz) János 241.
Crehan Jakab 100.
Crewel 108.
Christen an der Mauer 98.
Cristl Bartl 92. 96.
Cromer Péter 90. 91. 95.
Csaba 183.
Csaba Mihály 91. 95.
Csáky 45.
Család 82.
Csatlós (Csatlás) Mihály 259.
Csetnek 177. 197. 207. 231.
Csépanfalva 38. 205. 218.
Cseposzko András 260.
Csernablatt György 260.
Csetenye 75.
Csetneki László 178.
Csingova 184.
csontház 157.
Csorba Antal 223.
Csötörtökhely 11. 77. 80. 131. 195. 198.
csötörtökhelyi udvar 95. 104. 231.
csür 105. (dülő).
Cybriny 183,
Cybriny Péter 88.
Cyser Keresztély 163. 164. 227.
Cyser Mihály 93. 96.
Cyserné 96.
Czapp János 260.
Czarna Mihály 260.
Czauder Pál 229.
czéhek 120. 128. 211. 231. 232.
Czentner Melchior 257.
Cziegenmelker 109.
Czifra bányászcsalád 140. 183.
Czifra Lőrencz 88. 94.
Czilmann István 92. 96.
Czoll János 100.
Czopp János 99.
Czotel udvara 98.
Czudar 58. 94.
Czudar Jakab 206.

D.

Dankwart udvara 90. 95.
Darócz 176.
Deák (Dyák) János 256.
Deák Pál 108.
Deber Mener 257.
Deber udvara 257.
Demeter Gergely 259.
Demian 220. 228.
Demján 3. 17.
denár 134.
Dénes Ambrus 250.
dénesfalvi udvar 104.
Derfinchen 42. 51.
Dessewffy János 264.
Deszervszky Ágost 260.
Deutsch István 257.
Deutsch Márton 210.
Deutschendorfer Márton 259.
devonpala 12. 15.
Dibstall dülő 252.
Dick Benedek 108.
Dick János 258.
Dicklef Márton 258.
Dirner 3. 96.
» Antal 228.
» Dániel 221.
» István 256.
» Jakab 98.
» János 221. 228. 229. 230.
» Joszt 97.
» Kelemen 229.
» Péter (Durner) 97. 100. 190. 228.
Dlugoss Szaniszló 210.

Dobsina 11. 22. 177. 231. 244.
Dolyán 72.
Dominik 72.
Drambik István 260.
Dráveczky János 230.
Drei Sträuchen dülő 13.
Dressler (Drossler) 175.
" András 250.
" Gergely 98. 99.
" János 256.
" Miklós 88. 94.
" Simon 98. 99. 101.
Drevenyik 129.
Drisch 106.
Drummelschläger Gergely 257.
Duba Benedek 97.
Duckl Miklós 41.
Dudáczy Menyhért 259.
dűlők 104.
Dunajecz 33.
Dunewaldt 268.
Dunkelschmidt Márton 258.
Dupa Gergely 260.
Durand 77. 182.
Durch Lőrincz 259.
Durlsdorfer Gergely 259. (túrófalusi).
Düren Mihály von der 91. 95. 97.
Durk János 221.
Dürrenberg 13. 144. 145.
Dürrenseifen (sompatak) 105.
Durstin 176.
Durst Miklós 87. 94.
Dvorszky János 260.

E.

Edelmann Ádám 258.
egyház 153. 196. 206. 233.
egyházi pénzek kezelése 159. 233.
éhinség 47. 216. 227.
Einsiedler Bastel 257.
Eisdorfer György 258.
Eisenbach = Vaspatak.
Ekardus Márton 239.
Éleshegy 15.
Ellenbogen 10. 249.
elzálogositása XVI szepesi városnak 148. 182. 183.
Emons 105.
Emrich Pál 95.
Endre Jakab 256.
Endre II. 43. 120. 139.
Endre udvara 91. 96. 100.
Endris a bíró 108. 110.
Engel János 259.
Engelweisz udvara 99.
Enrekey István 259.
Erasmus = Halbschuh.
Erasmus udvara 92. 96.
Erchard Ferencz 227.
érczhegység 131.
érczolvasztás 142.
erdő 201. 203. 229.
erdő-vétel 73.
Erkin Válent 228.
Ernő főherczeg 247.
Erzsébet királyné 72. 204.
Eschberg 141.
Esch Miklós 87. 94.
Eschseifen 9. 17. 21. 32. 105. 111. 112.
Esfinger Gáspár 221.
esküdtek XII. 174. 181. 188. 189. 227. 228.
Eszterházy nádor 265.
ethnografiai átmenetek 253.
Euderlin 87. 94.
Euler Jakab 223.
Euhen udvara 92. 96.
Ewrbánya udvara 91. 96. 140.
Eyd Frigyes 257.
ezüst 14. 128. 141. 142. 177. 233.
ezüstműves 124.

F.

Faber Lúkás 232.
Faber Merten 99.
Fabiny 105.
» Miklós 258.
» Vitus 223. 229.
faggyú 122. 134.
farkas szöglet 105.
Farkasfalva 176.
Farkasovszky Péter 259.
Fassur 105.
Faszó udvara 89. 97. 105.
Faulbrunn 251.
Faul Urbán 97.
fauna 27.
Faygell Boldizsár 259.
fazekas 120.
Flechner Kunig 88. 94.
» Lőrincz 88. 94.
» Mihály 88. 94.
Flechtner Jakab 258.
» Márton 92. 96.
Fleischer (Fleyscher) 19. 24.
» Endre 90. 91.
» Gáspár 256.
» Hertil 89. 95.
» Henil 93. 96. 100.
» Jakabné 220.
» János 233. 256.
» Jorg 87. 94.
» Márton 100.
flóra 29.
Floriány udvara 88. 94.
Floszer György 258.
fegyverkovács 148. 149. 216.
Fehér udvara 91.
Fehérvár 204.
Fehérvíz 22. 110.
Fekete György 230.
fekete halál 128. 130.
Feketehegy 15.
Feketekút 176.
Felka 33. 73. 77. 182. 222.
Felső-Erdőfalva 176
felső vágás 104.
felpénz 173. 174
Fels tábornok 234
Feltschen 104.
fémipar 39. 138. 148. 232.
Fenkel Péter 100.
Fenyves 36.
Ferdinánd I. 218. 236.
» III. 265.
Ferencz szekeres 220.
Feszer Antal 99.
Feszt Gáspár 258.
Feucht Tóbiás 258.
Fidler (Fiedler) Kristóf 219.
» Miklós 99.
Figerin Jérus 257.
Figura Dániel 130.
Figus udvara 88. 94.
Fillach 150.
Filiczky 255.
» András 259
Finta 150.
Firfin udvara 88. 94.
Fischberg 10. 15. 130. 250. 251.
Fischer András 234.
» László 88. 94. 256
» Tamás 245.
Fivilithin udvara 87. 94.
főakna 142
földbirtok feldarabolása 103.
földmivelés 74. 85. 115. 121. 155. 156. 160 237.
földrengés 205.
Fölkelin udvara 92. 96.
Fölker Tamás 259.
főnemesség 56.
Forgács 255.

Forgács Péter 259.
Forinyák György 260.
Forráshegy 105.
források 20.
fősz 14.
Fotzin Jakab 258.
Frank János 258.
Fraternitas XXIV. 74. 153. 154. 234. 235. 236. 239. 241.
Frical Jakab 221.
Fridmanszky Márton 260.
Fridricky 183.
Fridricy János 90. 95.
Friedenmuth Miklós 41
Fridolin udvara 93. 96.
Fröhlich hitszónok 237. 239.
» János 41.
» Ilyés 257.
» Mátyás 223.
Frühauf Pál 258.
Fuerer Miklós 259.
Fugil 109.
Führer Kristóf 258.
Füleker Endre 257.
Furmann Jakab 256
» Péter 92. 96. 218. 220.
» udvara 92.
Fürst Péter 222.
Furtzer Jakab 258.
Futass Mátyás 259.
Fux udvara 95.
Fynk udvara 256.
Fysch Mátyás 96.

G.

Gabona behozatal 114. 130.
Gábriel Márton 257.
Gabrovi Zavissus 186. 196.
Gál 189.
» István 259.
» József 259.
Galambócz 186.
Gallen udvara 97. 103. 256.
Galyan Samu 260.
Gánócz 34. 131.
garas 134.
Garay Miklós 179.
Gáspár a bíró 184.
» János 259.
» Konrád 206.
Gatlinszky Urbán 260.
Gaz 189.
» a bíró 93 96.
» Ditmár 89. 95.
» Miklós 190.
» Péter 184. 185. 190.
glaczi-geravai barlangok 130.
Gladisch 229.
Glänzen 10. 249.
Glatz Kelemen 227.
» Pál 257.
» Péter 90. 95.
Glazné udvara 89. 95.
Glenczel háza 96.
» János 258.
Gimes 183.
» Péter von 90.
Giskra 205. 206. 207. 248.
Gittler János 258.
Geberecht 190.
Genersich Jeremiás 257.
Georgy Antal 228.
Gerava 17. 196.
Gerber 190.
Gerber Jókus 90. 95.
Gergely a falnál 99.
» mester 216.
Gerlach Kunsch 93. 96,
Gerlach udvara 93. 96.
Gerlitzdorfer Márton 258.
Gerősthely udvara 91. 95.
Geruss Miklós 205.

Geybner Gáspár 258.
Geyer G. G. 26.
Géza II. 48.
Gmetatschko Lőrincz 260.
Gnober Mátyás 210.
Gócs 10. 174.
gócsi havasok 184.
Godzurowszky Szaniszló 223.
Golcz 235.
» Joakhim 242.
Golden Iános 99.
Gölniczbánya 43. 118. 131. 135. 139. 140. 141. 146. 147. 149. 214.
Gölnicz folyó 10. 11. 17. 19. 22. 23. 34. 45. 110. 130. 143. 177. 184. 205. 209. 230. 249. 251.
Gömör 38. 130. 135. 137.
Gömöri 58.
Gömöri érczhegység 11.
Gömör Péter 92. 95.
Göncz 238.
Gönczy 104.
görbe dülő 104.
Görgő 72.
Góth 150. 199.
» Válent 256.
Gotsch Bresel 258.
Göttil udvara 87.
Gótzil János 91. 96. 97. 100.
» Tamás 256.
Graetel 13. 14. 19. 23. 29. 109. 111. 138. 143. 229.
Graff Miklós 190.
Graf Lórencz 256.
Grajnár 13. 14. 23. 24.
Gramovszky 220.
Graumann 189.
Graumanné 220.
Graumann András 190. 219. 227.
» János 98. 250. 251.
Graumann Izsaiás 256.
» Válent 227.
Grauser 92. 96.
Graus Peter 96. 97.
Grauwacke 14.
Grawen Miklós 89. 95.
Gregus udvara 97.
Greifenzweig 221. 241.
» Pál 258.
Grenicz 17.
Gretzmann Benedek 259.
Greysen udvara 88. 95.
Grill Márton 258.
Grolkos Gáspár 99.
Gromann Jakab 99.
Grosz György 130.
» Mátyás 232.
» Miklós 109.
» Tóbiás 257.
Grumwalth 88. 94.
Grünblatt 3. 266.
» Lajos 270.
Gründel János 229. 247. 250.
Grün Peter 99.
Grusch József 99.
Grüssel Benedek 223. 228.
» György 227. 255.
» Miklós 91. 95.
» Tóbiás 227.
» udvara 87.
Guckguck Ádam 257.
Gulassyn udvara 96.
Günther (lőcsei) 267.
Guslag udvara 93. 96.
Gutgelb Imre 258.
Gutholbing Márton 258.
Gyilkos verem 104. 106.
Gyömbér 11.
György pléb. 159. 163. 164.
Gyula forrás 23.
Gypesch János 258.

H.

Habermann Miklós 190. 226.
» Hans 91. 95.
Haberstreit Mátyás 249.
hableányok 52.
Hadusfalu 131.
Hagelsberg 15.
Haiden (Hayden) Mihály 259.
Hainenberg 249.
Hainengrund 203.
Halbfinger 152.
Halbschu 5.
» Erasmus 145 200. 203.
» Frigyes 256.
» Henil 89. 95.
halastó 105. 127.
halászat 126.
Hallgasch 87. 94. 97. 184.
» Vilmos 259.
Hamburg (Sárosban) 176.
Hamann udvara 93. 96. 98.
hámorok 217. 229. 230. 243. 250. 251.
Hammerschmidt Lőrincz 257.
Hangos 144.
Haniszkova 13. 14. 26.
harangöntés 150. 211. 232.
harminczados helyek 135.
Három bokor dűlő 13. 14.
Hartmann Válint 258.
Hártya János 259.
Haschkó János 260.
Hasen udvara 90. 95.
Haslinszky Tamás 259.
Hassen János 97.
Hass János 258.
határjárások 181. 222. 230. 248. 249.
Haubner Mátyás 93.
Haupt Pál 258.
Haus-Burgberg-ház.
Hauser Benedek 257.
házalók 220.
Ház 15. 30. 31. 32. 39. 40. 43. 50
háztelkesgazda 121.
ház a végen 97. 99.
Hebenstreit Kristóf 258.
Hebentritt Gergely 99.
Hecht Bartel 258.
» Gergely 223. 228.
» malom 104. 118.
Hecker 109.
Hédérváry 47.
Helczmanova 214.
Hellerin Miklós 90. 95.
Heller Márton 258.
Helyes István 259.
Hencz Miklós 97. 98. 100. 101.
Henkel János 221.
Henrik Márton de Tamásfalu 223.
» pléb. 159.
» Péter dunaveczi gróf 180.
Herbel István 257.
Herber udvara 89. 95.
Herbrich udvara 100.
Herendy Kristóf 259.
Hermann Ágost 258.
» udvara 92. 96.
Hernád 9. 10. 11. 12. 17. 19. 23. 33. 39. 45. 52. 104. 105. 112. 113. 114. 118. 127. 135. 150. 151. 170. 184. 248. 250. 251.
Heszena György 97.
hetivásár 44.
Heydenreich Keresztély 207.
Heyrich 194.
hézagok az adatokban 3.
Hiássy Márton 259.
higany 177.
Hilbrand Lőrincz 238. 239.
Hillepront Gergely 257.

Hirsch Jakab 258.
Hyrtenhaus 98.
Hirth (Hyrth) Gergely 227.
» Lórand 257.
hitszónokok 234. 239.
hitvallomások 236.
Hlinik 16.
Hnilecz-Nagy 4. 23. 20. 34. 43.
» -Kis 23. 111.
Hoch Andor 258.
Hochberg 15.
Hoencz András 258.
Hoffer Gergely 257.
Hoffmann János 239.
Hölczer Lúkás 257.
Holics János 260.
Holicsky 13. 14.
Holis Gergely 99.
Hollópatak 22. 196. 230.
Holus udvara 88.
Holykamen 13.
homokbánya 105.
homokkő 12. 16.
Homonai János 206. 265.
Homper Ciriák 258.
Hönsch Gergely 221.
Horentsik Benedek 260.
Horka 131.
Horváth László (lomn.) 223.
» prép. 234. 235.
Hosdik János 260.
Hostel 150.
Hradszky (kanonok) 5. 7. 38. 40. 44. 68. 74. 132. 151. 154. 165. 196.
Hüberler Lőrincz 258.
Hubicz Gáspár 87. 94. 183.
Huebel János 257.
Hufnagel 13. 14. 109. 112. 211.
Hujak János 260.
Hulboch 190.
Hüll 10. 13. 19. 109. 130. 141. 144. 202.
Hulzinna Péter 173.
Hundertmark 176.
» János 91. 95.
Hundsrük 104.
Hunenberg 181.
Hunfalu 75.
Huserey Mátyás 97.
Hüsfalvi Benedek 259.
Húsőr 220.
» Kristóf 256.
» Márton 256.
» Matzkó 97. 98. 101. 103.
Husselek György 223.
huszitåk 79. 117. 150. 156. 158. 159. 162. 167. 177. 192—199. 200—208. 253.
Husz János 192.
XXIV. v. biróság 70. 141. 145. 151. 161. 175. 178. 179.
Hutmann Keresztély 227.

I.

Iglau (Morva) 36.
Igló-Füred 20. 23. 111.
» -Hutta 20. 25. 54. 110. 111.
iglóit 14.
iglói tanács 42. 108. 117. 123. 148. 155. 156. 159. 161. 174. 180. 188. 223. 232. 235.
iglói vár-Ház
Igló jövedelme 219.
» piacza 135. 136. 175. 201. 228. 231. 232.
Igló ter. éghajlata 25.
» » földrajzi fekvése 9.
» » földtani viszonyai 11.
» » határai 9.
» » hegyei 10.
» » helyrajza 9.

Igló ter. lapályai 24.
» » természetrajza 27.
» » vizei 17.
» városának czikkelyei 223.
» » fénykora 166.
» városa a nemzeti küzdelmekben 262.
Igló városa 1. 2. 3. 4. 36. 49. 57. 58. 69. 70. 73. 77. 115. 123. 131. 133. 134. 135. 141. 145. 146. 147. 148. 149. 161. 163. 166. 167. 175. 179. 181. 195. 198—210. 216—271.
Ihla 36.
Illésfalva 9. 44. 45. 77. 142. 174. 181. 184. 185. 211. 250.
illésfalvi hegy 10. 16. 18. 36. 104. 106.
illésfalvi lyuk 104.
» mesgye 104.
» nemesek 104.
» udvar 96. 104.
Illyés szász gróf 141.
Imrefalu 10.
ipar 115. 120. 121. 128. 183. 211. 228. 230.
iparosok 118. 119. 120. 231.
iskola 160. 161. 162. 239—242.
Istvánfalu 10. 110.
István János 92. 96. 186.
» lengyel kir. 219. 220. 247.
» V. 37. 49. 68. 69. 71. 119. 145. 156. 160. 175. 187.

J.

Jacob der Dicke 92. 96.
Jacob udvara 92. 96. 100.
Jagendorf Pál 257.
Jakab pléb. 73. 159. 166.
Jamniki Balázs 202.
Jánisch Márton 258.
Jánocz 37. 131.
János a szűcs 220.
» de Aranyos 185.
» de Ewr 185.
» de Márkusfalu 203.
» de Sváb 186.
» érsek 179.
» forrás 18. 24.
» király 242. 243.
» mester 150. 232.
» plébánus 159.
» püspök 179.
Janofszky Simon 260.
Jantschius János 239.
Jarosztel Cziriák 260.
Jászó 146. 147. 247.
Jatczkó János 260.
Jávor 10. 13. 14. 24. 36.
jegyző 227. 228.
Jákus 190.
Jezsuita szoros 17. 18. 19.
jobbágyok 56. 68. 70. 78.
Jób de Kásmárfalu 185.
Jocskovics Ilyés 260.
Johan der Richter 109.
Jostil udvara 96.
Jost János 258.
Józsa István 266.
József II. 171.
Juden grünechen 109.
Judin János 109.
Judin udvara 89. 95. 99.
Jud Kristóf 256.
Julesch Márton 258.
Jüngling Jakab 258.

K.

Kaczurak 104.
Kahlehöh 16.

Kalbelin udvara 92. 96.
Kálmánhegy 104.
Kálmán István 259.
» János 230.
» király 44.
» Miklós 100. 105.
» Zsigmond 220.
Kallómalom 113.
Kampik István 260.
Kánya 104.
Kapeller Hernclas 90. 95.
Kappig Miklós 89. 95.
káplánok 155. 157. 158.
kápolna 155.
» Anna 106.
» taubniczi 105.
» tót 157.
» Szent-Háromság 129.
» » Mihály 157.
» » szív 163.
Káposztafalu 77. 195. 198. 205. 244.
Káposztafalvi hámor 17.
» vám 132.
Kaprera 267.
káptalan 73. 218.
Káptalan harang 151.
kapuk (városi) 168. 169.
Karaffa 269.
Kárász György 259.
Károly Keresztély 100.
» király 37. 71. 76. 100.
Kárpátok 34. 38. 39. 40.
Karth Simon 97.
Kassa 120. 146. 147. 232. 241. 265.
Kassa-oderbergi vasut 11. 31.
Kaszal Márton 260.
katlanban 104. 106.
Katnerer udvara 88. 94. 96.
Katsche Jakab 257.
Katzianer 242. 249.
Kaulberg 105.
Kavecz József 254.
Kaverg Márton 227.
Kázmér 208.
Kecskehát 15. 52.
Kegel György 259.
Kegelsmid Tamás 91. 95.
Kelemen udvara 98. 100.
» János 229.
Kéler László 258.
Kellemessy Mihály 223.
Keller Dietrich 90. 95.
Kelták 4. 31. 253.
Keiling János 259.
Keil Urbán 257.
Keiser Friedrich 108.
Kemény 17. 265.
Kempelen Márton 221
Kendermacher udvara 90. 95.
kép alatt 104.
kerékgyártók 116.
kereskedelem 129. 134. 172. 173. 175. 183. 228. 230.
kereskedelmi utak 129. 170. 175. 231.
Keresztély 190.
Keresztély (hasacska) 203.
» kanonok 180.
» pléb. 159.
Kernharcz háza 99.
Kertus György 259.
Kesel dűlő 104.
Kesselsmid Ludmann 90.
» Jorg 90. 94. 95.
» Márton 93. 96. 152.
» Metis 92. 96.
» Tamás 87.
Késmárk 59. 75. 77. 80. 117. 123. 133. 179. 187. 192. 195. 204. 205. 207. 213. 220. 221. 231. 242. 243. 244. 266. 268.

Kesz Mihály 230.
Ketten Schramme 88. 94. 98.
kilencz lépés (dűlő) 104.
Kilian 219.
» Gergely 228.
Kiliani Márton 255.
kínpad 222.
Kinczen Lórand 99.
Királyhegy 10. 17.
» (iglói) 14. 110. 209.
Királykút 24.
Király Márton 254.
Királypatak 20.
Királyszöglet 104.
Kirner János 226. 227.
Kirsner 189.
» János 99.
» Mihály 87. 94. 97.
» Péter 256.
Kislomniczi János 185.
Kis-megye 40.
Kismező (Klein-Feldchen) 16. 29.
Kisócz 131.
Kiss Jakab 205.
Kis-szebeni Gáspár 232.
Kiteubel 220.
Kyowi János 245.
Klas 95. 97. 98.
Klatowszky Samu 260.
Kleckner Kristóf 257.
Klein Lőrincz 257.
» N. 81.
» pléb. 234. 239.
Klensmit Jodók 159.
Klesch Simon 258.
Klinger János 151. 152. 178. 183.
Klingovka 15. 21. 111.
Klingschmit Péter 256.
Klingsohr 43.
Kloesch Kristóf 257.
Kloport 139.
Klug János 41.
» Péter 93. 96.
Klugil János 256.
» Jorg 89. 95.
» Mihály 227.
Kmetacskó (Gmetatschko) János 260.
Kmitha Péter 210. 215.
Kniesner Sebestyén 257.
Kniewann János 257.
Knobloch János 173.
» Miklós 181.
» udvar 90. 95.
Knodt Jakab 257.
Knoll György 256.
» hegy 145.
» János 41. 87. 94. 136. 162. 172. 173. 174. 189. 190.
Knoll Jakab 99.
» (Kis) 13. 14.
» (Nagy) 10. 12. 13. 14. 19. 23. 24. 105. 109. 111. 138.
Knopel Péter 91.
Kobalt 14.
Kocygil János 91.
Koch György 257.
» Mihály 223.
Kodenerek 34. 35. 108. 110.
Koehler János 258.
Kőfalva 176.
Kofften udvara 256.
Kohlenbecher Lénárd 98.
Kohlweisz Benedek 257.
kohók 177. 186.
Kohut Benedek 260.
Kojsó 214.
kőkép 105.
Kókus Venczel 97.
Kőlblin Mátyás 257.
Köhler János 219.
köles 105.

Kolinócz 77.
Koller Bresel 257.
» István 99. 258.
Kolykő 105.
Komorovszky Kristóf 247.
komló 125.
Komlós 104.
König Endre 256.
Königsseifen 20.
Königswinkel 104.
Konrád 189.
» család 150. 166.
» püspök 194.
Kop 265.
Kopanecz 17.
Kopaszhegy 16.
Kopatschko Lőrincz 260.
Kopesmid Valent 98.
Kopper Gergely 258.
Kopsmid 98.
Kopter György 258.
Korabinszky 255. 259.
Körbel (Kölbl) György 256.
Korel Boldizsár 260.
kórház 101. 157. 158. 170. 171.
Koribut 192. 193.
Kőris Jakab 92.
korong 105.
Korponai István 181.
kosárfonók 116.
kosármester 222.
kosárok 107.
Kosch udvara 91. 94. 95.
Kospitz Gáspár 229
Koszaka Márton 230.
köszörűsök 120.
Koter Mátyás
» István 91. 95.
Kotterbach 186.
kovácsok 122. 125. 148. 149. 229. 232.
Kovalszky János 260.
Kozma 5. 42. 52. 104.
» Mihály 97.
közös udvar 103. 160.
községház 101. (városház)
Krakó 173. 194. 195. 229. 231. 238.
Kraliken 15.
Krasinszky Szaniszló 247.
Krausz 254.
» Boldizsár 257.
» István 223.
» Tóbiás 256.
Krauben Miklós 90. 95.
Kraut (und Fles) Keresztély 100.
„ „ „ Mihály 257.
„ „ „ István 241.
Krebs György 257.
Kréhan Válent 257.
Kremp Mátyás 203.
Kriech János 258.
Krieg 249.
Kriegsseifen (Kriegpatak) 143. 203. 230. 249.
Kristianus udvara 88.
Kristóf (alcznaui) 222.
Kriván 11.
Kromer Miklós 173.
Krompach 170.
Krompachi Miklós 209.
Krompaszki Miklós 260.
„ Márton 260.
Krompecher Dániel 258.
Krom Miklós 98.
Kubachi Hernádág 17.
Kuba Kristóf 260.
Kübecher Jakab 257.
Kubiny Miklós 30.
Kuchil János 256.
Kudel hegy 16. 18. 41. 105.
Kudel Péter 96. 112.
Kudry Hynkendius 88. 94.

Kuebel Márton 257.
Kugel János 100.
Kühn Péter 259.
Kukuk János 257.
Kunay udvara 97.
Kunsch (Kunch) 34. 143
Kunsch János (bíró) 108. 110. 112.
„ „ 189.
„ Péter 99.
„ udvara 256.
Kuncz Péter 221.
Kunok 80. 167.
Kuppberg-Knoll.
Kupferschmid István 223. 227. 228. 256.
Kupferschmid Mátyás 250.
Kuppelhasse Márton 232.
Kurinyan 75.
Kürner György 259.
Kürstner Válent 100.
Kuspel 95.
kútforrások 2. 4. 6.
Kutner udvara 91. 96.
kutyahát 104.
kuruczok 266. 267. 271.

L.

Lábas udvara 92.
Lábin Pál 259.
Laczkó Pál 260.
Lajos I. 37. 133. 167. 171. 218.
„ XIV. 266.
lakatosok 125. 148.
Lakis Dávid 259.
Lala Miklós 93. 96.
Lambert Tóbiás 257.
lampesdorfi Maszek 99.
Lámos Erasmus 259.
Lamworth 220.
Landschreiber 137. (XXIV. sz. v. jegyzője.)
Landshuter Kristóf 257.
lándzsások 71. (l. X. landzsa v.)
Láng 250.
„ Dániel 259.
„ György 256.
Langhaus 94.
Langsfeld Ádám 259.
Lapis 105.
Lapiski 104.
Lapispataki Boldizsár 256.
„ család 136. 176.
„ Miklós 100. 101.
lapis-refugii = letonkő.
Lapsch 176.
„ család 221.
„ György 221.
Lapscher Keresztély 92. 96.
Lapschy Keresztély 92. 95.
Laska Miklós 190.
Lassú Mihály 259
Laszky 242. 243. 244.
László (Szent) 43. 44. 139.
„ udvara de Csötörtökhely 91. 95. 256.
Lauer Jakab 257.
Laysz (Leisz) 105.
Lech Péter 90. 95.
Leczel M. 221.
Leczely Mihály 228.
Leen Péter 206.
legelő 73.
Leibicz 77. 151. 182. 221.
Leibiczer 96.
Leibiczer András 256.
„ Gergely 218.
„ háza 270.
Leider Mihály 258.
Leisbühel 18. 105. 114.
Leisz Dániel 256.
Leitgeb György 257.
Leithaus 13. 14. 20. 138.

Leitscheil Mihály 258.
len 104. 114. 170.
Lengyel (család) 209.
lengyel garázdálkodás 5. 79. 84. 103. 147. 182. 187. 193. 195. 197. 208. 210. 214. 242. 243. 24. 248.
lengyel kor 212.
„ kormányzás 212.
lengyel ország 38. 80. 194. 195. 196. 205. 243.
Lengyel Péter 202.
lengyel szlavizál 254.
„ uralom 5. 116. 158. 166. 183.
Lenhárd udvara 99.
Leppesch Bálint 228. 229. 255.
Leppich János 229.
Lerbir (Lorbir) Jakab 87. 94.
Leskó Endre 260.
Lesnicza 45. 184.
Leszkovján 9. 105. 141. 182. 186. 248.
Leszkovján udvara 95.
Létánfalu 131.
Letonkő 32. 39. 46. 47. 48. 211. 234.
Leutscher Jakab 59.
Leutscher György 235. 238. 239.
Lewdl 98.
Lewkew Atil 93.
Leykéb Miklós 89. 95. 100.
Leykob 189.
Leymheyser udvara 89. 95.
libalegelő 105.
Lieber János 89.
„ udvara 95. 97.
Lichtblau Mihály 259.
Linkener Oswald 184.
Lindner 190.
„ Hensch 89. 95.
„ Miklós 88. 95.
„ Oswald 90. 95.
Lindner Zsigmond 90. 95
Lintner Márton 256.
Lischke's Au 105.
Lipót I. 3. 266. 269.
Lipter Mátyás 260.
„ Péter 97.
Liptó 11. 38. 231.
literatusok 160. 163. 241.
Lő 40.
Lőcse 11. 30. 31. 59. 69. 70. 78. 79. 80. 119. 120. 123. 121. 133. 137. 141. 145. 154. 175. 176. 179. 180. 181. 183. 185. 187. 196. 207. 214. 216. 229. 231. 233. 239. 242—244. 265. 268.
lőcsei harangok 150.
» kapu 101. 134. 167. 168. 169. 171. 242.
lőcsei patak 18.
Lőczel Mihály 256.
Lomnicz 176.
lomniczi csúcs 11.
Lomos Mihály 90. 95.
Lompesch Tóbiás 258.
Lórand 80.
Lórencz bélai lakos 222.
Lórencz udvara 97.
Lovcsány 240.
Lowbeczen 42. 100.
Loysch Mihály 228.
Luberten Gáspár 100.
Lubló-lőcsei hegyek 11.
Lubló (vár) 70. 116. 126. 156. 179. 210. 215. 216. 217. 220. 223. 241. 244. 248. 254. 267.
Lubomirszky 5. 245. 261. 262. 266. 269. 270.
Lubomirszky Sebestyén 264.
» Tivadar 271.
Lucspatak (Lucsbach) 9. 129. 220. 248.

Luczmann udvara 89. 95.
Ludas 108. 109. 110.
Ludmann 94. 95.
" udvara 87.
Lukács Barabás 259.
" János 219.
Lunger Haman 94.
Luschke Péter 221.
Luske János 250.
lutheránusok 234.
Luxland 10. 13. 249.
" Benedek 97.

M.

Maczejovszky János 215. 222.
Maczkó Hárdi 249.
madarászok 45. 125.
madarász udvar 96. 98. 103. 125.
Madárhegy 14.
Magashegy 14.
Magdeburg 119.
Mágy 150.
magyar állam 132.
magyar-lengyel bizottság 179.
magyarok 34. 37. 38. 40. 42. 47. 58. 72. 93. 101. 138. 196. 197. 202. 209. 253. 254. 255. 259.
Mahalfalu 34. 131.
majorok 107.
Major András 259.
Malken János 99.
malmok 116. 117. 118. 125. 157. 221. 250.
maláta 156. 232.
Manassy László 259.
Manhart udvara 95.
Marczely Miklós 179.
Marczy István 259.
Máriamüncz Gáspár 218. 227.
" Mihály 228.
" Pál 257.
Máriamüncz udvara 98.
Máriás fia László 185.
Máriássy 3. 38. 43. 46. 73. 75. 76. 80. 145. 206. 218. 223. 229. 247. 248. 249.
Máriássy Pál 249.
" udvara 91. 95. 103.
Mária-Szüsz szövetkezet 100. 155. 160. 165. 219.
Márgitfalu 17.
marhaállomány 134.
marhatenyésztés 107. 121.
márka 134.
Márkusfalu 9. 17. 30. 31. 38. 131. 179. 180. 229. 241. 249.
márkusfalvi nemesek 181. 202. 203. 205.
márkusfalvi út 105.
Márkusforrás 21. 23. 32. 109. 111. 112.
Márkus Endre 93. 96. 98. 99.
" György 259.
Maronthy János 179.
Marosko Gergely 260.
Marsalkó 3. 255.
" József 259.
Márton 101. 103.
" prép. 159. 163. 164.
Mateócz 73. 77. 182.
Matern Bastel 258.
Matis udvara 91. 95.
Mátka bozsa 184.
Mátra 11.
Mátyás György 203.
" (bíró) 174. 189.
" falu 203.
" király 183. 207. 208. 209. 210. 212. 232.
Mátyusföld 194.
Maurer Kelemen 98.
" Márton 257.

Mauritius 243.
mázsás-szekér 135.
mázsoió 99. 123.
Mebis Katrein 99.
Medler Simon 258.
Medvefalu = illésfalu.
medvefej 13. 15. 45.
Megander 237. 239.
Meger Pál 256.
méhes 135.
méhészet 116. 127.
méhsör 135.
Meiszner Gergely 257.
Melczer Miklós 91. 96.
„ Rezső 255
Melczerin Miklós 89. 95.
Mellegh Boldizsár 247.
Mellerseifen 104.
Mendl Mátyás 258.
Meneser Péter 92. 96.
Mendl Joakhim 229. 257
Menhárd 182.
Ménkoss udvara 100.
Merény 23. 131. 186. 203. 206. 238. 267.
méretek 137.
Merhew Lórencz 90. 95.
Merlin udvara 89. 95.
Mesegen Péter 90. 95.
Mesgyén 104. 248.
Messer Miklós 90. 96.
Messersmid András 98.
„ Endre 206.
„ János 90. 95. 144.
„ István 256.
„ Péter 92. 95. 97. 227.
mészáros = fleischer.
mészárosok 120. 122. 231.
Mész Jordán 91. 95. 99.
mészközet 15.
Metzenséf 231.
Meybeysch Válent 258.
Meyer Gáspár 88. 94.
„ Jákusch 89. 95. 100.
„ Miklós 90. 95.
„ Pál 98.
Meyl István 257.
méz 135.
mézeskalács 127.
Migda György 259.
Mihálykő udvara 99.
Mihály mester 100. 103.
Miklós de Gömör 38.
Mikolay 220.
Miksa főher. 220. 244.
Miller György 257.
Mileter (Mülletter, Maléter) 221. 222. 256. 266.
Mileter János 228.
Mindszent 104.
Mocsárhegy 15. 20. 111.
Moczkyn Margit 260.
Moczynszky 286. 288.
Modler Jakab 242.
„ Márton 90. 95. 100.
Mohol 40.
Moholfó 95.
Moleriana 238.
Möllerich Jakab 258.
Möller Márton 258.
Molnár János 259.
Momethely udvara 99. 103.
mondakör 49.
Monesser 97.
Mördergrub 104.
Morgenroth György 258.
morva birodalom 37. 39.
„ ország 193. 194.
Mück Endre 259.
Mückenschmalz Endre 229. 258.
műhely 118. 120. 208.
Mühlenbach 77.

Munnert Kristóf 257.
Mum Gáspár 229. 256.
» Válent 257.
Mulitsik Endre 260.
Mulner János 98.
munkabér 143.
munkaidő 142.
Münnich 99. 254.
„ János 256.
„ Márton 219.
„ Válent 219.
Murán 13. 14. 19. 26. 112.
„ (kis) 13. 14.
Muren-utcza 104. 168. 170.
Musel János 260.
Musiczky András 260.
Musik Hersch 92. 96.
Musinszky Dávid 260.
Mykes József 99.
» Keresztély 100.
Mykó der Purken 97.
„ Gergely 259.
„ György 97.
Mykon 57.
Mylosch 186.

N.

Nagy-Lomnicz 75.
„ megye 44.
„ Mihály 206.
„ Szalók 222.
„ Szombat 194.
naptár 241.
Nauberg János 296.
Neander Bastel 258.
nemesség 3. 56. 72. 73. 75. 105. 145. 150. 176. 179. 180. 185. 230. 232. 264.
nemesek udvara 99. 103.
németek 57. 72. 93. 119 124. 138. 253. 254. 261.
német rend 193. 194.
Nemetz János 260.
német zsoldosok 265.
Neubauer 101.
„ János 218.
Neuberger Keresztély 101.
Neuberg György 97. 101.
Neudorf = Szász-Ujfalu.
Neuharcz udvara 100. 103.
Neuholcz János 256.
Neumerker Mária 258.
Neunschritt (kilencz lépés) 104.
Neupauer Izsák 256.
Neuster udvara 95.
nickel 14.
Niclaus udvara 96.
Niger Ábrahám 193.
Nikázy 255.
„ Antal 259.
„ Ferencz 259.
„ Miklós 223.
Niketewschil János 96.
Nikles Gáspár 223.
Nikolászky udvara 97. 103.
Nikendey László 203. 205. 226
Nitsch Gáspár 260.
Nitschko Zachariás 260.
Noavich Péter 260.
Nosz 97.
Novák Mátyás 260.
nyersbőr 134.
Nyires 16.
nyomorultak 35. 123. 155.

O.

Oberfuhr 104.
Oberländer Bastel 258.
Ocsovszky György 259.
Odorin 9. 77. 174. 180. 248.
Odvaskőnél (dülő) 105.

Ófalu 44. 179. 209.
Ökörhegy 11.
Okruhla jama 196.
Oláh Miklós 236.
oláhok 441. 58. 72. 253.
Oláhpatak 10.
Oláh udvara 91. 95. 97.
Olaszi (szepes) 41. 77. 182. 222.
oligarchák 162.
Ölschläger Endre 256.
„ János 100.
„ Mihály 97.
„ udvara 99. 100. 103.
Ölsner Dávid 240.
Oertel 109.
Omes 5.
„ András 256.
„ Antal 223. 228.
„ (gróf) 221. 222. 249.
„ Mátyás 99.
„ Simon 98.
órások 232.
őrcsapatok 5. 38. 40. 41. 42. 47. 57. 75. 203.
ördögárok 15. 20. 130.
ördögfej 13. 14. 19. 22. 110. 130. 251.
ördög csurgója 24.
Öreg Pál 91. 95.
» Simon 90.
Őrlés 125.
Öringheuer 104.
ősgermán 4. 36. 37. 39. 253.
őskereskedelmi út 33. 130. 131. 132.
őskor 4. 131. 138.
őskori agyagpala 12. 14.
őstenger 16.
Oswald udvara 93. 96.
ötvösök 124.

P.

Pákh Karoly 240.
Pálmafalu 9. 77.
pálmafalvi hegy 9. 16. 18. 26. 30. 42. 52. 104. 106. 251.
Palmsdorfer József 257.
Palóczy László 206.
Pál pléb. 159.
Palter Mór 259.
Palczmann 140.
„ kohói 22. 25. 177.
„ Simon 227.
pannonok 31.
Papács György 259.
Papelschäler Lőrincz 257.
pápisták 237
papválasztás 70. 123. 154. 188. 233.
Páris 4. 34. 43.
patkoló kovács 125.
pattantyúsok 149.
Pattesin 94.
Paumann 3.
Pausch Márton 227.
Pawits Klas 89.
Payer Gergely 256.
„ János 88. 94.
Peklini Mihály 259.
Peklin udvara 100.
Pekunye = Wenigpatak
Pelargus Gáspár 241.
Pelczenhof 100.
Pellestri 97.
Pelsőczy István 206.
„ János 179.
Perdebik Endre 259.
Perényi 213.
„ János 187. 205.
„ László 206.

Perényi Péter 179.
Pernczeumer 96.
Perpitva János 260.
Pertold Miklós 89. 95.
Peschkó György 229. 260.
Pesinder Márton 260.
pestis 244.
Péter Gergely 184.
„ Lóránd 241.
„ pléb. 159.
„ udvara 88. 94. 97.
Pethő (eszt. érs.) 264.
Petneházy 266.
Petri András 254.
Petróczy 266.
Petzhold 203.
Peyer udvara 94.
Pfannkuch Anna 245.
„ Endre 257.
Pfannenschmidt Gáspár 258.
Pfannschmidt Gáspár 229.
Philip udvara 87. 94. 97. 99.
Picha Gergely 260.
Pilzen Márton 222.
Pinty Válent 105.
Pirner Miklós 92. 96.
Piruzider udvara 92. 96. 97.
Piscator Joakhim 241.
Pischendorfer és udvara 92. 96.
Plancezner 99.
Plaszkyth 97.
Plawczer András 258.
plébánia 74. 75. 210.
plébános 107. 153. 154. 156. 157. 159. 162. 168. 213. 233. 234. 235. 239. 263.
Pleyveyer 189.
Plumeisen udvara 92. 96.
pochwerk 104.
Podolin 174. 205. 215.
podolini skultetia 172. 174.
Pogyán Salamon 259.
Polacsek Jakab 260.
Polák (Pollák) 96. 37. 99.
„ Elek 250.
„ Jakab 228. 260.
„ János 98.
„ Mátyás 98.
„ Pál 256.
„ Simon 99.
Polánka-Horka 13. 14.
Polfermacher Vojtkó 257.
Poliszky György 260.
Polner 190.
„ János 88. 94. 95.
„ Miklós 90.
Polony Pál 259.
Polyánkfalvi László 202.
Pongrácz 3. 271.
Poprád folyó 33. 118. 126. 132.
poprádi vár 39.
Poprád város 59. 69. 77. 118. 145. 182. 229. 235.
Poscher Jost 258.
Pösingi Miklós 172.
posztó 116. 121. 123. 135.
Potterczant János 99.
Patschen Lénárd 228.
Pozsony 194.
Praetorius Gáspár 243.
Prága 192.
Pranzer 109.
Praumweyg udvara 93. 96.
Prém 40.
prémes állatok 135.
Prépostváry Bálint 244.
Prisa György 260.
Priska 219.
Probner Izsaiás 221.
Progner János 173.
Proke 109.
Puchanker Tóbiás 257.

Pucken János 100.
Pucskó 105.
Puczak udvara 92. 96. 100.
Pudischer Balázs 232.
Pukáló 196.
Pukanczer Ádám 221.
Puky Ferencz 209.
Pulszky Samu 259.
puskapor malom 220.
Puszakow Endre 260.
Putczkó Jakab 186.

Q.

Quelle (vendéglő) 20.
Quitkó Válent 222.

R.

Raben udvara 95. 98.
Rabenseifen 22.
Rab István 257.
„ Keresztély 227.
rabszolgák 35. 121. 138.
Rácz 251.
„ Basztian 259.
„ Márton 221.
Rauhercz Sándor 258.
Rákpatak 22.
Rákóczy Ferencz II. 269. 272.
„ György II. 265.
Rákos 212.
Raszlovicz 222.
Ratibor 193.
Raumauf János 257.
Rebel József 257.
Reben János 89.
Recherius Dániel 242.
reformatio 157. 196. 232. 234. 235. 239.
Reginen János 250.
Reich János 221.
Reimer Miklós 89. 95.
Reiner András 258.
Reiser Gergely 259.
Reisz Melchior 256.
„ Mihály 228. 229.
Reisznach Kristóf 280.
Reyschman udvara 91. 96. 97. 186.
Reysz 100.
Relofszky Tamás 260.
Remenyik Jakab 259.
Remete 214.
Rén (Rot) 104. (dűlő)
Rephun udvara 88. 94. 183.
Resel 220.
Resige János 256.
Részeg 190.
Reticher György 221.
Rettig Gergely 257.
Reuber (biró) 28. 89. 94. 95. 180. 183. 189. 190.
Reuchler János 258.
Reulich háza 100.
Revsig 189.
réz 14. 114. 124. 135. 138. 141. 151. 152. 177. 178. 229.
rézhámor 151. 177. 178.
rézművesek 151. 231. 232.
Rezsige 87. 94.
Rholeder Gergely 245.
Richnó 118. 207.
richnói vár 39.
Richter László 258.
Rickel Péter 92.
Riemer Tamás 220.
„ Jakab 99.
„ János 258.
Rigel Mátyás 99. 256.
„ Zsigmond 90. 95.
Riger Jakab 256.

Rissach János 97.
Riszdorfer Jakab 180.
Rittenberg 15. 16. 29. 105. 111.
Roczenlacher udvara 88. 94.
Roll Ambrus 258.
Rollmann Mária 257.
római kath. egyház 195. 197.
Romp 150.
„ Gáspár 256.
„ Ilyés 255.
„ Válent 227.
Ronkoczai Mátyás 210.
Rosen Márton 220.
Rosen udvara 88.
Rosenzweig János 257.
Rosslacher Miklós 88. 94.
Rossmann Hypolith 98.
„ Jakab 98.
„ udvara 91. 95.
Rossschwang Benedek 229.
Rostoványi Kálmán 223.
Roszki 105.
Rosztoka 29. 111. 138. 143.
„ patak 23.
Rót (Roth) 190.
„ György 91. 95.
„ Menyus 241.
„ Mihály 41.
„ Miklós 92. 96.
Rothtannenberg 184.
Rottecker János 257.
Rottenschmetter János 250.
róvóbot 143.
Roxer György 257.
Rozgonyi 213.
„ csata 76.
„ Miklós 193.
„ Simon 179. 206.
Rózsa kápolna 23.
Rozsnyó 23. 146. 147. 178. 267. 268. 269.
rózsnyói kapu 150. 167. 168. 169. 242.
Ruber Gertrud 99.
Rudobánya 146. 147.
Rudolf II. 247. 263.
Rueber-féle határpör 45. 222. 246.
Rueber 215. 220.
Ruenbecher István 258.
ruhák 233.
Rumpf Gáspár 98.
„ Tóbiás 99.
Rump István 90. 95.
Rupinberg 109.
Rupitscher Miklós 90 95.
Rure udvara 98.
Ruschet Kristóf 258.
Ruszkin 77. 182.

S.

Saase pléb. 159.
Saffranecz 194.
„ András 260.
„ Szaniszló 247.
Ság 5. 42. 105. 150
„ Mátyás 92. 112.
Sagwebner Smid Zsigmond 88.
Sajó-Hernád 38. 130.
Salakky János 259.
Salamon 189.
„ Benedek 135. 228.
„ Gáspár 256.
„ háza 98. 101. 103.
„ János 219. 227. 228. 229.
Salamon Konrád 161.
Salczer Péter 259.
„ Margit 220.
Sáncz 105. 169. 178.
Sándor nagyherczeg 193

Sandecz 39
Sapisser udvara 95.
Sáros 197.
Sáros udvara 105. 112.
sarkantyúsok 148.
Sartoris Mihály 259.
Sartor Kelemen 227.
„ Lénárd 246.
Saruch 161.
Sarumb Gergely 262.
Sáska György 256.
„ Péter 96.
„ udvara 90. 95.
Satler Hilbrand 91. 95.
„ Farkas 258.
Saturnik Gábor 260.
Sauer Ambrus 221.
Sauermann Tamás 258. 259.
Savanyu rétek 105.
Scharferberg 15.
Schaffarcsik 39.
Scharmag Miklós 91. 95.
Scharus Valter 227.
Schauder Miklós 87. 94.
Scheib 105.
Scheibe 16.
Scheitappel Benedek 100.
Scheller György 93 96.
„ János 227.
Schendler János 99.
Schenk Kelemen 257.
Scherffel 189. 255.
„ Miklós de Fölszék 202.
„ Péter 89. 95
„ udvara 88. 94. 256.
Scherflik Frigyes 41.
Scherknecht 94.
Scherten 105.
Schib 96.
Schimkó Benedek 97.
Schimkó Kolbel 98.
Schiner Pál 258.
Schindler Miklós 97.
Schindt Simon 258.
Schinner György 258.
Schlem Dániel 258.
Schlesinger Kristóf 257.
Schlosser Jeremiás 257.
Schmidt Bernát 256.
„ Fábian 256.
„ György 256.
„ István 97.
„ Izsák 98.
„ János 256.
„ Márton 256.
„ Miklós 229. 256.
„ Simon 256.
„ Urban 97.
„ Válent 256.
Schmitter 229.
Schmelcz Egyed 250.
Schmögner Tamás 258.
Schmotzer Kristóf 258.
Schneider (Szelényi) 35.
„ György 227.
„ Kelemen 98. 227.
„ János 98. 100. 256.
Schober György 258.
Schoch Márton 258.
Schodi 186.
Scholcz 3. 251.
„ Albert 19.
„ Bertalan 256.
„ György 221.
„ János 94.
„ Péter 259.
„ Tamás 98.
Schön Ditrich 87. 94.
Schönwald István 259.
Schönwalg Gergely 100.
Schöppchen 17.
Schöppengericht 119. 189.

Schramkó Miklós 227.
Schram Miklós 91. 95.
Schrandlof Mihály 98.
Schreiber János 184.
„ Mátyás 94. 87.
Schreich Márton 185.
Schremchen Miklós 190. 227.
Schulcz Márton 257.
Schuer Mihály 259.
Schuknecht 219.
„ Péter 87.
Schuller Benedek 98. 112. 220. 227.
Schuller Kelemen 98. 101.
„ loch 16. 17. 24. 105. 249.
„ Mátyás 190.
„ Simon 256.
Schuster György 228.
„ Jakab 245.
„ János 100. 219. 228.
„ Kunsch 89. 95.
„ Lénard 256.
„ Mihály 145. 219. 227.
„ Olbrich 98. 100.
„ Pál 98. 256.
„ Péter 100.
„ Simon 99.
„ udvara Tamásfalváról 91.
Schwadloch János 258.
Schwarzberg 10. 15. 109. 110. 111. 203. 249.
Schwarzen Eiden udvara 88
Schwarcz 93.
„ Gergely 249.
„ György 135. 150. 218.
„ János 97. 98. 100. 256.
„ Miklós 109.
„ Péter 98. 256
Schwartner Tóbiás 221.
Schwertfeger Simon 257.
Schwetter András 256.
scyrák 39.
Sebesi István 206.
Sechzenstuhl = XVI szék 42. 123. 130. 131.
Seifert Endre 257.
Seiler 34.
„ gazda 108.
Seis (Süss) Pál 256.
Semsey 266.
serpentin 14.
Severik János 260.
Seydel 189.
Seyfried = Sigfried 95.
Sibenecz 18. 248.
Siebenbürger János 258.
Sigismundis howe (Zsigmond udvara) 92. 96.
síkság 24.
Simon (gróf) 223.
Simonensky 242.
Simonides György 242.
Simonis 87. 94.
sisakkészítők 148.
Skoda Márton 260.
Slakendorf Thomas von 137.
Slauk Simon 223.
Slavkovszky Mihály 260.
Sly udvara 98.
Smid 117.
Smit 116.
„ Gergely 228.
„ János 190.
„ Márton 227.
„ Péter 89. 94.
„ udvara 94. 95. 96. 97. 100.
Smoger udvara 90. 95.
Sneyder Miklós 89. 95.
Solcz János 229.
sörfőzés 114. 124. 125. 156. 232. 237.
soltész 73.

Šparling György 257.
Sparsang 41. 189.
Spegenhagen 105.
Spen György 258.
Sperndorf Hansvon 92.
Sperndorfer János 258.
Spiger Péter 93.
Spigil udvara 88. 94. 96.
Spitzberg 105.
Spitzenfinger György 259.
Spizfalva 176.
Spocker udvara 88. 94.
Sponer Mihály 221.
Spring Jakab 227.
Sramowicze 179.
Srawdloff Jodók 206.
Stadtberg 14. 130.
Stamberg 13.
Stangenberg 13. 186. 229. 249.
Stäny udvara 89. 95. 98. 99. 105.
Stark György 98.
„ Kristóf 258.
Stass 219.
Staudner Bastel 257.
Stefány Jakab 258.
Stehler György 190.
Steigen Sigmund 89. 95.
Steigenmeister János 257.
Steinau táb. 269.
Steinbrecher Jakab 258.
steinernes Bild 105.
Stein György 259.
Stempel Ilyés 257.
Stenczel 220.
„ János 256.
„ molnár 215.
„ udvara 98.
Stengil György 88. 95. 183.
Stengilheuer János 89. 94.
Stenguth 87. 94.
Stépanfalvy (gróf) 202.
Stenrep Miklós 90. 95.
Stiglicz Endre 257.
Stochil Péter 87. 94.
Stockel Fülöp 190. 199. 228.
„ János 89. 95. 97. 190.
Stockendorf = Leszkovján
Stolár Mihály 260.
Stolczil Péter 93. 96.
Stol Gáspár 97. 98.
Stonay Benedek 227.
Stőr 185. 190.
Stoyan 4. 40. 43. 46. 69. 76. 79. 106. 203.
Stoyan mellett 105.
„ (család) 162.
„ János 227.
„ Zsigmond 90. 95. 98. 103.
Strasolde 267.
Striczel Gergely 257.
Stroczel János 258.
Strohschneider Fülöp 257.
Strohschneider Imre 99.
Sturcz = sturecz 14.
Stryszel Gergely 229.
Strybonius de Stybonia 179.
Suchy-Vrch 13 14.
Sulovszky 3.
Sümeg 17. 30. 31. 44. 45. 67. 72. 80. 104. 110. 118. 131. 135. 137. 142. 250. 251.
sümegi vár 39.
Sumpfberg 15.
Sundig Márton (Suntag) 87. 94. 97. 98. 99.
Sutag András 256.
sütök 116.
Sutor Gergely 218.
Svabócz 75.
Sváby Frigyes 86. 245. 254.
„ Válent de Hűsfalva 223.
Svedlér 33. 131. 214.

Svitka György 130.
Swannis 4. 42. 68. 79. 129.
„ udvara 88. 95.
Swáb Mátyás 98.

Sz.

Szabó 49.
„ Antal 231.
Szakács Mátyás 259.
„ udvara 100. 116.
Szakál Mihály 259.
„ Péter 203.
Szakolcza 194.
Szalánczy 268.
Szállások 38.
szállodák 136.
Szalók (Nagy-Szalók) 73. 75. 77.
Szandecz 231.
Szaniszló de Márkusfalva 203.
Szapolyai = Zápolya.
Szárazhegy 13.
száraz kertek 105.
szarmáta sikság 129.
szászok 34. 48. 49. 56. 58. 67. 68. 69. 70. 72. 73. 75. 76. 77. 78. 79. 81. 102. 104. 105. 107. 113. 115. 116. 117. 119. 120. 121. 122. 124. 128. 131. 140. 154. 160. 162. 166. 168. 217.
szász bűnügy 62.
„ gróf 70. 72. 141. 145. 152. 180. 181.
szász hiteljog 61.
„ ipartörvények 65.
„ jog 35. 37. 40. 42. 56 59. 69–73. 77. 80—83. 101–103. 116. 117. 119. 124. 137. 140. 153 160. 161. 174. 261.
szász örökösödés 59. 191.
„ szokásjog 66.
„ Ujfalu 5. 42. 68–71. 73–80. 83. 85. 93. 94. 101. 104. 105. 107. 110. 113. 120. 121. 125 132. 133. 151. 153. 163. 166. 188. 253.
szatócsjog 139.
Szécsény László 206.
Szegnei Miklós 264.
Székely Dániel 256.
„ János 256.
„ Mátyás 88. 94. 183. 190.
„ parancsnok 264.
Székesfehérvár 213.
Széles Mátyás 221.
Szeles 101.
„ Benedek 256.
Széll 58.
Széll János 93. 96. 97.
„ Peter 87. 94.
Szél Péter 203.
Szent-Kút udvara 99. 112.
„ -András 176.
„ -Erzsébet 176.
„ -Háromság testv. 1. 65.
„ -Mihály-Úr 43. 180.
„ Miklóssy 3.
szénégetés 116. 152. 232.
Szepes-Darócz 45.
szepesi alkapitányok 206.
„ kamara 146. 177. 247.
„ kapitány 222.
„ mérték 137.
„ pénz 137.
„ szász tartomány 49. 77. 181. 187. 188. 189. 205.
szepesi szász jogok 64.
„ vár 11. 44. 59. 78. 107. 212. 250.
szepesi várispánság 44. 57. 72. 75. 115. 169. 120. 121. 122. 123. 124.
Szepesség 38. 40. 57. 67. 77. 194. 195. 197. 200. 208. 235.

Szepessyné 94. 97.
Szepes-Szombat 73. 77. 182.
„ -Váralja 77. 181. 182. 213. 220. 222. 533. 245. 247.
Szepsi 231.
„ (család) 255.
„ András 259.
Szerdahelyi András 259.
Szibridowszky 235. 242.
Szilézia 194.
Szinye-Ujfalu 201.
Szirmay 209.
Szirtalja 18. 30. 31. 42. 105. 131.
Szlávok (tótok) 36. 37.
Szlavismus 193. 197. 204.
Szmechdel 98.
Szmrecsány 255. 259.
Sznafkovszky Matczkó 99.
Sznormisz János 99.
szőlők 106. 175.
Szomolnok 146. 147. 149. 178. 214. 230.
Szontágh 3. 5. 229.
„ Gáspár 244.
„ János 97.
„ Kristóf 222.
„ né 220.
, udvara 97.
szövőgyár 104.
Szolyu János 195.
Sztrázsa 75. 77. 182.
Szulova 23.
szulovai út 130.
szurokkészitők 152.

T.

Tabulken udvara 92. 96.
Tacitus 34.
takácsok 124. 232.
tálkospala 14.
Tamásfalu 17. 30. 73. 77. 182.
tamásfalvi udvar 95.
Tamás János 259.
tandíj 163.
tanerők 161. 239. 240.
tanitók 161. 162.
tanyák 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113.
Tata 200.
tatárjárás 42. 43. 47. 56.
Tátra 11. 34. 38. 39.
Taubnitz 17, 19. 20. 23. 26. 105. 110. 111. 118. 150.
taubnitzi kápolna 105.
téglavető 131.
Teisz (Theysz, Theisz) 150.
Teisz Benedek 257.
„ udvara 93. 96.
telekkönyv 86. 96. 105.
telepítés 56.
Telkibánya 146. 147.
Tellergrundt György 258
temető 157.
templom (iglói) 44. 47. 52. 68. 69. 122. 139. 150. 153. 156. 157. 158. 162. 163. 167. 198. 201. 205. 264.
Tengler Mátyás 228.
Teplicska 9. 46. 186.
teplicskai Antal 249.
Teplicz 151.
Tepper Gergely 256.
Tern Endre 258.
Teschen 194.
Teuffel Benedek 255.
„ Miklós 91. 96. 100. 103.
Teufelskopf (ördögfej) 13. 105.
Teufelsgraben (ördögárok) 20.
Tferch János 100.
Théfi 105.
Thonseifen 10. 21. 105. 129. 135. 251.
Thonseifenberg 105.

Thorn 197.
Thurmberg 184. 185. 247. 250. 252.
Thurzó 45. 230. 246. 247. 248. 250. 251. 252.
Tigutovszky 3.
timárok 123.
Tipmann 95.
Tischler Jeremiás 221.
Títel (Tytel) Lőrincz 97.
„ Miklós 90. 95. 96. 100
„ Péter 97.
tized 53. 155. 234.
XI. szep. vár. 205. 214. 222. 223. 253. 254.
tizenketted 154.
XVI. szék (iglói) 42. 52. 129. 223.
XIII. szep. vár. 141. 182. 185. 186. 193. 202. 209. 210. 212. 214. 218. 221. 229. 240. 243. 265. 266. 268. 269. 272.
XIII. szep. gróf 174. 185. 208. 214. 215. 221. 222. 223. 241. 245. 268. 269.
XIII. szep. szék 221. 223. 229. 231. 246. 254. 261.
XIII. szep. takarékpénztár 172
Tízkő 41.
X. lándzsások 40 76. 253. 255. 259.
Todtengräber György 259.
Tokai 270.
Tokár Gergely 249.
Tököli Imre 266. 267. 268.
Tollstein 15. 111. 112.
tó mellett 105.
Tompa Mihály 259.
Töpfer Károly 219.
Topgärtner Gergely 257.
Topper (Toppir) István 256.
Topper (Toppir) udvara 89. 94. 95. 99. 100.
Topperczer György 241.
„ János 259.
Topsmuth Mihály 98.
Topscher 105.
„ Gergely 99.
„ Kristóf 256.
Torgwann Gáspár 98.
Tornay Silvester 206.
törmelékréteg 17.
Torwenszky Mihály 260.
török 194. 197. 207. 244.
torony 167. 169.
történet előtti leletek 4. 30. 32.
tót 4. 34. 36. 39. 40. 41. 57. 58. 70. 72. 93. 94 157. 159. 162. 193. 195. 197. 222. 253. 254. 255. 260.
Tóth György 259.
„ János 202.
Totschmann György 257.
„ Mihály 227. 228.
Trangous 3.
Trebisch Lőrincz 260.
Trebus Benedek 250.
Trencs 109. 112.
Trentrech udvara 99.
Trestensky Mihály 96.
triaszmész 12.
Trohankák 11.
Trompler (Trumpler) 3.
„ Jakab 257.
Troxner György 221.
Trunkel Péter 99.
Tschaukharcz István 90. 95.
Turk (Türk) Márton 258.
„ Péter 180.
Turmwächter György 257.
Turner György 259.
tűzvész 144.

U.

Udvar 85.
ugar 107.
Ugócz 17.
ügyvéd 117.
Ujházy Ábrahám 259.
Ujhegy 104.
Ujlaki 90.
„ 269.
Ujváros (Igló) 5. 69. 134. 166. 167. 173. 181. 199.
Ulászló 182. 183. 184. 185. 192. 204. 205. 207.
Ulászló II. 212. 213. 214. 218.
Ulmann Ambrus 257.
Ullmbach Péter 41.
Ungelenkin udvara 90. 95.
Ungeraten János 174. 189. 200.
„ udvara 89 95. 97.
Unger Melis 92. 96. 98.
„ pléb. 159.
Unser, (Nosz, Nusz) Péter 256.
„ udvara 88. 94. 97. 100.
Unterbauer Tóbiás 257.
Unterm Bild 104.
Urbánföldi János 202.
Urbanovics 240.
Urbány 255.
„ Frigyes 259.
urbura 141. 148. 183. 216.
Úrisch 58. 189.
„ János 93. 96.
„ udvara 93. 96. 256.
Ursinus 241.
Uszerney Jéromos 259.
Út János 92. 96.
üzleti élet 228.

V.

Vadászat 126.
vadszállítás 126.
vadászterület 44.
Vág 194. 265.
Vaiszer 3.
vallásosság 70. 156. 158. 162. 238.
vám 135. 179. 205. 218.
Valentin udvara 93. 96.
vargák 123. 231.
Varga József 256.
„ Márkus 231.
„ udvara 92. 94.
von Stokendorf 91.
Várna 207.
várgróf 70. 72. 73. 78. 79. 85. 116. 118. 137. 180. 181. 182. 184. 189. 203. 205.
várispánság 132.
várispánsági szolgálmányok 79. 148. 149. 182. 186. 208 215. 217. 246. 248.
város falai 133. 167. 169. 170. 242.
város háza 101. 169. 172
városi domb 16.
„ hatóság 155. 156. 180. 188. 217. 221.
városi hegy 14.
„ majorok 80. 83.
vas 14. 15. 83. 114. 130. 131. 135. 138. 141. 149. 177. 178. 186. 203. 229.
vásárjog 133. 136. 141. 153. 171. 200. 207. 265.
vashámor 150. 177. 230. 238.
vaspatak 14. 22 23. 111 118. 131. 132. 143. 249.

vasolvasztás 34. 39. 132. 143. 149
vászonkereskedés 124.
Veisz János 105
Velbach 41. 77. 174.
velbachi János 173.
„ út 104.
Velenbachi Péter 189.
Velkó 194.
Vencza István 91. 95.
vend 36.
vendégjog 48. 49. 56. 57. 71.
vendéglő 136.
Verantius Antal 236.
Vernár 17.
Vewrews udvara 91. 95.
Viaczky János 260.
viasz 135.
viaszgyertyaöntők 127.
Viborna 176.
Vidernik 18.
Vielfisch Jakab 258.
vikartóczi ág = Bisztra.
Vikfalvi László 185.
Villánfi Friese János 207.
Vilna 232.
Vinczensius 150.
„ István 259.
Visztula 33.
Vitális Márton 259
Vitold 192.
Vladár Miklós 184.
Vogelsberg 14.
Vojkó 189.
Vorniczek 196.
vörös mesgye 105.
Vutter Péter 152.

W.

Wagendrüszler János 220.
„ Melchior 257.
Wagenknecht 219.
„ Péter 97. 99.
„ háza 99 100.
Wagner Bartholomeus 256.
„ Lorencz 100.
„ János 97. 189 211. 227.
„ Kristóf 90. 95. 198.
„ Márton 256.
„ Péter 100.
„ Válent 256.
„ Valter 100.
„ Zsigmond 90. 95.
Walddorfer Sándor 259.
Wallendorfer Albert 258.
Walter Dávid 257.
Waran Benedek 260.
Warkos udvara 259.
Wasch Henrik 88. 95. 103.
Wassermann János 258.
Wasserzieher Gergely 257.
Wazmut 109. 136.
Weber Bernát 90. 95.
„ Fábián 256.
„ János 97.
Wechproth Lorencz 226.
Weiczenbrier György 255.
Wein Márton 258.
Weinreb János 90. 95.
Weiszbrier 228.
Weisz Mátyás 97.
„ János 100.
Weiszner Kristóf 221.
„ Ulrik 221.
Welibroczky 242.
Wenig Haman 91. 95. 98.
Wenigen 104.
Wenigpatak 17. 19. 36. 37. 194. 105. 127. 150. 169. 251.
Weitzenbrier István 100.
„ Lőrincz 98. 105.
Weychproth Hensch 89. 95.

Weygel 5.
„ György 219. 227.
„ János 109. 150. 190.
„ udvara 93. 95. 96.
Wiaschovszki 196.
Wiesner Márton 258.
Wilkendorfer László 180.
Wind (Windt) 3. 94. 95.
„ Endre 91.
„ János 100.
„ Miklós 88.
„ Pál 100.
„ Válent 98. 256.
Windisch Pál 221.
Winter Jakab 258.
Wladhow 41.
Wolf Miklós 207.
Wülmsdorfer János 257.
Wyerzibiath 196.

Z.

Záborszky Márton 223.
Zacher 108.
„ Mátyás 259.
Zamboy udvara 99. 103.
Zápolya 208. 221. 243.
„ Imre 206.
„ István 212.
„ János 213.
zárda (iglói) 42.
Zarnahay Ulrik 243.
Zárusch János 41.
Zauder Gáspár 258.
Zavadka 10. 186.
Zavissus 186. 196.
Zebridovszky Flórián 243.
Zechpfennig Bartholomeus 227.
Zelder Jakab 258
zepus silva 38.
Zettel 229.
Zerkei György 206.
Zeyfried Miklós 88.
Zichelschmidt Berthold 227.
Ziegenrück 15. 112. 131.
Zilgen Hylbrand 108.
Zilgenberg 108.
Zimann János 3.
Zimmermann Amsch 89. 95. 99.
„ Kelemen 257.
Zins 220.
Zipser udvara 88.
Zirky Kristóf 260.
Ziska 192.
Ziskó Dániel 260.
zöldkő 14.
Zolesser János 227.
„ Jakab 100.
Zollemen 95.
Zolschneyder udvara 93. 96.
Zommer Urbán 164.
Zoneswen Miklós 92. 96.
Zőss János 97.
Zumisch 152.
Zunesser 219.
Zúzónál 104.
Zweitscher Endre 257.
Zwicker Jakab 219.
Zwilchner Pál 257.
Zsakócz 77.
zsidók 136.
Zsigmond kir. 37. 135. 167. 176. 178. 179. 181. 183. 185. 187. 192. 193. 194. 198. 202. 218. 232.
Zsigmond Jakab 100.
„ lengyel kir. 231. 232.
Zsigray 40.

TÁRGY- és NÉVMUTATÓ.

MÁSODIK RÉSZ.

A.

Abauj 378.
ácsok 312.
Adler Ernő 505. 511. 540. 553.
administrator 361. 362. 366. 368. 372.
adó 281. 283. 286. 287. 293. 304. 333. 354. 355. 366. 373. 410. 411.
adósság 274. 282. 284. 285. 288. 305.
adóvégrehajtás 452. 453.
Adriány Antal 531.
Ágost II. 286.
„ III. 338.
ág. ev. egyház 526.
„ „ leányiskola 553.
Alauda Katalin 368.
Alexy Emilia 531.
„ Jakab 532.
„ Mátyás 343.
algymnasium 528.
anyakönyv vezetése 518.
Almás Ambrus 295
Almássy tábornok 350.
Alpár és Reich 540.
d'Althon 370.
Amadaeus pater 324.
Amler Antal 532. 533 549.
Andersz Keresztély 325.
Andrássy György 448. 541.
Andreszky Róbert 476.
Antal pater 324.
Antonius pater 324.
Apelles János 324.
árak 328. 380. 391. 410. 428.
Arányi Antal 533. 549.
áruház 289. 362.
áru-megállítási jog 307.
Árva 476.
árvaszék 276. 362. 374.
Árva-Váralja 476.
árvíz 301. 302.
asztalosok 389. 537.
Auf der blauen Halden 432.
„ „ breiten „ 432.
„ „ Putnok 432.
Augustinus 324.
Aulich 489.
Austerlitzer Pál 376.
Austria 466.

B.

Bächler Jeremiás 285.
Bachmann 284.
Bach-rendszer 504.
Bacsányi József 533.
bádogos 537.
bakó 297. 314.
Balássy András 413.
„ Mátyás 296. 337.

Balássy Márton 322.
Ball Péter 433.
Baltazzi 464.
bányászat 284. 289. 298. 346. 347. 392. 418—442.
bányászat fénykora 418.
bányabíró 276. 294. 295. 296. 297. 326. 330. 334. 345. 353. 433.
bányamunkások 427.
bányapolgárság 420. 421. 423. 425. 427. 496.
bányapolgárság (felső magyarországi) 428. 429 434 438.
bányászat és kohászati egylet 547.
Bar 349.
Bárányi Katalin 375.
„ Lajos 498. 505. 537.
„ Mihály 342. 412. 461.
Barjevitz Lénárd 413.
Barnabás pater 324.
Bársony 321.
Bartha 331.
Bartholomaeus János 334.
„ György 336.
Bartholy Lajos 506.
Bartsch 325.
„ Antal 384.
„ Gusztáv 506 546.
„ György 342.
„ Jakab 342.
„ János I. 330.
„ „ II. 076.
batizfalvi határnál 420.
Batizfalvi Nagy 352.
Batthyányi Lajos 462. 467
Bauer Frigyes 391.
Bauke János 367. 379. 381.
Bausznern 498.
Becke 489.
Beck Tivadar 532.
Beerwaldszky Kálmán 632.
„ János dr. 505. 532. 534 545. 549.
bei der Spreng 425.
Belgiojoso 331.
Belitzky Gusztáv 533.
Belloni Antal 008.
Benedek 483.
Beniczky Lajos 475.
Benigny 279. 325. 384. 392. 415. 422. 431. 432. 449.
Benigny Gáspár 342.
„ Gusztáv 476.
„ Gyula 541.
„ János 325.
„ Keresztély 381.
„ Lajos 489.
„ Mátyás 342.
„ Mihály 345. 391. 427.
„ Pál 310. 391.
„ Samu 345.
„ Windt Klotild 552.
Berger 435.
„ Fülöp 389
Berg Sándor 557.
Berzeviczy őrnagy 492.
„ 430. 431. 436.
Besteller 443.
Beszterczebánya 484.
betegsegélyző-pénztár 547.
bevételek 411.
Biernstiel Vibal 336.
Binder Bartel 346.
Bindl 421 425.
birák 353.
Birchenzweig Pál 295.
birtokviszonyok 534.
biztositás 417.
Blandek Frigyes 491.
Blasy 397.

Blaumont 384.
Blechner 304.
Blechschmied Péter 304.
Bobak András 386.
Bobory 385.
„ Antal 482. 498.
Bock Ádám 342.
„ Arthur 531
Bocskay István 331.
Bodnár András 422.
„ Márton 438.
bodnárok 310. 348. 389. 410. 537.
Bodó 432.
Boer (Bőr) 276. 279. 320. 325. 388. 405.
Bogner Barthel 330.
„ Dániel 295.
Bogsch Albert 531.
„ János I. 342.
„ „ II. 530.
„ Lajos 505. 535. 544
Böhm Károly 410.
„ Samu 375.
Boldriny József 506.
Bömisch Ede 531.
Borbala testvérület 274. 318.
borbély 313. 409. 537.
borfelügyelők 346.
bőrgyár 540.
borházak 346.
borkereskedés 276 303. 391. 409.
Bőrkeyné 533.
Bormann 553.
„ Ferencz 537.
bormérés 303.
Boroszló 347.
Borownyiak 431. 439.
borpincze 282. 284. 288.
Borsa Jakab 313.
boszorkánypör 278.
Brambs János 324.
Brandstett 280. 421. 425.
Branyiszkó 489.
Braumer Boldizsár 318.
Bretz 279.
„ Berta 531.
Breuer Sándor 441. 502. 503.
Brinkó 237.
Brüderlein 299.
„ Imre 412.
Brusnik 425.
Brustmann Pál 334.
Bubenschacht 425.
Buchholtz Burkárd 330.
Buch Kristóf 336.
Buda János 384.
Budaméry Gáspár 337.
Bukovinszky Antal 506.
„ János 504. 532.
„ Laura 542.
Bulyovszky János 298.
Bunkó Ferencz 465.
Burger Ferencz 505.
Burián 380.
Burkhardt kántor 336.
butorzat 449.
Búzás Ferencz 537.

C.

Casino 543.
Csaby 391.
Csáky család 385.
„ Ágost gróf 470. 502.
„ Albin gróf 502. 503. 547.
„ N. J. gróf 359. 360. 361
„ Vidor gróf 547.
családi élet 443.
cs. kir. járásbiróság 501.
„ „ kormánybiztos 501
„ „ szolgabirósági járás 501.
Császka György 532.
Csatlós (Csatlás) György 343. 381.

csatornaépités 509.
Cseh György 336.
cselédügy 281.
Csetényi Emil 538. 540. 547.
csizmadiák 310. 347. 348. 389. 410. 537.
csődök 376.
Csötörtökhely 280.
Cubriny 431.
czéhek 277. 301. 303. 304. 310. 311. 312. 313. 319. 347. 387. 388. 389. 390 407.
Czechen (bánya) 425. 432.
Czechenhuta 437.
Czechy György 337.
Czerneblati Mihály 277.
Czieser János 305.
czigány 341.
czimer (városi) 525.
czipész 537.
Czirbesz András 395.
Czolsch Jakab 388.
czukrász 537.

D.

Dalárda 298. 336. 543.
Danielisz Károly 543.
„ Lajos 540. 546.
Dániel pater 324.
daramalom 346.
Dass Dörffchen 344.
Demeter István 408.
Demian Dániel 345.
„ János 345.
„ Mihály 288.
Demján Godofréd 428. 439.
devalvatio 399.
diakonus 298. 322. 324 327.
Diener András 397.
Dirner 325. 395. 454.
„ István 295. 433.
Dirner Jakab 295.
„ János 275. 294. 295. 296. 327. 332. 334. 345. 421.
Dirner Jónás 275. 294. 432
„ Mihály 304. 322. 433.
„ Pál 278.
„ Sándor 476.
„ Tóbiás 295. 329. 330.
Dittel Kelemen 334.
Dobó Adolf 414. 531. 542. 544. 547. 549.
Dobra Mátyás 489.
Dobsina 276. 277. 378.
dohányzás 281. 317. 391.
Dolovajka 429. 430.
Domanyócz 376.
Domanyovszky 370.
domesticale 363.
dorbézolás 281.
Dorosághy Gusztáv 498.
Driesch kanonok 360.
Drusbaczky András 342.
Duchon János 461.
Dudecius Menyhért 337.
Dukla 478.
duklai szoros 478.
Dürnbier János 337.
dürre Wies 432.
Dusich 381.
Dzurilla János 525.

E.

Ebergényi Miksa 532. 543
edénygyár 401.
Egri Erzsébet 531.
egyesületek 542.
egyház és iskola 393. 523.
egyház 318. 322. 324. 326.
egyházfelügyelők 322. 325. 395. 398. 424. 530.
egyházi gondnok 322.
egyházi pénzek kezelése 338.

éjszaki fény 298.
életmód 449.
Elfinger Mihály 330.
Ellensbogen 345. 376.
„ bánya 429. 431.
Elstermann 351. 429. 430. 431.
Emericzy Géza dr. 533.
Engel 381.
Engelberth Dániel 297. 326. 343. 345. 395. 427.
Engert József 391.
Eötvös báró 432. 436.
Epstein dr. 489.
erdő 302. 333. 345. 353. 375. 376. 434. 510.
Erdőbénye 304.
erkölcsök 452. 453.
Erzsébet királyné 553.
Erzsébet tárna 439.
Eschberg 426.
Eschseifen 345.
étkezés 449. 450.
evang. egyház 505.
„ iskola 529.
ezüst 426.

F.

Faárak 509.
Fábián László 506. 540. 543. 545. 549.
Fabiny János 408.
„ Sándor 504.
Fabriczy János 403.
Fábry Bartel 342.
„ Gusztáv 505.
„ János 414. 525. 530.
„ Lajos 506. 537.
„ Tóbiás 543.
fadobozgyár 538.
failletmény 510.
fajtalanság 279. 280.
Färber rétje 432.
Farkas 433.
fazekasok 311. 348 389. 537.
Federsten Fussen 424.
Fehér Ede 503.
fehérviz 375. 376. 431. 432.
Feigenbaum József 506.
Felscher Benedek 295.
Felső-Bánya 436.
felv. közm. egyesület 543.
fényüzés 298. 317. 340. 346. 347.
Ferdinand III. 333.
„ V. 456.
Ferencz I. 372.
Ferencz József I. 484. 485.
Ferencz pater 324.
Fest Imre 441. 459. 460. 471. 530. 543.
Fest Otto 505. 530.
fésüs 389.
Feuchter 433.
„ Farkas 294. 295.
Fiedler Samu 476.
Figulovszky 391.
Fischberg 280.
Fischer 425.
„ András 342.
„ Antal 293.
„ Matild 542.
„ Miklós 505. 522. 531. 546. 549.
Flachergang 432.
Flachs János 537.
Fleischer Gáspár 421.
„ Lajos 506. 535.
„ Márton 471. 525.
Florian pater 324.
főgymnazium 508. 528. 529. 549. 552. 553.
földmivelés 386. 410. 534.
földrengés 301. 302.

fonodák 340.
Formica = Omesz.
fősz.malom 538.
Francisci 436.
Frank Antal 374.
Freistein Tóbiás 482. 497.
Frenda Gyula 505. 535. 540.
Friedmann Mórné 542.
Friedmanszky György 427.
Friedrich János 374.
Friedwald 345.
Frisch pater 324.
Fröde Vilmos 526.
Fröhlich 287.
„ András 535.
„ Daniel 279. 298.
„ János 300. 310.
„ -féle hámor 437.
Fuhrmann Gyula 537.
Fümmelloch 432.
fürdő 509.
fürészmalom 379. 540.
Furtzer Jakab 304.
fűszer 347.

G.

Gabonakereskedés 391.
Gajtner 401.
Gál 432.
Galicia 350. 377. 478.
Gallik János 337.
Gally Marta 299.
„ Ede 506. 535.
Garszky pléb. 340.
Gartenberg báró 326.
Gärtner János 497. 525. 541. 571.
„ Kálmán 505. 541.
„ Keresztély 343.
„ Márton 476. 492.
gazdálkodás 298.
gazdasági egylet 544.
Gedeon András 421.
Gellen Ágost 412. 482. 490. 497.
Gelobt Land 432.
Genersich Aladár 505. 522. 539. 549.
gépész 391.
gépgyár 540.
gépgyáros 537.
géplakatos 540.
Gerau 375.
Gerberei 344.
Gerhard 391.
„ majorja 437.
„ Tivadar 440.
Gerichtsgründel 426.
Gerlachfalva 302.
Geyer Gyula G. 531. 544.
„ Miklós 531.
Gezwäng 432. 437. 439.
Glänzen 421. 425. 426. 429. 430. 432.
Glattstein Bertalan 537.
Glatzinger 430. 437.
Glos János 415. 460. 462. 525. 530
Glóser József 505.
Golitko Mihály 374.
Goltz Joakhim 291. 324.
gombkötők 348. 410.
Gonde 370.
Gordon József 351.
Görgey 475. 484.
„ Sándor 414.
Gotthardt 441. 445.
„ Albert 476. 442. 505. 541.
„ Lajos 403.
„ Mihály 395. 414.
„ Vilhelmine 532.
„ Samu 412.
Götz 490.
gőzfürész 511.
Gráf István 324.
Gramotzky Ignácz 525. 532.
„ János 412.

Grassely Antal 413.
Greiner Arthur 547.
Greisinger János 370.
„ Mihály 389.
Grifel György 318.
Grimesch Peter 274.
Gröschner 397.
Grosz 431.
Gruber 381.
„ Hugo 537.
„ Nándor 492.
Grün János 384. 404.
Grünblatt 291. 310. 325. 326. 380. 384. 385. 425. 429. 430 431. 432. 433. 434. 439.
Grünblatt Gáspár 248.
„ Lajos 275. 296. 297. 300. 305. 432.
Grünblatt János 295.
„ Márton J. 342. 433. 437.
Gründelfeld 426.
gubások 389.
guerillacsapatok 494.
Guhr Márton 505. 531. 541.
Gulyás János 522.
Günther David 284.
Gura Károly 476.
Gürtler 376.
Gutsch Adolf 406.
Guyon 486. 489.
Gwartzinger Mátyás 284.
gyáripar 537.
gymnazium 324.
gyógyszertár 313. 380. 381. 404. 438.
Győr 480.
Györgyhuta 441.
Gyurkovich János 370.

H.

Haas 340.
„ Lukás 439.
Haas Sándor 505.
Haffner Zsuzsó 385.
Hainengrund 424.
Haitsch Béla 533.
„ János 540. 541. 544.
„ Mihály 374.
halálbüntetés 277.
halászat 353. 380.
halászok 314.
Halbschuh Gáspár 282. 299.
„ Katinka 289. 290. 292.
„ Márton 289. 290. 291. 292 297. 332.
Haltenberger Rezső 539. 552.
Hambach dr. 381. 382. 383.
hámorok 280. 304. 310. 346. 354. 319. 392. 418. 421. 422. 431. 437.
Haniszkó Márton 389.
harangok 321. 323. 331. 332. 524.
harminczad 276. 391. 409.
Hartmann 376.
„ Mária 368.
Haschek Gergely 274.
határjárás 281. 288. 345.
határvillongás 281.
Hauser 325.
„ Mihály 397.
„ Pál 300.
Häuszer József 506. 527.
Hauszig Lajos 476.
Havlovek József 501. 506. 519.
Hayden 278.
„ István pléb. 366.
Haynau 499. 528.
Haynsch 397.
ház 426.
házak 443. 444. 445.
házalás 306. 314.
Heckel György 374.
Heckelschmid János 421.
„ Miklós 421

Hegyalja 303. 304.
hegymester 421.
Heiser Pál 328.
Helby 431.
Heller Márton 318.
„ Péter 278.
hentes 537.
Henslik 525.
Herber Szaniszló 324.
Herbst József 532.
herczegi törvényszék 280.
Herczel Ábris 375.
Herencz 277.
hering egyedáruság 274. 338.
Hermann 347.
„ Adolf 463. 471. 476. 477.
„ Ármin 526.
„ Janka 413.
„ János 278.
Hernád (kundert) 277. 288. 304. 352. 383. 437. 478.
hernhuterek 395.
Heyser 397.
higany 437.
hidak 352.
Hieder 284.
hitelintézet 505. 533. 541.
Hnilecz-Kis 492. 533. 551.
„ -Nagy 419. 422. 435. 440. 462. 492. 551.
Hoffmann Venczel 532.
Hollán Jakab 384.
Holeschan 375.
Hollópatak 421. 422. 424. 425. 345. 528. 533. 551.
Hollmek 439.
Holzschuh 431.
„ Márton 433.
Hönisch (Hönsch) 292.
honvédemlék 488.
„ kaszárnya 509.
honvédsír 488.
Hotkócz 359.
Horváthország 466.
Horváth Sándor 470.
„ Stansich Imre 380.
Hrabkesgrund 432.
Hradszky József 322. 326. 339. 395. 532.
Hradszky Mária 413.
Hronetz János 389.
„ Mihály 438.
Hübner 392.
Huderklauber Katalin 280.
Hufnagel 421. 425.
Hüll 280. 426.
humanisztikus intézetek segélyelyezése 509.
Hurban 475.
hurbanisták 490.
Husz Albert 310.
„ Samuel 414.
husziták 443.
Huszkó Antal 504. 505.
„ János 412.
„ Nándor 506. 537.
Huziák Lukács 533.

I.

Ifjak önképző egyesület 545.
Igló 1848/9-ben 455.
„ birája 484.
„ felgyujtása 486.
„ füred 505. 523. 552.
„ huta (Előhuta) 345. 523. 533. 401. 437. 551.
iglói hölgyek 471.
„ honvédek 471. 472. 474. 493.
„ jövedelem 352.
„ nemzetőrség 460. 467. 470. 471. 476. 478. 492.
iglói önkéntesek 467. 469.

Iglói toborzás 473.
Igló a XVI. v. székhelye 357.
„ polgársága 483.
„ proklamácziója 467.
„ r. t. város előirányzata 512.
„ rozsnyói vasút 522.
„ városának területe 534.
Illésfalu 385.
imaház 323 329. 339.
ipar 298. 303. 355. 386. 387. 406. 534.
ipariskola 533.
ipartestület 545.
ipartestületi betegsegélyző-pénztár 545
Irányi Dániel 478.
ivás 450. 451.
iskola 276. 282. 334. 327. 396. 397.
iskolafelügyelők 530.
István V. 358.
iszákosság 348.
italmérési jog 284.
Izdenczy 430. 431.
izraelita iskola 533.
„ nőegyesület 542.

J.

Jablonovszki 490.
Jácz János dr. 415. 489
„ Alajos dr. 413. 461.
Jaeger Eleonora 459.
„ Károly 498.
„ Mátyás 412. 413. 461 525.
Jakubjáni Barthó 276.
Jancsó Pál 362.
Janisch Dániel 300.
Janofszky Mihály 295.
János-Huta 436. 437. 523.
„ tárna 421. 429. 430. 436. 439. 440. 441.
János iskolamester 336.
„ pater I. 324.
„ „ II. 324
Janschius János 327.
Jantner András 390.
„ Armand 535.
„ Bernát 530.
„ György 489.
„ Lipót 476. 498.
„ Mihály 476.
„ Samu 476.
Jaroschek Cyriák 295. 330. 336. 421. 422. 424.
Jászó 275.
Jekelfalussy Tamás 478.
Jelenik András 282.
Jendrassek Miksa 442.
Jermy Gusztáv 534.
Jeszenszky Pál 531.
Jézus szíve kápolnája 395.
Joachim Israel 373.
jogkiszolgáltatás 275. 280. 299. 300.
Jóny 282. 325. 380. 429 430. 431.
Jóny Imre 412.
„ János 285. 371. 398.
„ „ G. 414.
„ Pál 395. 414. 432. 433. 437.
„ Tóbiás I. 285. 297. 298. 427. 433.
Jóny Tóbiás II. 350. 359. 360. 363.
„ Vincze 404.
jósasszonyok 276. 313.
Jozefcsik József 506.
József-akna 439.
„ főherczeg 415.
„ II. 369. 371. 374. 393. 397. 398.
Juhoss 441.
Jurkovich Henrik 532.

K.

Kahassowitz András 462.
Kailing I. 370.
„ II. 376.
„ III. 379.
„ András 342.
„ József 373.
Kaincz János 537.
kalaposok 389. 410 537.
Kalinovszky pléb. 324. 325.
Kallómalom 437.
Kálmán Dávid 279.
„ István 277.
„ Menyhért 304.
kályhakészitő 537.
Kaluska Mária 374.
kamarilla 481. 482.
kapahámor 540.
káplán 317. 324 330.
Kaplarcsik István 506.
kápolna-Anna 326.
„ Borbala 326. 395.
„ Kereszt (Sümeg felé) 395.
„ Szent-Háromság 339. 377.
káptalan 279. 289.
kapuk 302.
Karoliny Mihály 533.
káromlás 301.
Kárpátegyesület 543. 546. 552.
Kasprák István 537.
kassai csata 481.
kassa-oderbergi vasut 505.
Kassay Mihály 276.
Katalin pogánynő 326.
kath. kör 543.
Katinka gyermekei 290. 291. 292.
Katsarsky János 413.
Kauffmann Lajos 541.
kávé 347.
kávéház 384. 405. 406.
Kaveczky 436. 431.
Kazsmir Márton 537.
Keczkés 441.
kefekötők 537.
kékfestő 389. 537.
Kellner Károly 498. 506 530.
„ Mária 531.
keményitőgyár 538.
kéményseprő 391. 537.
képfaragó 537.
kerékgyártók 348. 389.
kereskedelem 302. 305. 306. 347. 356. 386. 391. 400. 401. 409. 411. 470. 534. 540.
kereskedelmi társaság 305. 306.
Keresztély tanító 337.
keresztes egyesület 274.
Kerlinovszky János 323.
kertészet 298. 305.
Kertscher Ede 506. 531. 547.
„ Sándor 547.
Késmárk 287. 415. 481.
kezelési költség 512.
Kézsmárszky Pál 412.
Kiesewetter 486. 487.
kínpad 278. 299. 374.
Kiliány Márton 295. 330.
Kintzler Árpád 531. 543.
Királyakna 439.
„ hegy 421. 484.
„ „ (iglói) 376. 421. 424. 425.
Kirchbauer Antal 324.
Kirner 304.
„ Péter 275.
Kiskó Márton 413.
Kiss Albert 531. 546.
Kittenstein 426.
Klein Aladár 506. 540. 546.
„ Bertalan 462.
„ J. S. 413. 414. 497. 503. 525.

Klein József I. 349.
„ „ II. 476.
„ kántor 549.
„ Károly 476.
„ Kelemen 324. 330.
„ Lipót 545.
„ Otto 472. 523.
„ Pál 476.
„ Tobiás 483. 497.
Klesch 325.
„ György 330.
„ János 297.
„ Kristóf 294.
„ Melchior 330.
Klettner 325.
Klobusiczky 367.
Kloport 344. (klopat oláhul harang)
Klug 449.
„ Nándor 540. 541.
„ Jakab 387.
„ Otto 505. 523. 541.
Kmetty 489.
Kmitatsko 280.
özv. Knieszner Katalin 505
Knoll (család) 443.
„ Gründchen 421.
„ Kis 376.
„ Nagy 376. 421. 425. 426. 429. 431. 432. 437.
Knuth Károly 521.
Koblitz Tóbiás 397.
Koch András 330. 336.
„ János 349.
„ Mihály 299.
Kochler János 276.
Koczok Sándor 470. 471.
Kodenerek 419.
kőfaragó 389.
Köhler I. 325. 380.
„ II. 388. 431.
Koehler Bertalan 310.
„ Márton 411.
„ Károly 409.
„ Pál 342. 349.
„ Samu (mérnök) 366. 377. 435. 437.
özv. Köhler Samuné 416.
Kolba Mihály 409.
kolera 415. 416. 417.
Komáromy 404.
„ Gerhardine 404.
Komjáthy Sándorné 531.
Komló 276.
Komlós 431.
„ András 346. 389.
kőművesek 313. 348. 379. 389.
Kondráss Anna 373.
König Benedek 295. 339.
„ János 326.
Königsseifen 424. 425.
Konselius Mátyás 337.
könyvkereskedés 538.
könyvkötő 537.
könyvnyomda 538.
könyvtár 389.
Korabinszky János 326. 346. 398. 432.
Korach Fülöp 506.
„ „ né 545.
Korbel György 294.
korcsma 346.
korcsolyázó-egylet 546.
kórház 306. 344. 489.
kormánybiztos 491.
Kornicis György 337.
Kornides 405. 409. 445.
„ Lajos 401. 492. 493.
„ Tamás 374. 398. 414. 437.
Koromzay és t. 538. 553.
Korschalik 498.

Kosa Dániel 485.
Kossuth bankói 495. 496. 497.
„ Lajos 466 479. 492.
Kostialik István 523. 532.
kőszénraktár 501.
kötélverő 311. 410. 537.
Kotlár 471.
kovácsok 279. 304 305. 313. 348. 389. 532.
Kovács Tamás 380.
Kovalcsik János 497.
„ József 412. 532.
Kövi Imre 506. 531. 533. 553.
Kozák hetman 494.
közbiztonsági kiadások 513.
közegészségügyi kiadások 513.
Kozmund Károly 532.
közművelődési kiadások 512.
Krabko Samu 415
Krakkó 378.
Kraicz Károly 506. 544.
Kramer 277.
Kralicsek János 375.
Krallhegység 426.
Kranczhuta 437. (Iglófüred mellett)
Krapkó András 389.
Krausz Ambrus 295.
„ Jakab 414.
„ Márton 285.
„ Tóbiás 330.
Kraut 298. 326.
Kraut und Fleisch 337.
Kreb 431.
Kregczy Tibold 506.
Kreiczin 432.
Krell Pál 330.
Kretschmann 324.
Krieger János 390.
Kriegsflecken 425.
Kriegsstätt 425.
Krolitzky György 342.
Krollfeld 425.
Kroll Pál 295.
Krompach 390.
Krompaszky Lajos 476.
krumpli (burgonya) 387.
Krupa Márton 337.
Krupiczky 397.
Ksensigh (Ksingsch) 325. 492.
„ András 412. 413. 460. 461. 498.
Kugacska Anna 375.
Kukuk Valér 312.
Kulmann tanító 327.
„ Zsigmond 324.
kultur-egyesület 543.
Kuntz Ödön 531.
Kuvinszky János 342.
Kupcsik József 537.
Kusinczky Ádám 349.
Küstner Ekhárd 278
kuruczok 326.

L.

Ladvenszky Mihály 537.
Lajostárna 431.
lakatosok 311. 348. 384. 537.
Lakisch Dániel 304.
lakosság 380. 534.
Lamoss János 414.
Landshut 294.
Láng 325. 370.
„ András 300.
„ János 335. 349.
„ Jakab 397.
„ Márton 336.
Langengrund 425.
Langsfeld 471.
„ Ádám 337.
„ Ede 539. 543.

Langsfeld Géza 505. 541. 543. 545. 546.
Langsfeld György János 324. 334.
„ Kálmán 541.
„ Pál 342. 343.
„ Tóbiás 299.
Lányi Illés 337.
Lapispataki 443.
Larisch 431.
Lassgallner 384. 417. 445.
„ Gottlieb 342.
„ Samu 391. 394.
Lautschburger Lőrincz 278.
Lázár Frigyes 537.
Lechner 313. 431.
„ Gusztáv 506. 545.
„ György 325.
Lechniczky Samu 476.
„ Zsigmond 537.
Leczel Mihály 327.
Lehoczky 415.
„ János 545.
„ Jenő 503. 504. 526. 541. 550.
Lehoczky József 401.
„ Simonné 401.
Leibicz 362.
leibiczi gyülés 281.
Leichtag Izidor 540.
Leiszler György 325.
lelkészek 339. 395. 414.
len 387. 391.
Lengyelország 349. 350.
„ kielégitése 351.
lengyel uralom utólsó évei 338.
„ czímer 340.
Lengyel Ferencz 461.
Leo XII. 340.
Leppisch Gergely 274.
„ János 295.
Lesch György 336.
Leszik Mihály 427.
Leszkovjan 344.
Lesniczky Benjamin 410.
„ János 532.
létanfalvi bíró 474.
Letystein 280.
Leuthaus 421. 425. 426.
Levartovszky 490.
Lib 376.
Liedemann 431.
„ Samu 374.
Lindner Károly 476.
„ Ernő 531.
Limsch Handel 425.
Lingsch András 370.
Lipót akna 439.
„ I. 334.
„ II. 372.
Lippisch Dániel 292. 324. 326.
Lipták János 412.
Liptó 317. 409. 476.
literatusok 274. 335.
Löbitzer András 280.
Lochmühl 426.
Lőcse 297. 303. 306. 309. 311. 313. 331. 347. 378. 379. 391. 415. 480. 485. 487. 489. 494. 497. 498.
lőcsei fegyvergyár 477.
„ -utcza 299. 487.
lóhere 410.
Lohnert Lajos 537.
Loischkovitz 324.
Loja Gusztáv 540.
Lorber Tivadar 545.
Lorx Sándor 530. 538. 541.
Losoncz 494.
lővelde alatt 425.
lővész egyesület 277. 546.
Lövy Mór 506. 533. 542. 549.
Löw Gyula 533.

Lubló 302. 363. 494.
„ vár 273 274. 281. 282. 284. 285. 286. 289. 290. 292. 311. 317. 323. 334. 338. 346. 378. 422. 428.
Lubomirszky kora 273. 302. 312. 314. 320. 321. 322. 325. 335. 338. 342. 425 426. 453.
Lubomirszky György 281.
„ Heraklius 281. 283. 284. 285. 354.
Lubomirszky József 293.
„ Sebestyén 273. 274. 275. 329.
Lubomirszky Szaniszló 285. 329.
„ Tivadar 285. 287. 288. 289. 292. 293. 294. 296. 310. 313.
Luckel József 381.
„ Márton 397. 431.
lucsbachi korcsma 349.
Lucspatak 333. 352.
Luczy 478.
Ludwig János 459. 460. 462. 498.
Lukács Sándor 480.
Lumczer 414. 471.
„ Ede 476.
„ János I. 347. 349.
„ „ II. 476.
„ József 398.
„ László 474.
Lupkovics százados 498.
„ Tamás 498.
lutheranus papok 292. 318. 320. 322. 324. 325. 339.
lutheranus templom 374. 394.
lutri 393.
Lux György 389.
Luzinszky 488.

M.

Madarász András 505.
„ Gusztáv 531.
„ Viktor 552.
Magass János 412.
Majercsik (Mariantsik, Mariamüntz) 431.
Majercsik András 345.
Maléter = Mileter.
Malinyák János 412. 476.
malmok 284. 298. 300. 346. 349. 352. 354. 380. 418.
Marcsek Andor 531. 546.
Marczy 395.
„ Jakab 285.
„ János I. 276. 282. 296. 335. 337.
Marczy János II. 433.
„ Nándor 537. 540.
Marek Gábor 506. 549.
Margentsik 413.
marhaállomány 387.
marhavágatás egyedárusága 274. 286.
marhatenyésztés 298.
marhavész 298.
Mária Jozéfa 338.
„ Theresia 349. 350. 360. 369. 388. 397. 428.
Mária segits 431.
„ szobra 326.
Máriás János 279.
Máriássy 280. 385. 392. 400. 418. 419. 425. 427. 430. 432. 433. 437. 449.
Máriássy Albert 502.
„ Ferencz 374.
„ „ II. 470.
„ Károly 401.

Máriássy Mihály 441. 474. 478.
„ Sándor 339. 375.
„ Zsigmond 303. 401.
Marjásy (Máriássy) Ádám 495. 496. 497. 501.
Márkus András 414.
„ -Gyula források 521.
Márkusfalu 280. 298. 301. 339. 344. 376.
márkusfalvi kosár 281.
Marschalkó 431.
„ Jakab 342.
„ János 279. 343.
„ József I. 343. 427.
„ „ II. 506.
„ „ III. 523. 530.
„ Márton 343. 389.
„ Pál 476. 498.
Martergrub (dűlő) 335.
Marton Károly 506. 531.
Martsinkó 471.
Márton tárna 431.
Marusinszky János 412.
Marusovszky Márton 349.
Matnik bánya 421.
Mátray Lajos 537.
Mattyasovszky Endre 349.
„ János 498.
Matz Gusztáv 537. 543.
Matzdorfer 397.
Mayer Pál 391.
Meerwaldt 430. 431.
megye főnök 497.
méhes 278. 387. 391.
Melczer Ágost 505. 541. 545.
„ Jakab 460.
„ Pál 489.
„ Samu 441. 476.
mellék holdak 331.
Melleki 397.
Mellerseifen 425
Merény 420
méretek 351. 393.
mérleg 304. 314. 353. 310.
mészárosok 307. 308. 309. 310. 347. 348. 388. 427. 537.
mészégetés 511.
Metzenséf 378.
Metzner 280.
mézeskalács 537.
Mihailovics 431.
Migazzy Vilmos gr. 546.
Mihály lengy. kir. 320.
„ tárna 439.
Miklós páter 324.
Miklusovszky József 373.
Mikulay János 498. 530.
„ -né 533.
Mikulik Gyula 530.
Mikulszky István 506.
Milay (bányatelep) 425.
Mileter 286. 290. 291. 294. 299. 303. 305. 347.
Mileter György 275. 291. 295. 296. 297. 326. 332. 334. 433.
Mileter János 275. 294. 295. 305. 325. 326. 327. 330. 421. 422. 424. 433.
Mileter Mihály 276. 279. 297. 325. 326.
Mileter Pál 296. 426.
„ sirboltja 325.
„ Tóbiás 305. 326. 426.
„ Zsuzsanna 291.
Millendorf 346.
Milidorfer Balázs 412.
millenniumi ünnepélyek 548.
Miller János 324.
Mindeneczky Dorottya 374.
Mindszenti Pál 374.
Miske Nándor 498.
Mocznik 425.

Moczuik György 277.
Modori Dániel 282.
Mokoschin Joakhim 337.
Molnár 325.
„ János 296.
„ Péter 370.
Monhorn 342.
Montskó 496.
Morgu János 294.
Morgenstern Márton 349.
Morschovszky János 325. 426.
„ C. 324.
Moschinszky András 334.
moskovita sereg 287.
Moskovszky András 317.
morva testvérek 395.
Moszczinszky András 325. 338. 341.
Mőszl Gusztáv 531. 543.
Moszkal Mária 278.
Mőwald 491.
Mozer Gusztáv 532.
Mück Sándor 531.
mükedvelői egyesület 543.
mülakatos 537.
mulatságok 405. 406.
Müller János 476.
műmalom 505.
Mum Gáspár 421.
„ Jakab 294. 295. 304. 325. 330. 334. 433.
munkaidő 428.
Münnich 431.
„ Adolf 429. 439. 441. 442. 459. 476. 506. 508. 530. 543.
Münnich Aurél dr. 506. 507. 508. 523. 543. 546. 550.
Münnich Kálmán 505. 521. 522. 523. 530. 542. 543. 546. 547.
Münnich Kálmánné-Nadler Bianka 545. 559.
Münnich Károly 471.
„ István 531.
„ János I. 386. 375.
„ „ II. 414. 541.
„ József 409.
„ Márton I. 354.
„ „ II. 342. 343. 348.
„ Mátyás 293.
„ Samu 489. 525.
Muran 426.
murenutcza 344.

N.

Nadler Gyula 540.
„ Károly 404. 415. 441. 460. 467. 470. 471. 476. 485. 486. 492. 496. 528.
Nadler Pál 397.
nagykereskedők 305.
Naiszer János 374.
narodna rada slovenszka 475.
Nauer József 426.
„ Norbert 546.
„ Robert 451. 547.
Nebesz Mihály 281.
Nehrer 335. 430.
német 298. 446.
Németi 397.
német katonák 282.
Német-Lipcse 368.
Nemetz Károly 476.
Nevcomium 298.
népesség 534.
népviselet 447.
Neubauer = Ujlaki
Neubauer 379.
„ Antal 295. 334.
„ Jakab 343.
„ Lajos dr. 505. 527.
„ Pál 412.
„ Samu 488.

Neubauer Terézia 368. 417.
Neuhercz János 295.
„ György 318.
„ Pál 299. 310.
Niedermarkt 345.
Nikházy Frigyes 531. 546. 559.
Nikolaides György 337.
„ János 315.
„ Katalin 276.
Nikus Jakab 277.
Nitsch Jakab 502.
nőegyesület 506. 542.
nők 452.
nona 283. 284. 285. 338.
Norinberg 347.
Nosz Gottfried 400.
„ Jakab 375.
„ János 476. 498. 506. 531. 535.
Nosz Gyula dr. 504. 507. 510. 516. 526. 530. 543. 545. 553.
Nosz Lajos 505 543.
Noszágh János 531.
Novák 378.
„ Ignácz 372.
„ József 412.
„ Menyhért 296.
„ Pál 304.
„ Tóbiás 294.
„ Virginia 278.
Nuber Keresztély 277.
Nugent 493.
Nyáry Pál I. 274.
„ „ II. 466.
nyelv 446.

O.

Obermarkt 346.
Ochs Nándor 401.
Ófalva 409. 493. 494.
okmányok 352.
október (20-iki) diploma 502.
olajgyár 403.
Olaszi 289. 321. 342. 415. 447.
Olmützer János 322.
olvasztók 304.
Omesz Antal 275. 294. 327.
„ István 295.
„ Simon 294. 295. 433.
ónöntő 392.
önsegélyző-egylet 545.
órás 314. 389. 537.
ördögárok 422.
ördögfej 376. 403. 425 431.
Organisations-Entwurf 528.
Ormai 463.
„ Adolf 498.
oroszok 349.
orosz segély 493.
Oroveszky Pál 374.
orvos 313. 328. 381.
ősbányászat 424.
ostromállapot 494.
összeesküvés 371.
ötvös 390. 409. 537.
óvoda 533.

P.

Páczay András 537.
Pákh Jakab 345.
„ Károly 414. 471. 499. 506. 530. 543.
Pákh Lajos 470. 498.
„ Mihály 414. 462. 498. 499. 526.
Pákh Pál 476.
palántakert 289.
pálinkaadó 281.
Pál kántor 336.
Pálmafalu 324. 376.

pálmafalvi hegy 384.
Pál német szónok 322.
Palocsay báró 439.
Palczmann 305. 325. 375. 379. 384. 390. 392. 405. 421. 424. 431. 432. 433. 437. 445. 449. 454. 497.
Palczmann György 400. 414. 437. 428. 498.
Palczmann Márton 328. 343. 345. 380. 394. 433.
Palczmann muzeum 385.
„ Otto 470. 498.
pálinkaházak 300.
Paltzenbánya 425.
papirmalom 287. 304. 305. 380. 408. 409.
Papp Ede 537.
Papperscheller Lőrincz 295.
papválasztás 413.
Párisfalva 419.
Paskevics 494.
patrioták 373.
Payer Jenő 531. 538.
Péchy 496. 499.
Pelargus György 336.
pellengér 276. 297.
pénznemek 393.
Perák Valér 335.
Peschkó 279.
„ Dániel 337.
„ György 275. 330.
Pest 463. 478.
pestis 282. 301. 302. 331. 333. 324.
Pethő 331.
Petrikovszky 324. 338. 427.
Petróczy Károly 477.
Pfannschmied 324.
„ Keresztély 284.
Philipp János 531.
piaristák 321.
Piringer 325.
Piltischko Iván 284.
Pleuczner 325. 462.
„ Ádám 349.
„ Mihály 297.
plébánus 279. 286. 288. 316. 317. 324. 325. 335. 339. 340.
Plucsinszky Ádám 324. 325.
Podolin 280. 352.
podolini zárda 284.
Podolinszky József 323. 422. 506.
Polág 305. 348. 431.
„ András 391.
„ György 379.
„ Jakab 391.
„ tanító 336.
Polcz 391. 433.
„ János 291. 296.
polgári iskola 516. 519. 533
„ leányiskola 531.
„ olvasókör 543.
polgármester 504.
Policzy Tóbiás 336.
Pollák Adolf 505. 540.
„ „ né 542.
„ Jakab 540.
„ Simon 540.
Pollutius Tóbiás 334.
Poltschner Tóbiás 304.
pomologiai egyesület 544.
Pongrácz 431.
Poniatovszki Szaniszló 349.
Poprád 324
Posevitz Sámuel dr. 414. 489. 530.
Posevitz Tivadar dr. 522.
Potemcsik Zsigmond 532.
posta 378.
posztósok 305. 348. 389. 390. 408. 410.

L

Pozsony 347. 480.
Praetorius Gáspár 327.
Prakfalva 472.
Prezenszky 376.
Pribisovszky János 462. 492.
Prihradny 400. 442.
„ Ágost 539.
„ Dániel 403. 415. 441. 540. 541.
Prihradny Ernő 440. 441.
„ Guido 530.
Probstner 401.
„ András 440. 441.
provinczia 357. 503.
provisorium 502.
Pulszky 291. 297. 325.
„ Mihály 310.
„ Sándor 478.
„ Simon 311.
Pulvermacher Dorottya 278.
Pumpéry József 476.
puskaműves 311. 389.
puskapor 305.
Putschen Balázs 278.
Putsch Tóbiás 506. 531. 533. 544. 546. 547.

Q.

Quitko András 342.
Quendel Mihály 322. 324.

R.

Ráb György 342. 498.
„ János 276.
„ Lajos 505. 545.
Rabenseifen = Hollópatak
rablók 375.
Rachel János 421.
Rafael pater 324.
Ragályi Pál 488.
Ráhl Péter 296.
Rákpatak 424.
Ramberg 483.
Ramsenbruch 425.
Ramschenweg 432.
Rand 344.
Rattvay 413.
Raubstein 432.
Rauscher György 289.
Rebel Gottlob 342.
redout 517.
regále 509.
regulusantimoniigyár 402.
Reiter Márton 498.
Reich 379.
„ és Álpár 540.
„ György 546.
„ Mátyás 380.
„ Róbert 506. 537. 540. 553.
Reindl Ignácz 525. 532.
Reisz 325.
„ János 296. 334. 432.
„ Melchior 330.
„ Pál 275. 276. 289. 296. 297. 299. 322.
Reitermacher György 345. 389. 392.
Relofszky Tamás 334.
„ Tóbiás 337.
Remenyik 437.
„ Jakab 276. 277.
Réniás 300.
Répaszky István 546.
reszelővágó 537.
Retter 376.
„ Frigyes 505.
„ György 342.
Reuber György 337.
„ Pál 299.
Reuscher György 324
rézműves 277. 348. 389 537.
réz 428. 429. 430. 438. 442.
rézbánya 421. 430.

rézgáliczkő 402. 428.
rézhámor 540.
rézolvasztó 424. 430. 436 537.
Rheinländer 391. 431.
„ Barbara 368.
„ Gottfréd 345.
„ Jakab 384.
Richter 431.
„ Mátyás 342.
Richwalszky János 412.
Riczinger Vincze 506.
Rieder Nándor 284.
Rieser Zsigmond 471.
Rinnergang 430. 432
Ripperda 483.
Riszdorfer 325.
„ Miklós 325.
„ Pál 288. 297.
„ Sándor 291.
Rittenberg 425. 431.
Ritter Sándor 505. 545. 537.
Roll 439.
„ Pál 326.
róm. kath. egyház 505. 531.
„ „ iskola 532. 553.
„ „ tanítók 532.
Romp János 276. 297. 334.
Ronndorf 347.
Rosenberg 421. 504. 519.
„ Bertalan 542.
Rosenthal Vilmos 505. 540.
Rosnauer Grund 333.
Rossmann = Halbschuh = Holzschuh.
Rossmann 290. 297. 325. 326.
„ Mária 285.
Röszler Ferencz 553.
Roszner János 325.
Roth 494.
„ Anna 410.
„ Illyés 342.
Roth János 380.
„ Márton I. 498
„ „ II. 506. 531. 541. 543. 544. 546. 559.
Roth Menyhért 337.
„ Mihály 388.
„ Samu 397. 498.
„ Vilmos 498.
Rothbaumberg 425.
Roxer 281.
„ Antal 412.
„ Benedek 295. 330.
„ János 334.
„ „ ifj. 295 326.
„ Lőrincz 291.
rozsnyói-utcza 249.
Roztoka 421. 432. 377.
Rüdiger 494.
Rudin pater 324.
Rudolf 431.
„ II. 328.
Rueber-féle határpör 418. 419.
„ határvégzés 280.
Rupert István 337. 374. 391.
Rumy Károly 412. 414. 415. 482. 497. 498. 525.

S.

Sakim Márton 295.
Salade Grossa 341.
Salamon János 294. 433.
Salata János 391.
Sámuel Jakab 277.
sans-soucci 385.
Sárkány Miksa 547.
sarkantyúsok 311. 389.
Sartor György 305.
Sandarius Miklós 336.
Sauranszki 439.
Sazinger Boldizsár 327.

Schalek János 337.
schanzen 432.
Schatz Boldizsár 295.
Schandl András 524.
Schebchen 432.
Schellbach 305.
„ Bastel 421. 422.
Schelle János 537.
Scherffel János 343. 531.
„ Tivadar dr. 489.
Schermann Samu 531. 543. 544.
Schertl 380.
„ Borbala 409.
„ Lajos 408.
„ Manó 476.
„ Samu 401. 460. 462.
„ Vincze 401. 504. 525.
Schieferdecker 381.
Schiro Sámuel 414.
Schitz Mátyás 389.
Schivetz János 390.
„ Lipót 504. 505. 546. 547. 550.
Schleiffer Gáspár 421.
Schlesinger Benő 533. 545.
Schlick 477. 478. 481. 483. 484. 489.
Schloncz 370.
Schluncz 431.
Schmaukert Keresztély 330. 422.
Schmilauer Péter 336.
Schmidt 291.
„ Dániel 426.
„ Dávid 297.
„ Demjén 295.
„ Ferencz 476.
„ János 334.
„ József 505. 538. 545.
„ Mátyás 311.
„ Mihály 342.
Schmör Jónathan 502. 503.
Schneider 347. 430. 431. 432.
„ András 305.
„ Mátyás 305.
Schöbchen 521.
Scholtz 471.
„ Ágost 511.
„ András 342. 345. 388. 427.
„ E. T. 525.
„ Ferencz 412.
„ Gusztáv 497. 503. 525. 530.
„ Ines 531.
„ János 412. 460. 461. 485. 497.
„ Jeremiás 279.
„ József I. 412.
„ „ II. 414.
„ „ III. 417. 476.
„ László 470.
„ Lipót 412. 460. 461. 485. 497.
Scholtz Menyhért 342. 389.
„ Pál 300. 427. 476.
„ Péter 279.
„ Sándor 461. 467. 470. 471. 476.
Scholtz Tóbiás 343.
„ Vilmos 504. 530. 543.
Schönhengst 421. 425. 426. 432.
Schöpszky Márton 390.
Schröter M. 324.
„ Frigyes 475.
„ Samu 336.
Schubert Károly 505. 540. 543.
„ Lajos dr. 431. 489. 504.
Schuchta 431.
Schultz Lipót 409.
Schumczer Mihály 398.
Schumann Sándor 531.
Schwartz 449.
„ = Ormai.
„ 275. 291. 325 392. 395.
„ György 381.

Schwartz Gusztáv 476. 489.
„ János 342.
„ „ -né 342.
„ József 413. 415.
„ Károly 476.
„ Lajos 476. 498. 523. 541.
Schwartz Pál 412.
„ Samu 297. 305. 383. 384. 464. 438.
Schwartz Tóbiás 370.
özv. Schwartz Zsuzsanna 535.
Schwechat 479.
Scultéti Dániel 293.
„ Ede 505. 522. 539.
sebész 276. 409.
sedria 363.
Seewald Antal 313. 345.
Seiss 281.
„ Pál 275. 295. 330. 433.
Seltenreich Hugó 531. 544. 547.
Sesztina Ilona 508.
„ Lajos 508.
Sibenecz 384.
Siemens és Halske 521.
Sifft páter 324.
Simenszky 405.
„ Ferencz 413. 476.
„ János I. 410. 413.
„ „ II. 462. 485. 486. 492. 497. 501. 525.
Simenszky Kelemen 295.
„ Sándor dr. 505. 538. 541. 545. 546.
Simo Géza 533.
sirbolt 297. 293. 325. 395. 396.
Singer Fülöp 505.
Slenks pater 324.
sócsempészet 307.
sóhivatal 402. 483. 490.
Soller 492.
Soós László 505. 541. 546.
Sopron 389.
sörfőzés 311. 312. 346. 408.
sörháztársulat 303. 311. 505.
Spatsek Antal 412.
Sperndorfer 299.
Spitzenberger Samu dr. 328.
„ Zsuzsanna 284. 285.
Spissák 303.
Spitzberg 420.
Spitzer Emil 540.
sport-egyesületek 546.
Spottgraben 425.
Sramkó 419.
Stachovát páter 324.
Stadtberg 425 = városhegy.
Stahlweg 431. 432.
Stangenberg 421. 425. 426. 432.
Stark János 439.
starosta 273. 274. 294. 341. 351. 358. 418. 427.
Statter Leo 540.
Steinau tábornok 303.
Steindl Imre 526.
Steiner Antal 520.
Steingut-Fabrique 401.
„ Geschirr-Fabrik 401.
Steinhaus Lajos 401.
Steller János 398.
„ Tóbiás 398. 414.
Stembling 397.
„ András 389.
Stempel Demjén 295
Sterminan 432.
Stiglicz András 276.
Störer 348.
Strachande 296. 297.
Strauch Gyula 533.
Strelko György 342. = Sztrelko.
Sulyovszky Jakab 427. 430. 431.
Sümeg 280. 289. 324. 370. 376. 377. 409.

Sumpfberg 425.
sütőkemencze 312.
Sutor 376.
Sváby Frigyes 503. 504.

Sz.

Szabad kőművesek 373.
Szabó András 274.
„ P. 490.
szabók 313. 348. 389. 410. 537.
Szadkovszky Antal 384.
szappanos 390. 537.
szárazság 302.
szarvfestmény 409.
szászjog 341 359. 420. 447.
szatócsok 305. 306. 353. 410. 411. 418.
Székács Pál 532.
Széll Albert 505. 541.
„ Bertalan 503. 504.
„ Hugo 506. 541.
„ László 506. 535. 541. 543.
„ Ödön 505. 541. 543.
szélvész 301. 331. 333.
Szemere Bertalan 464. 491.
szénégetés 422.
Szendeszky Samu 525.
Szentiványi 385.
Szent-Miklós 401.
Szentmiklossy 325. 430. 431. 432. 437. 438. 439.
Szentmiklossy Antal 346.
„ Godofréd 284. 291. 297. 345.
Szentmiklossy krónika 288.
„ -Szontágh 325.
Szentpétery 488.
szepesi ágyuk 471.
„ csapat 473.
„ kamara 281. 422. 428.
Szepesi Lapok 547.
„ méretek 281.
„ nemzetőrség 478.
„ őrparancsnokság 470.
„ szeretetház 542. 547.
„ tanitóegyesület 546. 553.
„ vár 280.
„ zászlóalj 478.
Szepesházy 403.
Szepesmegye 350. 369. 371. 465. 473.
Szepes-Szombat 285. 279. 292. 310. 312. 363. 368.
szépitő-egyesület 544.
Szepsi 274.
szijgyártók 310. 389. 410. 537.
szikszói csata 481.
szinház 293. 406.
szinpártoló-egyesület 593.
szintársulat 384. 406.
Szirmay 436.
Szirtalja 381. 406. 415. 509. 551.
szirtaljai tárna 431.
szitás 537.
szlovinkai gát 279.
szobafestő 537.
szobák berendezése 445.
Szödény Szilárd 503.
Szolkovi János 327.
Szombathely 313.
Szomolnok 420. 428.
Szontágh 277. 279. 290. 291. 304. 347. 380. 384. 385. 415. 429. 431. 432. 437. 441. 449.
Szontágh és társa 305.
„ András 345.
„ Ede 502. 525. 530.
„ Gáspár 291. 294. 297. 304. 325. 421. 426. 427.
Szontágh János 297. 310. 421. 422.
„ Lajos 461. 470. 485. 497.

Szontágh László 467. 470.
„ Mihály dr. 298. 347. 371. 388. 398. 414. 435.
Szontágh Miklós 412.
„ Pál 278. 291. 296. 325. 326. 345. 421. 422.
Szontágh Tóbiás 282. 421.
„ Vilmos 461.
Szopotzi Károly 412.
szövőgyár 403. 539.
Sztrazniczky Frigyes 505.
Sztrelko János 461. 476.
„ Károly 537.
„ Márton 406 = Strelko.
szűcsök 348. 389. 410. 537.
szűrszabó 537.

T.

takácsok 313. 348. 388. 408.
takarékpénztár 496. 497.
Tállya 303.
Tambora Ferencz 397.
tanárok 530.
tanitók 327. 330. 334. 335. 336. 337. 354. 355. 531.
tanár egyesület 546.
tanitóképezde 533. 549. 553.
társaskörök 543.
Taubnicz 314. 422. 426. 427.
Tavasi Lajos dr. 530.
téglavetés 511.
Telgárd 485.
temető 308. 321. 325. 395. 396. 414. 416.
templom 289. 291. 292. 305. 310. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 331. 334. 340. 532. 553.
Teplicska 344. 378.
Teschler Antal dr. 506. 543.
Terlicsky 376.
Teuffel Dávid 295.
Teufelskopf = Ördögfej.
Theisz Gyula 531.
Thern 406. 409. 415.
„ August 527.
„ Adolf 506. 540. 545.
„ diák 324.
„ Gusztáv 506. 537.
„ Jakab 343.
„ László 531. 549.
„ Márton 343.
„ Pál 294.
„ Sándor 537.
„ Simon 323.
Thiele 397.
Thomann János 296. 326.
„ Katalin 406.
Thonseifen 344. 422.
Thul János 276.
Thurmberg 280. 436.
Tichy dr. 313.
Tibély Dániel 398.
Tillisch 379.
timárok 537.
ifj. Tischler József 543.
Tiszta Pál 351. 357. 361. 362. 367.
tisztujitás 366.
tisztviselők fizetése 518.
Titel 291.
„ János 390.
„ Kelemen 278. 296. 297. 337. 432.
tized 281. 282. 290. 323. 335. 339.
XI. vár. ker. 275.
XIII. vár. ker. 273. 275. 276. 285. 286. 291. 293. 320. 321. 323. 338. 340. 349. 350. 351. 357. 359. 360. 362. 397. 430.
XIII. vár. szék 274. 275. 277—279. 287. 299. 300. 340. 342.

XIII. vár. gróf 273. 275. 282. 287. 307. 321—323. 326. 327. 340. 342. 350. 351. 359.
XIII. vár. visszacsatolása 350. 351.
XIV. Benedek 395.
XVI. szék 288. 295. 317. 344. 345. 346. (Sechzehnstuhl)
XVI. vár. ker. 357. 359. 362. 363. 364. 367. 369. 371. 383. 389. 409. 457—459. 467. 470. 472. 483. 484. 485. 493. 501. 502. 503. 504
toborzás 283. 370.
Tokaj 303. 484.
Tökölyi Sebestyén 303.
Topperczer Márton 324.
„ Pál 388.
„ Zsigmond 462.
Topscher György 427. 505. 527. 529. 530. 536. 538. 541. 544.
Tornay János 412.
Tornofszky Samu 476.
Török 360.
torony 314. 319. 326. 327. 328. 332. 343. 524. 526.
toronyóra 331. 332.
tót 298. 396. 414. 446.
„ izgatás 475.
„ kápolna 325.
Trangous 368. 401. 405. 432. 441. 492. 529.
Trangous Amalia 368.
„ Antal 368.
„ Dániel I. 368.
„ „ II. 368.
„ György 368.
„ Illyés I. 368.
„ „ II. 368.
„ János I. 368.
„ „ II. 368.
Trangous János III. 368.
„ József 368. 401. 414. 441. 460. 461. 525. 528. 530.
Trangous Juliana 368.
„ Keresztély 368.
„ Lajos 368. 440. 441. 460 498. 499. 528.
Trangous Lénárd 368.
„ Margit 368.
„ Márton I. 368.
„ „ II. 368.
„ Mihály 357. 368. 372. 374.
Trangous Péter 368.
„ Simon 368.
„ Terézia (Ujlaki) 368.
Trauszner hegység 432.
Triest 347. 438.
Trompler 431.
„ János 505. 523. 541. 547.
Tropner György 330.
Trsztyánszky Pál 415.
Trun Simon 275.
Turek György 397.
türelmi rendelet 394.
túró egyedárusága 274.
Tuschendorf 347.
tűzfelügyelő 381.
tűzoltó-egyesület 545.
tűzszabályrendelet 300. 385. 386. 403.
tűzvészek 298. 299. 300. 333. 341. 343. 385. 417.

U.

Ujházy András 343.
„ Lajos 430. 437.
„ Samu 538. 544.
Ujlaki 463.
„ Ferencz 505. 546

Ujlaki Ede 461. 467. 470. 471. 483.
Ujlaki Jenő 471. 472. 499. 505. 523. 536. 538. 541. 543. 545. 546.
Ujtelky Miksa dr. 505. 547.
Ujtelky Samu 531.
Ulászló II. 330.
Ungswarth József 374.
ünnepi beszéd 553.
Urbányi 431.
„ András 386.
„ György 345.
úrbér 357. 358.
Ursinus Illyés 324. 329. 330.
utak 352. 377. 378.
üstökös 331.
uszoda 509.
üveges 391.
üzleti élet 302.

V.

Váczy Gedeon 505.
vadászat 380.
vadász-egyesület 546.
vágóhid 509.
Vágvölgy 484. 493.
vallásos érzület 454.
vallási üldöztetések 282.
Vandrák Gyula 531.
Váralja 289. 321. 343. 427. 447. 478.
Várallyi Ferencz 506. 540. 541. 542. 543.
vargák 305. 310. 311. 347. 348. 389.
városfal 302.
városház 293. 294. 367. 392.
városhegy 376 = Stadtberg.
városi bíró 287. 288. 289. 290. 294. 295. 296. 297. 321. 330. 340. 502.
városi háztartás 508.
„ képviselők 505.
„ kiadások 314. 315. 316. 317.
„ kivilágitás 288. 505. 521.
„ pecsét 285.
város részei 344.
városi tanács 274 276. 278. 288. 289. 300. 305. 306. 310. 311. 318. 330. 339. 340. 545. 353. 362. 375. 381. 408. 467. 472. 484. 494. 505. 557.
Varsó 343.
várszolgálmányok 274. 283. 286. 422.
vásár 347. 410.
vasbányák 421. 424. 425. 432. 436. 437. 439.
vasipar 304.
vaskereskedés 304.
Vaspatak 352. 345. 376. 421. 422. 424. 425. 432. 437. 462.
vaspataki bányák 280.
vaspataki korcsma 438.
Vécsey 372. 373.
védsereg 491. 492.
végrendelet 279.
vendéglő 360.
Vida Mátyás 339. 396.
Vielkorn Pál 325.
Vilcsek János 532.
villamvilágitás 505. 521.
viseletek 384.
visniczei Lubomirszky Sebestyén 273.
Vitkóczy Mátyás 324. 326.
vízvezeték 517. 520. 521.
Vogel 483. 493.
Vogelberg 425.

vöröskereszt-egylet 506. 545.
vörös pecsétviasz 281.

W.

Wagner László 546.
Wallmuth Keresztély 393.
Wallsdorf Lajos 421.
Wals Ulrik 422.
Walser Ferencz 520.
Waschkó Pál 314.
Wassermann József 304.
„ Samu 285.
Wateroliet 490
Weber Ármin 532.
„ Samu 321. 322.
Weisz 386.
„ András 525.
„ Bálint 328.
„ Bastel 421.
Wenczel 425.
Wenigbach 335. 352.
Weszter Károly 537. 545.
„ Samu 498.
Wiedenhieber Béla 522.
Wieselburg 480.
Wiesner János 304.
„ Rikhárd 538. 552.
Wilter János 279.
Windisch Szaniszló 324.
Windischgrätz Alfréd 478. 480. 481.
Windorfer Ádám 336.
Windt 325.
özv. Windt Augusta 505.
Windt Adolf 476.
„ Imre 474. 475. 476. 478. 505. 522. 535. 544.
Windt János 345. 397.
„ Jakab 342.
„ József 504.
„ Márton 476. 494.
„ Tóbiás 304.
„ Zacharias 342.
Wlassics Gyula 530.
Walfinger pléb. 360.
Wallmuth 435.

Z

Zabava 384.
Zaboyszky László 462. 524. 531.
Zacskovics Illyés 304.
Zarwuczius Mátyás 324. 333.
Zavadka 344.
Zavadszky 431.
„ József 412. 415. 417.
Zavalidroga Nándor 506.
Zebner 432.
Zebridovszky J. 317. 322. 324.
Zelenka Pál 527.
Zelscher Gáspár 334.
Zene 289. 294. 298. 387. 336. 396.
Ziegenrück 426.
Zimann János 506. 531. 532. 545. 547.
Zimmer Róbert 532.
Zittkovich 431. 430.
Zoll György 336.
Zseitlik József 506.
„ Pál 537 553.
zsidók 306. 341. 373. 375. 392.
Zsigmond 324.
„ lengyel király 348.
zugházak 340.
Zwilcher Pál 272.
Zwielstett 425.

TARTALOM.

I. RÉSZ.

Lap.

Előszó I

I. Igló területének helyrajza.

Földrajzi fekvése, határai, földtani viszonyai, hegyei és vizei, lapályai, éghajlata, természetrajza 9

II. Igló területének legrégibb lakosai. 30

Igló régi lakosainak mondaköre 49

III. A szászok letelepedése és a szászjog 56

IV. A régi földmivelés viszonyai 85

V. A régi ipar 115

VI. Igló régi kereskedelmi viszonyai 129

VII. Bányászat, fémipar 138

A fémipar 148

VIII. A régi egyház állapota 153

IX. Régi közmüvelődési intézmények:

Iskola, Literatusok társasága, Szt-Borbála-, Szt-Mária-társaság 160

X. Igló városának fénykora 166

XI. Igló a huszita mozgalmak alatt 192

XII. A lengyel kor:

1. A lengyel kormányzás 212
2. A város mint hatóság 217
3. Üzleti élet 228
4. Egyházi viszonyok 233
5. Az iskola 239
6. Egyéb események 242
7. A nagy határper 246

XIII. Ethnographiai átmenetek 253

1. Az ős családok közül fenmaradtak 255
2. A XVI. század folyamán bevándorolt családok 256

XIV. Igló városa a nemzeti küzdelmekben 262

II. RÉSZ.

Lap.

XV. A Lubomirszkyék kora.
1. A városi hatóság 273
2. Lubomirszky Tivadar 288
3. Igló városának birái Lubomirszkyék alatt 294
4. Egyéb események 298
5. Üzleti élet 302
6. Egyház 318
7. Az iskola 334

XVI. A lengyel uralom utólsó évei 338

XVII. Igló mint a XVI. városi provinczia székhelye.
1. A provinczia megalakulása 357
2. Igló a XVIII-ik század végén:
   a) A város fejlődése 376
   b) Földmivelés, ipar és kereskedelem 386
   c) Egyház és iskola 393
3. Igló a XIX. század első tizedeiben 398

XVIII. Az iglói bányászat fénykora 418

XIX. Családi élet 443

XX. Igló az 1848/49-iki szabadságharczban 455

XXI. A legujabb kor.
1. A város fejlődése 501
2. Egyház és iskola 523
3. Birtokviszonyok, népesség, földmivelés, ipar és kereskedelem 534
4. Egyesületek 542

XXII. Millenniumi ünnepélyek 548

Zárszó 557

Képek:

Lap.

Igló város látképe 1
Róm. kath. templom . . . . 44—45
A városháza 176-77
A provincziaház . . . . 208—09
Ág. hitv. ev. főgymnasium 273
Ág. hitv. ev. templom . . . . 394—95
Ág. hitv. ev. nép- és polgári leányiskola . . . . 448—49
Igló város égése 1848—49. évben . . . . 486—87
M. kir. állami tanítóképezde . . . . 528—29

Melléklet: Az iglói lövész-egylet alapszabályai 1587. Az eredeti után felvett fénynyomat.

Sajtóhibák.

I. Rész.

46. oldal 4. sor Teplicz olvasd: Teplicska.
91. „ 24. „ Ewrbány „ Ewrbánya.
103. „ 12. „ Rinderland „ Kinderland.
194. „ 7. „ 1436. „ 1430.
197. „ 1. „ ugy olvasandó: melyeket a *boroszlói és* lovagrendi.
206. oldal 5. sor iglói jegyző és judex nobilium.

II. Rész.

275. oldal 25. sor VIII. helyett XIII.
276. „ 3. „ olvasd: Jakubjáni.
303. „ 27. „ „ Spissák.
325. „ 3. „ „ egyházfelügyelők.
345. „ 14. „ „ eschenseifeni.
462. „ 31. „ „ Pákh Mihály.
